MULTI-DISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

on

Accountability, Performance & Challenges of Educational Institutions

Organized by

RASHTRIY SHIKSHAN SEVA SANGH, MAHARASHTRA &

HON'BLE DR. GANESH SHETKAR SIR FELICITATION COMMITTEE

In collaboration with

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal

ISSN 2394-8426 with Impact Factor 5.68

Conference Proceeding

Published on
Sunday, 22nd September 2019

www.gurukuljournal.com

MULTI-DISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

on

Accountability, Performance & Challenges of Educational Institutions

Sunday, 22nd September 2019

-: Patron :-

Hon'ble Dr. Shobhana Joshi
Professor & Head of the Dept.,
Department of Education,
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University,
Aurangabad.

-: Key-note Speaker :-

Hon'ble Dr. Gourishankar Parasher
Former Pro Vice-Chancellor,
India Maritime University, Chennai.
Former Pro Vice-Chancellor,
Rashtrsant Tukadoji Maharaj Nagpur University,
Nagpur

-: Editors:-

Mr. Hanumant Gutte
Research Student (Ph.D.)

Dr. Jitendra Magar
PDF-UGC

Mr. Mohan Gitte
Chief Editor GIMRJ

Adv. Shirish Kamble
Research Student (Ph.D.)

Online available at **www.gurukuljournal.com**

FROM THE DESK OF CONVENER

Dear Colleagues and Friends.....

WARM GREETINGS!

I would like to welcome all delegates from all over India's different esteemed institutions to multidisciplinary national conference an Accountability - performance and challenges of educational institutions on behalf of Rastriya Shikshan Seva Sangh Maharashtra, Hon'ble Dr. Ganesh Shetkar Sir felicitation committee, Aurangabad and Gurukul International Multidisciplinary Research Journal.

The theme of the conference is challenging to the Academic and research scholars. I understand that a good number of delegates would be participating in this event and discuss ways' and means to promote the strengthen progress of education. I expect that the outcomes of conference will be the great importance to the participants.

The aim of this conference is to provide platform for scientific discussion. Our tremendous intellectual energy is realized through such scientific endeavors and many remedies to the problems could be reached.

The conference is a reflection of our objective to reach out to researchers, interested in close understanding of this issue from multi-disciplinary discourses.

This conference will be an exciting and congenial opportunity for delegates to discuss and explore innovative Accountability application. The congress program feature several outstanding speakers from all India, who are leader in various faculties.

By organizing this scientific expression, we want to create an Academic and Scientific framework where there will be presenter the most important results of some individual or collective studies and researchers to reunite specialists from the connections domains all higher education Accountability to allow the expression, at the highest quality standards of the Accumulated experiences of the practitioners from a directive perspective but also the multi-disciplinary view points. The research paper published in this issue provides a positive outlook, in this regard.

The innovate papers in this journal give new insights, which proved necessity of Accountability in education. The original thoughts, researches and views given in the research papers will boost the new researcher's enthusiast scholars, students, teachers to undertake new studies.

I send my warm greeting and hope that participants will seriously discuss improvement needed in teaching learning process, modernizing curricular to take care of recent trends in inter-disciplinary and multi-disciplinary research.

I take this opportunity to place on record my gratitude towards organizing committee and board of editors. I owe a lot of guidance, patronage, and literary especially from Hon'ble Dr. Shobhana Joshi Mam, former Dean and HOD

Department of education, Dr.Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.

The conference is organized to Honour the contribution of Dr. Ganesh Shetkar Sir, former Dean of Education, and MC Member of Dr. BAMU Aurangabad in the field of education and research.

I express my deepest thank to my dear friend Mr. Hanumant Gutte, organizing secretary, Adv. Shirish Kamble, Coordinator of the said conference and also Mr. Mohan Gitte, publishers of the Gurukul for their support which has proved worthy in my work.

I also express the sense of gratitude towards all the contributors for their scholarly research papers to this volume.

I would also thank to all the participants whose gracious presence will make this conference a GRAND SUCCESS.

With Regards.

CONVENER
Dr. Jitendra Magar
PDF-UGC

Date : 22nd September'2019.
Place : Aurangabad.

INDEX

Paper No.	Title	Author	Page No.
1	Challenges before Educational Institutions working in Rural Areas	Prof. Dr. Shobhana Joshi & Smt. Kalyani Shetkar	1-3
2	Challenges facing Higher education in Yemen	Mr. Shamsan Mahmoud Hamoud Al-Hussaini & Dr. Shobhana Joshi	4-7
3	A Study Of Need Of Research Ethics Committee In Social Science Research	Dr.Girija Ranasing Thakur & Adv. Shirish Milindrao Kamble	8-10
4	Challenges of Higher Education	Dr. Ujwala P. Bhadange	11-13
5	औरंगाबाद जिल्ह्यातील माध्यमिक स्तरावरील शिक्षणात अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेल्या कृतिकार्यक्रमांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास	अनिता अशोक बोडखे & डॉ. शोभना विश्वनाथ जोशी	14-17
6	Performance In English Language: Teaching And Learning Strategies In India	Mrs. Ayesha Faiz Siddiqui	18-20
7	उच्च शिक्षण संस्थानों की जवाबदेही, प्रदर्शन व उनके समक्ष चुनौतियाँ	डॉ. गायत्री गिरीश मिश्रा	21-23
8	Challenges in School Education	Rajesh Vishnuji Bawaskar	24-25
9	शिक्षणातील नवे प्रवाह, भविष्यातील शिक्षणप्रणाली आणि आव्हाने	भिंगोले प्रफुल्लता बळीराम & डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे	26-27
10	Quality Maintenance in Higher Education	Miss. Ansari Bushra Batool	28-31
11	Challenges In Commerce Education To Be Relevant For Industry 4.0	CA. Nitin Gokhale	32-34
12	भारतातील उच्च शिक्षण : सद्यस्थिती, आव्हाने आणि उपाययोजना	प्रा. मंगेश बाबासाहेब ढोबळे & डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,	35-37
13	General Environmental awareness Study of Degree College Students studying Physical Science Subjects	Dr Balaji R Lahorkar	38-40
14	MANUU's Distance Education: Challenges and Solutions	Dr khan Shahnaz Bano Mohammad Ashfaque	41-46
15	पाठटाचणांची प्रासंगिकता आणि शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाची भूमिका	डॉ.बालासाहेब किलचे & डॉ.उमाशंकर बनाळे	47-51
16	सैनिकी शिक्षणाची आवश्यकता आणि आव्हाने	डॉ. भांगे चंद्रकांत बन्सीधर	52-55
17	The Challenges Of Equal Education In Quality Education	Dr. Gopal Thakur	56-61
18	Challenges And Future Trends In Commerce Education In India	Dr. Meena Wadgule	62-64
19	Challenges in Teacher Education	Dr. Nutan Chavan	65-66
20	शिक्षक प्रशिक्षण संस्थांसमोरील आव्हाने	प्रा. डॉ. प्रमोद दगडूराव काळे & प्रा. श्रीम. आशालता होळकर (भारजकर)	67-68
21	Challenges Before Law Education Institutes To Improve The Standard & High Quality Education	Dr.Shilparani S. Dongre	69-71
22	शिक्षक शिक्षणाच्या सद्यस्थिती बाबत चिंतन	डॉ. येसके वैशाली चंद्रशेखर	72-74
23	Study of Educational challenges faced by Secondary School Students in 21st Century	Dr. Vijay Nagnath Kamble	75-79
24	Problems And Quality Management In Teacher Education	Dr.Gajanan S.Sharma	80-83

25	कला पाठशालाओं के सामने चुनौतिया: एक अध्ययन	डॉ.गणेश मदनराव शिंदे	84-87
26	Accountability, Performance & Challenges of Educational Institutions	Girishdutt M. Mishra	88-90
27	A Study on Indian Higher Education System : Issues and challenges	Miss. Mubina Abdul Aziz Shaikh	91-94
28	Effective Inclusive Education by Quality Teacher Education	Miss. Noorain Fatima	95-98
29	Comparative study to assess the Challenges faced by Teacher Education and Nursing Education Institutions	Ms. Kirti Mangesh Jamdar & Dr. Ankush Tulshiram Aundhakar.	99-102
30	शिक्षणातील नवे प्रवाह, भविष्यातील शिक्षणप्रणाली आणि आव्हाने	विनोदकुमार विक्रम पांडे	103-105
31	Challenges and remedies of Teacher Education Institutions in India	Prof. Dr. Jayshri Baliram Patil	106-110
32	Impact of Globalization on Higher Education in India	Gaikwad R. J.	111-112
33	Challenges of Primary Education Institutions	Rathod Rajkumar Tukaram & Dr.Wadje Nilkanth Tulshiram,	113-114
34	आदिवासींच्या उच्च शिक्षणामधील सद्यःस्थितीचा अभ्यास	गावित माधव हरि & डॉ.पगारे पी.बी	115-118
35	Challenges & Suggestions of Indian Higher education System	Sayyad Shaheen shafi	119-121
36	Commerce graduates in BFSI sector – Are we making successful professionals?	Shalini Singh	122-125
37	Impact of Privatization on Higher Education in India	Dr. Sonal Ashok Ubale	126-127
38	प्राथमिक शिक्षण संस्थांमधील आव्हाने, जबाबदाऱ्या आणि कामगिरी	रत्नकांत वसंत सुतार & डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे	128-131
39	Enhancement of quality teacher education through researches	Dr. Syed Azaz Ali Amjad Ali	132-135
40	जालना जिल्ह्यातील जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील शैक्षणिक व भौतिक समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास	किशोर खंडेराव तबडे & डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे	136-138
41	भारतीय परिवर्तनातील उच्च शिक्षणाची भूमिका	दयाशंकर विष्णू वैद्य & डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे	139-140
42	माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीचा अभ्यास	श्री. चेरमन मोतिराम वसावे & डॉ. इंदू गर्ग	141-145
43	Study of Educational challenges faced by secondary school teachers in 21st Century	Waghmare Jitendra Hiraman	146-149
44	**वर्ष 2000 ते 2015 च्या कालखंडातील शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रमा संदर्भातील स्थिती आणि आव्हाने**	**प्रा.डॉ.चोंडेकर नलिनी & प्रा.वनवे किरणकुमार दगडू**	150-155
45	Performance of Yemeni EFL Students in using lexical collocations	Yahya Ahmed Ahmed Qelfah & Dr. S. V. Joshi	156-158
46	शिक्षक शिक्षणसंस्थामध्ये ज्ञानरचनावादी वर्गाध्यापनात येणाऱ्या अडचणीचा अभ्यास	प्रा.काळे सारिका सुर्यकांत	159-160
47	भारतातील उच्च शिक्षणातील आव्हाने	प्रा. महादेव श्रीरंगराव चव्हाण & डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,	161-163
48	भारतातील माध्यमिक शिक्षण	डॉ. डहाळे कावेरी मुरलिधर	164-166
49	शालेय शिक्षणात ग्रंथालयाची भूमिका	डॉ. जिगे पंढरीनाथ साहेबराव	167-168
50	HRM- Challenge for Teacher Education Institution	Dr.Kaneez Fatima	169-172

51	Continuing Education And Lifelong Learning Trends	Dr. Shaikh Tahemina Naaz	173-175
52	Accountability / Performance Challenges Of Teacher Primary Education Institutes	Dr.Vijay G. Sarpe	176-177
53	Accountability in Indian Higher Education	Dr Gopal Pawar	178-180
54	औरंगाबाद जिल्ह्यातील महाविद्यालयातील पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांमधील अंधश्रध्देचा तुलनात्मक अभ्यास	कल्पना भानूदास गायकवाड डॉ.एस.व्ही.जोशी	181-182
55	Accountability, Performance Challenges Of Teacher Educational Institutes	Mrs. Alka Shalil Awale	183-186
56	औरंगाबाद शहरातील शिक्षक प्रशिक्षणार्थ्यांमध्ये अवयवदान विषयी असणाऱ्या अंधश्रध्देचा अभ्यास	खरात संदिप दगडुजी & डॉ. उज्ज्वला प्र. भडंगे	187-189
57	Modern Phenomenaof Educational System	Dr. Daimi S.F.	190-194
58	A Study of the Effectiveness of School Environment under the spoken English Training program among English Language Teachers in Ambajogai Taluka	Shashikant V. Puri & Prof.Shobhana V. Joshi	195-196
59	Education System in India – A brief description of the difference between the traditional and modern educational system and a brief evaluation of problems plaguing the current Indian education system	Sreevallaban Narayanan	197-198
60	A study on Sick Secondary Education institution	Dr. Srikantamurthy M.R., Rohini Yathish & Dikshitha Gujarkar	199-205
61	शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तरदायित्व, कामगिरी व आव्हाने	श्री. विशाल विजयकुमार सोनकांबळे	206-210
62	शिक्षक शिक्षण संस्थां व्यवस्थापनातील: बांधिलकी, कामगिरी व आव्हाने	प्राचार्य डॉ निळकंठ शंकरराव पाटील	211-213
63	Law Educational Institutes: Difficulties And Challenges	Dr. Nital S. Nandedkar	214-216
64	Accountability Of Legal Education Institutes In India	Ketaki Milind chaudhari	217-219
65	Role Of Spiritual Education On Student Development	CA. Vinay Gudi & Rashmi Pathak	220-222
66	विदेशी भाषा के रूप में अंग्रेजी का अध्यापन	Dr. Alpeshkumar G. Nakrani	223-224
67	शालाकीय शिक्षा मे प्रवर्तमान समस्याए	Dr. Chirag H. Madhak	225-227
68	Dalits and Mass Media in India	Dr. Pagare P. B. & Gaikwad Rajnikant A.	228-231
69	शिक्षक प्रशिक्षणाचे उत्तरदायित्व व शिक्षक प्रशिक्षणातील आव्हाने	डॉ.हर्षानंद पं.खोब्रागडे	232-234
70	Entrepreneurship Education in India	Dr Amit Verma	235-239
71	सद्यस्थितीत शिक्षक शिक्षण संस्थाची जबाबदारी व आव्हाने	Mr. Dnyandeo Dhondiba Ghuge & Mr.Harishchandra Vithalrao salgar	240-242
72	आधुनिक शिक्षा मे इंटरनेट की भूमिका	गोपाल बाजीराव खोपडे	243-245
73	Use of Strategies and Techniques for Teacher Education Developed Skill Education in B.Ed. Training	Dr. Kulkarni N.H.	246-247
74	उच्च शिक्षणासमोरील आव्हाने व उपाय	प्रा. डॉ. सय्यद मुजीब मुसा	248-250
75	अध्यापक विदयालयातील छात्रअध्यापका मधील जीवन कौशल्य विकसनाचा त्यांच्या अध्यापनावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास	प्रा. पैकेकर शैलजा शामराव	251-253

76	Challenges in Secondary Education	Panchal M.L	254-257
77	Role of Society in Teacher Education	Mr. Dadarao Chandrabhan Katkar	258-262
78	Accountability, Performance & Challenges of Non – granted Institutions	Mrs. Andhale Satvashila Narayanrao	263-266
79	उच्च शिक्षण : समाज परिवर्तनाचे साधन	प्रा. मिरा विठ्ठलराव शेळके	267-268
80	Accountability, Performance and Challenges of Engineering Educational Institutions	Dr. V. S. Deshmukh	269-271
82	Performance of Primary Education Institutions	Dr.Wadje Nilkanth Tulshiram	272-274
83	School-Colleges Governance, Accountability And Performance Of Educational Institutions	Smt. Jyotsna Bhagwatrao Gavhane	275-281
84	Challenges Of Primary Education Instituts Teachers To Cope With Slow Learners	Leenap. Wadnere	282-283
85	Teacher Education Scenario In India	Dr.Nisha Raninga	284-286
86	उच्च माध्यमिक शिक्षणात जबाबदारी, कामगीरी व आव्हाणे	प्राचार्य, डॉ.मधूकर आंबाजी पुंडगे	287-289
87	बी.एड महाविद्यालयातील प्राध्यापकाना अंतरवासीता उपक्रम राबविताना येणाऱ्या समस्यांचा अभ्यास	प्रा. पवार डी. डी.	290-291
88	एच. आय. व्ही. / एड्सग्रस्तांचे हक्क आणि कर्तव्य	साधना अर्जुन बनसोड & डॉ. उज्ज्वला प्रभाकर भडंगे	292-294
89	खाजगी विद्यापीठांचे आव्हान	प्राचार्य डॉ. राजशेखर हिरेमठ	295-297
90	मराठी भाषेसमोरील आव्हाने:एक चिकीत्सक अभ्यास	डॉ.राखी सिद्राम सलगर	298-300
91	दूरस्थ शिक्षण संस्थाचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने	श्री. कान्हेरे पी.ई	301-303
92	माध्यमिक स्तरावरील इ. ९वी च्या पाठयपुस्तकातील जीवनकौशल्याच्या संदर्भात अध्ययनकर्त्यावर होणारा परिणाम : एक चिकित्सक अभ्यास	प्रा. सुलभा लटके	304-305
93	अनुसुचित जाती जमातीच्या विद्यार्थ्यासंदर्भात पदव्युत्तर शिक्षणसंस्थांची जबाबदारी	जोगदंड प्रजाला प्रकाश & प्रा. डॉ. पगारे पी. बी.	306-307
94	सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकास (अविरत) प्रशिक्षणातील नाविन्यपुर्णता अभ्यासणे	डॉ. जोशी शोभना विश्वनाथ & श्री. कंचनवार शंकर व्यंकटराव	308-310
95	माध्यमिक शिक्षण संस्थांचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने	प्रा.डॉ.विजय गोरोबा सरपे & डॉ.अनिता उध्दवराव लोंढे	311-313
96	औरंगाबाद जिल्हयातील आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या शालेय स्तरावरील मलांचा येणाऱ्या शैक्षणिक व कौटूंबिक समस्यांचा अभ्यास	पवार प्रतिभा किशन & डॉ. उज्वला प्रभाकर भडंगे	314-315
97	माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीतील साधनांच्या वापराविषयी शाळेत येणारी आव्हाने	प्रिया प्रकाश मोरे & डॉ. बंदिनी प्रेम खडकीकर	316-318
98	शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयांचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने	डॉ. लोखंडे समता ऋषिकांत	319-322
99	औरंगाबाद शहरातील उच्चमाध्यमिक शिक्षण घेणाऱ्या शर्ली अविनाश वाघुलेची आत्महत्या-व्यक्ती अभ्यास	डॉ. उज्वला भडंगे & शारदा पाटील	323-324
100	शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने	प्रदिप माधवराव एडके	325-328
101	विनाअनुदानित शैक्षणिक संस्थापुढील आव्हाने	श्रीम. तळेकर शितल अरुण	329-331

102	औरंगाबाद जिल्ह्यातील उच्च शिक्षण संस्थांनी केंद्र व राज्य सरकारच्या योजनेसंदर्भातील पार पाडलेल्या जबाबदारीचा अभ्यास	डॉ.शोभना जोशी & शिला कडु सुखधान	332-334
103	पूर्व प्राथमिक व प्राथमिक शिक्षण संस्थापुढील आव्हाने	कांबळे स्वाती तात्याराव & डॉ. मिलिंद माणिकराव वाव्हळे	335-337
104	शिक्षक शिक्षण संस्थांच्या जबाबदाऱ्या	प्रा.रवि मगन सुरवसे	338-340
105	विशेष गरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणा मधील समस्याचा शोध एक अभ्यास	डॉ. फुलारी एन.एन.	341-342
106	बी.एड. प्रशिक्षण संस्था आणि नवोदित आव्हाने	श्री. शंकर दशरथ दुनघव	343-344
107	मूल्यशिक्षणाची आजच्या काळात असलेली उपयुक्तता व महत्त्व	प्रजापती जयपाल भालशंकर	345-347
108	विद्यापीठांची आव्हाने	डॉ. शिला स्वामी	348-350
109	Impact of Exclusion in Govt. Services, Work, Religion & Rits	Dr. Pagare P. B. & Rajnikant A. Gaikwad	351-356
110	The imoportance and challegenges of distance education in india	Prof. Dr. Kiran A Jagtap & Prof. Dr.Prakash Jagtap	357-358
111	Accountability, Performance and Challenges In Distance Education	Dr. Anil D. Warghat & Prof. Manisha Anil Warghat	359-365
112	Challenges Faces By Madarsa Educational Institute: A Vital source of Education For Muslims	Shaikh Yasmeen Sultana	366-369
113	Teaching the Extra-Essentiality of Bringing Eclecticism into Classroom	Dr. Asmita Sharad Salve and Dr. Feroz shaikh	370-375
114	माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थी व त्याच्या अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक	शिवनंदा उमाजीराव मेहेत्रे डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे	376-378
115	प्राथमिक शिक्षणातील इंग्रजी माध्यमाचे वाढते आकर्षण	प्रा.अनुजा रामानंद पाटील	379-380
116	Execellence in Higher Education In India- An Overview	Prof. Gargi Gohel	381-385

Challenges before Educational Institutions working in Rural Areas

Prof. Dr. Shobhana Joshi,
Head, Dept. of Education
Dr.B.A.M.University, Aurangabad

Smt. Kalyani Shetkar
Director, Manomay English
School,Rajapur

Abstract :

Working in rural areas as a school administrator, it has always been observed that all the conventional teachings sometimes fail due to the different approach of the rural people and their mentality to work for something. All bookish knowledge sometimes cannot succeed with the practical approach; it has to be handled by different virtue of perspective. So, this article is just a small leanings and observations which the educational institution had faced working few years with rural area. There are so many reasons why it is extremely difficult to work and execute the great changes in rural areas. Few challenges are mentioned below:

Key Words – Rural area, education,challenges

Introduction -

"Incredible India!". As we all know our country is truly an incredible country because of its values, cultures, traditions, knowledge and diversity in languages, religions, customs and foods. Our India is truly a very prosperous nation once known as "Sone Ki Chidiya!". There are so many metropolitan cities in India, but even today a very large part of India still occupied by rural area. It's no wonder that why we still are so grounded, so rich in our culture, because somewhere we still are very much connected to our roots. As we all know that India is the largest developing country in terms of industries, technology, science & even in education. But by this development can we surely say, that the whole India along with all its rural part is under the same development? It is true that, majority parts of our country even along with the rural part is under great development, but still it is way behind the scale and scope of development. For me the reasons are very contradictory in nature.

1. The constant pursuit of "Old is Gold!" in ever evolving education -

The one of the main reasons is parent's mentality and approach towards any situation is their "Old is Gold!" approach. When it comes to teaching, we must strive to learn, to teach and to gain something new and always learning something additional knowledge in our life. But people in rural areas stuck to the old patterns, old teaching styles, old methods and old customs. This approach would be good just for celebrating some festivals which unite the people with strong intention & with healthy atmosphere. But it should not be conventional always. There is a great saying that "Change is the only Constant!" and this is something rural people cannot accept easily. They are so much afraid of change so they won't even think or try for learning something new or something updated which will bring them to the higher level or to the broader perspective of anything which we need them to lead a better life style.

2. Wish of instant results without patience -

As above it is mentioned that rural area people are much more dependent on their "Old is gold!" approach, but on the other hand, parents of this generations e.g. mothers and fathers of children; when they visit to school regarding the performance of their children, again their approach is exactly contradictory to their "old is gold!" approach.These are the parents of 21st century, where we live in the instant era.They want results to be produced in minutes like we prepare packaged foods.They are the parents of this generation where they expect children to learn all of the syllabus as quickly as the amazon delivery service.It's actually sounds funny!But this is the sad reality of society of rural area people! Where they are not ready to change their approach

towards learning but also wants the results real quicker, the real faster as compared to the efforts they took in the process of learning.It is observed many times that parents of rural area have very over obsessed, unrealistic expectations from their children which is causing to lose their very precious childhood in this process of fulfilling the expectations of their parents.. Which is a true high cost to pay and people are not even realizing it.

3. Attraction of materialistic and page three lifestyle -

Parents living in rural area have tremendous attraction of all the foreign cultures that culture even is not compatible with their own believes.They are blindly following and also comparing things, learning attributes for their children only on materialistic level.These parents want for their children to learn to speak and behave as of English or somehow British culture; they want their children to wear three piece suits in our deadly hot weather conditions; they want their children to call them 'mum and dad' or 'mummy and papa' and not "Aai and Baba".Parents do really appreciate their children when they write anything in cursive script, whether the writing is correct or wrong.They are not bothered by the mistakes; they are only impressed by the style of writing, no matter how clumsy or shabby it looks. Parents are just copying blindly the culture, the looks of the rich or City living people or foreign people.They are not thinking logically to teach their children how to behave or how to represent themselves and how to be originally smart and charming; but they are teaching them to just copy someone who is already successful and that too on the outer fronts.This is leading to give children a very wrong message which is not at all useful for their future and for their physical, mental and emotional growth.

4. Protecting our culture and mother tongue -

The 90% of the parents are farmers or animal farmers or doing some work regarding the agriculture.It is very brutal reality that children of farmers, animal farmers, people doing business regarding agricultural are not getting appreciation sound there parents when children are planting a tree,nurturing the mother earth, watering the garden, making the best from the waste using materials which we naturally obtained from our nature and even are not appreciated when their children make really beautiful sculpture from mud or soil and this is really a shameful thing. Doing this; parents are teaching there own children not to respect there own parents; by not appreciating the things, their parents do; and teaching the children that not to follow their footsteps. Cause they feel that the work they do is low standard or less important.They think that only speaking in English or doing a corporate job are the only respectful things in society. But, by doing this they actually teaching their children not to respect their parents, their mother earth, and also it is the greatest disrespect of our own mother tongue. Parents who don't know English language are very obsessed with their children to speak in English only, whether they understand it or don't!

5. Not letting teacher do their job -

Somehow people living in rural areas treat teachers or school facilities that they are their slaves.Many of the times, parents forget that teachers teach their children to behave, to become a good person, kind hearted person, hard and smart working person and to achieve the best for their children's lives. Many times parents come to school for very minor things or minor issues such as, if someday teachers scold their children for doing mistake or for repeating mistakes, then the other day parents come to school and scold teacher in front of their children. By doing this; children will always rely on their parents to solve their very small and minor issues. By doing this; children will never learn to cope up with their problems or to deal their weaknesses and to learn from their mistakes and grow big, wise and responsible in their lives, and will also be dependent on their

parents to fight all their small and big battles. By this; they will never be self sufficient and independent in their lives.Children will result to have a great ego, false attitude in their nature and they will only be rude, arrogant and disrespectful for the teachers, for their elders and eventually for their parents too!

6. Measuring the English language proficiency as a parameter for intelligence -

Very often we try to convince rural parents to consider the English just as the language of the learning and not as the culture or the way of our lives. Knowing more than two languages is great and helpful for person's brain health; but just focusing on one language will never help anybody in any scenario. English is the worldwide accepted language, a language of business, but still it's not the only language which will help your children to be a nice or successful person. It is not at all relevant with his intelligence, and his success will not be measured on how fluently he is speakingEnglish.

7. Making the parent and teacher as'The One Team' -

It is observed many times that, when teachers teach something to children then parents make irrelevant issues out of it.This will only confuse the children that, 'what to obey?'and 'whom to listen?' and this will not help anyone.By this, the children will only get confused and might lose their directions and faith from his teachers as well as their parents. It is real challenge to convince the parents in rural areas that parents and teachers are in one team.They both are the single team continuously thinking for the very best for the growth, the real development and the betterment of their children, to guide them, being good, kind, generous,wise and humble person.And they will become successful in their lives.

8. Lack of willingness to flourish the rural area -

The administration of educational institution in rural area becomes challenging when it comes to hiring teachers.Because, it has been observed that everyone wants to live in cities and no one wants to settle to work for the rural areas, and no one is that devoted to see the bigger picture and work for the areas where there is actual need of the real dedicated talent.Rural area needs more devoted people, who understands the importance of work for it.But once people done with their education; everyone just run towards the city. No one wants to come and work in rural areas.We have observed, so many teachers are working in schools of cities without getting paid for several years; but they're not ready to come and work in rural areas even with continuous salary.They are so much affected by the lifestyle of the city.

9. Financial aspects -

Financial aspects are again very challenging when it comes to managing and handling the resources of the educational institutions in rural areas. One of the main source of income of the educational institution is the fees be recovered from parents. But, parents in rural areas become very reluctant when it comes to pay the fees. Especially for the schools in rural area. It is observed many times that, parents pay the fees on the very first day of school which is in city, but the same parents are not willing to pay the fees for the school which is in rural area, irrespective of the difference of amount of fees. Sometimes their tendency is to delay giving fees or not at all giving it, and change the school for the next year; they keep changing the schools every year just to avoid paying fees.

Still, one day, these situations will no longer be a problem. A day will come where generous, curious children, the willingness to change attitude into supportive parents and hopeful, innovative, devoted educational institutions is equal to the real developing and "Incredible India!".

Challenges facing Higher education in Yemen

Mr. Shamsan Mahmoud Hamoud Al-Hussaini
Ph. D. Researcher, Dept. Of Education, Dr. B.A.M.U- Aurangabad M.S.
A lecturer, Community College – Sana'a.
Email: shamsannew1999@gmail.com
Dr. Shobhana Joshi,
Prof. &Head, Dept. of Education, Dr. B.A.M.U- Aurangabad M.S.
Email: shobhanajoshi99@gmail.com

Abstract
This paper investigates current obstacles and factors that affect the performance of higher education intuitions of Yemen that results them for not being listed among World Class Universities. This study reviewed some studies related to challenges facing higher education in Yemen. Through the findings of this review study , it showed that the current civil war and its effects on the higher education, lack of national vision of government, leadership, financial support, research and development funding, autonomy, governance, academic staff development, ratio of student's enrollments in humanity studies and quality of academic programs are some of the major issues that the Yemen higher education institutions currently facing. It is hoped that, through this article, the HEIs of Yemen would be enhanced and improved by concentrating and finding the best solutions in order to propel and be able to leap to a greater height in the region.
Key words: challenges, higher education, Yemen

Background

The crucial and basic need of any society is Education. Higher education is admittedly a separate stage quite distinct from primary, secondary, elementary, and higher secondary stage (World Bank 2009). Higher education is considered today as a capital investment and is of paramount importance for economic and social development of the country (Issa, A. T., & Siddiek, A. G, 2012).

Thus, due to the lack of knowledge on current situation, challenges and obstacles of Yemeni Higher Education Institutions are crucial to be investigated. The current challenges, problems that Yemen HEIs faces need to be investigated and reviewed in order to find solutions in the nearest future. Hence, the aim of this work is to enrich the body of knowledge related to challenges and obstacles faced by HEIs which will be a base for any further studies and solutions with regards to current circumstances.

Challenges in Higher Education in Yemen

There are issues which are identified as challenges facing the higher education in Yemen. These challenges and obstacles are considered as factors that led the Yemen Higher Education Institutions to reach unsatisfactory performance level . These challenges can be categorized into major components such as challenges during the current war, national vision of the government, governance, autonomy, financial support, student's enrolment, teaching staff, postgraduate studies, research and development and the drain brain. These major components are elaborated as follows:

1. Challenges during the current civil war in Yemen

Yemen war that has been raging since 2015 has been catastrophic on several levels and the harm caused to the educational process remains among the worst. Numbers of universities in Yemen are physically shattered. A study by Mohammad Al Soofi, an education professor at Sana'a University, found that a dozen public-university buildings had been completely destroyed and another 25 university buildings were partially destroyed. Conflict impacts higher education by destroying infrastructure, reducing expenditures for universities and preventing students from attending classes

Problems with finances and transportation have interrupted many students' education. "More than half of students have left the university," said Adel Hamdani, dean of the languages faculty at Future University, a private university in Sana'a to journalists,(Faisal Darem 2017).

There are two governments in Yemen after the war. Houthi-affiliated Sana'a government which is in the capital Sana'a and the other is legitimate government in Aden. Each have their own minister of higher education and each government have tried to control the central bank. As a result, many if not most of the country's 1.2 million civil employees, including professors, have not been paid for years. Even the private universities have reduced the salaries for employees in their universities. (Moyer, J.D et al., 2019)

Conflict has been shown to reduce educational spending through the contraction of education services and the diversion of funds away from education and toward military and defense purposes. Students may also stop attending their classes due to being abducted into soldiering to fight in favor of the militia to work or simply because leaving the house is dangerous. Exposure to war and violence is also likely to take a toll on students who remain enrolled because of stress and psychological trauma (Moyer, J.D et al., 2019)

2. National Vision of the Government

Several studies have been conducted on higher education strategic planning in many countries (John, 2008). In the case of Yemen, the results of interview with the experts showed that one of the most important factors is the lack of a clear vision among the political leaders and top governmental leaders about the role of education and specially the universities and how they are important to the national progress in developing economy and development in the country (Al-haimi et al., 2018)

3. Governance

Some of the Arab countries such as, Yemen, Syria, Saudi Arabia, Morocco are applying the traditional pattern of governance (ElObeidy,2014). In the context of Yemen, the political interference in appointing academic leaderships and rectors of the universities are based on political grounds more than scientific or professionals' grounds. Therefore, negative effect has befall on the desired development of the universities. The focus of those selected leadership was mainly on the financial, political and administrative aspects and not in developing a strategic plan that can identify the strength, weakness, opportunities and challenges in order to come out with a clear vision on how those intuitions should be. In addition, in terms of university budget, the ministry of finance is controlling all the universities activities while the revenues and fees return should also return back to the ministry of finance.

4. Autonomy of the Universities

University autonomy is one of the most important part for creating successful universities. Institutions that have full autonomy and are not constrained by heavy bureaucracies are more flexible (Jan Sadlak and Liu Nian Cai, 2007). Unfortunately, there is an absence for the Yemeni universities and doesn't have the freedom to make their own decision in terms of self-governance, finance, and administration as well as the appointments.

5. Financial Support

The financial strength of Yemen universities is very low as compared to other universities in other countries. For example, the budget of University Malaya in Malaysia is equal to all government universities' budget in Yemen. With this regard and because of global financial crisis, Yemen has been harmed and university budget has been reduced. The extension of building new universities

has cost the state a huge amount of money and the state's resources have become wasteful (Al-haimi et al., 2018).

6. Students Enrolments

The majority of student's enrolment is in humanities and social sciences that is represented by 86%, and only 14% study in the science and technology (Basheer Alhaimi, 2017).Moreover, the percentage of female students' enrolment represents only 26% which raises the issue of equity. There are a high percentage of students who study in the field of education and they are much bigger than the marketplace needs.

7. Teaching Staff

The real problem in this point is that there is no development and evaluation for the current teaching staff and there is no replacement. One of the reasons behind that is the shortage of required funding to ensure outstanding quality of teaching staff. There is no center in the universities or in higher education concerning continuous development of teaching staff (Basheer Alhaimi, 2017).

8. Postgraduate Studies

Postgraduate studies in Yemeni universities are limited. The percentage of those who further complete their postgraduate studies in Yemen universities is represented by 2% of the total students enrolled. Therefore, the role of Yemen universities becomes more towards teaching and learning rather than research and development (Basheer Alhaimi, 2017).

9. Research and Development

The research and development in Yemeni universities are not activated. Furthermore, there is no specific budget for scientific research. (Basheer Al-haimi, 2017), in his findings, stated that the role of Yemen universities in terms of scientific research is still limited and a percentage of 40% is an evaluation of the research and development role in Yemen universities. (Al-haimi et al., 2018).

10. Other challenges

The higher education in Yemen faces internal and external challenges and risks. Mohammed Almutahr (2005) highlighted a number of external and internal risks and challenges faced by Yemen higher education. The external challenges and risks are represented by Globalization, Information and Communication Technology and Knowledge explosion. The internal ones are social demand for higher education, heavy reliance on government funding, absorptive capacity limitation , limited of higher education structure , weak of internal efficiency, limited development in postgraduate studies , shortage of teaching staff, quality culture development and provision of financial resources.

Conclusion

This paper is aimed to study the current challenges, obstacles and factors that hamper Yemen's higher education institutions performance. This study was prepared according some studies conducted on the area of challenges of higher education in Yemen and according to the researchers experience as a teacher in higher education institution for eleven years. The current challenges and obstacles that Yemen higher education institutions encountered are represented and categorized in this study. The current challenges and obstacles indicated during the current civil war in Yemen is one of the biggest challenges facing the higher education in Yemen. Several issues such as National vision of the government, leadership, financial support, research and development funding, autonomy, governance, academic staff development, ratio of students' enrolment in humanity studies and quality of academic programs, and several others are some of challenges and issues facing higher education institution in Yemen.

References

-Al-haimi B. Ab Hamid, Hujainah F.(2018) Factors Affecting Yemen Higher Education Institutions Performance: Challenges & Obstacles, research paper, International Journal of Engineering & Technology, sciencepubco.com/index.php/IJET

-Alkhazim,M.A., (2003) Higher Education in Saudi Arabia: Challenges, Solutions, and Opportunities Missed, 2003 International Association of Universities 0952-8733/03 $25.00 . www.palgrave-journals.com/hep

-Alsurori Muneer, (2018) The Higher Education System In Yemen: Learning From Malaysian Experience, conference paper, https://www.researchgate.net/publication/323772510

-Basheer Al-haimi (2017). Higher Education Of Yemen: History, Development And Cuurent Status. Paper presented at the 1th Governance and Integrity conference (FGIC), Yayasan Pahang,Kuantan , Malaysia.

-Bok, D. (2015). Higher education in America. Princeton University Press

-ElObeidy, A. A. (2014). Governing public universities in Arab countries. Perspectives: Policy And Practice In Higher Education, Vol. 18, No. 4, 131–137.

-Faisal Darem,(2017) Assessing The Impact Of War On Development In Yemen Journalist Report https://www.al-fanarmedia.org/2017/04/yemen-chaos-war-higher-education/

-Hanaysha, J., Abdullah, H. H., & Warokka, A. (2011). Service quality and students' satisfaction at higher learning institutions: The competing dimensions of Malaysian Universities' competitiveness. Journal of Southeast Asian Research, 1. http://dx.doi.org/10.5171/2011.855931

- Issa, A. T., & Siddiek, A. G. (2012). Higher education in the Arab world & challenges of labor market. International Journal of Business and Social Science, 3(9)

-Mohammed Almutahar (2005), "Challenges that face Yemen higher education: Current situation and the future vision".

-Moyer, J.D., Bohl, D., Hanna, D., Mapes, B.R., Rafa, M. (2019). Yemen: Chaos, War and Higher Education http://www.ye.undp.org/

- Silan Jubran Alabidi (2003), "Activate the role of Yemen universities.World University Service (WUS) (December 1988) . The Lima Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education. Geneva.

A STUDY OF NEED OF RESEARCH ETHICS COMMITTEE IN SOCIAL SCIENCE RESEARCH

Author-01
Dr.Girija Ranasing Thakur
Post-Doctorate Fellow
ICSSR-Delhi
Author : 02
Adv. Shirish Milindrao Kamble
Research Fellow

INTRODUCTION

The research is a process to increase the knowledge, information and create or confirm theories. Research support to authorize facts, endorse the results of previous work, solve new or existing problems, and support the hypotheses. Research is "creative and systematic work undertaken to increase the stock of knowledge, including knowledge of humans, culture and society, and the use of this stock of knowledge to devise new applications."[1] Research helps to develop the rational and creative thinking and provide ability to solve societal issues. For this purpose government of India has been provided funding for the quality of research but unfortunately, none of our University or institution come under the list of top 300 Universities or institution at the global level.[2] The Indian government has been initiated several fellowship programs for the students to develop their carrier in research field and to promote quality research in the higher education system. Hence the research ethics committee play an important role for research.

Research ethics is concerned with the moral issues that arise during or as a result of research activities, as well as the ethical conducts of researchers. Historically, the revelation of humiliations such as Nazi human experimentation and the Tuskegee syphilis experiment led to the realization that clear measures are needed for the ethical governance of research to ensure that people, animals, and environments are not unduly harmed in research. In view of this the research ethics committee plays an important role in ensuring the ethical standards and scientific merit of research involving human subjects, moreover it protects the rights of the participants.

STATEMENT OF THE PROBLEM:

As per the sources it came to know that the research ethics committee have been formed in the medical field but as far as a concern to social science it has seen that there is no research ethics committee to provide the guidelines and follow up of the studies at institution and university level. There is provision for the Research Recognition Committee –RRC for the finalization of the research studies at Universitylevel, though the health, identity issues related studies need recognition from the Research Ethics Committee, in spite of this some of the Institution i.e. Tata Institute of Social Science and Research has established the Research Ethics Committee and deal with the social science studies, but still many institutions and universities need to establish the REC, but it is absent at university level. Sometimes this is hurdle for researcher to get approval from the research ethics committeeas it not available at university or institution level. Hence present paper tries to focus on the importance of the research ethics committee at University/Institution level.

METHOD:

For the present paper secondary data source have been used. For the present study world health organization, US National Library of Medicine National Institutes of Health, Indian Council

of Medical Research Ethical Guidelines (2006) and human research ethics committee report have reviewed. Apart from this published news, surveys records and reports have been studied.

WHAT IS RESEARCH ETHICS COMMITTEE?

Broadly, research ethics committee performed a role to overview the research proposals and give an opinion whether the research is ethical or not. According to the World Health Organization, Research Ethics Committees review proposed studies. The research with human participants assess the internationally and locally accepted ethical guidelines, monitor studies, relevancy of the study, follow-up and action points, recommendations and surveillance after the end of the research by the research ethics committee.

An ethics committee is a body who is responsible for ensuring that medical experimentation and human research are carried out in an ethical manner in accordance with national and international law. The research ethics committee has the authority to approve, reject or discontinue the research or require modifications as per the research protocols. The committee's ultimate goal is to promote high ethical standards in research for health.

In 1975 when the second revision of the Declaration of Helsinki adopted at the 29thWorld Medical Association General Assembly in Tokyo recommended, "The design and performance of each experimental procedure involving human subjects should be clearly formulated in an experimental protocol which should be transmitted to a specially appointed independent committee for consideration, comment, and guidance.[3]

World Medical Association is the foundation for ethics committee guidelines and set a rule for the research. Globally, the research ethics commmittees have formed and called with various names i.e. in the united kingdom called its Research Ethical Committee-(REC) while, in Netherland called as Medical Research Ethics Committee , In France A Comités de Protection des Personnes, in state of America and Canada called as Research ethics Board, In Australia, in medical research refers to a Human Research Ethics Committee (HREC). [4]

In India, an ethical research committee was first time made to oversee clinical research in the Indian Council of Medical Research (ICMR) Policy Statement for Ethics published in 1980. On the other hand, Independent Ethics committee is an independent body, which is not part of any institution, constituted to review documents submitted for the conduct of clinical trials and to provide an opinion on research projects involving human subjects. The primary purpose of such review is to assure the protection of the rights, safety, and wellbeing of the human subjects participating in clinical trials. Independent Ethics Committees have been established in Mumbai, Ahemadabad, Delhi, Hyderabad, Bangalore, and other places.

RESEARCH ETHICS COMMITTEE SHOULD BE CONSTITUTED IN THE FOLLOWING PATTERN:

1. A Chairperson
2. A Deputy Chairperson
3. A Member Secretary
4. 5 – 15 members from different departments/ specialties/disciplines.

FUNCTION:

1. Maintain the research ethical standards by the scientific manner
2. Protect the rights of the Participants
3. It monitors the ongoing studies and works progress
4. Develop a mechanism for the duplicate studies
5. Take follow up of the results and further policy

IMPORTANCE OF RESEARCH ETHICS COMMITTEE AND VULNERABLE POPULATION

The marginalized communities and vulnerable population face stigma and discrimination from society. They are neglected part of the society. This groups faced poverty, lack of access to health care services, and social protection. It's observed that the vulnerable community are away from the basic amenities i.e. food, shelter, and cloths. Such an environment leads individuals towards vulnerable to coercion, exploitation or other risks, those participants information enrolled in research in violation of basic ethical standards. The vulnerable population faces limitations to provide consent to research because of their identity issues e.g. female sex workers, transgender, people living with HIV/AIDS, lesbian, separated women etc. Sometimes after the research may occurred the critical situation due to their open identity. Fundamentally research on the human subject is ethically challenging, it requires norms, guidelines, and proper guidelines. The approaches toward the human research are quite critical because it deals with the identity of individuals and hence the research ethics committee provide the proper guideline to handle the issues/concerns and follow the norms and ethics of the society. As research ethics committees are secured the rights of individuals and prime focus is the wellbeing of the human-related subjects.

CONCLUSION

It is clearly indicated that the research ethics committees have established in the medical fields but human nature and behavioral studies also need the proper guidelines and ethics, which support the studies for surveillance after the end of the research.

RECOMMENDATION

1. The research ethics committee should be in every university to evolve the research standards and take care of the follow-up action points of the studies
2. It is also highly recommended that the health-related studies and studies with vulnerable populations should be handled efficiently with proper guidelines.

REFERENCES:

1. OECD (2015). Frascati Manual. The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities. doi:10.1787/9789264239012-en. ISBN 978-9264238800
2. Global Ranking -2020 : https://www.patrika.com/education-news/global-ranking-2020-not-a-single-indian-university-in-top-300-5086230/
3. The Declaration of Helsinki. 1975. http://www.ethics.iit.edu/ecodes/node/3931.
4. Ethics Committees : https://en.wikipedia.org/wiki/Ethics_committee
5. World Health Organization : who.int
6. The Indian Council of Medical Research (ICMR_)
7. Tata institute of Social Sciences : https:// www.tiss.eduhttps://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5297186/

Challenges of Higher Education

Dr. Ujwala P. Bhadange
Associate Professor
Dept. of Education
Dr.B.A.M.U. Abad

India has one of the largest higher education system in the world, with 25.9 million students enrolled in more than 45000 degree and diploma institutions in the country. it has witnessed particularly high growth in the last decade, with enrolment of students increasing at higher level.

Higher education plays and important role in the development of nation. it helps the members of the society to develop well and to improve the strength of the nation. it inculcates too reform conduct and behaviours and integrity of personality in the individual, there is a pursuit of truth and excellence in man and only the higher education can direct the right path of it. on the whole since the past higher education has been playing its due role in developing the nation to a greater extent though not to the extent desired. India's higher education system is the third largest in the worlds, after china and the united states. the main governing body at the tertiary level is the university grants commission (India) which enforces its standards, advises the government, and helps co- coordinate between the centre and the state.

Higher education is a powerful tool to build knowledge foe an information based society. the core mission of higher education is to educate, train, undertake , research and provide service to the community.

According Barnett (1992) there are four predominant concepts of higher education:-

- Higher education as the production of qualified human resources.
- Higher education as training for research career.
- Higher education as the effiencent management of teaching provision.
- Higher education as a matter of extending life chances.

Critical issues in Indian Higher education :-

The present system of higher education does not survey the purpose for which it has been started. in general education. itself has become so profitable a business that quality is lost in the increase of quantity of professional institutions with quota system and politicization adding fuel to the fire of spoil system, thereby increasing unemployment of graduates without quick relief to mitigate their sufferings in the job market of the country.

- Excellence and expansion: quality and quantity in Indian higher education.
- Regulation and Governance.
- The Privatization of higher education.
- Staffing higher education.
- The two sides of Studying Abroad

There are many basic problems facing higher education in India today. these include inadequate infrastructure and facilities, large vacancies in faculty position and poor faculty thereof, low Students ennoblement rate, outmoded teaching methods, declining research standards, unmotivated students, overcrowded classrooms and widespread geographic, income, gender, and ethnic imbalances.

Challenges in Higher Education in India

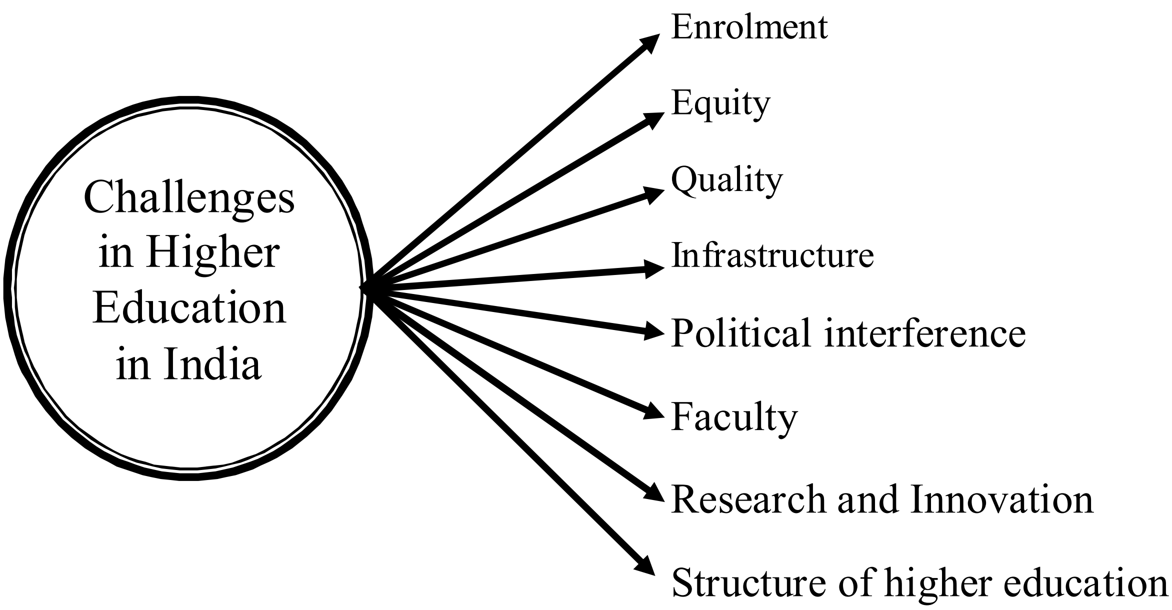

Challenges in Higher Education in India :-

It is our 69th year of independence still our education system has not been developed fully. We are not able to lista single university in top 100 universities of the world. Various governments changed during these six decades. They tried to boost the education system and implemented various education policies but they were not sufficient to put an example for the universe. UGC is continuously working and focusing on quality education in higher education sector. Still we are facing lot of problems and challenges in our education system. Some of the basic challenges in higher education system in India are discussed below:

Enrolment:-

The Gross Enrolment Ratio (GER) of India in higher education is only 15% which is quite low as compared to the developed as well as, other developing countries. With the increase of enrolments at school level, the supply of higher education institutes is insufficient to meet the growing demand in the country.

Equity :-

There is no equity in GER among different sects of the society. According to previous studies the GER in higher education in India among male and female varies to a greater extent. There are regional variations too some states have high GER while as some is quite behind the national GER which reflect a significant imbalances within the higher education system.

Quality:-

Quality in higher education is a multi-dimensional, multilevel, and a dynamic concept. Ensuring quality in higher education is amongst the foremost challenges being faced in India today. However, Government is continuously focusing on the quality education. Still Large number of colleges and universities in India are unable to meet the minimum requirements laid down by the UGC and our universities are not in a position to mark its place among the top universities of the world.

Infrastructure :-

Poor infrastructure is another challenge to the higher education system of India particularly the institutes run by the public sector suffer from poor physical facilities and

infrastructure. There are large number of colleges which are functioning on second or third floor of the building on ground or first floor there exists readymade hosieries or photocopy shops.

Political interference :-

Most of the educational Institutions are owned by the political leaders, who are playing key role in governing bodies of the Universities. They are using the innocent students for their selfish means. Students organise campaigns, forget their own objectives and begin to develop their careers in politics.

Faculty :-

Faculty shortages and the inability of the state educational system to attract and retain well-qualified teachers have been posing challenges to quality education for many years. Large numbers of NET / PhD candidates are unemployed even there are lot of vacancies in higher education, these deserving candidates are then applying in other departments which is a biggest blow to the higher education system.

Research and Innovation :-

there are very nominal scholars in our country whose writing is cited by famous western authors. There is inadequate focus on research in higher education institutes. There are insufficient resources and facilities, as well as, limited numbers of quality faculty to advice students. Most of the research scholars are without fellowships or not getting their fellowships on time which directly or indirectly affects their research. Moreover, Indian Higher education institutions are poorly connected to research centers. So, this is another area of challenge to the higher education in India.

Structure of higher education:-

Management of the Indian education faces challenges of over-centralisation, bureaucratic structures and lack of accountability, transparency, and professionalism. As a result of increase in number of affiliated colleges and students, the burden of administrative functions of universities has significantly increased and the core focus on academics and research is diluted (Kumar, 2015).

References :-

1.Mannale, V.S &Potulari, Rajasekhar mouly (2011), Quality Management in Indian Higher Education System

2. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1131773.pdf

3.Goverment of India (1992), National Policy on Education 1992,GOI,New Delhi.

औरंगाबाद जिल्ह्यातील माध्यमिक स्तरावरील शिक्षणात अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेल्या कृतिकार्यक्रमांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास

संशोधन विद्यार्थी
अनिता अशोक बोडखे
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,
शिक्षणशास्त्र विभाग, औरंगाबाद.
मो. ९०९६२०३१४४
ई-मेल aabodakhe@gmail.com

मार्गदर्शक
डॉ. शोभना विश्वनाथ जोशी
, विभागप्रमुख तथा प्राध्यापक, शिक्षणशास्त्र विभाग
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,
औरंगाबाद. मो. ९४२२९३३५८२
ई-मेल shobhanajoshi99@gmail.com

१) **संशोधनाची गरज** ''विज्ञानाने केली क्रांती, पण अध्यात्माशिवाय नाही मन: शांती''

आज २१ व्या विज्ञान युगात वाढत्या औद्योगिकरणात सर्वत्र चिंता व्यक्त केली जात आहे की, सर्वत्र संस्कृतीचा ऱ्हास होत आहे. यांचा परिणाम युवा वर्गावर मोठ्या प्रमाणात दिसून येत आहे.

व्यसनाधिनता, अपराध, आत्महत्या, निराशा, चिंता, भ्रष्टाचार, फसवणूक, हत्या असे दानवी चेहरे या संस्कृतीचे अध: पतनाचे काम करीत आहे. मानव व समाज सांस्कृतिकदृष्ट्या निरोगी असेल तर देशाचा उत्कर्ष, आनंदमयता सर्वांना अनुभवता येईल. आजच्या विज्ञान युगात धनप्राप्ती हेच प्रत्येकाचे महत्वाचे व अग्रक्रमाचे मूल्य ठरत आहे. विना मेहनतीने, अप्रामाणिकपणे, चातुर्याने, अनैतिकतेने वाटेल तेवढा पैसा कमवण्याची जणू स्पर्धाच लागली आहे. शिक्षणातून समाजातील समस्यावर प्रकाश टाकून त्या सोडवण्यासाठी संशोधक विद्यार्थी निर्माण होणे, आवश्यक आहे. यासाठी विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होणे महत्वाचे आहे. सर्वांगीण विकास = शारिरीक, विकास + मानसिक विकास + बौध्दिक विकास. परंतु दुर्देवाने आपल्या शिक्षण प्रणालीत फक्त बौध्दीक व शारिरीक विकासावर जास्त भर दिला जातो. परंतु मानसिक विकासाठी अध्यात्मिक ज्ञानाशिवाय पर्याय नाही. अध्यात्मातून मानवी मनाची सात्विक व सुदृढरित्या वाढ होऊन मन विशाल होते.

समाजात झोपडी ते राजमहल जीवनात सर्वत्र एक सारखीच मूल्ये असतात उदा. सत्य, प्रामाणिकपणा, प्रेम, दयाळू, मानव समाजाच्या ऐतिहासिक विकास प्रक्रियेत समाजाला कल्याणकारी, मंगलमय, जीवनमूल्य निर्माण करुन आचरणात आणून समाजातील सर्वांना मानसिक, बौध्दिक विकासासाठी सुस्थिती निर्माण करुन दिली, ती अध्यात्मशास्त्रानेच. संतानी लोकसंस्कृतीला अध्यात्माला साज चढवून दिला आहे. संस्कृतीचा आधुनिकतेशी उत्तम समन्वय करुन ही मूल्यवान संस्कृती सामाजिक जीवनाशी युवा मनाशी एकरुप करणे ही आजच्या काळाची गरज आहे.

भारताचा प्राचिन व श्रेष्ठवारसा आधुनिक जगतास वरदान देण्यास समर्थ आहे व हा वारसा जगाच्या कल्याणकारक विचार संपदेत उपयुक्त व अद्वितीय अशी भर घालु शकतो हा विश्वास कोठारी समितीने पुन्हा-पुन्हा व्यक्त केला आहे आणि ही भर दुसरी तिसरी नसून आजच्या विज्ञानास विशेषकरुन नैतिक व अध्यात्मिक अधिष्ठान असावे असे आहे. तसेच कोठारी आयोगाचे असे ही म्हणणे आहे कि, शाळांच्या अभ्यासक्रमांतला गंभीर दोष म्हणजे सामाजिक व अध्यात्मिक मूल्याच्या शिक्षणासंबंधीच्या सोयीचा अभाव. भारतातील बहुसंख्य जनतेच्या जीवनात धर्म ही एक मोठी प्रेरक शक्ती आहे. आणि तिचे चारित्र्य निर्मितीशी घनिष्ठ नाते आहे. जनतेच्या जीवनाशी गरजांशी व आकाक्षांशी संबंध राष्ट्राच्या शिक्षण पध्दतीस ही हेतूगर्भ शक्ती (Purpose ful force) नजरे आड करता येणार नाही.

विज्ञानाने प्रगती केली असली तरी सृष्टी आणि मानवजात राहील की नाही या प्रश्नांची उत्तरे मिळत नाही अधर्वट ज्ञान धोकादायक असे, केवळ पुस्तकी ज्ञानामुळे प्रश्न सुटणार नाही. अनुभूती महत्वाची आहे. त्यामुळे अध्यात्म व विज्ञान याचा समनवय झाल्याशिवाय पूर्ण ज्ञानाची प्राप्ती होणार नाही असे मत जेष्ठ संगणक तज्ञ डॉ. विजय भटकर यांनी मांडलेले आहे. आजच्या संघर्षमय जीवनात मनशांती मिळविणे अधिकाधिक गरजेचे वाटु लागले. सभोवताली अनेक भौतिक गोष्टीची प्रलोभने जीवनात यशस्वी होण्यासाठी करावी लागणारी स्पर्धा अत्यंत धकाधकीचे

आणि असुरक्षित दैनंदिन जीवन या सगळ्यात जीव मेटाकुटीस येतो. मनात निर्माण होणाऱ्या चिंता विशाल, एखाद्या मनावर होणारा आघात या सर्वांचा यशस्वीपणे सामना करतांना इतर अनेक गोष्टीप्रमाणे दृष्टिकोनाचा फायदा होतो, हे विविध संशोधनातून लक्षात आले आहे. योग, प्राणायम आणि ध्यान केल्यामुळे चिंता, उदासपणा, ह्रदयरोग, अतिरक्तदाब अशा विकारांमध्ये उपयोग होतो. योग प्राणायम आणि ध्यान केल्यामुळे चिंता, उदासपणा, ह्रदयरोग, अतिरक्तदाब अशा विकारांमध्ये होतो. स्वत: कडे बघण्याची सवय होते. लक्ष केंद्रीत करता येते. वर्तमानात जगण्याची शिकवण मिळते, अशा गोष्टीमुळे मानसिक स्वास्थ वाढीस लागते. अध्यात्मिक मनोवृत्तीतून समाधान, क्षमाशिलता, प्रेम, परोपकार, करुणा, बधुता, सहनशिलता, निर्माण होते. नृत्य, संगित, चित्रकला, शिल्पकला, यातून अध्यात्मिकता व्यक्त होते. निसर्गाच्या सानिध्यातही एक मानसिक शांती प्राप्त होते. प्रार्थनेतही अंर्तमुख करण्याची, लीनता व विनंम्रभाव निर्माण करण्याची शक्ती असते.

देशाच्या एकूण संपत्तीतील सर्वात महत्वाची व मूल्यवान संपत्ती युवा पिढी आहे. या युवा पिढीची संवदेनशीलता वाढवणारी, माणुसकी जीवंत ठेवणारी मनाला उत्कर्षाकडे, सामाजिक व राष्ट्रीय बांधिलकी जतन करणारी संस्कृती सर्वत्र विद्यमान हवी.

यासाठी विज्ञान व अध्यात्म यांचा समन्वय आधारे व्यवहार झाल्यास सांस्कृतिक व्यक्ती व समाजाला गुलामी व दमनापासून मुक्त करते.

प्रत्येक दुर्बलतेला सबलतेत बदलण्यासाठीची दृष्टी, साहस व बळ प्रत्येक आव्हांनाना सामोरे जाण्याची ताकत ही मानसिक बळातून संतानी, अध्यात्माने व थोर पुरुष उदा. स्वामी विवेकानंद, महात्मा गांधी, संत गाडगे बाबा यांनी समाजाला दिली. यामुळे विज्ञान व अध्यात्माचा समन्वय गरजेचा आहे.

२) संशोधनाची उद्दिष्ट्ये

१. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या जीवनात अध्यात्म व विज्ञान या दोन्हीच्या समन्वयाचा आढावा घेणे.

२. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांसाठी अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी कृतिकार्यक्रम तयार करणे.

३. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांसाठी अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेल्या कृतिकार्यक्रमांची अंमलबजावणी करणे.

४. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांसाठी अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयाने तयार केलेल्या कृतिकार्यक्रमांची परिणामकारकता अभ्यासणे.

५. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांसाठी अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी शिफारशी सूचविणे.

३) संशोधनाचा न्यादर्श

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधिकेने औरंगाबाद जिल्ह्यातील ९ तालुक्यातील प्रत्येकी ९ ग्रामीण व ९ शहरी अशा १८ माध्यमिक शाळेतील इ.९वी व इ.१० वी तील १८० विद्यार्थ्यांची नमुना म्हणून निवड केली आहे.

४) कार्यपध्दती

प्रस्तुत संशोधनात संशोधिकेने समस्या अनुरुप संबंधित साहित्याचा अभ्यास करुन तज्ञांच्या मार्गदर्शनाखाली पथदर्शक अभ्यास केला. प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधिकेने प्रायोगिक संशोधन पद्धती निवडली होती. संशोधनासाठी संशोधिकेने संशोधन साधन म्हणून स्वनिर्मित पुर्व-उत्तर चाचणी व मुलाखतीचा वापर केला आहे. संशोधिकेने पुर्वचाचणी घेऊन शाळेतील विद्यार्थ्यांवर अध्यात्म व विज्ञान समन्वयाच्या आशयाने आधारित कृति कार्यक्रम राबवून उत्तर चाचणी घेतली आहे. कृतिकार्यक्रमांमध्ये औषधी वनस्पती, अलंकार यांच्या उपयोगाचे तक्ते, चित्रे व प्रत्यक्ष वस्तु विद्यार्थ्यांना दाखवून विद्यार्थ्यांनी काही भाग प्रत्यक्ष कृती करुन शिकविण्यात आला. तसेच नैसर्गिक रंग तयार करणे, सुर्यनमस्काराच्या बारा कृती यांच्यावर आधारित तक्ते, चित्रे तयार करुन प्रत्यक्ष कृती विद्यार्थ्यांकडून करुन घेण्यात आले. संतांचे अभंगाचे तक्ते, चित्रे विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष दाखवून विद्यार्थ्यांकडून अभंगाच्या म्हणून अर्थ स्पष्ट करुन सांगितला.

विविध उदाहरणे दाखले देऊन विद्यार्थ्यांना अध्यात्म व विज्ञानाच्या समन्वयाचा आशय प्रत्यक्ष अध्यापन करुन शिकवला. संशोधन अधिक प्रभावशाली होण्यासाठी संशोधिकेने श्री स्वामी समर्थ केंद्र, गुरुपीठ त्र्यंबकेश्वर येथे गुरुपीठावर सुरु असलेल्या वेद-विज्ञान संशोधन विभागाचे व्यवस्थापन सांभाळणाऱ्या तज्ञ आदरणीय वहिनीसाहेब मोरे यांची प्रत्यक्ष मुलाखत घेतली.

५) प्रमुख निष्कर्ष

१. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

२. माध्यमिक स्तरावरील मुलीमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

३. माध्यमिक स्तरावरील मुलांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयांसाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

४. इ. 9 वी च्या विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

५. इ. 10 वी च्या विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

६. ग्रामीण विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

७. शहरी विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

८. खाजगी अनुदानित शाळेतील विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

९. जिल्हा परिषद शाळेतील विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्म व विज्ञान यांच्या समन्वयासाठी तयार केलेला कृतिकार्यक्रम परिणामकारक आहे.

१०. माध्यमिक स्तरावरील मुलींमध्ये मुलांपेक्षा कृतिकार्यक्रमांची परिणामकारकता जास्त आहे.

११. माध्यमिक स्तरावरील राबविलेल्या कृतिकार्यक्रमाची परिणामकारकता इ.9 वी विद्यार्थ्यांपेक्षा इ.10 वी च्या विद्यार्थ्यांमध्ये जास्त प्रमाणात दिसून येते.

१२. माध्यमिक स्तरावरील राबविलेल्या कृतिकार्यक्रमांची परिणामकारकता ग्रामीण विद्यार्थ्यांमध्ये जास्त प्रमाणात आहे.

१३. इ. 10 वी मधील मुलींमध्ये मुलांपेक्षा कृतिकार्यक्रमाची परिणामकारकता जास्त आहे.

१४. अध्यात्मातील प्रज्ञाविविर्धन स्तोत्र रोज नित्य वाचन व पठण केल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या I.Q व स्मरणशक्तीत वाढ होते.

१५. विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्मातून नैतिकमूल्ये व समाजोपयोगी मूल्य बालसंस्कार शिबिरातून बालवयात रुजविता येतात

१६. अध्यात्मिक व बालसंस्कार केंद्राची आज समाजात गरज आहे.

१७. रुद्र अभिषेक करतांना रुद्र पठणाने व श्रवणाने मानवी शरिरावर सकारात्मक परिणाम होऊन शरिरात सकारत्मक ऊर्जा तयार होऊन आजारांसाठी प्रतिकार क्षमता वाढते.

१८. अध्यात्मातील विविध स्तोत्र, मंत्र पठणाने व वाचनाने मानवी शरीरावर सकारात्मक परिणाम होऊन एकाग्रता वाढवून मानसिक शांतता मिळते.

१९. अध्यात्मातील प्रज्ञाविविर्धन स्तोत्र रोज नित्य वाचन व पठण केल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या I.Q व स्मरणशक्तीत वाढ होते.

२०. विद्यार्थ्यांमध्ये अध्यात्मातून नैतिकमूल्ये व समाजोपयोगी मूल्य बालसंस्कार शिबिरातून बालवयात रुजविता येतात

२१. अध्यात्मिक व बालसंस्कार केंद्राची आज समाजात गरज आहे.

संदर्भ सूची

१. अहेर हि., (२०१०) ''उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण व शिक्षक'', सुविचार प्रकाशन, नागपूर

२. अडसुळे, प्र., कुलकर्णी, (२००२) ''प्रकाशाची अक्षरे चांगदेव पासष्टी आणि नवविज्ञान'', मिरगुडकर मॅजेस्टीक प्रकाशन, पुणे.

३. कुंडले,म.बा., (२०१२), ''शैक्षणिक तत्त्वज्ञान व शैक्षणिक समाजशास्त्र'', श्री विद्या प्रकाशन : पुणे

४. घोरमोडे, के.यु., व घोरमोडे, के.के., (२००८), शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्त्वे, विद्या प्रकाशन, नागपूर

५. चिंतामणी, श्री. (२००३), अध्यात्मिक चर्चासत्र, श्री अक्कलकोट सेवा मंडळ ठाणे.

६. शेटकर, ग. व जोशी शो., (२००७), शैक्षणिक मूल्यामापन व कृती संशोधन, मृण्मयी प्रकाशन, औरंगाबाद

7. www.google.com

8. www.marathi vishwkosh.com

9. www.nature.nps.gov.in

Performance In English Language: Teaching And Learning Strategies In India

Mrs. Ayesha Faiz Siddiqui
Ph.D.English (Research Scholar)
Dr.B.A.M.UniversityAurangabad (Maharashtra)
E-mail: ayeshaabd.Siddiqui@gmail.com

Abstract: The acquisition of English language has emerged today as one of the major goals for any one in order to be fully functional in this global economy and increasingly multilingual society. Though the use ofEnglish as the medium of communication in India dates back to the colonial days, English language teaching has now gained the status of a new discipline. In view of the new ideas about English language, the dimensions of its usage and the new development in educational technology, English language teachers really toil to find a suitable methodologyfor the awesome number of Indian students with an amazing variety and varying kinds of language learning ability and facilitate their learning. Teachers cannot simply adopt new text book sand follow new frame work unquestioningly. They must understand how and why they have arrived at the current situation. They must ask themselves if the methods that arepublicized are really relevant forththeir students.

♦ Introduction:

This paper is a humble attempt to share with second language teachers, researchers and professors the strategies which may be helpful to facilitate the acquisition of English language by the students. English, the language of the leading colonial nation in the l 7th and l8thcenturies and the leader of the industrial revolution in l 8th and19th centuries became the language of the global economic and political power in the late 19th and early 20th centuries. The rise of this global economic and political structure led to the expansion of global communication and the need for a global tongue. Being the most advanced and flexible language that generates modernity by promoting and producing changes, by accepting new trends in society, by imparting new knowledge and skills, by developing a formal system of living as that of developed countries and facilitates easy understanding of political, social, cultural and religious issues in the world emerged as the global language.

♦ English: A Global Language:

In today's global world, there is no nation or field in which thesignificance of English canRSf-be ignored or denied. English proffers benefits for those who are willing to make effort such as employment opportunities, technical and scientific innovations, economic development and cultural understanding that are exceeded by no other language in the world. As an exceedingly vital tool for communication, English opens up the world to people in nearly any field of employment. English, as the language of business facilitates international communication and world-wide data. Every company today prefers a bilingual employee especially English speaking one who can communicate with 27% of the world's population speaking English in all. comers of the world. To progress in business world, one must have proper English and good speaking.

♦ Most Productive Second Language:

English language increases the understanding of the art, traditions and culture of native English-speaking countries and countries speaking English as a second language as well. As the most popular international link language, English is the most reliable medium for communication among the members for all diplomatic meetings, political conferences, treaties and scientific discourses. Learning English is imperative if one plans on making one's way in the world. As the most commonly learnt second language among foreign speakers, English is the language of everyday conversation when people of different native languages congregate. Being centuries old and having remained the nativelanguage of empirical powers and world leaders, English remains agreat source of influence in history, weaved into the narrative of many principles and sewn like a cultural seed.

♦ English in India:

English once entered India as the medium of communication between the rulers and the ruled and played an important role inthe national life of the country. During freedom struggle, it Influenced the minds of the educated Indians who in turninfluenced the common people to take active part in freedom struggle and brought independence to the country. In free India, it Became the inseparable part of Indian life. English, although a foreign language is now as much as any other Indian language. It becomes the• associate official language widely used as a link language in offices and among educated people. This clearly explains that teachers must to tap the hidden resources of the students by infusing or booting up the confidence level of the students. Teachers have to make the situation in such a way to enable the students to enjoy the skill oriented language drills and at the same time learn the peculiarities and techniques of language. For this the teachers have to acquaint themselves with the salient features of the language so that they can develop an insight into how the language works. Without this, it will be very difficult to see the rays of success in any of their efforts in imparting language items. The Teacher has to attempt to train the scholars in accomplishing the skills of language and there is no need to acquire knowledge about the language. If the teacher explains the meaning of a text, then teacher is teaching the language as a subject. On the other hand, if a teacher trains the students in the skills of the language and give enough practice, then the teacher the language as a language. Then the teacher teaches the language as a language. The student scan learns and acquires the language under the guidance of the teacher.

- **Second Language Teaching Methodologies:**

Foreign or second language pedagogies have changed throughout the 20thand 21stcenturies, and it must be examined whether those popular methods actually help or hinder students in the acquisition of a second language. To improve organizational skills, content retention andincrease communicative abilities, some specific teaching strategies will be found out.Cummins concluded after studying problems of English language acquisition and bilingual education classes that a student's competence in a language depended on his or her level of first language ability. In the 1980, researchers began to progress theories around the idea that all students learn in a multitude of different ways which require teachers to use a variety of different instructional methods.

- **Reliable Strategies:**
  - ✓ Teachers and learners are simply learners as both are activeparticipants in thegeneration of discourse of lessons andmanagers of learning. The teacher is also a participant withcompetence and authority engaged in a joint venture to 'accomplish lessons."For it the teacher has to utilize thelearning opportunities created by the learner even thelearner's discourse is not rightly relevant to the task on hand.Instead of ignoring the learner's incorrect response or simplycalling it wrong, the teacher has to write them on the boardand discuss it utilizing it as the opportunity for teaching.
  - ✓ The teacher has to negotiate meaningful interaction betweenthe learners with the learner's active participation inclarification, comprehension, checks, confirmation requests,repairing, reacting and tum-taking and in usingcommunication strategies such as circumlocution andparaphrase. Several experimental results have highlightedthe importance of negotiated interaction.
  - ✓ Language learning activities that actively encourage the use ofintelligences like listening exercises, dialogues, reading andstorytelling, debates, problem solving, creatingfunctionalsituations, illustrating concepts, reading/ creating maps, interpreting directions, mind mapping,, acting out anevent, paired conversation, survey and polls, team problemsolving , group brainstorming, peer teaching, partner or mentorinterviews, goal setting, self- monitoring, developing familyhistory, researching own interests, personalized assessment,describing nature,telling about travelling, identifyingsurroundings etc., should be conductedBuild on what students know, and make the connectionbetween the known and the new information explicit.

- **Conclusion:**

Now teachers are pulled in every direction as they are encouraged by public and private industries to use a hybrid of strategies including "natural" approach, multisensory instruction, technology, projects, and communicative activities and so on. Though teachers are pressed for time and cannot spare time to handle language items. But the teacher can spare at least ten
minutes in each class to train the students in language items and the remaining time can be utilized for teaching in the conventional manner. It is vital as students can acquire a language unless they are supervised by their language teacher. Every second language teacher should aim at directing every class to equip students with the basic language skills they really need.

- **References:**

- Bowen, T.(2013) Teaching Approaches: task based learning
- Cummins, J. Linguistic interdependence and theeducationalgrowth of bilingual children. Review of Educational Research
- Gardner, H. (1993). Multiple Intelligences: The theory inPractice. New York: Basic Books
- Krashen,S(1981). Second language acquisition and secondlanguage learning. Oxford: OxfordUniversity Press

Sparks, R., Ganschow,L.,&Patton,J.(l 995)Prediction offirst year language courses: Connectionbetween native and foreign language learning, Journal ofeducationalPsychology, 87, 638-655

उच्च शिक्षण संस्थानों की जवाबदेही, प्रदर्शन व उनके समक्ष चुनौतियाँ

डॉ. गायत्री गिरीश मिश्रा

असि. प्रोफ्रेसर (संस्कृत विभाग)

बी. आर. डी. बी. डी., पी. जी. कॉलेज आश्रम, बरहज, देवरिया (उ.प्र.)

(सम्बद्द दी.द.उ. गोरखपुर वि.वि. गोरखपुर, (उ.प्र.)

सारांश - वास्तव में शिक्षा व्यक्ति का सही दिशा में जीवन विकास करती है, उसको इस योग्य बताती है कि वह जीवन के उत्तरदायित्वों को ठीक-ठीक समझ सके और एक स्वस्थ व आदर्श नागरिक बन सके। आज की उच्च शिक्षा प्रणाली कमोवेश कुछ इस तरह की हो गयी है जिसमे कुछ कथित परीक्षाएं पास कराकर लोंगों को अधिक से अधिक व्यवहारिक जीवन के लिए बस नौकरी का जुगाड करने के योग्य बताती है इसके अलावा कुछ नहीं। कदाचित् इसीलिए हम एक अच्छे नागरिक नहीं बन पाते हैं और इसी कारण हमारा राष्ट्रीय चरित्र रसातंल की ओर तेजी से जा रहा है। मात्र परीक्षा-पास कर लेना व सीखना दोनो दो बातें हैं। परीक्षा पास करने के लिए सीखना तथा सीखने के बाद सही अर्थों में पूर्ण योग्यता के रहते सफल होना, दोनों अलग-अलग दृष्टिकोण हैं जो शिक्षा के रचनात्मक उद्देश्य से जुडे हैं। उच्च शिक्षण संस्थानों का इस सम्बन्ध में अत्यन्त व्यापक भूमिका होती है कि व्यक्ति को पर्याप्त व उचित शिक्षा इस स्तर की प्रदान की जा सके जिससे वह वर्तमान स्पर्धात्मक परीक्षण मानदण्डों में उद्देश्यों को चरितार्थ कर सके जिससे राष्ट्र की सम्पूर्ण सहभागिता में रचनात्मक रुप से वैकासिक योगदान दे सके। वर्तमान में उच्च शिक्षण संस्थान अनेक चुनौतियों से जूझ रहे हैं जिसके कारण उचित रुप से प्रदर्शन नहीं कर पारहे हैं जो कि उनके युवा वर्ग विद्यार्थियों के प्रति उनकी जबाबदेही के तौर पर स्थापित हैं।
खराब प्रदर्शन के कारण एक तरफ शिक्षण संस्थान अपनी जबाब देही के प्रति असमर्थ हो जाते है साथ ही वे कारण जिनके वजह से असमर्थ जवाबदेयता विकसित होती है वे कारण ऐसे शिक्षण संस्थानों के समक्ष गूढ चुनौतियां साबित होने लगते है जो निम्नांकित हो सकते है :-
प्रथमत: पर्याप्त अनुदान व अन्य संसाधनों की कमी, **व्दितीय,** शिक्षकों की शिक्षण संस्थानों में रिक्त पदों का न भरा जाना; **तृतीय,** शिक्षकों की जिम्मेदारी व पर्याप्त प्रदर्शन में कमी व अकुशलता का होना: **चतुर्थ,** रोजगार परक कौशल का अभाव; **पंचम**, उच्च शिक्षण संस्थानों के प्रति उनकी गुणवत्ता रेटिंग का न दिया जाना, **छठा,** शिक्षण सस्थानों के अध्यापक व कर्मचारियों पर अपर्याप्त नियंत्रण व उत्तरदायित्व कां न ठहराया जाना, अनुशासन हीनता, आदि।]

प्रारम्भ —

मानवीय विकास के लिए शिक्षा एक बुनियादी कारक होता है। यह न ही मात्र किसी व्यक्ति को उत्तरजीविता हेतु पर्याप्त रुप से सक्षम बनाती है बल्कि व्यक्ति को कौशलपूर्ण व जीवन की जीविका प्रद उपायों से सम्पूर्ण बनाती है ताकि सामाजिक समरसता में सम्मिलित होकर अपना व अपने परिवार का उत्तरोत्तर जीवन-यापन कर सके। जहाँ प्रारम्भिक शिक्षा व्यक्ति को सदाचार, सच्चरित्रता, शिष्टाचार, लिहाज व संस्कार की बुनियादी सीख प्रदान करता है नहीं उच्च शिक्षा व्यक्ति को उसकी रुचि के अनुसार विषय का विशेष ज्ञान, तकनीकि, कला, व्यवसाय आदि में पारंगत करता है जो जीवन वृत्त (कैरियर) के प्रति आदर्श स्थापित करता है। वर्तमान में जिस तरह के उच्च शिक्षण योग्यता व ज्ञान की अपेक्षा है अंत्तराष्ट्रीय स्तर की तुलना में यह स्तर अत्यन्त कमतर है जिसके प्रति उच्च शिक्षण सस्थानों की भी अपनी कमी रही है जो उनकी जबाबदेही के तौर पर

स्थापित होती है। शिक्षण सस्थानों के व्दारा लिये जाने वाले कमतर अथवा क्षद्दम प्रदर्शन के पीछे अनेक कारकों का विश्लेषण किया जाता है जो शिक्षण सस्थानों के समक्ष चुनौतियों के तौर पर मुँह बाये खडे हैं। जब तक इन चुनौतियों से निपटा नहीं जाता, कहीं ना कहीं उच्च व उच्चत्तर शिक्षण संस्थान अपने उत्तरदायित्वों के प्रति प्रदर्शनात्मक जबाब देयता में अक्षम साबित होंगे। परिणाम स्वरुप युवा शिक्षार्थी मात्र डिग्रीधारक के भीडुतंत्र, के रुप में बेरोजगार व देश के उपर भार के रुप में अपनी संख्या में उत्तरोत्तर बृव्दि करते रहेंगे। उच्चत्तर शिक्षा व्यक्ति की विशेषज्ञता, उसकी रचनात्मकता, शोधप्रवृत्ति व राष्ट्र के प्रति कल्याणकारी उत्पादन के लिए उपादेयता के रुप में वर्तमान होंगे। परन्तु अनेक चुनौतियों के कारण शिक्षण संस्थान उचित शिक्षा के प्रति अपनी जबादेयता का निवर्हत नहीं कर पाते, ऐसे मे युवा शिक्षार्थियों का भविष्य भी सुरक्षित हो पाना अत्यन्त कठिन साबित हो जाता है। शिक्षण संस्थानों के समक्ष उनके पर्याप्त प्रदर्शन से जुडे निम्नाकित प्रमुख चुनौतियाँ विश्लेषित की जा सक्ती हैं जिनके कारण पर्याप्त प्रदर्शन कर पाने में उच्च शिक्षण संस्थान कहीं ना कहीं असमर्थ होते जाते हैं और उनकी जबाबदेही उत्तरोत्तर कमजोर पडती जाती है जो परोक्ष अथवा प्रत्यक्ष रुप से राष्ट्र के नैतिक, सामाजिक व शैक्षणिक विकास तन्त्र को प्रभावित करता है -

नाम्नतः-

प्रथम, **पर्याप्त वित्तीय अनुदान व अन्य संसाधनों की कमी का होना** —कन्द्रीय विश्वविद्यालयों की अपेक्षा राज्य विश्वविद्यालयों व उनसे सम्बध्द कालेजो को अपेक्षाकृत कम अनुदान दिये जाते हैं जबकि अधिकाधिक विद्यार्थियों का प्रवेश व पंजीकरण राज्य विश्व विद्यालयों व सम्बध्द कालेजों व्दारा सम्पन्न किया जाता है। शिक्षण संस्थानों के समक्ष एक तिहाई अनुदान में ही दो तिहाई शिक्षण व शिक्षार्थीयों का प्रबन्धन करने की चुनौती होती है। इसका प्रभाव परोक्ष रुप से शिक्षण कार्य के प्रदर्शन पर पडता है।

व्दितीय, **उच्च शिक्षण संस्थानों में शिक्षकों के रिक्त पदों का न भरा जाना** — स्वीकृत पदों के सेवा निवृत्ति के पश्चात् रिक्त पदों पर भर्ती प्रक्रिया का होना अथवा भर्ती प्रक्रिया के दौरान किसी न किसी कारण से भर्ती प्रक्रिया का प्रकरण न्यायालयों में विचाराधीन होने के कारण ठप हो जाना, भर्ती प्रक्रिया का प्रक्रियात्मक औपचारिकताओं के कारण लम्बी व देरी से सम्पन्नता इत्यादि कारणों से उपलब्ध शिक्षकों से ही रिक्त पदों के शिक्षण कार्य भी सम्पन्न कराना जरुरी होता है जिससे शिक्षण की गुणवत्ता प्रभावित होती है।

तृतीय, **शिक्षक गण के स्वयं की जवाबदारी व प्रदर्शन में कमी** — आज किसी भी शिक्षण संस्थान में कोई ऐसा तन्त्र विकसित नहीं किया गया है जिससे शिक्षकों के प्रदर्शन को सुनिश्चित किया जा सके। जबकि, उनके मूल्यांकन व नियंत्रण विश्व के अनेक शिक्षण संस्थानों में है जो कि विद्यार्थियों व उनके सहकर्मियों के फीडबैक के आधार पर प्रबंधित किये जाते हैं। इस कारण शिक्षक अपने आपको सम्बन्धित विषयों के अद्यतन ज्ञान से दो-चार नहीं कर पाते व वही पुराने सामग्री को तोड-मरोड कर कक्षाओं में बाँटते रहते हैं जिससे शिक्षार्थियो के ज्ञान का स्तर प्रभावित होता है। यह आज एक बडी चुनौती है। ऐसे विद्यार्थी उत्तीर्ण भर हो जाते हैं जिनके कारण के रुपे में शिक्षण संस्था की भी जिम्मेदारी ठहरायी जाती है।

चतुर्थ, **रोजगार परक कौशल का अभाव** — तकनीकि शिक्षा के विद्यार्थियों में रोजगार परक कौशल का अभाव होना भी शिक्षण संस्थानो के समक्ष एक चुनौती है जिसे सम्बन्धित पाठयक्रमों में सुधारकर रोजगार परक बनाने व इंडस्ट्रियों के सहयोग से प्रशिक्षण आदि की व्यूहरचना प्रबंन्धित किया जाना एक उपाय हो सकता है।

पंचम, **परीक्षा प्रणाली की खामियों में सुधार** — वर्तमान परीक्षा प्रणाली में अनेक खामियाँ है जिसे पारस्परिक सहयोग व गहन विचार विमर्श के पश्चात् (सरकार, शिक्षण संस्थान व शिक्षा विदों के मध्य) वर्तमान परीक्षा प्रणाली में मौलिक परिवर्तन की आवश्यकता है। परीक्षा पास कर लेना व सीखना दोनों भिन्न-भिन्न बातें हैं।

वर्तमान परीक्षा प्रणाली विद्यार्थी को पास भर कर देती है किन्तु उचित मूल्यांकन न होने से व स्पर्धात्मक परीक्षाओं में असफल हों जाता है। अंतत:, शिक्षित बेरोजगारी में वृध्दि होती जाती है।

छठा, **निजी टयूशन व कोचिंग क्लासेस** — शिक्षण संस्थानो में नियुक्त अध्यापक टयूशन व कोचिंग कक्षाओं से जुडे होने के कारण वे शिक्षण-सस्थानों मे पर्याप्त प्रदर्शन नहीं कर पाते हैं ताकि अधिकाधिक जागरुक शिक्षार्थी सम्बन्धित टयूशन कक्षाओं में दाखिला कराने हेतु मजबूर हों। इस दुर्व्यवस्था पर एनकेन प्रकारेण रोक लगानी चाहिए वर्ना उच्च तकनीकि शिक्षा का सत्यानाश हो जायेगा। यह शिक्षण संस्थानों की जिम्मेदारी बनती है कि सम्बन्धित शिक्षक के अन्यत्र सेवा-दान के अनैतिक कदम पर रोक लगाये ताकि कक्षाओं में पठन-पाठन का स्तर उन्नयन हो।

सप्तम, **शिक्षण संस्थानों के गुणवत्ता सम्बन्धी रेटिग में साफगोयी का होना** — एक सुदृढ रेटिंग प्रणाली से शिक्षण सस्थानों व शिक्षकों कों अपने-आप के गिरे बान में झॉकने का व तत्सम्बधी सुधार का अवसर मिलेगा। साथ ही इसी आधार पर उन्हें नियंत्रित व प्रोत्साहित किया जा सकेगा जिससे शिक्षण व शिक्षणेत्तर कार्यो में आवश्यक गुणात्मक सुधार की गुंजाइश बनेगी ।

अष्ठम, **पुराने पाठय क्रमो का अद्यतन किया जाना** — घिसे-पिटे पाठयक्रम अर्थहीन ज्ञान को संयोजित कर वर्तमानता से दूर ले जाते हैं। समकालीन पाठयक्रम मे सुधार, रोजगार परक, व तत्कालिक प्रतिस्पर्धा परीक्षाओं के अनुसार बनाने से प्रत्यक्ष रुप से इस बात पर रोक लगेगी जिसके लिए शिक्षार्थी कोचिंग क्लासेस का सहारा लेते है और इस प्रकार शिक्षको व शिक्षण संस्थानो की गुणवत्ता के स्तर पर सुधार होगा व वह रोजगार परक हो सकेगा।

निष्कर्ष — समाज में एक ऐसे भ्रष्ट संस्कृति का उदय हो चुका है जिसमें नैतिक चरित्र नाम की कोई चीज नहीं रह गयी है। भ्रष्टाचार, विश्वतखोरी, अनैतिकता, भाई-भतीजा वाद जैसी बुराईयाँ विद्यार्थियों तक सम्प्रेषित हो रही है जिसके लिए समाज के साथ-साथ शिक्षण संस्थान व शिक्षक भी दोषी है। व्यवस्थित व इमानदार शिक्षा प्रणाली को सुचारु रुप से संचालित करने के लिए शिक्षण संस्थानों को उपर्युक्त विवेचित विन्दुओं के अनुसार अपने प्रबन्धन व नियंत्रण में सुधार के साथ-साथ एक स्वच्छ व ईमानदारीपूर्ण साफयोगी पदधति स्थापित करनी होगी जिसमे इमानदारी, नैतिकता व अनुशासन की अत्यन्त महत्वपूर्ण भूमिका होगी और तभी शिक्षण व शिक्षातंन्त्र को राष्ट्रीय विकास हेतु समृध्द व उन्नत किया जा सकेगा। इसकायर् में जिसमें शिक्षण संस्थानों की अत्यन्त महत्वपूर्ण भूमिका उनके प्रदर्शन को सुचारु रुप से बनाए रखकर अनेक विषम परिस्थितिजन्य चुनौतियों का निर्वहन व निराकरण करना होगा।

Challenges in School Education

Rajesh Vishnuji Bawaskar,
Assis Teacher, Z.P.School, Tompe Vasti,
CPS Chandai Ecco, Tq.Bhokardan, Dist.Jalna.

Introduction

There is no shortage of challenges in the school education. Some of the biggest challenges we face can appear frustratingly intractable despite reform efforts. Regular government reviews and ongoing calls for change in addressing our most significant challenges is often slow and solution continue to elude us.

It's not that we don't know the challenges but there roots. Sometimes lie largely outside the reach of school or in deeply interchanged process and structures that are difficult to change. A political response is sometimes to focus instead on low hanging trait and quick wins to make changes at the margins where change seems possible. However, real reform and significant progress in improving the quality and equity of Australian schooling depend on taking our deepest and most stubborn educational changes.

Here a five such challenges-

Raising the professional status of teaching

A first challenge is to be raise the status of teaching as a career choice to attract more able people into teaching and develop teaching as a knowledge based profession.

As Michal Barber and Mona Mourshed observed in their report, how the 'worlds' best performing schools come out on top. The top performing school systems in internationally consistently attract highly able people into teaching. Thus driving up the status of the profession and attract even more able entrants. In high performing countries such as Singapore and Hong kong. Teachers are drawn from the top 30 percent of school leavers. In South Korea and Finland teachers are drawn from the top 10 percent in these high performing countries. Places in teacher education program are limited and competition for entry is intense.

Attracting the best and brightest school leavers to teaching is only a first step for top performing nations. They also work to understand the nature of expert teaching and use understanding to shape initial teacher education programs coaching and use there understanding professional development.

Reducing disparities between Australian Schools

A second challenge is to reduce the disparity between the schooling experiences of students in Australia's most and least advantaged schools.

The OECDS program for international Students Assessment (PISA) shows that some countries have been successful both in lifting overall levels of achievement and reducing differences related to socioeconomic background. Germany, Mexico and Turkey are examples. Two conclusions from recent (PISA) shows that some students are that increased national performance is associated with greater equity in the distribution of educational resources and that equity can be undermined when school choice segreates students into schools based on socioeconomic background. According to the OECD at least as important as how much countries spend on schools is how these resources are distributed across schools.

Further there was a significant increase in the gap between low and high socioeconomic Schools in Australia over this period. Australia was the only OECD country to observe such as increase with several countries recording a significant decrease and there is little reason for optimism that this trend is about to reverse. Meeting this second challenge depends on identifying

and implementing policies including school funding policies capable of reducing disparities between Australia Schools.

Designing a 21st century curriculum

A third challenge is to be re-design the school curriculum to better propose students for life and work in the 21st century.

Today's world vastly different from that of 50 years ago and the pace of the change is accelerating with increasing globalization advance in technology. Communications and social network greatly increased access to information on explosion of knowledge and an array of increasingly complex social and environmental issues. The world of work also is undergoing rapid change with greater workforce mobility growth in knowledge based work the emergence of multi disciplinary work teams engaged in innovation and problem solving and much greater requirement for continual workplace learning. The school curriculum must attempt to equip students for this significantly changed the changing world.

Meeting this third challenge requires a significant rethink of school curriculum objective should include giving greater priority to the skill and attributes required for life and work in 21st century.

Promoting flexible learning arrangements focused on growth

A Fourth challenge is to provide more flexible learning arrangements in school to better meet the needs of individual learners.

The organization of schools and schooling also has been largely unchanged for decades. Although composite classes are common, students tend to be grouped into year levels by age and to progress automatically with their age Peers from one year of school students are placed in mixed ability classes. Teachers deliver the curriculum for the year level they are teaching and students are assessed and graded on how well they perform on that curriculum.

This approach to organizing teaching learning might be appropriate if students of the same age commenced each school year at more or less the same painting their learning but this is far from the care the most advanced students commoncies any year of school are typically five to six years ahead of the least advanced students.

Identifying and meeting the needs of children on trajectories of low achievement

Identifying and meeting the need of children who are at risk of falling behind in their learning and to address their individual learning needs.

By year 3, there are wide differences in children level of achievement in learning areas such as reading and mathematics. Some children are already well behind year level expectations and many of these children remain behind throughout their schooling. They are lacked into trajectory of underperformance that often lead to disengagement poor attendance and early exit from school.

Meeting this fifth challenge depends on better ways of identifying children at risk of being locked into trajectories of low achievement of the earliest possible ages. Individual learning needs to give as many students as possible the chance of successful learning.

References :

1. Ojha G.K. Compulsory primary education in India, chapter XIII P-333

2. National Achievement Survey (2017), class 3, 5 and 8.

शिक्षणातील नवे प्रवाह, भविष्यातील शिक्षणप्रणाली आणि आव्हाने

भिंगोले प्रफुल्लता बळीराम
संशोधक विद्यार्थी तथा शिक्षिका,
जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा,
राजुर, ता. भोकरदन, जि.जालना.

डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,
संशोधन मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

काळ जसजसा बदलत आहे तसतसे शिक्षण क्षेत्रात नवीन प्रवाह अनुभवायला मिळत आहेत. शिक्षण प्रणाली आखताना विद्यार्थी हा चांगला नागरीक, विज्ञान निष्ठ आणि अखंड ज्ञानलालसा असलेला असावा अशी उद्दिष्टे डोळ्यासमोर ठेवली जातात. ही उद्दिष्टे जरी समान राहत असली तरी कालानुरुप शिक्षण प्रणालीमध्ये नवनवीन प्रवाह येत आहेत. शिक्षण प्रणालीमध्ये विषयांची संख्या, आशयाची मांडणी, अध्यापन पद्धती, अध्यापन तंत्र यामध्ये कालपरत्वे कोणते बदल झाले आहेत आणि भविष्यात कोणकोणते प्रवाह येण्याची शक्यता आहे याचा आपण आढावा घेतला पाहिजे.

१. E-learning

आजच्या काळात अध्ययन अध्यापनात माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर विशेष करुन होत आहे. E-learning च्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना देश विदेशातील माहिती, तेथील भूभाग, निसर्गाची रचना इत्यादी सर्व माहिती विद्यार्थ्यांना VC द्वारी दिली जात आहे. जास्तीत जास्त विद्यार्थ्यांना एकाच वेळी E-learning च्या माध्यमातून शिक्षण दिले जाते परंतु या प्रकारच्या अध्यापन पद्धतीमध्ये खेड्यात विज उपलब्ध होत नाही ही खूप मोठी अडचण ठरत आहे. जर आपणास विद्यार्थ्यांना अपडेट ठेवायचे असेल तर २४ तास विजेची व्यवस्था असणे गरजेचे आहे. आपल्या पुढे हे मोठे आव्हान राहणार आहे.

२. क्रॉस कल्चरिंग (Cross Cultring)

आजची शिक्षण पद्धती पाहिल्यास अनेक विषय हाताळावे लागत आहेत. परंतु भविष्यात विद्यार्थ्यांना यापेक्षा कितीतरी विषय हाताळावे लागणार आहेत. उदा. मेडीकलच्या विद्यार्थ्यांना संगणकाचे ज्ञान असले पाहिजे, B Tech च्या विद्यार्थ्यांना व्यवस्थापन जमले पाहिजे तसेच इंजिनिअरींग करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना न्यायशास्त्र शिकावे लागते.

३. अभ्यासक्रम गती वाढविणे

आजच्या शिक्षण प्रणालीमध्ये नवीन विषय एकत्रितपणे शिकवले गेले पाहिजे. उदा. जनुकशास्त्राला डेटा ॲनालिसीस करण्यासाठी कमी कालावधीचा संख्याशास्त्रातला कोर्स मिळण्याची सोय असायला हवी. चाकोरीबद्ध शिक्षण हे वैचारिक प्रगल्भतेला, नवनिर्मितीला आणि संशोधकाच्या मानसिकतेला नेहमीच मारक ठरते म्हणून भविष्यातील अभ्यासक्रम हे विविध विषयांच्या परस्पर संबंधावर अवलंबून असण्याची गरज आहे.

४. गुणवत्ता

विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढावी म्हणून शिक्षक नेहमी प्रयत्नशील असतात. गुणवत्ता वाढण्यासाठी शिक्षक, समाज, पालक सर्वांनी प्रयत्न केले पाहिजेत. कारण आपण पाहतो विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढावी म्हणून शासन स्तरावर वेगवेगळे प्रयत्न चालू आहेत तरीसुद्धा गुणवत्ता वाढलेली आढळून येत नाही. वरचेवर गुणवत्तेचा टक्का घसरत चाललेला आढळून येत आहे. प्रगत राष्ट्रांमध्ये पाहिले तर गुणवत्ता वाढीसाठी शिक्षक आणि संशोधकांना राजकारण विरहीत वातावरण आणि भ्रष्टाचारमुक्त व्यवस्थापन उपलब्ध करुन दिले जाते. अशी प्रणाली तर आपल्या देशात विकसित करणे हे आपल्या समोर मोठे आव्हान आहे.

५. शिक्षणाची पुनर्रचना

जागतिकीकीण, माहिती तंत्रज्ञानातील क्रांती, उदार अर्थनिती, मुक्त व्यापार यातून आपल्या समाज जीवनात व जीवनशैलीत गतीने बदल होऊन आपण भौतिक समृद्धी म्हणजे जीवन असे चंगळवादी तत्वज्ञान आत्मसात केले. माहितीचा स्फोट झाला, संपर्कमाध्यमे जणसामांन्याच्या हाती आली.

६. प्रायोगिक शिक्षण

आज आपला विद्यार्थी प्रयोगशाळेपासून कित्येक योजने दूर आहे. सूक्ष्मदर्शक यंत्र, दुर्बिण, प्रोजेक्टर अशी साधने शाळेतल्या शोकेसमध्ये शोभेच्या वस्तू म्हणून ठेवल्या जातात. प्रयोगशाळा ही शाळेतील अडगळीची खोली म्हणून वापरली जाते. शिक्षकाची मानसिकता ही आजच्या अध्यापन पद्धती समोरील मोठे आव्हान आहे. भविष्यात प्रायोगिक शिक्षणावर प्रचंड भर द्यावा लागेल.

७. बहिस्थ शिक्षण

वर्गाच्या चार भिंतीच्या बाहेर राहून जावून शिक्षणाचे काही धडे गिरवणे हे प्रगत राष्ट्रात अनिवार्य केलेले आहे. क्षेत्रभेटी अचानक उद्भवलेली परिस्थितीशी सामना करण्याचे कौशल्य, साहशी खेळ, संवाद कौशल्य, नेतृत्व गुणांचा विकास, एकत्रितपणे काम करण्याची मानसिकता, शारीरिक व बौद्धिक क्षमातांचा विकास असे अनेक विषय या अध्ययन तंत्रात समाविष्ट केलेले आहेत. अमेरीकेतील केनडी स्पेस सेंटरमध्ये अशा पद्धतीने दिले जाणारे शिक्षण पाहून सर्वच वयोगटातील मंडळी स्तिमीत होतात. भविष्यात भारतातल्या इस्रो या संस्थेला अशा प्रकारच्या सुविधा निर्माण कराव्या लागतील तरच भारतात अंतराळवीर तयार होतील.

८. हायर अँड फायर

प्रगत राष्ट्रामध्ये संशोधन प्रकल्पसुद्धा तावून सुलाखून घेतले जातात. या संशोधनाला आर्थिक सहाय्य प्राप्त होईल अशा दर्जाचे संशोधन असावे लागते. संशोधनाला मिळणाऱ्या आर्थिक प्रगतीमधून शास्त्राचा प्रसार होईल अशा दर्जाचे संशोधन असावे लागते. संशोधनाला मिळणाऱ्या आर्थिक प्राप्तीमधूनच जो पगार दिला जातो या सगळ्या प्रक्रियेसाठी एक करार केला जातो. करार ठराविक मुद्दतीचा असतो. म्हणजेच ठराविक कालावधीत संशोधनाचे निष्कर्ष मिळणे बंधनकारक असते. भविष्यात शिक्षण आणि संशोधन क्षेत्रातील नोकऱ्या सुद्धा करार पद्धतीने असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. चांगले परिणाम न दाखवल्यास हकालपट्टी अटळ असेल. हायर आणि फायरची परदेशी संकल्पना आपल्या शिक्षण प्रणालीचा भाग बणेल.

९. पेटंट-पब्लीश-प्रॉस्पर (Patent-Publish-Prosper)

भारतीय संशोधनाच्या क्षेत्रात नवीन प्रवाह आणण्याचे श्रेय जाते ते डॉ. रघुनाथ माशलकर यांना. ते म्हणतात मला भारताच्या National Chemical Laboratary (NCL) या प्रयोगशाळेत तयार झालेली वस्तू अमेरीकेतल्या फायझर किंवा जनरल इलेक्ट्रिकल यांना विकता आली पाहिजे. प्रकल्पाच्या आर्थिक तरतुदीपेक्षा तुमच्या कल्पनांची भरारी उतुंग असायला हवी. आज आपल्या देशात Publish and Parich म्हणजे संशोधन निबंध छापून आणण्याची मानसिकता दिसते पण Polimar क्षेत्रात क्रांतीकारी संशोधन करुन अमेरीकेचा एकच अधिकार मिळवून जनरल इलेक्ट्रिकल कंपनीलाच NCL ने नवनिर्मितीचा धक्का दिला. यामुळे Patent-Publish-Prosper नवी मानसिकता तयार होऊ लागली आहे. हीच मानसिकता घेवून आपल्याला पुढील वाटचाल करावी लागणार आहे.

१०. विद्यापीठ आणि संशोधन

आज आपल्या बहुतांश विद्यापीठाकडे नजर टाकल्यास असे आढळते की ही विद्यापीठे परीक्षा घेणारी केंद्रे बनली आहेत. विद्यापीठामध्ये अभ्यासक्रम शिकण्याबरोबरच संशोधन कार्य सुद्धा होणे गरजेचे आहे.

संदर्भ

१. हेरंब कुलकर्णी, शाळा आहे पण शिक्षण नाही, ग्रंथाली प्रकाशन.
२. अकोलकर व पारणकर, नवशिक्षण प्रवाह आणि प्रवृत्ती.
३. जीवन शिक्षण मासिक, म. रा. शै. सं. व प्र. परिषद, पुणे.
४. शिक्षण संक्रमण, म. रा. माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.

Quality Maintenance in Higher Education

Miss. Ansari Bushra Batool
Ph.D. (Research Scholar)

Abstract: Nowadays institutions of higher education are hoped perform roles drastically distinct from the ones for which they were founded. Nowadays learners of higher education look for educational qualities with preciseactivities that canbeappreciatedin their services in the national and international workplaces. This requirement for higher education with higher levels of ambitionputs new challenges to the universities that supply educational lead to the colleges and to the research centers associated to them. Since 86% of the undergraduate population is in colleges, providing to the demand for new skills from the newcomers is equally a stimulating task for the colleges,tomaintain their role of educational leadership and responsibility.

Introduction

Quality Advancement is Quality of Education: Higher Education surelyconcentrates on University Teaching and Integrated Learning. When we work at reviewing the knowledge it is vitally significant that the formation of the human person is not ignored. Therefore evaluation should aim at insuring that the prospect of humanism is dedicated to. This would include the factor of value education as an important part of the program. The four columns of knowledge remarked by the UNESCO report are importantcomponents to be comprised in our assessment process and inputs. These are, learning to know (part of inclusion), learning to do (to be capable to face the difficulties), learning to live with other people (take part and collaborate with others in all activity), learning to be (it hasbeen the essential which incorporates the previous three procedures of learning).

Concept of Quality

The concept of quality has been attracted from industry, education and industry operatedindividually. In the recent years both have impressed towards each other. The concepts of standard quality used in industry are being regarded for application in the education.

Higher Education concentrates on educational effortsat four main fields:

- Class-room Learning (information)
- Explore (new information)
- Test (output information) and
- Service to Society (Use of informationinday to day life)

Quality Assurance Cell

- The Eight PushFields
- Academic Preparation
- Academic Stand
- Infrastructure Designing and Care
- Student Co-operation and Discipline
- Staff Co-operation and Avails
- Administrative Co-operation
- ExploreMobilization
- Research Advancement

Procedure of NAAC in India: NAAC has developed a three level program for evaluation and accreditation as given below:

- Preparation of the Self-study Report by the organization/ department grounded on the parameters fixed by NAAC.

- Substantiation of the Self-Study Report by a team of compeersby an on-site visit; presentation of detailed quality report to the institution, and
- The final decision on evaluation and recognition by the Executive Committee (EC) of NAAC.

Institutional Recognition

College: Any College – associated to, independentwith all its sections of studies.

It should be mentioned that the different subjects are only tools to increase the levels of the skills showed above. These skills together conciliate the core competency of anapprentice and they are generally discipline objective. These skills can be developed through any subject of study arts, science, technology or commerce. For example, when one studies the content of history, he/ she not only studies the political and social structures of the past era, but also studies the skill of rebuilding the complete socio-political and socio-economic conditions of the time period from the uncomplete and fractional sources of information winnowed from the recorded archives excavations and dedications. This demands the skills of perception, deduction of information and depicting of logical results.

The educational and developing goals of any course of study are to supply and establishreliable qualities, skills, potentialities and values along with knowledge about the subject and the subject precisequalities. They include definite levels of cognitive skills such as preparation of concepts, examining of theories and synthesizing information from different sources. They also include many common skills such as ability to learn, deciding in unfamiliar situations, communication and numeracy, leadership and so on.

Significances for Higher Educational Institutions

The institutions of higher education have two leadingduties to execute. One is to gather graduates with the competences and propertiesrequired to be useful in the global world of work through restyling the existing offers with the focus on higher levels of qualities and competences, insteadof innovating a series of so called career-based qualifications. The second responsibility is to help in service force rearrange themselves to fit into the exchangingnecessitates of skills and knowledge to do the job on hand bybefittingstandard short term teaching cum training programs, The first duty includes, apart from other things, serving students to develop the quality of learning how to learn so that they keep themselves fit and updated in the fast changing world of work and the second is for supplyingcontinued education for students.

Nowadayssome institutions and students should also move away from their engrossment with examinations. When the emphasis has changed from knowledge to acquisitions and competencies, contemporarilynow examinations have lost their relevance, as they will not designate the overall competence levels of educatees. Any examination organize in the future should essay to assess the overall achievement of students in terms of qualities, both cognitive and common, as well as subject associated knowledge.

Changing Role of Universities

These changes are mutual to all societies of the world and the additiveimpression of all these changes need a different type of human resources, ones that are different from what the higher education institutions have been developing in the past accordingly; higher education institutions are under squeeze to play variousroles that are different from the tradition's. Importantwithin these new duties are:

- Putting up educational programs of new models based on flexibility and learner'sselection.
- Developing students for the information era by developing the skills for information processing.

- Developing students for lifelong learning by developing a befitting learning style between them.
- Putting up for adult and non-formal education to an increasing percentage of nature learners.
- Putting up for specified skill-based courses of distinct levels.
- Providing to the needs of the international market.
- Maintaining quality in all the above effortsresources to eat.
- Optimizing the available resources to alleviates quality output.

These expectations from higher education institutions show that high quality and relevant education will have to replace the existing more general and academic education. This requires strategies far beyond the occasional introduction of a set of new academic programs and courses. In addition, higher education institutions have to increase the capacity for student enrolment with the available resources.

Private Higher Education and Quality Assurance

Nowadays the debate in India is not about whether we require Private Higher Education but about how Private Higher Education institutions should be operating. There appears to be a loafing doubt about the quality of their extending. In case of private held universities there are enough regulatory and supervising mechanisms since the held university position is given for a particular period of time after which the institution has to go for renewal of the status, The other joint institutions that do not come under the regulatory control of the universities have to rely on their ability to pull the best students on their track record of performance in supplying the right type of employees to the individual sector.

Currently, Private Higher Education institutions in India completely seem like a network of career training centers or at best seen like the fragmented community colleges. Individually, most of the privately supervised institutions are too small with total student registration of a few hundred students and hence are not completely academically possible to make any significant impact either on the system or on the contiguous communities by their research or service contributions. Following the tradition of universities focusing on postgraduate education and research while the colleges focus on undergraduate education, the Private Higher Education institutions primarily concentrate on the bachelors programs, both in the liberal arts and professional subjects. They also offer undergraduate diploma and certificate programs. However, many Private Higher Education institutions are still to think of establishing research facilities and a research culture that require researchoriented faculty and great investment in time and resources. It also needs a long perspective.

Important Skills- the Educational Leaders will need in leading the Institutions of Higher Education are:

- Knowledge Ability both; intellectual HP and mental legerity.
- LogicalSkill, especially the ability to sort 1through diverse sources of information and sort out what's most important.
- The skill to build sound conclusions in an environment of equivocalness and undetermined.
- Personal and organizational communication ability.
- The quality to learn from experience.
- The skill to deal in an environment of variety ofimaging people from different cultures, genders, generations, etc.

Conclusion

We all are relatedto the world by our common goal of achieving excellence and ability. Nonetheless, the smallest whole unit is the individual human person, the ability of somebody when life enhanced will be the factor to fortifying quality in others. Further, we have to toughen our plans of adding quality into the area of higher education at all local unit. Hence, quality is basically a result of intense investment of money, talent and hardwork. Abilitycan't be superficially reached. Superiority is not anoption, but a choice. Quality again is not a fortuity, but a design. Quality is not thegoal, but a continuous development.

References

1. Sharma R.A., Essentials of Educational Technology & Management. Vinay Rakhej a, Meerut.
2. EDUTRACK- Pravinchandra Master,
3. University News: Savita, D. Manchekar.
4. INTERNET www.google.com
5. INTERNET www.youtube.com
6. INTERNET www.wikipedia.org
7. EDUTRACK - Nimavathi V. Gnandevan R.
8. Buch, M.B.(Ed) - Third Survey of Educational Research, National Council of Educational Research & Training New Delhi.
9. Kaul, Lokesh - Methodology of Educational Research. Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi.
10. Buch, M.B. Fourth Survey of Educational Research: National Council of Educational Research & Technology New Delhi.
11. Sati-Shivendra Chanda, R.K. Sharma- Research in Education.
12. Sarma R.A. Research in Education, Edition-1. Vinay Rakhej a, Meerut.

CHALLENGES IN COMMERCE EDUCATION TO BE RELEVANT FOR INDUSTRY 4.0

CA. Nitin Gokhale,
Practicing Chartered Accountant
member of ICAI, 9821009511,
nitingokhaleandco@gmail.com

ABSTRACT

Innovation in Commerce Education is a necessity for an aspiring commerce student. It will not only provide a student with good and sound educational background, but it will also benefit the industry. Commerce is considered as one of the most popular career options in India. Commerce education is the backbone of the business and serial development of the nation. This education stresses on developing the people and making effective use of available Education is the backbone of any nation and Commerce Education is a necessary sustained growth in the economy of a. It is an absolute necessity for the youths of the country for their better prospects and living and thereby the advancement of the country. This is because the standard of education is closely related with the employment standards, social status and living conditions of its citizens. The commerce education in 21st century should consider the globalization and its implications on commerce field at national and international levels. Changing global conditions demand that we think about commerce education for the 21st century. We should make our commerce education relevant to the contemporary and future economic and societal needs. Focus on quality and promotion of excellence is, therefore, of utmost significance. It must be ensured that the teaching – learningprocess, research, knowledge creation in our institutions are of global standards.TheUniversities and national institutions must prepare citizens of the future with a global outlook and be capable of serving his/her nation.

INTRODUCTION

Commerce is the conduct of trade. Generally, commerce refers to the exchange of goods, services or something of value, between businesses or entities. From a broad perspective, nations are concerned with managing commerce in a way that enhances the well-being of citizens, by providing jobs and producing beneficial goods and services.

The commerce education in 21st century should consider the globalization and its implications on commerce field at national and international levels. Changing global conditions demand that we think about commerce education for the 21st century. We should make our commerce education relevant to the contemporary and future economic and social needs.

NEED OF STUDY

The present education system lacks with the pace with which the world is growing at high speed. There are deficiencies in present system of imparting Commerce Education which has considerably impaired the process of developing efficient man-power needs for business and industry. The need to develop attitudes and values, and translating those changes into observable behaviours, is an important perspective to incorporate into commerce education programmes.

OBJECTIVES:

1. To study the Challenges faced by Commerce Graduates in Industry.
2. To Identify the various suggestions to overcome above Challenges.

RESEARCH METHODOLOGY:

Methods of Data Collection: Primary Data

The study was conducted on the basis on Interaction with Entrepreneurs in Mumbai and Suburban Region. Convenience sampling is used for this research. Total number of 35 interviews were conducted.

SCOPE OF STUDY:

The Study focuses on the Expectations of industry from Commerce Education System. The scope of research is restricted to Mumbai and Suburban area.

Result and Discussion:

1. **Need for Practical Training:-**

There is need to have practical training to undergraduates while they are pursuing the studies. The curriculum should have concept like internship of at least 6 months wherein they can know at least basics of software packages, Government portal for payment of direct and indirect taxes, Tally or other accounting software's, Logistics software and Portal platforms used by ecommerce industry like Flipkart, amazons

etc.Even in medical profession, engineering, chartered accountants , company secretary course there is internship which gives direct exposure in the field they are studying. Practical Training (Internship) of at least 6 months in various fields of interest in a commerce background namely Accounting, Banking, Finance, Audit, Taxation, etc.should be incorporated in syllabus.

2. **Need for Soft Skill Training:**

The students who have graduated from educational Institutions are unable to present themselves s get an aware about the practical lifestyle required to sustain in the industry. This brings us to a bottom-line that there is a need for changing the commerce education methodology. Unfortunately, unlike in china , Germany or France where whole country uses national language and all commercial transactions are done in one language, we in India are still pressing for English which is still a foreign language for us. On lighter side I always everyone in India knows at least one foreign language and i.e. English. Industry entrepreneurs also expect soft skills in presentations, articulation, communications.

3. **Conferences, Symposia and Workshops:-**

It is with this view that it is proposed that for each of the disciplines, with active leadership and initiative of the academic community, universities, higher education institutions, in general, should organize a series of such conferences, workshops, symposia and such events on a periodic, sustained basis. TheEntrepreneurs are eager to impart education ,values about their business structure , business models , market scenario and impact of global trade and politics on various nations. The educational Institutions should invite such people. If u search on google or YouTube, there are many people who are ready to share their practical business experiences with students without charging high fees are even sometimes free of cost. But the problem is there is no bridge of communication between interested successful entrepreneurs and educational institutions.

4. **Needs for Commerce Laboratory: -**

Just like a Science laboratory, it would be great if we have Commerce laboratory too wherein students can learn the practical aspects of the industry such as studying and understanding the Financials of a company and sharing their views and observations. Real life case studies methodology would be useful in this aspect.There should be continuous interaction and separate Platform should be provided to students to connect with Global market, MNC companies , Startup co, small and midsize entrepreneurs.

CONCLUSION:

The Entrepreneurs and academicians are aware that there is a need for change. The industry is ready to give good package with better working environment so as to ensure a certain level of employee recruitment and retention. Our students should have ability to fulfill the expectations from the Industry. Graduates should be aware of atleast the new terms and language in which commercial trades are taking place at domestic, national and international level. It is responsibility on education system to meet the expectations and help in nation building.

REFERENCES:

Bhardwaj, A.P. (2011), Re – engineering Higher Education: Need of the Hour, University News, Vol. 49, No. 51, December 19-25, pp. 14-16.

Koshi, Lissy (2013), Web Based Education, University News, Vol. 51, No. 29, July 22-28, pp. 14-15.

Mahto A. K., Jha S.K. (2014) Indian Journal of Research "Need to Relook Commerce Education in India" Vol3,No. 5 pp. 143-146.

Naik, B.M. (2012), Role of Alumni and Their Associations in Energizing Colleges and Universities, University News, Vol. 50, No. 47, November 29-25, pp. 17-20.

Panda, Niharika (2013), Peace Education: The Best Investment for Future Generation, University News, Vol. 51, No. 3, January 21-27, pp. 16-17.

Pandit, P. Vijaylakshmi (2013), ODL for Overcoming Global Knowledge Tensions in the New Millennium, University News, Vol. 51, No. 14, April 8-14, pp. 10-14.

Powar, K.B. (2012), Expanding Domains in Indian Higher Education, Association of Indian Universities, New Delhi.

Ramachandran, S. and Nalini, V. Hema (2013), The Roadmap To Competency and Quality in Higher Education, University News, Vol. 51, No. 4, January 28 – February 3, pp. 4-7.

Reddy, D. Obul (2007), Revitalising Commerce Education, Vidyasagar University Journal of Commerce, Vol. 12, March, p. 1.

Sarda et al. (2013), Result oriented Higher Education: ways and Means to Achieve, University News, Vol. 51, No. 16, April 22-28, p. 9.

Shah, Janak M. and Sedani, Padma(2012), Re – Thinking Commerce Education, University News, Vol. 50, No. 47, November 19-25, pp. 21-28.

Srivastava, Prachi (2013), Management Education at Crossroads, University News, Vol. 51, No. 23, June 10-16, pp. 17-21.

भारतातील उच्च शिक्षण : सद्यस्थिती, आव्हाने आणि उपाययोजना

प्रा. मंगेश बाबासाहेब ढोबळे
संशोधक विद्यार्थी,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,
संशोधन मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

प्रस्तावना

भारतात विद्यापीठ अनुदान आयोग ही केंद्रीय यंत्रणा उच्च शिक्षणाच्या सहनियंत्रणाचे काम करते. राज्यस्तरीय विद्यापीठ व केंद्रीय विद्यापीठे तसेच राज्य व केंद्र यामध्ये उच्च शिक्षणातील समन्वयाचे काम ही यंत्रणा करत असते. विद्यापीठे व संलग्न महाविद्यालये ह्या उच्च शिक्षणाच्या महत्वाच्या संस्था आहेत. भारतात आज एकूण ९११ मान्यताप्राप्त विद्यापीठे आहेत. त्यापैकी ४९ केंद्रीय विद्यापीठे आहेत तसेच १२६ अभिमत विद्यापीठे आहेत. तसेच एकूण ५३ मुक्त विद्यापीठे आहेत आणि उर्वरीत ४०० राज्य विद्यापीठे आहेत, त्यात जवळपास ४०००० पेक्षा जास्त संलग्नीत महाविद्यालये आहेत. यामध्ये जवळपास विद्यादानाचे काम करण्यासाठी ४ लक्षपेक्षा अधिक अध्यापक अध्यापनाचे कार्य करीत आहेत तर १ कोटी पेक्षा जास्त विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. या एकूण क्रमवारीचा विचार करता भारतातील विद्यापीठे व विद्यार्थी संख्या यात संख्यात्मक आघाडी दिसते. इतर देशाच्या तुलनेत आपण गुणात्मक क्रमवारीत मागे आहोत असे दिसून येते. जागतिक विद्यापीठाच्या क्रमवारीत पहिल्या १०० मध्ये भारतातील एकही विद्यापीठ नाही.

आज जागतिक स्तरावर ज्ञान हे आर्थिक सामर्थ्य बनले आहे. आपण उच्च शिक्षणात जेवढे प्रगत होऊ तेवढे सामर्थ्यशाली बनू. आपणास सद्यस्थितीतील विद्यापीठापेक्षा संख्यात्मक गुणाबरोबरच गुणात्मक दर्जा प्राप्त करण्याची गरज आहे. या उच्च शिक्षण क्षेत्रात होत असलेली विविध संशोधने हे संख्यात्मक वाढण्या एवजी यात गुणात्मक वाढ होणे अपेक्षित आहे. आपल्या देशातील उच्च शिक्षणातील प्रवेशाची टक्केवारी ११ आहे. ती इतर देशाच्या तुलनेत कमी आहे. ही टक्केवारी ३० टक्केपेक्षा जास्त असावी असे अपेक्षित आहे. जागतिक विद्यापीठाशी स्पर्धा करण्यासाठी आपल्याला गुणात्मक फेरबदल करावे लागतील. त्याच बरोबर भारतीय उच्च शिक्षणावर होणाऱ्या खर्चात वाढ होणे अपेक्षित आहे. तसेच स्वतंत्र केंद्रीय शिक्षण खाते स्थापित करणे गरजेचे वाटते. यात अध्यापक, ग्रंथालयाची संख्या, अधुनिक तंत्रज्ञानाचा उच्च शिक्षणातील वापर, संशोधनासाठी अधिक प्रोत्साहण व कौशल्यावर आधारीत अभ्यासक्रमाची आज विद्यापीठाचा दर्जा राखण्यासाठी या गोष्टींची आवश्यकता वाटते. ही समन्वयाची भूमिका विद्यापीठ अनुदान आयोग व भारतातील विद्यापीठे यात असायला पाहिजे. संख्यात्मक व गुणात्मक प्रगतिची आवश्यकता आजच्या आधुनिक युगाची गरज आहे.

भारतीय उच्च शिक्षणातील आव्हाने

भारतीय शिक्षण प्रणाली अधिक सक्षम व प्रभावशाली करण्यासाठी ठोस अशा उपाययोजना कराव्या लागतील. स्वातंत्र्यानंतरची देशापुढील आव्हाने वेगवेगळ्या प्रकारची व वेगवेगळ्या क्षेत्रातील होती. आज स्वातंत्र्य मिळून जवळ पास सात दशकापेक्षा जास्त काळ लोटला आहे. नवीन शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी परिणामकारक होणे गरजेचे पाटते. आजच्या नवतंत्रज्ञानातील जगाची वाटचाल अधिक गतीमान झाली आहे. त्या गतीशी आपल्याला समीप जाण्यासाठी विविध समस्यांवर मात करुन पुढे जावे लागेल. भारतापुढे विविध प्रकारची आव्हाने आहेत. यात कला, सामाजिक शास्त्र, व्यावसायिक अभ्यासक्रमातील समस्या, अभियांत्रिकी शिक्षणातील संख्यात्मक वाढ झाली असली तरी या क्षेत्रात प्रवेशाची समस्या आढळून येत आहे. या सर्वच बाबिंवर उपाय होणे अपेक्षित आहे. यासाठी अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करुन अभ्यासक्रमातील लवचिकता वाढवून व कौशल्याभिमूख व्यावसायिक अभ्यासक्रम विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध करुन देणे गरजेचे वाटते. या सर्व बाबीत विद्यापीठ अनुदान आयोगाची भूमिका ही संनियंत्रण करण्याची आहे. कारण या नियंत्रणावरच सामाजिक बदल घडून येणार आहेत. ते बदल सकारात्मक होण्यासाठी विद्यापीठ अनुदान आयोगाची भूमिका महत्वाची ठरणार आहे.

१. अद्ययावत सोयी सुविधांचा अभाव

भारतातील उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये अद्ययावत सोयी सुविधांचा अभाव दिसून येतो. शहरी भागापेक्षा ग्रामीण भागामध्ये या सुविधांचा अभाव प्रकर्षाने जाणवतो. अत्यंत दर्जाहीन इमारती, अध्यापकांची कमतरता इत्यादी बाबी ठळक

दिसून येतात. ही आव्हाने पेलण्यासाठी आपल्याला योग्यवेळी उपाय योजना कराव्या लागतील. जागतिकीकरणाच्या काळात हे बदल करणे अत्यंत गरजेचे आहे.

२. उच्च शिक्षणातील प्रवेशाची अडचण

भारतातील प्राथमिक स्तरावर होणाऱ्या प्रवेशापेक्षा उच्च शिक्षणात होणारे प्रवेश हे अत्यंत कमी आहेत. उच्च शिक्षणातील ही गळती हे एक मोठे अव्हानच आहे. सोयी सुविधांचा अभाव, कौशल्याभिमुख शिक्षणाचा अभाव व जागतिक स्पर्धेत न टीकनारे विविध प्रकारचे अभ्यासक्रम हे यासाठी कारणीभूत आहेत. ही मोठीच समस्या आहे.

३. विनाअनुदानित धोरण

विद्यापीठ अनुदान अयोगाकडून उच्च शिक्षणातील संस्थेसाठी विविध प्रकारची अनुदाने दिली जातात. यात काही महाविद्यालये ही विनाअनुदानित असतात. या महाविद्यालयांना पुरेशा सोयी सुविधा उपलब्ध करण्यासाठी त्यांच्याकडे कुठल्याही प्रकारची आर्थिक तरतुद उपलब्ध नसते. त्यामुळे उच्च शिक्षणातील सोयी सुविधा वाढवण्यासाठी अनुदान देणे अत्यंत गरजेचे आहे.

४. आधुनिक तंत्रज्ञानाचा अभाव

उच्च शिक्षणात जागतिक स्तरावरील अभ्यासक्रमाशी स्पर्धा करण्यासाठी आपल्याला अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर आपल्या उच्च शिक्षणात करावाच लागेल. शैक्षणिक आंतरराष्ट्रीय सामंजस्य प्रस्थापित करण्यासाठी अत्याधुनिक संसाधनाची गरज पडते. या तंत्रज्ञानाचा योग्य तो वापर केला तर भारतीय उच्च शिक्षणात आधुनिकता निर्माण होऊ शकते.

५. कायमस्वरुपी पात्रताधारक अध्यापकांची कमतरता

भारतातील उच्च शिक्षणातील विद्यापीठ स्तर व महाविद्यालयात कायमस्वरुपी पात्रताधारक अध्यापकांची कमतरता दिसून येते. अध्यापकांची अनेक पदे रिक्त असल्यामुळे त्याजागी तासिक तत्वावर किंवा ठराविक मानधनावर अध्यापकांची नियुक्ती करण्यात येते. यामुळे उच्च शिक्षणातील गुणात्मक दर्जा ढासळत आहे.

अशा प्रकारे भारतीय उच्च शिक्षणात विविध प्रकारची आव्हाने दिसून येतात. आपण पायाभूत सुविधा देण्यात अपयशी ठरलो आहोत. शासन यंत्रणा नेहमी बदलत जाते परंतु प्रशासकीय यंत्रणा कायम रहाते. बदलणाऱ्या शासनाने शैक्षणिक व्यवस्थेमध्ये आर्थिक बाबिंना त्वरीत मान्यता द्यावी. उच्च शिक्षणातून विद्यार्थी आपल्याला साक्षर करावयाचे नाहीत तर त्याला त्याच्या जीवनात यशस्वी होण्यासाठी तयार करायचे आहे. विद्यार्थी हा सुजान नागरीक घडवण्यासाठी त्याला योग्य त्या संधी उपलब्ध करुन देणे आवश्यक आहे. अशा आव्हानांना तोंड देण्यासाठी पुढील प्रमाणे काही प्रभावी उपाययोजना करणे आवश्य आहे.

भारतीय उच्च शिक्षणातील आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठीच्या उपाययोजना

१. उद्योग व शिक्षण यांचा सहसंबंध

उच्च शिक्षणाती अभ्यसक्रम कौशल्य या बाबिंचा उद्योग विश्वासी संबंध जुळवून आणने गरजेचे वाटते. उत्पादकता वाढविण्यासाठी कुशल मनुष्यबळाची आवश्यकता असते. हे मनुष्यबळ योग्य ते अभ्यासक्रम व कौशल्य इत्यादीचे प्रशिक्षण घेवून तयार करणे गरजेचे आहे. यामुळे उद्योग धंद्यासाठी लागणारे कुशल कामगार निर्माण होतील. ज्ञानाचा कौशल्यासाठी वापर व कामाची समान संधी यातून आपल्याला जागतीक स्पर्धेत टीकण्याचे सामर्थ्य प्राप्त होईल.

२. विशेष अर्थसहाय्य

उच्च शिक्षणातील संस्थांना वेतन व वेतनेत्तर अनुदानाची विशेष व्यवस्था असावी. व्यावसायिक अभ्यासक्रम व त्यासाठीच्या सोयी सुविधा निर्माण करण्यासाठी विशेष अर्थसहाय्य आवश्यक आहे. संशोधकांना संशोधनासाठी विविध प्रकारच्या शिष्यवृत्तीची व्यवस्था असावी. तरुणांना उच्च शिक्षणाकडे आकर्षित करण्यासाठी विविध अभ्यासक्रमासाठी आर्थिक तरतुद असावी. अध्यापकांना त्यांच्या पात्रतेनुसार विशेष आर्थिक लाभ व अतिरिक्त वेतन वाढीची सुविधा असावी.

३. नावीन्यपूर्ण बाबिंचा अंतरभाव

आजच्या आधुनिक जगात विविध क्षेत्रात तंत्रज्ञानाचा वापर अधिक वाढला आहे. त्यात शिक्षण क्षेत्रही मागे नाही. शिक्षणातील गुणवत्तापूर्ण बदल घडून येण्यासाठी आपल्याला नवतंत्रज्ञानाचा कौशल्यपूर्ण वापर करणे गरजेचे आहे. उच्च शिक्षणातून आर्थिक प्रगती साधण्यासाठी प्रगत शिक्षण व्यवस्था निर्माण करण्याची जबाबदारी उच्च शिक्षण

क्षेत्रावर आहे. जागतिकीकरणाच्या या स्पर्धेत अनेक नवीन वाटा आपल्याला नवतंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने काबीज करता येतील. त्यासाठी उच्च शिक्षणात नवतंत्रज्ञान वापरण्यासाठी नावीन्यपूर्ण बाबिंसाठी प्राधान्य देणे गरजेचे आहे.

४. माहितीच्या जगात प्रवेश

संपूर्ण विश्व हे माहितीच्या महाजालाने व्यापले आहे. विश्व माहितीच्या प्रवासात झपाट्याने पुढे जात आहे. तरुणांना त्यांचे क्षेत्र हे अधिक व्यापक बनले आहे. उच्च शिक्षणातून फक्त पदवी मिळवणे हे ध्येय नसून त्या सोबत योग्य ज्ञानाची जोड मिळणे आवश्यक आहे. उच्च शिक्षणातून व्यक्तीला आयुष्यभराचे शिक्षण मिळणे अपेक्षित आहे व आयुष्याचे शिक्षण हे आपल्या शिक्षण पद्धतीचा आत्मा आहे. व्यावसायाचे क्षेत्र सतत बदलत असते. त्याला कोणत्याही कालमर्यादा नसतात. यात टीकून राहण्यासाठी योग्य माहितीचा योग्य ठिकाणी उपयोग करुन मार्गक्रम करणे क्रमप्राप्त ठरते. लोकशाही, सामाजिक न्यायासाठी व व्यक्तीच्या प्रगतीसाठी ह्या बाबी उच्च शिक्षणात प्रभावी ठरत आहेत.

५. लवचिक अभ्यासक्रम

अध्ययन हे कृतीयुक्त असावे. ते विद्यार्थी केंद्रीत असावे. अभ्यासक्रमात लवचिकता आणण्यासाठी विविध ज्ञानशाखांचा आंतरविद्याशाखीय समन्वय असावा. उच्च शिक्षण हे निर्मितीक्षम असावे. लवचिक अभ्यासक्रमातून हे साद्य करणे शक्य आहे.

६. लोक सहभाग

दर्जेदार उच्च शिक्षण निर्मितीसाठी लोक सहभागाची भूमिका अत्यंत महत्वाची ठरते. शासनाची धोरणे ही उच्च शिक्षणाला पोषकच आहेत परंतु ते कमी प्रमाणात दिसून येते. लोक सहभागामुळे उच्च शिक्षणातील वेगवेगळ्या प्रकारच्या समस्या सोडविण्यासाठी त्याचा उपयोग करुन घेता येईल. पायाभूत सोयी सुविधा निर्माण करण्यासाठी लोक सहभाग आवश्यक ठरतो. त्यातून उच्च शिक्षणाची ध्येय काही प्रमाणात साध्य होतील.

७. रोजगार निर्मितीक्षम व गरजाधिष्ठत अभ्यासक्रम निर्मिती

शिक्षणाचा मूळ उद्देश व्यक्तीचा सर्वांगीन विकास असा आहे. व्यक्तीला त्याच्या जीवनात स्वावलंबी होण्यासाठी शिक्षणाची मदत होणे गरजेचे आहे. त्यासाठी कौशल्याधिष्ठीत अभ्यासक्रम निर्माण करणे हे उच्च शिक्षणातील प्रथम प्राधान्य असावे. उद्योगांसाठी लागणारे कुशल मनुष्यबळ यातून निर्माण होणे अपेक्षित आहे. तंत्रज्ञान दुरुस्तीचे कौशल्य, नागरी सोयी सुविधांचे व्यवस्थापण, उद्योगांचे व्यवस्थापण, आर्थिक बाबिंचे व्यवस्थापन, शेतीचे उत्पादकतेच्या व व्यावसायिक दृष्टीकोनातून व्यवस्थाप, आंतरराष्ट्रीय बाजार पेठांचा अभ्यास अशा प्रकारचे अभ्यासक्रम निर्मितीवर उच्च शिक्षणात भर असावा.

समारोप

भारताला जागतिक ज्ञान निर्मिताचे केंद्र बनविण्यासाठी वरील उच्च शिक्षणातील आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी या उपाययोजना अंमलात आणाव्या लागतील. विकसनशिल देशाकडून विकसित देशाकडे वाटचाल करण्यासाठी व विकसित राष्ट्र म्हणून प्रस्थापित होण्यासाठी उच्च शिक्षणातील हे बदल करणे क्रमप्राप्त ठरते. उच्च शिक्षणातून कौशल्यपूर्ण व्यक्तींची निर्मिती करुन भारताला आर्थिक उन्नतीच्या दिशेणे वाटचाल करणे शक्य होईल.

General Environmental awareness Study of Degree College Students studying Physical Science Subjects

Dr Balaji R Lahorkar
Principal, Smt. Sindhutai Jadhao Arts & Science College,
Mehkar, Dist. Buldana. Pin 443301 (MS)
Mobile: 9881361469 Email: blahorkar@gmail.com

Importance of Awareness:

Environmental awareness is nothing but, being aware of the natural environment and making own choices that benefit the environment, rather than hurt it. Choosing to buy clothing and products that contain natural fibers or materials, rather than synthetic ones is an activity of having environmental awareness. Environmental awareness important as it fosters a sense of connection to the nature, promotes sustainable development and encourages conservation of irreplaceable natural resources and vulnerable plants and animalsin the environment. The increasing population, the uncontrolled urbanization and poverty have generated big pressure on the natural resources available and lead to a tremendous degradation of the environment.Environmental pollution cannot be prevented by legal ways alone. Active public participation is important requirement for environmental protection. Thus, Environmental awareness is an integral part of the success ofany Environmental movement. In order to work towards an environmentally aware and conscious society, the need of the hour is to empowerthe youth by education & training with enough knowledge, skills, and values, to enable them understanding their relationship with the environment and encouraging them to make proper efforts to improve standards of living with an environment friendly focus. This movement can be driven through thematic projects, and initiatives like talks by experts, online discussions, webinars, thematic panel discussions, youth panels, group activities, etc. This study is focused to examine the general awareness of degree college students studying physical science subjects.

Objectives of the Study:

To check the general awareness of degree college students studying physical science subjects regarding -

1. the branch of biology that deals with the relations of organisms to one another and to their physical surroundings.
2. the regions of the surface and atmosphere of the earth occupied by living organisms.
3. the biotic and abiotic factors within an ecosystem.
4. how each living thing gets food, and how nutrients and energy are passed from creature to creature through food chain.
5. temperature tolerance ability of plants & animals.
6. Causes of reduction of ozone, acid rain, pollution, soil erosion.

Methodology of Research Used for the study:

The researcher used survey method of primary data collection in order to test the general awareness of degree college students studying physical science subjects.

Data collection toolused for the study:

The researcher used General Awareness: Environment Quiz available on the website of JAGRAN JOSH (https://www.jagranjosh.com) for collection of data for the survey in order to test the general awareness of degree college students studying physical science subjects.

Statistical toolused for the study:

The researcher usedpercentage as Statistical tool for the study.

Population, Sample of the study:

The B.Sc. Students of Smt. Sindhutai Jadhao Arts and Science College, Mehkar, Dist. Buldana studying in the year 2019-2020 is the population of the study. Sample of 50 Students studying non biological i.e. physical science subjects is selected by random sample method from the population.

Tabulation of data:

Tabulation of awareness response of Physical Science Students Response

1. Branch of Biology which is concerned with the inter-relationship between plants and animals is called:				**Total**
(A) Physiology	(B) Ecology	(C) Anatomy	(D) Morphology	
9	22	9	10	50
2. The largest unit of living organisms on earth is :				
(A) Ecosystem	(B) biome	(C) Biosphere	(D) Population	
12	6	24	8	50
3. The two components of an ecosystem are:				
(A) Plants and animals	(B) Biotic and abiotic	(C) Plants and light	(D) Weeds and micro-organisms	
10	24	7	9	50
4. The green plants are called:				
(A) Producers	(B) Consumers	(C) Decomposers	(D) None of these	
29	8	10	3	50
5. Total organic matter present in an ecosystem is called:				
(A) Biome	(B) Biomass	(C) Biotic community	(D) Litter	
8	24	11	7	50
6. Plants are killed at low temperature because:				
(A) Desiccation takes place owing to the withdrawal of water from vacuolated protoplasm	(B) Precipitation of cell proteins	(C) Cells rupture due to the mechanical pressure of ice	(D) All the above three are correct	
13	5	3	29	50
7. Which one of the chemicals is responsible for the reduction of ozone content of the atmosphere?				
(A) SO2	(B) Chlorof-luorocarbon	(C) HCl	(D) Photochemical smog	
6	31	6	7	50
8. Acid rains occur when atmosphere is heavily polluted with:				
(A) CO, CO2	(B) Smoke particles	(C) Ozone	(D) SO2 and NO2	
11	11	4	24	50
9. Spraying of DDT on crops causes pollution of:				
(A) Soil and Water	(B) Air and Soil	(C) Crops and Air	(D) Air and Water	
36	5	6	3	50
10. Soil erosion can be prevented by:				
(A) Increasing bird population	(B) Afforestation	(C) Removal of vegetation	(D) Over grazing	
6	29	6	9	50

Findings of the Study:

1. Ecology is the Branch of Biology which is concerned with the inter-relationship between plants and animals: 44% is the percentage of awareness regarding this among degree college students studying physical science subjects.
2. Biosphere is the largest unit of living organisms on earth: 48% is the percentage of awareness regarding thisamong degree college students studying physical science subjects.

3. Biotic and abiotic are the two components of ecosystem: 48% is the percentage of awareness regarding thisamong degree college students studying physical science subjects.
4. The green plants are calledproducers in the food chain: 58% is the percentage of awareness regarding thisamong degree college students studying physical science subjects.
5. Total organic matter present in an ecosystemis called Biomass: 48% is the percentage of awareness regarding thisamong degree college students studying physical science subjects.
6. Desiccation takes place owing to the withdrawal of water from vacuolated protoplasm, Precipitation of cell proteins and Cells rupture due to the mechanical pressure of ice are the causes of killing Plants at low temperature: 58%is the percentage of awarenessregarding this among degree college students studying physical science subjects.
7. Chlorofluorocarbonchemical is responsible for the reduction of ozone content of the atmosphere: 62%is the percentage of awareness regarding thisamong degree college students studying physical science subjects.
8. Acid rains occur when atmosphere is heavily polluted withSO_2 and NO_2: 48% is the percentage of awareness regarding thisamong degree college students studying physical science subjects.
9. Spraying of DDT on crops causes pollution ofSoil and Water: 72% is the percentage of awarenessregarding this among degree college students studying physical science subjects.
10. Soil erosion can be prevented byAfforestation: 58%is the percentage of awareness regarding thisamong degree college students studying physical science subjects.

Conclusion:

The Study conclude that, Students are satisfactorily aware regarding

1. the branch of biology that deals with the relations of organisms to one another and to their physical surroundings.
2. the regions of the surface and atmosphere of the earth occupied by living organisms.
3. the biotic and abiotic factors within an ecosystem.
4. how each living thing gets food, and how nutrients and energy are passed from creature to creature through food chain.
5. temperature tolerance ability of plants & animals.
6. Causes of reduction of ozone, acid rain, pollution, soil erosion.

Recommendations:

Students should be encouraged to share their environmental knowledge so that the identification of environmental awareness among them could be easy, this can help the organizer to plan various activities. Let the Students practice at home doing small tasks like picking up their trash and throwing the garbage,shut off the lights when they're done using them. Ask them to pick the News of various environmental issues published in daily newspapers and comment on it regularly. This will help them be more knowledgeable about environmental issues.

References:

1. The website, https://www.jagranjosh.com
2. The website,https://www.greenschoolsalliance.org
3. The website,https://study.com
4. The website, https://explorable.com/research-methodology

MANUU's Distance Education: Challenges and Solutions

Dr khan Shahnaz Bano Mohammad Ashfaque
Assistant professor
Maulana Azad National Urdu University
College of Teacher Education, Aurangabad
shahnazksb@gmail.com

Abstract :
This research paper attempts to introduce the problems and prospective in Distance Education System in Maulana Azad National Urdu University(MANUU) , Hyderabad. This paper begins with the definition of distance learning, history and then proceeds to tell about the challenges and probable solution of distance learning in MANUU.

Key words: Distance education, definition and history, Maulana Azad National Urdu University-DDE, technology, problems and prospective.

Introduction:

Distance education will enable people to make informed choices about their present life and future. Distance Learning is considered one of the most important educational innovations of the last century. It is an alternative to conventional education. For it to be so, the public, governments, employees of labour and other stakeholders need to be convinced that ODL institutions are not providing half-baked education. It is fast becoming an accepted and indispensable part of the mainstream of the educational system in almost all the countries of the world.

Definition of Distance Education:

"Distance education usually involves a situation where learners are separated at a distance from their teachers, involves the provision of systems (electronic or otherwise) to establish and maintain communication between teachers and learners, and employs a form of pedagogic interchange between the teacher and the learner to promote learning, assessment and support".

Holmberg refined the definition by stating that distance education is a concept that covers the learning-teaching activities in the cognitive and/or psycho-motor and affective domains of an individual learner and a supporting organization. It is characterized by non-contiguous communication and can be carried out anywhere and at any time, which makes it attractive to adults with professional and social commitments.

One of the earliest attempts was advertised in 1728. This was in the Boston Gazette for "Caleb Philipps, Teacher of the new method of Short Hand", who sought students who wanted to learn through weekly mailed lessons. The first distance education course in the modern sense was provided by Sir Isaac Pitman in the 1840s, who taught a system of shorthand by mailing texts transcribed into shorthand on postcards and receiving transcriptions from his students in return for correction. The element of student feedback was a crucial innovation of Pitman's system.

The term distance education received a formal recognition in 1982 when the four decades old International Council for Correspondence education was renamed as the **International Council for Distance Education**. The old concept of distance education was exclusively associated with print materials, whereas the new concept of distance education includes supplementary material being used through non-print media such as radio, television, computers, laptops, recorded lectures in MPEG and AVI formats in CDs and DVDs and self learning materials (SLM) through projectors, video conferencing and interactive sessions between students .In the 21stcentury faculties via internet. Institutions of these types are termed as Dual Mode Institutions.

Synchronous and Asynchronous are the two types of distance education. Synchronous method requires face to face participation of the student. The interaction is done in "real time" and has immediacy whereas asynchronous does not require simultaneous participation. The need for students and instructors to be gathered at the rendezvous is ruled out and students choose their own time frame for interaction.

In the late 1800s, at the University of Chicago, the first launched major correspondence program in the US in which the teacher and learner were at different locations. It is addressed to a wide range of potential partners, governments, intergovernmental and non-governmental organizations, specialized institutions, associations, industrial corporations, telecommunication companies, and others interested in this field, to seek their cooperation in meeting today's urgent education and training needs, through open and distance learning. After the development of Radio during the First World War and television in the 1950s the mode of instruction outside of the traditional classroom had suddenly found new delivery systems. In the present days we have audio, computer teleconferencing, multimedia which has influenced the delivery of instruction in public schools, higher education, the military, business, and industry.

The early efforts of educators like William Rainey Harper in 1890 to establish alternatives were laughed at, Correspondence study, which was designed to provide educational opportunities for those who were not among the elite and who could not afford full-time residence at an educational institution, was looked down on as inferior education. Many educators regarded correspondence courses as simply business operations.

The establishment of the British Open University in e United Kingdom in 1969 marked the beginning of the use of technology to supplement print-based instruction through well-designed courses. Learning materials were delivered on a large scale to students in three programs: undergraduates, postgraduates, and associate students. Although course materials were primarily print based, they were supported by a variety of technologies. No formal educational qualifications have been required to be admitted to the British Open University. Courses are closely monitored and have been successfully delivered to over 100,000 students.

The United States was slow to enter the distance education marketplace, and when it did, a form of distance education unique to its needs evolved. Perhaps the most important political document describing the state of distance education has been the report done for Congress by the Office of Technology Assessment in 1989 called Linking for Learning (Office of Technology Assessment, 1989). Because of the limitations and hurdles in the formal education system in India, the central advisory board of education in 1961 resolved to introduce correspondence courses in India. In the same year the Government of India appointed a commission headed by the then UGC chairman Dr. D..S. Kothari to examine and study for the initiative of correspondence courses .

Maulana Azad National Urdu University (MANUU) and Distance Education:

Maulana Azad National Urdu University (MANUU) is a Central University established at National Level in 1998 by an act of Parliament to promote and develop the **Urdu language** and to impart vocational and technical Education in Urdu medium through conventional and distance modes. The Headquarters of the University is at an outstanding central location-Gachibowli, Hyderabad, sprawled over 200 acres. The students and staff of the University are drawn from throughout India. They are attracted by its commitment to excellence in quality Urdu education in all disciplines of knowledge. It has seven Schools of Studies which runs 24 Departments, which in addition to offering masters programmes, provide research programmes at M. Phil. and Ph.D. level. These Schools have already churned out a considerable number of

M. Phil. Scholars. The focus of all these Schools is to search new areas of knowledge and to advance knowledge through research and application.

The University has a full-fledged 'Instructional Media Centre (IMC), in its campus. IMC is engaged in production of curriculum based audio and video programmes to cater to the needs of students pursuing various academic programmes of MANUU in its Distance Education stream. Documentary programmes meant for the public at large are delivered through the broadcast mode. For this purpose, the University has entered into Memorandum of Understanding (MoU) with Doordarshan, Prasar Bharti, so that MANUU programmes are broadcast on the DD Urdu channel on a regular basis. The University's Educational Programmes on Doordarshan's Urdu Channel have been telecasted daily since 1st January 2010.

The objectives of the University are as follows:

1. to promote and develop the Urdu language
2. to impart education and training in vocational and technical subjects through the medium of Urdu
3. to provide wider access to people desirous of pursuing programmes of higher education and training in Urdu medium through Campus and Distance modes &
4. to provide focus on women education.

Directorate of Distance Education [DDE]:

Directorate of Distance was established in 1998. The DDE operates on the premise of propagating Urdu and reaching the unreached. Education of the underprivileged is at the heart of the mandate of DDE, and through its undergraduate and graduate programmes it caters to the educational needs of several thousands of Urdu speaking people. DDE at present offers three Post-Graduate, three Under-graduates, and eight PG Diploma/Diploma/Certificate programmes in the distance mode, apart from the B. Ed. programme. All these programmes have been approved by DEC and the B. Ed. programme is recognized by the NCTE. The total number of students registered in distance education is over 1,00,000 spread over 169 study centers all over India. At present the University's distance education support network has nine Regional Centers one each at New Delhi, Bangalore, Patna, Darbhanga, Kolkata, Mumbai, Bhopal, Srinagar and Ranchi; six Sub-Regional Centres one each at Jammu, Mewat, Lucknow, Sambhal, Hyderabad and Amaravati and an Examination Centre is in Jeddah, (Kingdom of Saudi Arabia).

A large number of audio-visual educational programmes has been prepared by the Media Centre. These programmes can be viewed on YouTube. DDE offers PG programmes (M.A. Urdu; English; History and Islamic Studies), UG programmes (B. A.; B. Sc. (BZC); B. Sc. (MPC) and B. Ed.); Diploma programme (Diploma in Journalism & amp; Mass Communication and Diploma in Teach English); and Certificate courses (Proficiency in Urdu through English and Functional English). The graduation, post graduation and diploma certificates awarded by the University are at par with the certificates of recognized Universities. Day-by-day the strength of the students is growing. Thus, the DDE is striving hard ***to reach the unreached***. According to a recent survey by Outlook the University's distance education was ranked sixth among the top 30 national level institutions in the country

Common problems of distance education faced by MANUU and their possible solutions:

Lack of Support:

The physical absence of the instructor means that they may not be available to guide or support the student when they need it most. The availability of counselors depends entirely on the distance education program, the student is enrolled in. This is the most common problem faced by every

distance education institution; MANUU organizing the counseling proogramme for every course but the percentage of turned out is not satisfactory. Even the facilities are available for clarifying their doubts or concepts they are unable to formulate the questions or asking for the help. Working one-on-one with a tutor will be the future plan of MANUU helps them to solve this common problem of distance education by finding the missing building blocks and understanding difficult concepts.

Feelings of Isolation

A lot of learning is peer-based as students use discussion and groups to work through material. Teaching others, explaining concepts, answering questions and defending positions are all excellent was of learning and thinking critically. The distance learning made learner isolated and miss social interaction. MANUU is trying to upgrade its system providing opportunities for discussion and interaction through webinars, wikis, discussion boards and blogs. Even academic counseling sessions and workshops are the positive channels of minimizing the feeling of isolation.

Discipline

There is a certain amount of social pressure and regulation that goes with a traditional classroom. Students have to show up on time and with homework done and they are guided through every step of their course, reminded of upcoming assignments and tests and there is a structure and routine to follow. Some students are self-disciplined and have no problem with distance learning, while others may feel a little lost. MANUU is very little amount of indiscipline is facing because it sends all the details of assignment and practical related work in advance to the learners and successfully try to complete it during workshop period only. And it helps in establishing a structure and routine for studying. During counseling only executive skills were taught. Still the University is finding difficulty in organization, task prioritization, study skills and time management among distance learner.

Technology:

Prof. Basu said *"Face to Face learning can be enriched by using technology".*

Advances in technology have made distance learning a more viable option as students are able to interact with each other and with the instructor, utilize audio, video and text to learn and use the internet for research. To ensure that student is an effective distance learner, they must have access to all the technology they need and to be able to effectively navigate and use the tools at their disposal. MANUU have the great problem regarding use technology, as the learners are not techno-skilled rather they are not even acquainted with basic knowledge. From filling of application form till the submission of assignment and getting their results they show illiteracy towards use of technology. It creates havoc in the processing of basic data and ultimately results in many problems at both the ends. MANUU having their RCS , SRCs & study centers across the India , and they are helping the learners as facilitating centers still the severity of the problems are not reduced. The target population will require training in the use of the tools, and so will the providers. Instructors will need focused training in order to make effective use of the technologies involved

Cost Effectiveness:

The challenge here concerns the production and delivery of the course, module or unit. Are they cost effective? Do student numbers in each presentation, and the number of presentations before revision, make the required investment worthwhile? Would it be more cost effective to buy in a course, direct students elsewhere or work in partnership with other

organisations to achieve economies of scale? These are the many questions raising their heads in front of MNUU. Still MANUU is trying to provide dual mode with economy.

Program Evaluation and Accreditation:

Any programme of study is accepted by its standard, need and accreditation. Accreditation can be defined as a process of self-study and external quality review used in higher education to scrutinize an institution and/or its programs for quality standards and need for quality improvement. Care must be taken to ensure that distance education programs are as well developed as their in-house counterparts. Mechanisms need to be developed for faculty evaluation of programs originating at their institutions. There need to be standards for course evaluation and program accreditation. Successful programs need to be reevaluated before implementing them in a different cultural environment in this increasingly global village.

Table 1. Top 9 courses in distance education mode in India:

S.NO	Name of the Course	Duration	Institute/University
1.	BA in Applied Sign Language Studies.	3 Years	IGNOU,New Delhi
2.	M.Com in Business Policy and Corporate Governance	2 Years	IGNOU,New Delhi
3.	M.A in Participatory Development	2 Years	IGNOU,New Delhi
4.	M.Sc in Dietetics and Food Service Management (DFSM)	2 Years	IGNOU,New Delhi
5.	M..Sc in Geoinformatics	2 Years	Annamalai University
6.	B.Sc in Visual Communication	3 Years	Annamalai University
7.	Certificate Course in Employability Skills	2 Years	MT Jodhpur
8.	MS in Cyber Law and Security	91 Hours	IGNOU,New Delhi
9.	MBA in Shipping and Logistics	2 Years	TNOU,Chennai

MANUU is helping the Urdu knowing persons to become the member of knowledgeable society by proving the certificate course, degree, and diploma in various disciplines through Urdu medium. The greatest achievement is bringing Madarsa Educated children in a Main Stream.

Lack of Infrastructure:

This has constituted a major strength to the use of more sophisticated multimedia for instructional delivery in science education in MANUU. The following examples will illustrate the magnitude of this challenge. The television can be used to communicate information live to a large number of people or in recorded audiovisual form. It has been successfully used in open and distance learning programmes in some Universities of South Africa, India and China. Television programmes can be used to emphasize the experimental sides of science by demonstrating the use of complex equipment and by leading students through experimental and pedagogical procedures. MANUU has functional dedicated multimedia center for open and distance learning.

Teleconferencing is a good open and distance learning instructional strategy that enables learners to get connected simultaneously so that interaction takes place even though participants are physically apart. It aids in minimizing learner instruction by creating a learning environment that is similar to face-to-face instruction. This facility is not in use in MANUU, and it is planned to be included soon.

Available evidence and visits to some MANUU study centers reveal that they lack the physical infrastructure to accommodate science laboratories and hence the other college's laboratories are utilized for science practical.

Internet Connectivity:

This has also posed a challenge to the teaching and learning of science through open and distance learning in MANUU. This is because access to the internet is generally very poor in the country and students in the rural areas never get access to the internet. But Mobile and data pack have brought somewhat relief in reaching the unreached by MANUU.

Alienating Instructors:

Faculty should be involved in the whole process, and should understand that while one goal may be to reduce costs; this will not be at the expense of faculty jobs. Open and Distance Education technologies are not alternatives to teaching. Failing to address these issues can lead to significant faculty rejection of the proposals, and may include Union confrontation.

Institutional Support for Open and Distance Learners:

Academic institutions must remember that course content is just one element of the education they provide. If distance learners are being sought, they will need to be provided with similar support to that received by on-campus users. This includes everything from full library support to academic counseling in addition to more mundane administrative assistance. MANUU is also facing the problems of support at various places.

Copyright Issues:

While few researchers raise the issue explicitly, all are aware that many questions of copyright in an electronic environment remain unanswered. It is important to examine the goals and intentions of the program, and make sure that the necessary clearances have been obtained as needed. MANUU SLM and multimedia resources are having open access.

Still many miles are to travel .MANU is giving its best from its side. In general, success in the implementation of distance -learning system in managing knowledge and educational needs of higher education organizations cannot be achieved without identifying the technical, cultural and skills challenges of distance-learning. To overcome these challenges, it is necessary to create technological infrastructure and standards and use the experiences of the developed countries in relation to distance-learning. Furthermore, it is necessary to create a suitable culture, and familiarize teachers and learners by developing and using the distance - learning system. The use of emerging technologies such as videoconferencing, social media, and virtual classrooms, Wiki spaces, Schoology and Skype were also recommended by the participants for the enhancement of ODL offerings.

References:

Carr, S. (2000). As Distance Education Comes of age , the challenge is keeping the students. The Chronicle of Higher Education, 46(23) , A39-A41.

Galusha, J. M. (1997). Barriers to learning in distance education. Interpersonal Computing and Technology, 5(3),6-14 also available in www.infrastruction.com/barriers.htm accessed on 13th September 2019

Lee J. Faculty and Administrator Perceptions of Instructional Support for Distance Education. International Journal of Instructional Media. 2002; 29:27–45.

Taylor,J.C.(2001).Fifth generation distance education-Journal of Instructional Science and Technology (e - JIST) 4 (1): 1 - 14

पाठटाचणांची प्रासंगिकताआणि शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाची भूमिका

डॉ.बालासाहेब किलचे,

सहाय्यक आधिव्याख्याता ,श्रीनाथ शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,पैठण

डॉ.उमाशंकर बनाळे,

प्राचार्य, शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,आष्टीजि.बीड

प्रस्तावना:

आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या बदलत्या भूमिकाआणि तंत्रज्ञानाच्या वापरामुळे होणारे नवनवीन बदल ह्याचा विचार करता आज कोणत्याही क्षेत्रात जुने सिद्धांत, जुने तथ्य,जुन्या संकल्पना, ह्या मोठ्या प्रमाणात कालबाह्य होताना दिसतातपणहे होत असताना संशोधनाचे महत्त्वाचे ध्येय म्हणजे . जुन्यातथ्यांचेपरीक्षण करणे व नवीन तथ्यांचा शोध लावणे हे असले तरीसुद्धा जुनेतथ्य, जुन्या संकल्पना या कधीही कालबाह्य ठरत नाहीत. कारण याच सिद्धांताच्या आधारावर ज्ञानाची नवीन इमारत उभी राहते.त्याला कोणतेही क्षेत्र अपवाद नाही म्हणूनच नवीन संकल्पनाचा स्वीकार करणे ही काळाची गरज आहे. पण नवीन संकल्पना स्वीकारताना जुन्या संकल्पना नष्ट करणे म्हणजेच कोणत्याही ज्ञान शाखेचे अस्तित्व संपुष्टात आणण्यासारखे असते.ह्याच अनुषंगानेशिक्षणाच्या ज्ञानशाखेमध्ये एक मोठा बदल होताना दिसतो तो म्हणजे शिक्षकांना पूर्वीप्रमाणे पाठ टाचण काढण्याचीआवश्यकतानाही असे आदेश विद्याप्राधिकरणानेमहाराष्ट्रातील सर्व शाळांच्या मुख्याध्यापकांना दिले आहेत.या मुळे शिक्षकांचा बराच वेळ वाचणार आहे असे प्राधिकरण व वेगवेगळ्या शिक्षक संघटनांचे मत आहे.कारणशाळेतील प्रत्येक मुले ही वेगवेगळ्या पद्धतीने शिकतअसतात.त्या पद्धतीने शिक्षकांना अध्यापन करावे लागते.त्यासाठी पारंपरिक पद्धतीने काढलेली पाठ टाचणं,पाठ नियोजन, मासिक नियोजन, वार्षिक नियोजन हे कुचकामी ठरत आहेत असे संघटनांचे व प्राधिकरणाचेमत आहे.त्यास अनुसरूनप्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र या कार्यक्रमाअंतर्गतशिक्षकांना अशी कोणतीही कागदपत्रे मागू नये असे स्पष्ट निर्देश देण्यात आले आहेत.या सर्व बाबींचा विचार करता पाठ टाचण न काढता शिकवणे म्हणजेचशिक्षकी पेशाचाआत्माकाढूनघेणेअसा होतो.म्हणून पाटाचं टाचणनकाढता शिकवणारीशिक्षणपद्धती परिणामकारक ठरेल का?पाठ टाचण काढणे बंद केल्यामुळे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांची आवश्यकता राहीलका?अश्याएकनाअनेकसमस्यायानवीननिर्णयामुळेझालेल्याआहेत.त्यामुळे शिक्षणव्यवस्थेचे प्रवेशद्वार असलेलीशिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, विद्यालय यांनाआपल्या भूमिका निश्चितच बदलाव्या लागणार आहेत.त्यामुळे या विषयाच्या अनुषंगानेपाटटाचणांची प्रासंगिकता व शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांची भूमिका अभ्यासणे ही काळाची गरज आहे.

शोधनिबंधाचे उद्देश :

1. पाठ टाचण पद्धतीचा अभ्यास करणे.

2. पाठ टाचण पद्धतीची परिणामकारकता अभ्यासणे.
3. पाटटाचणांची प्रासंगिकता वपाठ टाचणा संदर्भात शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयची भूमिका अभ्यासणे.

शोधनिबंधाची गृहीतकृत्ये :

1. दैनंदिन पाठ टाचण काढून शिकवणाऱ्याशिक्षकांच्याअध्यापनाचीपरिणामकारकता जास्त असते.
2. पाठाचं टाचणनकाढता शिकवणाऱ्या शिक्षकांची परिणामकारकताजास्त असणार नाही.
3. पाठचंटाचणनकाढता शिकवल्यामुळे शिक्षकांच्याववविद्यार्थ्यांच्यागुणवत्तेवरपरिणाम होतील.

संशोधन पद्धती:

सदर संशोधनासाठीप्राथमिक व दुय्यम स्त्रोच्या सहाय्यानेतथ्य संकलित केली आहेततसेच वर्णनात्मक व विश्लेषणात्मक पद्धतीचा वापर करूनउपलब्ध तथ्यांच्या आधारेवस्तुनिष्ठ पद्धतीनेविश्लेषण करूननिष्कर्ष काढले आहेत.

पाठटाचणवपाठटाचणांचीपरिणामकारकता :

कोणत्याही वयोगटातील विद्यार्थ्यांनाशिकवण्यासाठी शिक्षकांना पूर्वनियोजन करणे आवश्यक असते.कारण अध्यापनाची प्रक्रिया पूर्वनियोजनरहित असेल तर अपेक्षित असलेली उद्दिष्टे साध्य होणार नाहीत. म्हणून अध्यापनाची प्रक्रिया परिणामकारक होण्यासाठी प्रभावी नियोजनाची गरज असते.प्रभावी नियोजनानुसार केलेले कोणतेही कार्य व्यवस्थितपणे पूर्ण करता येते.म्हणूनशिक्षकांच्या शिकवण्याचीपूर्व नियोजनाची तयारी म्हणजे पाठ टाचण होय.म्हणूनच शिक्षक अनुभवी असो किंवा अननुभवीअसो त्याने पाठाचे नियोजन केले पाहिजे.कारणपाठ टाचन हे अध्यापन प्रक्रियेचा आत्मा आहे. पाठ टाचण हे एकतासिकेत साध्य करावयाच्या गोष्टी व त्या साध्य करण्यासाठी केलेल्या कृतीचा क्रमबद्ध आराखडा असतो. त्यामुळे पाठ टाचण हे शिक्षकाने करावयाच्या कृतीची नियोजन असते नियोजन असते आणि हया नियोजनात शिक्षक कृती, शिक्षकांचे तत्वज्ञान, विषय ज्ञान, विद्यार्थ्यांच्या आकलन क्षमता संबंधीचे शिक्षकाचे ज्ञान, शिक्षकांची शैक्षणिक उद्दिष्टा बद्दलचे आकलन आणि जो घटक विद्यार्थ्यांना शिकवायचा आहे त्या घटक विषयाचे ज्ञान आणि शिक्षकाची प्रभावी अध्यापन करण्याची क्षमता या सर्व घटकांचा समावेश पाठाच्या प्रक्रियेत समाविष्ट होत असतो. त्यामुळे पाठ टाचण हे यशस्वी अध्यापनाचं मूलभूत पाया आहे. त्यामुळे शिक्षकांच्या दैनंदिन जीवनात पाठ टाचणाचे महत्व मोठ्या प्रमाणात आहे.

पाठटाचणामुळे शिक्षकाला शिकवणाऱ्या घटकाचीउद्दिष्टे निश्चित करता येतात. तसेच पाठयाशांचा आशयानुसार वेगवेगळ्या अध्यापन पद्धती, अध्यापनातील वेगवेगळ्या कृती, शैक्षणिक साहित्य, याचे नियोजन करणे शक्य होते.तसेच विशिष्ट तासिकेत विशिष्ट घटकांचे अध्यापन केल्यामुळे शिक्षकाचे अध्यापन हे सदोष होत नाही कारण पाठ नियोजनामुळे अध्यापनातील अनावश्यक गोष्टी पूर्णपणे

टाळल्या जातात.विद्यार्थ्यांची आकलन क्षमता,अभिवृत्ती ह्याला योग्य दिशा देऊन विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात योग्य परिवर्तन करण्यासाठी पाठ टाचण याची मदत होते.पाठटाचणामुळेपाठयाशांचा आशय व कृती याचे अचूक नियोजन होते व पाठाला नेमकेपणा येतो.तसेच पाठ टाचणामुळे विद्यार्थ्यांना पाठात सहभागी करून घेता येते व शिक्षकाला विविध क्लुप्त्या वापरून विद्यार्थ्यांचे अवधान टिकून ठेवता येऊ शकते व विद्यार्थ्यांच्या भावनिकतेशी शिक्षकाला समरस होण्यासाठी व प्रभावी अध्यापनासाठी पाठ टाचण मोठ्या प्रमाणात उपयुक्त पडते.

हर्बार्ट सारख्या विचारवंतांनी पाठटाचणासाठी सुचविलेल्या ज्यापाय-या आहेत त्यांना मानसशास्त्रातीय आधार आहेत. म्हणून हर्बार्टच्या पंचपदीचा वापर करून पारंपरिक अध्यापन पद्धतीत पाठनियोजन हे केल्या जाते.पण आज आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वाढत्या वापरामुळे पाठनियोजन हे काल बाह्य ठरविल्या जाऊ लागले आहे. त्यामुळे पाठनियोजनाची वर्तमान काळातील भूमिका स्पष्टकरणेही काळाची गरज आहे

पाठटाचणाची प्रासंगिकता व शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांची भूमिका :

समकालीन शिक्षण प्रणालीमध्येबालकेंद्री शिक्षण पद्धतप्रचलित असल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्याव्यक्तिमत्त्वाचा सर्वांगीण विकासहवा या दृष्टिकोनातून शिक्षण प्रक्रियेचे स्वरूप ठरविण्यात आलेआहे. त्यानुसार विद्यार्थ्यांच्या क्षमता व त्यांचा विकास व्हावा या दृष्टिकोनातून आजच्या गतिमान शिक्षण प्रणालीत शिक्षण व्यवस्थेचे स्वरूप बदलत गेले असले तरीपाठटाचणाचे महत्व कमी होत नाही.म्हणूनच शिक्षक शिक्षण प्रशिक्षणातपाठटाचणास अतिशय महत्त्वाचे स्थान देण्यात आले आहे. कारण शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय नवीन शिक्षक होऊ इच्छिणाऱ्यां प्रशिक्षणार्थ्यांना अध्यापन करण्यासाठी शैक्षणिक क्षमता निर्माण करणेतसेच विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या युगात समाजाच्या व शिक्षणाच्या बदलत्या गरजा लक्षात घेण्याची क्षमता निर्माण करण्याचे काम हे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करत असतात. आणि त्याच आधारावरशिक्षण प्रक्रियेला प्रभावित करणारे घटकांची जाणीव करून देण्याचे काम शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करतात. तसेच कोणताही शिक्षक हा व्यावसायिकदृष्ट्या सक्षम असणे गरजेचे आहे. कारण आपल्या व्यवसायाशी उपलब्ध असणाऱ्या विविध अध्यापन पद्धती, तंत्रे,साधने आणि आशय व पद्धती याची अचूक सांगड घालण्याचे कौशल्य हे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करतात. त्यामुळे शिक्षकांना केवळ विविध अध्यापन पद्धती आधुनिक साधने व तंत्र यांची माहिती असून उपयोगाचे नाही तर त्या साधनांची पद्धतीचीववेगवेगळ्या तंत्राची उपयुक्तता त्याला माहित असणे गरजेचे आहे. तेव्हाच खऱ्या अर्थाने मोठ्या प्रमाणात सामाजिक परिवर्तन घडून येईल.सध्या अस्तित्वात असलेली शिक्षण प्रक्रिया, शैक्षणिक धोरण आणि आपले व्यावसायिक जीवन यांची सांगड घालण्याचं काम शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करतात. त्यामुळे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय अध्यापनातील विविध पैलू, विविध क्लुप्त्याचां अवलंब करण्यास व त्याची परिणामकारकता वाढविण्यासही सहाय्यकठरतात आणि

त्याच आधारावर विद्यार्थी आणि शिक्षकांच्या अध्ययन अध्यापनात सुधारणा घडवून आणण्याचे काम शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करतात.त्यामुळे शिक्षकाचे प्रशिक्षण, नियोजन व शिक्षकांचे उदबोधन करणे हे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाचे अतिशय महत्त्वाचे काम आहे. आणि त्याचमुळेव देशाच्या प्रगतीमध्ये आणि विकासामध्ये शिक्षक व शिक्षक प्रशिक्षणाची महत्त्वाची भूमिका आहे. कारण शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय नव्यापिढीच्याशिक्षकांनाआपल्या जबाबदाऱ्या आणि कर्तव्य ह्याची जाणीव करून देण्याचे काम करतातआणि तीच जबाबदारी चांगल्या प्रकारे सांभाळण्याचा काम शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करतात म्हणूनचकोठेतरीआयोजितम्हटले आहेकीभारताचे भवितव्य हे शाळा वर्ग खोल्यांमध्ये घडताना दिसते.त्यामुळे शिक्षण क्षेत्रात होणाऱ्या नवनवीन बदलांचा विचार करताना अगोदर त्या बदलांचा, विचार प्रवाहांचीअंमलबजावणी शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात होणे गरजेचे आहे.कारण अध्ययनाच्या स्त्रोतांचा वैशिष्ट्यपूर्ण रीतीने वापर करण्यासाठी भावी शिक्षकांना तयार करण्याचे काम शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करीत असल्यामुळे शिक्षकांना प्रभावी अध्यापन नितीचा वापर करण्यासाठी शिक्षकांना सक्षम करण्याचे काम हे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करतात त्यामुळे शिक्षक विद्यार्थ्यांशी परिणामकारक आंतरक्रिया साधू शकतात व अभ्यासात मागे असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठीउपचारात्मक अध्यापन करण्याचे कौशल्य विकसित करण्याचे काम हे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय करतात आणि त्याचमुळे भारतासारख्या लोकशाही देशातलोकशाहीला पोषक वातावरण निर्माण करून सक्षम नागरिक घडवण्याचे काम या शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातून होत असल्यामुळेशिक्षणशास्त्रमहाविद्यालय ही सक्षम भारताच्या विकासात सहाय्यक ठरतात.

निष्कर्ष:

विद्या प्राधिकरणाने पाठटाचण काढण्याची शिक्षकांनाआवश्यकतानाहीअसाजो आदेश काढला व त्याच्या समर्थनार्थ जी कारणे दिलीतीपाहता त्या कारणांमध्ये पहिले कारण असे दिले आहे की पाठटाचणतयारकरण्यासाठी शिक्षकांना दीड तास वेळ लागतो.त्यामुळे शिक्षकांचा वेळ वायाजातो.मासिक व वार्षिक नियोजनासाठी ही तेवढाच वेळ लागतोव या नव्या आदेशानुसार तेवढा वेळ विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीसाठी सहाय्य करण्यास ठरेल असेजे स्पष्टीकरण देण्यात येत आहेते अतिशय चुकीचे आहे कारण विद्या प्राधिकरण व विविध शिक्षक संघटनांनी कोणतीही वस्तुस्थिती जाणून न घेता हा एकतर्फी निर्णय घेतलेला आहे.या निर्णयाचे शिक्षण प्रक्रियेवर मोठे दूरगामी परिणाम होणार असून या निर्णयाचा शिक्षण प्रक्रियेच्या गुणवत्तेशी संबंध जोडलाजातअसलातरी निश्चितचविद्यार्थी गुणवत्तेवर विपरीत परिणाम होणार आहेत. कारण पाठटाचणअसल्यामुळे शिक्षकांना आपल्याला एकातासिकेला काय शिकवायचे आहे, कोणते शैक्षणिक साहित्य वापरायचे आहे, ह्याचं नियोजन हे होऊ शकते पण आता पाठाच टाचणचनसल्यामुळे शिक्षकांना नियोजन करण्याची आवश्यकताच नाही.त्यामुळे शिक्षकांच्या अध्यापनाच्या प्रक्रियेला कोणतीही शिस्त राहणार

नाही.परिणामी शिक्षक शिक्षण प्रशिक्षणाचे जी उद्दिष्टे आहेतती कोणत्याही स्थितीत साध्य होणार नाहीत.शिक्षकांना आपल्या अध्यापनात कोणत्याही प्रकारच्या सुधारणा करता येणार नाहीत. त्यामुळे शिक्षक निश्चित स्वरूपात वेगळ्या अध्यापन पद्धतीचा वापर करतील का नाही यात मोठ्या प्रमाणात शंका निर्माण होत आहे.कारण शिक्षण शास्त्रमहाविद्यालयात पाठ टाचण कसे काढावे व पाठ टाचणानुसार अध्यापन कसे करावे व अध्यापनासाठी कोणती साधन, कोणते तंत्र, कोणत्या क्लुप्त्या वापराव्यात ह्याचेजाणीवपूर्वक नियोजन केले जाते.ह्या नियोजनास आताया निर्णयामुळे कुठेतरीकाही मर्यादा येऊन पडतात.त्यामुळे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांचे अस्तित्व काही प्रमाणात धोक्यात येऊ लागले आहे.कारण पाठटाचणाची आवश्यकता नसल्यामुळे आता कोणीही शिक्षक होऊ शकतोअशी समाजाची मानसिकता बनली आहे.त्यामुळे आज कोणतेही शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयया निर्णयाची अंमलबजावणी व्हावी या मानसिकतेत नाही. म्हणूनविद्या प्राधिकरणाने व शिक्षक संघटनांनी वस्तुस्थिती समजून घेऊन आपल्या भूमिका बदलाव्यात कारण या निर्णयाचे शिक्षण प्रक्रियेवर होणारे परिणाम हे दुरगामी स्वरूपाचे असणार आहेत आणि त्या दूरगामी परिणामामुळे गुणवत्ता किती राहील याची शाश्वती देता येणार नाहीह्याबद्दल मोठ्याप्रमाणात शंका आहेत. म्हणून प्रत्येक शिक्षकाला पाठ टाचणाची आवश्यकता ही असणारच आहे.कारण आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या युगातही पाठ टाचणाचे महत्त्व नाकारता येण्यासारखे नाही.

संदर्भ:

1. जोशी शोभना,(2006),वर्गाध्यापनाच्या उद्दिष्टांचे मूल्यमापन, मृण्मयी प्रकाशन, औरंगाबाद.
2. शेटकरगणेश, जोशी शोभना,पाठ नियोजन मृण्मयी प्रकाशन, औरंगाबाद.
3. पंडित बी.बी, पाटील नलिनी, मोरे लता,(2009), शिक्षक शिक्षण, पिंपळापुरे अँड कंपनी पब्लिशर्स, नागपूर.
4. करंदीकर सुरेश, मंगरूळकर मीना,(2007), इतिहास आशय अध्यापन पद्धती, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
5. चव्हाण गणेश(संपा),(2012), अध्ययनअध्यापन प्रक्रिया-, इन्साइट पब्लिकेशन्स, नाशिक.

सैनिकी शिक्षणाची आवश्यकता आणि आव्हाने

-डॉ. भांगे चंद्रकांत बन्सीधर
सहयोगी प्राध्यापक व विभाग प्रमुख
सैनिक शास्त्र विभाग
श्री.शिवाजी महाविद्यालय, परभणी

प्रास्तावना :-

आज 21 व्या शतकात जागतिकीकरणाचा प्रवाह व्यापक होत आहे. व्यापाराच्या निमित्ताने जगातील राष्ट्रात आर्थिक , राजकीय आणि इतर क्षेत्रात देवान-घेवान ही वाढत आहे. शिक्षणाच्या शाखा विस्तारीत होवून नवीन अभ्यासक्रम हे निर्माण केले जात आहे. भारतासारख्या राष्ट्राला अश्या नवीन अभ्यासक्रमाची वाढती व्यापकता स्विकारणे आवश्यक आहे. परंतू अशा या जागतिकीकरण प्रक्रियेत सैनिकी शिक्षणाची आवश्यकता संबंधी शासनाचे धोरण हे बहुतांशी खाजगीकरणाकडे कल देणरे स्प्ष्ट होत आहे. यामुळे भविष्यातील भारतीय सैनिकी क्षेत्राची यातून बळ प्राप्ती होईल या विषयी सशंका ही उपस्थित केली जात आहे तर सैनिकी शिक्षणाकडे होणारे दुर्लक्ष हा देखील चिंताजनक विषय आहे.

भारत राष्ट्र आणि सैनिकी शिक्षण :-

भारताला 5000 वर्षापूर्वीचा इतिहास मानला जातो. तर भारत राष्ट्र हे सोने की चिडियाँ असे देखील संबोधले जाते. परंतू भारतीय राज्यकर्त्यांना राष्ट्रीय सुरक्षा संरक्षण सांभाळता न आल्याने भारतावर परकीय आक्रमण झाले. यात भारताचे विविध अंगाने प्रचंड नुकसान झाले. काही अपवाद वगळता चंद्रगुप्त मौर्य, महाराष्ट्राचे छत्रपती शिवाजी महाराजांची सैनिकी व्यवस्था, विस्तार यांचा अपवाद वगळता भारतातील राज्यकर्र्यांनी सैनिकी शिक्षणाकडे दुर्लक्ष केलेले होते. यातूनच भारतात जे ब्रिटीश व्यापारी म्हणून आले आणि ते राज्यकर्ते बनले. अर्थात सैनिकी व्यवस्थेविषयी भारतीय राज्यकर्त्यांकडून झालेले दुर्लक्ष यातून भारताचे भागोलिक दृष्टया मोठे नूकसान झालेले आहे. असे आपणास मान्य करावे लागते.

स्वातंत्र्यप्राप्ती आणि भारतातील सैनिकी शिक्षण :-

भारताला ब्रिटीशाकडून स्वातंत्र्य प्राप्त झाले ते महात्मा गांधीजीच्या अहिंसा चळवळीतून यांचा प्रभाव भारताच्या राष्ट्रीय धोरणावर दिसून येते. भारताचे पंतप्रधान नेहरू यांनी आक्रमक नीती न अवलंबता राष्ट्रीय सहकार्य, विकास या धोरणाचा पूरस्कार केला. यातून विकास प्रक्रिया सुरू झाली. परंतू स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर भारताने शेजारील राष्ट्र पाकिस्तानशी सहाकार्यात्मक संबंध ठेवण्याचा प्रयत्न चाललेला होता. भारतावर ब्रिटीशांची सत्ता असतांना तत्कालीन स्थितीत जम्मु-काश्मीर हे स्वतंत्र संस्थान होते. इतर संस्थानापैकी लष्करी, आर्थिक , राजकीय आकाराच्या दृष्टीने हे सर्वात मोठे संस्थान असल्याने काश्मीरचे राजा हरिसिंगने भारत आणि पाकिस्तान सोबत

जैसे थे चा करार करून स्वतंत्र राहण्याचा निर्णय घेतला परंतू भारताशी असलेले संबंध, भारताचे सहकार्यात्मक धोरण याकडे दुर्लक्ष करून पाकिस्तानने जम्मू-काश्मीर प्रांतावर नियंत्रण मिळविण्यासाठी प्रयत्न केले. या कृतीचा एक भाग, पाकिस्तानाने जम्मू-काश्मिरमध्ये लष्कर घूसविले अशा कठीण प्रसंगी काश्मीरवर हल्ल्याच्या, प्रतिकारासाठी भारताने मदत देण्यास काश्मीरचे राजा हरिसिंगांना नकार दिला शेवटी परिस्थितीचे भान ठेवून 26 ऑक्टोबर 1941 ला भारतात जम्मु-काश्मीरचे विलीनीकरण राजा हरिसिंगाने केले. जम्मू-काश्मिर भारताचा अविभाज्य भाग बनल्यावर भारताकडून लष्करी कार्यवाही करण्यात आली. पाकिस्तानी सैन्यास भारतीय सैन्याने पराक्रमी, शौर्याने पिटाळून लावले आणि काश्मीरप्रश्न भारताच्या वतीने संयूक्त राष्ट्रसंघात नेण्यात आला. यानंतर उभय राष्ट्रातील युध्द थांबविले गेले. उभय राष्ट्रात यूनोच्या मध्यस्थीने सीमारेषा आखली गेली. तेंव्हा 1/3 कशमीर पाकिस्तानकडे तर 2/3 काश्मीर भारताच्या ताब्यात राहिला.

लष्काराच्या बळावर भारताचा आपण पराभव करू शकत नाही हे पाकिस्तानच्या लक्षात आल्यावर पाकिस्तानने भारतात दहशतवादाच्या साहयाने आक्रमण करण्याचा प्रयत्न चालविला आहे. यांचा प्रत्यय वर्ष 2008 ला मुंबईतील दहशतवादी हल्ला.

भारताचे दुसरे शेजारील महत्वपूर्ण राष्ट्र चीन, वर्ष 1949 ला चीनमध्ये साम्यवादी सत्ता प्रस्थापित झाली केवळ शेजारी राष्ट्र, संबंधात सहकार्य, सातत्य रहावे या दृष्टीने साम्यवादी भारताने चीनला मान्यता दिली तसेच भारताने साम्यवादी चीनला संयुक्त राष्ट्रसंघाचे सभासदत्व प्राप्त करून दिले. वर्ष 1958 ला चीनने तिबेटमध्ये लष्करी कार्यवाही करून तिबेटचे अस्तित्व संपवून चीनच्या अधिपत्याखाली तिबेटला आणले. परंतू तिबेटयन धर्मगुरू दलाई लामा भारताच्या आश्रयास आले असता भारताने त्यांना आश्रय दिला. ही भारताची कृती चीनला आवडली नाही. त्यातूनच चीनने भारताविरुध्द आक्रमक धोरण राबवून लडाखमधील अक्साई चीन व अरुणाचल प्रदेशातील काही भागावर अधिकार सागून सीमावर्ती भागात रस्ते बांधण्यास सुरू केले. याशिवाय अक्साई चीन व अरुणाचलन प्रदेशातील जवळपास 50 हजार चौरस मैल प्रदेशावर चीनने अधिकार सांगीतला आणि या भागातील भारतीय निरिक्षण चौक्या, सैन्य, छावण्या याच्यावर हरकत घेऊन हल्ले करण्यास सुरूवात केली. भारतातने याकडे दुर्लक्ष केले परंतू चीनने लष्करी कार्यवाही द्वारे आक्रमक करत दि. 8 सप्टेंबर 1962 ला मॅकमोहन रेषा ओलांडली आणि दि. 20 ऑक्टोबर 1962 ला भारतावर लष्करी आक्रमण करून युध्दास प्रारंभ केला. केवळ एका महिन्यात चीनने भारताचा प्रचंड पराभव करून लडाख व अरुणाचल प्रदेशातील नेफा भागातील जवळपास 14500 चौरस मैल प्रदेश जिंकून घेतला. आणि 21 नोव्हेंबर 1962 ला भारताविरुध्द एकतर्फी युध्दबंदी करून युध्दसमाप्ती केली.

पराभवातून संरक्षण सिध्दता :-

चीनने भारताचा पराभव केला यातून भारताने राष्ट्रीय आंतरराष्ट्रीय धोरणात परीवर्तन करून वास्तववादी धोरण आखण्यास सुरवात केली. याचा एक भाग म्हणजेच संरक्षणमंत्री यशवंतराव चव्हाण यांनी सैन्यछावणींना भेटी-गाठी देवून भारतीय सैन्यदलाचे मनोबल वाढविण्यासाठी प्रयत्न केले. आंतरराष्ट्रीय पातळीवर शस्त्रास्त्र खरेदीसाठी प्रयत्न सुरू झाले. अर्थात भारताचे संरक्षण धोरण बळकटीसाठी विविध अंगाने प्रयत्न केले गेले. यांचे परिणाम देखील सकारात्मक आले ते अर्थात

1) इ.स. 1965 ला पाकिस्तानने भारतावर आक्रमण केले त्यात पाकिस्तानचा पराभव भारताने केला.
2) इ.स. 1971ला पूर्व व पश्चिम पाकिस्तान विरुध्द भारताने अंतर्गत लष्करी आक्रमक कार्यवाही करून पाकिस्तानचा पराभव घडवून आणला. उभय राष्ट्रात सिमला करार झाला. यानुसार उभय राष्ट्रातील वादाचे मुद्दे उभय राष्ट्रांनी चर्चेच्या साहयाने सोडविल्याचे ठरले.
3) इ.स. 1999 ला भारतीय कारगिल भागत पाकिस्तानने घूसखोरी करून भारतावर युध्द लादले हे युध्द भारताने जिंकले.

या विश्लेषणावरून हे स्पष्ट जाणवते की, भारताची सरहद्द ही चीन आणि पाकिस्तान या राष्ट्रापासून संरक्षणाच्या दृष्टीने संवेदनशीलच आहे. आज भारत राष्ट्र हे भविष्यातील महासत्ता म्हणून गणले जात आहे. तसेच शालीय , उच्च शिक्षणाचा दर्जा हा उंचाविण्यासाठी प्रयत्न होत आहे. आंतरविद्याशाखीय अभ्यासक्रम राबविले जात आहे. अशा स्थितीत भारताला आवश्यक असलेल्या सैनिकी शिक्षणाची आवश्यकता नाकारली जाऊ शकत नाही.

सैनिकी शिक्षणाचे राष्ट्रासाठी उत्तरदायित्क व कार्य :-

1) राष्ट्राच्या सीमाचे संरक्षण करणे.
2) विविध निर्माण होणाऱ्या अपत्ती पूर, भूकंप , त्सूनामी इत्यादी प्रसंगी नागरीकांना सहकार्य
3) राष्ट्राला उत्तम नागरीक निर्माण करून देणे.
4) राष्ट्राला शिस्तप्रिय नागरीक प्राप्त झाल्यास राष्ट्रीय अंतर्गत समस्यावर नियंत्रण मिळविणे शक्य होईल.
5) राष्ट्रीय प्रतिमा उंचावेल.

आव्हाने :-

- राष्ट्राच्या राष्ट्रीय धोरणातील शालेय, महाविद्यालयीन पातळीवर सैनिकी शिक्षणाचे नगण्य स्थान आहे.
- सैनिकी शिक्षणाकडे शासकीय धोरणात महत्व दिसून येत नाही.
- शासनाच्या वतीने ज्या सैनिकी शाळा सुरू करण्यात आलेल्या आहेत त्या निम-सरकारी अथवा खाजगी तत्वावर आहेत. त्यातून सैनिकी शिक्षण दर्जेदार प्राप्त होण्याविषयी शंका आहे.
- सैनिकी शिक्षणाला आवश्यक सरकारी निधीची तरतूद नाही.

- सैनिकी शिक्षणाचा एकभाग म्हणून एन.सी.सी. कडे पाहिले जाते. शालेय आणि महाविद्यालयीन पातळीवर एन.सी.सी. चे विभाग अत्यंत अल्प महाविद्यालय चालतात.
- आज जागतिकीकरणाच्या कालखंडात विशेष करून विज्ञान शाखेतील गुणावंत विद्यार्थ्यांना सैनिकी शिक्षण, सेवांचे आकर्षन न राहिल्याने ते मोठ्याप्रमाणावर व्यवसायिक अभ्यासक्रमांना प्राधान्य देत आहे. हीबाब भारतीय सैनिकी शिक्ज्ञण विकासासाठी चिंतेचा विषय आहे.

अशी ही आव्हाने पेलण्यासाठी शासन समाज आणि शिक्षणातज्ञ हा मंडळीनी सैनिकी शिक्षणाविषयी सकारात्मक मानसिकता बनविण्याची गरज आहे. कारण आज कार्यरत असलेल्या सैनिकी शाळा ह्या पूर्णपणे कार्यक्षमतेने कार्यरत नाहीत याची विविध कारणे आहेत. या शिवाय भविष्यातील भारताला सीमावादाचा धोका कायम आहे. याकडे दुर्लक्ष केले जाऊ शकत नाही.

मुल्यांकन :-

भारतीय नेतृत्वाने राष्ट्रीय विकास करत असतांना सुरवातीच्या कालखंडात संरक्षण लष्करी विकासाकडे दुर्लक्ष केले अर्थात लष्करी विकास, लष्करी शिक्षणास एका मर्यादीत अवस्थेत ठेवले परिणाम 1962 ला चीनने भारताचा प्रचंड मोठा पराभव केला. आज 21 व्या शतकात भारत महासत्ता होण्याकडे मार्गक्रम करीत असेल तरी भारताला केव्हाही पाकिस्थान, चीनकडून लष्करी आक्रमणाचा धोका आहे. अशा विविध कारणावरून भारतात सैनिकी शिक्षणाची व्यापकता वाढविण्या साठी प्रयत्न आवश्यक आहेत.

संदर्भ ग्रंथ:-

1) पी.ए.पी. चौधरी , आपत्ती व्यवस्थापन
2) कर्नल (निवृत्त) प.प. मराठे , आपत्ती व्यवस्थापन
3) विसपूते, भारताची अंतर्गत सुरक्षा
4) अशोक कुमार, भारत की अंतर्गत सुरक्षा
5) डॉ. बाबुराव पाण्डेय , N.C.C. (ADRTs Military Training)
डॉ. ज्ञानचंन्द्र श्रीवास्तव, भारतीय सैन्य कला का इतिहास

THE CHALLENGES OF EQUAL EDUCATION IN QUALITY EDUCATION

Dr. Gopal Thakur
Associate Professor and HOD
Department of Journalism & Mass Communication,
Kasturi Ram College of Higher Education,
(Affiliated to GGSIP University, New Delhi)
E-mail: ourgo7@gmail.com
Contact No. : 9213131038

ABSTRACT

Equivalent access to training means giving equivalent chances of education, with no segregation in customary schools. Every single tyke merits equivalent access to education.

A ton has been done to give equivalent access to training. Ideas of equivalent access to training welcome each tyke in customary schools without segregation. Most likely training is the privilege of each tyke and equivalent access to education encourages a tyke to accomplish the equivalent. Yet, there are a few difficulties in equivalent access to training. In the present examination, the analyst has made an endeavor to evaluate the difficulties in equivalent access to training. Overview technique has been utilized to gather the data in the investigation. 30 In-administration educators of Directorate of Education at MCD and 30 pre-administration instructor's student of District Institute of Education and Training was test of present investigation and same was utilized haphazardly. Meeting, perception, poll are utilized as instruments to gather the information. The study is subjective and graphic in nature.

INTRODUCTION

Equivalent access to training means giving equivalent chances of education, with no separation in normal schools. Every single youngster merits equivalent access to instruction.

Education as well as equivalent access to instruction is right of each tyke. Equivalent access to education fills in as the establishment of the advancement of a nation as it spans different holes in the public arena. No country can create if there are holes in the general public. In addition it brings positive social change excessively as indicated by NCF 2005 "the formal methodology of fairness of treatment as far as equivalent access or equivalent portrayal for young ladies is deficient. Today there is a need to embrace a substantive methodology, towards fairness of result, where assorted variety distinction and detriment are considered. A basic capacity of training for balance is to empower all students to guarantee their privileges just as to contribute the general public and the nation". As indicated by NCERT "comprehensive training implies instruction all things considered, where all understudies are equivalent members in the learning procedure. *District Institute of Education and Training (Keshavpuram, New Delhi)

This privilege is maintained by the Indian Constitution." According to UNICEF "All inclusive access to quality training isn't a benefit it is a fundamental human right". Keeping same in the view different government and non-government association are moving in the direction of equivalent access to education. Equivalent access to instruction is a stage towards vote based system. Comprehensive education is one of such exertion and indicated by national approach of training the target ought to be to coordinate the physically and rationally impaired with the general network as equivalent accomplices, to set them up for typical development and to empower them to confront existence with boldness and certainty.

As equivalent access to instruction is the capacity surprisingly to have equivalent open door in training, paying little heed to their social class, sexual orientation, ethnicity foundation or physical and mental inabilities.
The present investigation was attempted to know different difficulties in the equivalent access to training. In such manner scientist has laid accentuation towards difficulties in equivalent access to instruction of kids with exceptional need for example comprehensive education.
Aside from uncountable favorable circumstances idea of equivalent access to training is loaded with different difficulties as well.

NEED OF THE STUDY

- To study the frame of mind of instructors towards CWSN (Children with Special Need).
- To study the frame of mind of understudies towards CWSN.
- To discover different difficulties (assuming any) to rise to access to training for CWSN.
- To discover different issues (assuming any) face by CWSN while concentrating in ordinary schools.

NEED & METHOD OF REASONING OF THE STUDY

1. Study was required to discover the frame of mind of educators towards CWSN.
2. To discover the frame of mind of different understudies towards CWSN.
3. To discover different difficulties (assuming any) to approach access to training for CWSN.

Delimitation: In the present investigation the analyst has examined difficulties towards equivalent access to education just for youngsters with extraordinary need.

RESEARCH METHODOLOGY

A subjective report was taken up to discover different difficulties to rise to access to edcation for CWSN. Present investigation utilizes overview technique to view difficulties to approach access to education. Following strategies were utilized for gathering the data.

1. **Interview:** In-administration educators of Directorate of Education and M.C.D, and Pre-administration instructors, Children with extraordinary need were met to discover difficulties to rise to access to education.
2. **Perception Method: Factors which were watched**
   1. Mentality of companion towards CWSN.
   2. Mentality of instructors towards CWSN
   3. Physical condition
   4. Openness of Reading material
   5. Instructing strategies
   6. Educator Training

3. **Survey:** A Questionnaire was conveyed among the in-administration educators to think about difficulties towards equivalent access to training for CWSN. (Created by woundwosenMitiku, Yitayal, Alemu, SemahegnMengsitu) Challenges and chances to actualize comprehensive Education.

Sample: 30 in-administration educators of Directorate of Education and M.C.D and 30 pre-administration instructor learners of District Institute of Education and preparing were test of the examination.

Perception: During perception scientist has discovered that, no additional endeavors were finished by the educators for the CWSN to instruct them. Indeed, understudies the individuals who are outwardly debilitated, are watched sitting finally seat of the homeroom. They were not reacting in the study hall neither one of the teachers were rousing them to take an interest in the class and besides their cohorts also were not co-employable towards them. The vast majority of the occasions these understudies were discovered sitting alone in the homeroom while instructing same encouraging philosophy was utilized to show understudies which CWSN and youngsters without them. No versatile educational program was utilized for the CWSN. It was seen that there is absence of perusing material and different showing help for CWSN.

In spite of the fact that there are inclines in the school premises yet slopes for first and second floor are not found, while labs, library are there on first or second floor with respect to of educators and companion bunch towards CWSN. It was discovered that instructors would prefer not to educate CWSN in standard study halls rather they treat them as weight and during casual takes it was discovered that they propose their folks to concede such understudies in discrete school, which demonstrates that educators are not having an uplifting disposition towards these understudies. Indeed, even educators which are selected as comprehensive instructors they are excessively occupied in different works of school as opposed to showing these students.

Interview: During meeting with in administration instructors and pre administration educators. It was discovered that no, independent technique is utilized to educate CWSN. They feel that such understudies ought to be intense in isolated school. They don't know with the appraisal. There is no course of action of unique showing learning materials for such students. Neither one of they discover abundant time to do additional work with these understudies in school hours.

Pre-Service Teachers: After interview with pre administration instructors it was discovered that there is no or least support of CWSN in the homeroom and in co-curricular exercises as well. CWSN generally sit on the last seats of the class and the vast majority of the occasions alone. Different understudies don't care to communicate with these understudies, notwithstanding during break time these understudies are found in the study hall. Generally different understudies of class don't play with them as they can't partake in the different physical exercises. No, unique encouraging learning help are utilized for such understudies, remembering their extraordinary needs. There is all out absence of inspiration for CWSN students, neither in-administration educators nor different understudies of class persuade these understudies. During the preparation of pre-administration encouraging it is discovered that significant accentuation is given on different showing aptitudes, arrangement of T.L.M (Teaching Learning Material) yet a couple or no preparation is given to student educators, to set them up for a comprehensive study hall. Indeed, even in the educational program of D.E.L.Ed. just comprehensive instruction is a little unit of subject. This prompts absence of legitimate preparing of student educators for comprehensive class room.

(C.W.S.N) Children with Special needs: A casual meeting with youngsters with unique needs was led in which it was discovered that more often than not CWSN don't feel good in the study hall, because of absence of embraced educational program at some point they can't gather the substance which is instructed in the class. They would prefer not to take an interest in different

school exercises either inside or outside the homeroom. In the absence of co-activity of companion bunch they feel desolate in the class. They don't play during break time as companion gathering don't enthusiasm with them.

Elucidation and Analysis of Data:

Sr. No.		YES	NO
1.	Is the school compound agreeable for understudies with disabilities?	29 (66%)	10 (33%)
2.	Are the study halls available for understudies with disabilities?	18 (60%)	12 (40%)
3.	Do students with disabilities partake in various exercises of school?	03 (10%)	27 (90%)
4.	Is the game field of school agreeable to those understudies with disabilities?	02 (6%)	28 (93%)
5.	Is the teaching methodology of instructors agreeable for the understudies with extraordinary needs?	13 (43%)	19 (63%)
6.	Is the appraisal technique of instructors agreeable for students with uncommon need?	26 (86%)	04 (13%)
7.	Do students with disabilities communicate with those understudies without during break and section time?	07 (23%)	23 (76%)
8.	Are the schools guarantee place, wash room, class room, gets and other available to those understudies with disabilities?	30 (100%)	00
9.	Is there received educational program for students with uncommon needs?	00	30 (100%)
10.	Does the school network accept on the comprehensiveness of students with disabilities with different students?	13 (43%)	17 (56%)
11.	Does the students with incapacities defamed by those students without disabilities?	02 (6%)	28 (93%)

Above information demonstrates the consequences of poll filled by 30 educators M.C.D. what's more, Directorate of Education. Results itself feature the difficulties towards equivalent access to training to CWSN. In Question number 1 out of 30 instructor 20 (66%) says that school compound is agreeable for students with disabilities and 10 (33%) says that it isn't happy. It tends to be closed from information that in certain schools compound isn't happy for students with incapacities. Being referred to no. 2 out of 30 instructors 18 (60%) says that study halls are available for students with incapacities and 12 (40%) says that they are not open for students with disabilities. It is obvious from the information that in numerous schools study halls are open for students with disabilities where as in certain schools it isn't. In Question 3 out of 30 educators 3 (10%) says that students with incapacities partake in various exercises of school where as 27 (90%) says that they don't take an interest in various exercises of school. In Question no. 4 out of 30 educator 2 (6%) says that sports field is agreeable to those students with disabilities where as 28 (93%) says that it isn't happy for students with disabilities. Being referred to no.5 out of 30 instructors 13 (43%) says that training approach of educators is agreeable for students with uncommon needs where as 19 (63%) says that it isn't in Question no. 6 out of 30 educators 26 (86%) said that appraisal philosophy of instructors is agreeable for students with extraordinary need where as 04 (13%) says that it isn't happy for students with unique need. Being referred to no. 7 out of 30 instructors 07 (23%) educators says that students with incapacities associate with those students without during

break and section time and 23 (76%) says that they don't connect with students without during break and passage time. In Question no. 8 out of 30 educators 30 (100%) instructor says that school guarantee place wash rooms, study halls gets and other available to those students with incapacities. In Question no. 9 out of 30 instructor 30 (100%) educator says that there is no received educational plan for students with unique needs. Being referred to no. 10 out of 30 instructors 13 (43%) says that school network accept on the comprehensiveness of students with incapacities with different students and 17 (56%) says school network doesn't put stock in the equivalent. Being referred to no. 11 out of 30 instructors 02 (6%) says that students with disabilities are trashed by those students without incapacities though 28 (93%) says that students with disabilities are not disparaged by different students.

From the above information it very well may be reasoned that in Majority of Schools:

- Students with disabilities don't take an interest in various exercises of schools.
- In huge number of schools sports field of school isn't happy to those students with disabilities.
- Many educators state that instructing philosophy of instructors isn't happy for students with uncommon needs.
- A huge gathering of educator says that understudies with disabilities don't enthusiasm with those students without during break and section time.
- There is no embraced educational plan for students with extraordinary needs.
- A greater part of instructors says that school network doesn't accept on the comprehensiveness of students with disabilities with different students.

CONCLUSION

After perception, meet with in-administration instructors and pre-administration educators, youngsters with uncommon needs and investigation of information it tends to be inferred that:

- There is absence of appropriate showing learning materials for CWSN in schools.
- Some zones of school, for example, library and different labs are not available for CWSN.
- There is absence of perusing material for CWSN in school.
- Concept of curriculum adaptation isn't followed in school.
- Attitude of friends isn't certain towards CWSN.
- There is absence of inspiration for CWSN because of which they don't take an interest inside and outside the classroom.
- Sports fields are not happy for CWSN.
- During instructor preparing likewise there is absence of preparing to educate CWSN.
- Students with incapacities don't interface with different understudies.

Previously mentioned elements causes' deterrent in accomplishing the points of comprehensive training. These are the significant difficulties for equivalent access to training for CWSN and one hand because of these difficulties CWSN think that it's hard to get quality training then again their social and mental advancement is excessively influenced.

SUGGESTIONS

- During educator preparing students ought to be given legitimate preparing to instruct in comprehensive study halls. Teaching method for comprehensive study halls ought to be included and accentuation ought to be laid on the advancement of showing learning materials which is similarly helpful for CWSN.

- Concept of embraced educational program ought to be instructed to learner educators. During school experience program accentuation ought to be laid on received educational program.
- During in-administration workshops idea of received educational plan ought to be clarified and utilization of different techniques in comprehensive homeroom ought to be talked about. It will likewise help in changing the disposition of in-administration instructors towards CWSN.
- Various types of gear which are important to instruct in a comprehensive homeroom ought to be a piece of each school and in-administration just as pre-administration instructors ought to be given appropriate preparing to manage them.
- Sports field ought to be open to CWSN as it will help in social improvement of SWSN and will help in building up an uplifting mentality of friend bunch towards CWSN.
- Proper inspiration ought to be given to CWSN.
- Such co-curricular exercises ought to be arranged in which CWSN can take part effectively.
- CWSN ought to be made a piece of different study hall exercises and appropriate fortification ought to be given to these understudies to expand their certainty level.

REFERENCES

1. Association for the Evaluation of Educational Achievmenet. 2003. PIRLS 2001 International Report. IEA's Study of Reading Literacy Achievement in Primary Schools in 35 Countries.
2. Banerjee, A., S. Cole, E. Duflo and L. Linden. 2003. Remedying Education: Evidence from Two Randomized Experiments in India. [Unpublished Manuscript]
3. Delamonica, Enrique, Santosh Mehrotra, and Jan Vandermoortele. 2001. Is the EFA affordable? Estimating the global minimum cost of 'Education for All.' Innocenti Working Paper 87, Florence: UNICEF Innocenti Research Center.
4. Fuller, B., and Clarke, P. 1994. Raising school effects while ignoring culture? Local conditions and the influence of classroom tools, rules, and pedagogy. Review of Educational Research, 64(1), 119–157.
5. Glewwe, Paul and Michael Kremer. 2003. Schools, Teachers, and Education Outcomes in Developing Countries. In Handbook on the Economics of Education. Forthcoming.
6. Glewwe, Paul, and Hanan Jacoby. 1994. Student Achievement and Schooling Choice in Low-Income Countries: Evidence from Ghana. The Journal of Human Resources, 29(3), 843-864.
7. Teacher's Mannual, "Towards inclusive education", S.C.E.R.T., 2006
8. WoundwosenMitiku, YitayalAlemu, SemahegnMengsitu,"Challenges and Opportunities to Increment Inclusive Education", Volume1, Number2/2014.
9. www.ncert.nic.in>pdf-files>special needs
10. https://www.unicef.org>bege-61657ed. gov.blog.
11. Callaway, R. (1979) Teachers' Beliefs Concerning Values and the Functions and Purposes of Schooling, Eric
12. Document Reproduction Service No. ED 177 1

Challenges And Future Trends In Commerce Education In India

Dr. Meena Wadgule
Research Guide
(Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad)
HOD of Commerce Department
Shivaji College of Arts & Commerce Kanad Dist. Aurangabad
Email Id: meenawadgule@gmail.com

Abstract

The growing phenomenon of globalization, liberalization and privatization has been immensely influencing the Commerce Education. Today India holds a very high position, next to China only, among the fast growing economies in the world. The annual growth rate of GDP in India has increased from 2-3% during 1950s to 8-9% in 2006-07.With the transformation from regulations to liberalization, nationalization to globalization and from planned economy to open market economy, there has been a sea change in the trading and industrial spheres of the country. The wave of change also enters into the service sector. On the other hand, India witnesses a considerable growth in the field of higher education also.

Modern Business commerce Education cover diversified fields of education and research in different aspects of business environment. It includes Finance, Marketing, Accounting, Human Resource Management, Entrepreneurship Development, Commercial and Business Law etc. The present article modestly attempts to address certain relevant issues in connection with the challenges and opportunities faced by the commerce education in India in this dynamic business scenario

Keywords: Higher Education, Business, commerce, Finance, India

Introduction

Commerce is one of three fundamental academic streams, the other two being humanities and science. Commerce is a division of trade or production which deals with the exchange of goods and services from producer to final consumer. It comprises the trading of something of economic value such as goods, services, information or money between two or more entities. While pursuing a course in the field of commerce, one acquires the knowledge of business or trade, nature and fluctuations in market, basic of economics, fiscal policies, industrial policies etc. The concept of commerce consists of a wide range of interdisciplinary branches including Accountancy, Business Administration, E-Commerce, Finance, Economics and Marketing. Since the Indian economy is one of the fastest growing economics among the third world countries, the need for talented professionals, who can contribute towards the growth of the economy, is increasing. To serve the purpose, many commerce colleges in India are imparting quality education.

Importance of Commerce Education

Commerce education had developed to support the growing needs of business houses. However, over the years, there has been a fundamental shift in the very approach of commerce education; from a professional to a theoretical education. At this juncture there is a need to redefine the commerce education in the changing scenario and strengthen it further. Globalization and Technological trend have made difficult for organizations to survive in the competitive world. As a result the importance of Commerce education has been increased many folds. The School of commerce should play pivotal role in equipping our future dynamic managers with the emerging trends of Commerce skills to face the challenges of dynamic business world.

Challenges and Opportunities in Commerce Education

Commerce is considered as one of the most popular career options in India. Commerce education is the backbone of the business and serial development of the nation. This education stresses on developing the people and making effective use of available resources.

Challenges

- Global issues in economy, commerce and management.
- Foreign Direct Investment role.
- Reforms in Indian and International Economic Sectors.
- Role of World Bank and IMF.
- Export and Import of Trade, Commerce and Industry.
- National and International strategies for stock market and investors in competitive markets.
- Government policies for mergers and acquisitions.
- Challenges and Strategies in Currency Market in International scenario.
- Challenges and Strategies for commodities markets in the world and in currency market in International scenario.
- Challenges and Strategies for export and import of Trade, Commerce and Industries in global scenario.
- Challenges and Strategies for Stock Market and Investors for International competition
- Challenges and Strategies in Currency Market in International scenario

Opportunities

• A graduate in commerce had ample opportunities as he can join any private institute or government organization as a specialist in any of the Commerce stream and they can also pursue professional courses such as Company Secretary, Chartered Accountant, and ICWA.

• A graduate in Commerce can also opt careers in financial services as a Financial Consultants, Stock Brokers, Merchant Bankers, Budget Consultant, Financial Portfolio Manager, Project Formulation Manager, Tax Consultants.

• A graduate in commerce will with specialization in Banking & Finance will have opportunity in Banks and Insurance companies.

Current Trends in Commerce Education

E-Commerce

E-Commerce a branch of commerce involves conducting business using modern communication instrument like Internet, Fax, Telephone, E-data interchange, E-payment, Money transfer system. E-Commerce provides multiple benefits to the consumers in the form of availability of goods at lower cost, wider choice and save times. People or Consumer can buy goods with a click of mouse button without moving out of their house or offices. Similarly, online services such as Internet Banking, Tickets includes Airlines, Railway, Bus Bill Payment, Hotel Booking etc. have been tremendous benefit for the customers. E-Commerce education has been phenomenal in making a deep impact on higher education. Growth in the Internet over the last few decades has led to great impact on communication and research in the institutes. Many MBA"s, Working Professionals, Administrators, Housewives and similar people who fell short of time to go to a campus program have been able to benefit immensely from online sources.

M-Commerce

M-Commerce is the Force of E-Commerce's future. Both the• telecommunications industry and the business world are starting to see M-Commerce as a major focus for the future scope of commerce education.

Online Education

It has become an important mode of education. Since the regular courses in India are getting very expensive and highly competitive, distance and online education is fast developing as an amazing option for the students E-learning opportunities are immense in India. Even the distance education programs are serving wonderfully. Distance learning can be availed through various types such as interactive CD-ROM programs, Mobile learning programs, Tele courses or Broadcast course via Television or Radio, Postal correspondence programs and many more.

Future Trends in Commerce Education

Educational trends and research that we will see in the coming years include: Standards-based education, focusing on outcomes for student learning will be on rise.

- Full-day kindergarten providing more time for in-class experiential learning
- Research on the economic impact of the child-care industry and its effect on the local community; employment needs are identified to maintain a workforce and this need will be fulfilled through advanced learning and education in commerce.
- Quality Rating Systems, a system of rating the quality of child-care programs that is tied to incentives and reimbursement rates will be introduced by many university and colleges.
- Social Media in the Lecture Hall- Incoming freshmen used to having technology at their fingertips will think it is a good idea to introduce social media or tablet devices in the classroom.

Conclusion

The traditional Commerce education has become irrelevant in the new era of globalization. There is an urgent need to overhaul the existing business education system to cope up with the dynamic world With trade and commerce assuming innovative dimensions in the context of growing international business, the curricula for Commerce faculty should be adapted and re-structured to meet the future challenges of the economic, manufacturing and service sectors.

Commerce education provides immense opportunities to the students for employment but due to lack of employable students, the advantage is not being taken to its fullest extent. Here the participant's viz. university, colleges, faculty, students and society at large along with the regulatory body and Government are equally responsible for the state of the affairs today. All need to come and work together selflessly to bring positive changes in the interest of the students without which the future of the students will be at further risk, result in negative effect on the nation building-the key objective of education

REFERENCES

- National Knowledge Commission (2006), Note on Higher Education: report of the Committee appointed by the Government of India November 2006.
- Poe, CD & Viator, R 1990, 'AACSB accounting accreditation and administrators' attitudes toward criteria for the evaluation of faculty', Issues in Accounting Education, vol.5, no.1, pp59-77.
- Rehman, A.R.M and Saha, A.B (1996), Accounting Research in Changing Environment and the Trend of Accounting Research in India-with special reference to North East India, Journal of Accounting and Finance, Vol.X, No.1
- Committee on Higher Education (23 September 1968), Higher education: report of the Committee appointed by the Prime Minister under the Chairmanship of Lord Robbins 1961-63, Cmnd. 2154, London: HMSO
- J.R. Hough and S.J. Warburton (1968), Studies of school cost and resources under the Department of Education, Loughborough University
- Agarwal, J.C. (2003) - Teaching of commerce – Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi

Challenges in Teacher Education

Dr. Nutan Chavan
Associate Professor
Govt. College of Education, Buldana

Abstract

Kothari commission rightly remarks "The destiny of India is being shaped in its classrooms." No doubt education plays a significant role in nation's development but the quality of education is greatly determined by the quality of teachers, therefore, great efforts were made and still are being made to improve the quality of teacher education. Teacher education is vital role in creating the teachers that will shape the next generation. Teacher preparation is an activity that requires multidimensional perspectives, knowledge, values, and the development of practice under the best mentors, also being well-versed in the latest advances in education and pedagogy.

Key words :- Teacher education, challenges , Quality

Introduction :-

As stated by NCTE (1998) in Quality Concerns in Secondary Teacher Education, "The teacher is the most important element in any educational program. It is the teacher who is mainly responsible for implementation of the educational process at any stage." This shows that it is imperative to invest in the preparation of teachers, so that the future of a nation is secure.

As per National Education Policy (2019) the objective for teacher education is, "Ensure that teachers are given the highest quality training in content, pedagogy, and practice, by moving the teacher education system into multidisciplinary colleges and universities, and establishing the four-year integrated Bachelor's Degree as the minimum qualification for all school teachers".

Teacher education is vital role in creating the teachers that will shape the next generation. Teacher preparation is an activity that requires multidimensional perspectives, knowledge, values, and the development of practice under the best mentors, also being well-versed in the latest advances in education and pedagogy.

What is means Teacher Education :-

Teacher education is a programme that is related to the development of teacher proficiency and competence that would enable and empower the teacher to meet the requirements of the profession and face the challenges therein. It is a well known saying that teacher is the nation builder.

According to Goods Dictionary of Education Teacher education means, —all the formal and non-formal activities and experiences that help to qualify a person to assume responsibilities of a member of the educational profession or to discharge his responsibilities more effectively.

The American Commission on Teacher Education rightly observes, "The quality of a nation depends upon the quality of its citizens. The quality of its citizens depends not exclusively, but in critical measure upon the quality of their education, the quality of their education depends more than upon any single factor, upon the quality of their teacher."

Challenges in Teacher Education :-

Today, most institutions providing teacher education in the private sector, where there is a lack of commitment to the need for rigor and quality in teacher education programme. According to the Justice J. S. Verma Commission (2012) constituted by the Supreme Court, a majority of these standalone teaching institutes - over 10,000 in number - are not even attempting

serious teacher education, but are essentially selling degrees for a price. As per NEP 2019, the sector and its regulatory system are therefore in urgent need of revitalization through radical action, in order to raise standards and restore integrity, credibility, efficacy, and high quality to the teacher education system.

Today many of the difficulties relating to the quality of education available to students can be traced to the systemic neglect of teacher education. Many current teacher preparation programmes build very poor perspective; curriculum and classroom processes are mostly outdated and distanced from the reality of the schools and the children that they supposedly serve. The faculty members of teacher education institutes are mostly isolated from the larger community of researchers and educators.

Teachers must engage with field of education, its history, aims, connect with society. They need to have an appreciation of issues around child development and the social context of learning in addition to conceptual understanding of the subject matter and learning how to teach. Teacher education should requires expertise across all areas connected to education like specialists in early childhood education, understanding and pedagogy of subjects, assessment, curriculum and material development, school leadership and management along with psychology, philosophy, sociology, history of India, and history of education.

Quality in education relates to the quality of the work undertaken by a teacher, which has significantly effect upon his Students. Teacher education has not come up to the requisite standards. Teachers are not able to think critically and solve the issues related to teaching methods, models of teaching, content knowledge, organizations, planning etc. more knowledge of theoretical principles is emphasized and teachers are not able to use these principles in actual classroom situations. If teacher education is to improve and reach the levels of integrity and credibility required to restore the prestige of the teaching profession and thereby attain a successful school system, such substandard institutions will have to be closed immediately while good institutions with positive intent strengthened as described in constitutional section 15. 1 .

Conclusion :-

However there are so many challenges in teacher education many government bodies as NCERT, NCTE, NAAC, NUEPA etc. are trying to resolve these problems by different type of panel inspections on time to time of teacher educational institutions.

Educational institution should be equipped with facilities for organizing various types of activities such as daily assembly programmes, community living, social work, library organization and other curricular activities, which promote democratic spirit of mutual appreciation and fellow feeling.

References :-

- Aggarwal, J. C. (1996), "Essentials of Educational Technology", Vikas Publishing House, New Delhi.
- Anand C.L. (2000) , "Teacher Education in emerging India", New Delhi, NCERT.
- Mohanti, J.(1998) , "Modern Trend in Indian Education: Current Issues and Strategies in the context of NEP" , New Delhi, Deep and Deep Publication.
- Mukharjee, K.K. (1972), " Some Great Educators of the World", Calcutta, Das Gupta & Co. Pvt. Ltd.
- Naik J.P. (1975), " Equality, Quality and Quantity: The inclusive Triangles of Indian Education", Bombay ,Allied Publishers.
- Rajan J. (2005), :Review of Social Sciences", Vol-VI, No.2
- Draft : National Education Policy, 2019

शिक्षक प्रशिक्षण संस्थांसमोरील आव्हाने

प्रा. डॉ. प्रमोद दगडूराव काळे

प्रा. श्रीम. आशालता होळकर (भारजकर)

देशातील शिक्षण क्षेत्रातील कमतरतांमध्ये एक प्रमुख कमतरता अशी आहे की, मुले नक्की शिकली का ? यावर आजही प्रश्नचिन्ह उपस्थित होते.

Pratham चा वार्षिक रिपोर्ट (ASER) असे सांगतो की, या मुद्यावर लवकर लक्ष दिले नाही तर स्थिती फार भयंकर असेल. विविध संशोधने असे सांगतात शिक्षण प्रक्रियेतील सर्वात महत्त्वपूर्ण भूमिका शिक्षकाची असते. अर्थशास्त्रज्ञ एरिक हानुशेक (Eric Hanushek) असे म्हणतात की, एका कुशल प्रशिक्षित शिक्षकाचे शिकविणे १.५ ग्रेड स्तराबरोबर असते याऊलट एका अप्रशिक्षित शिक्षक जेवढे विद्यार्थ्याने वर्षभरात ग्रहण करणे आवश्यक असने त्याच्या अर्धेच शिकवू शकतो. हे अत्यंत गंभीर आहे. भविष्यासाठी २०१८ चा शिक्षणावरील रिपोर्ट असे सांगतो की, शिक्षकाचे शिकवण्याचे कौशल्य आणि प्रेरणा दोन्ही वैयक्तिकरित्या विद्यार्थ्यावर परिणाम करतात.

शिक्षक शिक्षण हे समाजपरिवर्तनाचे साधन असले तरी शिक्षक शिक्षणात अनेक समस्या आहेत. या समस्या सोडविण्यासाठी आपल्याला शिक्षणाच्या पर्यायी मार्गाचा अवलंब करावा लागेल. तसेच शिक्षक शिक्षणातील भविष्यकालीन प्रवाहाचा देखील विचार करावा लागेल.

शिक्षक हा शिक्षण व्यवस्थेचा कणा असतो शिक्षकाला समाजाचा शिल्पकार, अभियंता, मानले जाते. भारताची भावी पिढी घडवण्याची जबाबदारी शिक्षकांचीच आहे. आज शिक्षक घडवण्याची प्रक्रिया शिक्षण संस्था पार पाडत आहे. पण या शिक्षक-शिक्षण संस्थांत आणि शिक्षक घडविण्याच्या प्रक्रियेत अनेक समस्या उद्‌भवत आहेत.

शिक्षकी व्यवसायाकडे शिक्षकांचा व समाजाचा बघण्याचा दृष्टिकोन हा नकारात्मक आहे. जोपर्यंत शिक्षकाची मानसिकता बदलणार नाही तो पर्यंत शिक्षक शिक्षणातील समस्या दूर होणार नाहीत.

शिक्षक शिक्षणातील समस्या -

१. विद्यार्थी - शिक्षकांशी संबंधित
२. शिक्षकांशी संबंधित
३. अभ्याक्रमाशी संबंधित
४. अध्यापन पध्दतीशी संबंधित
५. प्रात्याक्षिक कार्याशी संबंधित
६. विद्यार्थी शिक्षकांच्या प्रवेशाशी संबंधित
७. शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांची वाढती संस्था
८. विद्यार्थी सेवाकाळाशी संबंधित
९. शाळा व शिक्षक शिक्षण संस्थांमधील दूरावा
१०. आर्थिक नियोजनाचा अभाव
११. विना अनुदानित शिक्षण संस्था

काळ बदलतो तसे सर्वच क्षेत्रांत नवीन प्रवाह अनुभवायला मिळतात बदल घडून येतात. विषयांची संस्था आशयज्ञान, अध्यापन पध्दती तंत्रे यामध्ये कालांतराने बदल होत असतात आपल्या देशाचा विचार केला तर शिक्षण पध्दतीमध्ये होऊ घातलेले अमूलाग्र बदल हे दुदैवाने तंत्रज्ञानाशी जोडले जाताहेत. शिक्षणप्रक्रियेशी संबंधित असलेल्या मानव संसाधनाशी जोडले जायला हवेत. या बदल प्रक्रियेत विद्यार्थी शिक्षक आणि इतर समाज आणि शिक्षण देणारी केंद्रे यांची बदलण्याची तरतूद शिक्षण हे जिवन जगण्याचे साधन आहे साध्य नव्हे ज्या समाजाने हे तत्त्व स्वीकारले तोच समाज तोच देश नवनिर्मिती करु शकतो हे सिध्द झाले आहे. आपली शिक्षण व्यवस्था कायम परिवर्तनशील असावे असे वाटते त्यामुळे १९८९ नंतर जवळपास २८ वर्षांनी देशाच्या शिक्षण व्यवस्थेत मूलगामी बदल करण्याची गरज सरकारला सूचली १९८९ च्या आधी कै. राजीव गांधी यांनी बरेच काम केलेले होते. परंतु त्यांचे पंतप्रधानपद गेल्यानंतर शिक्षण आयोग नेमण्यात आला. २०१६ साली त्यांच्या जागेवर सेवानिवृत्त कॅबिनेट सचिव टी.एस.आर. सुब्रमण्यम यांची समिती नेमलेली होती. या समितीने आपल्या परीने एक कच्चा आराखडा तयार केलेला आहे. परंतु या समितीचे काम अर्धवटच राहिले आता ते काम पूर्ण करण्यासाठी कस्तुरीरंगन आयोग नेमला खरे म्हणजे आपल्या देशाचे भवितव्य देशात तरुण

पिढीला कसे शिक्षण मिळते यावर अवलंबून असते शिक्षणाचे महत्त्व आजच्या काळात तरी कमी लेखून चालणार नाही. परंतु पाव शतकनर कोणत्याही सरकारला हे शिक्षणाचे महत्त्व अधोरेखित करण्यासाठी नवा आयोग नेमावासा वाटला नाही.

कस्तुरीरंगन आयोगाने आपले काम करत असताना मुक्त अर्थव्यवस्थेने समाजापुढे आणि शिक्षण व्यवस्थे समोरची आव्हाने उभी राहिली आहेत. त्यांचा मागोवा घेतला पाहिजे व शिफारशी सादर केल्या पाहिजेत. मुक्त अर्थव्यवस्थेने देशामध्ये विना अनुदानित खासगी शिक्षण संस्थाच नव्हे तर विद्यापीठांचे सुध्दा पेव फुटले. या संस्थांना सरकारची अनुमती असली तरी सरकारचे अनुदान मिळत नाही. त्यामुळे आर्थिकदृष्ट्या या संस्था नेहमीच कमकुवत राहिल्या आहेत. परिणामी शिक्षणाचा दर्जा घसरला आहे. आपल्या देशामध्ये स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर काही वर्षात शिक्षणावर वश राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या सहा टक्के खर्च केला जाईल असे सांगण्यात आले होते. सध्या उपलब्ध असलेल्या माहितीनुसार तुर्तास आपण राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या ३ टक्के एवढाही खर्च शिक्षणावर करत नाही. मात्र करण्याची गरज आहे. कारण भारतातले लोक गरीब आहेत. आणि मुक्त अर्थव्यवस्थेने उपलब्ध करुन दिलेले महागडे खासगी शिक्षण त्यांच्या मुलांना परवडत नाही. परिणामी चांगली बौध्दिक कुवत असतानाही ती मुले शिक्षणापासून वंचित राहतात. दर्शनी हे मुलांचे नुकसान असले तरी अंतिमतः ते देशाचे नुकसान असते. कारण तरुन मुलांची बुध्दिमत्ता ही देशाची संपत्ती असते. त्यामुळे पात्र आणि बुध्दिमान मुलांना त्यांच्या आवडीचे आणि व्यवसायिक शिक्षण घेण्याची तरतूद कशी करता येईल यावर कस्तुरीरंगन आयोगाने भर दिला पाहिजे.

महत्त्वाचा मुद्दा म्हणजे शाळा महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची नोकरीची क्षमता हे विद्यार्थी परिक्षांमध्ये उत्तम गुण मिळवून उत्तीर्ण होऊ शकतात. परंतु नोकीरी करण्यासाठी आवश्यक असणारी कौशल्ये त्यांच्याकडे नसल्यामुळे समस्या निर्माण होतात. नोकरीसाठी आवश्यक असलेली कौशल्ये त्यांच्या अंगी यावी यासाठी सुध्दा प्रयत्न करण्याची गरज आहे.

शिक्षकांची सामाजिक प्रतिष्ठा आणि मुलांची शैक्षणिक कामगिरी यामधील सहसंबंध देशातील शिक्षणाचा दर्जा सुधारायचा असेल. मुलांच्या गुणवत्तेत वाढ करायची असेल तर शिक्षकांची सामाजिक प्रतिष्ठा वाढवली पाहिजे.

अध्यापन हा नैतिकदृष्ट्या व बौध्दिकदृष्ट्या अतिशय आव्हानात्मक व्यवसाय आहे. शिक्षक शिक्षण केवळ बहुशाखीय संस्थांमध्येच प्रदान करण्यात येईल. शैक्षणिक दृष्टिकोन विषय व अध्यापनशास्त्र यांच्या सखोल सैध्दांतिक आकलनासाठी तसेच सैध्दांतिक ज्ञान व प्रात्य शिक्षण ज्ञान यांच्यातील परस्पर मेळ दृढ होण्यासाठी विविध विषयांमधील उत्तम प्रतीच्या पूर्ण सेवा शिक्षक तयारीला नैपुण्याची गरज असते. या करीता शिक्षणाचा मख्य क्षेत्रांमध्ये व इतर शैक्षणिक विषयांमध्ये विविध तऱ्हेचे विशेषज्ञ उपलब्ध असणे व एकमेकांशी जोडलेल्या शाळा उपलब्ध असणे ही काळाची गरज आहे.

मानवजातीच्या प्रत्येक युगामध्ये मनुष्याच्या सर्व पूर्व पिढयांनी जे काही निर्मिलेले आहे ते ज्ञानातून मांडलेले आहे. त्यामध्ये नवीन पिढी स्वतःच्या योगदानाची भर घालते त्यासाठी शिक्षण संस्था महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत असतात.

बदलत्या काळानुसार जो बदलतो तो टिकतो या सिध्दांतानुसार शिक्षण व शिक्षण संस्थांनी बदलणे आवश्यक आहे. या बदलत्या काळातील आव्हानांना तोंड देणे आवश्यक आहे.

Challenges Before Law Education Institutes To Improve The Standard And High Quality Education

Dr.Shilparani S. Dongre
Assistant Professor
V. N. Patil Law College,
N-3, CIDCO, Aurangabad

ABSTRACT: The field of law has a primary relationship with the society. Legal education encompasses preparing legal professionals in the field of law and encouraging research and spreading awareness amongst the society. Law institution can achieve success only if it moulds itself according to the changes in the society. While talking about challenges before law colleges it is necessary to improve the infrastructure and faculty standards of the existing law schools. The curriculum of law and attendance of students is also a big challenge before the law college. This too will help to improve the standards of legal education in India and would be a step in right direction.

INTRODUCTION:

Standard and high quality legal education is necessary to high quality legal practitioner, judges and government law officers. Such legal education is needed not only in the developed countries but also in the underdeveloped countries. It is needed to assess and revise curriculum and methodologies of law courses with an objective to update them to meet with new challenges and needs of their societies. Such need is much greater in India due to its developing status and rapid economic growth.

CONSTITUTIONAL PROVISION AND LEGAL EDUCATION:

It is the State's duty to provide education to the citizens as the subject of education is enlisted in List II of the Seventh Schedule. But it now forms part of giving concurrent legislative powers to the Union and States. Legal profession along with the medical and other profession also falls under List III.

TYPES OF LEGAL COURSES OFFERED IN INDIAN UNIVERSITIES:

In India, following courses are offered by the law schools:

1. Bachelor of Laws (LL.B.) (Three years Course) – The LL.B. is the most common law degree offered and conferred by Indian universities which has duration of three years. Almost all law universities follow a standard LL.B. curriculum, wherein students are exposed to the required bar subjects.
2. Integrated undergraduate degrees (B.A. LL.B., B.Sc. LL.B., BBA. LLB., B.Com. LL.B.)(Five years course) - These degrees are mostly offered in the autonomous law schools having duration of five years.
3. Master of Laws (LL.M.) (Post Graduate Course)– The LL.M. is most common postgraduate law degree which has duration of one/two years.
4. Doctor of Philosophy (Ph.D.)
5. Integrated MBL-LLM/ MBA-LLM. -Generally a three years double degree integrated course with specialization in business law.

PROCESS OF ADMISSION FOR LAW COURSES:

Admission to LLB and LLM courses in most of the autonomous law schools [NLU's] in India is based upon performance in Common Law Admission Test (CLAT). However, National Law University, Delhi and other private autonomous law schools conduct their own admission tests like AILET, LSAT etc…

In most of the traditional universities, admission is done on the basis of an admission test to the constituent law college or a common admission test for its affiliated colleges. Some traditional universities and affiliated colleges also admit students on the basis of merit in the preceding examination.

FACTORS INFLUENCING LEGAL EDUCATION:

The following are the various factors by which the legal education is influenced.

1. Bar Council of India (BCI)
2. University Grants Commission (UGC)
3. Affiliating Universities
4. Governmental Policies
5. Private Governing Body of Law Colleges
6. The calibre and commitment of the faculty
7. The kinds of students who enrol
8. National litigation policy
9. The infrastructure available
10. Technological advancements
11. The changes in the society
12. Development in the legal system
13. Development in the legal profession
14. Development in other fields of education

CHALLENGES BEFORE LAW INSTITUTES:

1. **Curriculum:**Bar Council of India and University Grants Commission has proposed the standard course curriculum for law school.Bar Council of India and University Grants Commission have requested universities repeatedly to revise their syllabus but to no avail. Most of the universities have their own curriculum which is not in accordance with the norms of Bar Council of India and University Grants Commission. This curriculum does not reflect the changing role of law in the society. At the same time teaching do not include the social engineering skills which are imperative in a practicing lawyer today.
2. **Infrastructure:** BCI has recommended minimum infrastructure requirements for running the law colleges. According to rules of BCI to run law colleges it requires the facility of library, moot court hall, separate teaching class rooms for each class and computer laboratory. But most of the law colleges do not have these minimum infrastructure as per the BCI norms. According to BCI norms the law colleges shall have its own separate building. Inspite of this norm many law colleges are run in shared building. Most of the times the law college building is shared with the primary or/and secondary level school building. The worst thing is that school and law colleges are run in the same session only. This sharing of building creates many problems like sound pollution and due to this sound pollution law students cannot concentrate at lecture delivered by their teachers. Teachers At the same time law teachers are not able to concentrate at teaching. Many law colleges do not fulfil this criteria of minimum infrastructural requirements but still they get annual approval from BCI.
3. **Good teaching faculty:** According to the new norms of BCI the law colleges shall have at least 4 core full-time teaching staff in first year, 6 core full-time teaching staff in second year and 8 core full-time teaching staff in third year. This requirement of full-time teaching staff is not fulfilled by most of the law colleges. They are managing with the visiting faculties who are nominally paid. Most of the visiting faculties are appointed on recommendation of

management or principal. These visiting faculties most of the time do not have the minimum education criteria for teaching. Maximum law colleges have not appointed full-time qualified Principal and they are being managed with In-charge principals.

4. **Attendance of students:** Attendance of students is a big challenge before the law colleges. Students take admission to full-time law coursesbut they do not attend the classes regularly. Most of the students do not attend the single lecture and directly appear for the examination. The rule of 75% attendance is almost ignore by law colleges and they allow the students to appear for the examination. Many law colleges do not compel the attendance to students as they require admissions of students to run the law colleges.
5. **Making law students expert learners:**Apart from teaching it is the duty of the teacher to train a law students to be expert learners. For this purpose it is necessary that the clinical legal education must be provided to the law students. But in the unaided private law colleges the funds are not provided by the management. Hence it is easy task for the teachers to train students to be expert learners.

CONCLUSION: Law education is the professional education and not the vocational education. Hence law institutes must be equipped to meet with need of the society. The Supreme Court has observed that the convincing and well organized legal education is necessary to reckon the new trends in world order to meet with the ever grooving challenges. The legal education must be able to complete the demands of the society and must be thoroughly equipped to cater the complexity of the society.

The law is the strength of the society as it is a medium of revolution. It is the only profession which deals with the society as a whole and its problems. Legal education has changed drastically but still reforms are needed for making it effective and justice oriented.

शिक्षक शिक्षणाच्या सद्यस्थिती बाबत चिंतन

डॉ. येसके वैशाली चंद्रशेखर

सारांश :

राष्ट्राचा विकास, समाजाचा विकास हा शिक्षणाच्या स्वरूपावर अवलंबून असतो. शिक्षणाची प्रगती व प्रतिष्ठा शिक्षण देणाऱ्या शिक्षकांवर अवलंबून असते. राष्ट्राचे, समाजाचे हित हे शिक्षण देणाऱ्या कार्यप्रणालीवर असते. म्हणून शिक्षक हा राष्ट्रनिर्माता म्हणून ओळखला जातो. शिक्षकांचे गुणवत्तापूर्ण अध्यापन कार्य घडविण्यात शिक्षक शिक्षकांचा सिंहाचा वाटा असतो. पण आज यात कांही प्रमाणात विसंगती दिसून येते. समाजाचे प्रतिबिंब घडविणाऱ्या शिक्षकांचेच भविष्य अंधारात गेले आज. आर्थिक मंदीचे सावट ज्याप्रमाणे सगळीकडे पसरले आहे त्याचाच एक अजून नवीन प्रकार निर्माण झाला आहे आणि तो म्हणजे शिक्षक - शिक्षण संस्थांवरील मंदी.

प्रस्तावना -

शिक्षक शिक्षण हि अतिशय व्यापक संकल्पना आहे. तिचा अर्थ अभ्यासकांनी पुढीलप्रमाणे स्पष्ट केला आहे.

१. "शिक्षकाची समाजनिष्ठा, व्यवसायनिष्ठा, विद्यार्थीनिष्ठा, याबाबतीत गुणसमुच्चय वाढीस लावण्याची प्रक्रिया म्हणजे शिक्षक प्रशिक्षण होय. (मोरे भिलगावकर २००९ : पृ ९)

२. Knowledge consist of fact, concepts, terms, principles, theories, generalization etc., Which are useful for a teacher. (Bruner, Saxena, Mishra 1998 P. 37)

थोडक्यात असे म्हणता येईल कि शिक्षकी पेशाला आवश्यक अध्यापन कौशल्ये विकसित करणारी प्रक्रिया म्हणजे शिक्षक प्रशिक्षण होय. स्व-व्यक्तिमत्व विकास, विद्यार्थी, शिक्षणसंस्था, प्रशासन अभ्यासक्रम, सहकारी, समाज आणि एकूणच राष्ट्र या सर्व घटकांच्या बाबतीत निष्ठा, बांधिलकी, उत्तरदायित्व ज्या शिक्षणामधून व्यक्तीमध्ये निर्माण केले जाते त्यास शिक्षक प्रशिक्षण असे म्हणता येईल.

म्हणूनच मानवी जीवनात शिक्षणाला अतिशय महत्व आहे. कोणत्याही क्षेत्रात प्रगती साधण्यासाठी प्रशिक्षणाची आवश्यकता असते. शिक्षणाच्या क्षेत्रात तर हि गरज प्रकर्षाने जाणवते. प्रशिक्षित शिक्षकच शिक्षण क्षेत्रातील विविध समस्यांचा आत्मविश्वासपूर्वक सामना करू शकतील. शिक्षक म्हणून हाती घ्यावयाचे कार्य किंवा शिक्षक म्हणून करावयाचे कार्य कौशल्यपूर्ण व समाधानकारक रित्या पार पाडून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करून समाजाला हवे ते योग्य मार्गदर्शन मिळण्यासाठी शिक्षक - प्रशिक्षणाची गरज नसते. शिक्षण हा व्यवसाय आहे व त्यासाठी प्रशिक्षणाची गरज आहे हे तत्व मान्य करण्यात आलेले आहे. पण आज हा व्यवसाय मंदी या प्रकारात अडकला आहे. आज हि अवस्था निर्माण होण्याची कारणे प्रामुख्याने समजून घेणे महत्वाचे ठरते. 'शिक्षक' या प्रवित्र शब्दाला आज ग्रहण लागले आहे. हे ग्रहण जरी फार काळ टिकणारे नसले तरी त्यामुळे उद्भवणाऱ्या परिणामांचा विचार नक्की केला गेला पाहिजे.

सर जॉन ॲडम्स म्हणतात, "आपल्या शाळा म्हणजे माहितीवजा ज्ञानाचा पुरवठा करणारी दुकाने व शिक्षक म्हणजे ते विकणारे विक्रेते." आज शाळा तर आहेत पण शिक्षक शिक्षण संस्था मात्र मोडकळीस आल्या आहेत. या गंभीर परिस्थितीवर विचार विमर्श होणे महत्वाचे ठरते.

शिक्षक - शिक्षणातील मंदीची करणे :

१. मागणी पेक्षा पुरवठा जास्त.

२. अनुदानित व विना अनुदानित ची प्रवेश प्रक्रिया निकष

३. शिक्षक - शिक्षण अभ्यासक्रम कालावधी

४. वास्तव आणि शिक्षण यातील तफावत

५. भौतिक सोयी सुविधांचा अभाव

मागणी पेक्षा पुरवठा जास्त :

पुरवठा आई मागणी हा अर्थशास्त्राचा नियम आहे. मागणी वाढते आणि पुरवठा तसाच राहील तर एक कमतरता उच्च समतोल किंमत अग्रगण्य उद्भवतो. मागणी कमी आणि पुरवठा तसाच राहील तर एक आधिक्य कमी समतोल किंमत अग्रगण्य उद्भवतो.

वरील संकल्पना हि व्यवस्थापकीय अर्थशास्त्रामधून आली आहे. शिक्षण या व्यवसायामध्ये पण या व्यवस्थापकीय संकल्पनेला अर्थ प्राप्त होतो. मागणी आणि पुरवठा यामधील संबंध मागणीच्या अंदाज करण्याच्या वेगवेगळ्या पद्धती या सर्वच बाबींचा उपयोग व्यवसायाचे व्यवस्थापन करताना मोठ्या प्रमाणावर होतो.

शिक्षक - शिक्षण पदवी अभ्यासक्रम होता व प्राथमिक स्तराचा दोन वर्षांचा पदविका अभ्यासक्रम होता जो २०१४ पासून माध्यमिक स्तरासाठी बदलला गेला तो दोन वर्षाचा केला. परिणामी पटावरील संख्या मंदावली. जून २०२० पासून तर एन. सी. टी.ई. ने प्राथमिक स्तरावरील पदविका अभ्यासक्रम बंद केला आहे आणि इंटिग्रेटेड शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रम सुरु करणार आहेत. यात १२ वी नंतर बी.ए., बी.एस्सी., बी.कॉम., बी.एड. करता येईल. याचा कालावधी ४ वर्षांचा असेल. त्यामुळे दोन वर्ष प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थांवर अभ्यासक्रम बंद करण्याची वेळ आली आहे.

समारोप :

शिक्षक हा अध्यापक शिक्षणाचा काही प्रमाणात ग्राहक असतो. त्यापैकी विद्यार्थी, शाळा, पालक, समाज हे घटक खऱ्या अर्थाने ग्राहक असतात. त्यामुळे शिक्षकाला त्याच्या कार्यपद्धतीत पूर्णपणे स्वातंत्र्य देता येत नाही. सध्या शाळाही चांगले शिक्षक निवडण्यात चुका करतात. आज शिक्षक देणाऱ्या संस्था मान्यता मिळवून पूर्णपणे बाजारातील एखाद्या दुकानाप्रमाणे चालतात. त्यांनी सर्व नियम धाब्यावर ठेवलेले दिसतात. प्रशिक्षणात अप्रशिक्षित अध्यापक वर्ग असतो. संस्थाचालकांचा मनमानी कारभार असतो. गुणवत्तेसाठी आर्थिक पाठबळाची तयारी नसते.

आज शिक्षक - शिक्षण हे सोयीचे झाले आहे. प्रवेश घेतला की परीक्षा देण्यासाठीच विद्यार्थी शिक्षक उपस्थित होतात. आमची फी मिळाली आम्हाला काय करायचे असे म्हणणारा संस्था चालकांचा एक वर्ग आहे. कुठल्याही घरात, मंगल कार्यालयात हि विद्यालये, महाविद्यालये चालवली जातात. किती अध्यापक महाविद्यालयांनी आपल्या राज्यात नाक घेतले यावरूनच लक्षात येते. त्यामुळेच शिक्षक - शिक्षणाची वाचाल ही मृतावस्थेकडे झाली आहे असे म्हणणे वावगे ठरणार नाही. या सर्वांचा परिणाम असा दिसतो की गुणवत्ता ढासळलेली संख्या वाढते आहे.

उत्पादनात चुका या उत्पादन प्रक्रियेतील चुका असतात. आज मागील किती एक वर्षांपासून अध्यापन शिक्षणाचा आराखडा बदलेला नाही. पण कुठे तरी यावर चिंतन होऊन विचार होणे फार महत्वाचे नाही तर हा भस्मासुर सारे शिक्षण क्षेत्र व्यापून टाकेल.

शिक्षक - शिक्षणातील सुधारणा करण्यासाठी शिक्षक - शिक्षण संबंधित घटक

१. प्रशासकीय सुधारणा
२. अध्ययन व अध्यापनातील सुधारणा
३. मूल्यमापनासंदर्भात सुधारणा
४. अभ्यासक्रम नियोजन व संघटना संदर्भात सुधारणा
५. भौतिक सोयी व सुविधा संदर्भात सुधारणा
६. इतर महत्वपूर्ण सुधारणा

संदर्भ ग्रंथ -

१.कक्कड गुरुप्रसाद आणि गायकवाड शशी, शिक्षण व अध्यापक शिक्षण, पुणे : नूतन प्रकाशन
२.पारसनीस न. रा. शिक्षकांचे प्रशिक्षण, नूतन प्रकाशन, पुणे - ९
३.जगताप ह. ना. शिक्षणातील नवप्रवाह व नवप्रवर्तने, नूतन प्रकाशन, पुणे
४.इंटरनॅशनल कॉन्फरेन्स - ISBN97880039-06-0

Study of Educational challenges faced by Secondary School Students in 21st Century

Dr. Vijay NagnathKamble
Assistant Professor
Pratibha College of Education, Chinchwad, Pune.
Mobile No – 9767395067
Email- vjy_kmble@rediffmail.com

Abstract

Today education system known as 21st century education system has lot of new shades we can see in different perspective. Students in secondary school have been facing tremendous problems like educational, tuition fees, admission process, lack of values & core elements. Student's behavior is the major concern in the school campus in the classroom, mostly this group is known as adolescent age group and this is stage of sensitivity. Student's rude, arrogant behavior is challenging for the teachers. Student's use of smart phones, internet, social media, and technology and has increased curiosity and its ill effects on the mental and emotional health.

Key Words: Educational Challenges, Social media, Students behavior

❖ Introduction

Today education system known as 21st century education system has lot of new shades we can see in different perspective. Students in secondary school have been facing tremendous problems like educational, tuition fees, admission process, lack of values & core elements. Student's behavior is the major concern in the school campus in the classroom, mostly this group is known as adolescent age group and this is stage of sensitivity. Student's rude, arrogant behavior is challenging for the teachers. Students use of smart phones, internet, social media, and technology and has increased curiosity and its ill effects on the mental and emotional health.

❖ Need of the study

i) Today's education system is known as students centered education system and it is very important to know the challenges they are facing in the school

ii) Various new aspects like social media, educational technology, and internet have affected life of the school student.

❖ Importance of the study

i) This study is useful to the teachers, principals of the secondary schools to know students problem and their difficulties

ii) This study also useful to the administrators and, management authority.

❖ Objectives:

1) To know the present status of Educational challenges faced by the secondary school students
2) To prepare questionnaire to understand classroom interaction challenges, Management related challenges, learning of studentsrelated challenges
3) To analyze the questionnaire and made suggestions.

❖ Research method

Survey Method

❖ Statistical Tool

Percentage, Pie chart

❖ Assumptions

- Students faces problems in their learning process
- Present secondary school curriculum & syllabus is activity based.

❖ Research Question

- Which challenges are students facing in secondary schools?

❖ Limitations & Delimitations

- **Delimitation**
- This research study was delimited to the secondary school students in the year 2019 form English and Marathi medium private secondary schools of PCMC, Pune area.
- This research was delimited to the educational challenges faced by secondary school students.
- **Limitation**
- The factors like mental response, interest, attitude of the respondents were beyond the control of the researcher

❖ Population Sample and Sampling

- Population- All the English and Marathi medium private non aided secondary school from PimpriChinchwad Municipal corporation area.
- Sample – 100 secondary school students from 5 schools
- Sampling Method- Purposive sampling

❖ Operational definitions

i) Secondary School student – Researcher considers secondary school studentmeans studying in 9th std. girl & boys

ii) Educational Challenges – Researcher considers teachers faces 1) Classroom interaction challenges, 2) Management related challenges, 3) Curricular and extra-curricular challenges4) Learning related challenges, 5) Evaluation and teaching aids related challenges

❖ Tool

Researcher made questionnaire – Educational Challenges faced by secondary school Students.
Validity of the tool- The present questionnaire was checked by the 5 experts who has 8 years' experience in teaching field at college and school level.

Educational Challenges of Secondary School Students Questionnaire

Instructions

1) Read every question carefully and mentionyour Yes/No tick mark in the given column.
2) All questions should be answered
2) Your response would kept confidential

Sr. No	Questions	Yes (√)	No (X)
1	Do you feel there should be coed education for girls and boys?		
2	School authority does not indulge in misbehavior of the students outside the school campus?		
3	School maintains democracy principles		
4	School management committee considers students problems		
5	School students representative should be part of students council in		

	management		
6	There should be strict action taken against students who, disobey the discipline		
7	Teachers are transparent and objective by nature.		
8	Students understand teaching methods and learning outcomes		
9	Students evaluation have not been done properly		
10	School demands extra money other than admission fees		
11	Do you feel todays evaluation system good		
12	Do you like your criticism from your teachers?		
13	Do you help your school friends in their various problems?		
14	Is there counseling service available in the school for mental health		
15	Do you help in classroom to classmates who are Inclusive students?		
16	Is there extra guidance given students who score minimum in the exam?		
17	All students get chance to participate in the school activities.		
18	Is the teaching aids, examples, discussions, group activity more important learning process		
19	Is your learning style considered by teacher?		
20	Is teachers inspires students for self-motivation?		
21	School organizes personality development programmes for students.		
22	Teachers use new ICT gadgets to understand abstract concepts		
23	In your library there are plenty of reference booksavailable for reading.		
24	Is your family support for your educational work?		
25	Do you feel social media affects your learning?		

Statistical Analysis:

The Students 100 questionnaires prepared with yes /no options and analyzed with percentage data analysis tool.

Analysis of the Questionnaire

Sr. No	Questions	Percentage	
		Yes (√)	No (X)
1	Do you feel there should be coed education for girls and boys?	60%	40%
2	School authority does not indulge in misbehavior of the students outside the school campus?	70%	30%
3	School maintains democracy principles	75%	25%
4	School management committee considers students problems	65%	35%
5	School students representative should be part of students council in management	72%	28%
6	There should be strict action taken against students who, disobey the discipline	85%	15%
7	Teachers are transparent and objective by nature.	49%	51%
8	Students understand teaching methods and learning outcomes	55%	45%
9	Students evaluation have not been done properly	58%	42%

10	School demands extra money other than admission fees	60%	40%
11	Do you feel todays evaluation system good	50%	50%
12	Do you like your criticism from your teachers?	40%	60%
13	Do you help your school friends in their various problems?	80%	20%
14	Is there counseling service available in the school for mental health	20%	80%
15	Do you help in classroom to classmates who are Inclusive students?	52%	48%
16	Is there extra guidance given students who score minimum in the exam?	48%	52%
17	All students get chance to participate in the school activities.	51%	49%
18	Is the teaching aids, examples, discussions, group activity more important learning process	74%	26%
19	Is your learning style considered by teacher?	40%	60%
20	Is teachers inspires students for self-motivation?	55%	45%
21	School organizes personality development programmes for students.	35%	65%
22	Teachers use new ICT gadgets to understand abstract concepts	30%	70%
23	In your library there are plenty of reference books available for reading.	20%	80%
24	Is your family support for your educational work?	55%	45%
25	Do you feel social media affects your learning?	60%	40%

Graphical Presentation of data

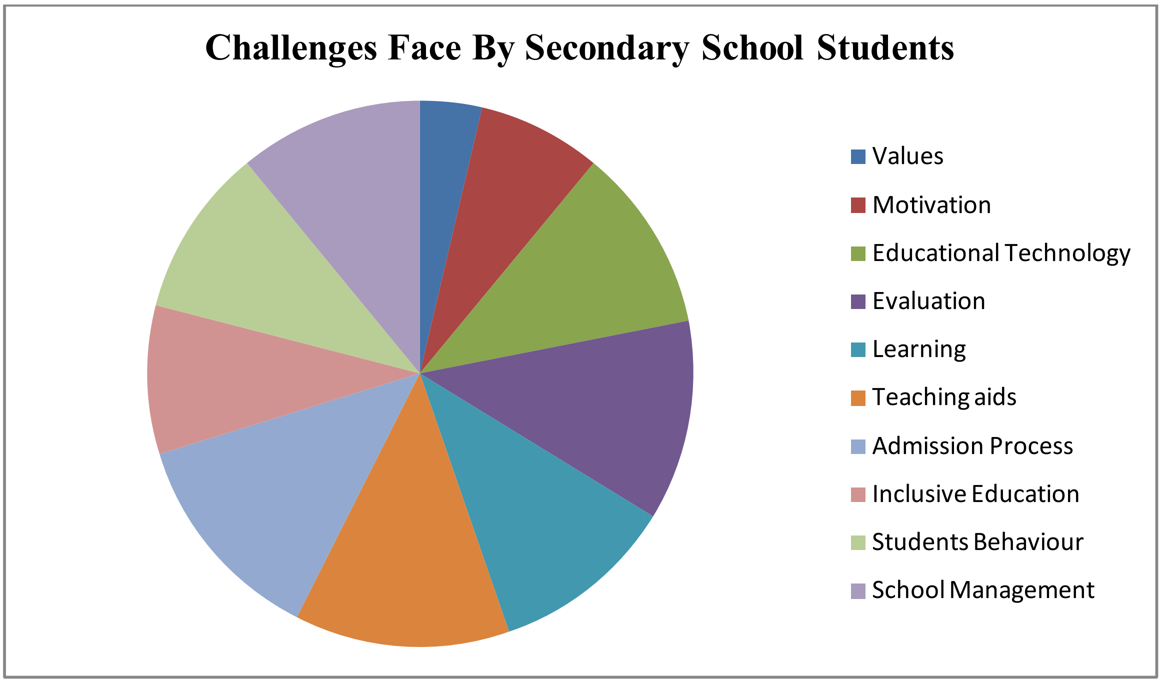

❖ Conclusions

1) Students are facing challenges related **Values area**like not obey teachers, cooperation with the peers.
2) Students are facing challenges in Motivation **area** like not get proper motivation to develop the inner skills .
3) Students arefacing challenges in **EducationalTechnology area** like, teacher are not using technology for different content
4) Students are facing challenges in **Evaluation area** like, teacher are not transparent to observe students work, and all internal, external evaluation not done properly.
5) Students are facing challenges in **School management**like not get chance to express his.her views regarding different aspects.

6) Students are facing challenges in **teaching aids area** like teacher are not using teaching aids because of that students are not able to understand content.

7) Students are facing challenges in **learningarea**like learning style, learning difficulties of students

8) Students facing challenges in **Admission process area** like curricular, extracurricular activities, group work of students.

9)Students facing challenges in **Inclusive education area** like not get proper knowledge to special students, teachers not conscious for the inclusive students.

10) Students facing challenges in **Students behavior area** like disobey teachers, rude behavoiur.

❖ Recommendation

1)Teacher should use proper educational technology and ICT for understanding of abstract & difficult concepts. Teacher should inculcate values and core element, life skills for its enhancement.

2) Teacher should arrange group activities for participation of students in various activities. Every student would get chance to express his/her roles

❖ References

Agarwal, J.S. (2008). *Educational Management*. New Delhi: Pearson Publication

Cardno, C. (2012). *Managing Effective Relationships in Education*. New Delhi: SAGE Publication.

Bapat, R.N. (2005). Foundation of Teacher Education.Pune: Shree Prakashan

Manju Gupta, (2003). **Effective Guidance &Counselling; Modern Methods & Techniques**. Jaipur: Mangal Deep Publications.

PROBLEMS AND QUALITY MANAGEMENT IN TEACHER EDUCATION

Dr.Gajanan S.Sharma
Principal
M.S.C.Chopda B.Ed College,Khamgaon
sharma.gajanan@rediffmail.com

ABSTRACT :

Education is the key for development of any nation and it depends on the quality of teachers. Knowledge dedication, quality, professional commitment and motivation of teachers are the factors responsible for quality education and learner achievement. Quality and excellence in the education sector is one of the major initiatives of the Government of India in its plans. To achieve the outcome of enhanced quality at all levels of education, Govt. of India has been focusing its attention on quality and excellence in higher education and teacher education. In India, during the quest of this reforming and restructuring and in the light of various policy papers and documents like- Kothari commission report (1964-66), NPE (1986),NCF (2005),NCFTE(2009), NCTE Norms & Regulation (2014), The Teacher education curriculum and regulations have witnessed a paradigm shift in recent years. In an era of increasing standards and accountability in education, teacher quality and teacher training will be more important than ever. However some of the problems have also been there like updated curriculum, duration and quality of internship, in-service teacher education. This paper deals with some problems and proposed suggestions for teacher education with quality management in teacher education.

Key Words :-,Teacher Education,Quality and Quality Management**,**

Introduction :

There are many problems and issues plaguing the system of teacher education. Teacher preparation has been a subject of discussion at all levels, from the government, ministries, regulatory bodies, schools, to teachers themselves. The two key players in teacher education are the Student teachers and teacher educators. The selection of both is very important for making successful teachers, who are responsible for the education of millions across the country.

Problems of Teacher Education :

- Several types of teacher education institutions thereby lacking in uniformity.
- Poor standards with respect to resources for colleges of education.
- Unhealthy financial condition of the colleges of education
- Incompetent teacher educators resulting in deficiency of scholars.
- Negative attitude of managements towards development of both human as well as material resources.
- Uniform education policy of the government treating excellent institutions alike.
- Improper selection of the candidates (student teachers) to be admitted. 184
- Traditional curriculum and teaching methods of teaching in the teacher education programme.
- Inadequate duration of the teacher programme.
- Haphazard and improper organization of teacher education.
- Unplanned and insufficient co-curricular activities.
- Subjective evaluation pattern.
- Practice teaching neither adequate nor properly conducted.
- Feedback mechanisms lacking.
- Objectives of teacher education not understood.
- Secondary level teacher education is not the concern of higher education.

- Lack of dedication towards the profession.
- Lack of occupational perception
- Irregulaty of student teacher.

Suggestion For Improving The Condition of Teacher Education :

There are some suggestions here for improving the condition of teacher education:

- Teacher education, like higher education and technical education must be the responsibility of the central government.
- Uniformity among teacher education institutions must be ensured and maintained in terms of curriculum, duration and timings of the programme.
- Curriculum development on a continuing basis to keep pace with current trends.
- Government should look after the financial requirements of the institutions.
- Teacher educators must be well qualified and experienced with language proficiency.
- Teacher educators to be trained in the use of ICTs.
- Privatization of teacher education should be regulated.
- Institutes of low standards should be reformed or closed.
- Conditions for affiliation should be made strict.
- Regular and rigorous inspection by NCTE should be done on a regular basis.
- Selection procedure must be improved and interviews, group discussions along with common entrance test and marks should be introduced.
- Duration of teacher education should be increased to two years.
- More emphasis should be given on practice teaching till mastery is reached with appropriate feedback.
- Internship should be of sufficient time (six months) and student teachers must be exposed to the full functioning of the school.
- Evaluation in teacher education should be objective, reliable and valid.
- Teacher pupil ratio should be ideally
- Several types of co-curricular activities should be included in the curriculum.
- Professional development of teacher educators as ongoing ritual.
- Refresher course should be organized frequently for teacher educators.
- Research in teacher education should be encouraged.
- Number of teaching days to be increased to 230 per year.

Quality Management of Teacher Education :

According to Jan D. Timmer 'quality is a state of mind'…the relentless pursuit of excellence, of never being satisfied with what you do, how you do it and how quickly you do it. There is always room for improvement. Everything can always be done better. Quality should be a part of our soul‖. Quality is perceived differently by different people. Quality is not something that is bestowed by others; it is attained and maintained as a result of ceaseless efforts. Quality of a product may be good for one but not for another because it does not serve the purpose.

Concept of Quality :

Quality refers to basic and essential character, the distinguishing element or characteristic of a product, service, organization or entity. Consumers look at these elements in deciding whether or not to buy particular products or services. According to Bennis (1993) 'Quality often is not measured at all, but is appreciated intuitively'. One's response to quality is a feeling, a perception that is connected intimately with our experience of meaning, beauty and values in our lives.‖ Quality has been defined by several management experts. The dictionary

meaning of quality is 'the degree of excellence'. Gardener (1961), who wrote a seminal book on excellence, makes the point that ―there are many kinds of excellence—academic, professional, artistic, athletic and so on. Applying this to the field of education, the customers of education, the students, parents and future employers recognize the importance of quality students i.e. the products of the system. In this sense the different educational institutions must provide the best of courses, and training in order to meet the demands of the students and future employers and try to give better opportunities than other competing institutions. From this discussion it is possible to identify certain characteristic of quality.

Characteristics of Quality :

- Quality is a matter of perception, not logic;
- Quality is relative and not absolute;
- Quality is subjective;
- Quality is a contextual idea;
- Quality can be measured inferentially;
- Quality is attainable;
- Quality is applicable to the system and its parts;

Quality in Education :

Quality has become a defining element of education in the 21st century in the context of new social realities. The information communication revolution, the knowledge economy and globalization are greatly influencing the next society. How to provide quality education to large numbers at affordable costs is the primary concern of developing countries. Quality makes education as much socially relevant as it is personally indispensible to the individuals. In this sense quality becomes the defining element of education. In this context, quality and excellence should be the vision of every higher education institution including teacher education. Acquisition of quality and excellence is the great challenge faced by all higher education institutions.

Quality Management in Teacher Education :

Applied to the field of Teacher Education, quality refers to the totality of features and characteristics of the student teacher acquired as a result of the teachers education programme. If the expectations of the schools, students, parents and the society are met that indicates that the right type of teachers have been prepared by the teacher education institutions. And if the teachers continue to improve themselves then there is value addition in education (Feigenbaum, 1951). Such teachers will continue to meet the needs of the society. There is fitness of educational outcome and experience for use (Juran and Gryna 1988). There will be defect avoidance in education process (Crosby 1979) of teachers in a quality teacher education institution. In any educational institution there are three aspects to be managed-academic, administrative and financial. Besides these there are the human and physical resources to be managed to their optimum level. In other words management of input-process product is of utmost concern of the system of teacher education. If every component is of good quality then the final product i.e. the teacher will be perceived as fulfilling the needs of the consumers. Quality in teacher education can be indicated by the " educatedness"of the products of the institution i.e. the student teachers. Quality teachers are indicated by their "educatedness" that they have achieved through their education and training. The teachers are well informed and possess knowledge about facts figures, concepts in their subjects. They are cultured and possess integrated personality which is warm, empathetic and ethical. One level ahead of being cultured is emancipation wherein teachers are individuals who rise above the known artificial boundaries of religion, caste, creed, gender,

linguistic and geographic belongingness, social mores, cultural traditions and forms and treat their students fairly. Finally, teachers should achieve the best of potential already in them.

However, if the following questions are answered by the educational institutions in general they will be able to achieve quality.

- What key outcomes have we achieved?
- How well do we meet the needs of our stakeholders?
- How good is our delivery of education processes?
- How good is our management?
- How good is our leadership?
- What is our capacity for improvement?

Conclusion:

Quality refers to basic and essential character, the distinguishing element or characteristic of a product, service, organization or entity. Quality is a matter of perception, it is relative, subjective, attainable , measured inferentially, and is applicable to the system and its parts. Providing quality education to large numbers at affordable costs is the primary concern of developing countries. If the expectations of the schools, students, parents and the society are met that indicates that the right type of teachers have been prepared by the teacher education institutions to impart quality education. The three aspects to be managed are academic, administrative and financial as well as the human and physical resources. In other words management of input-process-product is of utmost concern of the system of teacher education.

- **References :**

1. Norms and Standards for Bachelor of Education and Master of Education UGC/NCTE
2. University Grants Commission (1990) Towards New Educational Management New Delhi UGC.
3.www.ncte-india.org
4. www.ugc.ac.in
5. Paul H. Selden (December 1998). "Sales Process Engineering: An Emerging Quality Application". Quality Progress: 59–63.
6. Mukhopadhaya M. (2007) Quality Management of Schools, New Delhi, NIEPA
7. Menon Mohan, K. Rama, T. K. S. Lakshmi and Vasant D. Bhat (Edrs) (2007) Quality Indicators for Teacher Education, Bangalore, National Assessment and Accreditation Council (NAAC), India and the Commonwealth of Learning (COL), Canada.
8. Thareja P (2008), "Total Quality Organization Thru‘ People, Each one is Capable", FOUNDRY, Vol. XX, No. 4, July/Aug 2008
9. http://unstats.un.org/unsd/dnss/QAF_comments/Object%20Oriented%20Quality%20Management.pdf. http://ssrn.com/abstract=1488690 10.Web: http://www.naacindia.org and http://www.col.org

कला पाठशालाओं के सामने चुनौलिया: एक अध्ययन

डॉगणेश मदनराव शिंदे.,

(संशोधक विद्यार्थी)

नाट्यशास्त्र विभाग,

डॉ बाबासाहेब.आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,

औरंगाबाद

प्रस्तावना:

कला)Artकला बहूत सुंदर होती है और दूसरों को भी सुंदर .एक बहुतही खुबसूरत चीज होती हैं (संस्कृती निर्माण में कला का बहोत .केवल व्यक्ती नही अपितुसमाजपर भी इसका असर पडता हैं .बनाती हैं चित .बडा योगदान होता हैंर, शिल्प, संगीत, साहित्य, नाटक यह ऐसी प्रमुख कलाए है, जो जीवन से जुडी हैं, समाज का एक अंग हैंमगर हम कला की तरफ कीस नजर से देखते है .? हमारी कला पाठशालाओं में कला प्राधिकरण की क्या अवस्था है, क्या चुनौतिया उनके सामने है ? इसपर गौर करना जरुरी हैक्यूकी कला . का स्तर दिनबदीन गिरता जाना नजर आता हैउदारीकरणने किस प्रकार मानवी जीवन पर अपना असर . आझादी के बाद राष्ट्रनिर्माण हेतू कई संस्थानों का निर्माण .कलाए भी उससे अछूती नही छूटी .छोडा है .किया गया

कला प्रशिक्षण संस्थान भी बनाए गएजिसका मतलब हमारे राज्यकर्ताओं क .ा ध्यान कला की तरफ थासंगीत नाटक अकादमी .उन्हे कला का महत्व मालूम था ., राष्ट्रीय नाटय विद्यालय, जेस्कूल .जे. ऑफ आर्ट, गंधर्व संगीत कला केंद्र जैसे नामीगिरामी कला संस्थानों का निर्माण हमारे पूर्व राज्यकर्ताओं की दूरदृष्टी को रेखांकित करता हैंइन्ही बडे संस् .थानों के मद्येनजर देशभर में कई छोटेबडे कला केंद्रो का निर्माण हुवादेश का नाम उंचा .जिससे पढकर विद्यार्थियों ने अपने कला के हुनर से देश में नाम कमाया . .नई नई कलाकृतीयों का निर्माण कर संस्कृतीनिर्माण में अपनी भागीदारी दिखाई .किया

मगर आज हम इन सभी कलाओं की स्थिती पर ध्यान दे तो क्या नजर आता है? क्या कलासंस्कृती बढी है ? क्या कला पाठशालाओं का दर्जा बढा है ? क्या हमारा समाज कला की तरफ आदर भावना से देखना सीख गया है? क्या हमारे राज्यकर्ता कलाओंकी महत्ता को समझते है? और उसे बढाने के लिए जरुरी कदम उठाते है ? ऐसे कई सवाल है जो हमारे सामने है और दुःख से कहना पडता है की इन सवालों के जवाब बहोत आशादायी नही हैआज हमारी कला .अपितु चिंता करने का कारण बने हैं . कला को .समाज का कलाओं के प्रति नजरीया बदला नही है .पाठशालाओं के सामने कई सारी चुनौतिया है दुयम या तियम दर्जा हमारेसमाज ने दिया हैजिसके फलस्वरूप् कला पाठशालाओं की विद्यार्थी संख्या . .कम होती जा रही हैं

शिक्षा संस्थानों के खाजगीकरण से शिक्षकों का पढाई की तरफ रूझान कम हो गया हैकला . कला संस्थानों में संसाधनो मे कमतरता ह .प्रशिक्षित विद्यार्थियो की रोजगार की समस्या हैफिर . जिससे कला पाठशालाओं .सरकारी निर्णय प्रक्रिया भी कला पाठशालाओं की तरफ ज्यादा ध्यान नही देती .के सामने कई चुनौतिया आ खडी हुई हैं

संशोधन का उद्येश:

1. कला पाठशालाओं .की वर्तमान स्थिती का जायजा लेना (विद्यालयों)
2. कला पाठशालाओं के सामने जो चुनौतिया है उसे समझना.
3. कला पाठशालाओं के सामने जो चुनौतिया है उसका हल निकालना.
4. कला विद्याशाखाओं का महत्व और उपयोगिता को समझना और समझाना.
5. कला विद्याशाखाओं के भविष्य का अंदाजा करना तथा उस भविष्य को सकारात्मक मोड देने के सुझाव तयार करना.

गृहीत तत्व:

1. कला पाठशालाओं .के सामने कई सारी चुनौतिया हैं (विद्यालयों)
2. कला पाठशालाओं की तरफ सरकारी रवैया दूजाभाव निर्माण करनेवाला हैं.
3. समाज का कला शाखा की तरफ देखने का नजरीया बेहद निराशाजनक है.
4. कला पाठशालाओं में विद्यार्थियों की संख्या घट रही हैं.
5. उदारीकरण का असर कला शाखाओं पर भी पडा हैं.
6. कला पाठशालाओं .के सामने जो चुनौतिया है उन्हे दूर किया जा सकता हैं (विद्यालयों)

विस्तार और मर्यादा:

1. यह अध्ययन केवळ कला पाठशालाओं तक सीमीत है.दूसरी विद्याशाखाओं से इसका संबंध नही हैं .
2. इस अध्ययन में कला पाठशालाओं के सामने चुनौतिया निर्माण करने वाले सभी घटक जैसे सरकारी रवैया, समाज, शिक्षक, विद्यार्थी इन सभी को अध्ययन के दायरे में रखा हैं.
3. यह अध्ययन किसी विशिष्ट प्रदेश भर में सीमीत नही हैं, अपितृ पुरे देशभक्त के कला शाखाओं को अपने मे समाहीत करता हैं.
4. इसे किसी एक विशिष्ट कला में सिमीत करके नही रखा हैंअपितु संगीत .,नाटक, साहित्य, चित्र, शिल्प आदी सभी प्रमुख कलाओं को इसमें समाहीत कीया हैं.
5. इस अध्ययन में सभी प्रमुख चुनौतियों को ध्यान में रखा गया हैं.

विषय विवेचन:

आज कला विद्यालयों के आगे कई सारी चुनौतिया आकर खडी हुई हैं .हमारे पूर्व राजनेताओं ने जिस दूरदृष्टी से कला को बढावा देने की कोशिश की थी उसी दूरदृष्टी की आज के नेताओं में कमी हैंजिसके . .या उठाए तो भी वो अपेक्षाकृत कम थे .कारण उन्होने कभी भी कला की प्रगती के कदम नही उठाए जिसका नतीजा आज कला विद्यालयों और समग्र कला कोभुगतना पड रहा हैंआज किसी भी कला . अन्य विद्याशाखाओं मे जितनी विद्यार्थी संख्या होती है .विद्यालयों मे जाकर देखिए, उससे कई गुना कम विद्यार्थी संख्या कला शाखा मे होती हैक्या कारण है इसके .?

पहला तो सरकारने कला को बढावा देने के लिए ज्यादा प्रयास नही किएकला क .ो सन्मान नही दिया या उसकी तरफ ध्यान नही दियाकला .जिससे समाज मे भी कला को लेकर धारणा खराब बनी रही . इसलिए आज के .कलाकारों का सन्मान करना भूल गए .को अपने आप लोग दुयम दर्जे का मानने लगे से अन्य शाखाओं में पढने के लिए भेजते है पालक अपने बच्चों को जिस खुशी, उतने कला शाखा में भेजते वक्त खुश नही होतेक्यों की कला एक ऐसी बेभरोसेवाली चीज बन गई है की पालक यह सोचता है की .

कला पढने से फायदा क्या होगा? सवाल वाजीब हैंक्यूं की कौनसा भविष्य हम कला के विद्यार्थीयों के .ते हैंलिए छोड

क्या कला के विद्यार्थियों के लिए जरूरी मात्रा में रोजगार उपलब्ध है ? जिसका जवाब है नहीसरकारने . कला विद्यालयों और अन्य .उदारीकरण को अपनाया औरसरकारी नौकरीया लगभग खत्म हो गई .शिक्षण ले जाते हैंजिससे कम विद्यार्थी या जिनके पास पैसा है वही यह प्र .विद्यालयों की फीस बढ गई आज कला विद्यालयों का शिक्षक कम तनख्वाह में अपना गुजारा करने पर मजबूर है, क्यूं की रोजगार पक्का नही हैवो सोचता है .जिसका असर उसके पढाने में भी दिखाई पडता हैं .कभी भी छूट सकता है . इतने कम तनख्वाह में मै क्यू ज्यादा परेशानी उठाउ? क्यों विद्यार्थीयों के पिछे अपना सर खपाउ? वो सुस्त हो गया हैंइससे जो विद्यार्थी गुजरते है वह भी फिर पूरी .जिससे प्रशिक्षण का दर्जा गिर गया है . न वो पूरी तरह से प्रोफेशनल हो .आधा ग्यान उसे कही का नही रख छोडता .तरह से प्रशिक्षित नही होते है जाता है, न पूरी तरह से कला को समर्पित कर सकता है खुद को.

दूसरी जरूरी बात है जो सीधे तरीके से कला अध्ययन पर असर छोडती हैवह है संसाधनों का . .कई कला विद्यालयों में संसाधनों की कमी के कारण विद्यार्थीयों को उचीत प्रशिक्षण नही मिलता .अभाव शिक्षा संस्थानों के मालक .मग वह पूरी नही होती शिक्षा संस्थाए संसाधनों की मांग करती हैया सरकार का रवैया कला की तरफ ऐसा है की वह इन मांगो की अहमियत समझ नही सकतेनतीजासमस्या जैसे . शिक्षा संख्याए खाजगी होने के कारण .फिर कला पाठयक्रमों की फीस का भी सवाल हैं.की तैसी रहती है जिससे कम आमदनीवाले लोग इच्छा होते हुए भ .गई हैं कला पाठयक्रमों की फीस बढी कला विषय पढ नही पाते.

दूसरी और महत्वपूर्ण चुनौती यह भी है की, कला प्रशिक्षण के बाद क्या विद्यार्थी अपने पैरों पर खडा हो सकता हैंजो है वो .सरकारी नोकरीया लगभग खत्म हो चुकी है .जवाब फिर हताश कर देता है . जिससे नोकरों की तरह अध्यापन कार्य क .गी संस्थाएखाजरना पडता हैंतो क्या .वह भी कम तनख्वाह में . भविष्य बचता है विद्यार्थियों के सामने?

फिर इन विद्यालयों में अपना अलग राजकारण चलता हैसत्ता हथियाने की होड सी लगी रहती . शिक्षकों का ध्यान अध्यापन में कम राजकारण मे .है जिससे इन विद्यालयों का माहौल खराब होता .है ज्यादा होता है .वह कला की अपेक्षा अन्य चीजे सीखते है .जिससे विद्यार्थियों पर गलत असर पडता हैं . .क्यूं की उनके गुरु यही तो करते है दिन रात

सरकार का कला की तरफ देखने का रूखा नजरीया जब तक बदलता नही, कला को बढावा जब तक मिलता नही तब तक यह चुनौतिया बनकर सामने खडी रहेगी या कहू तो बडी होती जाएगी.

निष्कर्ष:

1. कला विद्याशाखाओं के सामने कई सारी चुनौतिया हैं.
2. सरकारी रवैया इन विद्याशाखाओं को दुयम दर्जा देता हैं.
3. समाज का कला की तरफ देखने का नजरीया पूर्वगृहदूषित है.जो आज भी बदला नही हैं .
4. उदारीकरण का असर कला विद्याशाखाओं पर भी हुवा हैंजिसके कारण प्रशिक्षण का स्तर नीचे . .गिरा हैं

5. कला शिक्षा महंगी हुई हैं.
6. कला विद्याशाखाओं के आगे अंतर्गत और बाहय दोनो तरह की चुनौतिया हैं.

सूचनाए:

1. कला पाठशालाओं इसे ज .की तरफ सरकारी रवैये मे सुधार की जरूरत है (विद्यालयों)ल्द से जल्द अमल मे लाया जाना चाहीए.
2. समाज में कला की महत्व को प्रस्थापित किया जाना चाहीएजिससे समाज का प्रदूषित नजरीया . .साफ हो सके
3. कला पाठशालाओं से पढकर बाहर निकलनेवाले विद्यार्थियों के लिए रोजगार उपलब्ध करना चाहीए.
4. कला पाठशालाओं में जो अंतर्गत राजकारण चलता है उसका प्रतिबंध करने के लिए कुछ नियम बनाने चाहीए.
5. कला प्रशिक्षण का स्तर बढाने के हर संभव प्रयास होने चाहीए.
6. उदारीकरण के चंगुलवाद से कला शाखा को बचाए रखने की जरुरत हैं.

संदर्भ सूची:

१. ललितकला शिक्षण,अंजू बघेल - राखी प्रकाशन प्रायलिमीटेड., आग्रा.
२. दृश्यकला, आभा सिंह - उपकार प्रकाशन,आग्रा.
३. भारतीय कला का इतिहास, डॉ.सरोज भार्गव - ओस्वाल पब्लिशर्स,आग्रा .
४. The History of Indian Arts, SandhyaKetkar, JyotsnaPrakashan.
५. https://en.wikipedia.org/wiki/Indian_art

Accountability, Performance & Challenges of Educational Institutions

Girishdutt M. Mishra
Ph.D. Research scholar
Dr. BAMU, Aurangabad.

[**Abstract**- Education has become more and more complex these days. The awareness of people at all levels has become more sensitive to education as an invaluable tool of success in life. What is the change of acquiring a quality education or at least same measures of equal opportunities in education and obtaining jobs? The answer is 'no chance' of course, but a negative view-point does not take any one for. Education as the rest of the civilized world knows is the surest way of eradicating the social and economic evils that plague our society. Without education democracy losses its meaning, efficacy and aspirations.

For the development of the country vigorous efforts should be put in by the educational institutions along with respective governments. The history of expansion of education reveals the defect and contradictions which have plugged the entire education edifice in the variable chaos. Where serious defects and inadequacies like poor infrastructure, insufficient teaching materials, low attendance, mediocre quality of education, gender disparity and above all problems are deteriorating the primary and secondary education networks. Higher educational institutions and universities are facing many problems as challenge. The performance of the higher education's institutions are being faced the insufficient grants, inadequate infrastructure, out dated syllabi, students indiscipline, apathetic or incompliant teachers, political interference, low attendance of the students, traditional curriculum, no physical facilities as per requirement, policy of privatization, private tuition and coaching classes, quality and strength of admitted students. All those, the accountability and performance of the Teachers and professor are very poor because presently no mechanism for insuring the accountability and performance of teachers and Professors in universities and colleges. In this context, a system of audit of Professor based on the feedback given by their student and colleagues should be set up. The mobilization of funds in state universities should be explored through other possible means. The teacher's vacancies can be fulfilled if, procedure of recruitment is liberalized. We must remember that educational institutions are the centre of just education not of political activities or of cultural propagation. Indiscipline in place of education negates its very purpose. All the challenges before education institutions effect their performance. In such situations, a moral accountability is also not accepted to be fulfilled by them unless the issues of above pointed out problems are more or less adjusted and fulfilled with appropriate management and control]

Introduction –

The continuous focus of the government on education bread nothing but in inequality among the people which could have been avoided by facilitating primary and vocational education to the messes. For the development of the country vigorous efforts should be put in by the educational institutions to take education to the masses. The history of expansion of education reveals the defects and contradictions which have plunged the entire education edifice in to a variable chaos.

If seems that goal of free and compulsory primary education is not likely to be achieved even by the turn of the present century. Mean while there has been a reckless expansion of education at higher lever from year to year. The many of it is that since higher education is, in reality open to small minority of people, it vertical expansion has became totally indefensible. It has indeed distorted our value system and investment priorities without caring for the large mass of the people who need to be taken along through democratic participations. Gain in education should not be viewed only in relation to numbers, ratio or percentages. They should also be viewed

from the stand points of quality. In fact quality should become our watchword if we want education to lead us to development.

Elementary Education-

Our elementary education network still has serious defects and inadequacies like poor infrastructure, insufficient teaching materials, low attendance, mediocre quality of education, gender disparity and above all, we need to invest resources to overcome these problems. The educational institutions must strive to make the school a much sought after, highly respected place in every village. Recruitment of teachers should strictly be a merit based affair. Private tuitions must be prohibited and teachers should be will looked after including in monetary terms. Every village must be encouraged to have a library. There should also be District level competitions in mathematics, science and languages. The purpose behind such competition should be to develop real interest in students for a subject. Curricula at school level should be redesigned to make education interesting for students. Curricula at school level a greater degree of specialization to student at an early stage so that they do not fall prey to "Jack of all, master of non" syndrome. The examination system needs to be changed to the type which promotes creativity and discourages rote –learning. Efforts should also made to see that girls are treated on a par with boys in elementary education.

Higher Education –

In higher education it should not be obsessed with only the elite institutions. Our perception of these institutions should not be limited to the social prestige or employment rating they command, but also include appreciation of their real work or contribution. Our Universities that have a far greater combined reach and student's population must be given their due or we will be doomed. They should be encouraged to collaborate with foreign universities and institutions as well as with the industry. Universities should also be given annual awards for excellence in any field of education and sports. Performance appraisal of our universities, at least annually, is essential to improve the quality of our higher education. Administration of universities must be put in order especially; with regard to schedule of examination, declaration of result, commencement of the academic year etc. Anomalies in these only undermine universities worth and breeds cynicism in everyone concerned.

Some other problems facing our universities are those related to in adequate infrastructure, out dated syllabi, student's indiscipline, apathetic or incompetent teachers, political interference, etc. The problem require more resources and a committed leadership. We must remember that university mainly is a centre of education, not of political activism or of cultural propagation. Indiscipline in a place of education negates its very purpose. Discipline it to education what physical exercise is to human body. Both provide strength promote growth, boost performance and prolong life.

Optimizing accountability for public expenditure on student equity in higher education is a major challenge. The best way of securing bi-partition support in the government is to provide a sound strategic case for good public policies based on the efficiency and effectiveness of public expenditure. To improve accountability in student equity, there must be greater clarity around objectives to provide a reference point for policy across the system. The government needs to take in bringing diverse interest, together to develop an equity in higher education narrative that will strengthen the education system as well as contribute to a more productive and socially mobile society.

The shortage of resources and grant, not filling up of teachers vacancies, unaccountable and poor performance of teachers, lack of employable skill in students of technical education, etc are the issues and challenges before higher education. The bulk of the enrolment in higher education is handled by the state universities and their affiliated colleges. However these state universities received very small amount of grant in comparison. The mobilization of funds in state universities should be explored through other means such as endorsement contribution from industry, alumni, etc.

Not fulfilling of teacher vacancies are also due to young students does not found the teaching professions attractive; the recruitments process is so long and involves too many procedural formalities. Moreover, the accountability and performance of the teachers are so poor because, presently no mechanism for ensuring the accountability and performance of professor in universities and colleges. In this context, a system of performance audit of their student and colleagues should be set up. Other input like research papers, publication of the teachers should be added in the performance audit in due course of time. The lack of employable skill in students of technical education has been observed. Identification of skill gap in different sector and offering course for enhancing employability in them will be recommended. The accreditation of higher education institutions need to be a core of the regulatory arrangement in higher education. Further, quality assurance agencies should guarantee basic minimum slandered to technical education to meet the industries demand of quality man power.

Conclusion -Education is the precursor to the development. It is not only equips a person with requisite skills to earn a leaving but also max them want to lead better. It is also makes a person able to adapt to and cope with the change. In the final analysis what crystallizes before us? We fret and talk our selves blue in the face. Talking does not necessarily bring about change, action does, but at trust it could be start taking a challenge by the education institution. Know what we required therefore, action is the crying need of the hour. Positive action that will put our education system back on the rails and take the right direction. Doing the opposite would be like putting the proverbial cart before the horse.

A Study on Indian Higher Education System : Issues and challenges

Miss. Mubina Abdul Aziz Shaikh
Research Scholar, SRT University,
Nanded (M.S.) India
shaikhmubeen12@yahoo.com

Abstract:
Education is the backbone of every country. A country will not be able to survive in the competitive world, if its education system is not capable of contributing for its development. Indian Higher education system is widely criticized in multi-dimensions for its failure to create required employability in its students according to the industry requirements and its inability to contribute to inclusive growth in the nation as a whole. This paper attempts to highlight the issues and provide some solutions to resolve them. The study uses secondary data from various available sources.

Keywords: Higher Education system, Government, Issues, Quality, Solution

Introduction :

Higher education is of vital importance for the country, as it is a powerful tool to build knowledge -based society of the 21st Century. Higher education system plays an important role for the country's overall development which includes industrial, social economic etc. The important of higher education has been clearly expressed by out Prime Minister Mr. Jawaharlal Nehru in the Following words: ' A university stands for humanism, for tolerance, for reason, for the adventure of the ideas and for the search of truth. It stands for onwards march of human race towards even higher objectives. If the university discharge their duties adequately, then it well with the nation and the People" It indicates that higher education occupies a crucial position in education system of a nation as it affects the overall development of a country.

Objectives of the Study:

a) To understand the status of Indian Higher Education System

b) To evaluate the issues and challenges to Indian Higher Education System

c) To provide suggestions for improvement

Critical issues in Indian Higher education System

India has been a multi-cultural, multi-religious, and multi-linguistic society. Every State has a different and distinct identity. Dealing with various aspirations of such people in a democratic country is indeed a challenge to the Govt of India. The various issues are outlined here:

The National level enrolment into high education is a mere 20%.The access to education among various groups such as castes, religions produces a dismally poor picture. While Upper castes, Christians, jains fare significantly higher than others. Muslims, SC, ST rank way below national averages. The poor among all groups are the worst affected with abysmal enrolments. The rural-urban, female-male divide are staking too. Private un-aided universities are out of reach to majority of Indians.

Corrective measures should aim at spreading, strengthening of central, state university regulating the exorbitant fee charged by private university. Providing credible financial assistance to economically weaker sections and encouraging higher education among SC, ST, Muslims are the need of the hour. Rankings of our university on Global, Asian level reflect the poor state of quality in education. Lack of quality coupled with poor access forms a vicious cycle for students.

Leveraging technology to provide Massive open online courses by IITs, IIMs can normalise quality levels. Improving infrastructure, teacher-student ratio, strengthening regional

language resources and building global network of academicians such as recently launched GIAN project to bring world class teachers to India can point to a bright future Knowledge, skills should also translate into employability. Pursuing the objectives of National Skill Mission and teaching through lectures will have to subordinate to the methods that will lay stress on self-study, personal consultation between teachers and pupils, and dynamic sessions of seminars and workshops. Methods of distance education will have to be employed on a vast scale.

Challenges of present higher educational system in India

Since we have got independence we are facing challenges to establish a great and strong education system. Various governments came and gone. Off course they tried to establish new education policies in the system but this is very sad to dictate that they were not sufficient for our country. Still we are facing lot of problems and challenges in our Education System. India recognises that the new global scenario poses unprecedented challenges for the higher education system. The University Grants Commission has appropriately stated that a whole range of skills will be demanded from the graduates of humanities, social sciences, natural sciences and commerce, as well as from the various professional disciplines such as agriculture, law, management, medicine or engineering.

- **Lack of quality education**

In the top 100 universities list by 'Times Higher Education World Reputation Rankings', none of the Indian universities could be found in the list. In the 2017 rankings by the HRD ministry, only 2,995 institutions (6%) participated from around 51,000-strong higher educational institutions in India. There is severe regional imbalance too. In the overall rankings, of the 100 best institutions, 67 are from just eight states. Among the best 100 universities, 40 are in three states. Among the best 100 colleges, 77 are from just five states (Nanda, Prashant K. 2017).

- **Corruption in education**

Corruption in Indian education system has been eroding the quality of education. It is one of the major contributors to domestic black money. Payment to Management at dark rooms and seeking admissions is increasing. 'Get full salary in the account, pay back part to Management by blank signed cheques' is also a practice in some private schools.

- **No proper value education**

Value education is not offered in the schools and colleges. If offered, religion and hatred are spread in the name of value education. Many of the doctors, lawyers, CAs, politicians and Govt servants who are supposed to be the saviours of the society, suffer from serious charges of corruption. Old-age homes are increasing. Suicides are increasing. The meaning of love is eventually changing. The education-led technology, inventions and innovations are being misused.

- **Poor Women's education**

Women have a much lower literacy rate than men. Conservative cultural attitudes prevent girls from attending schools. Despite Govt's attempts to provide incentives viz. midday meals, free books and uniforms, girls' attendance is poor. Though the minimum age for marriage is eighteen, many girls get married much earlier. Therefore, at the secondary level, female drop-out rate is high.

- **Lack of Facilities**

As per 2016 Annual Survey of Education Report, 3.5% schools in India had no toilet facility while only 68.7% schools had useable toilet facility. 75.5% of the schools surveyed had library in 2016, a decrease from 78.1% in 2014. Percentage of schools with separate girls' toilet has increased

from 32.9% in 2010 to 61.9% in 2016.74.1% schools had drinking water facility and 64.5% of the schools had playground.

Curriculum issues

There are many different curriculum systems that confuse the students who wish to achieve the same objective such as Engineering, Medical and Business Administration. At the higher education level, there is no uniformity in the syllabuses taught for the same programme. Syllabus revision is done quite often without considering the contemporary requirements of industries. There is lack of diversity in the subjects one can take in colleges. Flexibility to cross over streams is also lacking..

- **Wrong societal outlook**

For Governments, more scoring is success. English is becoming the measure of intellect. Hence, parents of today take least interest in vernacular medium of education. Due to the perceived notion of inferior quality, Govt schools are becoming the last choice for many. Education-seeking migration has become a matter of pride for many families. Most of the school students spend majority of their learning time in preparing for competitive exams. Coaching classes too flourish due to this unwarranted competition, leading to a class-divide

Conclusion :

Education is a country's lifeline, and it has to be given more importance than defense in any country. There is a dire need for revolutionary changes in the India's education system, not only in the syllabus and pedagogy, but also in the attitude towards the test and marks system. India can use its vast human resources productively if the learning system is made effective.

The system of education should be learner-centric rather than mark-centric. Children must be allowed to choose subjects according to their interests. They should be encouraged to research on their own from library books and the Internet and share them in the class. This will help them to develop self-confidence, self dependence and openness to criticism.

Suggestions :

The following suggestions are for the improvement of quality of higher education in the country.

- Need based Job-oriented courses should be provided in colleges and universities that would fulfill the skill based educational needs of the society.
- Teachers should encourage creativity in students. The latter should be exposed to economic, environmental and societal problems.
- Students from economically backward families must essentially be given fully subsidized education.
- Special grants to universities and colleges in backward areas should be provided to improve their infrastructure and facilitate innovations and thereby become internationally respected.
- Liberal funding of higher education and creation of funds through donations, upwards, revision of fee structure, raising funds from corporate sources should be considered by the governments in the centre and states.
- Quality seminars, conferences and workshops should be organized to train the trainers to cope up with the changing culture and the changing needs of the students and the society.
- The strength of a class should not be more than 25 at school and 50 at higher education. A child cannot get the required attention of a teacher if the strength is unreasonable

Reference :

1. National Knowledge Commission, Report to the Nation (2006) , New Delhi(2007). National Knowledge Commission.
2. Agarwal P (2006) " Higher Education in India : The Need of Change ICRIER Working paper Indian council for Research on International Economic Relations, 180
3. MHRD(2006) Annual Report. Ministry of Human Resource Development of Secondary and higher education. Government of India. New delhi.
4. Tilak J.B.G.and Varghese N.V. Research for education in india Occasional Paper. New Delhi NIEPA.
5. Gupta. Asha (2005). International Trends in Higher education and the Indian Scenario. CSHE Research and Occasional paper series centre for studies in Higher Education: University of California.

Effective Inclusive Education by Quality Teacher Education

Miss. Noorain Fatima
Ph.D. Research Scholar

Abstraction:

The inclusive school is that all children should learn together wherever possible regardless ofany difficulties or differences theymay have. Inclusive School must recognize and respond to the diverse needs of their students, accommodatingboth different styles and rates of learning and ensuring quality education to all through appropriate curriculum, organizational arrangements, teaching strategies, resource use and partnership with their communities. The basic purpose of inclusive approach is to improve the quality of life through facilitating interactions between the children with and without special needs that would contribute to both bonding and building a complete society.

Introduction

Inclusive elite is the need of anhour that can be made possible only when there is total encompassment in education. Now inclusive education is the most feasible plan of getting across of education to each child. The meaning of inclusion has emerged as a result of Social justice movement in the field of disability which emphasizes that the school create an environment in which children with special needs are seen asan active member of the social continuity with competence and capability for making positive contribution Inclusive education as a concept is notion that requires school to respond to the varying competencies of children. Inclusive education is a human right approach and the philosophy for attaining equity , justice and quality education for all children, especially those who have been traditionally excluded from mainstream education due to disability, ethnicity, gender or other characteristics, it is a human right approach, UNESCO has defined that it is a process of addressing and responding to the diverse needs of all learners by increasing participation in learning and reducing exclusion Within and from education.

Teacher Education: Conceptual Framework

However, a complete and successful implementation of inclusive education programs depends on a numbers of variables. One such variable, and perhaps the most important one, is the teacher education, Teacher education includes the policies and procedures designed to equip teachers with the knowledge, attitudes, behaviours, and skills they require to perform their tasks effectively in the school and classroom. We may define teacher education as such institutionalized educational procedures that are aimed at the purposefully organized preparation or further education of teachers who are engaged directly or indirectly in educational activities. Teacher education aims at helping the teacher in understanding the nature, abilities, aptitudes, developmental level, individual differences, emotion, instincts, Sentiments, ambitions of the child and assists them in making better adjustments.

Inclusion means full inclusion of children with diverse abilities (that is both giftedness and disability) in all aspects of schooling that other children are able to access and enjoy involves regular schools and classrooms genuinely adapting and changing to meet the needs of all children as well as celebrating and valuing differences. In an ideal system of inclusive education, the general education itself should make the education of children with special needs as its integral part. The implied meaning of this is that general educators should be equipped with knowledge and skills to address the learning and other needs of children with special needs with minimum or no assistance from special educators.

Need of Quality Teacher Education for Inclusive Education: Supportive Reviews

Teacher's competence plays an essential role in quality education. Studies suggest that the quality of the teacher contributes more to learner achievement than any other factor, including class size, class composition or background. The need for high quality teachers equipped to meet the needs of all learners becomes evident to provide not only equal opportunities for all, but also education for an inclusive society. It is the knowledge, beliefs and values of the teacher that are brought to bear in creating an effective learning environment for pupils, making the teacher a critical influence in education for inclusion and the development of the inclusive school. Favourably disposed teachers toward the inclusion of students with disabilities in regular education classrooms employ more effective instructional strategies than those who hold negative attitudes. Researchers have also found out that there is a positive correlation between supportive attitudes by teachers and enhanced performance by students with disabilities who were included in regular classrooms.

Challenges to Ascertain Quality Teacher Education

Teacher education India has been trying hard to strengthen its quality. After independence government of India had undertaken number of initiatives to promote quality teacher education in order to ensure quality education to one and all irrespective of any diversity. However, it is true that after persistent struggle there is evident improvement, but still there is no end to the perfection. Some of the challenges relating to quality teacher education which are confronting the successful implementation of inclusive education in its true Spirit are highlighted below:

- **Institutional Inertia and Brand Inquiry:** Due to the divergence of state, society, judiciary and education there is institutional inertia. Earlier the society was governed by society, and then state started governing the society, now the economy is overarching both the society and state. There is also public private dichotomy of the teacher education. Education has largely been commercialized by private and corporate sectors in India which in turn weigh down the quality of teacher.
- **Incompetency of Students and Teachers:** The existing training program does not provide adequate opportunities to the student teachers to develop competency because the organizers of teacher's training program are not aware of the existing problems of schools.
- **Poor Integration of Humane and Professional Skills among Teachers:** The teacher education for preparing humane and professional skilled teachers needs to be holistic. Along with content and methodology there is a need to integrate emotional competencies, passion, positive will, self-awareness, social sensitivity, self-management, empathy, interpersonal relationship, critical thinking, understanding of individual difference with regard to needs, ways of learning, and rates of learning, effective communication, problems Solving, decision making, leadership, life skills, techno pedagogic skills, human developmental skills, and Spiritual skills etc. However the present teacher education system has failed to cultivate most of the above mentioned skills within the teachers.
- **Rare Innovation:** Innovations in teacher education are very rare. It may be attributed to many factors. Novel ideas do not incubate because of the adverse external conditions. There are wide gaps between the visionaries and actors. So very often the innovations have short life and die down in the institutions, where these originate. Sometime the most innovative programs fail in the formal system due to environment, poor socio-economic status, politics, and rigid policies, legislations, and stipulated boundaries of apex body.
- **Inadequate Techno-Pedagogy Skills and ICT Literacy:** We are in the era of information communication technology. Researchers have proved that technology plays a vital role in

enhancing the quality and competence of the teacher. It enables teachers to deal with the diverse problems arise in the classroom. Still the advance techno-pedagogical skills have not been included in the teacher education program in a fabric manner in India and as a result, most of the teachers do not have knowledge of the availability, benefits and using strategies of technology in classroom situations.

- **Isolation of Special Education:** Very less importance has been given on the subjects and pedagogies of special education in the general teacher education program. As a result the teachers, who have been trained under general teacher education program, often fail to cater the needs of children with special needs in inclusive settings. On the other hand the number of special education institutions is very few and not capable of producing special educators in proportion with the numbers of children with special needs in India.
- **Problems of Practice Teaching:** Inspire of all kinds of elaborate arrangements regarding practice in teaching, student teachers are non-serious to the task of teaching, deficient in sense of duty irresponsible, aimless, indifferent to children, lacking innovative measure in teaching which are great obstacles in the development of pedagogical skills.

Other Challenges

1. Selection problem,
2. Insufficient financial grants,
3. Stake holder non-alignment,
4. Domain-pedagogy mismatches,
5. No teacher education policy,
6. Lack of culture-specific pedagogy,
7. Problem of supervision of teaching,
8. Narrow scope of teacher education,
9. Little contribution to higher education,
10. Deficient in facilities for pupil-teacher,

Probable Solutions

In addition to the above challenges the following Solutions are proposed for improving the quality of teacher education in order to confirm proper implementation of inclusive education in India which in turn will ensure holistic development of the individual as well as of the nation –

- Incorporating special education in curriculum of general B.Ed.,
- Developing teacher education policy in India,
- Regulations and norms of teacher education, Manpower planning in teacher education,
- Appropriate methodology in teaching,
- Internship in place of practice teaching,
- Transferring special education under MHRD,
- Introducing universal design of learning,
- Research in educational technology, ICT and historical, economical and philosophical foundations,
- Professional skill development in the areas of cooperative learning, peer tutoring, adaptive curriculum, varied learning styles, etc.,
- Collaboration between schools and teacher training institutions,

Conclusion

To conclude it can be said that as the teacher is the pivot of the entire educational system and is the main catalytic agent for introducing desirable changes in the teaching learning process,

all attempts need be made to improve the teacher education programme so that it can gift us the quality and competent teachers capable of meeting the diverse needs of each and every students irrespective of their abilities and disabilities in an inclusive classroom. They are to be motivated to become dynamic, enthusiastic, positive, innovative, and creative. It is a proven fact that self-motivated and really industrious teacher can utilize his own resources to keep himself abreast of new knowledge and skills and teachers with adequate knowledge about various disciplines show positive attitude towards his her students.

References

- Ashman, A. and Elkins, J. Educating Students with Diverse Disabilities.
- Calderhead, J. and Shorrock, S.B. Understanding Teacher Education.
- Cook, B.G., A Comparison of Teachers Attitudes toward Their Included Students with Mild and Severe Disabilities, The Journal of Special Education.
- Curriculum Framework for Teachers Education, Draft. National Council for Teacher Education NewDelhi.
- Das,A. K,Gichuri,M, and Singh,An .Implementing Inclusive Education in Delhi,India: Regular School Teachers ' Preferences for Professional Development Delivery Modes. Professional Development in Education,Vol. 39, Issue No. - 5, pg. 698 - 711,
- Dash,N. (2006). Inclusive Education. New Delhi:Atlantic,
- Desai, A J. (2012). Problem of Teacher Education in India, International Journal for Research in Education (IJRE). Volume 1, Issue No. - 1,pg. 54 - 58.
- Dove. (1985). Teachers and Teacher Education in Developing Countries; Issues in Planning. Management and Training. London: Croom Helm.
- Garner,A. (1999). Inclusive education; Supporting Inclusion in Education System. London: Kogan Publication
- Goel,C,&Goel,D. (2014). Teacher Education in India Issues and Concerns. University News, Volume – 52, Issue No. 23,pg. 05-19.

Comparative study to assess the Challenges faced by Teacher Education and Nursing Education Institutions.

Name of the Researchers:

Ms. KirtiMangeshJamdar
Assistant Professor.
S.N.D.T Women's University.

Dr. AnkushTulshiramAundhakar.
Principal.
Sindhudurg Education Society.

Abstract:

Title: Comparative study to assess the Challenges faced byTeacher Education and Nursing Education Institutions. Quantitative approach used, Survey design, sample size: 30 (15 + 15), Nonprobability convenience sampling. On comparison between teacher education and nursing education institutions it is clear that both the institutions face similar challenges related to admission procedure, infrastructure, staff accountability, student satisfaction and results. Regulations needs to be implemented in order to carry out proper functioning of the institutions.

Introduction:

As the education institutions are flourishing, so are the challenges faced by the educational institutions. As per the Indian scenario, majority of the students after their graduation are inclined towards the job oriented courses. To name few of them is the teacher education course i.e. B.Ed. and Nursing education. Both these courses are job oriented and attract majority of the students clearing their 12th standard.

Need and Importance of the study:

With this study the researchers aim to focus the challenges so that it can be brought forward to the governing bodies of these educational institutions. Certain policies can be changed or regulated in order to main stream the whole process.

Statement: Comparative study to assess the challenges faced by teacher education institutions and nursing education institutions.

Objectives:

1. To assess the challenges faced by the teacher education institution.
2. To assess the challenges faced by the nursing education institution.
3. To compare the challenges faced by teacher education and nursing education institutions.

Key Words:

Challenges, Teacher education Institutions, Nursing education Institutions.

Assumptions: Challenges faced by educational institutions may vary from each other.

Research Approach: Quantitative approach.

Research Methodology: Survey.

Setting: Selected colleges of Education affiliated to Mumbai Universityand colleges of Nursing affiliated to Maharashtra University of Health Sciences.

Population: Principals who are working in the colleges of education and Principals who are working in the colleges of Nursing

Sample:: Principals who are working in the colleges of education affiliated to Mumbai University and Principals who are working in the colleges of Nursing affiliated to Maharashtra University of Health Sciences who fulfill the inclusion criteria.

Sample Size: 30

Sampling Technique: Non Probability Convenience Sampling.

Criteria for sample selection:

Inclusion criteria: Willing to participate in the study, Able to access the survey form via internet.

Tool: Structured questionnaire: **Technique:** Self reporting

Plan for data Analysis: Descriptive: frequency and percentage.

Data Collection: The tool in this study was an online survey that was used to gather data from 30 participants, from within the different teacher education institutions affiliated to Mumbai University and Nursing education institutions affiliated to Maharashtra University of Health Sciences. Participants consent was approved through emails and what's app and accordingly the link of the tool was forwarded to them. The participants completed this 10 min survey and submitted to the Researchers online itself. The study was conducted in a manner that protected the confidentiality of the participants. Survey items were developed based on an extensive literature review. The study gathered quantitative data to answer the research question.

Tool: This study is carried out to explore the challenges faced by Teacher Education institution principals and Nursing education institution principals regarding aspects like Admission Process, Infrastructure, Staff Accountability, Student Satisfaction and Results. The tool used for data collection was structured questionnaire. The total number of statements were 12.

Data Analysis:

A Admission Process

1 Does your first year of Academic calendar completes required hours of teaching as per the governing bodies? **n = 30**

	Teacher education				**Nursing Education**			
	YES		**NO**		**YES**		**NO**	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	0	0	15	100	0	0	15	100

From the above information it is evident that 100 per cent of teachers in both teacher education and nursing education institution say that they are not able to complete the Academic calendar as per the given schedule.

2 Are you able to give justice to implement syllabus to the admitted students in the last round of admission process?

	Teacher education				**Nursing Education**			
	YES		**NO**		**YES**		**NO**	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	0	0	15	100	0	0	15	100

Cent per cent Principals reported that they are not able to give justice to implement the syllabus who are admitted in the last round of admission.

3 Does this delayed admission process have impact on students education quality?

	Teacher education				**Nursing Education**			
	YES		**NO**		**YES**		**NO**	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	15	100	0	0	12	80	3	20

All the principal from teacher education institutes shared that yes there is impact on student's quality education due to this delay. But this number was seen reduced to only 80 per cent for nursing education institutions.

4 Do you make efforts to work extra hours to complete the syllabus as directed by regulating bodies?

	YES		**NO**		**YES**		**NO**	
	f	%	f	%	f	%	f	%

	15	100	0	0	15	100	0	0

Cent per cent Principals both from teacher education institution and nursing education institution said that yes they make extra efforts to complete the syllabus as directed by the regulating bodies.

B Infrastructure:

5 Is your educational institution able to possess the required infrastructure for development of the institution as per the rules laid by regulating bodies?

	YES		NO		YES		NO	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	8	53	7	47	7	47	8	53

Only 53 per cent of Principals from teacher education institute and 47 per cent from nursing institute said that they are able to possess the required infrastructure for development of the institution.

6 Will it be possible for your institution to acquire the permissions from concerned authorities for additional infrastructure?

	YES		NO		YES		NO	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	10	67	5	33	12	80	3	20

Sixty seven per cent of Principals from teacher education institution said they will get permission for additional infrastructure, whereas nursing education institution principal 80 per cent said yes.

7 Is inappropriate infrastructure a hindrance towards quality education?

	YES		NO		YES		NO	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	12	80	3	20	12	80	3	20

Eight per cent of principal from teacher education institution and also from nursing education institution said yes inappropriate infrastructure is hindrance towards quality education.

C Staff Accountability:

8 Do your think teachers are doing justice in implementation of the syllabus in the allotted hours.

	YES		NO		YES		NO	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	9	60	6	40	13	87	2	13

Only 60 per cent of the principal from teacher education institution said yes as compared to 87 per cent from the nursing education institution said yes to the statement that teachers are doing justice in implementation of the syllabus in the allotted hours.

9 Do you think teachers are satisfied with their work in curriculum implementation?

	YES		NO		YES		NO	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	0	0	15	100	0	0	15	100

Both in teacher education and nursing education institution cent per cent teachers said they are not satisfied with their work in curriculum implementation.

D Student Satisfaction:

10 Are the students satisfied with the justice given with the syllabus implementation?

	YES		NO		YES		NO	
	f	%	f	%	f	%	f	%

	0	0	15	100	0	0	15	100
Cent per cent principals from both teacher education and nursing education institution said no the students are not satisfied with the justice given with the syllabus implementation.								
11 With this current scenario of curriculum implementation will the students be competent enough to survive in the era of competition?								
	YES		**NO**		**YES**		**NO**	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	9	60	6	40	13	87	2	13
60 per cent from the teacher education institution and 87 per cent from the nursing education institution said yes the students will be competent enough but still 40 % from teacher education and 13 per cent form nursing education institution cannot be neglected.								
E Results:								
12 Does the delayed process of curriculum implementation affect the results of the students?								
	YES		**NO**		**YES**		**NO**	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	15	100	0	0	12	80	3	20
Cent percent of teachers from teacher education institution said yes that delayed process of curriculum implementation affects the result of the students whereas 80 per cent of nursing education principals said yes to this fact.								

DISCUSSION:

From the above data it is clear that neither the teacher education institution nor the nursing education institution is able to complete the Academic Calendar. With regard to infrastructure it is seen that institutions both in teacher education and in nursing education institution are unable to fulfill the requirements of the regulating bodies as per the rules. Staffs in both institutions are unable to give justice to the covered syllabus. They say students may not be competent enough in the ear of competition to meet the needs of the society.Students are not satisfied as they are overburdened with work which they need to finish in short duration of time. This doesn't give away quality output again.Due to late academic entries the results are late. This affects the job opportunities for the students**.**

RECOMMENDATIONS:

The researchers here want to bring to the notice of the regulating authorities to streamline the admission process, which can further avoid teachers' students and Principals facing difficulties in meeting the needs of the society. The group of students who will be well qualified and skill full is the need of the hour in order to bring out quality change in the teacher education as well as nursing education field.

शिक्षणातील नवे प्रवाह, भविष्यातील शिक्षणप्रणाली आणि आव्हाने

विनोदकुमार विक्रम पांडे
सहशिक्षक, जि.प.प्रा.शाळा, बिल्हाडी,
केंद्र दाभाडी, ता. बदनापूर, जि. जालना.

प्रस्तावना

भारताचे माजी राष्ट्रपती डॉ.सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्यानुसार 'बुद्धिला चालना देणे, हृदयाचे शूद्धिकरण करणे आणि आत्म्याला शिस्त लावणे म्हणजे शिक्षण होय.' तसेच हर्बार्ट स्पेंसर नुसार 'सर्वांगसुंदर जीवनाची तयारी म्हणजे शिक्षण होय.' वरील विचारांनुसार शिक्षणक्षेत्रात जुने ते सोने आणि नवे ते हवे या अनुषंगाने शिक्षण क्षेत्रातील शिक्षणविषयक कक्षा व्यापकपणे विस्तारत आहेत. खालील प्रमाणे नवे प्रवाह यात जोडले जात आहेत.

शिक्षणातील नवे प्रवाह

१) विद्यार्थीकेंद्रीत अध्यापन पद्धती

आजचा काळ हा विद्यार्थी केंद्रीत अध्यापन पद्धतीचा आहे. विद्यार्थ्याच्या गरजा, आशा, आकांक्षा व सर्वांगीन विकासाच्या दृष्टीने अध्यापनात नवनवीन अध्ययन अनुभवांची रचना केली जाते. यासाठी खालील वैशिष्ट्यांचा शिक्षण प्रवाहात विकास होत आहे.

अ) कल चाचण्या – विद्यार्थ्याचा ओढा, आवड, कल नेमका कोणत्या क्षेत्रात आहे. यासाठी विविध चाचण्या घेऊन विद्यार्थ्यांची भविष्यातील दिशा ठरविली जाते. देशात-विदेशात व्यावसायिक स्तरावर अनेक कंपन्यांचा या चाचण्यांच्या आयोजनात सहभाग वाढत आहे.

ब) गरजानुरुप अभ्यासक्रम – अभ्यासक्रमाची रचना ही बालकाच्या स्थळ, काळ, गरजा या विविध अनुषंगाने केली जाते व उत्तरोत्तर त्यात बदल केले जातात.

क) क्षमताधिष्ठीत अभ्यासक्रम – अभ्यासक्रमाची रचना अशा रीतीने केली जात आहे की भविष्यातील आव्हाने पेलण्यासाठी आवश्यक क्षमता त्यामध्ये बाणवल्या जाव्यात.

२) भौतिक साधनांची पर्याप्तता

आधुनिक शिक्षणात विद्यार्थ्याला समृद्ध शैक्षणिक अनुभव देण्यासाठी खालील साधनांची उपलब्धता नवीन शिक्षण प्रवाहात करुन दिली जात आहे.

अ) ई-लर्निंग सुविधा, ब) इ-कम्यूनिकेशन्स, क) शैक्षणिक साहित्याची उपलब्धता, ड) भौतिक परिसर सुविधा, इ) पर्यावरणपूरक व अभ्यासपूरक वातावरण निर्मिती.

३) विश्वात्मक दृष्टीकोन

नवीन शिक्षण प्रवाहामध्ये विद्यार्थ्यांना जगातील विविध कला, कौशल्ये, कृतींची ओळख करुन जागतिक स्तारावरील विविधता समजावून विश्वात्मक दृष्टीकोन बाळगण्यास सक्षम करण्यासाठी शिक्षणक्षेत्रात प्राधान्य दिले जात आहे.

४) कौशल्याधिष्ठीत अभ्यासक्रमाची रचना

आधुनिक शिक्षण हे विविध कौशल्यांनी परीपूर्ण बनत वालले आहे. यामध्ये शिक्षकांसोबत समाजातील विविध घटकांतून विद्यार्थी कौशल्ये शिक्षण घेत आहे. जसे जपानची 'मिड ब्रेन टेक्निक' तर भारताचे 'वैदिक मॅथेमॅटीक्स', चीनचे 'ॲबॅकस' ही नवनवीन कौशल्ये सार्वत्रिकपणे शिक्षणात समाविष्ट केली जात आहेत.

५) अद्ययावतीकरण

विविध विषयनिहाय घटक, उपघटकांच्या अद्ययावतीकरणावर, नवीन प्रवाहात समाविष्ट करुन भर दिला जात आहे. आजचे ज्ञान हे उद्या जुने होत आहे. नवनवीन संकल्पनांचा भर व जुन्यांमध्ये अद्ययावतता आणून ज्ञानरचनावादी शिक्षणाला अधिक चालना दिली जात आहे.

६) शासनाचे शिक्षणासंबंधी अभियान

शिक्षण क्षेत्रात नवीन प्रवाहांचा, उद्दिष्टांचा समावेश करुन जीवनाभिमुख, सर्वांगीन गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. यासाठी सर्वशिक्षा अभियान, विद्यापीठीय शिक्षणात UGC स्तरावरील विविध बदल यातून विस्तृत व्यापक शिक्षणपद्धती विकसित होत आहे. NCF-2005 व SCF-2010 मधून शासनाच्या शिक्षणविषयक योजना राबविताना मार्गदर्शन मिळत आहे.

भविष्यातील शिक्षण प्रणाली

कोणत्याही राष्ट्राचा विकास व जडणघडण त्या राष्ट्रातील शिक्षण प्रणालीवर अवलंबून असते. म्हणतात ना – 'जसे पेराल तसे उगवेल!' यानुसार शिक्षण क्षेत्र ही अशी गुंतवणुक आहे ज्यातून देशाचे उज्वल भविष्य घडणार आहे. भविष्यातील शिक्षण प्रणाली ही –

१. व्यक्तीला सक्षम, समृद्ध, संस्कारीत बणवनारी असावी.
२. जीवनाभिमूख शिक्षण देऊन समृद्ध करणारे असावे.
३. ज्ञानरचनावादावर आधारीत असावी.
४. कौशल्याधिष्ठीत व क्षमताधिष्ठीत अभ्यासक्रमयुक्त असावी.
५. उपक्रम व प्रकल्पांच्या माध्यमातून अध्ययन अनुभव समृद्ध असावी.
६. चार भिंतीच्या व चौकटीच्या बाहेरील ज्ञानावर अधारीत असावी.
७. समाजात सकारात्मक परीवर्तनाचे हुकमी हत्यार असावी.
८. भूत-वर्तमान-भविष्यातून आशावाद निर्माण करणारी असावी.
९. 'वसुधैव कटुम्बकम' दृष्टीकोन, एकात्म भाव बाळगणारी असावी.
१०. विविध तंत्रज्ञानाचा, विविध स्तरावर अवलंब करणारी असावी.
११. 'ताणतणावाचे व्यवस्थापन' शिक्षण देणारी असावी.
१२. नैतिक शिक्षण, लैंगिक शिक्षण सारखे नवनवीन विषय अंतर्भूत असावी.
१३. खाजगीकरण व व्यापारीकरणावर अंकुश लावणारी असावी.
१४. व्यक्ती विकास व समाज विकास प्रेरक असावी.

अशा प्रकारे भविष्यामध्ये अजूण बऱ्याच विषयांना स्पर्श करणारी शिक्षण प्रणाली असावी. त्यातून शासन प्रशासन स्तरावर विविध कृती कार्यक्रमांचा समावेश असावा.

शिक्षणातील आव्हाने

शिक्षण क्षेत्र हे असे क्षेत्र आहे त्याद्वारे व्यक्ती आपले परीपूर्ण जीवन जगण्याचा प्रयत्न करतो. ज्ञानाच्या कक्षा रुदावत विश्वाला गवसणी घालतो परंतु शिक्षणातील विविध आव्हाने यामध्ये अडथळे ठरत असतात. त्यातील प्रमुख आव्हाने खालील प्रमाणे आहेत-

१. आर्थिक समस्या – विविध शिक्षण प्रकल्प, उपक्रम व कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी शहरी व ग्रामीण भागातील प्रमुख समस्या म्हणजे निधीची समस्या होय.

२. भौतिक समस्या व साधनांची टंचाई - सर्व अध्ययनार्थी पर्यंत शिक्षणाच्या नवनवीन संकल्पना प्रेषीत करण्यासाठी भौतिक साधनांचा तुटवडा ही प्रमुख समस्या आहे.

३. सामाजिक आव्हाने – वंश वाद, जाती वाद, प्रतिगामी सामाजिक चालीरीती या आजूण शिक्षण क्षेत्रात प्रमुख आव्हान बणून आहेत. यांना बाजुला सारल्याशिवाय शिक्षण विकास अवघड आहे.

४. अंमलबजावणीचे आव्हान – शासन-प्रशासन, सामाजिक संस्था व विविध स्तरावर शैक्षणिक योजनांची अंमलबजावणी काटेकोरपणे होणे गरजेचे असते परंतु समन्वयात्मक अभावातून अंमलबजावणीचे आव्हान आहे.

५. लोकसंख्येचे आव्हान – देशात व जगात लोकसंख्येचा विस्फोट हा शिक्षणातील योजनांच्या सार्वत्रिकीकरणातील महत्वाचे आव्हान आहे.

६. रोजगार पुरक शिक्षण – शिक्षणाने व्यक्ती ज्ञानाने परिपूर्ण तर व्हावा सोबतच त्यातून कौशल्याधिष्ठीत रोजगार निर्मिती व्हावी. परंतु सुशिक्षितांमध्ये बेरोजगारी हे एक आव्हान आहे.

७. आभावात्मक दृष्टीकोन – शिक्षण हे कामापूरते, गरजेपूरते नसुन अखंड चालनारी प्रक्रिया आहे. शिक्षणाच्या खाजगीकरणामुळे व व्यापारीकरणामुळे दृष्टीकोनाचा अभाव हे एक आव्हान आहे.

८. प्रादेशीक असमतोल – देशांतर्गत भौगोलिक व सामाजिक विविधतेमुळे असमतोल, ग्रामीण शहरी भिन्नतेमुळे असमतोल हे एक आव्हान आहे.

९. अपंगांचे, स्त्रीयांचे समावेशन – समाजामध्ये अपंग शिक्षण, लिंगाधारीत शिक्षण यामध्ये स्त्रीया व तृतीय पंथीय बऱ्याच पिछाडीवर आहेत. त्यांना शिक्षण प्रवाहात आणणे हे एक आव्हान आहे.

संदर्भ

१. हेरंब कुलकर्णी, शाळा आहे पण शिक्षण नाही, ग्रंथाली प्रकाशन.

२. अकोलकर व पारणकर, नवशिक्षण प्रवाह आणि प्रवृत्ती.

३. जीवन शिक्षण मासिक, म. रा. शै. सं. व प्र. परिषद, पुणे.

४. शिक्षण संक्रमण, म. रा. माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.

Challenges and remedies of Teacher Education Institutions in India

Prof. Dr. Jayshri Baliram Patil
K.C.E.S's College of Education and
Physical Education, Jalgaon
email – jayshribpatil42@gmail.com
mob-9860466490

Abstract

The progress of a country depends upon the quality of its teachers and for this reason teaching is the noblest among all professions. Teacher Education is a programme that is related to the development of teacher proficiency and competency that would enable and empower the teachers to meet the requirements of the profession and face the challenges there in. Now a days the field of education is not only limited but has broadened in various new horizons. Development and changes in education have affected teacher education necessitating review and reforms. Indian education system is rapidly changing with the explosion of knowledge, population growth, advancement of science and technology and innovative ideas and practices. It demands preparing teachers who in turn will help to strengthen a knowledge society to meet the challenges of globalization and to mould the society. Empowering the teacher's performance is essential to increase the quality in teacher education in India. The present paper will focus on certain glaring challenges which persist in our teacher education programmes and the remedial measures which include proper planning and utilization of human resources, qualified staff, adequate facilities of space and equipment, effective teaching practice and internship. The remedies will be helpful to Central and State Govt. and policy makers, best educationalist, colleges and universities to bring reforms and bright the future of teacher education.

Keywords: ***Teacher Education, Quality, Competency.***

Introduction -

Man is a social being. He is an integral part of society. The man is product of society where as society also depends upon its individuals for its development. Aims and objectives of any society can achieved through the proper educations of its men. For such an educational system, we require efficient teachers. It is well known saying that teacher is the national builder. To be able to discharge such a high responsibility, it is very necessary that the teacher must become conscious of his role towards society. His behave should indicate his attempt to do his job properly. His personality must reflect characteristics of good citizenship, dignity of the individual, rights and duties etc., so that he may transmit the same to the younger generation.

Meaning of Teacher Education

Teacher Education refers to the policies and procedures designed to equip teachers with the knowledge, attitudes, behaviors, and skills they require to perform their tasks effectively in the school and classroom.

According to Goods Dictionary of Education Teacher education means, ―all the formal and non-formal activities and experiences that help to qualify a person to assume responsibilities of a member of the educational profession or to discharge his responsibilities more effectively.

The American Commission on Teacher Education rightly observes, "The quality of a nation depends upon the quality of its citizens. The quality of its citizens depends not exclusively, but in critical measure upon the quality of their education, the quality of their education depends more than upon any single factor, upon the quality of their teacher."

Comprehensive meaning of teacher education : According to NCTE – Teacher education means programs of education, research training of persons for equipping them to teach at pre-primary, primary and secondary and Senior Secondary Stages in school and includes non-normal education, part time education, adult education and correspondence education.

Major Challenges of Teacher-Education -

A lot of planning and resources has been spent for improving the quality of teacher education. New technologies have been introduced in the field of education, still our teacher-education could not raise upto the expected level. It is lacking behind somewhere in realizing its purpose. Its scope has broadened and its objectives have become focused during the last thirty five years, but teacher education could not realize its objective fully. A number of write ups have appeared on educational quality in recent years, examining factors that help improve education and proposing ways to promote better learning in schools. The challenges of quality has become critical in many countries. In countries like India where with constrained resources, the successful effort to increase access to basic education has often led to declining quality of education. In a search for the factors that promote quality, various programs as well as the literature increasingly emphasize teachers, schools, societies and communities. The rapid changes in society led to teachers facing new and complex challenges , resulting in changes in the area of teacher education. Some challenges in Teacher Education are delineated here along with probable suggestions:

- **Quality Concern :**

The Practices and Procedures insisted upon by Teacher Education Institutions usually tend to be quite at variance with the Content, Instructional Objectives, nature and level of the Learner Group, teacher's inclinations and capacities and the context in which the instructional process is carried out. Irrespective of the institution and where it is situated, all student teachers generally conclude that the B.Ed. programme is not so useful once they become regular teachers in schools, although it is essential passing the B.Ed. examination to become a regular teacher. The significant Question that it poses to teacher educators is whether there is any 'Omnibus' methodology for Teaching.

- **Technical Clarity :**

There is a certain lack of technical clarity about what are proposed and insisted upon as essentials in Practice Teaching. To Some extent, this could also be due to the fact that several teacher educators, who provide 'feedback' to student teachers, are themselves in no position to be sensitive to the subtleties of the instructional process. They can hardly visualize effective alternatives and suggest them to student teachers.

- **Developing Creativity -**

No doubt bloom in his life time revised the objectives of higher mental order by placing creativity at the top because development of creativity is very essential for the all round development of human being. But we have forgotten that knowledge cannot be delivered, it has to be created. It means that we should emphasis on creativity.

- **Working Of Teacher-Education Institutions -**

The National Council for teacher- education (NCTE) is a regulatory body which controls the functioning of these institutions and prevent them from becoming commercial institutions, but because the country is so diverse with innumerable institutions, it sometimes get difficult to monitor all the institutions. Some unscrupulous institutions have become simply money making centre and produce certified but incompetent teachers which is a matter of great concern because incompetency of teachers can harm the system of education.

- **Globalization And Erosion of Values -**

Due to globalization and advancement of science and technology world has become closer. Access to all kind of information is very easy. The facility of internet has reached every nook and corner of the country. Every transaction is going to be online. But there are several deviations particularly of young students who are prone to malpractices. It is said that "our inclination towards bad is more than our inclination towards good". In this sense mobile culture, internet, face book and twitter etc. have polluted young minds. This led to the erosion of values.

- **Developing Life Skills -**

Life skills are certain skills which are essential for personal development and growth. These skills enable man to deal with the life's difficulties and adversities more effectively. These skills are (a) Thinking Skills

(b) Self Awareness, Problem Solving, Creative Thinking, Decision making and Critical thinking (b) Social Skills – Interpersonal relations, effective communication and empathy (c) Emotional Skills – Stress Management. Main issue is that teacher-education is memory based i.e. there is no active involvement of students, so we are lacking in the development of life skills among the students, which are essential for all round development of students.

- **Realisation of Constitutional Goals -**

India is a democratic Society and there are four founding pillars of this democratic society as are mentioned in our constitution. These are

- Equality of status and opportunity.
- Liberty of thought, expression, faith, belief and worship.
- Fraternity assuring the dignity of the individual and unity and integrity of the nation and
- Justice – Social, Economic and political

These concepts incorporated in the constitutional are essential for national development.

- **Initial Teacher Education Organization**

Initial Teacher Education in many countries takes place largely or exclusively in institutions of Higher Education. It may be organized according to two basic models. In the 'consecutive' model, a teacher first obtains a qualification in one or more subjects (often a first university degree), and then studies for a further period to gain an additional qualification in teaching; (in some systems this takes the form of a post-graduate degree, increasingly, this is a Masters). In the alternative 'concurrent' model, a student simultaneously studies both one or more academic subjects and the ways of teaching that subject, leading to a qualification as a teacher of that subject. Other pathways are also available. In some countries, it is possible for a person to receive training as a teacher by working in a school under the responsibility of an accredited experienced practitioner. In the United States, approximately one-third of new teachers come through alternative routes to teacher certification, according to testimony given by Emily Feistritzer, the President of National Center for Alternative Certification and the National Center for Education Information, to a congressional subcommittee on May 17, 2007.

Remedies :

Teacher education institutions should be put under strict control of this regulatory body (NCTE) for the selection of teacher, students and provisions of good infrastructure etc.

- Working of Teacher education institutions should be examined from time to time and strict action should be taken if they fail to come up to expected level.
- Privatization of teacher education should be regulated.
- Affiliation condition should be made strict.
- There should be a planning unit in each State Education Department. The function of this unit should be to regulate the demand and supply of teachers at various levels of schools. This unit can also be given the responsibility of projecting future requirements of teachers in various categories.
- Educational institution should be equipped with facilities for organizing various types of activities such as daily assembly programmes, community living, social work, library organization and other curricular activities, which promote democratic spirit of mutual appreciation and fellow feeling.
- The practicing schools have to be taken into confidence. For this the members of the staff of teachers colleges should be closely associated with the schools. The course of studies and the practical work and practice teaching can be easily moderated in such a way that they will have useful implications for improving school practices.
- Selection procedure must be improved and interviews, group discussions along with common entrance test and marks should be introduced.

- Educational institutions should be graded according to the standards of the institution and admission should be allowed according to standard of the institutions.
- Teacher educators must be well qualified and experienced with language proficiency.
- Curriculum of teacher education programme should be revised from time to time according to changing needs of society.
- The quality of teacher education programme should be up graded. Teacher education programme should be raised to a university level and that the duration of programme should be appropriately enhanced.
- There should be a free exchange of scholars from one department to the other. This will improve the quality of teacher education programmes immensely.
- For professional growth of teacher educators there should be seminars, summer institutes and research symposia at more frequent intervals.
- Correspondence courses in teacher education should be provided, with a strict and high screen for admissions and a rigorous manner of assessment.
- Teachers should be able to think critically make right decisions and maintain harmonious relations with others.
- Evaluation Teacher education, like technical education and higher education must be the responsibility of the central government.
- Among teacher education institutions uniformity must be ensured and maintained in terms of timings of the programme, curriculum and duration.
- Several types of co-curricular activities in the curriculum should be included.
- Government should look after the financial requirements of the institutions.
- Teacher educators must be experienced and well qualified with language proficiency.
- On practice teaching more emphasis should be given till mastery is reached with appropriate feedback.
- Refresher course should be organized for teacher educators frequently.
- Teacher pupil ratio should be ideally 1:8.
- Internship in teacher education should be objective, reliable and valid.

Conclusion –

As an integral part of educational system, Teacher Education in India has to be responsive to socio-cultural ethos and national development. For this Teacher Education needs to undergo rapid change in keeping pace with the demand of learning and expectations of learners, community and society as a whole. Various efforts have been made to improve Teacher Education. But these are not enough because gaps are still visible and wide. Emphasis on four modern teaching approaches such as constructivism, comprehensive learning, contextual pedagogy and ICT integration needs to be highlighted. The role of teacher educators today is to mend the existing system with vision to help Teacher Education grow as a profession and produce quality teachers for schools. It should aim to upgrade the standard of Teacher Education, enhance professionalism and produce quality teachers for schools, upgrade the social status of teachers and develop sense of commitment among them.

This article would be helpful to State and Central Government policy makers, Budget allotment and best educationalist to bring reforms in teacher educational institutions of India.

References –

[1] Aggarwal, JC (1996), Essentials of Educational Technology, Vikas Publishing House, New Delhi.

[2] Anand C.L. (2000) – Teacher Education in emerging India, NCERT, New Delhi.

(3) Dhull, Poonam & Gagon, **Issues and Challenges in Teacher Education,** International journal of research in Economics and Social Sciences April 2017 Vol.7 Issue 4 P.P.50-54

(4) Himmat, Darshit "**Challenges and Remedy of Teacher Education"** Global Science Research Journal Jan 2017 ISSN :-2465-7212 Vol.5(1) PP -077-081.

(5) Jamwal Balbir Sing; **"Teacher Education :Issues and their remedies**", International Journal of Educational planning and administration, Research India Publications. ISSN -2249-3093 Volume-2, Number 2 (2012) PP 85-90

[6] Mohanti, J.(1998) Modern Trend in Indian Education: Current Issues and Strategies in the context of NEP, New Delhi Deep and Deep.

[7] Mukharjee, K.K. (1972) Some Great Educators of the World, Calcutta, Das Gupta & Co. Pvt. Ltd.

[8] Naik J.P. (1975) Equality, Quality and Quantity: The inclusive Triangles of Indian Education: Bombay Allied Publishers.

[9] Rajan. J (2005) – Review of Social Sciences, Vol-VI, No.2

[10] Sain Sunil Kumar and Kaware Sudhir Sudam, **"The Challenges and Quality of Teacher Educatiohn in India at Present in Indian Educational Scenario.** Journal of Education & Social Policy Vol.1 No.1 June 2014

Impact of Globalization on Higher Education in India

Gaikwad R.J.
Assistant Professor,
College of Arts, Bidkin,
Tq. Paithan, Dist. Aurangabad
Email - gaikwadrj333@gmail.com
Mobile No. 9834065834

Introduction :

India has accepted Liberalization, Privatization and Globalization (LPG) in year 1991 by taking a conditional loan from World Bank and our Indian economy became an open economy. Globalization is the process of integration of domestic economy with world economy. Globalization means competition at global. Due to globalization, there was integration of different market like labour market, capital market, commodity market and service market within global market.

So, educational globalization means under and broader educational opportunities for citizens. Due to globalization, there is mobility of students at global level. So, students can take education from any universities and colleges where they want.

Education is a major concern for all societies. As the foundation and essential driving force of economic, social and human development, proper and relevant education is needed.

Objectives :

1) To focus on the higher education in India
2) To study the challenges of higher education system in India.
3) To study the impact of globalization on higher education system.

Research Methodology :

The study of the research paper is based on the secondary data such as different journals, books, magazines, internet etc.

Higher Education in India:

After United States and China, India achieved third position in higher education. At tertiary level, University Grants Commission is the main governing body and Coordinate between centre and state.

As of 2016, India has 799 universities. From 799 universities, 49 are central universities, 402 state universities, 124 deemed universities and 334 private universities.

Other institutions include 39,071 colleges as government degree colleges and private degree colleges, which includes 1800 exclusive women's colleges which acts according to the UGC in 2016.

Colleges may be autonomous, i.e. which examines their own degrees till Ph.D. in some cases. Colleges may be non-autonomous in which university supervises to which they are affiliated.

Challenges of higher education system in India :

1) The quality of research work is low in India.
2) The students are more and faculty for them is less.
3) There are less facilities provided to the students and infrastructure facilities are also not good.
4) After the completion of graduation, there is no employment guarantee in India.

Impact of Globalisation on Higher Education in India:

1) Entry of foreign universities as NITI Aayog has given permission to set up campuses in special economic zones (SEZs)
2) Government has formed different education policies with the help of different committees and commissions.
3) Teachers education must be of qualitative in nature, value based, competency based etc.
4) Privatization of education is increasing rapidly in higher education. It may affect on poor and middle class families.
5) The introduction of technology changes the education system. Video projection screens are increasing instead of blackboards in the classrooms. On-line digital libraries, CD rooms etc. are emerging at large.
6) There may be same syllabus in all the countries. So, a student from India and a student from America can get the same education.

Conclusion:

A coin has two sides in the same manner, impact of globalisation on higher education has also two sides i.e. positive impact and negative impact. Due to globalisation, a student from anywhere can take the education as he wanted but he must have the ability to pay for the concerned education. Along with quantities expansion of education quality of the education must be concentrated. Those who are having low income, special attention towards them should be given to overcome the negative impact of it.

References:

1) www.inspirajournals.com
2) http://en.wikipedia.org/wiki/highereducation.
3) Dutt and Sundharam, Indian Economy, S. Chand and Company Ltd, New Delhi.
4) Naik, P.K. (2015), Globalization and its impact on Higher Education in India, International Journal of Humanities and Management Science (IJHMS), 3 (6).
5) UGC Annual report, 2000-2001.
6) Higher Education Free degree to fly, Economist, February 26 -March 4th 2005.

Challenges of Primary Education Institutions

Rathod Rajkumar Tukaram
M.A.,M.Ed.,SET(Edu)
Research Student & Assistant Teacher
Z.P.Primary School,
Laul no.1, Tq.Majalgaon, Dist.Beed.

Dr.Wadje Nilkanth Tulshiram,
M.Sc.,M.Ed.,Ph.D.,SET(Edu)
Principal, Matsyodari College of Education,
Ambad Road, Jalna, Dist. Jalna-431203.

Introduction :

Primary education has been made free for children from 6 to 14 years of age under right of children to free and compulsory education act 2009. Under RTE 2009 school require to have a playground, compound wall, store room, kitchen shed, library, separate toilets for girls, quality education, ideal pupil-teacher ratio, ideal teacher-classroom ratio etc in the school. But unavailability of resources, effective and quality education not occurs. There are so many challenges in primary education institutions.

1) Infrastructure

The infrastructure of primary schools in the rural areas are in pathetic conditions, the buildings are almost ruined, the ceiling are leaking, there are no toilet facilities, rooms are suffocated without ventilation. The RTE act has called for sufficient infrastructure. Over 30% schools had no toilets and over 60% schools had no play grounds.

2) Budget

The government should spent a suitable share of budget on education where the training of teachers should be focused to mate the learning of students more effective and efficient. Finance is regarded as the question of all questions which deserves careful consideration. Paucity of funds constitutes the greatest stumbling block in the way of introducing universal, free and compulsory education in the country.

3) Absenteeism

Lack of parental involvement in the learners education played a negative role in academic achievement of such learners, negative attitude towards learners led to learners absenteeism. A disintegrated family background.

4) Wastage

Many students who join the schools very enthusiastically leave education after some time. Such type of student do not complete the study of their curriculum and consequently the time, money and energy expended on such students proves to be sheer wastage.

5) Electricity

The district information system for education (DISE) data shows that only 6 out of 10 schools in the country have access to electricity.

6) Out of School

Some 104-121 million children of primary school age are not in school with the worst shortfalls in Africa and south Asia. Girls are disproportionately affected particularly in sub Saharan Africa, South Asia and the Pacific where 83% of all out of school girls level.

7) Children dropout

Completion of schooling is a significant problem. While enrollment has been increasing, many children dropout before finishing the 5th grade in South Africa 51% children (46% girls), South Asia 74% children (63% girls) complete primary school. Poor student are much more likely not to complete school.

8) Despite very low level resources

Providing more of the some educational inputs without changing pedagogy or accountability typically has very limited impacts on test scores. Evidence from India suggests that incentrivizing teacher presence in class can improve test score.

9) Education Quality

The quantity of schooling has expanded rapidly. Quality is often abysmal. In India 31% of children in 3rd grade could not recognize simple words. In Beed district primary schools 2 to 8 class students 74% students could read, 40.3% students solve subtraction example and 25.2% students solve division example.

10) Lack of Attentiveness

The student are not motivated and nothing new learn. The students lack of attentiveness knowledge and awareness.

11) Shifting

Students are shifted with parents. In Beed district many students shifted with parents within state or other state. Many parents shifted for sugar cane cutting. Students shifted with parents are more ratio in class 1st and 2nd. In Beed district primary schools 10% students found irregular in school.

12) Some changes in primary school Institution

Unavailability of library facilities, laboratory facilities, digital class room, drinking water facilities, adequate toilet facilities etc.

Conclusion

The infrastructure of primary schools in rural areas are pathetic conditions. The government spent very low budget for primary school. Lack of parental involvement, absenteeism problems occurred in school. Some students leave education after some times. There is no electricity or cut the electric current in the school. In primary education children out of school, children drop out, children shifting with parents, lack of attentiveness, despite very low level resources, quality education, unavailability of library, laboratory, digital class room, drinking water, adequate toilet facilities, so many challenges present in primary education Institutions.

References :

1. K. Muralidhara, V. Sundaram (2005), Teacher performance pay. Experimental evidence from India, NBER working paper 15323, National Bureau of Economic research, Cambridge.

2. Nauman A Abdullah, Nargis Bhatti (2018), Failure in quality of Academic Performance of students in public sector schools of sheikhupura, Journal of education and educational development.

3. Ojha G.K. Compulsory primary education in India, chapter XIII P-333

4. UNESCO report 2004.

5. ASER report 2016-17

6. www.shaneyourseassy.com

7. DIECPD, Ambejogai, Beed zillha adhyanstar Nishchiti 2017-18 and action program 2018-19.

8. National Achievement Survey (2017), class 3, 5 and 8.

9. NAS (2017), Class 3, 5 and 8, Maharashtra State learning report.

आदिवासींच्या उच्च शिक्षणामधील सद्यःस्थितीचा अभ्यास

संशोधक

गावित माधव हरि

शिक्षणशास्त्र विभाग

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा

विद्यापीठ,औरंगाबाद

madhav.gavit@gmail.com

मार्गदर्शक

डॉ.पगारे पी.बी

शिक्षणशास्त्र विभाग

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा

विद्यापीठ,औरंगाबाद

pbpagare@rediffmail.com

सारांशः

उच्च शिक्षणाचा विचार करतो त्यावेळेला नवीन काहीतरी बदल अशा अपेक्षा वृध्दीगत होत जातात.वेळेच्या काळानूसार पध्दती चालत असतात त्याचवेळेला उच्च शिक्षण आणि शिक्षणाचा आदिवासी ही संकल्पना पटकन आपल्या नजरेसमोर येते त्यामधून खेडयातील प्रसंग आणि वाडया,ताडया,पाडया वरील संकल्पनेमधील वस्ती नजरेसमोर येत असते.परंतू ख-या दृष्टीने त्यांच्या शिक्षणातील काय अवस्था आहे त्याकडे विशेष स्वरुपाने नजर गेलेली दिसत नसल्यासारखे आज दिसत आहे.वेळ परिवर्तन याच्या कसोटीमधून आदिवासी समाज कोसो दुरवर राहीलेला असल्याचे दिसत आहे.आदिवासी शिक्षण म्हटले तर घरामध्ये कोणीतरी पहिलाच शिक्षणाच्या प्रवाहामध्ये व्यक्ती आलेला असतो त्याच वेळी आर्थिक स्थितीमूळे शिक्षणाला पूर्णविराम द्यावा लागतो.काळ शतक या सर्व गोष्टीला विसरुन उच्च शिक्षण आणि शिक्षणाचा आदिवासी या नजरेने वेळेला वाटा फोडाव्या लागतात.

१. प्रस्तावना :-

''आमच्या सर्व सामाजिक दुखण्यावर उच्च शिक्षण हेच औषध'' - **डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर**

भारतीय राज्यघटनेनुसार शिक्षण हा विषय भारताचे केंद्रशासन व राज्यशासन यांच्या सामाईक यादीत असल्यामूळे ती त्यांची सामाईक जबाबदारी ठरते.राज्यघटनेनूसार मुलांना त्यांच्या वयाच्या चौदाव्या वर्षापर्यंतचे प्राथमिक वा पुढचे शिक्षण उपलब्ध करुन देणे ही सरकारची आणि पालकांची घटनादत्त जबाबदारी आहे.राज्य शासन एकूण वित्तीय महसूल खर्चापैकी सुमारे १/६ भाग सर्वसाधारण शिक्षणावर खर्च करते. शिक्षण हा ज्ञानप्राप्तीचा सर्वात महत्वाचा मार्ग आहे.मनुष्याला ज्ञानप्राप्ती झाली की त्याचा जीवनाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन अधिक व्यापक किंवा प्रगल्भ बनतो आणि म्हणून व्यक्तीच्या जीवनात शिक्षणाला अतिशय महत्व आहे.महाविद्यालयात अगर विद्यापीठात मिळणारे शिक्षण म्हणजे शिक्षण सोपानाची उच्चतम पायरी होय,म्हणून या शिक्षणास उच्चशिक्षण म्हणून संबोधले जाते.साधारणपणे १२ वर्षे शिक्षण संस्कार झालेले युवक,युवती महाविद्यालयात उच्च शिक्षणासाठी प्रवेश करतात.

२१व्या शतकातील भारतातील उच्च शिक्षणात आमुलाग्र बदल झाला आहे त्यामूळे ज्ञान विकासाच्या कक्षा वृन्दावत आहे भारतातील उच्च शिक्षणातील गुणवत्ता व आवश्यकता लक्षात घेऊन अद्यावत शिक्षण प्रणाली रुजावी की जेणेकरुन राष्ट्रीय विकासाच्या प्रक्रियेला गती देण्याचे काम उच्च शिक्षणाशी संबंधीत घटक करु शकतील.भारताला स्वातंत्र मिळाल्यानंतर देशात शिक्षणाचा प्रसार जोमाने सुरु झाला आहे,कारण भारत देश हा विविधतेने नटलेला देश आहे येथे विविध जाती धर्माचे पंथाचे लोक एकत्र राहतात तसेच प्रत्येक समाजाने आपआपल्या पध्दतीने विकास साधला आहे या विकासाचा मूळ पाया शिक्षण हा आहे पण काही समाजाने शैक्षणीक प्रगती पाहिजे त्या प्रमाणात झालेली दिसत नाही यामध्ये मुख्यतःहा आदिवासी जमातीचे लोक उच्च शिंक्षणातील साक्षरतेचे प्रमाण फार कमी आणि शैक्षणिक,आर्थिक,राजकीय,स्थिती मध्ये साक्षरतेचे प्रमाण कमी प्रमाणात आढळून येते.भारतातील आदिवासींचे साक्षरतेचे प्रमाण वाढवून सर्वांना शिक्षण,शिक्षणातून आरोग्य,शिक्षणातून

उद्योग,व्यवसाय सांस्कृतीक आदिवासी असल्याची जाणीव व नीतीमूल्याची जोपासना,या सर्वातून उच्च शिक्षण व राष्ट्रीयत्वाच्या भावनेची जोपासना असे योजना होत्या परंतू प्रत्यक्षात भारताच्या संविधानातील १४ वर्षाखालील मुलांना सक्तीचे सार्वत्रिक मोफत शिक्षण देण्याचे हेतू होता हे आपण ७० वर्षात गाठू शकलो नाही ही एक वाईट परिस्थिती आहे.आदिवासींच्या मुलांचा प्रश्न नसून तो एक सामाजिक प्रश्न असल्याचे दिसुन येते.आदिवासीची आर्थिक स्थिती हलाखीची व त्याची शिक्षणाबद्दलची उदासीणता या कारणामूळे त्यांच्या शैक्षणीक प्रगतीची वाटचाल सावकाशपणे होतांना दिसत आहे.आदिवासींची संख्या डोंगर द-या मध्ये सर्वात जास्त असुन त्यांच्या विकासासाठी शिक्षणाचा प्रसार वाढला पाहिजे हे तत्व ही शासनाने मान्य केले आहे.त्याकरीता विविध योजना राबविल्या जातात.शासनाने आदिवासींच्या शैक्षणिक विकासास अनेक आश्रमशाळा व सर्व सामान्य शाळात ही सुविधा वाढवल्या आहेत.परंतु केवळ या शाळांची संख्या वाढवून आदिवासी विकास होणार नाही कारण सांख्यीकिय माहितीच्या आधारे या शाळांची स्थिती चांगली दिसत असली तरी प्रत्यक्ष परिस्थिती वेगळीच असल्याचे दिसुन येते.आशिया खंडातील एक खंडप्राय देश म्हणून भारतास ओळखले जाते.जगात भारतीय संस्कृती ही श्रेष्ठ मानली जाते,या भारतीय संस्कृतीला हजारो वर्षाची परंपरा असल्याचे दिसून येते.काळाच्या ओघात विविध प्रकारचे आघात,आक्रमणे या संस्कृतीवरती झाले परंतु भारतीय लोकपरंपरेने ही संस्कृती जतन करण्याचे काम केले आहे.या सर्व घटकांमध्ये आदिवासींचे स्थान ही शोधने तितकेच महत्वाचे आहे.राज्यातील शिक्षणाचे प्रमाण राज्याच्या आर्थिक विकासाला चालना देते म्हणून शिक्षणाचे प्रमाण जास्त असेल तर उच्च दर्जाची लोकसंख्या तयार होत असते.उच्च दर्जाच्या लोकसंखेची उत्पादकता ही जास्त असते,उत्पादकता ही जास्त असल्यामूळे आर्थिक विकासाला चालना मिळत असते,कोणत्याही राज्यांचा अथवा देशाचा विकास त्या राज्यातील अथवा देशातील शिक्षणप्रणाली,आर्थिक विकास,औद्योगिक प्रगती,वाणिज्य व मनुष्यबळ यावर आधारित असतो.आधुनिक जगात आज संपूर्ण विश्वात निरनिराळया क्षेत्राात स्पर्धा सुरु असून प्रत्येक देश उपरोक्त विकासात्मक घटकांना अधिकाधिक बळकट व प्रभावी करण्याचा प्रयत्नाात असून विकासाकडे अग्रेसर असलेले दिसून येतात.या सर्व घटकांमध्ये सर्वात महत्वाचा घटक जर कोणता असेल तर तो म्हणजे शिक्षण कारण सर्व घटकांसाठी शिक्षण आवश्यक आहे.राज्यातील अथवा देशातील कोणत्याही घटकांची प्रगती उचित व संबंधित शिक्षणाद्वारेच शक्य असते.शिक्षणचा प्रसार ग्रामिण आदिवासी भागात नेण्यासाठी कर्मवीर भाऊराव पाटील,गोंविद गारे,डांग सेवा मंडळ दादासाहेब बिडकर या शिक्षण संस्थेने मोठे काम केलेले दिसून येते,डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या प्रयत्नांनी तळागाळातील आदिवासी तसेच अन्य सर्व घटकांना शिक्षण उपलब्ध झालेले आहे.त्यावरुन संविधानात तरतूदी देण्यात आली आहे.

विद्यापीठीय शिक्षण किंवा महाविद्यालयातून मिळणारे शिक्षण म्हणजे उच्च शिक्षण होय.आज अपेक्षित असे आदर्श मनुष्यबळ घडविणे,विवेकशील व स्वंयशासित जबाबदार नागरिक बनविणे व सामाजिक आणि सांस्कृतिक विकासाला हातभार लावणे एवढे व्यापक ध्येय या उच्च शिक्षणामध्ये सामावलेले दिसून येते.उपजिविकेबरोबरच व्यक्तिमत्वाचा सर्वांगीण विकास विद्यापीठीय शिक्षणाने केला पाहिजे,समाजाच्या गरजा पूर्ण करण्याचे कार्य उच्च शिक्षणाने केले पाहिजे.आज महाराष्ट्रात १९६० नंतर व विशेषतः आर्थिकदृष्टया दुर्बल घटकांना आणि मागासवर्गीय जमातींना फी माफीची सवलत दिल्यानंतर शिक्षणाच्या सोयी सामान्य लोकांपर्यंत पोहचण्याची प्रक्रिया सुरु झाली.२६ जानेवारी १९५० मध्ये भारतीय राज्यघटना अंमलात आल्यानंतर या भारतीय राज्यघटनेने इतर महत्वपूर्ण बाबी बरोबर काही मूलभूत हक्क आणि कर्तव्ये भारतीय जनतेस बहाल केली.त्यानुसार घटनेतील कलम २१ अ आणि कलम ४५ नुसार ६ ते १४ या वयोगटातील मुलांना मोफत आणि सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क मिळाला आणि समाजाचा शिक्षणाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन बदलविण्यासाठी स्थानिक स्वराज्य संस्थेपासून ते राज्य व केंद्रशासनामार्फत प्रयत्न सुरु झाले.देशाच्या उत्पादन क्षमतेत वाढ करण्यासाठी,सामाजिक व राष्ट्रीय एकात्मता वाढविण्यासाठी, लोकशाही जीवन निष्ठा मजबूत करण्यासाठी, आधुनिकीकरणाला गती देण्यासाठी सामाजिक व नैतिक मूल्यांची जोपासना करण्यासाठी एकूणच काय तर मानवाच्या आणि देशाच्या सर्वांगीण विकासासाठी शिक्षण आवश्यक आहे म्हणून शिक्षण क्षेत्रामध्ये काळाच्या ओघात केंद्र आणि राज्य सरकारांनी वेगवेगळे असे महत्वाचे

प्रयत्न केले व या प्रयत्नांचे फलित म्हणून आज आपणास भारताची विविध क्षेत्रामधील झालेली प्रगती दिसून येते,परंतु कधी कधी असे वाटते की इतके वर्ष उलटून गेले असतांनाही आदिवासी समाजाची शिक्षणातील प्रगती पाहीजे त्या प्रमाणत विकसीत झालेली नाही जे की त्या समाजासाठी विविध प्रकारच्या सोयी सुविधा शासन उपलब्ध करुन देत असते.स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात दिवसेंदिवस शिक्षण घेणा-यांचे प्रमाण वाढत आहे.व्यक्तीच्या शिक्षणातून व्यक्तिमत्व विकास घडवून यावा या शिक्षणाच्या उद्दिष्टाबरोबरच रोजगार,राष्ट्रीय एकात्मता, सामाजिक कर्तव्य सामाजिक सामंजस्य भावना,क्रियाशील व जागृत विवेकी नागरिक,ग्रामीण आदिवासी नेतृत्व अशा स्वरुपाच्या अनेक बाबींना शिक्षणातून स्पर्श व्हावा हे अपेक्षित आहे.शिक्षणाच्या माध्यमातून व्यक्तिजिवनाच्या दर्जामध्ये निश्चितपणे सुधारणा घडून आल्या आहेत.महाराष्ट्रातील आधुनिक शिक्षणाची सुरुवात मिशन-यांनी १८ व्या शतकात प्रथम केली.१८२१ साली पुण्याला सरकारने संस्कृत महाविद्यालय स्थापन केले,त्याचेच नाव पुढे डेक्कन महाविद्यालय असे ठेवण्यात आले,१८५५ साली मुंबई इलाख्यात शिक्षणखात्याची व १८५७ साली मुंबई विद्यापीठाची स्थापना झाली.१८४८ साली महात्मा ज्योतिबा फुले यांनी अस्पृश्यांसाठी व स्त्रियांसाठी पहिली शाळा काढून शैक्षणिक क्रांतीची बीजे रोवली.१८८० नंतरच्या राष्ट्रीय शिक्षणाच्या चळवळीत टिळक,आगरकर, चिपळूणकर,ना.म.जोशी अग्रभागी होते.१९ व्या व २० व्या शतकात महर्षी कर्वे यांनी स्त्री-शिक्षण व समाज-सुधारणा याबाबत बहुमोल कार्य केले.उच्च शिक्षणाचा विचार करता भारतात ठराविक राज्यांची उच्च शिक्षणाची परंपरा अत्यंत प्राचीन आहे.वैदीक काळातील,आश्रम,गुरुकुल ही उच्च शिक्षणाची केंद्रे होती.तेथे विद्यार्थ्यी काही निश्चित काळापर्यंत गुरुच्या सानिध्यात राहून अध्ययन,चिंतन,मनन करीत होते.बौध्दकाळात अनेक मठांमध्ये,विहारांमध्ये,उच्च शिक्षणाची अत्यंत सुंदर व्यवस्था होती.या काळात नालंदा,तक्षशिला,विक्रमशिला यासारखी आंतरराष्ट्रीय ख्यातीची विद्यापीठे होती.भारतातील या विद्यापीठांमध्ये शिक्षण घेण्यासाठी दुस-या देशांतील विद्यार्थ्यी येत होते.मुस्लिम काळात शासनकर्त्यांनी दिल्ली,आग्रा,अजमेर,लखनौ इत्यादी ठिकाणी उच्च शिक्षण मिळावे म्हणून मदरसे सुरु केले होते.आधुनिक भारतात दिसणारी उच्च शिक्षणाची व्यवस्था इंग्रजांनी केलेली आहे.विद्यापीठीय व महाविद्यालयीन शिक्षण ही विकसीत आणि विकसनशील अशा सर्व राष्ट्रांची गरज आहे.ज्ञानाची साधना,ज्ञान संवर्धन व ज्ञानवितरण उच्च प्रकारचे संशोधन ही कार्ये विद्यापीठे व महाविद्यालये करीत असतात.देशाच्या आर्थिक विकासाला आवश्यक असलेल्या कार्यक्षम मानव-शक्तीचा पुरवठा उच्च शिक्षणातून होत असतो.डॉ.राधाकृष्णन उच्च शिक्षणाबाबत बोलतांना म्हणतात विद्यापीठांना आता आपल्या जुन्या प्राचीन पध्दतीमध्ये राहता येणार नाही.समाजात वाढत जाणारी गुंतागुंत आणि समाजाची बदलत जाणारी परिस्थिती यांचा विचार करुन विद्यापीठांनी आपल्या उद्दिष्टांमध्ये परिर्वन केले पाहीजे त्याच बरोबर उच्च शिक्षणाच्या ध्येयासंबंधी बोलतांना डॉ.बाबासाहेब म्हणतात,विद्यापीठात दिले जाणारे शिक्षण समाजाभिमूख असावे ते विज्ञाननिष्ठ आणि पक्षपातविरहित असावे.कोणत्याही विशिष्ट समाज घटकांच्या हिताचे नसावे.

२.संशोधनाची उद्दिष्टे :-

१.आदिवासी विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण घेत असतांना येणा-या अडचणींचा शोध घेणे

२.आदिवासी विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण घेत असतांना शासनातर्फे दिल्या जाणा-या वेगवेगळ्या योजनांचा अभ्यास करणे

३.उच्च शिक्षण घेण्यासाठी शासनामार्फत देण्यात येणा-या विविध शैक्षणिक योजनांचा शोध घेणे

३.संशोधन कार्यपध्दती :-

संशोधनासाठी संशोधकाने आदिवासी भागातील बहूसंख्ये आदिवासी लोकसंख्या असलेल्या ८ तालुक्यातील कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालयामधील एकूण ३०० विद्यार्थ्याडून प्रश्नावली भरुन घेतली.संशोधनासाठी संशोधकाने असभाव्यवता पध्दतीतील सहेतुक पध्दतीने न्यादर्श निवड केली आहे.

४.मुख्य निष्कर्ष :-

१.महाविद्यालयाचे अंतर हे आदिवासी खेडे भागापासून जास्त असल्यामूळे त्यांना महाविद्यालयात येण्यासाठी आर्थिक सोई सुविधेचा सामना करावा लागतो.

२.आदिवासी कुटूंबे हे स्वतःच्या मालकीची जमीन नसल्यामूळे त्यांचा स्थलांतरचा प्रश्न निर्माण होत असतो त्यामुळे त्याचा परिणाम हा शिक्षणावर होत असल्याचे जाणवते.

३.आदिवासी भाग हा डोंगर द-यामध्ये असल्यामूळे त्यांना योग्य ते समुपदेशन व मार्गदर्शन केले नसल्यामूळे त्यांचे उच्च शिक्षणामधील प्रमाण कमी असल्याचे दिसते.

४.आदिवासी समूदायासाठी सरकारतर्फे शैक्षणिक,आर्थिक समायोजनासाठी मोठ्या प्रमाणात योजनांची व्यवस्था केलेली आहे.

५.उच्च शिक्षण घेत असतांना आदिवासी विद्यार्थ्यांना सरकारतर्फे स्पर्धा परिक्षा प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजनाची व्यवस्था आहे.परंतु ते शहरापुरतेच मर्यादित राहिल्याचे दिसून येते.

६.उच्च शिक्षण घेतांना आदिवासी विद्यार्थ्यांना भाषेची समस्या आज ही मोठ्या प्रमाणात जाणवते.

७.आदिवासी बोलीभाषा आणि महाविद्यालयाचा अभ्यासक्रम या दोन्ही गोष्टीशी आदिवासी विद्यार्थ्यीना अध्ययन अध्यापनामध्ये समन्वय करता येत नसल्याचे दिसते.

८.६०.६६ टक्के आदिवासी विद्यार्थ्यांना कौटूंबिक,सामाजिक,आर्थिक या घटकांचा परिणाम हा उच्च शिक्षण घेत असतांना येत असतो.

९.उच्च शिक्षण घेतांना आदिवासी विद्यार्थ्यी हे अंशकालीन कामाला जाऊन शिक्षण पूर्ण करत असल्याचे दिसून येते.

१०.उच्च शिक्षण घेत असतांना आदिवासी विद्यार्थ्याकडे महाविद्यालय व प्रशासनाचा पाहण्याचा दृष्टीकोन कमी असल्यामूळे आदिवासी विद्यार्थ्यी हे शिक्षणापासून दूरावले जातात.

५.संदर्भ ग्रंथ सूची :-

१.कांबळे.ना.तु.(२०१३).संपादक उच्च शिक्षणापुढील आव्हाने.औरंगाबादःचिन्मय प्रकाशन.

२.कुलकर्णी शौ.(२००९).महाराष्ट्रातील आदिवासी.पुणेःडायमंड प्रकाशन.

३.कुलकर्णी एस.एन.श्रीवास्तव स.(१९९८).लोकसंख्याशास्त्र आणि लोकसंख्या शिक्षण.नागपूरःविद्या प्रकाशन.

४.देशमुख बी.ए.(२००४).ट्रायबल एज्युकेशन.नवी दिल्लीःसोनाली प्रकाशन.

५.देशमुख बी.ए.(२००६).कोकणा कोकणी इतिहास आणिं जीवन.पुणेःसुगावा प्रकाशन.

६.दुनाखे अ.(२०१३).शालेय व्यवस्थापन,प्रशासन,संघटन व नियोजन.पुणेःनूतन प्रकाशन.

७.गारे गो.(२०१२).महाराष्ट्रातील आदिवासी जमाती.पुणेःकॉन्टिनेन्टल प्रकाशन.

८.गारे गो.(२०१६).नक्षलवादी आणि आदिवासी.पुणेःसुगावा प्रकाशन.

९.गारे गो.(१९९३).भारतीय आदिवासी समाज आणि संस्कृती.औरंगाबादःअमृत प्रकाशन.

१०.गावित मा.(२०१५).आदिवासी लोकपरंपरा.औरंगाबादःचिन्मय प्रकाशन.

११.गावित पु.य.(२०१७).आदिवासी संस्कृती भाषा आणि साहित्य.जळगावःअथर्व पब्लिकेशन्स.

१२.पंडित ब.बि.(२०१०).शिक्षणातील संशोधन.पुणेःनित्य नूतन प्रकाशन.

१३.नाडगोंडे गु.(२०१२).भारतीय आदिवासी.पुणेःकॉन्टिनेन्टल प्रकाशन.

१४.मूळावरकर सं.मूळावरकर क.(२००५).मूल्यशिक्षणःसुसंवाद.नागपूरःविद्या प्रकाशन

१५.मगरे.ब.(२०१६).उच्च शिक्षणातील गुणवत्ता आणि नॅक मूल्यांकन.औरंगाबादःगाव प्रकाशन.

१६.साळुंके इं.(२०१८).जागतिकीकरणाच्या युगात उच्च शिक्षणातील आव्हाने व मानवी मुल्यांचा -हासः एक चिकीत्सक अभ्यास.औरंगाबादःअजंता प्रकाशन.

News Paper

१.रविवार दि.२४ सष्टेंबर २०१७ सप्तरंग पेज नं ९ आणि १३

२.लोकमत नाशिक बुधवार ३१ डिसेंबर २०१४ पेज नं ३ दि.४-१-२०१५

३.लोकसत्ता संपादकीय पेज नं ७ गुरुवार १ फ्रेंब्रुवारी २०१८

४.लोकसत्ता विचार पेज नं ६ बुधवार २४ जानेवारी २०१८

Challenges & Suggestions of Indian Higher education System

Sayyad Shaheen shafi,
Lecturer in home Science
Art's Science college, Cousala Dist. Beed.

Abstract

India's Higher Education System is the largest in the world in terms of number of institutions. Higher education in india has undergone rapid development after Post-independence area. Every Society gives importance of education because it is a panacea for all evils. It is the key to solve the various problems of life. Education has been described as a process of waking up to life also. This article attempts examine the scenario of higher education in india. This papers discussed the Challenges & Suggestions of Indian Higher education System.

Introduction

The importance of Higher education has been clearly expressed by our first Prime Minister Mr. Jawarharlal Nehru in the following words: ' A university stands for humanism, for tolerance for reason, for the adventure of the ideas and for the search of truth. It stands for onwards march of human race towards even higher objectives. If the Universities discharge their duties adequately, then it well with the nation and the people". It indicates that higher education occupies a crucial position in education system of nation as it affets the overall development of a country.

Higher Education in India's

India is one the oldest civilizations on earth. Also known as Bharat and Hindustan and officially termed as the 'Republic of India', it is the largest liberal democracy of the world. India is divides into 29 states and 7 union territories. India is also the land of the Vedas- the oldest scriptures in the world. It is divided in four- volumes and is regarded as the storehouse of national thoughts. Today, India is the world's seventh largest country in terms of area and second in terms of population. The sights, the ancient temples and the lush paddy fields make the country unique and amazing. It has 22 major languages with 844 dialects, making this country and its people culturally diverse. The secular nature of India has attracted philosophers and researchers from across the globe to explore India

Challenges of Higher education System

One of the greatest challenges to higher education in india is providing access to the growing segments of the population demanding post secondary education. The government data reveals that one out of seven children in india goes to college. It indicated that the nation suffer from both a crippling quantity and quality challenge as far the higher education summit organized by the federation of Indian chambers of of commerce and Industry (FICCI), HRD Minister kapil Sipal said " we will need 800 new universities and 40,000 new colleges meet the aim of 30 percent GER (gross enrolment ratio) by 2020.

- Lack of Quality Research work : There is no shortage of funding for the top Indian budget for the Research is not under spent due to the insufficient good quality research work. Due to the limited focus on research and Internationalization, very few Indian higher education institutes are globally recognized.
- Indian higher education is facing with the problem of poor quality of curriculum. In most of the higher educational institutes curriculum is out-dated and irrelevant.
- Shortage of faculty and high student-faculty Ratio: In most of the state and central universities more than 30% of faculty position are lying vacant. While the student enrolment in higher education is growing with faster rate in the last few years.

- Inadequate infrastructure and facilities: Apart from the highly recognized higher educational institutes in India most of the colleges and universities lack in the basic and high-end research facilities. Many institutes are running without proper infrastructure and basic facilities like library, hostels, transport, sports facility etc. which is desirable to rank the quality institution.
- Presently there is a very less collaboration of higher educational institutes with industries.
- Low employability of graduates is one of the major problem in India. Only a small proportion if Indian graduates are considered employable. Placement outcome also drop significantly as we move away from the top institutes.

Suggestions for improving quality of higher education

There are some suggestions and Expectations from Government, Industry, Educational Institutions, Parents and Students for improving quality of higher education-

1. Towards a Learning Society-

As we move towards a learning society, every human activity will require contributions from experts, and this will place the entire sector of higher education in sharp focus. Although the priorities, which are being assigned today to the task of Education for All, will continue to be preponderant, the country will have to prepare itself to invest more and more on higher education and, simultaneously, measures will have to be taken to refine, diversify and upgrade higher education and research programmes.

2. Industry and Academia Connection-

Industry and Academia connect necessary to ensure curriculum and skills in line with requirements. Skill building is really very crucial to ensure employability of academia to understand and make sure good jobs (keeping in view knowledge + skills+ global professional skills = good jobs).

3. Incentives to Teachers and Researchers-

Industry and students are expecting specialized courses to be offered so that they get the latest and best in education and they are also industry ready and employable. Vocational and Diploma courses need to be made more attractive to facilitate specialized programs being offered to students. Incentives should be provided to teachers and researchers to make these professions more attractive for the younger generation.

4. Innovative Practices-

The new technologies offer vast opportunities for progress in all walks of life. It offers opportunities for economic growth, improved health, better service delivery, improved learning and socio-cultural advances. Though efforts are required to improve the country's innovative capacity, yet the efforts should be to build on the existing strengths in light of new understanding of the research innovation-growth linkage.

5. To mobilize resources-

The decline in public funding in the last two plan periods has resulted in serious effects on standards due to increasing costs on non-salary items and emoluments of staff, on the one hand, and declining resources, on the other. Effective measures will have to be adopted to mobilize resources for higher education. There is also a need to relate the fee structure to the student's capacity to This article published in Edited book 'Higher Education', LAMBERT Academic Publishing, Germany, 2011, Pp.93-103. ISBN: 978-3-8465-1753-6 pay for the cost. So that, students at lower economic levels can be given highly subsidised and fully subsidised education.

6. Coming of Information Age-

The world is entering into an Information Age and developments in communication, information and technology will open up new and cost-effective approaches for providing the reach of higher education to the youth as well as to those who need continuing education for meeting the demands of explosion of information, fast-changing nature of occupations, and lifelong education. Knowledge, which is at the heart of higher education, is a crucial resource in the development of political democracy, the struggle for social justice and progress towards individual enlightenment.

7. Student-Centred Education and Dynamic Methods-

Methods of higher education also have to be appropriate to the needs of learning to learn, learning to do, learning to be and learning to become. Student-centred education and employment of dynamic methods of education will require from teachers new attitudes and new skills. Methods of teaching through lectures will have to subordinate to the methods that will lay stress on self-study, personal consultation between teachers and pupils, and dynamic sessions of seminars and workshops. Methods of distance education will have to be employed on a vast scale.

Conclusion:

In this paper we have presented the present situation of India in higher education sector. We also identify the challenges in the higher education. To improve the higher education the higher education system we need to improve teaching pedagogy build synergies between research & teaching facilitate alliance of higher institutions among themselves, research centers and industries. Government must promote collaboration between Indian higher education institutes and top International institutes and also generates linkage between national research laboratories and research centers of top institutions for better quality and collaborative research

Reference :

6. Sanat Kaul, " Higher Education in India : Seizing the opportunity" Working Paper no. 179,2006.
7. Barnerr, R(1992). Improving Higher Education: Total Quality Core, Buckingham: SRHE &OU.
8. " Higher Education in India" Issues, Concerns and New Direction htt://www.ugc.ac.in./pub/heindia.pdf.
9. Agarwal P (2006) " Higher Education in India : The Need of Change ICRIER Working paper Indian council for Research on International Economic Relations, 180
10. National Knowledge Commission, Report to the Nation (2006) , New Delhi(2007). National Knowledge Commission.

Commerce graduates in BFSI sector – Are we making successful professionals?

By Shalini Singh
Entrepreneur & Director – BSpotted Services Private Limited
15 years of corporate career incl. various Human Resources roles in life insurance at ICICI Prudential &Kotak
B.A. English (Hons.) from Miranda House, Delhi University& Executive PG Diploma in HR from TISS, Mumbai

Abstract:
Privatization, globalization and digitalization in BFSI (Banking, Financial Services &Insurance) sector have created new jobs in this millennium. This has been possible with the formation of new companies, foreign investments and growing need for digitally exposed youth. There is a shortage of skilled labour as we witness qualified graduates joining the workforce wagon and lagging behind in their ability to perform duties at work. This paper focuses on the absorption of commerce graduates (i.e. B.Com.) in BFSI sector and explores the possibilities of making them relevant to these industries and empowering them to succeed in their respective jobs.

Introduction:

Commerce education started in India in 1886 in Commercial Institute, Chennai followed by School of Commerce, Calicut in 1895 and commerce classes in Presidency College, Kolkata in 1905. In Mumbai Sydenham College of Commerce and Economics was the first to introduce commerce education in 1913. These schools were established to cater to clerical and accounting needs of trade and industry with emphasis on training in type writing, shorthand, letter writing and prevalent business methods.Much has changed since then with the emergence of banking, insurance, mutual funds and other financial services. While commerce curriculumdoes include new topics to remain relevant, rapidly evolving methods of doing business suggest a compelling need to revitalize commerce education.

Data sourced from TimesJobs.com in May 2013 suggests that 20% of B.Com. studentswere hired in BFSI sector, 18% in IT/Telecom, 17% in ITeS and a meagre 6% in advertising/PR/event management and 5% in manufacturing.At graduate level, jobs offered by BFSI companies are primarily junior roles such as frontline sales, front desk service, back office and data entry/ processing. Management level jobs and core finance roles are reserved for CA, CS, MBA (Finance) students. Most companies have an internal job posting system which places experienced junior level employees in core finance and managerial roles depending on individual competencies. Our endeavor therefore, must be to equip B.Com. students with the necessary knowledge and tools to help them build long term successful careers in BFSI industries.

Objectives of the Study:

With reference to commerce graduates hired in BFSI sector:

1) To understand what commerce institutes are doing well to help the students perform at work
2) To identify the gaps in commerce education in order to increase employability and sustainability

Research Methodology:

The study has been conducted based on both primary and secondary data.

Primary data includes:

1) Observation: Experience of HR interviews conducted in various commerce institutes for hiring students and closely monitoring their performance post joining
2) Questionnaire:A list of 5 questions was distributed through Google forms to 50 commerce graduates who joined BFSI sector within the last 7 years.

Secondary data includes:

1) Commerce journals and magazines
2) Blogs on commerce education and jobs

Data Analysis and Interpretation:

I - Did the concepts learnt in B.Com. help you to understand the business environment of the company you joined?

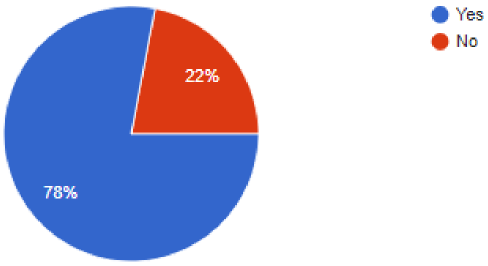

78% respondents have confirmed that concepts taught helped in gaining business overview. This suggests that the commerce curriculum encompasses understanding of basics and key concepts to help the student to make connections in the real world.

II - Would you have received faster growth in your job if you had practiced communication skills during B.Com.studies?

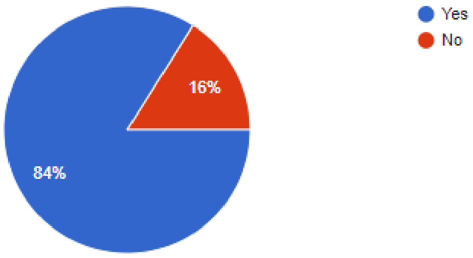

84% respondents feel that practice of communication skills during graduation would have resulted in faster growth post joining. Incidentally, this includes those respondents as well (10 out of 11) who have complained that concepts learnt in college did not help them to understand the business environment. This means that concepts taught can be grasped only when students can communicate in their own words. Clearly, learning is incomplete until it can be expressed.

III - Would you have performed better at work if you had received internship while at college?

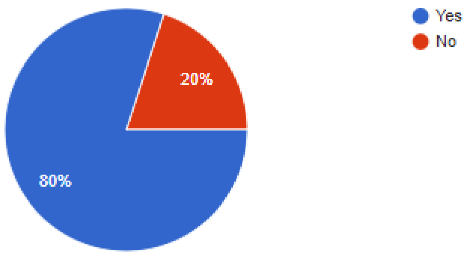

80% respondents are of the opinion that internships would improve their performance at work. Practical application of knowledge in a business setting will always continue to be the best form of learning. The challenge however; is to form key partnerships and tie-ups with companies who are willing to invest their time and resources to participate in the learning process.

IV - Why do you think you were selected for the job?

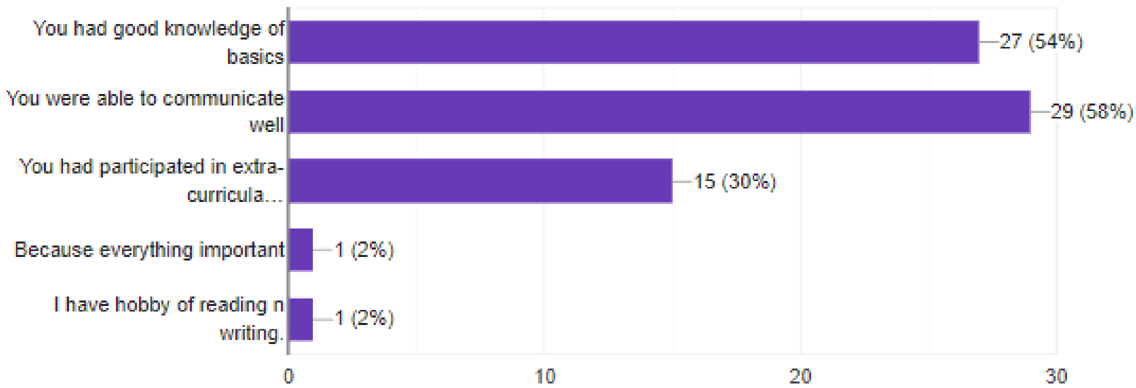

Respondents have rated ability to communicate well and good knowledge of basics as the topmost reasons for having been selected for the job. This indicates that interactive teaching methods can increase chances of employability.

V - What more could have been taught in B.Com. for you to excel at work?

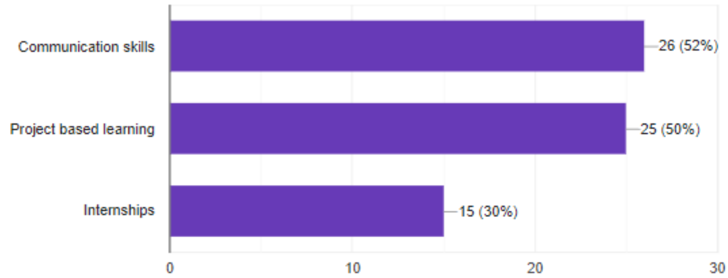

Respondents have rated communication skills and project based learning as major requirements to enable performance at work. This is a reflection of corporate culture which thrives on interpersonal skills, teamwork, problem solving and planning & organizing tasks at hand. Respondents understand the value of project presentations to improve employability and sustainability.

Recommendations:

1) **Develop communication skills through practice**

Commerce institutes must focus on improving verbal and written communication of students through practice. Students must be encouraged to use mind maps to form their thoughts, write it down and express it in the form of presentations delivered to the entire class. This is the single most impactful contributor in increasing the chances of employability. The student develops the ability to think, retain and connect ideas to speak confidently and convincingly. Today information is readily available on the internet and knowledge of basics is open to all students who are keen to learn. Given this reality and considering that BFSI sector continues to hire science & arts students as well, the differentiator in becoming employable is in the ability to communicate effortlessly.

2) **Inculcate project based learning in teaching methods**

The traditional talk and chalk approach of teaching has its own merits in disseminating information. Certainly the teacher knows the subject well and reserves the right to affirm the validity of knowledge shared in the classroom. One step further would be the teacher as an observer, a facilitator and an advisor to the students who must be put to task in group projects to search information, reason its applicability and present their findings. This method of teaching prepares the student to plan and organize tasks, think creatively and work with uncertainties which will result in building capabilities to excel at work.

3) **Seek tie-ups with corporates for internships**

The fast pace of work in BFSI sector makes it practically difficult for the corporates to extend time and resources to provide internships. Moreover, management students are generally preferred over graduates for internship projects. While there are NGOs who train students on personality development, communication and interview handling skills to make graduates employable, these efforts serve as patchwork for receiving immediate job offers. The student may or may not sustain the learning for continued results at work. A holistic approach would be to encourage internships. Food for thought then is "Can we divert 2% CSR (Corporate Social Responsibility) funds towards conducting internships?"

4) **Support understanding of digital tools in BFSI sector**

Education in any stream must acknowledge the participation of digital tools in related industries. Students need to be aware of the technological advancements in BFSI sector to understand how digital tools are making businesses operate at faster speed and 100% accuracy. Additionally, awareness of new age technologies like Artificial Intelligence, Blockchain and Robotic Process Automation will make the students future ready in an era where digitalization is indispensable.

Conclusion:

The research revealed that Commerce institutes are bringing conceptual clarity to students for entry into BFSI jobs. This is critical to career growth of commerce graduates who land in junior level roles and find it difficult to climb the corporate ladder. Further the concepts understood can be applied through enhanced communication skills and project based learning. We must alsoinfluence policy making to mobilize resources for large scale internships. Spreading awareness of technologies deployed in BFSI sector will expose the students to the digital world and bring in the confidence to become employable. As we continue to produce commerce graduates each year, we will witness students joining BFSI sector. It is upon us to make them succeed by investing in their holistic development.

References:

1) A.B. Ghosh (1969) – Commerce Education – Sultan Chand and Company, New Delhi
2) D. Obul Reddy (2007) – Revitalizing Commerce Education – Vidyasagar University Journal of Commerce, Vol. 12, March
3) J.C. Aggarwal (2008) – Teaching of Commerce: A Practical Approach – Vikas Publishing House, New Delhi
4) S.G. Khawas (2011) – Challenges & Opportunities in Job Oriented Commerce Education – Global Economic Research, Vol. I

Impact of Privatization on Higher Education in India

Dr. Sonal Ashok Ubale
Research Student,
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada
University, Aurangabad
Email - sonal.ubale2016@gmail.com
Mobile No. 9823599007

Introduction :

For the development of any country that country needed qualitative education with skills in both teaching learning and in research. As Nelson Mandela says that "Education is the most powerful weapon which you can use to change the world". For the stabilization reform, India has adopted Liberalization, Privatization and Globalization (L.P.G.) in 1991.

Privatization is the process of transfer of ownership from government authority to private authority. After accepting the LPG policy, government started disinvestment but at now, we can see that there is total privatization of many companies, banks, and also of higher education. So, privatization in higher education can improve the quality of education and other factors which are related to it.

Objectives :

1) To focus on the need of privatization of higher education.
2) To overlook on the characteristics of privatization.
3) To study the positive impact of privatization on higher education system in India.
4) To study the negative impact of privatization on higher education system in India.

Research Methodology:

The study of the research paper is based on the secondary data such as books, journals, magazines, internet etc.

Need of Privatization of Higher Education :

1) For economic growth and technical innovations.
2) To provide basic infrastructure as well as advanced infrastructure to students.
3) To increase efficiency in the field of education.
4) With the increase in population, to provide higher education to more students.
5) To give less burden to the government authorities.
6) To provide autonomy and less intervention made by administration, management, finance and political parties.

Characteristics of Privatization:

1) There is individual's or company's ownership.
2) Reduction in the regulatory and spending activity of the state.
3) There is no control of government.

Positive impact of privatization on Higher Education System:

1) There will be initiatives in education reforms.
2) It enhances and decentralization of educational institution.
3) There will be innovativeness in teaching and evaluation.
4) There will be transparency in all procedures.
5) There will be utility of human and physical resources in proper way.
6) It will reduces the distance of educational education and residential place of students.

7) It helps to decrease the financial burden of state and central government on higher education.
8) According to the global, national and local need it tries to shape the curriculum.
9) There will be no political intervention in the higher education system.
10) It will help to generate employment opportunities for the students from higher education system.
11) It will help the students to compete in any field.

Negative impact of privatization on higher education system:

1) It will adversely affect the poor.
2) The issues of equality, fairness and responsibility may arise.
3) Problems related to accounts can arise.
4) Collected funds may be misused by the owner.
5) Benefits will remain unproven.
6) There may be high cost of education. Authorities can charge more money from students to increase their income.
7) Staff or faculty may not properly qualified.
8) There may be inadequate infrastructure facilities provided in colleges and universities.
9) Education can be seen as a business to get profit by selling degrees and not by regulating the classes regularly.
10) There may be lack of transparency in private sector.
11) There may be exploitations on teaching staffs and professors by not giving salary as per the UGC norms.

Conclusion:

There should be a middle path to achieve success and development in the higher education system. There should be contribution of both i.e. public sector and private sector because private sector has the aim of profit collection and public sector does not have the aim of profit collection at least in the education system.

So, there is need of intervention by the government in higher education system and fees for this should remain at the lowest rate because by perceiving education, one can get knowledge of all the things and it is right of all to get education.

References :

1) en.wikipedia.org/wiki/Higher_education_in_india
2) Halder U.K. (2016), The Emergence and impact of privatization of Higher education : Indian overview, Journal of Education and Development, Vol. 6, No.12, December 2016.
3) Dutt and Sundharam, Indian Economy, S. Chand and Company Ltd. New Delhi.
4) Bhattacharya, J. and Pal, P. (2016), Higher Education in India : Recent Issues and Trends, Research Journal of Educational Sciences.
5) Rani, Geetha, P. (2003). Economic Reforms and Financing of Higher Education in India.
6) http://www.iiste.org.

प्राथमिक शिक्षण संस्थांमधील आव्हाने, जबाबदाऱ्या आणि कामगिरी

रत्नकांत वसंत सुतार
संशोधक विद्यार्थी तथा उपशिक्षक,
जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा,
माळपिंप्री, ता.जामनेर, जि.जळगाव.

डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,
संशोधन मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

सारांश

आपण सतत शिकत असतो. अगदी शाळेत गेलो नाही तरी. परंतु त्याला काही मर्यादा आहेत. परंतु आपण औपचारीक शिक्षण घेतल्याणे आपल्या आयुष्याचा पाया तयार होतो. प्रत्येक नागरिकाला आधुनिक जगात उन्नती करण्यासाठी सज्ज व्हायचे असेल तर त्याला 'उत्तम प्राथमिक शिक्षण मिळणे गरजेचेच आहे. जन्माला आलेल्या प्रत्येक मुलाचे आयुष्य आपण घडवत असतो. त्याच्या इच्छा, आकांक्षा पुर्ण करण्यासाठी लागणारी सामग्री आपली शिक्षण व्यवस्था आपल्या विद्यार्थ्यांना पुरवते का? या प्रश्नाचे उत्तर शोधणे काळाची गरज आहे. जरा विचार करुया

माझा विद्यार्थी ज्या वेळेस
भूतकाळात मागे वळून पाहिल
तेव्हा त्याला चुकूनही असे
वाटायला नको की माझ्या
सरांनी माझ्या आयुष्यातील
मौल्यवान वेळ वाया घालवला.

प्रस्तावना

शिक्षण ही प्रक्रिया अखंडीत चालणारी प्रक्रिया आहे. शिक्षणाच्या माध्यमातून व्यक्तीचा सर्वांगीन विकास होतो. समाज परिवर्तनाचे प्रभावी माध्यम म्हणून शिक्षण प्रक्रियेला महत्वाचे स्थान आहे. कोणत्याही देशाची प्रगती हा देशाच्या शिक्षण प्रक्रियेशी निगडीत आहे. काळाच्या ओघात शिक्षण प्रक्रियेत सातत्याने बदल होताना दिसून येतात. २१व्या शतकात विविध आव्हाने आणि संधी उपलब्ध होत आहेत. नवीन पिढी सतत नवनवीन विचार करणारी, सृजनात्मक विचार शैलीचा उपयोग करण्याची क्षमता असणारी असली पाहिजे. या सर्व क्षमता प्राथमिक शिक्षणाच्या पायाच्या क्षमतेनुसारच निर्माण होत असतात व त्या निर्माण करता येऊ शकतात. म्हणूनच म्हणतात, शिक्षण ही भविष्यकाळासाठी केलेली वर्तमानकाळातील अद्वितीय गुंतवणूक आहे.

स्वातंत्र्यानंतर भारताची राज्यघटना २६ जानेवारी १९५० रोजी अंमलात आली. तेव्हापासून प्राथमिक शिक्षणासाठी घटनेतील कलम ४५ नुसार वयाच्या १४ वर्षे पुर्ण होईपर्यंत बालकांना सक्तीचे मोफत व गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्यासाठी शासन प्रयत्नांची पराकाष्टा करीत आहे परंतु आजपर्यंत आपणास निश्चित यश प्राप्त झालेले नाही.

प्राथमिक शिक्षण हे पायाभूत शिक्षण आहे. बदलत्या काळात संदर्भानुसार शिक्षण प्रक्रियेत नवनवीन तंत्रे, मार्ग, सिद्धांत उदयास येत आहेत. आजच्या ज्ञानयुगामध्ये प्रत्येक क्षणाला नवीन ज्ञान उदयास येत आहे. ज्ञानाच्या कक्षा रुंदावत आहेत. संपूर्ण जगामध्ये Total Quality Management संपूर्ण गुणवत्तेला प्राधन्य दिले जात आहे.

स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात शैक्षणिक क्षत्रामध्ये प्रामुख्याने अभूतपूर्व उत्साह व जागृती निर्माण होताना दिसून आले आहे. उणिवा टाळण्यासाठी व गुणवत्ता वाढविण्यासाठी विविध आयोगांनी विविध सुचना सुचविल्या. अध्यापन ही शास्त्रोक्त कला आहे. त्यातील बारकावे लक्षात घेवून उपजत क्षमतांचा, गुणांचा यथायोग्य उपयोग करुन आवश्यक ते बदल घडवून नुतनता आणणे आवश्यक असते. त्यानुसार वैज्ञानिक वृत्ती अंगी बाळगुन शालेय शिक्षण विभागात विशेष करुन प्राथमिक स्तरावरील शिक्षण व्यवस्थेत प्रयोगशिलता निर्माण होणे गरजेचे आहे. नागरिकत्वाची व एकत्वाची जाणिव निर्माण करणे ही जबाबदारी शिक्षणाने पार पाडणे आवश्यक आहे आणि यात नवप्रवाहाचा समावेश करणे गरजेचे आहे.

साक्षरता

आज सर्वांपर्यंत प्राथमिक शिक्षण पोहोचत नाही. बालकांचा सक्तीचा मोफत शिक्षण हक्क कायदा मान्य करुन बरीच वर्ष झाली तरीही राज्यातील प्रत्येक मुल शाळेत येते, शिकते आणि आपले प्राथमिक शिक्षण पूर्ण करते. अशी परिस्थिती आज नाही. राज्यात राहणाऱ्या सर्व समाज घटकांमध्ये शिक्षणाचे प्रमाण व्यस्त आहे.

जनगणना २०११

वयोगट व साक्षरतेचे प्रमाण (प्राथमिक स्तर)- वयोगट ७ ते १४

स्तर	वयोगट	ग्रामीण %			शहरी %			एकूण %		
		मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण
मागासवर्गीय	७ ते १४	८६.५४	८७.८१	८५.१५	८८.८४	८९.३४	८८.३१	८७.०२	८८.१३	८५.८१
आदिवासी	७ ते १४	८१.७७	८३.५०	७६.९०	८८.७०	८९.४५	८८.०५	८२.४०	८४.०५	८०.६९
एकूण	७ ते १४	९२.४६	९२.९८	९१.८५	९७.३४	९३.४७	९३.२०	९२.८३	९३.१८	९२.४३

प्रवेश दर

जनगणना २०११ व डिसेंबर २०१३ च्या सांख्यिकी वरुन तयार केलेला दर

वयोगट	**वर्ग**	**मुले प्रवेश %**	**मुली प्रवेश %**	**एकूण प्रवेश %**
६ ते १४	१ली ते ५वी	१०१.९८%	१०१.०६%	१०१.५५%
११ ते १३	६वी ते ८वी	९५.२७%	९२.०८%	९३.७६%
१४ ते १५	९वी ते १०वी	८३.४४%	७९.२७%	८१.४८%
१६ ते १७	११वी ते १२वी	५३.६९%	५४.५६%	५४.०९%

वरील सांख्यिकीय माहितीवरुन असे दिसून येते की, शहरी भागापेक्षा ग्रामीण भागाचे साक्षरतेचे प्रमाण हे गंभीर स्वरुपाचे आहे आणि त्यातल्या त्यात महत्वाचा मुद्दा म्हणजे मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांचे साक्षरतेचे प्रमाण अडचणी निर्माण करणारे असून प्राथमिक शिक्षणासमोरचे ते एक मोठे आव्हानच आहे. यासाठी प्राथमिक शिक्षण देणाऱ्या संस्थांनी याकडे गांभिर्याने पाहिले पाहिजे. शासनाने या बाबींचा आढावा घेवून पाठपुरावा करणे गरजेचे वाटते.

प्रवेश दराच्या बाबतीतही हीच समस्या खुप गंभीर आहे. जेवढी मुले इयत्ता पहिलीमध्ये दरवर्षी दाखल होतात ते आपले शिक्षण पूर्ण करत नाहीत. ही महत्वाची आणि गंभीर समस्या आपल्या समोर आहे. यावर सुद्धा केंद्रस्थानी विचार करुन प्रत्येक्ष कार्यवाही होणे गरजेचे आहे.

गळती

द एज्युकेशन फॉर ऑल ग्लोबल मॉनिटरींग रिपोर्ट नुकताच प्रसिद्ध झाला. त्यातील काही वर्षांपुर्वीच्या पाहणीत असे दिसून आले आणि यामुळे भारतातील प्राथमिक शिक्षणाचे वास्तव समोर आले. जगभरात सध्या पाच कोटी तीस लक्ष मुले शाळाबाह्य असून त्यापैकी एक कोटीहून अधिक मुले भारतातील असल्याचे स्पष्ट झाले. सक्तीचे शिक्षण, आठवीपर्यंत कोणालाही अनुत्तीर्ण करायचे नाही, सरकारी शाळेत मोफत गणवेश, मोफत वह्या पुस्तके, पोषण आहार इत्यादी सर्व सुविधा असूनही प्राथमिक शिक्षणात मोठ्या प्रमाणात गळती होत आहे. यामागची कारणे शोधल्यास असे दिसून येते की त्यातील अनेक कच्चे दूवे या शिक्षण प्रणालीला प्राथमिक शिक्षणातील गळती व इतर कारणांसाठी सुद्धा जबाबदार आहेत. ही गळती रोखण्यासाठी काही मुलभूत बदल शिक्षण व्यवस्थेत करणे गरजेचे आहे.

युनोस्कोच्या 'द एज्युकेशन ऑफ ऑल ग्लोबल मॉनिटरींग' च्या रिपोर्ट नुसार भारत शाळाबाह्य मुलांच्या यादीत चौथ्या क्रमांकावर आहे. जगातील शाळाबाह्य मुलांच्या संख्येत २०१० च्या तुलनेत घट झालेली आहे मात्र त्यात अजून सुधारणा होणे गरजेचे आहे. सध्यस्थितीत नोंदणी, गळती आणि स्थगिती या तीन गंभीर स्वरुपाच्या समस्या आहेत. महाराष्ट्रात २% मुले शाळाबाह्य आहेत. प्राथमिक शिक्षणात १२ ते १३ टक्के विद्यार्थ्यांची गळती दिसून येते. या दोन्ही बाबतीत यामागील कारणांचा विचार केला तर अनेक मुद्दे समोर येतात.

सर्वप्रथम पूर्वप्राथमिक शाळांचा विचार करु. महाराष्ट्रात अनेक ठिकाणी पूर्वप्राथमिक शाळा काढत आहेत आणि त्या खुप घातकही आहेत. पूर्वप्राथमिक शाळामध्ये अभ्यासक्रमाबाबत एकवाक्यता नाही. दोन वर्षाच्या मुलाला खरेच शाळेत घालने गरजेचे आहे का? तर मुळीच नाही. फिनलँड येथील शिक्षण प्रणालीत सहा वर्षाचे मुल बालवाडीत घातले जाते. तेथे ९ वर्षापर्यंत प्रशिक्षण दिले जाते आणि पुढील ७ वर्षे माध्यमिक शिक्षणाची सुविधा आहे.

गळतीचे प्रमाण

इयत्ता	१ली	२री	३री	४थी	५वी	६वी	७वी	८वी	९वी	१०वी	११वी
गळतीचा दर %	०.३२	१.३९	०.९१	८.४९	९.९८	११.००	१२.९०	३.६६	२९.३२	२४.२४	NA

Calculated as on 30 Sept. 2013 using the DISE reports.

गुणवत्ता

गेल्या दहा वर्षात आपण पुष्कळ प्रगती केली पण ती पुरेशी नाही. पात्र वयोगटानुसार प्रवेश घेणाऱ्यांचे प्रमाण आपण सुधारले आहे पण मुलांना शिकते करण्यास उपयुक्त असणारे शिक्षण देण्यास मात्र आपण सातत्याने कमी पडत आहोत. शाळा कुठलीही असो शासनाची किंवा खाजगी त्या विद्यार्थ्यांना समजपूर्वक वाचता लिहिता येणे; गुणाकार, भागाकार सारख्या क्रिया करता येणे हे प्राथमिक शिक्षण पूर्ण झाल्यावरही अनेकांना येत नाही.

यासाठी NAS (National Achevment Survey) चा सर्वे खुप काही सांगतो.

२०१७ चा अहवाल आपणास गुणवत्तेबद्दल विचार करायला लावतो.

Level	Class		
	IIIrd	Vth	VIIIth
National	65.07%	56.00%	46.8%
State	68.00%	56.03%	46.03%

शिक्षणाचे व्यवस्थापन

सरकार हजारो शाळा चालवते, लाखो विद्यार्थ्यांना शिक्षण देते. त्यात शासन संचलित शिक्षण संस्थांची कार्यक्षमता कमी होत चालली आहे. त्यांचा पट घसरतो आहे आणि दुसरीकडे खाजगी प्रशासनाच्या शाळांमध्ये विद्यार्थीसंख्या जास्त होत आहे. त्यातल्या त्यात इंग्रजी माध्यमाच्या शाळा खेडोपाडी सुरु झाल्या आहेत. त्यांचीतर कोणतीही इमारत नाही, प्रशिक्षित शिक्षकवर्ग नाही, तरी पालकांना अशा भरकटलेल्या इंग्रजी शाळांवर भरवसा आहे पण सरकारी शाळांवर नाही. त्यांचाही व्यवस्थापनाचा प्रश्न गंभीरच आहे. यासाठी शासन स्तरावर विविध उपाययोजना होणे गरजेचे आहे.

राज्य पातळीवरील संस्था तसेच देश पातळीवरील संस्था, उदा. NCERT, SCERT, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद (MPSP), राज्य आंग्लभाषा संस्था, राज्य विज्ञान भाषा संस्था (SISE), महाराष्ट्र राज्य परीक्षा परिषद, बालभारती, बालचित्रवाणी, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था (DIECPD), जिल्हा माहिती यंत्रणा (DISE) इत्यादी संस्थांच्या भूमिकेची फेररचना करुन त्यांची भूमिका संशोधन मूल्यमापन व सहाय्याची कशी ठरेल यासाठी खुप प्रयत्न व्हायला हवेत.

शाळेच्या व्यवस्थापनात मुख्याध्यापकाला स्वायत्तता

शाळेला मुख्याध्यापकाचे नेतृत्व लाभले पाहिजे. जितके हे नेतृत्व प्रभावी तितकी ती शाळा उत्तम आणि शाळेत मिळणारे शिक्षण प्रभावी. मुळात प्राथमिक शिक्षण विभागात जेष्ठतेने मुख्याध्यापक पदोन्नती मिळते तेव्हा त्याच्या शारीरिक व्याधी, वयाची शिथीलता यामुळे व्यवस्थापन क्षेत्रावर परिणाम होतो. त्या एवजी उच्च शिक्षित किंवा परीक्षा घेऊन उचित व्यवस्थापकीय यंत्रणा उभी करणे आवश्यक आहे. प्रभावी मुख्याध्यापक यांच्या सोबत शाळेतील शिक्षकांनी व सहाय्यक कर्मचाऱ्यांनी काम करणे आवश्यक असते. या गटालाच आपल्या विद्यार्थ्यांची उत्तम ओळख असते. त्यांना शिकता यावे म्हणून काय करणे गरजेचे आहे हे त्यांनाच माहीत असते. त्यांनाच त्यांचे निर्णय घेवू द्यावे, त्यात दुसऱ्या

यंत्रणेची ढवळाढवळ किंवा दबाव नसावा. कोणतेही आदेश काढून त्यांच्या नियोजना एवजी दुसरे कार्यक्रम लादने विद्यार्थी हिताचे नाही. कुठल्याही प्रशिक्षणाला पाठवणे तसेच शिक्षकांना शाळाबाह्य कामे देवून त्यांच्यावर जबरदस्ती केल्याचे दिसून येते. निवडणूक, मतदार याद्यांची कामे, जनगणना, मध्यान्ह भोजन यंत्रणा, गणवेश शिवणे, बांधकाम, गाव सर्वेक्षण, ग्रेडेड मुख्याध्यापक मंजूर नसल्यास लहान शाळा शिक्षक दोन वर्ग चार, सोबत प्रशासकीय मुख्याध्यापकीय कामे, आरोग्य विभागाच्या गोळ्या वाटप, आठवड्याला अहवाल नोंदी, विविध शिष्यवृत्त्या व लाभाच्या योजनांची अंमलबजावणी, मिटींग, टपाल इत्यादी कामांचा एवढा मोठा आवाका आहे की त्यातून डोके वर काढून विद्यार्थ्यांना गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देणे ही मोठी बाब आहे.

शालेय इतर कामांसाठी वेगळी यंत्रणा असायलाच पाहिजे आणि शिक्षकांना फक्त अध्यापन हे एकमेव काम असायला हवे आणि त्या कामाचीच प्रभावी अंमलबजावणी होते किंवा नाही ते पर्यवेक्षिय यंत्रणेने वेळीच पाहिले पाहिजे.

शासनाने लागू केलेल्या RTE-2009 मधील कलमान्वये वयानुरुप वर्ग प्रवेश म्हणजे सुद्धा गुणवत्तेला बाधा होत असल्याचे दिसून आले आहे. आठवी पर्यंत पास करणे, नापास धोरण बंद यामुळे योग्यवेळी योग्य उपाय करता येत नसल्याचे बऱ्याच संशोधनातून समोर आले आहे. त्यामुळे प्रत्येक वर्गाच्या क्षमता प्राप्त करताना विद्यार्थी व शिक्षक यांना तारेवरची कसरत करावी लागत आहे. यात योग्य ते बदल व्हावेत.

शासनाने इयत्ता पाचवीमध्ये विद्यार्थी क्षमता प्राप्त करत नासल्यास त्याला पाचवीत नापास करण्याचा निर्णय विचाराधीन आहे परंतु तो पाचवी एवजी पहिलीतच असावा कारण त्याचे आयुष्याचे महत्वाचे चार वर्ष वाया गेलेली असतील, ती व्हायलाच नको याचाही विचार वेळीच व्हायला हवा.

समारोप

यासाठी प्राथमिक शिक्षणापासून वंचित कोणी राहणार नाही याची दक्षता घ्यावी व यासाठी शिक्षण हमी पत्र (School Vouchers) असावे. सर्व माध्यमाच्या शाळांतून दर्जेदार इंग्रजी भाषा शिकवली जावी. प्रत्येक शिक्षकाने प्रत्येक विद्यार्थ्याचा शैक्षणिक मागोवा घ्यावा. डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर अध्ययन अध्यापनात तसेच शालेय प्रशासनातसुद्धा प्रभावीपणे करावा. शिक्षक शिक्षण प्रशिक्षण व निवड यात अमुलाग्र बदल करावेत. शालेय व्यवस्थापनाची संपूर्ण धूरा मुख्याध्यापक यांच्यावर असावी. मुख्याध्यापकांना निर्णयाचे स्वातंत्र्य असावे. प्रत्येक जिल्ह्यात एक आंतरराष्ट्रीय दर्जाची मराठी शाळा शासनाची असावी यासाठी प्रयत्न व्हावेत.

संदर्भः

1. MHRD Report. mhrd.gov.in/education.
2. www.mpsp.maharashtra.gov.in.
3. NAS. Achievement Survey-2017.
4. NAS. Frequently Asked Questions.
5. Educational Statistics.
6. Teacher Education – Book.
7. प्राथमिक शिक्षण व सद्यस्थिती – समस्या, उपाय; बळवंत देशमुख.
8. शैक्षणिक मासिके. (Magazines)

Enhancement of quality teacher education through researches

Dr. Syed Azaz Ali Amjad Ali
Assistant Professor
DSR College of Education (B.Ed. & M.Ed.),
Aurangabad

Introduction

Teacher education is a systematic and planned effort with predesigned curriculum, policies and procedures to equip student-teachers with the knowledge, attitudes and skills required to conduct and perform effective teaching in the classroom, school, and be a wise citizen in the Society. The Teacher Education Policy in India has evolved over time and is based on recommendations contained in various reports of Committees / Commissions on Education, the important ones being the Kothari Commission, the Chattopadhyay Committee, the National Policy on Education, Acharya Ramamurthy Committee, etc.

In-Service and Pre-Service Teacher Training:

According to a department of teacher education, MHRD, within the broad objective of improving the learning achievements of school children, the twin strategy is to (a) prepare teachers for the school system pre-service training); and (improve capacity of existing school teachers (in-service training). For pre service training, the National Council for Teacher Education (NCTE), a statutory body of the Central Government, is responsible for planned and coordinated development of teacher education in the country.

The NCTE lays down norms and standards for various teacher education courses, minimum qualifications for teacher educators, course and content and duration and minimum qualification for entry of student-teachers for the various courses. It also grants recognition to institutions (government, government aided and self-financing) interested in undertaking such courses and has in-built mechanism to regulate and monitor their standards and quality. For in-service training, the country has a large network of government owned Teacher Training Institutions (TTIs), which provide in-service training to the school teachers.

The Right of Children to Free and Compulsory Education

The Right of Children to Free and Compulsory Education Act, 2009 has implications on the present teacher education system and the Centrally Sponsored Scheme on Teacher Education. The Act utter alia provides that:

- The Central Government shall develop and enforce standards for training of teachers,
- Persons possessing minimum qualifications, as prescribed by an academic authority authorize by the Central Government shall be eligible to be employed as teachers;
- Existing teachers not possessing such prescribed qualifications would be required to acquire that qualification within a period of 5 years;
- The Government must ensure that the Pupil Teacher Ratio specified in the Schedule is maintained in each school,
- Vacancy of a teacher in a school, established, owned, controlled or substantially financed by the Government, shall not exceed 10% of the Sanctioned strength.

National Curriculum Framework on Teacher Education

The National Council for Teacher Education has prepared the National Curriculum Framework of Teacher Education, which was circulated in March 2009. This Framework has been prepared in the background of the NCE, 2005 and the principles laid down in the Right of Children to Free and Compulsory Education Act, 2009 which necessitated an altered framework on Teacher

Education which would be consistent with the changed philosophy of school curriculum recommended in the NCF 2005. While articulating the Vision of teacher education, the Framework has some important dimensions of the new approach to teacher education, as under;

- Reflective practice to be the central aim of teacher education;
- Student - teachers should be provided opportunities for self - learning, reflection, assimilation and articulation of new ideas,
- Developing capacities for self - directed learning and ability to think, be critical and to work in groups.
- Providing opportunities to student-teachers to observe and engage with children, communicate with and relate to children.

Reforms in Regulatory Framework

In the recent past the NCTE has undertaken various steps for Systemic improvements in its functioning and in improving the teacher education System, as under

- Based on the study of demand and supply of teachers and teacher educator of the various states, the NCTE has decided not to receive further applications for several teacher education courses 10 respect of 13 States, This led to substantial rationalisation in the demand - supply situation across States.
- E-Governance system has been introduced by way of providing online facility for furnishing of applications and online payment of fees MIS has been developed to streamline the process of recognition;
- The National Curriculum Framework for Teacher Education has been developed keeping in view NCF
- Academic Support is being provided through preparation of Manual for the teacher education institutions and publication and dissemination of Thematic Papers on Teacher Education.

JS Verma Commission Recommendations

A high powered commission on Teacher Educationattempted a close scrutiny of the existing provisions and quality of teacher education to identify the deficiencies and to make suggestions to rectify them. Out of the many recommendations, some are mentioned here:

1. Pre-entry tests may be conducted for pre Service teacher education programs
2. Duration of the pre service teacher education program (B.Ed. and M.Ed.) may be enhanced.
3. Current TE program may be redesigned based on the guidelines given by NCFTE.
4. Pre-Service TEI mayhave dedicated school attached to us a laboratory where student teachers get opportunities to experiment with new ideas.
5. First professional degree or diploma in TE should be offered face to face mode, Distance learning program may be used for in service training.
6. Institutional capacity should be increased in preparation of Teacher Educators.
7. Teaching practitioners may be given an opportunity to teach as visiting faculty in TEI and similarly Teacher educators could be considered as visiting faculty in schools.
8. Faculty development programs for teacher educators should be institutionalized
9. Investment in research in education should be enhanced.
10. Regulatory functions of NCTE need to be strengthened.

Areas of Researches in Teacher Education

In this paper, the authors have tried to collect and review few researches conducted in near past. An effort has been made to share some effective practices visualized and carried out by individuals or institutions offering teacher education courses and programs. Inthis paper twenty

five studies conducted in India are considered. Researches in the pre-service and in-service teacher education programs are included. Each of the study and its findings facilitate the readers to gain better insight into strength and weakness of TE programs, Key areas and indicators for quality TEinstitutes. More extensive review will add more practices and suggestions indicating current best practices and improvements in near future.

Methods and Skills

Work of Gupta on innovative practices of teaching, Nagar on evolving strategies for enhancing co-operative learning in teacher education, Jadhav on effect of advance organizer model revealed that all the Innovative methods, except the lecture-cum-discussion method, had established their comparative merits against the lecture method. The individual and group cooperative work of the Teacher Trainees showed remarkable improvement. The AOM group of student-teachers was found more effective than conventional method group in real classroom Situations works of Ekboteand Sultana reported that the integration strategy was found effective in terms of the improvement it made in the student-teachers performance in classroom teaching, there was a remarkable change in the behaviour of student-teachers of science on the skill of experimentation.

Teacher Educators Availability and Training

In teacher education institutions are facing the problem of non-availability of qualified teachers. Presently, the faculty appointed does not possess qualifications or experience in elementary Teacher Education. A good number of CTEs face faculty shortage, poor library facilities, spend more time on initial Teacher Education while research, development and innovative activities are yet to take concrete shape. The capacity of both CTEs and IASEs in performing their mandated roles has more recently come under serious scrutiny. Further pre-service and in-Service training of school teachers are extremely inadequate and poorly managed in most of the States. Mangala marked that there is no provision for training the teachers for the subjects like art, craft, and music while these subjects are very much taught in schools.

Innovative Proneness of Teachers

Different components of Innovative proneness were also highly correlated with one another, namely individualization, curriculum organization, teaching resources, internal school organization, staff development, school community relationship, administrative support, staff norms, progressiveness and venture sameness, teaching learning process, attitudes of innovations and change proneness, Teacher Educators above thirty five years were more change prone than those below thirty five, Components of the Innovative proneness scale significantly correlated with teacher's personal Variables such as age, sex, experience, academic qualifications, professional qualifications, mobility, in service education, reading habits and professional satisfaction.

Innovative Practices

Work of Patted reported that Lecture, assignment, discussion and seminar methods were used, while case study and project methods were used as innovative methods.

The study had identified 41 factors such as clarity and relevance of Institutional goals,staff motivation, human and material resources etc. that facilitated innovations. Similarly, 21 factors such as lack of freedom for colleges to experiment, financial shortages, heavy work load of the staff etc. that was found to inhibit such programme.

Research Trends and Suggestions for Further Research

Most of the studies are survey type and are conducted in secondary schools and TEI. Most of the work is conducted on curriculum and innovative practices in pre-service programs. Based on committees and commissions on TE, several changes have been made in TEI and its effectiveness needs to be looked into. Since 2015, B.Ed. and M.Ed. have been made two year programs and it is in incubation phase, so the authors could not locate researches on it. Following are some of the areas where researches can be carried out:

- Entry tests for pre-service programs
- Comparing 1 year and2year B.Ed. /M.Ed. programs
- School as a laboratory for B.Ed. trainees
- In-service programs/faculty development programs/professional development programs.
- Need to increased investments in TE researches.
- Implementations of research findings
- Exchange programs between school teachers and TE faculty.
- Innovations in In-service training.

Conclusion

Apart from developing an insight and generating new knowledge the review of available literature, suggests effectiveness of innovations, importance of training at pre-service and in-service programs, and ways to bridge the gap between expectations and reality. The review of various committees and commissions implies need of more investments in research, need of new policies and changes at grass root levels. Areas of research in TE which need to be extensively studies are funding of research, quality of in-service training, TEI and attached school as a laboratory and need for an entry level test at B.Ed. and M.Ed.

References

1. Behari, A Analysis of Teacher Education Curriculum in the content of requisite abilities for effective teaching (Ph. D Thesis) In JP Sharma (Ed)
2. Bhatia,Evaluation of new B.Ed. Curriculum in the College of Education Affiliated to the University of Bombay.
3. Buch. M. B. In S B Mohanty. A Study of Student Teaching Programmes in Colleges of Educational With Special Reference to Innovation.
4. Chaudhary, K Comparative Study of Formal and Non-Formal Methods of Teacher Education for Teaching English, Vardhman Mahaveer Open University, Kota.

जालना जिल्ह्यातील जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील शैक्षणिक व भौतिक समस्यांचा चिकित्सक अभ्यास

किशोर खंडेराव तबडे
संशोधक विद्यार्थी तथा माध्य.शिक्षक,
जिल्हा परिषद प्राशाला,
खासगाव, ता.जाफ्राबाद, जि.जालना.

डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,
संशोधन मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

सारांश

भारतामध्ये ७० टक्के लोक ग्रामीण भागात राहतात. ग्रामीण भागामध्ये माध्यमिक शिक्षण देणाऱ्या काही जिल्हा परिषदेच्या तर काही ठिकाणी संस्थेच्या शाळा आहेत. परंतु अनुदानित संस्थेच्या शाळा ह्या राजकीय पुढारी किंवा धनदांडग्या लोकांच्या असल्या कारणाने तेथे पुरेशा प्रमाणात शैक्षणिक व भौतिक सुविधा उपलब्ध असतात. जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेत ग्रामीण भागातील गोर-गरीबांचे पाल्य शिकतात. येथे उपलब्ध सुविधांचा कोणीच विचार करत नाही.

जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेत अनेक शैक्षणिक व भौतिक समस्या आहेत. या संशोधनामुळे शैक्षणिक तथा भौतिक सुविधेच्या उपलब्धतेतून जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्याला एक सक्षम व खऱ्या अर्थाने देशाचा आधारस्तंभ बणविण्यासाठी व येथील विद्यार्थ्यांना ज्ञान, आकलन व उपयोजन व विचाराने प्रगल्भ बणविण्यासाठी संशोधकाला या समस्येवर संशोधन करण्याची गरज वाटली.

प्रास्ताविक

जालना जिल्ह्यात जिल्हा परिषदेच्या ३२ माध्यमिक शाळा असून यामध्ये बहुतांश शाळा ग्रामीण भागामध्ये असून यामध्ये प्रवेश घेणारे विद्यार्थी गोर-गरीब व सर्व स्तरातील असतात. प्रवेश घेतल्यानंतर त्यांना शाळेमध्ये अनेक सुविधांची अपेक्षा असते. अशा विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक व भौतिक समस्यांची जाणीव संशोधकाला झाल्यानंतर संशोधकाने त्यावर उपययोजना सुचविल्या आहेत. याचा परिणाम म्हणून त्याच्या शैक्षणिक विकासात येणाऱ्या अडचणीवर मात करणे शक्य झाले आहे. या संशोधनातून या जिल्हा परिषदांच्या माध्यमिक शाळेत जाणवणाऱ्या शैक्षणिक व भौतिक समस्यांचा उहापोह होऊन संशोधनातून त्यावर उपाययोजना सुचविलेल्या आहेत. अनेक माध्यमिक शाळेत या समस्येच्या संदर्भात उदासिनता दिसून आली.

संशोधनाची गरज

जालना जिल्ह्यातील जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील शैक्षणिक व भौतिक समस्यांमुळे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण व बौद्धिक विकास कमी होण्याची शक्यता वाटते. पर्यायाने गुणवत्ता वाढत नाही. या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक व भौतिक समस्या लक्षात घेऊन त्यांची शैक्षणिक प्रगती व सर्वांगीण विकास कसा होईल यासाठी या संशोधनाची गरज आहे.

संशोधनाचे महत्व

जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळांमध्ये सर्वच प्रकारचे विद्यार्थी प्रवेश घेतात. त्यामुळे त्यांची बुद्धिमत्ता, दर्जा भिन्न असतो. अशा सर्वसमावेशक विविध स्तरातील विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक व भौतिक सुविधा शाळेत मिळणे अपेक्षित असते. जेणेकरुन येथे तयार होणारा विद्यार्थी सर्वगुणसंपन्न निर्माण होईल व भारताची एक सुजान पिढी निर्माण होईल. शैक्षणिक व भौतिक सुविधेमुळे चांगले विद्यार्थी घडतील व त्यांच्या ज्ञानाच्या कक्षा रुंदावून ते अभ्यासाकडे चांगले लक्ष देतील. दिवसभरात विद्यार्थी सहा तास शाळेच्या परिसरात असतो. परिसरातील वातावरण प्रसन्न असेल तर त्याच्या आचार-विचारात प्रगल्भता राहील. म्हणूनच या विद्यार्थ्यांच्या माध्यमिक शाळेतील शैक्षणिक व भौतिक समस्या जर दूर केल्या तरच त्यात अपेक्षित बदल घडेल व त्याचा भावी पिढीवर चांगला परिणाम होऊन जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेकडे पाहण्याचा लोकांचा दृष्टीकोन सकारात्मक होईल.

संशोधनाची गृहीतके

१. जालना जिल्ह्यातील जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेमध्ये अनेक शैक्षणिक समस्या आहेत.

२. या माध्यमिक शाळेमध्ये अनेक भौतिक सुविधांचा अभाव आहे.

३. या माध्यमिक शाळेमध्ये अनेक विषयांच्या प्रशिक्षित शिक्षकांची कमतरता आहे.

४. संस्थेच्या माध्यमिक शाळेपेक्षा जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेत अनेक शैक्षणिक व भौतिक समस्या आहेत हे निदर्शनास आले आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. जालना जिल्ह्यातील जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेचा शोध घेणे.

२. जालना जिल्ह्यातील जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील शैक्षणिक समस्यांचा शोध घेणे.

३. जालना जिल्ह्यातील जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील भौतिक समस्यांचा शोध घेणे.

४. इतर माध्यमिक शाळा व जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळा यांची तुलना करणे.

५. शैक्षणिक व भौतिक समस्यांच्या निराकरणासाठी शिफारशी सुचविणे.

संशोधन पद्धती

या संशोधनासाठी सर्वेक्षण या संशोधन पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे.

संशोधनाची साधने

जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील विविध शिक्षक व मुख्याध्यापकांसाठी प्रश्नावली व शालेय व्यवस्थापन व विकास समितीच्या सदस्यांसाठी प्रश्नावली.

माहितीचे संकलन

माहितीच्या संकलनासाठी जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील विविध शिक्षक व मुख्याध्यापक यांचेकडून प्रश्नावलीद्वारे माहितीचे संकलन केले. शालेय व्यवस्थापन व विकास समितीच्या सदस्यांच्या प्रश्नावलीद्वारे माहितीचे संकलन केले. भौतिक समस्यांच्या पाहणीसाठी विविध शाळेला भेटी दिल्या.

माहितीचे वर्गीकरण

संकलित झालेल्या माहितीचा अभ्यास करुन त्याचे वर्गीकरण केले व त्यावरुन निष्कर्ष काढण्यात आले. त्यासाठी विश्लेषणात्मक पद्धत व आलेख पद्धतीचा वापर करण्यात आला.

संशोधनासाठी न्यादर्श

संशोधकाने निवडलेला न्यादर्श हा शास्त्रीय पद्धतीवर आधारित असून त्यासाठी ३० शिक्षक, १० मुख्याध्यापक व ५ शालेय व्यवस्थापन व विकास समितीच्या सदस्यांची यादृच्छिक न्यादर्श निवड पद्धतीने निवड केली.

निष्कर्ष

१. अपुऱ्या शिक्षक समस्येमुळे जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेमध्ये अभ्यासक्रम नियोजन वेळेत पूर्ण करण्यास अडचणी येतात.

२. इतर शाळेच्या तुलनेत या शाळेमध्ये संदर्भग्रंथाचा अभाव आहे.

३. या शाळेमध्ये खेळाच्या सुविधा नाहीत.

४. जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेमध्ये अनेक ठिकाणी खेळाचे मैदान नाही तर काही ठिकाणी क्रीडा शिक्षक नाही.

५. पुरेशा वर्गखोल्या नाहीत.

६. शैक्षणिक तंत्रज्ञानयुक्त साहित्याचा अभाव आहे.

७. संगणक शिक्षक पूर्णवेळ उपलब्ध नाही.

८. ग्रामीण भागामध्ये विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीचे प्रमाण खुप आहे.

९. शिक्षकांना दिलेल्या अशैक्षणिक कामामुळे शैक्षणिक कामामध्ये खंड पडतो.

१०. बहुतांशी जिल्हा परिषद माध्यमिक शाळांमध्ये शैक्षणिक व भौतिक समस्या आहेत.

शिफारशी

१. विविध नवनवीन व आधुनिक तंत्रज्ञानाची जिल्हा परिषद माध्यमिक शाळेत उपलब्धता करुन द्यावी.

२. शैक्षणिक सुविधा प्राप्त करण्यासाठी शिक्षकांना नवीन ज्ञान प्राप्तीसाठी विविध प्रशिक्षणांचे आयोजन करावे.

३. शाळेमध्ये पुरेशा वर्गखोल्या, ऑफीस, प्रयोग शाळा याची पुर्तता करावी.

४. शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी जिल्हा परिषदेच्या माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांनी आपली शैक्षणिक पात्रता वाढविण्यासाठी प्रयत्न करावा.

५. जिल्हा परिषद माध्यमिक शाळेमध्ये अध्यापनासाठी, नवीन आधुनिक तंत्रज्ञानयुक्त साहित्य प्रोजेक्टर, संगणक, टॅब, एलईडी यांच्या उपलब्धतेसाठी प्रयत्न करावा.

६. मुला मुलींसाठी विविध शैक्षणिक शिष्यवृत्ती योजना अद्ययावत कराव्यात.

७. शैक्षणिक व भौतिक सुविधा उपलब्धतेसाठी समाजाचा सहभाग घ्यावा.

समारोप

प्रस्तुत संशोधनातून असे निदर्शनास आले की, जालना जिल्ह्यातील माध्यमिक शाळेमध्ये असणाऱ्या शैक्षणिक व भौतिक सुविधेकडे दुर्लक्ष होत आहे. त्यामुळे या शाळेमध्ये शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक नुकसान होत आहे. त्यांच्या सर्वांगीण विकासास लागणारे पोषक वातावरण या शाळेमध्ये कमी प्रमाणात उपलब्ध असल्याने या शाळेतील विद्यार्थी संख्या पर्यायाने कमी होत आहे. या उलट सुख योयींनी युक्त खाजगी शाळेकडे विद्यार्थ्यांचा ओढा वाढत आहे. यासाठी प्रशासनाने या जिल्हा परिषद माध्यमिक शाळेमध्ये भौतिक सुविधा पुरवून या शाळेची गुणवत्ता वाढवण्यास हातभार लावावा व त्यांना नवीन शैक्षणिक अनुभव प्राप्त करुन देऊन देशासाठी एक सुजान नागरिक बणविण्यास मदत होईल.

संदर्भः

१. भिंताडे वि.रा., शैक्षणिक संशोधन पद्धती, नुतन प्रकाशन पुणे-३०.

२. संशोधन पद्धती (१९९४), य.च.म.मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.

३. शिक्षण संक्रमाण – २०१०, २०१४.

४. पाठक पी.डी., भारतीय शिक्षा और उसकी समस्याए – विनोद पुस्तक मंदीर.

भारतीय परिवर्तनातील उच्च शिक्षणाची भूमिका

दयाशंकर विष्णू वैद्य
संशोधक विद्यार्थी,
न. प. श्री शिवाजी हायस्कूल,
देऊळगाव (राजा), जि.बुलडाणा.

डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,
संशोधन मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

शिक्षण हे मानवी जीवनातील परीवर्तनाचे सर्वात प्रभावशाली माध्यम आहे. यात शिक्षणाने स्वातंत्र्याचा, लोकशाहीचा व नोंद घेण्याईतक्या मानवी प्रगतिच्या वाटा पादाक्रांत केल्या आहेत. शिक्षण क्षेत्रात २००० वर्षापूर्वी भारत सर्वोच्च राहिलेला आहे, त्यामुळे जगाच्या वार्षिक सकल उत्पादनात भारताचा सहभाग ३० टक्के एवढा आहे. १००० वर्षापूर्वी हे प्रमाण २० टक्के एवढे होते. स्वातंत्र्य प्राप्तीच्या वेळी हे प्रमाण जगाच्या १ टक्का एवढे होते. मागील २५ वर्षात हे प्रमाण वाढून ३ ते ६ टक्क्यापर्यंत वाढले आहे. त्यात खाजगीकरण, सार्वत्रिकरण व मुक्त धोरण ह्या बाबी कारणीभूत ठरल्या आहेत.

आज भारत जगाच्या क्रमवारीत आकारमानानुसार शिक्षणाच्या तीसऱ्या स्थानी आहे. हे प्रमाण अमेरीका व चीन नंतरचे आहे. २०२० पर्यंत भारत दुसऱ्या क्रमांकपर्यंत झेप घेईल. प्रगत राष्ट्राच्या तुलनेत भारताचा सकल उत्पादन दर हा १६ टक्के आहे. हेच प्रमाण प्रगत राष्ट्राचे १ ते २ टक्के आहे. एके काळी भारताची उच्च शिक्षणातील भूमिका ही मार्गदर्शक स्वरुपाची होती. त्या काळात भारतात तक्षशिला, नालंदा, विक्रमशिला, वालवही ही विद्यापीठे जगाला मार्गदर्शन करण्यात अग्रेसर होती.

दर्जेदार शिक्षणातून अपेक्षित परिवर्तन

भारतात स्वातंत्र्य प्राप्तीच्या काळात २७ विद्यापीठे होती ती आज ९११ च्या वर गेली आहेत. सुरुवातीला ५७८ महाविद्यालये होती तर आज ४०००० पेक्षा जास्त महाविद्यालये आहेत. स्वातंत्र्य प्राप्ती नंतर सात दशकाच्या काळात उच्च शिक्षणाच्या बाबतीत संख्यात्मक बदल झालेला दिसून येतो. तो गुणात्मक बदल होणे अपेक्षित आहे.

भारतीय उच्च शिक्षणातील विद्यार्थी प्रवेश

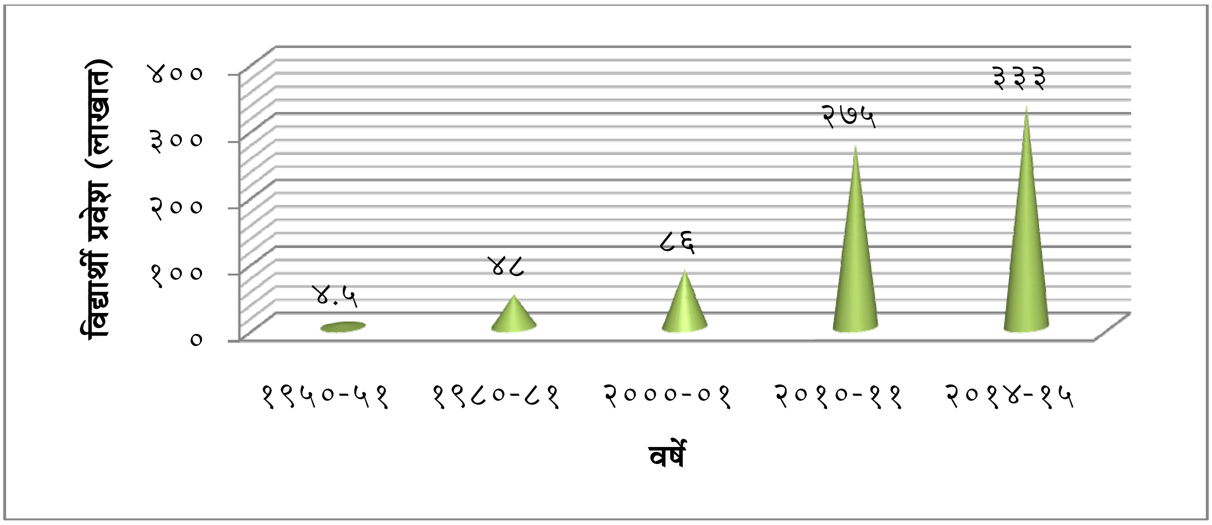

आजच्या काळातील उच्च शिक्षणातील प्रवेशाचे प्रमाण हे अपेक्षित प्रत्यक्ष प्रवेश यात तफावत आढळून येते. प्रत्यक्ष प्रवेश व ते प्रवेश टिकून राहण्याचे प्रमाण यात बदल आहे. हा बदल सोयी सुविधांच्या अभावामुळे दिसून येतो. त्यातून कौशल्याधिष्ठी मनुष्यबळ निर्माण होत नाही. आज आपल्याला दर्जेदार उच्च शिक्षणातून हे बदल करणे अपेक्षित आहे. उच्च शिक्षणातून फक्त साक्षर पिढी निर्माण न होता उत्पादनक्षम पिढी निर्माण करणे हे आजच्या परिवर्तनाच्या काळातील उद्दिष्ट असायला हवे. २०२३ पर्यंत भारत शिक्षण क्षेत्रात चीनला मागे टाकेल. दर्जेदार उच्च शिक्षणातून भारताला परिवर्तनशिल समाज निर्मितीसाठी उच्च शिक्षणातील अपेक्षित बदल करणे गरजेचे आहे. तरुण शक्तीला उच्च

शिक्षणातून उत्पादक शक्तीकडे वळवण्यासाठी आपल्याला उच्च शिक्षणात अमूलाग्र बदल करणे क्रमप्राप्त ठरते. आज भारताकडे तरुणांचा देश म्हणून पाहिले जाते. ही सर्वात मोठी बाब भारताकडे आहे. उच्च शिक्षणातून युवा सक्षमिकरण करण्यासाठी कौशल्यपूर्ण शिक्षण देण्यातील उच्च शिक्षणाची भूमिका महत्वाची ठरणार आहे.

उच्च शिक्षणातील बदलाच्या संदर्भातील शिक्षणाची भूमिका

भारताची उत्पादनक्षम लोकसंख्या ही इतर देशाच्या तुलनेत जास्त आहे. २०३० पर्यंत भारत या बाबतीत चीनपेक्षा पुढे असेल. भारताला वय वर्षे १५ ते १९ (६२ टक्के) या तरुण पिढीला उच्च शिक्षणातून दर्जेदार शिक्षण देण्याची भूमिका पार पाडावी लागेल. या काळात भारताचे सरासरी वय हे २९ वर्षे असेल तेच वय अमेरीका ४० वर्षे, युरोप ४६ वर्षे तर जपान ४७ वर्षे असे असेल. भारतीय तरुण पिढीला उत्पादनक्षम बनवण्यासाठी रोजगाराभिमूख अभ्यासक्रम निर्मितीचे मुख्य उद्देश उच्च शिक्षणात असायला हवा. यातून ज्ञान अर्थकारणात भारत महासत्ता होण्याकडे वाटचाल करेल. कौशल्यपूर्ण शिक्षणातून उत्पादक पिढीत रुपांतर करणे व अपेक्षित आर्थिक वृद्धी दर गाठणे हे उच्च शिक्षणातील प्रमुख ध्येय असायला हवे.

भारतीय उच्च शिक्षणातील समस्या व आव्हाने

भारत हा विविधतेने नटलेला देश आहे. विविध बाबिंमध्ये जसे भाषा, अन्न व वेशभूषा यात भारतात विविधता आढळते. भारताला प्रादेशीकतेची किनार आहे. प्रत्यक प्रदेशाचे वेगवेगळ्या समस्या व प्रश्न आहेत. भाषा व प्रदेशानुसार उच्च शिक्षणात वेगवेगळ्या समस्या व आव्हाने दिसून येतात. त्यावर मात करण्यासाठी भारतीय उच्च शिक्षणातील धोरणात बदल करणे अपेक्षित आहे.

भारतातील उच्च शिक्षणातील प्रकर्षाणे जाणवणाऱ्या समस्या पुढील प्रमाणे आढळून येतात.

१. शैक्षणिक वातावरणाचा अभाव.
२. शिक्षणाच्या समान संधीचा अभाव.
३. संशोधनाचा अभाव.
४. नवनिर्मितीचा अभाव.
५. नवीन बदल स्विकारण्यास विरोध.
६. भाषिक व प्रांतिक वाद.
७. कौशल्यपूर्ण अभ्यासक्रम निर्मितीचा अभाव.
८. अभ्यासक्रम पुनर्रचनेचा अभाव.
९. उच्च शिक्षणातून कुशल मनुष्यबळ निर्मितीचा अभाव.
१०. शिक्षणासाठीच्या अपुऱ्या आर्थिक बाबी. (अपेक्षित खर्च कमी)

समारोप

जागतिक स्पर्धेच्या संदर्भात आपण संख्यात्मक प्रगती केली आहे पण या स्पर्धेच्या युगात अनेक बाबतीत आपल्याला समस्या जाणवतात. आपण उच्च शिक्षणातील उत्कृष्ठता जपली पाहिजे. तसेच औद्योगिकीकरणासाठी उच्च शिक्षणातून उपयुक्त मनुष्यबळ निर्माण करणे गरजेचे आहे. यासाठी उच्च शिक्षणात मुलभूत संशोधन व नावीन्यपूर्ण बाबी यावर भर असायला हवा. ज्यातून उत्पादानक्षम पिढी निर्माण करता येईल. जागतिक वातावरणात अनेक उद्योग निर्माण होत आहेत त्यांना कौशल्यपूर्ण मनुष्यबळाची आवश्यकता भासते. जगाला कौशल्यपूर्ण मनुष्यबळ पुरवण्याचे सामर्थ्य भारताकडे आहे. उच्च शिक्षणातील व उद्योगामधील समन्वयातून आपण कुशल मनुष्यबळ निर्माण करु शकतो ज्यातून आर्थिक विकास साधता येईल. या बाबींच्या अनुशंगाने भारतीय उच्च शिक्षणात आंतरराष्ट्रीय समन्वय, अभ्यासक्रमातील लवचिकता प्रस्थापित करणे गरजेचे आहे. आंतरराष्ट्रीय अध्यापक व उद्योग निर्माते यांच्या समन्वयातून ज्ञान तसेच आर्थिक केंद्र बणन्यासाठी आपल्याला प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. या बदलातून जागतिक स्पर्धे आपण आपले स्थान निश्चित करु शकू व एक दिवस जगाच्या मार्गदर्शकाच्या भूमिकेत आपण राहू.

"माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीचा अभ्यास."

श्री. चेरमन मोतिराम वसावे। डॉ. इंदू गर्ग

1. संशोधक, शिक्षणशास्त्र विभाग, मौलाना अबूल कलाम आझाद भवन,मुंबई विद्यापीठ, विद्यानगरी,सांताक्रुज,पूर्व मुंबई, महाराष्ट्र, भारत.

2. सेवानिवृत्त विभाग प्रमुख,शिक्षणशास्त्र विभाग, मौलाना अबूल कलाम आझाद भवन,मुंबई विद्यापीठ, विद्यानगरी,सांताक्रुज,पूर्व मुंबई, महाराष्ट्र, भारत.

सारांश

प्रस्तुत संशोधनाचे मुख्य ध्येय माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीचा अभ्यास करणे हे आहे. संशोधनासाठी वर्णनात्मक आणि तुलनात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे. संशोधनसाठी नमुना म्हणून बृहन्मुंबईतील एस.एस.सी. बोर्डाशी संलग्न मराठी व इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांतील ५२५शिक्षकांचा समावेश करण्याला आला आहे. माहिती संकलनासाठी संशोधकाने स्वतः विकसित केलेली व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्ती मापन श्रेणी या साधनांचा वापर करण्यात आला आहे. प्रस्तुत संशोधनात अनुमानात्मकविश्लेषणासाठी'टी'परीक्षिका या सांख्यिकीय तंत्राचा वापर करण्यात आला आहे. सदर संशोधनाच्या निष्कर्षातून असे दिसून आले की, माध्यमिक शाळांतील शिक्षकांच्या लिंगभेद आणि शाळेच्या प्रकार यावर आधारित व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीत फरक दिसून आला नाही.

मुख्य शब्दःव्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्ती, अनुदानित व विना अनुदानित शाळा.

प्रस्तावना

शिक्षणहाएकउत्कृष्ठव्यवसायआहे. (मंडलआणिरॉय, २०१३) म्हणूनचशिक्षकसामान्यतः उच्चदर्जाचेअसतातआणि त्यांच्याविद्यार्थ्यांना, सहकार्यांना आणि समाजातील व्यक्तींशी त्यांचा संवाद साधण्यासाठी ते एक आदर्शवत असले पाहिजेत. आपल्या व्यावसायिक आणि नैतिकदृष्टया कार्य करण्यासाठी प्रत्येक शिक्षकला शिक्षकांची आचारसंहिता, शिक्षक जबाबदारीची व उत्तरदायित्वाची जाणीव असणे आवश्यक आहे.

शिक्षणाने व्यक्ती विकास, समाज उन्नती आणि राष्ट्राच प्रगत घडून येते. शिक्षक हा एक व्यवसाय नसून ते एक सेवाव्रत आहे. सेवाव्रतावर विश्वास ठेवणार शिक्षकच विकसनशील देशाला विकसित होण्यास फार मोठी मदत करतात.आजशिक्षकांची जबाबदारी पूर्वीच्या शिक्षकांची शिक्षकापेक्षा अनेक पटीने वाढली आहे.

मध्यतरीच्या काळात शिक्षकी व्यवसायाकडे पाहण्याचा दृष्ट्रिकोन निराळा होता. पैशापेक्षा सेवाव्रत म्हणून पाहिले जायचे. त्यामुळेशिक्षकांकडून चोख उत्तरदायित्व निभवले जात परंतु साधारण मागिल वीस ते पंचवीस वर्षांपासून झटपट नोकरी मिळण्याचे साधन, भरपूर सुट्ट्या,मिळणारा फावला वेळ, दुसरी नोकरी मिळत नाही म्हणून शिक्षक, शिकविणीतून भरपूर पैसा कमविणे या भावनेनेपाहिले जाऊ लागले.त्याचाच परिणाम

म्हणजे शिक्षणाचा घसरलेला दर्जा होय. शिक्षकांनीही घसरलेला दर्जा उंचाविण्यासाठी आपली जबाबदारी व उत्तरदायित्व स्वीकारायला हवे.

शिक्षकांचे व्यवसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीत शिक्षकांच्या लिंगभेद आणि शाळेच्या प्रकार यांत फरक आहे? यांचा अभ्यास होणे आवश्यक आहे. हा फरक पाहणे वा तपासणे हा या संशोधनाचा मुख्य हेतू आहे.

संबंधित साहित्याचे सिंहावलोकन

व्यावयासिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्ती

सुमामॉल, एन. एस. (२०१४) यांनी केरळातील माध्यमिक शाळेच्या शिक्षकांमध्ये उत्तम व्यावसायिक उत्तरदायित्व विकसित करण्यासाठी काही उपयुक्त खुब्यांच्या अभ्यास., सिंग निलम (२००५) यांनी इलाहाबाद विभागातील माध्यमिक विद्यालयात कार्यरत शिक्षकांमध्ये उत्तरदायित्व बोधाचा तुलनात्मक अभ्यास., ईब्राहीम, एस. जी. आणि त्यांचे सहकारी. (२०१४) यांनी सार्वजनिक उत्तरदायित्व: इराणमधील एक शोध अभ्यास.,अट्टारवाला, पी. (२०१५) यांनी कदीच्या प्राथमिक शाळांच्या शिक्षक व्यावसायिकते संबंधित शिक्षकांच्या उत्तरदायित्वाचा अभ्यास थॉमस आणि त्यांचेसहकारी.(२००२) यांनी उत्तरदायित्व, व्यवसाय समाधान आणि व्यवस्थापक यांचा परस्पर सहसंबंध या विषयावर अभ्यास केला आहे.

संबंधित साहित्याचे सिंहांलोकन केल्यानंतर संशोधनाकाचे असे लक्षता आले की, माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीचा अभ्यासाची गरज जाणवली. म्हणूनच अशा प्रकाराच्या संशोधन अभ्यासाची गरज होती.

समस्याविधान

माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीचा अभ्यास.

संशोधन चलांच्या कार्यकारी व्याख्या

❖ *व्यावसायिक उत्तरदायित्वा प्रतीची अभिवृत्ती*

शिक्षकांचे व्यावसायिक उत्तरदायित्वात संशोधकाने शिक्षकांच्या कर्तव्याशी संबंधित संघटनात्मक, कायदेविषयक, नैतिक, कार्यात्मक आणि आर्थिक उत्तरदायित्व या पाच घटकांचा समावेश केला आहे.

❖ *अनुदानितशाळा*

या शाळा देखभाल व दुरुस्तीचा निम्मा खर्च शासनाकडून प्राप्त करतात. शैक्षणिक अभ्यासक्रम, अभ्यास साहित्य, पाठ्यक्रम, परीक्षा इत्यादी सरकारी नियमानुसार केला आहे.

❖ *विनाअनुदानितशाळा*

या शाळांना शासनाकडून अनुदान दिले जात नाही. या शाळा पूर्णपणे खाजगी व्यवसापनाद्वारा नियंत्रित केल्या जातात. परंतु काही प्रमाणात सरकारी नियमांच्या अधिन असतात. विशेषत: अभ्यासक्रम, अभ्यास साहित्य, पाठ्यक्रम, परीक्षा इत्यादी

संशोधनाचेध्येय

प्रस्तुत संशोधनाचे मुख्य ध्येय बृहन्मुंबईतील एस. एस. सी. बोर्डाच्या माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीतील लिंगवशाळेचा प्रकारयातीलफरकाचा अभ्यास करणे हे आहे.

संशोधनाचीउद्दिष्ट्ये

माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीतीलखालील प्रकारतीलफरक तपासणे.

अ) लिंग, ब) शाळेचा प्रकार

संशोधनाचीशून्यपरिकल्पना

माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीचा खालील गटाच्या संदर्भात लक्षणीय फरक नाही.

अ) लिंग - स्त्री व पुरुष शिक्षक

ब) शाळेचा प्रकार - अनुदानित व विना अनुदानित

संशोधना**चीपद्धती**

प्रस्तुत संशोधनात संशोधकाने वर्णनात्मक आणि तुलनात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे.

संशोधनाचानमुना

प्रस्तुत संशोधनात बृहन्मुंबईतील एस. एस. सी.बोर्डाशीसंलग्न मराठी व इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांतील ५२५ शिक्षकांचा समावेश करण्यात आला आहे.

संशोधनाचीसाधने

शिक्षकांचीव्यावसायिकउत्तरदायित्वाप्रतीचीअभिवृत्तीमापनश्रेणी

शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्ती अभ्यासण्यासाठी संशोधकाने स्वत: व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्ती मापन श्रेणी विकसित केली. सदर साधनाची विश्वसनीयता क्रोनबॅन अल्फा आणि स्पिल्ट हाफ कोरिलेशन या पद्धतीचा वापर करुन काढण्यात आली आहे.ती अनुक्रमे ०.९२ आणि ०.८७ अशी आहे.

संशोधनाचीव्याप्तीवमर्यादा

प्रस्तुत संशोधन अभ्यासाठी बृहन्मुंबईतील महाराष्ट्र राज्य एस. एस. सी.बोर्डाशीसंलग्नमराठी व इंग्रजी माध्यमांच्या अनुदानित व विना अनुदानित माध्यमिक शाळांतील शिक्षकांपुरते मर्यादित आहे. संशोधकाने संशोधनासाठी केवळ माध्यमिक शाळांतील शिक्षकांचा समावेश केला आहे. या व्यतिरिक्त आयबी, आयसीएसई, सीबीएसई इत्यादी बोर्डाचा समावेश नाही. सदर संशोधन व्यावसायिक उत्तरदायित्व चलांचा समावेश असून केवळ वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीचा उपयोग केलेला आहे.

माहितीविश्लेषणाचीतंत्रे

प्रस्तुत संशोधनात अनुमानात्मक विश्लेषणासाठी 'टी' परीक्षिका या सांख्यिकीय तंत्राचा वापर करण्यात आला आहे.

परिकल्पनाविश्लेषण

माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीचा खालील गटाच्या संदर्भात लक्षणीय फरक नाही. अ) लिंगभेद- स्त्री शिक्षिका व पुरुष शिक्षक ब) शाळेचा प्रकार- अनुदानित व विना अनुदानित

प्रस्तुत संशोधन परिकल्पनेच्या परीक्षणासाठी 'टी' व 'पी' मूल्य या सांख्यिकीय तंत्राचा वापर करण्यात आला आहे. खालील सारणी माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीच्या प्राप्तांकातील फरकाची लिंगभेद व शाळेच्यानुसार सांख्यिकी दर्शविते.

सारणी१

शिक्षकांचीव्यावसायिकउत्तरदायित्वाप्रतीचीअभिवृत्तीमध्येलिंगभेदआणिशाळेचाप्रकारानुसारफरकाचीसार्थकता

प्रकार (T)	गट (G)	नमुना (N)	मध्यमान (M)	प्रमाण विचलन (SD)	स्वाधी मात्रा (Df)	सारणी मूल्य		't' मूल्य (TV)	'p' मूल्य (PV)	सार्थकता स्तर (LOS)
						०.०५	०.०१			
लिंगभेद	स्त्री	३३९	२८३.४४	२६.४५	५२३	१.९६	२.५९	०.१९	०.८५	सार्थकता नाही
	पुरुष	१८६	२८३.१२	४६.६७						
शाळेचा प्रकार	अनुदानित	३२०	२८४.५२	२१.२५	५२३	१.९६	२.५९	१.८६	०.०७	सार्थकता नाही
	विना अनुदानित	२०५	२८१.४६	३७.१४						

अर्थनिर्वचन व निष्कर्ष

सारणी १ नुसार असे दिसून येते की, लिंगभेद आणि शाळेचा प्रकारानुसार शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीच्या अभिवृत्तीसाठी प्राप्त झालेली 'टी' आणि 'पी' चे मूल्य हे ०.०५ स्तरावरील मूल्यापेक्षा लहान आहे. म्हणून स्त्री आणि पुरुष शिक्षक आणि अनुदानित व विना अनुदानित माध्यमिक **शाळेतीलशिक्षकांचीव्यावसायिकउत्तरदायित्वाप्रतीच्याअभिवृत्तीमध्येकाहीहीफरकनाही.**म्हणूनच माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीच्या अभिवृत्तीसाठी **शून्यपरिकल्पनास्वीकारावीलागेल.**

मध्यमानुसार स्त्री पुरुष शिक्षक आणि अनुदानित व विना अनुदानित शाळांतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीच्या अभिवृत्ती सारखीच आहे.

चर्चा

माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांच्या लिंगभेद आणि शाळेचा प्रकाराच्या आधारेमाध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची **व्यावसायिकउत्तरदायित्वाप्रतीचीअभिवृत्तीत**लक्षणीय फरक नाही.

स्त्री व पुरष माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीमध्ये काहीही फरक नाही.कारणशिक्षकांचे शैक्षणिक पात्रता,वेतन, नियम, पगारवाढ इत्यादी सारखेपणा आहे त्यामुळे त्यांच्या मूळ संघटनात्मक, कायदेविषयक, नैतिक, कार्यात्मक आणि आर्थिक उत्तरदायित्व समान प्रमाणात कार्यरत असल्याचे जाणवते.

अनुदानित व विना अनुदानित माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीची अभिवृत्तीमध्ये काहीही फरक नाही.कारण शैक्षणिक अभ्यासक्रम, अभ्यास साहित्य, पाठ्यक्रम, परीक्षा, मूल्यमापन पध्दती इत्यादी सरकारी नियमानुसारच चालतात त्यामुळे दोन्हींमध्ये सारखेपणा आहे तसेच प्रस्तुत संशोधन अभ्यासासाठी निवडलेल्या सर्वच शाळा हया एकाच मंडळाशी संलग्न आहेत. जे महाराष्ट्र राज्य परीक्षा मंडळाशी संलग्न असून त्या समान आचारसंहितेसह काम करतात.

माध्यमानानुसार स्त्री पुरष शिक्षक आणि अनुदानित व विना अनुदानित शाळांतील शिक्षकांची व्यावसायिक उत्तरदायित्वाप्रतीच्या अभिवृत्ती सारखीच आहे.

सिंग एन. (२०१२)यांनी उत्तरदायित्व बोधाचा अभ्यास केला असून त्यांना अनुदानित व विना अनुदानित स्त्री व पुरुष शिक्षकांमध्ये फरक दिसून आला नाही.अर्ल (२००२) यांच्या मते, शालेय स्तरावर शिक्षकांसाठी सर्वात महत्त्वाचे उत्तरदायित्व पालक आणि विद्यार्थ्यांसंबंधी असते म्हणूनच शिक्षक प्रथमत: त्यांच्या विद्यार्थ्यांना जबाबदार असतो असे म्हटले आहे. उत्तरदायित्वाचे धोरण शिक्षकांसाठी बऱ्याच सकारात्मक परिणामांशी संबंधित असून ज्यात सुधारित कार्याची स्थिती आणि अपेक्षांची स्पष्टता समाविष्ठ आहेत. (ग्रीसम, कलोग्राइड आणि लोएब, २०१४), व्हाईटकर (१९९८: १०६) असे सांगतात की, उत्तरदायित्वाची तत्त्वे आपल्या मनापासून कधीच दूर जाता कामा नये आणि शाळेसंबंधीची माहिती आणि त्याचे स्पष्टीकरणासाठी लोकांशी संवाद साधण्याची आमची जबाबदारी स्पष्ट असणे आवश्यक आहे. मान्योती, पी. आणि त्यांचे सहकारी (२००६: ४२८) उत्तरदायित्वाचा उल्लेख "विद्यार्थ्यांना जबाबदारीने सराव आणि प्रतिसाद" देणे म्हणून करतात. शिक्षकांनी त्यांच्या विद्यार्थ्यांबद्दल पूर्णपणे जागरुक राहणे आणि त्यांना प्रतिसाद देणे आवश्यक असल्याचे म्हटले आहे. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या ज्ञान संपादन आणि व्यक्तिमत्व विकासास हातभार लागेल.

संदर्भसूची

1. Mondal, p., & Roy, R. (2013). Professional ethics and accountability of Teaching. Review of Research. 1-4.
2. Sumamol, N S.(2014), "Developing certain strategies for better teacher accountability and reflective teaching among secondary school teachers in Kerala. Retrieved from: www.shodhganga.com
3. Singh, Neelam (2005), A comparative study of accountability of teachers working in secondary schools of Allahabad district. http://shodhganga.inflibnet.ac.in/handle/10603/178233 11 April, 2019.
4. EbrahimSamipourGiri, Mohammad hasan Mohsen nasab, &SajjadSamipour(2014), "Public Accountability and Job Satisfaction; A case study in Iran."
International Journal of Business and Behavioural Sciences Vol. 4, No.4; April 2014.
5. Attarwala,P.(2015), A Study of Teachers' Accountability in Relation to Teachers Professionalism of Primary Schools of Kadi. ParulAttarwala [Subject: Education] *International Journal of Research in Humanities & Soc. Sciences* [I.F. = 0.564] Vol. 3, Issue: 8, Aug.-Sept.:2015 ISSN:(P) 2347-5404 ISSN:(O)2320 771X
6. Thoms, Peg; Dose, Jennifer J.; Scott, Kimberly S. (2002)8, "Relationships between Accountability, Job Satisfaction, and Trust." Department of Education Institute of Education Statistics *Human Resource Development Quarterly*, v13n3p307-23Fall2002.
7. Earl, L. (2002) Accountability: where do teachers fit? Occasional paper no 74. Victoria: Incorporated Association of Registered Teachers of Victoria. (https://pdfs.semanticscholar.org/27eb/53ea54b39c567a8f8aa78eb9bf3b7e581db5.pdf)
8. Grissom, J. A., Kalogrides, D., & Loeb, S. (2014). Using student test scores to measure principal performance. *Educational Evaluation and PolicyAnalysis.* https://files.eric.ed.gov/full text/ED578430.pdf on 30 June, 2019.
9. Whitaker P 1998. Managing Schools. Oxford: Butterworth-Heinemann. https://pdfs.semanticscholar.org/645b/2b410a877528b542541fb2fe9bd628f0c56c.pdf on 30 june,2019.
10. Monyati P, Steyn T, Kamper G 2006. Teacher perceptions of the effectiveness of teacher appraisal in Botswana. *South African Journal of Education*, 26(3): 427 – 441.
11. Khan, Mohd. Sharif (1990), *Educational Research.* New Delhi: Ashish Publishing House.

Study of Educational challenges faced by secondary school teachers in 21st Century

WaghmareJitendraHiraman
Assistant Professor
Pratibha College of Education, Chinchwad, Pune
Mobile No – 8149177604
Email- waghmarejitendra@gmail.com

Abstract

In Indian scenario, What are the main challenges facing teachers? Challenges are mostly, integrating curriculum with 21st century learning skills, Development and growth in information, communication technology, and collaboration with peers, identifying effective ideas, curriculum overloaded. Classroom challenges are lack of team work, empathy, and support between students. Teacher has to play too many roles at the same time inschool. Teachers being made accountable for more than they should not enough time to plan. Teachers have excessive paperwork for data collection. When we consider major challenges currently facing public schools are classroom size, Bullying, parent Involvement, Students attitudes and behavior etc.

Key Words: Educational Challenges, Non Educational Challenges**Introduction**

One of the critical challenges of the twenty first century is to address issues of value-based education in curriculum as well as recognizing the role of teacher/ lectures as facilitators of changes in education curriculum. There should be collaboration between the policy makers and the teaching force to ensure efficient and effective implementation of the policy prescriptions. Any policies that ignore the teachers is likely to fail. The teacher exposed to continuous professional development and encouraged to be a researcher in a more flexible, cooperative, adaptable, and participatory manner. The other educational challenges are that the teacher is not well trained in the action research process in order to generate knowledge for effective policy making.

❖ Need of the study

In order to educate in 21st century teachers and administrators need to cultivate and maintain the students interest in the material by showing how this knowledge applies in the real world. It is time need to develop important skills like ability to collaborate, work in teams, enhance critical thinking skills.

❖ Importance of the study

i) This study is useful to the teachers, principals of the secondary schools.
ii) This study also useful to the administrators and, management authority.

❖ Objectives:

1) To know the present status of Educational challenges faced by the secondary school teachers
2) To prepare questionnaire to understand classroom interaction challenges, Management related challenges, & curricular, extracurricular challenges
3) To analyze the questionnaire and made suggestions.

❖ Research method

Survey Method

❖ Statistical Tool

Percentage, Pie chart

❖ Assumptions

- Teachers faces educational & non educational challenges in the school
- Teachers have to follow management and government orders and their duties.

❖ Limitations & Delimitations

- **Delimitation**
- This research study was delimited to the secondary school teachers in the year 2019 form English and Marathi medium private secondary schools of PCMC, Pune area.
- This research was delimited to the educational challenges faced by secondary school teachers.
- **Limitation**
- The factors like mental response, interest, attitude of the respondents were beyond the control of the researcher

❖ Population Sample and Sampling

- Population- All the English and Marathi medium private non aided secondary school from PimpriChinchwad Municipal corporation area.
- Sample – 60 secondary school teachers from 10 schools
- Sampling Method- Purposive sampling

❖ Operational definitions

i) Secondary School – Researcher considers secondary school means Std. 9th& 10thsecondary school level.

ii) Educational Challenges – Researcher considers teachers faces 1) Classroom interaction challenges, 2) Management related challenges, 3) Curricular and extra-curricular challenges.

❖ Tool

Researcher made questionnaire – Educational Challenges faced by secondary school teachers.
Validity of the tool- The present questionnaire was checked by the

Educational Challenges of Secondary School Teachers Questionnaire

Instructions

1) Read every question carefully and mentionyour Yes/No tick mark in the given column.
2) All questions should be answered
2) Your response would kept confidential

Sr.No	Questions	Yes (√)	No (X)
1	Are you facing difficulties to maintain discipline among the students?		
2	Students identifies & indicates teaching drawbacks		
3	Is there necessity of strict discipline for the students?		
4	Students are easily discusses the learning problems		
5	In the teaching process you give importance to participation of students.		
6	Is the teaching learning process should be two way process		
7	Are teachers use different teaching methods in their teaching process		
8	Are students actively participate in teaching learning process		
9	Are teachers ask questions only to the selected students in the classroom		
10	Can you do your teaching student centered way?		
11	Are you interested in research process for students?		
12	Do you like your criticism from your students?		
13	Do you help your students in their life problems?		
14	Do you counsel your students in stressed, distressed situations?		

15	Are you give your extra time for guidance &counseling of Inclusive students?		
16	Do you consider students mental health state while teaching process?		
17	Do you follow democracy principles while interacting with students?		
18	Do you organize activities for students to aware social problems?		
19	Do you counsel your students according to their learning style		
20	Is your teaching learning process is student centered?		
21	Do you study case of the students in your school?		
22	Do you apply equality principle among students?		
23	Do you think that crowed class affects your teaching process?		
24	Do you think that there is no control on studentsbehaviour?		
25	Can you see there is lack of group feelings?		
26	Are you able to satisfy new modifications in educational field?		
27	Are you enthusiastic to opt new educational knowledge?		

Statistical Analysis:

The teacher 60 questionnaires prepared with yes /no options and analyzed with percentage.

Analysis of the Questionnaire

Sr. No	Questions	Percentage	
		Yes (√)	No (X)
1	Are you facing difficulties to maintain discipline among the students?	70%	30%
2	Students identifies & indicates teaching drawbacks	40%	60%
3	Is there necessity of strict discipline for the students?	80%	20%
4	Students are easily discusses the learning problems	60%	40%
5	In the teaching process you give importance to participation of students.	75%	25%
6	Is the teaching learning process should be two way process	70%	30%
7	Are teachers use different teaching methods in their teaching process	70%	30%
8	Are students actively participate in teaching learning process	65%	35%
9	Are teachers ask questions only to the selected students in the classroom	40%	60%
10	Can you do your teaching student centered way?	80%	20%
11	Are you interested in research process for students?	70%	30%
12	Do you like your criticism from your students?	55%	45%
13	Do you help your students in their life problems?	60%	40%
14	Do you counsel your students in stressed, distressed situations?	65%	35%
15	Are you giving your extra time for guidance &counselling of Inclusive students?	74%	26%
16	Do you consider students mental health state while teaching process?	65%	35%
17	Do you follow democracy principles while interacting with students?	85%	15%
18	Do you organize activities for students to aware social problems?	60%	40%
19	Do you counsel your students according to their learning style	55%	45%
20	Is your teaching learning process is student centered?	70%	30%
21	Do you study case of the students in your school?	45%	55%
22	Do you apply equality principle among students?	65%	35%

23	Do you think that crowed class affects your teaching process?	75%	25%
24	Do you think that there is no control on students'behaviour?	80%	20%
25	Can you see there is lack of group feelingsamong students?	72%	28%
26	Are you able to satisfy new modifications in educational field?	50%	50%
27	Are you enthusiastic to opt new educational knowledge?	70%	30%

Graphical Presentation of data

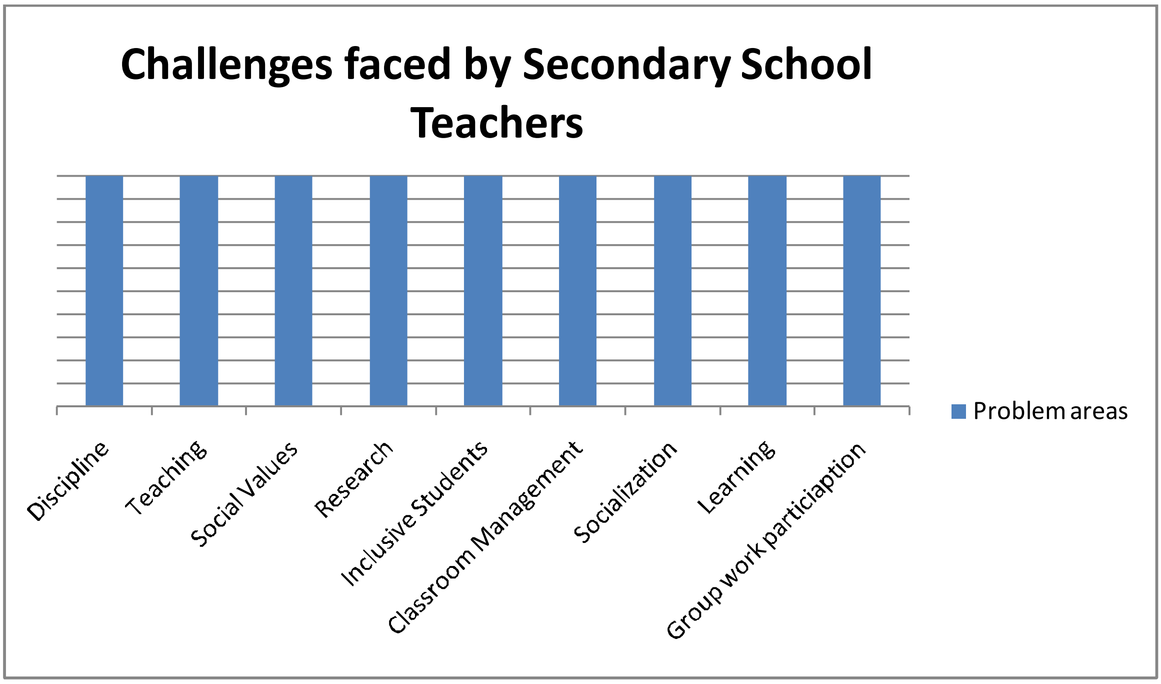

❖ Conclusions

1) Teachers are facing challenges related **discipline area** in formation of discipline, maintain and strict discipline
2) Secondary Teachers facing challenges in **teaching area** like using teaching methods, criticism, Mental state of students
3) Secondary Teachers facing challenges in**social values area**like use of democracy principles, equality among students
4) Secondary Teachers facing challenges in **Research area** like case study, subject research
5) Secondary Teachers facing challenges in **Inclusive Studentsarea**like special students guidance opportunity to all students
6) Secondary Teachers facing challenges in **Classroom Management area** like Crowed class, participation of students
7) Secondary Teachers facing challenges in **learningarea**like learning style, learning difficulties of students
8)Secondary Teachers facing challenges in **Group work participation area** like curricular, extracurricular activities, group work of students.

❖ Recommendation

1)Teacher should be prepared in the classroom to delivers the content with proper teaching method, teaching aid, with good example, relate to day to day life events.

2)Teacher should be more conscious aboutlearning process. Learning should be student centered and have more chance to participate in activities.

❖ References

Agarwal, J.S. (2008). *Educational Management*. New Delhi: Pearson Publication

Bapat, R.N. (2005). Foundation of Teacher Education.Pune: Shree Prakashan

वर्ष 2000 ते 2015 च्या कालखंडातील शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रमा संदर्भातील स्थिती आणि आव्हाने.

मार्गदर्शक	संशोधक विद्यार्थी
प्रा.डॉ.चोंडेकर नलिनी	प्रा.वनवे किरणकुमार दगडू
सह.प्राध्यापक, शासकीय अध्यापक	जयप्रकाश नारायण अध्यापक
महाविद्यालय, औरंगाबाद	महाविद्यालय, औरंगाबाद

सारांश :- राष्ट्रविकासात शिक्षकाची भूमिका महत्वाची असते. त्यासाठी शिक्षक हा राष्ट्राचा आधारस्तंभ ठरतो. शिक्षक घडविण्यात शिक्षण पद्धतीची कार्यक्षमता व परिणामकारकता ठरविणारा अभ्यासक्रम हा एक प्रभावी घटक आहे. विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्व व वर्तन बदल हे अभ्यासक्रमाद्वारे घडवुन आणले जातात. शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रमातून बाहेर पडणारा प्रशिक्षणार्थी केवळ ज्ञानी न होता तो शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नैतिक तसेच भावनिकदृष्ट्या परिपूर्ण होणे गरजेचे आहे. अभ्यासक्रमातुन शिक्षकांमध्ये केवळ क्षमताच निर्माण होऊन चालनार नाही तर सरावाद्वारे त्यांना कामगिरी करण्याची संधी प्राप्त करुन दिली म्हणजेच त्यांच्यामध्ये व्यावसायाप्रति बांधिलकी निर्माण होईल.

शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रमाची स्थिती :-

1. केवळ विषयज्ञानालाच महत्व.
2. भविष्यकालिन गरजांचा विचार नाही.
3. अध्यापन पद्धतीवर भर नाही.
4. संशोधक वृत्तीचा अभाव.
5. तंत्रज्ञानाच्या वापराची कमतरता.
6. सृजनशीलतेला वाव नाही.
7. CBSE, ICSE चा विचार नाही.
8. अभ्यासक्रमात मोजकाच बदल.
9. सरावाची कमतरता.
10. मानसशास्त्रीय दृष्टीकोनाचा अभाव.
11. मूल्यमापन प्रक्रियेचे अपूर्ण ज्ञान.
12. बांधिलकीचा अभाव.
13. परिणामकारकतेचा अभाव.
14. अनुभव व कृतीस वाव नाही.

शिक्षक-शिक्षण अभ्यासक्रमातील आव्हाने :-

1. संशोधनवृत्तीची जोपासना.
2. आधुनिकतेचा, तंत्रज्ञानाचा स्वीकार.
3. सर्वंकष सातत्यपूर्ण तंत्राचा उपयोग.
4. अध्यापनाचे नियोजन.
5. व्यावसायाप्रतिची बांधिलकी.
6. सामाजिक अडसरांचे निर्मूलन
7. नाविन्यपूर्ण पद्धतीचा वापर.
8. सृजनशीलतेला वाव.
9. व्यवस्थापन कौशल्याचा विकास.
10. मानसशास्त्रीय दृष्टीकोनाचा परिपोष.
11. सरावाची संधी - कामगिरी.
12. जीवनासाठी, संपूर्ण विकासासाठी

उपविषय :- वर्ष 2000 ते 2015 च्या कालखंडातील शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रमा संदर्भातील स्थिती आणि आव्हाने.

प्रस्तावना :-

राष्ट्राची गुणवत्ता ही त्या राष्ट्राच्या अंगीकारलेल्या शिक्षण पद्धतीच्या दर्जावर अवलंबून असते हे चिरंतन सत्य आहे. शिक्षण पद्धतीची गुणवत्ता ही अनेक घटकांवर अवलंबून असते. त्यामध्ये शिक्षणाचा दर्जा, शिक्षकांचा दर्जा, शैक्षणिक सुविधा, शिक्षणावरील गुंतवणुक तसेच शिक्षण पद्धतीची कार्यक्षमता व परिणामकारकता ठरविणारा अभ्यासक्रम हा एक प्रभावी घटक आहे. विद्यार्थ्यांमधील व्यक्तिमत्व व वर्तनबदल हे अभ्यासक्रमाद्वारे घडवून आणले जातात परंतू अभ्यासक्रमातील त्रुटी व

मर्यादामुळे विद्यार्थ्यामध्ये उभ्या राहणाऱ्या काहीशा समस्यामुळे तात्कालिन व दूरगामी परिणाम होतांना दिसून येतात. खरे तर आपणास केवल तत्कालिन समस्याच लक्षात येतात परंतू दूरगामी समस्या लक्षात येत नाही. खऱ्या अर्थाने दूरगामी समस्याच उग्र स्वरुप धारण करुन सामाजिक व राष्ट्रीय समस्याचे रुप धारण करतात. त्यामुळे अभ्यासक्रम महत्वाचा आहे.

शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रमातून किंवा अध्यापक महाविद्यालयातुन बाहेर पडलेला प्रशिक्षणार्थी केवळ बौद्धिकदृष्ट्या ज्ञानी न होता तो शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नैतिक तसेच भावनिकदृष्ट्या स्वयंपूर्ण होणे गरजेचे आहे. शिवाय विज्ञान तंत्रज्ञानाच्या ज्ञानाने तो परिपूर्ण व अद्ययावत असणे तेवढेच महत्वाचे आहे आणि अध्यापनासंदर्भातील उच्च अधिष्ठान आणि कौशल्याचे ज्ञान त्याच्याजवळ असणे गरजेचे आहे. खरे तर शिक्षकाकडे विशेष स्वरुपाचे ज्ञान व उपयोजनाद्वारे कार्य करणाऱ्या व्यावसायिक भूमिकेमूळे अध्यापकाचे स्थान वाढणार आहे. त्यासाठी अभ्यासक्रमातून एक स्वयंपूर्ण शिक्षक घडविण्यासाठीचे प्रयत्न होणे ही काळाची गरज आहे त्यासाठी अभ्यासक्रम हे साधन परिपूर्ण ठरणे महत्वाचे आहे.

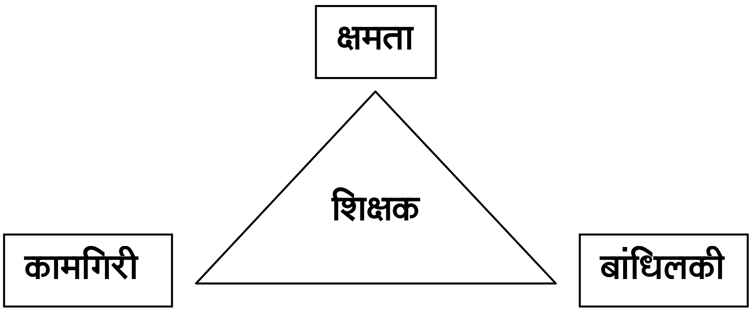

अभ्यासक्रमातून शिक्षकामध्ये व्यावसायासंबंधीच्या सर्व क्षमता निर्माण होणे गरजेचे आहे तसेच त्यांना सरावाद्वारे कामगिरीची संधी प्राप्त करुन देऊन त्याद्वारे शिक्षकी व्यावसायासंबंधीची बांधिलकी निर्माण होणे तेवढेच महत्वाचे आहे. शिक्षकामध्ये सर्वगुण संपन्नता आणि व्यावसायिकदृष्ट्या आदर्श व्यक्तिमत्वाच्या सर्व पैलुंच्या परिपूर्ण विकासासाठी एका चांगल्या अभ्यासक्रमाची गरज आहे. शिक्षकाच्या सर्वांगाच्या विकासात पूढील बाबीसाठी अभ्यासक्रमातून प्रयत्न होणे गरजेचे आहे.

1. शारीरिक	सर्वांगिण विकासाचे अंगे	5. सांस्कृतिक
2. मानसिक		6. नैतिक
3. सामाजिक		7. कौशल्याधिष्ठित
4. भावनिक		8. बौद्धिक

इतर देशात शिक्षण पद्धती कार्यक्षम ठेवण्याची जबाबदारी शिक्षणतज्ञांनी आत्मविश्वासाने खांद्यावर घेतली आहे परंतू आपल्याकडे कोणतीही स्वतंत्र, स्वतःची अशी भर आपल्या शिक्षण पद्धतीत घातलेली नाही. अध्ययन अनुभूतीसारख्या शिक्षणशास्त्रातील प्रागतीक कल्पना तत्वतः मान्य करुनही आपले अभ्यासक्रम अजुनही पाठ्यवस्तुवर भर देणारे व विषयाधिष्ठीत राहिलेले आहे. करिक्युलम या शब्दालाच आपण चिकटून बसलो आहोत अभ्यासक्रमाला आपण स्वप्न साकार करण्याचे प्रभावी साधन म्हणून शिक्षणाकडे पाहिले आहे परंतू आपली शिक्षण पद्धती आणि शिक्षण संस्थामधुन राबविले जाणारे

अभ्यासक्रम या आशा-आकांक्षाची स्पर्धा करु शकले नाही. यासाठी केवळ अभ्यासक्रमालाच जबाबदार धरुन चालणार नाही तर संपूर्ण व्यवस्था ही तेवढीच महत्वाची आहे.

शिक्षक-शिक्षण अभ्यासक्रमासंदर्भातील स्थिती :-

1. अभ्यासक्रम हा विद्यार्थ्यातील वर्तनबदलापेक्षा विषयज्ञानालाच अधिक महत्व देत असल्याचे लक्षात येते. केवळ तात्विक भागावरच भर देण्याचा प्रयत्न झालेला दिसतो.
2. अभ्यासक्रमातून काही उच्च तात्विक अधिष्ठान आणि कौशल्य आत्मसाद केली पाहिजेत व भविष्यातील बदलानुसार व गरजांना प्रशिक्षणार्थी सामारे जाईल यासाठी वेळोवेळी प्रशिक्षणात बदल अपेक्षित आहे.
3. राष्ट्राच्या भविष्यकालिन गरजा लक्षात घेऊन नविन विषयाचा अंतर्भात व त्या विषयाचे ज्ञान व कौशल्य प्रशिक्षणार्थ्यात निर्माण होण्यासाठीचे प्रयत्न अभ्यासक्रमातून वेळीच होणे महत्वाचे आहे.
4. प्रशिक्षणाला खऱ्या अर्थाने सरावामुळे परिपूर्णता येते. व्यक्तीला क्षमता आजमविण्याची म्हणजेचे कामगिरीची संधी निर्माण झाल्यास त्यातुन चांगल्या सवयी निर्माण होतात ज्यामुळे व्यावसायाविषयीची बांधिलकी प्रशिक्षणार्थ्यामध्ये निर्माण होते परंतू कामगिरी आणि बांधिलकी निर्माण करण्यासाठीचे विशेष प्रयत्न अभ्यासक्रमातुन होणे तेवढेच महत्वाचे आहे. केवळ विषयज्ञानातून ते शक्य नाही.
5. अभ्यासक्रमात अध्यापन पद्धती महत्वाची ठरते. केवळ तात्विक अधिष्ठानालाच महत्व न देता अध्यापन पद्धतीच्या सरावाला व कौशल्याच्या विकासाला अधिक महत्व देणे तेवढेच महत्वाचे आहे.
6. शिक्षकांना विद्यार्थ्यांचा मानसशास्त्रीय दृष्टिकोन लक्षात येण्यासाठी अभ्यासक्रमात केवळ बौद्धिक धडे दिलेले आहेत त्यासाठी अनुभूतींची संधी कमी दिसून येते.
7. विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या या जगात अनेक साधने (जसे.ओ.एच.पी., स्लाईड प्रोजेक्टर, फिल्मस्ट्रिप, एल.सी.डी.प्रोजेक्टर, व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंग) तयार आहेत परंतू त्याच्या वापरासाठीचा अट्टाहास दिसून येत नाही.
8. आज समाजामध्ये अस्थिरतेचे, अशांततेचे वातावरण दिसत आहे. भ्रष्टाचार, काळा बाजार, अज्ञान, अंधश्रद्धा, जातियवाद, धार्मिक दंगली, अत्याचार इत्यादी अनेक समस्येचे निर्मूलन करण्यात अभ्यासक्रम अयशस्वी ठरल्याचे लक्षात येते.
9. शिक्षकाची पर्यायाने समाजाची वैचारिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक पातळी तसेच नितिमत्ता अजुनही सुधारलेली दिसून येत नाही.
10. शिक्षकाचे वर्तन लोक आदर्श म्हणून अंगिकारतात. परंतू ते आदर्श शिक्षक घडविण्यास अभ्यासक्रम कमकुवत ठरत आहे.
11. शिक्षक हा संशोधक वृत्तीचा असावा त्यांच्यात प्रत्येक गोष्टीकडे बारकाईने पाहण्याची दृष्टी विकसित व्हावी परंतू त्या अनुषंगाने अभ्यासक्रमातून प्रयत्न झालेला दिसत नाही.
12. शिक्षण प्रक्रिया ही केवळ चार भिंतीच्या आत न राहता ती निर्भयपणे निःष्पृहपणे, निःपक्षपातीपणे राबविण्यासाठीचा शिक्षक निर्माण करण्यास अभ्यासक्रम अपयशी ठरतो आहे.
13. समाजाची वाढती प्रगती लक्षात घेता संगणक, इंटरनेट आणि वैज्ञानिकदृष्ट्या शिक्षक समाजाच्या एक पाऊल पुढे असण्यासाठी अभ्यासक्रमात तरतुद असावी.

14. शिक्षकामध्ये नवनविन पद्धतीचा शोध व बोध होण्यासाठी आणि वापरासाठी अभ्यासक्रमातून अधिक प्रयत्न होणे महत्वाचे वाटते.
15. मूल्यमापन प्रक्रियेचे खरे स्वरुप म्हणजे सर्वंकष सातत्यपूर्ण मूल्यमापन प्रक्रिया आणि त्यासाठी सकारिक आणि आकारिक मूल्यमापन प्रक्रिया याचे कौशल्य शिक्षकाच्या अंगी येण्यासाठी तसेच विविध साधने व तंत्रे तयार करण्याचे कौशल्य अंगी बाणवण्यासाठी अभ्यासक्रमात स्थान असावे.
16. शिक्षण हा माझा धर्म आहे, विद्यार्थी हे माझे दैवत आहे व शाळा हे माझे जीवन शिक्षणाचे मंदिर आहे आणि धडपड ही पुजा आहे ही शिक्षकाच्या मनोवृत्तीची घडण अभ्यासक्रमातून होणे गरजेचे वाटते.
17. ज्ञानाची आधुनिकता, सत्याचा वेध, जीवनातील विविध क्षेत्रातील नेतृत्व, योग्य रुची, वृत्ती, नैतिक, बौद्धिक मुल्यांची जोपासना आणि सामाजिक समस्या सोडवण्यात तसेच कार्यक्षम मानव संपदा निर्माण करण्यास अभ्यासक्रम अपयशी ठरलेला दिसतो.
18. अभ्यासक्रम सामाजिक विषमता, मानसा-मानसातील दुरावा, सामाजिक बांधिलकीचा अभाव यापासून समाजाची मुक्तता करण्यासाठी व माणुस घडविण्याचे कार्य करण्यासाठी यशस्वी ठरु शकला नाही.
19. अभ्यासक्रमात सृजनशीलतेला विशेष वाव दिसून येत नाही. केवळ पुस्तकी ज्ञानालाच महत्व दिले आहे.
20. अभ्यासक्रम व त्याचे नियोजन हा शिक्षण प्रक्रियेचा आत्मा आहे. परंतू शिक्षण क्षेत्रातील वाटचाल अजुनही चाचपडत, अडखडत, होतांना दिसते.
21. अभ्यासक्रमात केवळ राज्य मंडळाच्या अभ्यासक्रमाचाच विचार केल्याचे निदर्शनास येते.
22. अभ्यासक्रमातून सी.बी.एस.ई., आय.सी.एस.ई. च्या अभ्यासक्रमाचा विचार अजुनही केलेला दिसत नाही.
23. अभ्यासक्रम बदलातील संशोधनाची आणि विकसित झालेल्या नव्या पद्धतीची नोंद किंवा दखल आपण अजुनही पाहिजे तशी घेतली नाही. केवळ आपण जुन्याच पद्धतीचा अवलंब केल्याचे निदर्शनास येते.
24. अभ्यासक्रमात अनुभवाची, कौशल्याची, कमतरता दिसून येते.
25. अभ्यासक्रमातील बदल हा संपूर्ण शिक्षण पद्धतीतील बदल असतो. परंतू आपण शिक्षण प्रक्रियेतील काहीच घटकातील बदल दर्शवितो म्हणजे शिक्षण पद्धतीतील तथाकथित बदल हे अभ्यासक्रम सुधारणेपलिकडे जाऊ शकले नाही. म्हणजे बदलास आपण अपयशी ठरलो.
26. अभ्यासक्रम हा शब्द आपण पाठ्यक्रम म्हणुनच वापरला खरे तर अभ्यासक्रम म्हणजे शिक्षणाचे ध्येय व उद्दिष्ट्ये साध्य करण्यासाठी संशोधन, गत अनुभव, सद्यस्थिती आणि सैद्धांतिक चौकटी याच्या आधारे नियोजन केलेल्या शैक्षणिक कार्यक्रमाद्वारे विद्यार्थ्यांना मिळणारे समग्र अध्ययन अनुभव होय.
27. अभ्यासक्रमातून सामाजिक समस्येकडे गंभिरतेने पाहीलेले दिसत नाही तसेच कालबाह्य शिक्षण क्रमाचा त्याग करुन बदलत्या वातावरणाशी गरजानुसार अनुकूल अभ्यासक्रमाचा वापर केलेला दिसत नाही.
28. अभ्यासक्रम सुधारण्यासाठी व शिक्षणाच्या पुनःरचनेसाठी आपण जे आयोग किंवा समित्या नेमल्या त्यांच्या अहवालात विषयतज्ञ, अध्यापक, प्राध्यापक, तत्वज्ञ, परदेशी तज्ञ यांचे विचारमंथन, कल्पना व प्रतिमा यांचा विलास दिसतो परंतू खरी दिशा दिसत नाही.

असे अनेक गुण दोष अभ्यासक्रमात असले तरी सकारात्मक दृष्टीकोनातून अभ्यासक्रमात बदल घडविण्यासाठीचा विचार निर्माण होणे अभिप्रेत आहे. शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रम हाच खरा राष्ट्राचा आधार आहे कारण शिक्षकच या राष्ट्राचा खरा आधारस्तंभ आहे. तेव्हा त्या शिक्षकाच्या जडण-घडणीसाठी त्यांच्या पूर्णत्वासाठी अभ्यासक्रम महत्वाचा ठरतो. त्यासाठी शिक्षक शिक्षणात केवळ बौद्धिक बाबीवरच भर न देता प्रत्येक कृती कार्यक्रमावर भर देण्यासाठीची रचना व त्यासाठीचा अट्टाहास व विविध अंगाच्या विकासासाठीचे प्रयत्न महत्वाचे ठरतात.

शिक्षक-शिक्षण अभ्यासक्रमातील आव्हाने :-

1. राष्ट्राच्या गरजा भागविणे हा शिक्षणाचा मुख्या उद्देश आहे. तेव्हा शिक्षणातून मानसे घडावी आणि कुशल मनुष्यबळ निर्माण व्हावे.
2. अभ्यासक्रमातून मानसशास्त्रीय दृष्टीकोन अंगी बानवण्यासाठी विशेष कृति कार्यक्रम राबविले जावे.
3. अभ्यासक्रमातून व्यवस्थापन कौशल्य विकसित होण्यास मदत व्हावी.
4. विविध क्षेत्रातील कामाची संधी अभ्यासक्रमाद्वारे उपलब्ध व्हावी म्हणजेच कौशल्य प्राप्ती होईल.
5. शिक्षणातून सामाजिक अडसरांचे निर्मुलन होण्यास मदत व्हावी.
6. अभ्यासक्रमातून विविध संशोधने करण्याची संधी मिळावी म्हणजेच संशोधन वृत्ती जोपासली जाईल.
7. अभ्यासक्रमात सी.बी.एस.ई., आय.सी.एस.ई. सारख्या विविध अभ्यासक्रमाचा विचार व्हावा म्हणजेच तेथिल शिक्षकांना अडचणी निर्माण होणार नाही.
8. प्रत्येक बाबीकडे वैज्ञानिक दृष्टीकोनातून बघण्याची सवय अभ्यासक्रमातून निर्माण व्हावी.
9. अज्ञान, अत्याचार, अंधश्रद्धा, दहशतवादासारख्या समस्यांचे कायम निराकरण होण्यासाठी भावनिक मूल्यांची जोपासना व्हावी.
10. अभ्यासक्रमातून नैतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक मूल्ये निर्माण होण्यासाठीचे प्रयत्न व्हावे.
11. अभ्यासक्रमातून सृजनशीलतेचा विकास व्हावा.
12. अभ्यासक्रमातून माणुस घडविण्याचे शिक्षण मिळावे.
13. अभ्यासक्रमातुन नवनविन पद्धतीचे ज्ञान आणि कौशल्य निर्माण होण्यासाठीचे प्रयत्न व्हावे.
14. अभ्यासक्रमातुन मूल्यमापनाची साधने व तंत्रे याच्या ज्ञानाबरोबरच ते तयार करण्याची संधी प्राप्त व्हावी.
15. कालबाह्य बाबी कमी करुन आधुनिकतेच्या विचाराची कास धरण्याची वृत्ती अभ्यासक्रमातून निर्माण व्हावी.
16. अभ्यासक्रमातून योग्य अध्ययन अनुभवाची निवड करण्याची क्षमता निर्माण व्हावी.
17. शिक्षक म्हणून शिक्षकांमध्ये आदर्श वर्तनाची जाण होऊन व्यावसाया प्रतीची बांधिलकी अभ्यासयक्रमातून अंगी बाणावी.
18. केवळ ज्ञानावर मर्यादित न राहता उपयोजन क्षमता व कौशल्य निर्माण करण्यासाठी कृतीकेंद्रि, अनुभव केंद्री, विद्यार्थी केंद्रि दृष्टीकोन निर्माण होण्यासाठी अभ्यासक्रमातून प्रयत्न व्हावेत.
19. केवळ इतिहासावर अवलंबून न राहता आधुनिक विचारांचा स्वीकार करण्याची वृत्ती अभ्यासक्रमातून निर्माण व्हावी.
20. विविध आधुनिक साधने जसे.ओ.एच.पी., फिल्मस्ट्रिप, व्हिडिओ कॉन्फरन्सींग, स्लाईड प्रोजेक्टर इत्यादीच्या माहितीबरोबरच वापराची संधी मिळावी.

21. अभ्यासक्रमातुन विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या वापरावर भर देण्यासाठीचा प्रयत्न व्हावा.
22. अभ्यासक्रमातून विविध प्रकल्प, कृति कार्यक्रम, उपक्रम राबविले जावेत.
23. अभ्यासक्रमात ज्ञानरचनावादावर भर द्यावा.
24. अभ्यासक्रमातून संभाषण कौशल्य विकसित करण्यासाठी सराव करुन घ्यावा.

इत्यादी आव्हाने आहेत. तेव्हा एक परिपूर्ण शिक्षक घडण्यासाठी वरील आव्हानांचा विचार अभ्यासक्रमातून जाणिवपूर्वक होणे महत्वाचे वाटते. शिक्षक समाजाच्या दोन पाऊल पुढे असल्याशिवाय समाज शिक्षकास आदर्श समजणार नाही. त्यासाठी शिक्षकांनीही स्वतःला अद्ययावत ठेवणे आणि त्यासाठी प्रयत्नशील असणे आणि ज्ञानाची व कौशल्याची कास धरुन समाजपरिवर्तनात मुख्य भूमिका निभावने महत्वाचे वाटते.

Performance of Yemeni EFL Students in using lexical collocations

Yahya Ahmed AhmedQelfah
alimad.22590@gmail.com
Faculty of Education, Hajjah University, Yemen
Dr. S. V. Joshi
shobhanajoshi99@gmail.com
Professor, Department of Education
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, India

Abstract

Collocations are considered as one of the most highly important aspects in teaching and learning vocabulary. To make English language sounds more rhetoric and nature, collocations must be acquired and mastered effectively while teaching/ learning process, especially learning vocabulary. The present paper investigates the Yemeni college students' performance of lexical collocations, at the department of English, faculty of Education, Hajjah university. 80 students were the target of this study as participants. They have been selected randomly. A multiple-choice collocation test is used to measure the students' competence of collocations and to what extent their use of collocations can be effective and fruitful while writing or speaking English. The results reveal that most of Yemeni college students have difficulties in using lexical collocations. V + Adv and Adv + Adj. collocations constitute the most problematic aspect, the Adj + N collocation was less difficult for them. While V + N collocation was easy for the students to deal with.

Keywords:*collocations, lexical collocations, competence. Performance.*

Introduction

To learn English effectively is to have wide knowledge of its vocabulary, and to do that, learners should know more about collocations aspect and how to use them fluently and accurately while they speak or write. Collocations can play an important role in improving students' competence of language and make their productive language sound more nature. The proper use of collocations is crucial to sound like a native speaker (Ellis, 1996).The main aspect of knowing a word refers to the use of word by student and how students learn a new word to use it in different context correctly. Regarding the use of words, it is very important to note that words are used as chunk not in such as pre-constructed phrases or clauses(Hong, 2011). Unfortunately, most students learn vocabulary in isolation and memorize them individually by translating them to their mother tongue. So they memorize new vocabulary not as chunks but words individually (Namvar, 2012).

Literature review

Firth (1957:22) studied collocation with respect to co-occurrence and stated that "You should know a word by the company it keeps" defining that "collocations are actual words in habitual company" (Firth, 1957:99). Other corpus linguistic studies defined that collocation can be referred to as combination between two high frequency words (Sinclair, 1966).

As collocations receive considerable attention inresearches oflanguage teaching andlearning, many linguists and researchers attempt defining the concept of collocations from different perspectives. This results in a voluminous literature related to this notion. Hill (2000) defines collocations as "…the way words combine in predictable ways" (p. 48). Nation (2001) points out that a term used to refer to a group of words that belong together, either because they commonly occur together like take a chance, or because the meaning of the group is not obvious from the parts… by the way or take someone in. (p. 317)

Oxford Collocations Dictionary (2002) defines them as "the way words combine in a language to

produce natural-sounding speech and writing" (p. vii). Stubbs (2002) declares that collocation is a relation between words in a linear string: a node predicts that a preceding or following word also occurs" (p. 30).Thornbury (2002) states that "two words are collocates if they occur together with more than chance frequency" (p. 7). Willis (2003) says that "we say that words 'collocate' if they occur together morefrequently than onewould expect" (p. 45). McCarthy and O'Dell (2005) assert that collocations are "a pair or group of words that are often used together" (p. 6). Lewis (2008) points out to them as "the way individual words co-occur with others" (p. 93). Finally, Chun-guang (2014) refers to collocations as "the co-occurrence relationships between words" (p. 4).

Types of collocations

Collocations have been classified differently into various types by different linguists. Benson et al. (1997) refer to collocations as recurrent semi-fixed combinations and classify them into two major groups: grammatical collocations and lexical collocations. Benson et al. (1997) define a grammatical collocation as "a phrase consisting of a dominant word (noun, adjective, verb) and a preposition or grammatical structure such as an infinitive or clause" (p. xv). Lexical collocations, in contrast to grammatical collocations, normally do not include prepositions, infinitives or clauses. Typical lexical collocations consist of nouns, adjectives, verbs and adverbs. Howarth's (1998) categorization model of collocations is a continuum. In contrast with free word combinations at one extreme and idiomatic expressions at the other, collocations occur somewhere in the middle of this spectrum. Moreover, according to Hill's view (2000) lexical collocations can be of unique collocations (shrug your shoulders), strong collocations (rancid butter), weak collocations (a blue shirt), and medium-strength collocations (make a mistake). Kathpalia and Ling (2008: 3) proposed that collocations can be of pure idioms, figurative idioms, restricted collocations and free/open collocations.

Methodology

The participants

80 Yemeni students of second year at the department of English, faculty of Education, Hajjah university were selected randomly to participate in this study in the academic year 2018 – 2019.

Instrument

A multiple-choice collocation test was used in this study to measure the learners' collocational competence. The test had four main parts, including verb + noun, adjective + noun, adverb + adjective and verb + adverb. This test examined only lexical collocation.

Findings

More than half of the participants answered the lexical 1 (V + N) correctly.This initially reveals that this subtype of lexical collocations is not a major source of trouble for the participants. While lexical 2 (Adj + N) was answered correctly by more than 50% of the participants. Generally speaking, this indicates that adjective + noun collocations are troublesome for the participants. With regard to Lexical 3 collocations, only a few collocates were answered correctly by more than 50% of the participants. This shows that the participants still have a problem collocating adverbs and adjectives. Coming to Lexical 4 collocations, only few collocates were answered correctly by more than 50% of the participants. This clearly indicates that the participants have not mastered verb + adverb collocations well and that they are a serious source of difficulty for them.

It is clear from the mean that Lexical 4, i.e. (verb + adverb collocations) is the most problematic for the participants. Lexical 3 i.e. (adverb + adjective collocations) is also problematic for them. Lexical 2 (adjective + noun collocations) is also problematic but to a lesser degree. Finally, the

table clearly shows that Lexical 1 (verb + noun collocations) is the least problematic in which the participants scored a mean of 9.78.

Overall analysis of the data from the Collocations Test shows that the Yemeni Second Year EFL students' performance is very weak in which they still make collocational errors. The results of the four collocations subtests reveal that Lexical 4 (V. + Adv. combinations) is the most problematic subtype of collocations for the learners. It also shows that even other subtypes, such as Lexical 2 (Adj. + N combinations) and Lexical 3 (Adv. + Adj. combinations) still constitute a problem for them. However, Lexical 1 collocations (V. + N.) are found to be the easiest and the best- mastered

References

- Al-Zahrani, M. S. (1998) **Knowledge of English Lexical Collocations among Male Saudi CollegeStudents Majoring in English at a Saudi University** . Unpublished doctoral dissertation, Indiana University of Pennsylvania, Pennsylvania. In Hsu, J. T. and Chiu, C(2008) Lexical Collocations and their Relation to Speaking Proficiency of College EFL Learners in Taiwan. *Asian EFL Journal*, *10*(1). Retrieved May 10, 2008 from http://www.asian-efl-journal.com/March_2008_EBook.pdf.
- Bahns, J. (1993) **Lexical Collocations: A Contrastive View.***ELT Journal* , 47(1), 56-63. Retrieved April 19, 2007 from http://eltj.oxfordjournals.org/cgi/content/abstract/47/1/56
- Kathpalia, S. S., & Ling, K. S. (2008). Is Collocation the Way to Language Proficiency?*TESL Reporter 41*, 1-11.
- Lakshmi, M., &Sasidher, K. (2013, Nov. 5). Teaching and Learning Polywords throughComics. *International Journal of Linguistics and Literature (IJLL), 2*(5), 43-50.
- Lewis, M. (1997). Pedagogical implications of the lexical approach. In J. Coady, & T. Huckin
- (Eds.). *Second Lanuage Vocabulary Acquisition: A Rationale for Pedagogy* (pp. 255-270). Cambridge: Cambrige University Press.
- Lewis, Michael (Ed). (2000). *Teaching Collocation: Further Development in the Lexical.*
- Lewis, Michael. (2002). *Implementing the Lexical Approach: Putting Theory into Practice.*
- Lewis, Michael. (2008). *The Lexical Approach*. London: Heinle.
- McCarthy, M., & O'Dell, F. (2005). *Collocation in Use*. Cambridge: Cambridge University Press
- -Namvar, F. (2012) *Analysis of Collocations in the Iranian Postgraduate Students' Writings.* Southeast Asian Journal of English Langugae Studies, 18 (8), 41-52
- Nation, I. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nattinger, J. R., &DeCarrico, J. S. (1992). *Lexical Phrases and Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- *Oxford Collocations Dictionary for Students of English*. (2002). Oxford: Oxford University.
- Woolard, G. (2000). Teaching Collocation: Further Development in the Lexical Approach.
- Lewis (Ed.). *Collocation - Encouraging Learner Independence* (pp. 28-46).

"शिक्षक शिक्षणसंस्थामध्ये ज्ञानरचनावादी वर्गाध्यापनात येणाऱ्य अडचणीचा अभ्यास"

प्रा.काळे सारिका सुर्यकांत
शिक्षणशास्त्र महाविदयालय माढा

प्रस्तावना:-

शिक्षण व्यक्तीच्या जीवनात खुप महत्त्वाचे आहे.चांगला नागरिक शिक्षणातुन निर्माण होतो.विदयार्थ्यांचा अभ्यासातील मागासलेपणा दुरहोणे आवश्यक आहे.पारंपारिक अध्यापन विदयार्थ्यांना निरस वाटते. म्हणून मुलांचे पूर्वानुभव जागृत करुन त्यांच्यामध्ये ज्ञानाची निर्मीतीकरणे आवश्यक आहे. यासाठी अध्यापनाची पध्दत विदयार्थी केंद्रीतकरून विदयार्थ्यांचा
ज्ञानरचनावादी दृष्टीकोन निर्माण करणे आवश्यक आहे. कोणतेही दडपनाशिवाय विदयार्थी कसे अध्ययन करतीलहा राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखड ा २००५ व राज्य अभ्यासक्रम आराखड ा २०१० चा मुख्य गाभा होय. 'मीसांगेनतेच आणि तेवढेच ज्ञान'ही सध्याची एकाधिकारशाही अध्यापन पध्दत बदलण्यासाठ ी पर्याय म्हणून प्रस्तुतराष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडयात ज्ञानरचनावाद पुरस्कृतकेला आहे.

प्राप्त माहिती व्यक्ती जशीच्या तशी स्विकारात नाही स्वत:च्या अनुभवांच्या आधारे तिची पुर्नरचनाकरतेहाज्ञ ाानरचनावाचा आत्मा आहे. या विकासात डयुई,पिआजे,बुनर ,आसुबेल, विगोत्सकी ग्लेसरफेल्ड यांचे योगदान महत्त्वाचे आहे.

गरज :-

ज्ञानरचनावादचे अध्ययन प्रभावी होण्यासाठीगरजेचे आहे.आज ज्ञानाचा प्रस्फोट झाला आहे.प्रत्येकास वेगळे काहीतरी हवे असते.यासाठी नवीन तंत्र,कार्यनीती असणेगरजेचे आहे.

महत्त्व :-

१ अध्यापकांचा ज्ञानरचनावादाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन व वापर करण्याचीक्षमतासमजेल.
२ अध्यापकांमध्ये ज्ञानरचनावादाविषयी जाणिव जागृती निर्माण होईल व त्यांना निश्चित दिशा मिळेल.
३ ज्ञानरचनावाद वर्गाध्यापनात वापरताना येणाऱ्या अडचणी सोडवण्यासाठी दिशा मिळेल.

संशोधनाची उदिदष्टे :-

१ ज्ञानरचनावादाला पोषक अशी अध्यापन कार्यनितीची उपलब्धता पाहणे
२ अध्यापक ज्ञानरचनावादाचा वारंवार उपयोगकरताकाहे पाहणे
३ ज्ञानरचनावादाचा वापर करताना येणाऱ्या समस्यावर उपाय सुचविणे

नमुना निवड :-

सोलापूर जिल्हयातील २०१९-२० या शैक्षणिक वर्षामध्ये४ बी.एड महाविदयालयाची निवड केली आहे
नमुना निवडीसाठी सुगम यादृच्छिक पध्दतीचा (लॉटरी पध्दतीचा) वापर केला आहे.

संशोधनाचासाधने :-

१.प्रश्नावली

अध्यापक व प्राचार्यासाठी प्रश्नावली देण्यात आली.

२ मुलाखत

शिक्षक शिक्षणसंस्थेचेसंस्थापकासाठी मुलाखत घेण्यात आली.

प्रत्यक्ष कार्यवाही :-

सदरसंशोधनासाठी प्राचार्य,अध्यापक यांच्याकडुन प्रश्नावली व संस्थापकाची मुलाखत घेतली आणि यावरुन संशोधनाचे निष्कर्षकाढले

निष्कर्ष :-१) ज्ञानरचनावाचा वापर करण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या कार्यनीतीची उपलब्धता ७०% आहे.

२) ५५% अध्यापक ज्ञानरचनावादी उपयोगकरणारे आहेत.

३) ज्ञानरचनावाचा वापर करताना येणाऱ्या समस्यावर उपाय करुन ज्ञानरचनावादाने प्रभावीपणे वर्गाध्यपन करू शकतो

उपाय :-

१) ज्ञानरचनावादाचा वापर करण्यासाठी आधुनिककार्यनितीची उपलब्धता असावी .

२) सर्व विषयाच्या अध्यपनामध्येज्ञानरचनावादाचा वापर करावा .

३) विदयार्थ्यांच्या कल्पनाशक्तीचा वाव मिळावा ज्ञानरचनावादाचा वापर अनिवार्य आहे .

संदर्भग्रंथ:-

१) भिंताडे वि.रा.शैक्षणिक संशोधन पध्दती १९८९ पुणे नुतन प्रकाशन

२) नानकर प्र.ल. वर्तमान शिक्षणातील विचारप्रवाह फडके प्रकाशन

३) म.रा . शैक्षणिकसंशोधन व प्रशिक्षण परिषद दिशा नवोउपक्रम

भारतातील उच्च शिक्षणातील आव्हाने

प्रा. महादेव श्रीरंगराव चव्हाण
संशोधक विद्यार्थी,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,
संशोधन मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

प्रस्तावना

उच्च शिक्षण हे शिक्षण रचनेतील शिखर होय. एकविसाव्या शतकात प्रवास करत असताना भविष्याचा वेध घेताना एका बाजुला माहितीचे महाजाल, इंटरनेट, वैश्विकीकरण, माहितीचा विस्फोट, सर्वच क्षेत्राचे संगणकीकरन ही क्षितीजे व आव्हाने खुणवताना दिसतात. या एकविसाव्या शतकाची आणि शिक्षणाची सुसंगती लावताना स्वामी विवेकानंदांनी शतकापूर्वी दिलेला मुलमंत्र लक्षात घेणे योग्य होईल. भारतीय शिक्षणाची कोणतीही समस्या सोडविण्यासाठी आवश्यक गोष्ट जर कोणती असेल तर ती म्हणजे शिक्षकाच्या दैनिक सामान्य कार्याचा अनुभव आणि यासाठी विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीतून जगाकडे पाहण्याची दृष्टी याचा अर्थ विद्यार्थ्यांची म्हणजेच पर्यायाने समाजाची गरज होय.

म्हणून एकविसाव्या शतकात वावरत असताना महत्वाची गरज आहे ती गुणात्मक व नवे प्रश्न या बद्दल अंतर्मुख होण्याची. भारतीय शिक्षण आयोग १९६४ (कोठारी आयोग) हा भारतातील सहावा शिक्षण आयोग. डॉ.डी.एच.कोठारी या आयोगाचे अध्यक्ष होते. या आयोगामध्ये डॉ. कोठारी यांनी शिक्षणाच्या सर्व स्तरांच्या आणि अंगांचा विचार केला. यामध्ये १० + २ + ३ या शैक्षणिक आकृतीबंधाची पुनर्मांडणी, शिक्षकाच्या वेतन आणि दर्जात सुधारणा, अभ्यासक्रम, पाठ्यपुस्तके आणि मूल्यमापन यात अमुलाग्र सुधारणा तसेच शिक्षणातून नैतिक आणि सामाजिक मूल्य विकसित होण्याच्या दृष्टीने मार्ग सूचविले आहेत.

शिक्षणाची उद्दिष्टे

१. अनुभव – शिक्षणाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी जे जे संस्कारकारी अनुभव योजतात त्या सर्वांचा समावेश अनुभवमध्ये होतो. ज्ञान देणे घेणे, कौशल्य संपादन करणे, प्रयोग, व्यावसाय व कृती करणे असे या अनुभवाचे विविध स्वरुप असते. उदा. प्रत्येक व्यक्तीच्या अंगी स्वत:चा विचार प्रकट करण्याचे व दुसऱ्याचे विचार समजुण घेण्याचे सामर्थ्य असावे हे शिक्षणाचे एक उद्दिष्ट आहे.

२. विकास – विकास या संकल्पनेची आधुनिक व्याप्ती तीच्यामधील अंतर्भूत विषय व मांडणी या गोष्टी त्रीकालबाधीत परंतु स्थिर नाहीत. त्या शेकडो वर्ष विकसित होत आल्या आहेत. आपल्याकडे वैदिक कालिन व प्राचीन कालिन शिक्षण पद्धती, मध्ययुगिन शिक्षण पद्धती, आठराव्या शतकाच्या शेवटची अभ्यास विकास योजना अशा विविध विकास अवस्थेतून अभ्यासक्रम, अभ्यासकेंद्रे विकसित झालेली आपणाला दिसतात.

३. प्रवाह व त्याचे कार्य - शिक्षण हे समाज जीवनाची धारणा तसेच समाज विकसनाची शक्तीही आहे. शिक्षणाने जर सतत त्याचे विचार, शास्त्रे, विज्ञान, तंत्रविद्या, यंत्रसाधना जर बदलत ठेवली तरच शिक्षणाची उद्दिष्टे सफल होऊ शकतात. शिक्षण हे तळागाळातील घटकाला उपयोगी व्हावे व त्या दिशेने त्याचा प्रवास व कार्य व्हावे ही आजच्या स्पर्धेला अपेक्षित असलेली बाब आहे.

४. अभ्यासक्रम व अभ्यासेत्तर कार्यक्रम – आपण आतापर्यंत अनुभवत असलेले प्रकार म्हणजे दोन. पहिल्या प्रकारात अनुभवांनी ज्ञानार्जन व कौशल्ये संपादन होते, दुसऱ्या प्रकारच्या अनुभवाकडून मूल्य, वृत्ती, सवयी यांची घडण होते. फक्त पहिल्याच प्रकारच्या संस्कारकारी अनुभवाचाच अभ्यासक्रमात समावेश करण्याची परंपरा असून दुसऱ्या प्रकारच्या अनुभवांना अभ्यासेत्तर उपक्रम अशी संज्ञा देण्यात येते. परंतु हे मनाला संयुक्तीक वाटत नाही. खरे पाहता ज्यातून व्यक्तीमत्व साकारते ते म्हणजे शिक्षण. मैदाणी खेळही व्यक्तीमध्ये शिस्त व सहकार संपादन करुन संस्कारी अनुभव देतात. म्हणून अभ्यासक्रमाची व्याख्या संस्कारकारी अनुभव अशी केली जाते.

५. इतर घटक – शिक्षणाची उद्दिष्टे योग्य तऱ्हेणे प्रत्यक्षात आणण्यात इतर घटकांचाही वाटा आहे. कारण अभ्यास योजना राबविणाऱ्या शिक्षकांना त्यांच्या दृष्टीकोनाची व उद्दिष्टांची जाणीव पाहिजे, प्रयोगशीलता पाहिजे, अध्यापन पद्धती योग्य पाहिजे, साधने, प्रयोगशाळा, छंदशाळा, तंत्रस्नेही शिक्षक, गुणात्मक दर्जा असलेले शिक्षक, परीक्षा पद्धती या सर्व बाबींचा सखोल विचार करणे गरजेचे आहे. अलिकडच्या काळात आपण पाहतो महाविद्यालयीन स्तरावरील शिक्षणाची उद्दिष्टे किती प्रमाणात साध्य होतात किंवा ती साध्य करण्याचा प्रयत्न केला जातो. उच्च स्तरावरील भारतीय शिक्षणाची उद्दिष्टे अभ्यासत असताणा आपण बहुतांश वेळा त्या प्रवाहाच्या बाहेरच भरकटलेलो दिसतो आहोत. कारण या स्पर्धेच्या युगात महाविद्यालयीन शिक्षण उद्दिष्टे हवे त्या प्रमाणात साध्य होतीलच असे आपण ठामपणे सांगू शकत नाही. त्यासाठी त्या समोर काही आव्हाने आहेत ती आपणाला अभ्यासावी लागतील.

उच्च शिक्षणातील आव्हाने

सर्वशिक्षा अभियान व राष्ट्रीय शिक्षा अभियानाच्या यशाने भारतीय प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षणाचा भक्कम पाया रोवला गेल्याचा आपणास जाणवतो. तथापी उच्च शिक्षणाच्या परिस्थितीमध्ये अद्यापही त्याच्या सुधारणेत आणि गुणवत्तेत म्हणावे तसे सुयोजीत प्रयत्न केल्याचे दिसून येत नाही. त्यामागील आव्हाने हे खुप विस्तारीत आहेत परंतु त्यापैकी काही आव्हाने पुढील प्रमाणे-

१. गुणात्मक दर्जा

आजच्या या स्पर्धेच्या युगात कमी वेळात, कमी खर्चात आणि कमी श्रमात जास्त गुणवत्ता पुरविणे हे चांगल्या व्यवस्थापणासाठी आव्हान ठरत आहे. शिक्षकाचा गुणात्मक दर्जा प्रामुख्याने महत्वाची बाब ठरत आहे. कारण शिक्षक हा सर्वगुणसंपन्न व गुणवत्ताधारक, पात्रताधारक असणे आवश्यक आहे.

२. विद्यार्थी संख्या

आजची परिस्थिती पाहता खिरापतीसारखी वाटली गेलेली महाविद्यालये व या महाविद्यालयामध्ये चालनारे विविध अभ्यासक्रम हे देखील एक आव्हान आहे. कारण प्रत्येक महाविद्यालयाला व अभ्यासक्रमाला विद्यार्थी संख्या मिळविणे मोठे जिकीरीचे ठरत आहे. परिणामी बरीच महाविद्यालये बंद होण्याच्या मार्गावर आहेत.

३. विनाअनुदानित महाविद्यालये

विनाअनुदानित महाविद्यालयातून दर्जेदार अध्यापन होईल याची शाश्वती देता येत नाही. कारण त्या ठिकाणच्या भौतिक सुविधा, व्यवस्थापन, प्रवेश, परीक्षा, शिक्षकांची आर्थिक स्थिती व त्यांची मानसिकता या सर्व गोष्टींचा परिणाम विनाअनुदानित महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनावर व शिक्षकांच्या अध्यापनावर झालेला आपणास पहावयास मिळतो.

४. तंत्रज्ञानाचा अभाव

ग्रामीण भागाचा विचार केला तर त्या ठिकाणची परिस्थिती अत्यंत बिकट आहे. त्या महाविद्यालयांमध्ये तांत्रिक शिक्षण, वीज पुरवठा, कौशल्य, प्रशिक्षण या सर्व बाबींचा अभाव जाणवतो.

५. प्रायोगिक शिक्षण

आपण पहातोय की आज आपला विद्यार्थी प्रयोगशाळेपासून कित्येक दूर आहे. प्रयोगशाळेतील कितीतरी वस्तू शोकेसमध्ये शोभेच्या वस्तू म्हणून ठेवल्या जातात. प्रयोगशाळा ही शाळेतील अडगळीची खोली म्हणून वापरली जाते. शिक्षकांची मानसिकता देखील आजच्या शिक्षण पद्धतीला मोठे आव्हान ठरत आहे. भविष्यात प्रायोगिक शिक्षणावर प्रचंड भर द्यावा लागेल.

६. विद्यापीठ आणि संशोधने

आज आपण विद्यापीठांकडे नजर टाकली तर असे दिसते की विद्यापीठे फक्त परीक्षांची केंद्रे बणली आहेत. कारण या विद्यापीठा अंतर्गत दर्जेदार व समाजोपयोगी संशोधन होणे खुप गरजेचे आहे. कारण हीच विद्यापीठे उद्या संशोधन उद्योग केंद्रे म्हणून उदयाला येतील व यातून विविध शैक्षणिक प्रश्न सुटण्यास मदत होईल.

समारोप

भारताला जागतिक ज्ञान निर्मिताचे केंद्र बनविण्यासाठी वरील उच्च शिक्षणातील आव्हानांना सामोरे जावे लागेल. विकसनशिल देशाकडून विकसित देशाकडे वाटचाल करण्यासाठी व विकसित राष्ट्र म्हणून प्रस्थापित होण्यासाठी उच्च शिक्षणातील अशा आव्हानांवर मात करणे क्रमप्राप्त ठरते. यातून उच्च शिक्षणातून कौशल्यपूर्ण व्यक्तींची निर्मिती करुन भारताला आर्थिक उन्नतीच्या दिशेणे वाटचाल करणे शक्य होईल.

संदर्भ

१. अकोलकर व पारसनीस, नवशिक्षण प्रवाह आणि प्रवृत्ती.
२. भिंताडे वि. रा. (२००५), शैक्षणिक संशोधन, नुतन प्रकाशन, पुणे.
३. जीवन शिक्षण मासिक, म. रा. शै. सं. व प्र. परिषद, पुणे.
४. शिक्षण संक्रमण, म. रा. माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.
५. दैनिक लोकसत्ता अग्रलेख.
६. Kothari C.R., Research Methodology, Wishva Prakashan, Mumbai.

भारतातील माध्यमिक शिक्षण

डॉ. डहाळे कावेरी मुरलिधर,

सहा.प्राध्यापक, मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय, जालना.

प्रस्तावना

माध्यमिक शिक्षण ही शिक्षण प्रणालीची अवस्था आहे की ज्यात किशोर अवस्थेतील युवक व युवतींना शिक्षण दिले जाते. देशाची राजकीय, सामाजिक व आर्थिक परिस्थिती सतत बदलत असते. या बदलत्या परिस्थितीमुळे समाजापुढे नवनव्या समस्या ऊभ्या राहतात. या समस्या सोडविणारा कृतीशिल घटक म्हणजे शिक्षण होय. आणि या सर्व प्रक्रियेत ज्या शिक्षणाच्या उंबरठ्यावर विद्यार्थ्यांचे भवितव्य अवलंबुन असते असे शिक्षण म्हणजे माध्यमिक शिक्षण होय. म्हणून या माध्यमिक शिक्षणाला विद्यार्थ्यांच्या जीवनात महत्वाचे स्थान आहे.

व्याख्या-

माध्यमिक शिक्षण आयोग – माध्यमिक शिक्षण कोणत्याही प्रकारचे शिक्षण नाही तर शाळेच्या शिक्षणाची ती एक अवस्था आहे.

Secondary Education is not a type of Education, it is a stage of school education – Secondary Education Commission.

बंगाल शिक्षण अधिनियम १९६० मध्ये पुढील प्रमाणे व्याख्या केलेली आहे. 'माध्यमिक शिक्षण म्हणजे प्राथमिक शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर विद्यार्थ्यांच्या आवश्यकतांना पूर्ण करते आणि सामान्य तांत्रिक, औद्योगिक, कृषी, वाणिज्य या संबंधिचे शिक्षण सम्मिलीत होय.

Secondary Education means Education sutaible to the requirement of all pupils who have complited primary education and include general, technical, industrial, agriculture and commercial education – Bengal middle education law 1960.

रेना फॉय – प्राथमिक शिक्षण आणि विद्यापीठीय शिक्षण यांना जोडणारा दुवा म्हणजे माध्यमिक शिक्षण होय.

माध्यमिक शिक्षणात शिक्षण आयोगाचे स्थान

माध्यमिक शिक्षण आयोगाच्या अगोदर एवढे आयोग निर्माण झाले परंतु या आयोगाच्या शिफारशी अत्यंत महत्वपूर्ण आणि सर्वंकष स्वरुपाच्या आहेत. माध्यमिक शिक्षण आयोगाने असे एकही क्षेत्र ठेवले नाही की ज्याचा विचार केला नाही. परिवर्तनाच्या संबंधात त्यांनी महत्वपूर्ण शिफारशी केल्या. जर राष्ट्राचा विकास चांगल्या रितीने करुन घ्यावयाचा असेल, वाढच चाललेल्या गरजा पूर्ण करुन घ्यावयाचे असेल तर आयोगाने सुचविलेल्या शिफारशी आंमलात आणणे महत्वाचे आहे. १९५२-५४ सालापासून सांगीतलेल्या शिफारशी आजुणही वास्तवात आलेल्या नाहीत. जसे की माध्यमिक शिक्षणाचे व्यावसायिकरण, बहुउद्देशीय शाळा. तेव्हा या शिफारशी पूर्ण करणे आवश्यक आहे.

कोठारी कमीशन (भारतीय शिक्षण आयोग)

स्वतंत्र भारतामध्ये राधाकृष्णन कमीशन १९४८ मध्ये तर मुदलियार आयोग १९५२ मध्ये निर्माण करण्यात आले. त्या दोन्ही आयोगाने शिक्षण क्षेत्रात म्हणजे राधाकृष्णन कमीशनने उच्च शिक्षणात तर मुदलियार कमीशनने माध्यमिक शिक्षणात विकासासाठी अनेक शिफारशी केल्या परंतु त्यांची अंमलबजावणी ही व्यवस्थित न झाल्या कारणाने त्या शिफारशीची पूर्तता काही झाली नाही. आणि परत ठोस असे प्रयत्न करण्यासाठी कोठारी कमीशनची निर्मिती करण्यात आली.

पाश्चिमात्य शिक्षण पद्धती इतकी विकसित होती की त्याचा परिणाम आपल्या शिक्षण पद्धतीवर होत होता. म्हणजे त्या मानाने आपल्या शिक्षण पद्धतीमध्ये काहीच आधुनिकता नव्हती. तेव्हा शिक्षणाचे, अभ्यासक्रमाचे

आधुनिकीकरण, विभिन्नीकरण करणे आवश्यक होते. अनुसंधानावर भर देणे या गोष्टीची पूर्तता करण्यासाठी कोठारी आयोगाची निर्मिती करण्यात आली.

कोठारी आयोगाच्या अहवालातील विचारांचा मागोवा घेतला तर असे लक्षात येते की, केवळ विद्यार्थ्यांचाच विकास करणे शिक्षण प्रणालीचे कर्तव्य नाही तर या प्रणालीच्या माध्यमातून राष्ट्रीय विकास, राष्ट्रीय एकात्मता साधन्याचा प्रयत्न झाला पाहिजे. देशाचे भवितव्य उज्वल जर करायचे असेल तर वर्गातून दिले जाणारे शिक्षण किती प्रभावी आणि सक्षम असणे आवश्यक आहे याची जाणीव या आयोगाने करुन दिली.

माध्यमिक शिक्षणाचे महत्व

माध्यमिक शिक्षणाचा राष्ट्रांच्या सांस्कृतिक व आर्थिक जीवनावर अत्याधिक प्रभाव पडतो. सामाजिक पुनरनिर्माण व आर्थिक विकासात प्रभावशाली भूमिका मिळविण्यामध्ये देशाच्या युवक पिढीचे शिक्षण व प्रशिक्षण या स्तरावर निर्भर राहते. कारण की विद्यार्थ्यांच्या माध्यमिक भागांचे शिक्षण हे शेवटचे चरण राहते. त्यासाठी त्याचे महत्व लक्षात घेणे आवश्यक आहे.

१. किशोर आवस्थेत व्यक्तीच्या प्रकृती किंवा विचार धारा निर्माण करण्यामध्ये माध्यमिक शिक्षणाचे अमूल्य योगदान आहे.

२. सामाजिक व आर्थिक विकासामध्ये माध्यमिक शिक्षणाचे महत्वाचे कार्य आहे.

३. शिक्षणाची गुणात्मकता निर्धारण करणे.

४. विभिन्न व्यवसायासाठी युवा वर्गाला तयार करण्याचे कार्य माध्यमिक शिक्षण करते.

माध्यमिक शिक्षणाची उद्दिष्टे

१. व्यक्तिमत्वाचा सर्वांगिन विकास करणे.

२. देशप्रेम भावणेचा विकास करणे.

३. लोकशाही नागरिकत्वाचा विकास करणे.

४. व्यावसायिक कौशल्याचा विकास करणे.

५. नेतृत्व गुणाचा विकास करणे.

६. जीवन कलेचा विकास करणे इत्यादी होय.

माध्यमिक शिक्षणातील दोष किंवा उणिवा

१. माध्यमिक शिक्षण जीवनापासून अलिप्त आहे.

२. माध्यमिक शिक्षण संकुचित व एकांगी, संपूर्ण व्यक्तिमत्वाचा विकास होत नाही.

३. परीक्षा पद्धती दोषपूर्ण, लेखी परीक्षेस अनाठाई महत्व.

४. वर्गातील विद्यार्थ्यांची उपस्थिती वाढली (संख्यात्मक वाढ) शिक्षक व विद्यार्थी संबंध विस्कळीत.

५. इंग्रजी विषयास अवास्तव महत्व, पुढील शिक्षणात मोठ्या प्रमाणात इंग्रजी माध्यमांचा विषय शालांत परीक्षा पास होणे, महाविद्यालयात प्रवेश व नोकरी मिळविणे दुरापास्त.

६. अध्यापनात वापरल्या जाणाऱ्या पद्धतीत स्वतंत्र विचार करता येत नाही. कृतीमध्ये पुढाकार प्राप्त होत नाही.

माध्यमिक शिक्षण आयोगाच्या प्रमुख शिफारशी

मुदलियार आयोगाने केलेल्या माध्यमिक शिक्षण विषयक शिफारशी पुढील प्रमाणे-

१. तीन वर्षाचे माध्यमिक व चार वर्षाचे उच्च माध्यमिक शिक्षण करण्यात यावे अशी शिफारस केली आहे.

२. पदवी अभ्यासक्रम तीन वर्षाचा असावा.

३. बहुउद्देशीय शाळांची स्थापना करावी.

४. विद्यानीकेतन सुरु ठेवावे.

५. अध्यापनाचे माध्यम हे मातृभाषा किंवा प्रादेशीक भाषा असावी.

६. कृतीयुक्त पद्धतीचा अवलंब करावा.

७. प्रशिक्षित व मार्गदर्शन अधिकारी व समुपदेशक नेमावेत.

८. विद्यार्थ्यांचा संकलीत अभिलेख ठेवणे.

९. सेवा शर्तीत सुधारणा करावी.

१०. प्रत्येक राज्यात माध्यमिक शिक्षण मंडळ स्थापन करावे. इत्यादी.

संदर्भ

१. नागतोडे कीरण कृष्णाराव, (१९९७), शालेय व्यवस्थापन आणि शेक्षणिक संरचना आणि आधुनिक विचार, विद्या प्रकाशन, नागपूर.

२. डॉ. चित्रा नाईक, (२००२), शिक्षण आणि समाज, इंडिअन इन्स्टिटच्यूट ऑफ एज्यूकेशन, पुणे.

३. शिक्षण संक्रमण, म. रा. माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.

शालेय शिक्षणात ग्रंथालयाची भूमिका

डॉ. जिगे पंढरीनाथ साहेबराव

ग्रंथपाल, मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय, जालना.

प्रस्तावना

शालेय शिक्षणात ग्रंथालय हा एक महत्वाचा घटक आहे व ते शाळेचे हृदय स्थान आहे. ग्रंथालय हे प्रवृत्ती, व्यक्तीमत्व व चारित्र्य यांना आकार देणारे असावे.

बौद्धिक आव्हाणे विद्यार्थ्यांना पेलन्यासाठी ग्रंथपालाने जागृत असावे आणि त्याने ग्रंथालय सुसज्ज ठेवून उद्दिष्ट पूर्ण करावे जसे शालेय कार्यक्रमात सहभागी व्हावे, जेणे करुन विद्यार्थी, शिक्षक व पालक व इतर सामाजिक सदस्य यांच्या गरजा पूर्ण होतील. विद्यार्थ्यांचा योग्य अर्थपूर्ण विकास व वाढ होण्यासाठी साहित्य व सेवा पुरवावी. विद्यार्थ्यांना वाचनास प्रेरीत व मार्गदर्शन करुन त्यांना वाचन, आनंद व समाधान मिळवून कठीण निर्णय व अभिनंदनास पात्र ठरवावे. ग्रंथालय अनुभवातून पुरक आवड व व्यक्ती शिथीलतांची संधी देवून अपेक्षित सामाजिक प्रवृत्ती पुर्ण करावी. विद्यार्थ्यांना कुशल ग्रंथाल व ध्वणीचित्र यात माहिर करावे. शिक्षकांसोबत काम करुन सर्व प्रकारचे ग्रंथालय साहित्य शैक्षणिक कार्यक्रमात योगदान द्यावे. शिक्षकांच्या व्यवसायिक व सांस्कृतिक विकासासाठी शिक्षक व शालेय व्यवस्थापन यांच्यासह सहभाग नोंदवावा. इतर ग्रंथालयांशी सहकार्य करुन एकंदरीत ग्रंथालय कार्यक्रम त्या भागाच्या समाजासाठी नियोजन व विकास करावा.

मानवाच्या बौद्धिक प्रगतितील महत्वाचा टप्पा म्हणजे आरंभ होय. १९४७ मध्ये स्वातंत्र्य मिळाल्या नंतर भारतात सर्वच क्षेत्रात सुधारनांची जोमाने वाढ सूरु झाली. शिक्षण क्षेत्रातही याचे मोठे पडसाद उमटले. शिक्षण क्षेत्राचा आढावा घेण्यासाठी भारत सरकारने १९५२ मध्ये मुदलियार आयोगाची नियुक्ती केली. या आयोगाने शिक्षणाच्या उद्दिष्टांविषयी असे नमुद केले आहे की, 'The aim of the secondary education is to train the youth of the country to be good citizens who will be competent to play their role, efficiency in social reconstruction and economic development of their country.'

लोकशाही समाज रचनेचा एक जबाबदार नागरिक म्हणून आपले कर्तव्य कुशलतेने पार पाडण्याची प्रेरणा शिक्षणातून मिळाली पाहिजे. व्यक्ती विकासा बरोबरच शिस्तिप्रियता, राष्ट्रभक्ती त्याच्या अंगी बानली पाहिजे. कलात्मक व शास्त्रीय ज्ञानाची ओळख त्याला पटली पाहिजे. क्रमिक पुस्तकातून मिळणारे ज्ञान हे मर्यादीत असते. अनुशंगीक विषयाचे वाचन करुन अधिक माहिती मिळवून ज्ञानात भर पडावी म्हणून सर्व शाळांतून अद्यावत व सुसज्ज ग्रंथालय असण्याची नितांत आवश्यकता आहे. असे मुदलियार आयोगाने आवर्जून सांगितले आहे. तसेच कोठारी आयोगानेही ग्रंथालय व ग्रंथालय तासिकेबाबत शिफारस केलेली आहे.

'The period includes the time for library period or guided studies.'

भारताच्या घटनेचे शिल्पकार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर वाचनाबद्दल म्हणतात, वाचन हा माझा श्वासोच्छवास आहे. ते ग्रंथालयाची वेळ संपल्यानंतर सुद्धा वाचन करीत असत. अशा या थोर महापुरुषानी देशातील मानवी समाजाच्या विकासासाठी बरेच काही दिलेले आहे. ते केवळ वाचन संस्कृतितून प्राप्त झालेल्या ज्ञानाच्या भरवशावरच होऊ शकले. आजचा विद्यार्थी हा उद्याचा नागरिक आहे व समाजाचा एक घटक आहे. तर तो आदर्श व उत्कृष्ठ झाला पाहिजे. कुंभार जसा मातीला योग्या आकार देण्याचे कार्य करतो त्या प्रमाणे विद्यार्थी दशेतच मुलावर वाचनाचे संस्कार होणे महत्वाचे आहे आणि हे केवळ शालेय ग्रंथालयाद्वारेच करता येवू शकते.

ज्ञानाची तृष्णा ही मानवाला आदिम काळापासून आहे. या ज्ञान लालसेमुळे मिळेल त्या मार्गाने ज्ञान मिळण्याची त्याची धडपड चालू असते. कारण मानवाच्या सर्वांगिन विकासासाठी या ज्ञानाची आवश्यकता असते. कारण त्यातूनच व्यक्तिमत्वाची जडण घडण होत असते आणि आदर्श संस्कारक्षम नागरीक तयार होत असतात. विद्यार्थी दशेतून आदर्श नागरिकापर्यंतच्या प्रवासात अनेक टप्प्याटप्प्यातून वावरत असताना विद्यार्थी शालेय ग्रंथालयात किती तरी शिक्षण

नकळत मिळवत असतो. नव्या पुस्तकाचे लक्ष वेधने त्याच्या संबंधी जिज्ञासा वाढविणारे उत्कृष्ठ ग्रंथालय शाळेत आहे का? विद्यार्थी निसर्ग कल, चित्रकला, संगित, शिक्षण, प्रवास वर्णन, ऐतिहासिक आत्मचरित्र या सर्व ज्ञानाची शिकवण ग्रंथालयातील ग्रंथापासून मिळवत असतानाच अनेक स्पर्धात गुणांची जाण सुप्त गुणांची रास उधळून स्पष्ट करु शकतो. निबंध स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, क्रिडांगण ह्या सर्व स्पर्धात भाग घेऊन यशस्वी ठरतो. शालेय शिक्षणातील विविध ज्ञान पैलूंचे कल मिळवून आठवनिंची शिक्षणाची अविस्मरणिय शाळा ह्या सर्वांची शिदोरी सांभाळत विद्यार्थी आपल्या शिक्षणातून व्यक्ती म्हणून केव्हा साकार होतो हे कळतच नाही. कल्पनात्मक, वर्णनात्मक, वास्तवपूर्ण यथार्थ जीवनाची वाटचाल विद्यार्थी शालेय शैक्षणिक प्रोत्साहजनक वातावरणात निरीक्षण, अनुकरण, संस्कारशिल मूल्य, निरीक्षणात्मक शिक्षणातून केवळ शालेय ग्रंथालयातील ग्रंथाच्याच वाचनातून साद्य करीत असतो. शिक्षणाचे माध्यम वाचन व वाचनापासून मिळणारे ज्ञान अखंडपणे मार्गदर्शक ठरते. आजच्या विज्ञान स्पर्धात्मक जीवनात प्रगतीचा झरा, प्रवाह दिवसेंदिवस वाढत आहे. त्यासाठी सतत जन्म होत आहे. सातत्याने वाचन करणे आजच्या दिवसात महत्वपूर्ण आहे.

आज संगणकाचे ज्ञान प्रत्येक शाळेपर्यंत पोहोचले आहे. इंटरनेटद्वारे आपणास विद्यार्थ्याचा सर्वांगिन विकास साधायचा आहे. त्यासाठी ग्रंथ हे 'ग्रेट कंप्यानियन' नी 'मास्टर्स' आहेत. ज्ञान मिळविण्यासाठी ग्रंथालयाचा लाभ घेणे आवश्यक आहे. यासाठी ग्रंथालये समृद्ध व विकसित झाली पाहिजेत. आपल्या देशामध्ये माध्यमिक स्तरावर शालेय ग्रंथालये अलीकडच्या काळात दिसत असली तरी विद्यार्थी संख्येच्या प्रमाणावर त्यांची निर्मिती अवलंबून असल्यामुळे काही मोजक्या शाळांमध्येच ही ग्रंथालये आहेत. प्राथमिक स्तरावरील ग्रंथालये आपल्या देशात जवळपास नाहीतच.

'प्राथमिक व माध्यमिक शाळेतील ग्रंथालयांना शालेय ग्रंथालय म्हणतात.' शालेय शिक्षणाचा उद्देश माध्यमिक स्तरावर शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची जडण घडण चांगली व्हावी, त्यांच्यातील उपजत कला गुणांचा विकास व्हावा व त्यांच्यातून सुजाण व जबाबदार नागरिक तयार व्हवा हा आहे.

आधुनिक काळात विविध विषयांच्या माहितीमध्ये, ज्ञानामध्ये सातत्याने भर पडत आहे. ही माहिती वाचकांपर्यंत पोहोचवीण्याचे कार्य ग्रंथालयांना करावे लागत आहे. शालेय ग्रंथालये ही दिपस्तंभा प्रमाणे मार्गदर्शन करीत असतात. म्हणूनच शालेय ग्रंथालयांना शालेय शिक्षणाचा आत्म म्हंटले आहे. विद्यार्थ्यांना विविध विषयावरील पुस्तकांचा परिचय करुन देवून त्यांना वाचन करण्यास प्रवृत्त करणे ही शालेय ग्रंथालयाची जबाबदारी आहे. ग्रंथालयातील साधनांचा शालेय शिक्षणात जास्तीतजास्त उपयोग व्हावा म्हणून शालेय ग्रंथालय शालेय अभ्यासक्रमाचाच एक भाग बनले पाहिजे. विद्यार्थ्यांना चांगल्या वाचनाची गोडी लावून त्यांना वाचते करण्याचे मोलाचे काम शालेय ग्रंथालयाला करावयाचे असते. आजच्या बदलत्या परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना केवळ क्रमिक पुस्तकावर आधरलेले शिक्षण न देता ते विविध प्रकारच्या साहित्यातून दिले जाणे आवश्यक आहे. अशा प्रकारचे शिक्षण मिळण्याची संधी विद्यार्थ्यांना शालेय ग्रंथालयातच मिळू शकते. शालेय ग्रंथालयाने आपले उद्दिष्ट विद्यार्थ्यांना केवळ मनोरंजनाचे साहित्य पुरविणे एवढेच न ठेवता त्यांच्या सर्वांगिन विकासासाठी जे जे साहित्य आवश्यक आहे ते त्यांना उपलब्ध करुन देवून त्यांना त्याचा वापर करण्याचे शिक्षण देण्याचे उद्दिष्ट असले पाहिजे.

संदर्भ

१. डॉ. खिरे उषा, (जुलै २०१४), वाचन व लेखन कौशल्ये, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
२. नरगुंदे रेवती, (१९८६), ग्रंथालये आणि सामाजिक विकास, युनिव्हर्सल प्रकाशन, पुणे.
३. थोरात लक्ष्मण (२००७), ग्रंथालय आणि माहिती शास्त्र, डायमंड पब्लिकेशन, पुणे.

HRM- Challenge for Teacher Education Institution

Dr.Kaneez Fatima
Associate professor
Marathwada college of Education.
Email: kz.fatima14@gmail.com
Cell: 9225306414

Abstract: This paper is an attempt to highlight the importance of Human resource for any educational institution as how human resource is an asset to the institution. It is only Management of this asset that takes the institution on the top or decline, so it is upto the manager how to exploit the resource .It also highlights the SWOT analysis utility for improving quality.

Key Words: HRD, Teacher Education Institution

Introduction: Human Resource Management-HRM is concerned with the **people in management**. HRM is the term increasingly used to refer to the philosophy ,policies, procedures and practices related to the management of the people , acquiring their services, developing their skills, motivating them to higher levels of performance and ensure that they maintain their commitment to the institution and are in essential achieving institutional objectives. Institutions are able to acquire , develop, stimulate and keep outstanding individuals both effective and efficient. Institution that are ineffective and inefficient face the hazard of stagnation or decline. Human Resource thus creates institution and makes them to survive and prosper. If human resource are neglected or mismanaged , the institution will never work well.

Human Resource Management is an approach to the management of people, based on four fundamental principles as:

1. Human resource are the most important asset of an institution and their effective management is the key to its success.
2. This success is most likely to be achieved if the personnel policies and procedures of the institution are closely linked with plans.
3. The institutional culture and values , organizational climate and managerial behavior will exert a major influence on the achievement of institutional excellence.
4. HRM is concerned with integration, getting all the members of the organization involved and working together with a sense of common purpose.

HRM is the qualitative improvement of human beings who are considered the most valuable asset of an institution-the sources , resources and end –users of all products and services.HRM is a scientific process of continuously enabling the employees to improve their competency and capability to play their present as well as future expected roles so that the goals of the institution are achieved more fully and at the same time the needs of the employees are also met to an adequate extent , thus the basic approach of HRM is to perceive institution in its totality.

Definition of HRM:

According to Ivancevich and Glucck -'Human Resource Management is the function performed in organization that facilitates the most effective use of people(employees) to achieve organizational and institutional goals'

Accirding to Wendel French, 'Human Resource Management is the systematic planning and control of the network of fundamental organizational processes affecting and involving all organizational members . These process include human resource planning ,job and work design ,job analysis , staffing , training and development , performance appraisal and review, compensation and reward , employee protection and representation and organization improvement.

Objectives of HRM: 2 Objectives of HRM are influenced by institutional objectives , Individual and social goals. Every institution has some objectives and every part of it should contribute directly or indirectly to the attainment of desired objectives. Objective determined the character of an institution and serve as the basis for voluntary co-operation and co-ordination among the employees. Objectives of HRM are as follows:

1. To improve the service rendered by the enterprise to society through building better employee morale, which lead to more efficient individual and group performance.
2. To create and utilize an able and motivated workforce, to accomplish the basic institutional goals.
3. To recognize and satisfy individual and group need by providing adequate and equitable wages , incentives, employee benefits, social security, challenging work, prestige , recognition , security, status etc. Thus an institution can identify and satisfy individual and group goals by offering appropriate monetary and non-monetary incentives.
4. To employ the skills and knowledge of the employees efficiently and effectively.
5. To strengthen and appreciate the human assets continuously by providing training and developmental programmes .
6. To maintain high employee morale and sound human relations by sustaining and improving the various conditions and facilities.
7. To enhance job-satisfaction and self –actualization of employees by encouraging and assisting every employee to realize his or her full potential.
8. To provide facilities and conditions of work and creations of favourable atmosphere for maintaining stability of employment.
9. To recognize and satisfy individual needs and group goals by offering appropriate monetary and non-monetary incentives.
10. To develop and maintain a quality of work life(QWL) which makes employment in the institution a desirable personal.

Maximum individual development,developing desirable working relationships and effective utilization of human resources are the primary goals of human resource management.

Process of HRM: Human Resource Management is a Scientific process of continuosly enabling the employee to improve their competency and capability to play their expected present and future roles.HRM process consist of four functions as:

1. Acquisition of Human Resources
2. Development of Human Resources,
3. Motivation of Human Resources, &
4. Maintanence of Human Resources.

Let us discuss each function-

1. Acquisition Function: Acquisition process is concerned with securing and employing the people possessing required kind and level of skills necessary to achieve the institutional objectives. The acquisition function begins with planning. It also covers other functions such as job analysis , human resource planning ,recruitment, selection,placement ,induction and internal mobility.
2. Development function: Development function is the process of improving , moulding and changing the skills,knowledge,creative ability, ,aptitude,and values of the employees. The development function can be viewed along three dimensions-Employee training, Management development & Career Development.

3. Motivation Function:The motivation function begins with the recognition that individuals are unique and that motivation techniques must reflect the needs of each individual. It is an area of management that deals with integrating people into work situation in a way that motivates them to work together productively, co-operatively and with economic ,psychological and social satisfaction.

4. Maintenance function: The maintenance function is concerned with providing those working conditions that employees believe are necessary in order to maintain their commitment to the organization. The objective of the maintenance function is to retain people who are performing at high levels. This requires that the organization provide safe and healthy working conditions and satisfactory team relations. If these activities are performed effectiovely, we can expect to have competent employees who are committed to the institution and are satisfied with their jobs.

Framework of HRM planning Process: The basic framework of HRM planning revolves a central core which consist of institutional objectives or goals.

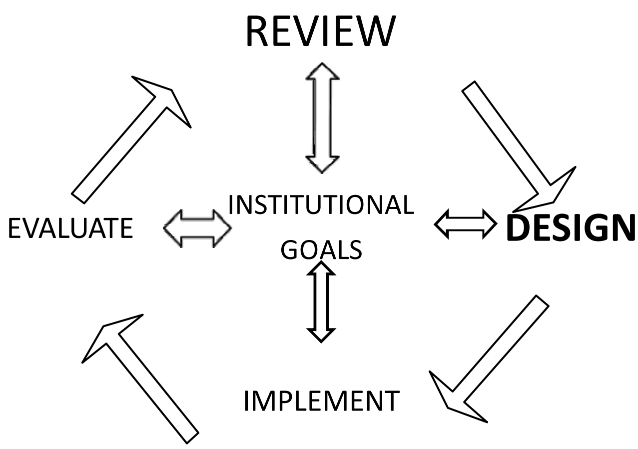

Fig: Showing HRM Planning Process

1. Review: It is analyzing institutional goals
2. Design: Preparing and planning about institutional activities as per objective and placing right person at right place.
3. Implementation: the chalk out plan will be executed
4. Evaluate: this step require to do analysis of the framework, in this step you have to focus how the plan was executed and what are the achievements.The main concerned should be on identifying institutional strengths and weaknesses. Doing institutional analysis means looking at different things to judgewhether the institution is achieving its goal and meeting its obligations to stakeholders.

The purpose of institutional analysis is:

- To identify strengths to maintain or build upon.
- To identify weaknesses to be corrected and made right.
- To provide a basis for selecting priorities for development.

The analysis should consist of a review in which the Principal, teacher educators and parents focus on the areas that affect the quality of learning and teaching. A full , comprehensive review or

analysis should be carried out by teacher education institution every year for overcoming the weaknesses.

The most simplest way of doing analysis is SWOT analysis by TEIs with reagard to HRM as :

- ✓ Number of HR avalaible
- ✓ How work is allotted to them
- ✓ Weather hierarchy is maintained
- ✓ what are we happy with
- ✓ what do we need to change
- ✓ Is their any conflict unresolved
- ✓ what do we need to change

Conclusion: Thus we can conclude that Human Resource Management is the biggest challenge TEIs' have, since 2014 duration of B.Ed extended from 1 year to 2 year including internship of 20 weeks

References:

P.G.Aquines,(2006): Human Resource Management Principles and Practice,Vikas Publishing House PVT LTD.New Delhi

Johnson,Susan Moore(1990):Teachers at work-Achieving success in our schools,New York

www.investopedia.com

http://link.springer.com

http://books.google.co.in

CONTINUING EDUCATION AND LIFELONG LEARNING TRENDS

Dr. Shaikh Tahemina Naaz
Assistant Professor,
Marathwada College of Education, Aurangabad.
Email: stnmce@gmail.com Cell: 9503101894

ABSTRACT:
Continuing Education, professional development and lifelong learning are all terms used to describe an educational or training process that is a key component for successful organizations. The term Continuing Education often elicits several definitions, however one of the most comprehensive and applicable is Liveright and Haygood's 1969 version, "a process whereby persons who no longer attend school on a regular full-time basis … undertake sequential and organized activities with the conscious intention of bringing about changes in information, knowledge undertaking, skill appreciation and attitudes or for the purpose of identifying or solving personal or community problems" (Courtenay, 1990).

CONTINUING EDUCATION

Continuing Education and the adult education movement began with the twentieth century. As the world moved to an industrialized economy the need for continued education and improved access for adults challenged traditional educational venues and created opportunities for both professional and personal skill enhancement and enrichment. Several environmental factors are driving the demand for lifelong learning in the twenty-first century: abundant access to information, rapid technology changes, increased global interactions, industry shifts, as well as increasing entry level credentials and skill requirements.

Employers depend on continuing education as a tool for ensuring a highly skilled and knowledgeable workforce. Individuals use continuing education for upward career mobility, job enhancement and personal enrichment.

The Continuing education activity can take place at virtually any time or any place. The format for the continuing education learning should be driven by the content and learning goals. Internet and satellite technology allow employees to engage in educational coursework on the job or at home, which results in a tremendous savings of travel costs and time. Continuing Education courses are offered for academic or university level credit, as well as non-credit courses. Universities, community colleges, k-12 school districts, private consultants and corporations all participate in offering continuing education content and courses. Many organizations take advantage of "off-the shelf" or commission for customized content that is offered through their own employee training group.

LIFELONG LEARNING

Throughout the last decade the concept of life-long learning has continued to gain popularity. Organizations in the twenty-first century are challenged to quickly adapt to industry changes and rapidly identify solutions for obstacles or barriers that the organization encounters. Through the lifelong learning process, individuals develop the capacity for addressing this organizational need. Key characteristics of lifelong learning include duration, learner-centered perspective, multi-level and multi-subject learning, and open access.

The core concept of lifelong learning is that individuals learn from cradle to grave and that each individual progresses from one learning level to the next throughout their lifetime. Each learning event is a continuous progression to the next learning event and never isolated or a means to an end in itself.

Lifelong learning also focuses on the learner rather than an instructor or trainer. The learning process often involves a facilitator but the facilitator should be skilled at providing an educational environment that allows the individual to enhance and engage in his or her own learning

objectives. The learning format and content should be designed with the learner in mind. Lifelong learners require choices and educational experiences that fit within their lifestyle. The educational activity should balance the needs and convenience of the organization with individual learner's need in order to maximize the learning outcome. Lifelong learning activities are also designed for multiple learning styles. Experiential and applied learning as well as tutorials and self-directed content are often embraced by lifelong learners.

Lifelong learning encompasses all levels of educational acquisition and in an infinite number of subjects. It includes skill training, credential requirements, as well as social interests. This education may be in the form of formal education or training that is offered both as credit and non-credit in a variety of venues. It also occurs through non-formal means such as libraries, museums, manuals and mentors.

Lifelong learning should be accessible to all individuals regardless of age, race, ability, prior qualifications, workplace role or sociodemographics. Innovative delivery formats help to ensure that the learning activities are accessible to anyone that is interested in participating.

DISTANCE EDUCATION

Distance Education is an all-encompassing phrase for education and training that occurs away from the traditional classroom. Distance Education may occur in synchronous (real) or asynchronous time which allows both employers and learners to determine the best time for participation.

Distance Education began with correspondence study and has grown significantly as technology advancements create new opportunities for learning and content delivery. As computer technology became prevalent in business, the print based correspondence courses progressed to computer based training, which included simulations and ultimately interactive course content that provided participant feedback and enhanced learning. At the end of the twentieth century, educators and employers invested in telecommunication equipment that distributed educational or training activities from one video conferencing site to another. These interactive television programs allow companies to synchronously connect employee groups regardless of their physical distance. The tremendous growth of internet technology has created the most recent version of distance learning which is online or eLearning.

The internet is an information rich resource. Because the internet contains more information than any individual could ever process, it is important that individuals and organizations develop knowledge management strategies to sort, categorize and maximize the benefits the internet's wealth of information. Online learning is one component of knowledge management within the information technology environment.

Online learning content ranges from one-hour courses to complete bachelor, master or doctorate degree programs. Internet delivered courses have the benefits of serving multiple groups at multiple locations without the expense of equipment infrastructure at each location, and the course material can be delivered either synchronously or asynchronously which affords multinational operations the opportunity to connect individuals regardless of time zone or geographical location.

The online training and education market is very competitive offering many choices for organizations and learners. Colleges and Universities throughout the world are offering online courses as well as thousands of training and consulting groups. Organizations either select educational programs and courses ala carte or build a portfolio of eLearning options. Many large organizations have integrated eLearning into their corporate university entity. These groups generally have a planned web presence that includes a portal and learning management system (LMS) or course management system (CMS).

Online learning has created many new products and support options. In addition to the organization's web presence, portal and LMS, the organization also needs to assess the technology infrastructure that supports the eLearning initiative. The fundamental needs in this area are servers that provide redundancy and acceptable uptime. This is often referred to as hosting in the eLearning environment as well as technology support in the form of a help desk. Organizations

interested in growing their own portfolio of online learning options should first develop a vision for their eLearning initiative prior to making any financial investments in equipment or software. Once the vision is established the organization should assess their existing technology capabilities and determine if there is capacity to support the eLearning initiative, or is it more cost effective to outsource all or some of the technology infrastructure. When the technology infrastructure has been addressed the organization should determine how content will be developed for the eLearning environment. Quality online courses are developed so that the technology optimizes the content. Many vendors offer digitized content and others specialize in specific areas of content development such as simulations or multimedia graphics and enhancements. Having a clear vision for the course content and understanding the learning needs will help to ensure that courses are developed efficiently and effectively.

THE FUTURE OF CONTINUING EDUCATION

The abundant access of information, rapid technology changes, increased global interactions, industry shifts as well as increasing entry level credentials and skill requirements ensures that Continuing Education will remain a valuable resource for managers in the future.

Managers will continue to depend on continuing education as a tool for ensuring a highly skilled and knowledgeable workforce. Individuals will engage in lifelong learning as a means for upward career mobility, job enhancements and enriched quality of life.

The increased interest in lifelong learning coupled with rapid technology advancements and demands on individual personal time will guarantee that educational options will continue to be flexible and fit within the constraints of personal time and organizational priorities. The growing global economy will continue to drive the development of learning activities that span geographical regions and time zones allowing individuals around the world to collaborate and learn together.

Organizations around the world will depend on continuing education to maintain competitive positions and adopt current innovations. Managers will depend on lifelong learning to produce a workforce with the knowledge and solution based skill-set that is required for organizational growth.

REFERENCES:

- American Society of Training and Development. "Interview: Marc Rosenberg is Positive About the Future." Available from http://www.learningcircuits.org/2005/mar2005/rosenb.
- Courtenay, S. "Defining Adult and Continuing Education." In Handbook of Adult and Continuing Education. San Francisco: Jossey-Bass, 1990.
- "Create CPF Account for Lifelong Learning." Business Times (Singapore), 12 November 1998, 4.
- Thomas, C. William, Charles E. David, and Samuel L. Seaman. "Quality Review, Continuing Professional Education, Experience, and Substandard Performance: An Empirical Study." Accounting Horizons 12, no. 40 (1998): 340–362.
- Walls, Michael. "Is CE Worth Continuing?" Broker World 25, no. 2 (February 2005): 46
- Read more: https://www.referenceforbusiness.com/management/Comp-De/Continuing-Education-and-Lifelong-Learning-Trends.html#ixzz5zaWiR88m

ACCOUNTABILITY / PERFORMANCE CHALLENGES OF TEACHER PRIMARY EDUCATION INSTITUTES

DR.VIJAY G. SARPE
Principal, Shramjivi College
Of Education, Omerga.

INTRODUCTION :

There has been great expansion of higher education over the year. Today there are more than 200 universities and 8000 colleges. Kothari (Communication) Commission remarks "The desing of India is a being shaped in its classroom". No doubt education plays a lignificant role in the nation's development but the quality of education is greasy determined by the quality of teachers therefore great efforts were made and still are being made to improve the quality of teacher education some of the problems concering teacher education are discusses below.

INCOMPETENCY OF STUDENTS AND TEACHERS

The existing training program does not provide accurate or proper training opportunities for the student teachers to develop ability because the organizers of teacher's training program are not aware of the present problems of the schools. Therefore, there should be a close masening between the work schedules and curriculum of the teacher in a school and the program adopted for teacher preparation in a training school and colleges.

PROBLEM OF SUPERVISION OF TEACHING

The supervisory organizations for practice teaching aims at bringing improvement in the instructional activity of the student teachers by using various techniques and practical skills in teaching and help them to develop confidence in facing the class situations.

This is done through the following types of supervision

1. Supervision before classroom teaching :
   Its aims to guiding in planning their lessons, learning to organize contents, formulating suitable gestures and developing other related skills. At present the lesson plans are cheeked superficially and no discussion is made by the superficially and no discussion is made by the subject method specialty.

2. Supervision during the classroom teaching :
   It's done by teacher who are not method specialist Generally. These supervisors offer a deceripsive type of evaluation, while constructive type is desirable. Their remarks relase to the general personality of the student teacher. The percentage of lessons calculated by the percentage of the subject method specialist varies from 5 percent to 25 percent due to facility staffering pattern lack of time, to many lessons to be calculated defective time table etc.

PROBLEMS OF TEACHERS :

1. Lack of subject knowledge
2. Lack of faculty methods of teaching
3. Lack of specificity of education
4. Poor academic Background of student teachers
5. Lack of proper teaching facilities
6. Lack of regulations in demand and supply

Example :

i) Teachers Dairy Diary
ii) Reference Book
iii) ICT or computer facilities

7. Lack of facilities for teacher professional development
8. Lack of insufficient financial grants
9. Conditions for teachers not to punish the students
10. The governments unable to provide the proper and necessary facilities to the schools.

SUGGESTIONS FOR PRIMARY TEACHERS

1. The course of studies both in theory and practice should be recognized.
2. A teacher education department should conduct special innorative programs like.
   i) Seminars
   ii) Discussion with lectures
   iii) Group discussion
   iv) Activities
   v) Projects

3. Making avaibility such as laboratories, libraries and other important audio visual equipment.
4. The state government should make adequate provision of funds for teacher education departments.
5. Libraries are needed to be enriched with complete in and comprehensive reference section equipped with all available journals for use by the researchers.
6. Teachers educators must be will qualifies and experienced with language froficiency and to be trained in the use of ICTs.
7. Duration of teachers education should be increased to two years for the purpose of more and effective teaching practices.

CONCLUSION :

From above we are able to conclude that the teachers must and should provide the proper facilities and the computers knowledge for the purpose of to improve the teaching and the teaching techniques. It improves the knowledge and helpful for build the career.

REFERENCES :

1. A textbook of "An Introduction to the philosophy of Education".
   By Anthony O' Hear.
2. A textbook of "Ethics and Education".
   By Richard Stanley Peters.
3. A textbook of "Education Through Art".
   By Herbert Read.
4. A textbook of "The End of Education : Redefining The value of School."
   By Neil Postman.

Accountability in Indian Higher Education

Dr Gopal Pawar
Abhinav College Of Education, Latur
email: dr.pawargopal@gmail.com
Mo. 7020804837

Abstract:
Traditionally a university has had a special place in society, commanding respect and enjoying a considerable measure of freedom. This is especially true for India where learning is held in high esteem and a teacher accorded reverential treatment. Until a few decades ago a very small proportion of youth, mainly from privileged families, entered the portals of a university, and the money contributed for its maintenance by the public exchequer was relatively inconspicuous. Society did not expect much in terms of returns and the universities led an 'ivory tower' existence being largely unconcerned about their surroundings. The situation has, however, changed. The common man has realized that the professional skills and knowledge gained through university education provide means for possible upward economic and social mobility. Moreover, the government is acutely conscious of the fact that it provides the bulk of the finance required by the universities and has hence started exerting controls and making demands. We now have a situation wherein the actions and performances of universities are being closely scrutinized both by the government and the people. The academic community has grudgingly) accepted the fact that the people have a right to know nd judge its performance. The Gnanam Committee Report (UGC, page. 224) acknowledges, " It (society) is entitled to demand that e members of the academic community individually and collectively oemade accountable in concrete, visible terms". However, mere
ptance of the concept of accountability does not mean much. ysand means will have to be found by which the system of accountability can be implemented effectively and fairly.

Keywords:
Moral and legal aspects, accountability, domains, academic programmes, administrative matters, academic matters, financial matters.

Meaning of Accountability:
In the simplest form accountability means the requirement demonstrate reasonable actions to some external constituency or aqo (Berdahl, 1990). In the case of the universities this external constituene is, broadly speaking, 'society, and more specifically 'government'. In view of the (usually) complex relationship between governments and universities the process of demonstrating and Judging accountability can be both difficult and frustrating.It is necessary to appreciate the fact that the main purpose of an accountability system is not to demonstrate that things are being done but to facilitate the process of improvement of performance. The accountability system should not result in a feeling of failure but should generate a sense of responsibility.

Accountability has two aspects:
Moral and Legal or Contractual (Wagner, 1989).Moral accountability is based upon a sense of responsibility, a feeling that one is responsible to one's clients (students and parents), to colleagues and to oneself. Legal accountability is being responsible to one's employer in terms of fulfillment of terms of employment. It is possible to satisfy legal responsibility yet not live upto moral responsibility. A teacher may take his classes according to schedule but in a disinterested manner, fulfilling the requirements of legal accountability but not of moral accountability. An official may likewise, twork eight hours a day, merely forwarding files to his superior without contributing to

decision-making. An accountability evaluation system must be able to shift the emphasis from legal accountability to moral accountability.

In view of the practical implications it is necessary to anaiys meaning (and concept) of accountability. Wagner (1989) discusses two alternatives. Firstly, accountability may be taken as an obligation an account (of one's performance) in the form of a report or so form of exposition. Secondly, it may mean being answerable 1o actions. Governments would probably prefer the latter alternative. In fact both forms of accountability are being practised in our universities to a limited extent. Annual reports and budgets are presented to senates and courts for their approval. And university managements are often grilled on actions and decisions during 'interpellation' in the 'question-hour' of senate meetings. lf the main purpose of an accountability system is to ensure ' minimum performance ' and enhance the quality of higher education then accountability-assessment procedures will have to be more rigorous,and the report will have to include recommendations on corrective action.

The Domains of Accountability:

The accountability of a university can be discussed with respect to its administrative, academic and finance-related actions. Corresponding to these we have three types ot accountability administrative, academic and financial. Administrative accountability relates to the managerial functions that are necessary for the smooth functioning of the university and its various sub-systems. Academic accountability is concerned with the implementation of academic programmes and the achieving of minimum standards of education. Financial accountability deals with the procurement of funds and efficient utilisation of resources. In all these domains of accountability it should be possible to identify expected levels of attainment. A university stould be able to achieve the following:

1] In Administrative Matters :

(A) adhere to reasonable norms of administrative efficiency as regards correspondence, movement of files and solving of routine problems,

(B) take timely decisions at appropriate levels,

(C) adhere to a pre-determined schedule of meetings of various bodies and committees,

(D) conduct examinations and declare results according to pre-determined and pre-announced schedule,

(E) provide adequate student-support services like students' hostels, canteens, and sports facilities,

(F) adequately maintain the university campus and provide basic facilities to residents, and

(G) strictly adhere to norms while making appointments to faculty positions or admitting students.

2] In Academic Matters:

(A) start academic terms on time, conduct regular teaching activities, and complete pre-determined, minimum days of actual teaching,

(B) monitor quality assurance activities including updating and revision of curricula,

(C) provide adequate laboratory and library facilities,

(D) provide basic research facilities to faculty members and research scholars, and

(E) promote human resource development programmes such as the orientation and training of teachers and preparation of students for various competitive examinations.

3] In Financial Matters:

(A) prepare in time budget estimates on the basis of a careful evaluation of essential and developmental requirements of various departments and units,

(B) monitoring income and expenditure and ensure that expenditure is phased out over the entire year,

(C) ensure that orders are placed and expenditure incurred according to set procedures and norms,

(D) ensure that expenditure statements are presented and audited in time,

(E) ensure that externmal audit is conducted annually and the suggestions or observations are acted upon,

(F) ensure that mandatory deductions such as those of provident fund and income tax are made regularly and the deducted amounts remitted to the designated fund or authority, and

(G) ensure that surplus funds or endowment funds are invested according to sanctioned norms and procedures in order to get maximum returns.

Conclusion:

In keeping with the demands of the times, and the mood or tn government, the universities will have to face the question of accountability squarely. There are some areas and segments in which improvements are urgently required, and these are possible. In others the shortcomings are a part of the national malaise. It is necessary to analyse and determine what can be done under the prevailing conditions. Norms of determining minimum performance in essential areas need to be drawn up. The performance of a university, however, cannot be judged only on the basis of attainment or non-fulfillment of minimum norms. A university is a highly complex organisation charged with a variety of responsibilities, many of them not well-defined. It's contribution to social, economic, scientific and technological development

through research, to national integration through cultural activities, to development of sportsmanship and camaraderie through activities, and to moral development and character-building through value-education programmes cannot be measured in tangible terms. A holistic approach may ultimately prove to be most realistic.

References::

1] Berdahl, R., (1990): Academic Freedom, Autonomy and Accountability in British Universities, Studies in Higher Education,

2] University Grants Commission,(1990): Towards New Educational Management, (Gnanam Committee Report), New Delhi,UGC

3] Wagner R.B., (1989): Accountability in Education: A Philosophical Enquiry, Landon, Routledge.

4] Srivastav D.S., Sarita Kumari,(2004): Goals And Purpose Of Higher Education, New Delhi,Shree Publishers & Distributors.

5] Ram,S.,(1999): Current Issues in Teacher Education, New Delhi, Commonwealth Publication.

औरंगाबाद जिल्ह्यातील महाविद्यालयातील पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांमधील अंधश्रध्देचा तुलनात्मक अभ्यास

संशोधक
कल्पना भानूदास गायकवाड
Email:- kalpanagaikwad001@gmail.com

मार्गदर्शक
डॉ.एस.व्ही.जोशी
प्राध्यापक, शिक्षणशास्त्र विभाग,
डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ
औरंगाबाद.

१.प्रास्ताविक :-

आपण वैज्ञानिक युगात वावरतो,प्रगत साधने वापरतो,आयटी युगाची चर्चा करतो,पण व्यक्तिगत जीवनात विवेकवादी बनत नाही.सर्वसामान्य आजारांपासून ते अवकाळी पावसापर्यंतच्या प्रत्येक घटना घडामोडींची वैज्ञानिक कारणे स्पष्ट होत असतांनाही,ते समजत असतानांही,त्यापासून संकटमूक्त होण्याचे अशास्त्रीय मार्ग चोखाळले जातात.म्हणूनच समाज भौतिकदृष्टया प्रगत होतांना दिसला तरी मानसिकदृष्टया त्याची प्रगती समांतर होऊ शकलेली नाही.आणि ही प्रगती होण्यासाठी प्रत्येकाने विवेकवादाचा स्वीकार केला पाहीजे,समाज सुधारकांचा वारसा जपला पाहिजे,अंधश्रध्दा गाडल्या पाहिजेत ज्ञान,विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा वापर समाजातील सर्व स्तरांना व्हावा,तो प्रामाणिकपणे,वैज्ञानिक दृष्टीने व्हावा यासाठी विज्ञानाचा लोकाभिमुख करण्याची अत्यंत गरज आहे.यासाठी पदव्युत्तर शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्याने पुढाकार घेणे आवश्यक आहे.वैज्ञानिक दृष्टीकोन अंगी रुजवण्यासाठी वैज्ञानिक असण्याची गरज नाही आणि विज्ञान शाखेची पदवी घेणेही अनिवार्य नाही.आपल्या भोवताली सर्व भौतिक सृष्टी काही अंगभूत नियमांनी वागते.त्या नियमांचे स्वरुप जाणून घेण्याचे कुतूहल असेल,तर वैज्ञानिक दृष्टीकोन विकसित होऊ शकतो.

२.संशोधनाची गरजः-

आजही विज्ञानाचे मर्म जनलोकांनी उर्वरीत बहूतांश समाजात अवैज्ञानिक अंधःकारात ढकलून देण्याचा जो उद्योग चालविला आहे,तो बंद पाडण्याची गरज आहे.या समाजाला एक डोळस,चिकित्सक,विवेकी,विजिगीषू मानसिकता देण्याची आणि त्यामधून परिवर्तनासाठी प्रयत्नवादी पुरुषार्थी मानसिकता निर्माण करण्याची सर्वप्रथम गरज आहे.यासाठी आवश्यकता आहे ती जनमानसाशी प्रभावी संवाद साधण्याची यासाठी समाजातील सर्व धर्म-जातीत अस्तित्वात असलेल्या प्रथा,परंपरा अंधश्रध्दांचा अभ्यास करणे,त्याबाबत प्रबोधन करणे आणि कृतिशील बनणे ही आजची महत्वाची अग्रहक्काची गरज आहे.व यासाठी पदव्युत्त्र शिक्षण घेणा-या विद्यार्थ्यामध्ये अंधश्रध्देविषयी जन जागृती होणे महत्वाचे असल्याने सदर संशोधनात पदव्युत्तर विद्यार्थ्याच्या अंधश्रध्देचा अभ्यास करणे गरजेचे वाटते.

३.संशोधनाची उद्दिष्ट्ये :

१. औरंगाबाद जिल्ह्यातील महाविद्यालयातील पदव्युत्तर शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमधील अंधश्रध्देचा लिंगनिहाय तुलनात्मक अभ्यास करणे.

२. औरंगाबाद जिल्ह्यातील महाविद्यालयातील पदव्युत्तर शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमधील अंधश्रध्देचा क्षेत्रनिहाय तुलनात्मक अभ्यास करणे.

३. औरंगाबाद जिल्ह्यातील महाविद्यालयातील पदव्युत्तर शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमधील अंधश्रध्देचा शाखानिहाय तुलनात्मक अभ्यास करणे.

४.न्यादर्श :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधिकेने औरंगाबाद जिल्हयातील ९ तालुक्यातील ९ महाविद्यालयांचा समावेश केला आहे.व शहरातून ९ महाविद्यालयांचा समावेश केला आहे व प्रत्येक महाविद्यालयातून २० विद्यार्थी अशा एकूण ३६० विद्यार्थी प्रतिसादकांचा समावेश संशोधनात केला आहे.

५.न्यादर्श निवडीची पध्दत :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधिकाने न्यादर्श निवड ही सुगम यादृच्छिक पध्दतीने केली आहे.

६. कार्यपध्दती :-

संशोधन विषय निश्चित केल्यानंतर तत्संबंधी साहित्याचा व संशोधन कार्याचा आढावा घेतला. त्यनंतर संशोधिकेने साधन म्हणून पंचबिंदु श्रेणीचा उपयोग केला. संशोधिकेने साधन तयार केल्यानंतर पथदर्शक अभ्यास केला व नंतर माहिती संकलनासाठी संशोधिकेने औरंगाबाद जिल्ह्यातील महाविद्यालयातील पदव्यूत्तर स्तरावरील शिक्षण घेणा-या सर्व विद्यार्थ्यांपैकी महाविद्यालयातून एकुण ३६० प्रतिसादकांचा समावेश संशोधनात ठरविण्यात आला होता,परंतु प्रत्यक्षात ३१३ विद्यार्थ्यांकडून पंचबिंदु श्रेणी भरवून घेतली व माहिती गोळा केली व साख्यिकीय आकडेमोड च्या आधारे माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन केले व त्यावरुन निष्कर्ष काढले

प्रमुख निष्कर्ष

१.विज्ञान शाखाः-

१.विज्ञान शाखामध्ये पदव्युत्तर शिक्षण घेणा-या ग्रामीण व शहरी मुली मध्ये अंधश्रध्देबद्दल लक्षणिय फरक नाही.

२.विज्ञान शाखामध्ये पदव्युत्तर शिक्षण घेणा-या मुलामध्ये अंधश्रध्देबद्दल लक्षणिय फरक नाही.

२.वाणिज्य शाखाः-

१.वाणिज्य शाखामध्ये शिक्षण घेणा-या शहरी व ग्रामीण भागातील मुलीमध्ये अंधश्रध्देबद्दल लक्षणिय फरक नाही.

२.वाणिज्य शाखामध्ये शिक्षण घेणा-या शहरी व ग्रामीण भागातील मुलांमध्ये अंधश्रध्देबद्दल लक्षणिय फरक आढळून येतो.

३.कला शाखाः-

१.कला शाखामध्ये शिक्षण घेणा-या शहरी व ग्रामीण भागातील मुलीमध्ये अंधश्रध्देबद्दल लक्षणिय फरक नाही.

२.कला शाखामध्ये शिक्षण घेणा-या शहरी व ग्रामीण भागातील मुलामध्ये अंधश्रध्देबद्दल लक्षणिय फरक आहे.

समारोप

प्रस्तुत संशोधनात संशोधिकेने संकलित केलेल्या माहितीच्या आधारे माहितीचे अर्थनिवर्चन करुन विश्लेषणावरुन जे काही निष्कर्ष, प्रमुख निष्कर्ष काढले त्यांची मांडणी केली. वरील सर्व बार्बीवरुन असे लक्षात येते की पदव्युत्तर स्तरावरील विद्यार्थ्यामध्ये अनेक प्रकारच्या अंधश्रध्दा आहेत आणि शैक्षणिक दृष्टया ही एक फार मोठी गंभीर समस्या आहे.यामुळे विद्यार्थ्यामधील धैर्य कमी झाल्यासारखे वाटते व यामुळे विद्यार्थ्याचे मानसीक विचार हे अंधश्रध्देमध्ये गुरफटलेले आहेत हे दिसुन येते व त्यामुळे त्यांच्यातील अंधश्रध्दा कमी झाल्या नाही तर उच्च शिक्षण घेऊनही त्यांच्या मानसीक विकासात अधिक प्रमाणात त्रुटी निर्माण होऊ शकते

१.संदर्भ सूची

पुस्तके

१. पंडित, बी.बी.(२००५) शिक्षणातील संशोधन (संख्यात्मक व गुणात्मक) पुणे : नित्य नुतन प्रकाशन.
२. भिंताडे वि.रा.(२००७) शैक्षणिक संशोधन, पुणे,नित्य नुतन प्रकाशन.
३. दाभोलकर नरेंद्र,ठरलं डोळस व्हायचंच पुणे,मनोविकास प्रकाशन.
४. दाभोलकर नरेंद्र, (१९९६) तिमीरातूनी तेजाकडे, पुणे,राजहंस प्रकाशन.
५. सदगुरु श्री.वामनराव पै.अंधार अंधःश्रध्देचा प्रकाश जीवनविद्येचा, कोल्हापूर,शितल पब्लिकेशन्स,.

इंटरनेट

1.maharashtratimes.indiatimes.com
2.www.bookganga.com

मासिके

१) अंधश्रध्दा निर्मुलन वार्तापत्र

नियत कालिके

१) समाज प्रबोधन पत्रिका
२) आंदोलन शाश्वत विकासासाठी

ACCOUNTABILITY, PERFORMANCE CHALLENGES OF TEACHER EDUCATIONAL INSTITUTES

Mrs. Alka Shalil Awale
Research student,
Dept. of Education, Mumbai University,
Contact No. 937269453
Email. - alkaawale7@gmail.com

Introduction

Teaching is not a service profession or job it is a pillar of the society.The teachers are train by educational institutions. India has one of the largest education system in the world. At present in India 18,600 educational institutions that offer Bachelor of Education (B.Ed.) Courses of which about 1000 institutions are run privately. According to latest data and statistics on higher education and new regulatory reform suggested by Higher education Empowerment Regulation Agency (HEERA), in education field the growth of students enrolment is 279 % in 2016 from year 2008 There are total 294, Bachelor of Education College in Maharashtra out of that 94 Colleges are under Dr.Babasaheb Ambedkar Marathwada University and nearly 100, B.Ed. Colleges are under Mumbai University.

In the present article, Accountability is the fact of condition of being responsible or accountable. Accountability is the acknowledgement and assumption of responsibility for the action, products, decisions and policies including the administrations governance and implementation within the scope of the role or employment position and encompassing the obligation to report,explain and be answerable. In short for educational Institutions accountability is monitoring performances, interpreting performance and initiate action for them. Lack of accountability has corroded public respect for business.

Accountability reflects in performance of the educational institutions Performance, in case of educational institutions is input resources (Human, finance and material) which produced first output performance (Research and Development) and second performance (teaching performance).The educational institutions whose excellent is their performance are actually, their strength of facing challenges authentically.

Challenge is a job, duty or Situation that is difficult because one must put a lot of effort, determination and skill, in order to be successful. In simple words these are issues faced educational institutions while trying to give excellent performance.

Accountability of the Educational Institutions

The chief accountability of educational institutions is to improve the quality of teachers to increase students learning. Teacher's quality is single most important variable influencing students achievement. A faculty of Educational institutions are responsible for the producing work force with qualities of excellent in academic qualification, professional qualities, leadership in social work, in sports and extra-curricular activities. The responsible management and faculties are always ready to adopt new trends and techniques in the field educational Psychology, Philosophy and Sociology. The prime function of institution and colleges is to encourage new development in Education Psychology. New trends in Pedagogy through Educational Research and Action Research.A faculty of educational institutions are responsible to create new generation teachers with qualities of managers, facilitators, councillors, instructional experts and research practitioner.

In this digital age education also adopted new technology like Information

Communication Technology (ICT), so its fully transform education into new format. In the past '3R' good enough for excellent education where '3R' are reading, riting and rithematics but today this '3R' is replaced by '4C and 3A' are actually 21st century skills which 4C's are communication, collaboration, critical thinking and creativity. while 3A are appraise teaching with the tools with 4C's. Appraise students of the 4C's and Apply 4C,s in professional life. So its responsibility of faculties of education institutes to take this total '4C sand 3A' challenge and incorporate in teacher education curriculum. New trend in science like STEM education (Science, Technology, Engineering and Mathematics) and use of TPACK (Technology-Pedagogy and Content Knowledge) are needs of today education must be inculcate by faculties of educational institutions. Central Government and State Government and UGC (University Grant Commission) always work for the excellence of educational institution. Reforms policies and regulations, suggested by these government bodies must be followed by all educational institutions. All education institutes are responsible for the welfare of their employees, they are appointed and salaried as per regulation of UGC.

Melissa Milloway said **'Invest in your professional development specialize and team up with colleagues who have different strengths.'**. It is absolutely true continuous professional development programmes are extremely necessary for faculty members of educational institutes, head of educational institutes have responsibility to arrange these kind of programmes time to time.

Educational institutions either Governmental or Non-governmental always compete with other institutes on many standards like Infrastructure, facility, academics, libraries, computer labs, internet connectivity, transportation, hostel facilities, and job placement services.

The management of any educational institutes place crucial role in managing funds or grants in appropriate ways to provide basic facilities. Handling of administrative work and all other work successfully leads to attract more students enrolment.

Performance Educational Institutions

The excellence of output from an institution depend on the quality of their faculty, support services and infrastructure. To achieve level of excellence, institutions needs to set high performance goals for their academic and non-academic staff, these goals should be effectively measured at frequent intervals to bridge performance gaps. Business leaders are counting on educational institutions, colleges & universities for infusing well qualified fresh talent into the industry. Excellent performance of educational institutions leads to generate good finance in semi aided educational institutions.

Student's academic performance, is the extent to which a student teacher or institution has achieved their short or long term educational goal. Cultivation of environment which is stress and anxiety free is the key to success. Thus continuous motivation from faculty and management bring excellent student academic performance. Now institutions are receiving money based on its student academic achievements. An institution with more academic achievements would receive more money than an institution with less academic achievements.

The mandate of NAAC (National Assessment and Accreditation Council)are reflected in its vision statement is in making quality assurance an integral part of the functioning of higher educations. To earn the accreditation from NAAC, excellent performance is expected fromeducational institutions.

Challenges of Educational Institutions

The accountability and performance always need to face challenges so as educational

institutes also. As a change in scenario of educational institutes facing new challenges like

a) Two year, semester pattern course B.Ed. and M.Ed. (Master of Education) revised syllabus and convert one year course into 2 years, 4 semester course. Which was originally 1 year course which gave less time to complete syllabus and other activities, due to increased of timing allow faculty to complete syllabus and also plan other co-curricular activities. This pattern also has same drawbacks like time period of courses, decreases the enrolment of student in course. Second is institutes has lesser no. of faculty members, which need to do extra work load.

b) New four year integrated B.Ed. course will be launched from upcoming academic session.The course will be B.Ed. course are B.A B.Ed., B.Sc. B.Ed., and B.Com B.Ed. the reason behind 4 year integrated course is that the HRD(Human Resource Development)ministry only wants capable and serious candidates to apply for the B.Ed. courses. Although this 4 year programme has disadvantages, it creates confusion among students which actually makes educational institutions vacant. Educational institutions which work as in independent body are about to shut.

c) Private colleges and institutions which have less finance are already facing so many issues in providing better infrastructure basic facilities, internet connectivity and computer labs get affected more. Computer labs and internet connectivity which are basic need of the 21st century education, to make 4C and 3A plan successful to maintain these standards institutes face many challenges.

d) Most of the institutes in Maharashtra face common issues like lack of faculty members as per the UGC guide lines. Sometime due to lack of funds and institutional limitation staff is limited which causes extra work load on limited faculty members. At the time of practice teaching session institutions needs to hire extra private employees.

e) The institutes having less employees whose qualification and experience is not as per UGC guidelines, always have threat to discontinuation of service, so managing this work force is the biggest issue in educational institutions.

All the educational institutions organised educational and co-educational programmes like conferences, seminars and festivals, feast etc. are great learning experience for all students are teachers. It helps to collaborate, share and communicate effectively with other institute students it helps to develop personality and enhance leadership skills. Although these have lots of advantages, arranging these activities in 2 years,semester pattern course is a very hectic job due to

1. Lack of staff member in faculty
2. Lack of funds /finance to arrange these activities
3. No-response of other institutions

As other activities academic work and administrative and departmental work make teaching staff work schedule hectic and busy. CPDP programme (Continuous ProfessionalDevelopment Programme) are necessary for faculty memberswhich is mostly arranged in vacation or during examination paper correction which can make faculty members busy and stressed.Only proper planning by head of institution and managementwill make it more fruitful.

Conclusion

"The task of the modern education is not to cut down jungles but to irrigate deserts."

C.S Lewis

To recapitulates the researcher desire for increases awareness on challenges, performance and accountibility of educational institutions. The points to be discussed are related to recent year

development in curriculum design of teacher education courses. The purpose of the article is to focus on issuses which are face by educational institution in Maharashtra. Accountibility is shared responsibility of management, teachers and students. Accountibility of the teachers can be strength through peer assessment and review system because they are jointly supervised by board of teachers and administration. This leads to harmonious development of student teachers personality and consequently development of educational institutions. Hence educational institutionmust be conscious, committed and accountable for providing quality education.

Though there are lot of accountability, challenges and performance pressures educational institutions have their goal to serve better.

Reference

https://www.collegedekho.com/news/hrd-ministry-4-year-integrated-bed-course-12657/
https://www.dreducation.com/2017/06/indian-universities-colleges-latest-data-statistics-heera-aicte-ugc.html
https://empxtrack.com/blog/case-study-performance-management-softwar-for-educational-institutions/
https://etoninstitute.com/blog/the-7-roles-of-a-teacher-in-the-21st-century
https://us.hitachi-solutions.com/blog/top-five-challenges-field-service-organizations-facing-today/
https://www.indiatoday.in/education-today/featurephilia/story/education-policy-2016-953001-2017-01-03
https://redemptionhousing.org/knowing-facing-challenges-incarcerated/
https://www.researchgate.net/publication/31490025_The_Teacher_Labour_Market_and_Teacher_Quality
https://en.m.wikipedia.org/wiki/Academic_achievement

औरंगाबाद शहरातील शिक्षक प्रशिक्षणार्थ्यांमध्ये अवयवदान विषयी असणाऱ्या अंधश्रध्देचा अभ्यास

संशोधक
खरात संदिप दगडुजी
शिक्षणशास्त्र विभाग

मार्गदर्शक
डॉ. उज्ज्वला प्र. भडंगे
शिक्षणशास्त्र विभाग

1. प्रस्तावना :–

तरूणांच्या हाती देशाचे भवितव्य आहे हे आपण नेहमीच म्हणत असतो त्यामुळे या तरूण्यांतच अशा प्रकारचे शिक्षण मिळाल्यास त्यांना या गोष्टींची सवय होईल आणि पुढील कामे सोपी होतील.म्हणूनच शालेय अभ्यासक्रमात याचा समावेश करून अवयवदानाचे धडे देवून त्याचे महत्व ही अधोरेखीत व्हायला हवेत. शाळा,महाविद्यालयातून अवयवदानाविषयी चर्चासत्र,परिसंवाद व्हायला हवेत.

आपण मेल्यानंतर आपले देता येण्यासारखे अवयवदान देऊन आपण काही व्यक्तींना जीवनदान देऊ शकलो तर त्यापेक्षा अधिक आनंदाचे असे काय असेल? जगभरातील लाखो लोकांना अवयव प्रत्यारोपणाची गरज भासत असली तरी भारतात मात्र अवयव दानाबाबत फारशी जनजागृती नसल्यामुळे गरजू रूग्णांना मृत्युच्या छायेतच जीवन कंठावे लागत आसल्याची वस्तुस्थिती आपल्याला दिसुन येते. ऑगर्न रिट्रायव्हल बॅकिंग ऑर्गनायझेशन या संस्थेने अवयव प्रत्यारोपनाचे तंत्र आणि प्रकिया भारतात वास्तवात उतरविली असून रूग्णांची प्रतिक्षा यादी,दात्यांच्या नोंदी,दाता आणि गरजू रूग्ण यांचा यथायोग्य मेळ आणि त्यांच्यातील समन्वय तसेच अवयव प्रत्यारोपण शस्त्रक्रिया करणाऱ्या संबंधित रूग्णालयांना ही माहिती पुरवली जात असली तरी अवयवदान चळवळीविषयी भारतात सामाजिक जागृती करणे अतिशय कठीण असल्याने अवयव प्रत्यारोपणाच्या शस्त्रक्रियांचे अत्यंत नगण्य आहे.

अवयव दानाबाबतचे गैरसमज,अंधश्रध्दा,मार्गदर्शनाचा अभाव इत्यादी कारणांमुळे अवयवदानाबद्दल हवा तेवढा प्रतिसाद मिळत नाही.काही चुकिच्या चाली रीतीमुळे लोक अवयवदान करण्यासाठी सहमती दर्शवत नाहीत. परंतु आज समाजामध्ये अवयव दान करण्यासाठी जनजागृती होणे अत्यंत गरजेचे व आवश्यक झाले आहे. अनेक लोक मानसिक तणावामुळे आपले जीवन संपवत आहेत.परंतु जर समाजामध्ये अवयअदानाविषयी जनजागृती झाली तर असंख्य लोक अवयवदान या मोहिमेत सहभागी होतील.

❖ नेमके कोण अवयव दान करू शकते?

➢ किमान 3 वर्ष व त्याहुन अधिक कोणतीही व्यक्ती अवयव दान करू शकते.
➢ लाईफ सपोर्ट सिस्टीमवरील ब्रेनडेड रूग्णांच्या नातेवाईकांनी मंजुरी दिल्यास,त्यांचे अवयव दान होऊ शकते.
➢ नैसर्गिक मृत्यु झाला असल्यास त्या व्यक्तीचे अवयव दान करता येऊ शकते.

❖ किती तासांत अवयव प्रत्यारोपण शक्य आहे.

➢ डोळे – काही महिने.
➢ त्वचा – 06 तासाच्या आत.
➢ फुफ्फुस – 06 तासाच्या आत.
➢ किडनी – 48 तासाच्या आत.

❖ कोणत्या प्रसंगात देहदान नाकारला जाऊ शकतो?

➢ अनैसर्गिक मृत्यु जसे कि, आत्महत्या,अपघात
➢ जळून अथवा पाण्यात बुडून मृत्यू झाल्यास
➢ काही कर्करोग,एड्स असल्यास
➢ विहित नमुन्यात मृत्यमचे प्रमाणपत्र नसेल तर

अवयव दान हे केवळ डोळे आणि किडनी पुरतेच मर्यादित नसून शरीराचे सुमारे सुमारे 10 विविध अवयव दान करू शकतो.

❖ राज्यातील चित्र :—

- 2600 रूग्ण राज्यात यकृत मिळण्याच्या प्रतिक्षेत आहेत.
- 12000 रूग्ण किडनी प्रत्यारोपणाच्या प्रतीक्षेत आहेत.
- 100 दातेही किडनीसाठी राज्यात उपलब्ध होत नाहीत.

2. संशोधनाची गरजः—

- अवयवदान चळवळीविषयी समाजात जनजागृती करण्यासाठी.
- अवयव प्रत्यारोपणाच्या शस्त्रक्रियांचे प्रमाण अत्यंत नगण्य आहे.
- शिक्षणाच्या माध्यमातुन तरूण वर्गामध्ये अवयव दानाचे महत्व पटवुन देण्यासाठी
- सर्व सामान्यांच्या मनात अवयव व देहदानाविषयी अनेक शंका आहेत.
- मानवी अवयवांची आवश्यकता आणि उपलब्धता यातील तफावत प्रचंछ मोठी आहे.
- योग्य प्रमाणात अवयवदान होत नसल्याने आजही कित्येक जण हे विविध अवयवाच्या प्रतिक्षेत आहेत.
- मरणोत्तर अवयवदानाचे प्रमाण भारतात अगदी नगण्य आहे.
- हाजारो पिडीत रूग्णांना मरणादायी वेदनेतून मुक्त करण्यासाठी एक पाऊल अवयवदानासाठी गरजेचे आहे.
- शिक्षणाच्या व विद्यार्थ्यांच्या माध्यमातुन अवयव दानाची गरज स्पष्ट करण्यासाठी.
- आपल्या समाजात अवयवदानाविषयी फारशी जागृती नसल्याने कित्येक रूग्ण वर्षांनुवर्ष अवयवाच्या प्रतिक्षेत आहेत.
- अवयवदानाविषयीचे गैरसमज दुर करण्यासाठी.
- अवयवदान हे श्रेष्ठ दान असले तरी लोकांना फारशी कल्पना नसल्याचे जाणवते. याच कारणास्तव अवयवदानाला हवा तसा प्रतिसाद जनसामान्यांतून मिळत नाही.
- एकिकडे अंधश्रध्देमुळे अवयवदानाविषयी लोकांमध्ये संभ्रम असतांना अनेक सुशिक्षित माणसांना मुळात अवयवदानाविषयी माहिती नाही.
- मृत व्यक्तींच्या अवयवदानाचे प्रमाण वाढविणे गरजेचे आहे.
- मृत्युपश्यात अवयवदान करण्यासंबंधी जनजागृकता समाजामध्ये होणे गरजेचे आहे.

3. संशोधनाचे महत्व :—

- वैद्यकिय क्षेत्राला प्रात्यक्षिक व संशोधनासाठी.
- आपण अवयव दान ज्या रोग्याला करतो त्याच्या तसेच त्यांच्या कुटुंबियांच्या आयुष्यात नेहमीकरिता उच्च स्थान निर्माण होते.
- आपल्या जीवनाकडे बघण्याचा दृष्टीकोन अनेक व्यक्तींच्या आयुष्याला कलाटणी देऊ शकतो.
- अवयव दानाविषयी अंधश्रध्दा दुर करण्यासाठी.
- अवयव दानाविषयी योग्य मार्गदर्शन होण्यासाठी.
- घरातील मृत माणसाचे अवयवदान करून समाजात एक नवा आदर्श निर्माण करावा.
- एकीकडे अंधश्रध्देमुळे अवयवदानाविषयी लोकांमध्ये संभ्रम असतांना अनेक सुशिक्षित माणसांना मुळात अवयवदानाचे महत्व पटवून देण्यासाठी.
- अवयवदानाविषयी जनजागृतीसाठी ठिकठिकाणी भित्तीपत्रके,जाहिराती या माध्यमातून समाजाला अवयवदानाचे महत्व पटवून देण्यासाठी.
- प्रत्येक जिल्ह्यात, तालुक्यात, गावात,रूग्णालयात अवयवदानाची माहिती देणारा स्वतंत्र कक्ष असावा.

- अवयवदानाच्या माध्यमातून मृत्युनंतरही जिवंत राहता येते.
- अवयवदानाचे महत्व,त्यांचे गरज व माहिती सांगणारे देशव्यापी कार्यक्रम घ्यावेत.
- आजच्या घडीलाही कित्येक रूग्णांना उपचाराअभावी किंवा आर्थिक पाठबळ नसल्याने मृत्युच्या छायेत दिवस काढावे लागतात.
- भरतात असलेल्या धार्मिक चालीरीती आणि त्यांचा समाजावर असलेला प्रचंड पगडा यामुळे अवयवदान करण्याची मानसिकता दिसुन येत नाही.
- समाजात अवयवदानाबाबत अजूनही अनेक गैरसमज आहेत.त्यामुळे अवयवदानायी प्रकिया थंडावत चालल्याचे चित्र आहे.
- मृत्युनंतर सारे नष्ट होते.मात्र अवयवदान केल्याने अवयवरूपी जिवंत राहु शकतो हा विचार नागरिकांमध्ये रूजणे आवश्यक आहे.त्यासाठी अवयवदानाचे महत्व तळागळापर्यंत पटवून देण्याच काम मोठ्याप्रमाणावर व्हायला पाहिजे.
- नागरीकांनी अंधश्रध्देच्या आहारी न जाता वास्तवाचे भान ठेवून खऱ्या अर्थाने अवयवदानाचे काम करणे महत्वाचे आहे.

4. संशोधनाची गृहितके :–

- अवयव दान हे समाजामध्ये अभिशाप मानले जाते.
- अंधश्रध्देच्या दबावाखली अवयव दान करण्यात येत नाही.
- अवयव दानाबद्दल अनेक गैरसमज आहेत.

5.संशोधनाची उद्दिष्टे :–

- शिक्षक प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अवयव दानाविषयी जागृत करणे.
- शिक्षक प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अवयव दानाचे महत्व पटवून देणे.
- शिक्षक प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये अवयव दानाविषयीची अंधश्रध्दा दुर करणे.
- शिक्षक प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अवयव दानाविषयी प्रोत्साहीत करणे.

6. संशोधन पध्दती :–

प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पध्दतीची निवड करण्यात आलेली आहे.

7. सांख्यिकीय परिमाण :–

संशोधकाने सदर संकलित केलेल्या माहितीचे अर्थनिर्वचन व विश्लेषण करण्यासाठी शेकडेवारी या सांख्यिकीय परिमाणाचा वापर करण्यात आला आहे.

8. प्रमुख निष्कर्ष :–

1. 100 टक्के शिक्षक प्रशिक्षणार्थीच्या मते अवयवदान याविषयी अनेक गैरसमज आहेत.
2. 35 टक्के शिक्षक प्रशिक्षणार्थीच्या मते अवयवदान करण्यासाठी घरचे परवानगी देत नाहीत.
3. 67 टक्के शिक्षक प्रशिक्षणार्थीच्या मते अवयवदान केल्याने समाजात कुटुंबाची बदनामी हाईल.
4. 37 टक्के शिक्षक प्रशिक्षणार्थीच्या मते अवयवदान करणे चुकीचे आहे.
5. 65 टक्के शिक्षक प्रशिक्षणार्थीच्या मते अवयवदान करण्यास सहमती दर्शवितात.

10. संदर्भ ग्रंथ :–

1. विज्ञान आणि तंत्रज्ञान भाग क 2, इयत्ता दहावी, (2018–2019)महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे.

2. www.organdonor.com

3 .www. mphanfoundation.com

4. www.indialivertransplant.com

Modern Phenomenaof Educational System

Dr. Daimi S.F.
Lecturer,
Maulana Azad Junior College,Aurangabad, Maharashtra
Mobile: 9422291895
Email: daimism65@gmail.com

∞ Introduction

The symbiotic relationship of education and other disciplines is being optimized through a total systems approach and beyond. There is a shift from classical process theory to behavioural theory to systems theory to beyond systems. There is a shift from mega planning to micro planning, from autocratic to democratic decision-making, from manual management to management through information system series. The educational managers of today live in an info-savvy world, continuously identifying problems, asking questions, accessing and analysing data, applying information and assessing. The information utilized by the managers is of far better quality, timelier, more selective and more available.

In this age of globalization compatible education for all demands decentralized micro planning. We have not yet been in a position to solve in-house problems and resolve local issues. At the same time we can no more afford to live in close systems. Interaction with the external world is a must. Personalised, globalised education demands competent, powerful and professional management.

Educational management is the most challenging area these days. The present paper focuses on the following dimensions of educational management.

- Sources of power and authority.
- From reactive managers to creative managers.
- Decision making through democratic and participatory approach.
- System design considerations for educational management.
- From classical process theory to behavioural theory to systems theory.
- Management through information system series.
- Increased efficiency of iterations in the management.
- From inequality to equity and equality.
- Partial quality to total quality management.
- From local perspective to global perspective.

∞ Sources of Power and Authority

There is a progressive awakening in education that power of management is more with the educational competencies, situational intelligence, and identification of the colleagues with the authority rather than who find label as a manager on organisational chart. Educational merit and educational management go together and there is no place for extra academic considerations as far as educational management is concerned. So there is a need identify valid authority and source for educational management. Educational managers by virtue of their positions have to be reasonably versatile personalities free from all prejudices and biases.

∞ From Reactive to Creative Managers

One of the identified weaknesses of our education system is the absence of professionalism in the management of institutions. We need to have proactive managers with appropriate skills and mind-set to lead the institution forward. We need to have educational leaders who can have a

vision of the future, project a mission for the institute and develop strategies, goals, action plans, and monitoring and evaluation system for fulfilling the mission of the institute. Good leaders do three things. They provide permission for their people to try newthings.Second, they provide protection from the corporate immune systems whose job is to kill anything that is new, creative and different. Finally, leaders provide their people with processes to help them tackle and solve problems. When individuals working in an organization have permission, protection and processes, they flourish, they create and they can solve problems formerly believed to be insurmountable. Following are the qualities of creative leaders.

- Has no ego-driven need to have all answers.
- Is listen-oriented rather than tell-oriented.
- Empowers the people to make decisions rather than makes all the decisions personally.
- Pulls the organization towards a vision rather than pushes the organization for result.
- Listens to intuition rather than analyses recursively.
- Generates lasting commitment rather than creates sporadic motivation.
- Is open-minded rather than highly opinionated.
- Teaches importance of self-responsibility rather than teaches the subordinates to expect direction.
- Models self-responsibility rather than is in a self- protect mode.
- Knows, relaxing control, yields results rather than is afraid of losing control.
- Focuses on building on strengths rather than finding and fixing problems.
- Teaches how to learn from mistakes rather than quick to fire those that fail.

∞ Decision-making through a Democratic and Participatory Approach

Now-a-days the decision-making in most of the educational organizations is through a democratic and participatory approach. The policy-formulation and decision-making is contextual. But the problem comes when in the apex executive bodies of the universities and academic bodies of the faculties the participants in the decision-making process do not try to understand the context, and without processing the issues comprehensively, raise their limbs in favour of or counter to the argument. The decisions are taken by counting the number of limbs and not by counting the number of heads. Those democracies grossly fail which do not consider the meaningful views of the minorities. Educational policies and theories of educational management should emerge out of thorough debates and discussions.

∞ System Design Considerations

Every educational manager faces system design considerations such as whether to run the system manually through machines or both through man and machine. Whether to go by a centralized system or decentralized system? Whether to build a system buy a system? Whether to start with prototypes or fully functional systems? The emerging trends are from man to machine, from centralised management to decentralised management, buying readymade system rather than building a system or and looking for fully functional systems rather than going by prototypes. There are many issues involved. How to convert from manual system to machine-based systems, in direct, parallel, modular or in a phased manner? Shift from centralised to decentralised management demands faith and integrity. We are trying to fit into the ready-made systems at the cost of ourphilosophy and culture. Aspiring for fully functional systems is a figment of imagination.

∞ From Classical Process Theory to Systems Theory and Beyond Systems

Primitively education was managed more through classical approach wherein there was formally centralized and compartmentalized distribution of work. The responsibility of realization of the specific educational objectives was with the individuals, and the objectives of the individuals were sacrificed for institutional objectives. The threats to the system were passed on to the individuals. Progressively it was realized that education is a human endeavour. The focus should be on the quality of the output rather than the rigidity of the organization. Individual security increased as a result of the system owning the threats, rather than passing on the threats to the individuals. Neither the Classical Process Approach nor the Behaviourist Approach worked comprehensively for educational management. The educational managers finally coursed through the Systematic Approach wherein the presumption is that the problem of any system is found in a multivariate setting, wherein the variable of the problems in education have been found to be rooted in education and the other systems, such as, political, social and economic. Even the systemic approach failed at times phasing the system into the different parameters namely Input, Process and Output. Then came the Beyond Systems approach for educational management where the educational managers were supposed to be above systems meaning thereby that whenever the organisation is faced with new complex problems, such managers could help it address the problem through creative and critical thinking. Actual role of the educational managers is operational when the act, ordinance and the rule of the educational organisation are silent. There comes the challenge of governing or managing the organisation through self-evolved rules, which are error free.

∞ **Management through Information System Series**

Gone are the days of merely manual educational management. Progressively the educational management is through information system series, such as, follows:

- Admission supported through automation.
- Computer aided instruction.
- Computer based time-space-personnel management system.
- Computer based learning resources management system
- Computer based laboratory management
- Computer based question banks and question papers
- Computer based secretarial practices
- Computer based payroll system
- Networking ofeducational institution
- Networking of libraries
- Electronic conferencing

The educational managers have become info- savvy and net savvy. Through that the efficiency of management has increased many folds. Today's managers are well informed. They can scan through the entire organisation through timely and relevant information, manage it and establish communication with the environment.

∞ **Increased Efficiency of Iterations in Management**

With the availability of the Management Information Systems the efficiency of iterations and changes in planning, organising, staffing, directing, coordinating, reporting and budgeting has increased tremendously. Educational managers rotate to share the management load. The designs frequently re-designed, new institutions are being established, new courses are institutionalized, new curriculum frameworks are created, educational are more philosophies are strengthened, staff

is curricula are revised, new integrated, organizations are recruited, refreshed and oriented, directions are perfected, co-ordination is completed, reporting is true, timely and systematic, and budgets are allocated and relocated. The process of managing is governed by the modern management theories, which believe in autonomy, accountability and output. Confidential Reporting is replaced by self-appraisals. There is public assessment and accreditation for due appreciation. In the work culture administrators, managers and co-workers cannot be discriminated. The educational institutions are full of co-operation and teamwork rather than competition. Even the criteria for placement and promotion are being revised.

∞ From Inequality to Equity and Equality

The concept of boss and sub-ordinates do not exist in education. Education has been in real difficultywhenever it tried to borrow the human resource and theories from industry and business for its management Education system by its nature is different from other systems. Let us not try to compare the physical, mechanical and industrial systems with education. One hour on machine and one hour on man cannot be equated. Let us stop counting or scaling educational inputs on time scale. It will be a better exercise to care the processes and controlling the relevance and quality of the output. We have been simultaneously running many processes to cater to the requirements of differential inputs. The heterogeneity needs to be treated carefully to arrive at equity and then equality.

∞ From Partial to Total Quality Management

Can the output of education system be predicted deterministically? Do we have full control on the inputs and processes? For total quality management the education system needs to have due focus on all the parameters. Each element of education needs to be fully attended to for realization of total quality. Quality management strives to strike a balance among the input, process, output and the environment.

The standard of our education system can be raised through the following principles of TQM:

(i) To create an organization whereby everyone is working towards making their organization the best one (Quality of operation).

(ii) Continuous and relentless cost reduction on one hand and quality improvement on the other hand (Quality management).

(iii) Continuous improvement of the system, which must meet needs and expectations of the society (Quality output). Let the total quality of a system be measured not only in terms of end product, but also in terms of capacity, inputs, process, throughput, output, and placement.

∞ From Local to Global Perspective

Science and technology have facilitated globalization. Our educational management should be with the global perspective. So many disparities exist within India. We have not yet been in a position to cater to the educational needs of all in India in spite of all the efforts. How to meet the demands of globalization? Our education should cater to the global needs, cultures and values still sustaining our own identities. For that there is a need toinvolve all in education-public sector, private sector, NGOS, inside agencies and outside agencies. There is a need to move from local classroom to global classroom global curricula, from LAN to from local curricula to WAN and WWW. There is a need to have educational and cultural exchange programmes Globalisation and modernization should go on simultaneously. Our educational management should be such so as to promote physical mobility, logical mobility, spatial mobility, economic mobility, social mobility and mobility in all the desirable areas. Wilfully or, not globalization is sweeping across the nation all over There are many challenges for the educational managers. How to realize the objective of

compatible education for all? Education by virtue of its nature is public good. How to save it from the monopoly of the private? How to establish a global knowledge base and global outlook? Knowledge economy and knowledge power are greater value than the material power. How to realize it?

∞ Concluding Remarks

Real professional managers are rarely found. The sources of power and authority should have valid derivation. Today, education is in dire need of creative managers rather than reactive managers. They should have high IQ, EQ as well as SQ. Also, they should have higher level of integrity. The decision-making though should be through democratic and participatory approach, the views of the minorities should be duly respected. There should be a thorough system design considerations. Attempts should be a made to move from classical theory to behaviourist theory, systems theory, to beyond the systems. The modern management should be facilitated through info-savvy skills and Management Information System Series. The efficiency of iteration in the process of management should be increased. There should be attempts to move from inequality to equality and equity. Attempts should be made to move from local perspective to rarely found global perspective. There should be due concern for Total Quality Management.

∞ Reference

1. Buch, M.B.: Fourth Survey of Educational Research: National Council of Educational Research & Technology, New Delhi.
2. Sharma R.A.: Essentials of Educational Technology & Management, Vinay Rakheja, Meerut
3. Sarma R.A.: Research in Education, Vinay Rakheja, Meerut.
4. University News
5. EDUTRACK- Pravinchandra Master
6. Buch, M.B (Ed) -Third Survey of Educational Research, National Council of Educational Research & Training, New Delhi.
7. Kaul, Lokesh-Methodology of Educational Research.
8. Sati-Shivendra Chanda, R.K. Sharma- Research in Education.
9. INTERNET www.youtube.com
10. INTERNET www.google.com

A Study of the Effectiveness of School Environment under the spoken English Training program among English Language Teachers in Ambajogai Taluka

Researcher
Shashikant V. Puri

Guide
Prof.Shobhana V. Joshi
Faculty of Education
Dr.B.A.M.U Aurangabad

Introduction:

We Know the importance of English language Teacher can do their best role to develop English Language skills among the students.

Actually it is necessary to deal the subject though English in classroom. It is needed to boost the confidence of the teacher and remove their fear about English language. The Maharashtra Government took decision to give spoken English training to the teachers. In spoken English training program various components are covered that is Ear training, Error correction, Questioning skills and social environment etc.

In this research the researcher wants to study the effectiveness of social environment component for English language teachers.

1.2 Need of the Research:

It is Needed to find out how the component social environment is effective and develops the spoken abilities among the teachers. It is also usefull to introduce use full language for enhancing speaking skills in school environment situations. English language teachers should gain competency in using language in different situation of the school. It is also needed to organize their ideas logically and express in various school environment situation it is expected that the teachers should follow the school instructions in school environment. Teachers active communication skills are necessary to participate actively in school environment.

1.3 Importance of the Research:

The Research is beneficial for the English language teachers and all.

It is face to face training program for the teachers.

After implementing the training program the English teachers will be able to practice use full phrases and dialogues in the classroom the teachers will be able to conduct assembly in English.

The teachers will be able to use playground instructions, cultural actiovites and various school programs effectively and confidentially.

The teachers will be able to speak confidently and fluently.

Teachers will be able to deal activities in classroom effectively.

1.4: Assumptions of the Research:

1.Govorment organizes spoken English training program and it is implemented through DIECPD.

2.Teachers who come for the training are English language primary teachers.

3.Spoken English training program gives advantages for English language teaches to develop their spoken abilities and deal subject confidentially in the class.

4.Teachers uses school environment component in the school.

1.5: Objectives of the Research

1.To conduct spoken English Training Program to those teachers who enrolled their name online for the training.

2.To study the English language teachers spoken competency through pre_test.

3.To Implement spoken English training social environment program for primary English language teachers who enrolled their names.

4.To study the effectiveness school environment through post_test.

1.6: Research Hypothesis(Action Hypothesis)

(A)

1.There will be improvement in English language spoken competency among primary English language teachers before and after the treatment of social environment component.

(B)

1.There is no significant difference in the achievement level of English language teachers before and after giving the treatment of spoken English training program.

1.7: Procedure of the research:

The Researchers has choosen an experimental method. The Experimental method provides for much control and therefore establishes a systematic and logical association between manipulator factors and observed effects.

*Spoken English program is conducted for 45 teachers who enrolled their names for training.

*Planning:

Conduct pre_test, Implement program, conduct post_test, compare the effectiveness analysis of data, findings.

1.8: components and tools of the research:

The Researcher selected following components for the Research

1) Social Environment
2) Questioning skills
3) Ear training
4) Error correction

Questionnaire, classroom observation etc

1.9: Population :

45 Primary English language teachers from ambajogai Taluka.

1.10: Sampling:

Population and Sampling is same, Total population is considered as a sampling. Our sample of 45 teachers.

1.11: Statistical Measure:

To test outcomes of spoken English training program. Collected data is tabulated by using statistical measures i.e's mean,S.D etc

1.12: findings :

* Pre_Test proved 80% teachers (36) were unknown about social envirment components and its uses.
* All 45 teachers got information how to conduct social environment components at school level.
* More than 65 teachers making practice of use full phrases and dialogus in the classroom.
* 85% Teachers are conducting school assembly in English at school level.
* 60% Teachers are using play ground instructions cultural activities effectively and confidentially.

*Program is use full to boost their confidence (90%).

*Teachers got new techniques of English language skills for them and students.

1.13: Referance books

1.Bhintade V.R(2010) Education Research methodology pune, Nity nutan.

2.Varghеese John and Krishna melthey (2005) speaking the English and foreign languages university hydrabad.

3.Spoken English program trainiees workbook

4.Five minute activity book.

5.Internet,Video clips ,Dictionary etc.

Education System in India – A brief description of the difference between the traditional and modern educational system and a brief evaluation of problems plaguing the current Indian education system

Asst Prof. ***Sreevallaban Narayanan,*** *MulundCollegee of Commerce, S.N. Road, Mulund (W). Mumbai. 400080. E-Mail :vallabh59@gmail.com. Mobile: +91 8291221631*

This paper is an attempt to descriptively present the author's views on the education system in India. This is theoretical essay style paper presenting the views of the author alone.

"SwadeshePujyate Raja, VidhwaanSarvatraPujyate" - "A King is only honored in his kingdom, a learned scholar is honored around the world. Knowledge is supreme and education is the backbone Education is the imparting and acquiring of knowledge through teaching and learning, especially at a school or similar institution Education developed from the human struggle for survival and enlightenment. It may be formal or informal. Informal education refers to the general social process by which human beings acquire the knowledge and skills needed to function in their culture. Formal education refers to the process by which teachers instruct students in courses of study within institutions. The Vedic education system established a very intimate and a constant connection between the teacher and the taught. This ensures that the school is something that is an integral part of the system and not something which is artificially constituted. It gave a new mode of living with a set of practices. This fostered a natural inclination to introspect and come up with deeper understanding of things relevant to those times.

The current education system that we see is far from ideal. The current educational system is an outcome of the British rule in Indian subcontinent. Access to western form of education means that the traditional methods were systematically erased. The primary motive of imparting knowledge has taken a backseat. There are plenty of issues / challenges that we observe today. There is an urgent need to revamp the entire system.

This is an attempt to project the challenges that the author sees is plaguing the system today.

Fundamental Problem – A Clash of two opposing philosophies.

Traditional education system in India / Gurukul system involves students going to a teacher and learning in a semi-formal manner. A teacher in this case is usually a repository of knowledge and the students benefit from listening to him. Such learningare for the betterment of the student and the society. It is aimed towards creating a better society which is rooted in high moral values.

Today, our education system is completely westernized. The western idea of education is completely opposite of the traditional Indian education system which we have long forgotten. Knowledge and education in the western hemisphere is something that is tangible and which can be commoditized. It is like any other good which can be bought and sold. The basic notion of exchanging knowledge for money is alien to traditional Indian system. As far as conventional education goes, in India, knowledge is a living embodiment of truth. We call her "Vidya". The purpose of vidya is liberation and enlightenment. In this process, we are able to create better citizens and an advanced society. Western concept of education doesn't promote enlightenment. It gives the notion that the student can trade knowledge and skills for a high paying job, a bigger house, a bigger car, promotions etc.

We have also unfortunately copied this system without scant regard for national interest, morals and values. This creates a society where collectively shared values are not given prominence whereas individual materialistic achievements are adored.

The Current Scenario – Problems plaguing the current system

1. We have a government institution which has limited resources whereas private institutions focused solely on filling seats and earning profits. The welfare of the students is put in jeopardy.
2. We have made education process a routine / chore and a mundane activity. On the contrary it should be an enjoyable learning process where students look forward to learningnew key aspects everyday.
3. There is excessive emphasis on theory in India. This approach prevents students from getting hands on practical approach which expands their horizon.
4. Too much emphasis is given to syllabus based education while very little attention is given to sports, music and other aspects required for holistic development of the student.
5. There is intense competition which affects the psyche of the students. Depression, poor social esteem and other psychological problems are hardly identified and seldom resolved.
6. India is yet to achieve equity as far as reach of and access to quality education is concerned. This is despite the fact that we now have RTE (Right to Education)
7. The outcome of the education system in India is grades. Too much emphasis is given on marks, grades and performance in exam. On the contrary importance should be given to skills.
8. Academic excellence has become a way of life. Certain courses are preferred over others without even considering the aptitude of the pupil. This has led to large number of engineers and doctors who have very little practical skills and largely remain unemployed and under employed.

Steps in reviving the educational system in India

1. Efficient implementation of RTE must be ensured at all levels
2. Adequate resource must be allotted to government institutions so that everyone can have access to affordable education.
3. Holistic and all round development of the student must be ensured. Mere emphasis on academic performance should not be placed. Well-grounded personalities must be created.
4. Research aptitude must be developed amongst students. The education system should encourage "self-inquiry" from a young age. This curiosity and yearning for knowledge only can propel towards excellence
5. Mentality of the society members needs drastic a change. Parents should encourage positive behavior and foster essential skills.
6. Transformational changes are required in the society at a rapid pace. This can be bought only through a complete overhaul of the educational system.

In Conclusion;

A transformational change is required in every aspect of the educational system. A system of check and balance and a system of accountability should be established among educators. Educators should become partners in nation building by creating a sustainable education model which will make the entire nation more resourceful and knowledgeable. Morals and value education should be included as part of the curriculum to prevent erosion of business ethics in the future. The new system should focus on employable skills rather than grades and marks.

A study on Sick Secondary Education institution.

Author: Dr. Srikantamurthy M.R. Dayananda Sagar Instititutions Bangalore
Co-Author-1- Rohini Yathish Dayananda Sagar Instititutions Bangalore
Co-Author-2- Dikshitha Gujarkar Dayananda Sagar Instititutions Bangalore

Conference Date – 22 September 2019. Submission of Full Paper with abstract – 15th September 2019.
Short listing for acceptance of paper – 18th September 2019. Last Date of registration - 20 September 2019.

ABSTRACT:
Education is the most important and dominant face of human life since it empowers people. Spread and dispersion of knowledge through education can lead to the formation of developed civilisation which gives way to development in science and technological aspects, interpersonal skills and commerce. In the world of intricate, contemporary and automatedsociety's education has great social importance that remains the prime reason why the philosophers of all eras, during the olden day's sagesdedicatedtheir quality and efforts to enhance it. Values which are specific to certain occupation are inculcated through education. When one considers the system of education it completes the socialization process, magnificent task of transmitting its cultural tradition, restructuring the attitudes with all these it enables professional placement for a person along which indicates to the formation of social personality. Hence, scholars across the world are emphasizing on making human resource educated and empowered. Around the globe one considers the education system being divided into four basic parts such as elementary, primary education system, secondary education system and higher education system out of these the Secondary education system plays an important role through shaping personality of an individual. It allows to prepare adolescent learners whose age fall between 14- 18 years for entry into higher secondary education. It also becomes a door that opens up the opportunities and various benefits of financial and societal development. Organizations have a common purpose, well defined goal, commonly accepted norms and rules.It can also be formulated as a societal entity which has a combined goal which is also linked with the external environment. When one defines it through the social sciences, organizations are considered as objects which are used for the purpose of analysis towards various disciplines to name a few as towards sociology, monitory benefits, political sciences and Psychology, Management, and Organizational communication. When one has to manage to meet the needs or to follow cooperated goals, it depends on the societal group of people who are managed and structured. The force which acts behind organizational behaviour depends on the individual's common driving force. It is also known that organization is mostly a connotation or a set of people who are bound together in a recognized relationship who can achieve the respective goal in a collective manner.

Keywords: Cultural heritage in education, Reforming attitudes, Organizational Communication, Psychological Management

Introduction: EFAwhich is defined as education for all takes the effort to provide through adding momentum towards growth in the secondary education system. Taking it further global aspects and a major demand for more cultured labour force which is combined with knowledge and the basics of economics provides a scope for urgency towards highlighting demand for secondary education. In today's world, secondary education has a vital mission of preparing individuals to face challenges of current time and to provide training for the desired inclination. Achieving quality through secondary education is essential through creating bright future for individuals and nations which are alike. Hence upliftment of more and more secondary schools with highly proven quality faculties and best infrastructure become the need of the hour. Schools are here considered as an educational entities or organizations which are vital and task oriented to the society through providing basic education to the students and as well to the society. They are the social machineries generating learned citizens for the societal improvement. They play a key role in this and is executed by school organizations. On the foundation of the school and its performance they can be considered as healthy schools, average schools and sick schools. But when one considers the secondary schools which execute the plans, policies and procedures of the governmental bodies along with the long history towards providing successful citizen to the society are considered as healthy schools or schools with

quality training which are available in the society. Certain schools with average records and average student's performance in internal tests and public examinations like board exams or SSLC examinations maintain a fairly well enrolment rate along with the infrastructure feasibility can also be considered as average schools. However is it being studied that the society due to the various reasons few educational institutions. Negligence towards such happenings results in gradual deterioration and collapse of organizations to the extent that it becomes very difficult to revive. Such Educational institutions are actually known as low performing schools. Unfortunately these are the schools of students belonging to low Societal and financial class which volumes to the large part of Indian population. If such organizations stop functioning, it becomes a matter of concern to educationists across the globe.This element suggests that it is taken from time unspecified that people work together in organized way to achieve some common goal. Various elements also suggest that establishmentssucceed from time undefined.Organizations have a common purpose, well defined goal, commonly accepted norms and rules. It can be easily understood as a societal organization that performs with a collective goal and is also said to be linked to an environment which is external in nature. In the social sciences, organizations are objects of analysis which are considered for numerous of disciplines to name a few such as economics, sociology, Political science, and Psychology, Management, and Organizational communication. It is considered as a societal unit consisting of people that are structured and well managed through meeting a purposeful need or to thrive with a uniformed goal. Individuals do become a common point and force for driving taking ahead along with them the organizational behaviour. Institution is essentially is considered as an association or a set of people who are tied together in the format of formal association for the purpose of achieving goal with collectively. It is known that organizational behaviour in the sector of education is often taken as fairly and also as a standard structure which consists of various administrators such as Principal, VP, Coordinator and various other administrative personalities. The main responsibility of these personalities is to set up a proper tone for the institution. In an institution when there is a lag of lack in leadership qualities along with ethics and that too from the top level management this may lead through creating fissures in the educational institution. To achieve proper discipline in the organization it becomes necessary that there is a strong administration with full knowledge of the functionalities for them to achieve their respective goals. It becomes a matter of concern to organization and society when the organization fails in its task of attaining the desired goals. It becomes a serious concern to the society and to the nation as well that if any of the educational institutions which provides secondary educations who do not perform as per the directions provided by the governmental organizations or not able to perform as the societal expectations or not be productive in the society or it considers itself as intellectual or brilliant as per the society without assessing themselves or literally close their respective activities on behalf of poor practises and administration. Here the researcher or the research work also brings into light that the reasons of educational organizations where organizational functioning degrades and the very existence of organization comes into threat. How organizations turn in to such poor working state and how can they be revived are the major concerns discussed in this study.

Secondary schools that are weak with regards to the student performance in their respective public exams will play a major part in delivering the knowledge to the lower societal class. These are the schools that gets recognized for providing education to the kids who evolve from the economic backward class. Here most of the personalities are recognized as first generation learners. When schools of such learner show decline in its performance, it becomes the concern to the society or has an impact on the society. This can be compared with the group of people or set of people who evolve from the socioeconomic class especially from a developed country like India. If India has to progress and achieve greater heights at global level, it first needs to attend the educational crises at grass level indicating that the education system should be an strengthening part from the very basic level apart the institutions which provides education to the slum community and only when this can lead to national progress in real sense. In the current scenario where the educationists across the world are motivated hard to commercialize the most advance form of education as transacted through IB syllabus by certain International schools, it becomes equally important to ensure proper functioning of the Grant in Aid schools providing education to the below poverty line crowd of India

which comprises of future worthy citizens of the country. The research study is hence undertaken so as to understand the reasons of the reasons of gradual collapse of certain school organizations providing education to the weaker class of society.

Quality of secondary School Education: Everyone has the right to receive education of a high quality is thus emphasizedby the stress caused through various national and International Agreements. The World education forum in strongly emphasized the need to achieve education through highest quality that is available to all. Following were the recommendations that were made to improve the aspects towards quality of educational system and as well to achieve predictable and quantifiable outcomes of learning to all, especially in knowledge, proficiency and needful like skills. Article 28 of the Convention of the Right of the Child states that It is the child's right to get education and it is the State's duty to ensure that at smallest primary education is literally made free. According to the Article 29 of the same agreement it was stated that the states were entreated to identify that education needed to be in the field of directing the developing of the kid's behaviour and talents which prepares the kid for an very active life similar to an adult, nurturing for respect for gaining the fundamentals of human rights and motivating the child for improvement of their own culture through understanding the national values of their friends and relatives or others. It is understood that an education with quality has to be provided to almost all the children along with the young people which is added up with all-inclusive of valued added education which would help them to manage their professional life, life in society and as well as their private life. This can be achieve without any differences of any kind, which gets its base on the Parent's income their colour, gender based discrimination their language, their religion and other origin.

Structure of Secondary Education: Secondary schools are educational organizations which include the formal schooling of children from class IX to class X. When one considers Secondary education it all begins with kids up to eight years go for their elementary education in India which gets bifurcated as (Lower Primary Education of five years and Upper Primary Education of three years) and the secondary part of education starts with classes nine to class ten this goes for two years. After this, the student will move on to the senior secondary education which is considered as class eleven and class twelve again for two more years. In India after the successful completion of the secondary phase that is after class ten, the student has to take up exams from the state board from the central board which is all-India level of examination. The students who successfully complete these exams will be provided with a certificate from the secondary school board also known as SSC. These students will now have an option of attending the senior secondary educational institutions.

Review of literature: The review of literature is currently done on a specific area which is in order to improve the knowledge to enhancing the understanding of the cultural and historical perception and fundamental trends in the given area or selection of the study. It becomes very important for an individual for their scientific research for the study. Since this makes the researchers to understand and undergo the awareness of the researchers that was carried out in the past times by other researchers which was in the same area. The review of literature is carried out on two purposes the first is that it allows the researcher to exhibit information pursuing ability and the second purpose is that it enriches the researcher to showcase the efficiency in studying the wide variety of work along with the strength towards selecting the most important and workable resources which leads towards determining the ability of crucial appraisal methodology. The studies reviewed in order to develop the literature towards non-workable secondary institutions were categorised under five divisions which were as follows;

- Works on Sickening schools and teachers standpoint.
- Literature on Sickening schools and student's motivation, aptitude and study habits.
- Worksrelated to Sick educational institutionsthe parent's background along with their financial background along with their educational backgrounds.
- Literature on Sick institutions along with their managerial practices.
- Literature on Strategies on energizing sick institutions.

The researcher studied school organizational climate and its relation to job satisfaction of educators and the achievement of beginners. The major dispassionate of the study is that to understand the level of job satisfaction of teacher in different organizational climate and to find out relationship between the organizational climate and the academic achievement of pupils. Thirty out of forty two higher secondary schools in Bangalore educational district constituted the sample of the study. Job satisfaction scale developed by investigator and the pass percentage of the educational institutionsduring the public examination that were taken as the achievement of the pupils. Teachers are very important facet of society for multitude reasons. They are the people who impart knowledge to the young generation in their most impressionable years. The quality of their teaching remained with those individuals for the rest of their life. Therefore teachers certainly have a significant role to play in shaping the life of each and every individual learner through prevailing the performance of the educational institution. It is very important for the school organizations that quality faculties tolerate and deliver their best training because they ensure efficient organizational functioning. The very task assigned to the teachers can be implemented effectively by the faculty members that are authorised with their respective knowledge, their teaching techniques, skills, willingness to teach, motivated and supported from the organization and from the home front. Absence of any of above stated factor can reflect in the way how the faculties teach through quality teaching, which gets reflected in students learning, student performance and ultimately in organizational performance.

In India individuals students home has an great inspiration on to the students mind set such as Psychological, societal status and as well as financial state. The parents are the first agents in socializing the individual, hence, their personality, and their socioeconomic status matters a lot in the performance of the child. It is therefore very important that the parents make conscious actions and interact in most responsible way with their wards since their behaviour makes permanent impression on the personality of the child as very well can be observed in the study. This study also advocates keeping counsellors in school both for parents and students in order to provide timely guidance and ensure quality student performance and in turn healthy organizational functioning. Reviewing the national policy documents it is observed that there is dearth of policies strengthening the functioning of poor schools and academics of students belonging to low socioeconomic class of society. The making policies by government bodies so as to provide financial help to the schools performing poor and to socioeconomically poor parents in order to enable these schools and students perform better and ensure better organizational functioning and better future for student belonging to socioeconomically weak class of society. The Researcher observed that another major determinant of school organizational functioning is the management practices. A school performs low in absence of committed teachers, quality teachers, good infrastructure facility, and poor government policies and most importantly weak, government policies, casual and poor leadership practices New Leaders for New Schools. It was also suggested that student's performance is very much affected by availability of teachers to the students and in several government schools most of the time the teachers are involved in non-academic and Para academic duties. There are lenient promotion rules and poor management practices in form of delay in taking firm decision in benefit of organization. All this contributes to school organizational poor functioning.

Procedure of the study: The present study on various case studies method. The study was conducted in three stages.

Stage-I: Procedure to identify the sick secondary schools,

Stage-II: Path followed for the case study to understand the process of deterioration of sick secondary school,

Stage-III: Suggestions to transform sick secondary schools to healthy secondary schools. The details of the procedures followed in the three stages are presented below.

STAGE-1: As per the definition of sick secondary schools, as described above, a sick secondary school is one which is having the following characteristics

- Consistently poor examination results at Board examinations conducted by various Board during the years 2010-18
- Decline in student's enrolment rate in the school during the 2010-18 period and

- Increase in student's dropout rate in the school during 2010-18 period.

Listing of the schools with weak performance at SSC board examination 2010-18

The researcher visited the SSC Board Result Office Bangalore with an official letter to the officials to provide the needed data to the researcher. Presenting the letter of request, the researcher requested the officials for their cooperation by providing the needed data. From the data provided by the officials, the researcher, listed down all those schools in Bangalore city which were achieving less than 30% pass results at SSC board examinations during the academic year 2010-18.

Some schools had been consistently achieving the SSC board result less than 30%, while some schools had occasionally obtained more than 30% pass results.

- From the list the of the schools achieving SSC board result less than 30% during academic year 2010-18, the 17 schools that were consistently achieving SSC board result less than 30% in most of the years were identified.
- The researcher visited all these schools and studied their performance in the initial years of establishment. Also studied the annual dropout rate and enrolment rate during this period 2010-18, here the researcher visited only few schools due to time constraint.
- From the data thus gathered, the schools which emerged as sick were those that full-fill the characters mentioned in definition of sick school were listed for the case of the study.

Preparation of profiles of the schools identified in stage two: The researcher visited only few schools after obtaining permission from DEO (District Education Office), Bangalore. A letter of permission explaining the purpose of research was presented to the principal of respective schools. Out of the seventeen schools, three schools were already closed due extremely long record of poor academic performance in Board examinations. Thus profiles out of fourteen schools only 3 schools were prepared. The profile of each school was developed on the following such as, Name of the school, Year of establishment, Affiliation (Board), Vision and mission of the school, Medium of instruction, Number of students, Number of teachers, Qualification of teachers, Duration of services of the teacher in the school, Board exam result of class X for last 10 years, Infrastructure facilities, Socio economic status

STAGEII: Case study does not assume any prescriptive process. It enables the researcher to chalk out the needed process as one goes ahead in the process of investigation. Access to the former teachers and the principals was also obtained in the due process. Their details were collected very precisely

The ice between the researcher and the students, the teachersand the non-teaching staff dissolved in a day or two. Gradually the researcher was accepted by the people in each of the three schools. The researcher also attempted to develop rapport with the teachers by greeting them, empathizing with them regarding the existing problem of student's low performance, dropout and reducing rate of enrolment in their schools.The researcher gained excess to information regarding teaching learning process in the school during informal conversation with teachers in the staff room and with students during their recess time and during researchers visit to class as proxy teacher. Gradually the teachers also shared the problems faced by them while teaching academically very weak students and while dealing with students with least motivation from parents. This informal information sharing was very crucial to strengthen the validity of data obtained from observation and unstructured interview.

Observations: With the aim to develop comprehensive understanding about the process of development of sickness in the school, the researcher adopted both participant and non-participant observation techniques. Observation technique was employed as tool of data collection since the researcher wanted the data comprising of facts that reveal actual happenings along with the happenings in the past. The scientific tool of observation technique is independent of respondent's willingness. It provided opportunity to ensure the authenticity of the information given by various informants. The researcher used observation schedules to obtain comprehensive data. For collecting data using observation schedules, researcher made list of things to be observed at each school, how to observe, when to observe and so on. The study being a case study, anything and everything that occurred in the organization was the concern of the researcher. This was assured by the researcher by employing unstructured observation method. The observations were done in

natural setting. Understanding was developed regarding the decline in quality of school functioning by personal observations made by the researcher. The investigator had visited the actual site i.e. the sick schools and made note of the premise in which the school was located, the classroom teaching-learning sessions,the infrastructure facility, attitude of principal, teachers and other personnel towards the school functioning. Interactions among the teachers, teachers and students, students and students, teachers and non-teaching staff, parents and teachers, parents and principal, teacher/s and principal, principal and trustee member were observed by both participant and nonparticipant observation technique.

Process of data collection: Systematic planning was made by the investigator to execute the plan for the process of data collection. A familiarization with the school, its layout and its different sites was needed before actual initiation of the process of data collection. Once the permission to study the case was granted, the researcher used this opportunity to understand the layout of the school and the various activities happening during that period. Generally this responsibility was entrusted to the supervisor or a senior teacher by the principal of the school. The process of becoming familiar with the school was carried out a day or two prior to the schedule planned for the fieldwork so that optimum utilization of time was ensured for data collection. A copy of the time table of the school was obtained from the supervisor and the bell time was noted. This helped the researcher to plan the observations.To study objective three of the study, brainstorming sessions- focused group discussions were arranged. The researcher had planned the dealings of the discussion. Periodically during the session, the researcher posed questions, presented suggestions that stimulated the group to introspect and come out with views and suggestions and remedies to enable the sick school to improve.

Enrolment, dropout and number of students in the school during academic year 2010-2018

Academic Year	**Total no of Student Enrolment**	**% of Student Enrolment**	**Total no of Student dropout**	**% of Student Dropout**	**Total no of the students in the secondary school**
2010-2011	253	49.03	266	51.55	516
2011-2012	245	50.10	252	51.53	489
2012-2013	194	39.75	202	41.39	488
2013-2014	163	36.06	200	44.27	452
2014-2015	158	38.16	187	45.16	414
2015-2016	165	28.49	177	30.56	579
2016-2017	141	35.69	148	37.46	395
2017-2018	310	75.60	295	71.95	410
Average		**44.14**		**46.73**	

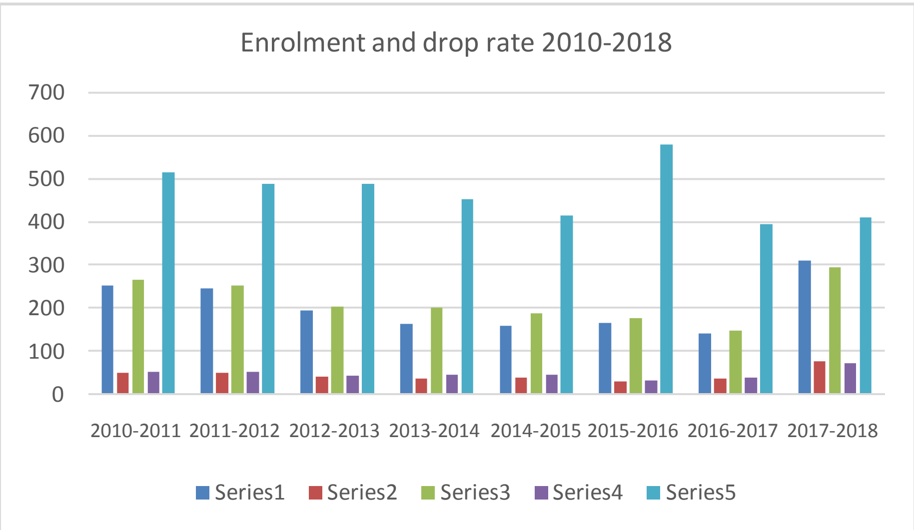

Findings and implications of the study: Growth of sick schools gets evolved slowly over a short period of time. They do not get evolved by itself it gets evolved due to the slow approach towards their work culture and teaching methodology in the secondary schools. It normally happens because of the negative attitude towards working procedures of the professionals and the list for their underperformance can be literally long enough. But the actual concern is that these educational institutions are not projected that they can develop themselves of can be ignored. These educational institutions are the institutions developed for the economical backward class, which is considered as the largest population for which one need to be trained well. These educational institutions need to perform well and only then the integration through universalization of these said institutions at the secondary state can achieve its status in the real meaning. Timely effort from stakeholders, society members and implementing of strict law and policies can really contribute in retrieving the actual situation. The Researcher has imparted with the objectives to study the implementation and process of development of sickness in the secondary institutions in and around the Bangalore south district which was conducted thoroughly in the critical path study. During the process of their study, it was also understood and seen that there were around 56 Secondary schools in Bangalore South. There were 33 schools under governmental grants and 15 schools under the non-governmental grants and 8 government aided secondary schools in Bangalore South. Out of 56 Secondary schools in Bangalore South during the academic year of 2010- 2018, 17 educational institutions were identified as sick secondary institutions. The development process of sick secondary educational institutions were hypothesised through conducting in-depth study on critical path analysis.

The majority of information collected during the study in findings was with respect to the process development of sickness and various suggestions that evolved from brainstorming during the sessions conducted in each and every school for simulating the sickness through converting the sick schools to a healthy school. During the in-depth study being conducted the researcher found that various schools were developed with great intensions and motivations, and over a period of time got transformed into a sick institute. This occurred due the following set of events.

Conclusions: The students with weak base should be identified in the beginning of the year. They should be assigned a teacher who can teach them at personal level, one to one. A special timetable should be made by the principal for this and should be strictly followed.Special teachers should be appointed by the school management for conducting quality remedial classes.The management should identify such teachers from the society, who have been retired, have passion towards teaching and have least personal commitments and can give quality time to students.Arrangement of special teaching learning sessions to teach the concepts such as tables in Mathematics, basic arithmetic in Mathematics, spellings and sentence formation in languages and so on in each subject to the students, during the vacation period, in the proxy classes and during special remedial classes (which should be planned after the regular school hours or should be planned in the evening when students have no other commitment).The school management can plan arrangement of training sessions and workshops for teachers other than those organized by District Education Office, in the school to develop the skills and competencies among the teachers to enable extremely week performing students improve their performance.The school authorities should integrate use of teaching aid in regular teaching essentially, so as to generate students_ interest towards the subjects. It was unanimously decided by the house that all the teachers to plan integration of teaching aid (may it be in form of Charts, Models, Power point presentations, role play, handouts, visit to places such as planetarium, garden, zoo, bank and so on) chapter wise and integrate it in the class room teaching, strictly during regular teaching.

References:

- *A Critical Study of Educational Administrative & Financial Problems of Urdu High Schools of Channapatna Region.*, Baba Education society, Channapatna
- *The low achievement in the Government High schools in Bangalore educational District of Bengaluru.*, Department of Education,
- *Challenge: Why American's best opportunity to dramatically improve student achievement lies in our worst-performing schools. Mass Insight Education & Research Institute. Boston, MA.*
- *Causes of Poor Performance.. Retrieved on 28.01.17, from* http://www.workplaceinfo.com.au/human-resources-management/performance-*management/causes-of- poor-performance*

शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तरदायित्व, कामगिरी व आव्हाने

श्री. विशाल विजयकुमार सोनकांबळे. संशोधक
एम.ए.भूगोल सेट ,नेट, शिक्षणशाश्त्र सेट, नेट

सारांश

"गुरु ब्रम्हा गुरु विष्णू
गुरुः देवो महेश्वरा
गुरु शाक्षात परब्रम्हा
तस्मै श्री गुरुवे नमः"

गुरूचा महिमा भारतीय संस्कृतीमध्ये वरील शब्दाने गौरविला आहे. भारतात प्राचीन काळापासून ते आजपर्यंत गुरुचे स्थान खूप महत्वाचे व उच्च राहिलेले आहे. याचे कारण त्यांचे ज्ञान, कौशल्य व भविष्यासाठी विद्यार्थ्यांना तयार करण्याचे महत्वाचे कार्य होय. परंतु वर्तमान शिक्षकानं ज्ञानदानासह अनेक भूमिका निभावतो. जसे शिक्षक, समुपदेशक,मार्गदर्शक , मित्र, पालक,सहकारी अशा काही प्रमुख व अनेक सुप्त भूमिका शिक्षकाला आज पार पाडाव्या लागतात. शिक्षकांच्या या अष्टपैलू भूमिकांसाठी शिक्षकांनाही उत्तम ते उत्तम प्रकारचे प्रशिक्षण देण्याचे कार्य आज शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयांना करावे लागत आहे. भारतातील शिक्षक प्रशिक्षणाचा इतिहास प्राचीन आहे. आधुनिक शिक्षक प्रशिक्षणाचा इतिहास ब्रिटिश कालीन आहे असे दिसते. आज शिक्षणाचे खाजगीकरण झाल्याने मोठया प्रमाणात शिक्षक प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्था उदयास आलेल्या दिसतात अशा संस्थांना आज जागा, मनुष्य शक्ती, आर्थिक चणचण, व जाचक शासन नियम अशा अनेक समस्यांचा सामना करावा लागतो आहे. पुढील संशोधन लेखात शिक्षकी प्रशिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तर दायित्व, जबाबदाऱ्या, कामगिरी व महाविद्यालयांसमोरील आव्हाने याचा अभ्यास केला गेला आहे.

keywords : शिक्षक प्रशिक्षण , उत्तरदायित्व , कामगिरी , आव्हाने.

प्रस्तावना :

विदयार्थ्यांना अज्ञानाच्या अंधकारातून ज्ञानाच्या प्रकाशाकडे नेण्याचे महत्वपूर्ण कार्य शिक्षक व शैक्षणिक संस्था करत असतात. NCTE [१९९८] मध्ये म्हणते " माध्यमिक शिक्षणाच्या गुणवत्तेच्या दृष्टीने शिक्षक हा खूप महत्वाचा घटक आहे. कारण शिक्षणासंबंधी सर्व प्रक्रिया राबिवणारा तो एक जबाबदार घटक आहे. म्हणून राष्ट्राच्या उभारणीत शिक्षकांची महत्वाची भूमिका आहे. " राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा [NCF २००५] ने म्हटले आहे कि, शिक्षांकडून असलेल्या मागणी व अपेक्षा खूप जास्त असल्याने त्यांना अंतर्गत व बाहय प्रशिक्षणाची खूप आवश्यकता आहे. वरील दोन उदाहरणावरून आपणास समजून येईल कि शिक्षकाला जर राष्ट्र उभारणीचा शिल्पकार म्हटले तर त्या शिल्पकाराला योग्य प्रशिक्षणाची अत्यंत गरज आहे व ही योग्य प्रशिक्षणाची गरज शिक्षण प्रशिक्षण महाविद्यालये पूर्ण करतात. या शिक्षण प्रशिक्षण महाविद्यालयांना अनेक नैतिक व सामाजिक जबाबदाऱ्या, दायित्व, पार पाडताना काही आव्हानांचा सामानही करावा लागत आहे.

अर्थ व व्याख्या :

१] NCTE : " शिक्षणाचा एक असा कार्यक्रम ,प्रशिक्षण व संशोधन ज्याद्वारे व्यक्तीला प्राथमिक ते उच्च शिक्षणापर्यंत अध्यापन करण्यास तयार केले जाते "

२] गुड्स डिक्शनरी ऑफ एजुकेशन : " शिक्षक प्रशिक्षण म्हणजे सर्व औपचारिक व अनौपचारिक कृती व अनुभव जे एखाद्या व्यक्तीला पुढील कार्यासाठी पात्र ठरविते जसे शैक्षणिक क्षेत्राच्या जबाबदाऱ्या स्विकारणे किंवा त्या जबाबदाऱ्या प्रभावीपणे राबिवणे."

अर्थ :

शिक्षकी शिक्षण = अध्यापन कौशल्य + शिक्षणशास्त्रीय सिद्धांत + व्यावसायिक कौशल्य . अशा प्रकारे शिक्षक प्रशिक्षणाचा अर्थ लावता येतो. त्याचपद्धतीने शिक्षणशास्त्राच्या प्रशिक्षणात तत्वज्ञान + मानसशास्त्रीय + समाजशास्त्रीय बैठकीला अन्यनसाधारण महत्व आहे.

शिक्षकी प्रशिक्षण महाविद्यालयांचे उत्तरदायित्व:

१] कौशल्यपूर्ण व ज्ञानाधिष्टीत शिक्षणाची निर्मिती करणे. :

समाजाला ज्ञानाकडे घेऊन जाण्याचे कार्य गुरु व पर्यायाने शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयांना करावे लागत आहे. आधुनिक युगातील आव्हाने पेलण्यासाठी व स्पर्धेत टिकून राहण्यासाठी महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये शिक्षकी कौशल्याचा व शिक्षणासंबंधित ज्ञानाचा विकास करणे ही जबाबदारी प्रशिक्षण महाविद्यालयांची आहे.

२] राष्ट्र निर्मितीसाठी शिक्षक घडविणे :

' एखाद्या राष्ट्राचा बिमोड करायचा झाल्यास त्याच्या शिक्षण व्यवस्थेला खिळखिळे केल्याने त्या राष्ट्राला बिना रक्त सांडता परास्त केले जाऊ शकते " एवढी मोठी भूमिका देश्याच्या उभारणीत शिक्षण व्यवस्थेची आहे. म्हणून शिक्षकी प्रशिक्षण संस्थांची हि जबाबदारी आहे कि, त्यांनी राष्ट्र निर्मितीचा प्रगल्भ दृष्टिकोन समोर ठेऊन कार्य करावे लागते.

३.] शिक्षकांचा संपूर्ण व्यावसायिक विकास :

शिक्षक प्रशिक्षण संस्थांचे हे उत्तर दायित्व आहे कि त्यांनी शिक्षकांचा संपूर्ण व्यावसायिक दृष्टिकोनातून विकास करावा, जेणेकरून भविष्यात संबंधित व्यक्तीला कसल्याही प्रकारच्या अडीअडचणी आल्या तरी तो त्यांचा

सामना करू शकेल.

४] नैतिक, सामाजिक मूल्याधिष्टित शिक्षक प्रशिक्षण :

शिक्षकाला समाजामध्ये नैतिकतेचा आदर्श म्हणून मानले जाते. म्हणून प्रशिक्षण संस्थांनी शिक्षकांचा नैतिक व सामाजिक विकास करण्याचे उत्तरदायित्व प्रशिक्षण संस्थांवर आहे. भविष्यात शिक्षक अनैतिक व असामाजिक व्यवहार करत असेल तर तो त्या संस्थेचे अपयश समजण्यात येते.

५] भविष्यतील मागणीनुसार प्रशिक्षण :

येणार काळ म्हणजेच भविष्य काळ शिक्षकांकडून कोण कोणत्या मागण्या करणार आहे ?. समाजाची व शिक्षण क्षेत्राची भविष्यातील गरज लक्षात घेऊन प्रशिक्षण देण्याची जबाबदारी प्रशिक्षण संस्थांना पार पाडावी लागते. उदा. वर्तमान व भविष्यातील ज्ञानरचनावादी अध्यापन लक्षात घेऊन ज्ञानरचनावादी दृष्टिकोनातून प्रशिक्षण देणे.

६] शिक्षकी प्रशिक्षणास पोषक व सकारात्मक वातावरण पुरविणे :

शिक्षकी प्रशिक्षण संस्थांनी शिक्षकी प्रशिक्षणास सकारात्मक व पोषक वातावरण दिले पाहिजे.

जसे सूक्ष्म अध्यापन, वेगवेगळ्या अभ्यास पद्धतीसाठी वेगवेगळे वर्ग, भूगोल, विज्ञान, इतिहास प्रयोगशाळांची व मंडळांची व्यवस्था , ग्रंथालय,सरावपाठ व अंतर वासिता साठी शाळांची व्यवस्था इ.

७] NCERT व MSCERT च्या मार्गदर्शक सूचनांचा अवलंब करणे :

शिक्षकी प्रशिक्षण व संशोधनासंदर्भात केंद्रीय स्तरावर NCERT व राज्य स्तरावर MSCERT वेळोवेळी मार्गदर्शक सूचना व प्रशिक्षण वर्गांचे आयोजन करते. सर्व शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयांनी या संस्थांच्या मार्गदर्शक सूचना नुसार आपला कार्यभार केला पाहिजे. हे त्यांचे उत्तर दायित्व आहे.

८] भेदभाव विरहित सर्व समावेशक प्रशिक्षण देणे:

प्रशिक्षण संस्थांनी जाती, धार्मिक किंवा आर्थिक आधारावर कसल्याही प्रकारचा भेदभाव न करता, सर्व समावेशक प्रशिक्षण देण्याचे उत्तरदायित्व प्रशिक्षण संस्थांवर आहे.

प्रशिक्षण संस्थांची कामगिरी :

आधुनिक भारतामध्ये ब्रिटिश आगमनाच्या अगोदर युरोपियन [ड्यानिश] मशनरीज ने कलकत्त्या जवळील सेरामपूर या ठिकाणी भारतातील पहिले शिक्षक प्रशिक्षण विद्यालय सुरु केले. तसेच अँड्रू बेल यांनी मद्रास येथे असे प्रशिक्षण विद्यालय सुरु केले. मिस्टर कॅम्पबेल यांनी १७ ऑगस्ट १८२३, व सर मुनरो यांनी १३ डिसेंबर १८२३ रोजी शिक्षक शिक्षणासंबंधी आपले विचार प्रदर्शित केले. यातूनच जुन १८२६ मध्ये ब्रिटिश शासनाच्या साहयाने मद्रास येथे भारतातील पहिली औपचारिक सर्वसाधारण शिक्षक प्रशिक्षण केंद्र स्थापित झाले. १८४७ मध्ये मुंबई मधील एल्फिस्टन महाविद्यालयात व १८४९ मध्ये कोलकत्याला शिक्षक प्रशिक्षणाची सुरुवात झाली. स्वतंत्र भारतातील पहिले आयोग " विद्यापीठ शिक्षण आयोग [१९४८-४९] यांनी शिक्षक प्रशिक्षणात सिद्धांत व वास्तविकता यात तफावत असल्याचे मत दिले त्यानुषंगाने स्वत्रंत्र भारतातील पहिले चर्चासत्रांचे आयोजन १९५० मध्ये बडोद्याला करण्यात आले. १९५१ मध्ये राष्ट्रीय स्तरावरील चर्चासत्राचे आयोजन मैसूर ला करण्यात आले ज्यात शिक्षकी प्रशिक्षणात राष्ट्रीय स्तरावर एकवाक्यता आणनेसंबंधी निर्णय झाला.

आज शिक्षकी प्रशिक्षणाचा वेग व मर्यादा प्रचंड वाढलेल्या आहेत. फक्त महाराष्ट्रामध्ये ज्ञात अज्ञात शिक्षकी प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थांची संख्या ७७४ च्या जवळपास आहे. व त्यातून दरवर्षी हजारो भावी शिक्षक प्रशिक्षित होऊन बाहेर पडतात. या प्रशिक्षण संस्था पुढील कामगिरी बजावतात.

१] प्रशिक्षण :

प्रशिक्षण महाविद्यालये दरवर्षी हजारो भावी शिक्षकांना प्रशिक्षण देण्याची कामगिरी बजावते. यात महिला महाविद्यालये, विशेष शिक्षण महाविद्यालये व सर्वसाधारण महाविद्यालयांचा समावेश होतो.

२] संशोधन कार्य :

प्रशिक्षण महाविद्यालयामध्ये, विद्यापीठातील शिक्षण विभागात लघु , दीर्घ व्यक्ती अभ्यास, विद्यावाचस्पती स्तरावरचे संशोधन कार्य चालते. यातून शिक्षण क्षेत्रातील समस्यांवर समाधान काढता येते व शैक्षणिक योजनांसाठी शासनाला सहकार्य होते.

३] कौशल्य विकास :

शिक्षक प्रशिक्षण विभागात भावी शिक्षकांमध्ये कौशल्याचा विकास करण्याचे कार्य निरंतर सुरु असते. पाठासाठी आवश्यक कौशल्यासह जीवनासाठी आवश्यक कौशल्याचा हि विकास येथे केला जातो.

४] चर्चासत्र व कार्यसत्रांचे आयोजन :

भावी शिक्षक व विविध शाळा, महाविद्यालयत कार्यरत शिक्षकांसाठी विविध विषयांवर व कौशल्यावर चर्चासत्र व कार्यशाळांचे आयोजन करण्याची जबादारी व कामगिरी संबंधित महाविद्यालयाला करावी लागते. यातून त्यांचे विचारविनिमय व कौशल्य विकास होतो.

५] मूल्यमापन :

भावी शिक्षकांमध्ये मूल्यमापन करण्याची क्षमता विकसित करणे, संविधान तक्ता, प्रश्नांचे स्वरूप, उद्दिष्टानुसार प्रश्नरचना, या गोष्टी शिकविणे. स्वतः भावी शिक्षकांचे लेखी, मौखिक , प्रात्यक्षिक मूल्यमापन करण्याचे कार्य अध्यापक महाविद्यालयांना करावे लागते.

आव्हाने :

१] राष्ट्रीय तथा राज्यस्तरावरील शिक्षक शिक्षणातील विसंगती :

भारतात शिक्षक शिक्षणासंबंधी व नियोजनाचे निर्णय घेण्याचे अधिकार केंद्रीय स्तरावर असले तरी राज्यांना ते बंधनकारक नव्हते. त्यामुळे आज पर्यंत प्रत्येक राज्य आपल्या आपल्या सोयीनुसार शिक्षक प्रशिक्षणासंबंधी निर्णय घेतात. जसे केंद्रीय सूचनांनुसार प्रवेशासाठी पात्रता परीक्षा महाराष्ट्र सरकारने घेण्याचा निर्णय घेतला तर गुजरात सरकारने अशी परीक्षा घेण्यास नकार दिला. त्यामुळे देशभरात एकाच पदवीसाठी वेगवेगळे नियम दिसून येतात.

२] शिक्षक शिक्षणाचे बाजारीकरण :

खाजगीकरणाच्या नावावर व शिक्षणाचे सार्वत्रीकरण करण्याच्या शुद्ध उद्देशाने शिक्षक शिक्षणाचे अनेक प्रशिक्षण महाविद्यालये स्थापन करण्यात आले. शासनाने कसल्याही नियमाची चौकशी न करून महाविद्यालयांना परवानग्या दिल्या. मूलभूत सुविधांची उपलब्धता नसलेल्या ठिकाणी हि शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालये स्थापित केले गेले यातून प्रवेशाची जीवघेणी स्पर्धा व त्यातून फिस आकारण्यामध्ये अनियमितता, यातून शिक्षक शिक्षणाचे बाजारीकरण झाल्याचे दिसून येते.

३] रोजगाराच्या घटत्या संधी व घटते प्रवेश :

महाराष्ट्र शासनाने शिक्षक भरतीवर घातलेले निर्बंध, खाजगी अनुदानीत विद्यालयामध्ये चालणारे अवाढव्य डोनेशन, वशिलेबाबाजी यातून शुद्ध रोजगाराच्या संधी खूपच कमी किंवा नगण्य अशा आहेत. यामुळे शिक्षण क्षेत्राकडे प्रवेश घेणार्यांचे प्रमाण कमी झाल्याचे दिसते यातून अनेक शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालये बंद पडलेली आहेत.

४] प्रवेशाची वेळखाऊ केंद्रीय पद्धत व शैक्षणिक वर्षाचे अनाकलनीय गणित. :

शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयाच्या प्रवेशासाठी महाराष्ट्र शासनाने प्रवेश पात्रता परीक्षा ठेवलेली आहे. साधारणतः या प्रवेश परिक्षसाठी एप्रील मध्ये अर्ज करावा लागतो त्यात पदवीच्या अंतिम वर्षाला असलेले विद्यार्थी हि अर्ज करू शकतात, याची परीक्षा मे/ जून मध्ये होते, निकाल लागून, रजिस्ट्रेशन फॉर्म भरणे, अंतिम वर्षाचे सर्व विद्यापीठांचे निकाल लागणे व नव्याने रजिस्ट्रेशन, गुणवत्ता यादी, त्यात सुधार, महाविद्यालय पसंतीक्रम, पहिली फेरी , पुन्हा पसंतीक्रम दुसरी फेरी , पुन्हा पसंतीक्रम तिसरी फेरी, प्रवेश न मिळाल्यास किंवा मिळालेला प्रवेश नको असल्यास नव्याने प्रक्रिया, व शेवटी महाविद्यालयातील रिक्त जागांचा तपशील शासनास देणे शेवटी महाविद्यालयामार्फत विद्यालयीन फेरी होते. हि पूर्ण प्रक्रिया होण्यासाठी ऑक्टोबर ते नोव्हेंबर उजाडतो. पूर्वी साधारणतः जून / जुलै मध्ये महाविद्यालये सुरु होत होती

पण आता ऑक्टोबर ते नोव्हेंबर मध्ये महाविद्यालये सुरु होतात यामुळे संपूर्ण शैक्षणिक वर्षाचे गणित बदलले आहे.

५] नवीन नियमानुसार पात्रतेच्या निकषांचा बोझा :

केंद्रीय व राज्य शासनाने शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयासाठी नवनवीन नियमांची नियमावली लावली आहे. ज्यात जागेचा व वर्गखोल्याचा नियम खूपच जाचक आहे. खाजगी महाविद्यालयांना मिळणारे उत्पन्न , व शिक्षणावरील खर्च याचे गणित जुळत नसताना नवीन नियमांनी अनपेक्षित व अशक्य बाबींची मागणी यात केलेली आहे ज्यामुळे अनेक महाविद्यालये बंद पडलेली आहेत.

६] अपात्र किंवा अप्रशिक्षित शिक्षकांद्वारे प्रशिक्षण :

अनेक महाविद्यालयामध्ये कमी मानधनावर सेट, नेट, किंवा विद्यावाचस्पती व शिक्षणशास्त्र विषयात पदव्यूत्तर पदवी न मिळवलेले अपात्र व अप्रशिक्षित शिक्षकांवर कार्य चालवले जात आहे. ज्याचा परिणाम स्वतःच्याच संकल्पना स्पष्ट नसलेले अध्यापक अध्यापनाचे व शिक्षक तयार करण्याचे कार्य करताना दिसतात. यामुळे तयार होणाऱ्या शिक्षकांचे नैतिक, सामाजिक व शैक्षणिक प्रशिक्षण योग्य पद्धतीने होताना दिसत नाही. व शिक्षणाचा व शिक्षकांचा दर्जा कमी होताना दिसतो आहे.

समारोप:

अशा प्रकारे २१ व्या शतकाच्या पूर्वार्धात हि, सुसंकृत समाज निर्मितीसाठी शिक्षकी प्रशिक्षण महाविद्यालयांची जबाबदारी महत्वाची आहे हे अधोरेखित होते. व तसे त्यांचे आजपर्यंचे कार्य हि उल्लेखनीय असेच आहे. आज या शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयासमोर शिक्षणाच्या खाजगीकरणाचा परिणाम म्हणून अनेक महाविद्यालयासोमर अस्तित्वाचा प्रश्न निर्माण झाला आहे . तसेच अनेक शासकीय नियमाचे व आर्थिक आव्हाने उभे असली तरी त्यातून मार्ग काढत हि प्रशिक्षण महाविद्यालये समाज घडवण्याचे आपले दायित्व पूर्ण क्षमतेनिशी पार पाडताना दिसतात.

संदर्भ :

१] " शिक्षकांचे शिक्षण " PDF - मुंबई विद्यापीठाचे दूरस्थ आणि मुक्त शिक्षण विभाग.

२] NCTE संकेतस्थळ - २०१९.

३] राज्य सामाईक प्रवेश परीक्षा कक्ष, महाराष्ट्र राज्य. संकेतस्थळ - १०१८, १९ .

शिक्षक शिक्षण संस्थां व्यवस्थापनातील: बांधिलकी, कामगिरी व आव्हाने

प्राचार्य डॉ निळकंठ शंकरराव पाटील

वसंतराव नाईक अध्यापक महाविद्यालय, शिरूर ताजबंद

मोबाईल :94213 32690

सारांश

मुलांच्या शिक्षणाची सुरुवात ही शाळेपासून होते पालक.वर्ग मुलांना, चांगल्या संस्थेच्या शाळेत प्रवेश मिळाला की निश्चिंत होतात व मुलांच्या बौद्धिक, भावनिक, शारीरिक आणि मानसिक विकासाची संपूर्ण जबाबदारी संस्थेवरच येतेपदवी घेऊन बाहेर .एड.म्हणून शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातून बी. पडणारे विद्यार्थी शिक्षकांचे प्रशिक्षण गुणवत्तापूर्ण झाले असल्यासच शाळेत नियुक्ती करण्यासाठी सुलभ होईलसंस्थेने शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात . प्राध्यापकांची नियुक्ती करताना शैक्षणिक व्यावसायिक पात्रतेबरोबरच, मेहनत घेण्याची क्षमता तपासण्याची आव्हाने समर्थपणे पेलली पाहिजेत.

प्रास्ताविक-:

एकविसाव्या शतकात ज्ञानाचा स्फोट होऊन प्रचंड प्रमाणात ज्ञान बाहेर येत आहेत्या ज्ञानामध्ये . आजच्या शिक्षण संस्थांना आपली गुणवत्ता टिकवून ठेवायची आहेत्यानुसार समाज घडवायचा . असेल तर त्यासाठी संस्था व शिक्षकही तशाच प्रकारचे निर्माण व्हायला हवीत त्यासाठी शिक्षक. शिक्षण महाविद्यालयातून जे प्रशिक्षण दिले जाते ते प्रशिक्षण घेण्यासाठी विद्यार्थी व शिक्षक दोन्ही उपस्थित राहणे आवश्यक आहेत्याकरिता शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयातील . विद्यार्थी व शिक्षकांना आवश्यक त्या सर्व सोयी सुविधा संस्थेने उपलब्ध करून दिल्या तरच विद्यार्थीशिक-्षक शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात उपस्थित सुध्दा राहतील.

संशोधनाची उद्दिष्टे-:

1] शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील अडचणींचा शोध घेणे.

2]शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील मानवी साधनसंपत्तीचा अभ्यास करणे.

3] शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात भौतिक सोयी सुविधांच्या कारणांचा शोध घेणे.

4] शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाच्या गुणवत्तेत सुधारणा करण्यासाठी उपाययोजना करणे.

संशोधनाची परिकल्पना-:

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात शैक्षणिक साहित्याची, मानवी साधनसंपत्ती, भौतिक सोयी सुविधांची कमतरता जाणवते.

संशोधनाची कार्यपद्धती-:

प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर केला आहेशिक्षण म्हणजे आत्माविष्कार. होय . मानवाच्या शारीरिक, मानसिक व आध्यात्मिक अंगामधील उत्कृष्टतेचा विकास म्हणजे शिक्षण असे प्राचीन भारतीय विचारवंतांचे विचार होतेपरंतु हे . शिक्षण व्यवस्थित व्हावेराची ह्या व्यवहा . अमंलबजावणी प्रभावीपणे होण्यासाठी संस्थांची आवश्यकता असतेसध्याच्या काळात शिक्षक शिक्षण. क्षेत्रात व्यवस्थापनाची गरज निर्माण झालेली आहेआज शिक्षण हा देखील . उद्योग मानला जातो. शिक्षणाची ध्येय धोरणे, उद्दिष्टे, नियोजन, सुसूत्रीकरण,संचालन, नियंत्रण इत्यादी अनेक बाबींचा व्यवस्थापनात समावेश असतोम्हणूनच शैक्षणिक संस्थांच्या व्यवस्थापनात. शैक्षणिक धोरणांचा

विकास करणे, अध्ययन अध्यापनाच्या कामाला प्रेरणा देणे. शिक्षण प्रक्रियेतील मानवी साधनसंपत्तीची व भौतिक सोयी सुविधांची सुव्यवस्था करणे यांचा अंतर्भाव होतोशैक्षणिक स .ंस्था व्यवस्थापनाचा मूळ उद्देश दर्जा आणि उत्पादन हा असतोदर्जा राखण्यासाठी आणि चांगले उत्पादन . मिळविण्यासाठी संस्थेपुढे अनेक पर्याय उपलब्ध असतात व त्या पैकी कोणते पर्याय उपयुक्त ठरतील याचा निर्णय घ्यायचा असतोमात्र संस्था म्हणजे. सत्ताधिष्टित संरचना नसून आदेशानुसार कामे कशी पूर्ण होतात हे पाहणारी यंत्रणा आहे.येथे जबाबदारीची भावना महत्त्वपूर्ण असते.

शिक्षक शिक्षणाची पूर्वनिर्धारीत उद्दिष्टे, संस्थेचे स्थैर्य व प्रगती साध्य करण्यासाठी संस्थेतील प्रत्येक व्यक्ती उत्तरदायी व जबाबदार असते आणि उत्तरदायित्व सुरू होते.

शैक्षणिक संस्थांच्या उत्तरदायित्वाची क्षेत्रे-:

1] शैक्षणिक क्षेत्रातील उत्तरदायित्व ध्येये धोरणे :, अभ्यासक्रम ठरवणे,शिक्षणाचा दर्जा कायम राखणे, अध्ययन अध्यापन प्रक्रिया नियंत्रित ठेवणे व संस्था शाळांचा निकाल या सर्वांची जबाबदारी या क्षेत्रात येते.

2] प्रशासकीय क्षेत्रातील उत्तरदायित्व शिक्षणासाठी सर्व सोयी सुविधा : उपलब्ध करून देणे, समस्यांचे निराकरण करणे, उपलब्ध जागेची, वस्तूंची देखरेख व दुरुस्ती करणे, सर्व कर्मचारी वर्गाच्या कामाची देखरेख करणे, अडचणी व त्यावर उपाययोजना व ध्येयधोरणांची अंमलबजावणी करणे या सर्वांची जबाबदारी या क्षेत्रात येते.

संस्थेचे उत्तरदायित्व व बांधिलकी -:यातील फरक (जबाबदारी)

1. उत्तरदायित्वाचा संबंध कायद्याशी असतो तर जबाबदारीचा संबंध हा नैतिकतेशी अधिक असतो.
2. उत्तरदायित्वाचा संबंध कर्तव्याशी असतो तर जबाबदारीचा संबंध स्वयंमूल्यमापनाशी असतो.
3. Accountability is mandatory, responsibility is obligatory

संस्थेची कार्ये-:

1. संस्कृतीचे संक्रमण व संवर्धन करणे.
2. सामाजिक समायोजन करणे.
3. ज्ञानसंवर्धन करणे.
4. साक्षरतेचे शिक्षण देणे.
5. उदरनिर्वाहाची सोय करणे.
6. सुजाण नागरिकांची निर्मिती करणे.
7. जागरूक राहून राष्ट्रप्रेम निर्माण करणे.

निष्कर्ष-:

1. शिक्षणाचा घसरत चाललेला दर्जा हा सर्वांच्याच चिंतेचा विषय बनला आहे.
2. शिक्षणावर होत असलेला खर्च व त्यामानाने होणारी निष्पत्ती यांचे प्रमाण व्यस्त आहे पण समाधानकारक नाही.
3. पालक, समाज, शैक्षणिक संस्थां, विद्यार्थीही स्वत.च्या विकासास उत्तरदायी आहे:
4. सर्व घटकांनी जर आपापली जबाबदारी व्यवस्थित पार पडली तर शिक्षणाचे चित्र स्पष्ट व्हायला वेळ लागणार नाही.

5. उत्तरदायित्वाचा विचार करताना केवळ मानवी साधनसंपत्तीचे दोष शोधणे व त्याने काय नाही केले असा नकारात्मक दृष्टिकोन संस्थेचा नसावा.

6. उत्तरदायित्वाची, बांधिलकीची व कामगिरीची जाणीव ही प्रत्येकाला उत्स्फूर्तपणे वाटली पाहिजे.

7. संस्थेने कर्मचाऱ्यांच्या वेतनासाठी कटिबद्ध राहावे.

संदर्भ ग्रंथ सूची-:

1.अहेर, डॉ हिरा,(1995), उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण व शिक्षक, नागपूर,विद्या प्रकाशन

2.दुनाखे डॉ अरविंद, पारसनीस, डॉ हेमलता,(1998), शैक्षणिक व्यवस्थापन व प्रशासन, पुणे नूतन प्रकाशन

3.नागतोडे, डॉ सौ किरण,(2006), शालेय व्यवस्थापन, शैक्षणिक संरचना आणि आधुनिक विचार प्रवाह, नागपूर,विद्या प्रकाशन

4. Best John W, Khan James V,(2002), Research in Education,New Delhi, Prentice Hall of Indian Pvt. Ltd.

LAW EDUCATIONAL INSTITUTES: DIFFICULTIES AND CHALLENGES

Dr. Nital S. Nandedkar*
I/C Principal
V. N. Patil Law College, Aurangabad

ABSTRACT

The legal education in India is currently undergoing a transformation phase. Law as a career is going potential in 21st century due to globalization. The Indian legal profession is perhaps among the largest in the world.The field of law has a primary relationship with the society. This is the main reason why every member of the society irrespective of caste, race, religion, sex, class, profession should know his/her basic rights and duties.In order to make the common masses aware about their rights and duties the legal education is required. Any educational institution can achieve success only if it turns itself as per the changes in the society. The same fact is applicable on the institution of legal education in India. But now a day legal education undergoing tremendous difficulties and challenges due to changing of time here the researcher has discussed through this paper.

Introduction:

Law profession is considered as a very noble profession throughout universe. Law profession is having very renowned and prestigious history behind it. Awareness about law of land is right of every individual. Since an inception law education is considered as professional course. It has given equal importance as that of Medical and Engineering profession. The legal education not only runs with the help of Higher and Technical Education but under the guidance of Bar Council of India (BCI). But today it is very difficult to run legal profession due to difficulties and challenges. Therefore the researcher through this paper discuss about the challenges and difficulties facing by legal profession now a day.

Key words: Legal profession, difficulties and challenges, critical appraisal, conclusion and suggestion.

History of Legal profession:

In ancient as well as medieval India there was no such formal recognition of legal profession and its education.Vakils during the Mughal era were usually the client representatives. However, it was only during the British era when the legal profession and its education got a formal recognition. The Regulating Act of 1773 laid down the essentials and guidelines which an individual needs to follow in order to be enrolled as advocate on rolls.A Bachelor's degree in Law [LL.B.] is the basic thing which an individual need to have in order to be designated as an Advocate. Law Schools play an important role in making of a lawyer. Therefore, we need to ensure that these institutes get special attention of the governmental authorities because it's usually the law graduates who become future leaders and social engineers.[1]

Legal education in India:

Laws for the regulation of professional legal education in India are made by the parliament of India with reference to entry 66, 67 & 78 of List I (Constitution of India), which includes two regulatory bodies: The Bar Council of India (BCI) as highest body regulating the standards of the legal profession. The University Grants Commission as an umbrella organization for all institutions of higher education. All the issue relating to admissions, practice, ethics & standards

**Dr. Nital S. Nandedkar, I/C Principal, V. N. Patil Law College, Aurangabad.

[1] https://racolblegal.com/quality-of-legal-education-in-india-challenges-and-solutions/

are addressed by BCI in consonance with state bar councils. The powers of BCI are also envisaged under Advocates Act, 1961.[2]

Difficulties and challenges in legal profession:

There are so many difficulties and challenges which are as under-

a. Clinical Education:

Clinical Legal Education through institutional mechanisms is the need of our times. Clinical teaching has become an integral part of legal education in most developed and developing countries.But Clinical Legal Education becomes integral part of curriculum only when BCI introduced four practical papers to improve standards in legal education in late 90's. A perusal of the clinical legal education as it exists today would suggest that the "clinical" or "practical" instruction is only an extension of the classroom teaching and not practical in any real sense of the term. Therefore, it is a high time to include clinical legal education in all the specialization of legal field.

b. Difficult to run law institutes on non-grant basis:

Now a days most law institute in Maharashtra and throughoutIndiarunning on non-grant basis. It is very difficult to run the institute without financial assistance. As law is the professional course it requires huge amount so as to develop it. But the poor response of the Government towards this institute reason behind slow development of law institute in Maharashtra. Actually funds cannot be generated through college itself or from student fees. It requires support of funding agencies which they cannot ready to give. The non-grant colleges those are affiliated to State Universities, universities every year taking huge affiliation amount in laks. So it is very difficult to pay that amount and fulfill the requirements of universities. Therefore now a day it is big challenge before every non-grant institute to run the law education smoothly without funding.

c. Lack of infrastructure:

Due to lack funding it is very difficult to meet the today's infrastructure as required for the law colleges such as separate moot Court hall, library with ample law books includes journal and law magazines as well as online Journal, Computer lab with internet excess, sitting arrangements of at least 100 students, Auditorium hall, small function hall so as to arrange Seminars, conferences and symposiums, ladies rooms, class rooms, etc and many more. If we want to fulfill these entire infrastructures it requires help of funding and non-grant institute should not afford it. So the lack of infrastructure is also one of the difficulties for degrading the standard of law institute.

d. Stringent rules and regulations:

There are so many stringent rule and regulations as prescribed by The Bar Council of India, the Universities, UGC and NAAC. If we want to take any additional division in our college it required not only the permission of University but also of the Bar Council of India. Every year law colleges have to pay not only the affiliation fees of University but also of the Bar Council of India which is in laks. Nowa day NAAC accreditation is required for every law institute and fees of NAAC is also in laks. So now questions before law institutes that how to pay such huge amount without funding of government? Even government is not ready to enhance the fees of students. Then how the fund has to be generated to run the law institutes to meet the stringent provisions laid down by above authorities?

e. Deteriorating standard of legal education:

Day by day the standard of legal education is going to be deteriorating. Reason behind the deterioration is lack of funding as well as lack of awareness amongst law fraternity towards law

[2]Law commission of India, 2002.*184th Report*. New Delhi: Government of India, Part 1.

institutes. There are so many High Courts and Supreme Court in India still every time non-grant law institutes have to beg before them for government grant. These renowned jurists and legal fraternities are well aware about the conditions of law institutes throughout India still their behavior towards law institute is not so serious so as to improve the quality of it. The people generally think to learn law of the land is their right; it should require minimum fee so that they can learn about their rights and duties. Therefore they are not ready to invest huge amount in the form of fees for learning law. On the other hand everyone wants to learn law free of cost. Hence it is that reason behind deterioration of law institutes.

f. Lack support by society running institute:

The Private society, public trusts and presidents of these societies those are running law institutes are not ready to provide financial aid to their own institutes. They are not ready to recruit the qualified staff including teaching and non-teaching faculties in their institutes. They are not ready to develop the infrastructure which is so required to run the law institute. These members are not paid full salary to the concern law lecturers. Therefore every law lecturer try to find out the institute which is government aided. Hence lack of support by the societies we also one of the reasons and the difficulty before the law institutes.

Conclusion and suggestions:

Hence it is concluded that, the Law institute model should established with a strong commitment to improve existing legal infrastructure. Syllabus should be frame with clinical studies so as to improve the quality of law students to become successful advocate in future. Every law institute should be funded with Government so that every citizen of India take the law education in minimum fees and get awareness about his rights and duties. Apart from that we also need to improve the infrastructure and faculty standards of the existing law schools. This too will help us in improving the standards of legal education in India and would be a step in right direction.

ACCOUNTABILITY OF LEGAL EDUCATION INSTITUTES IN INDIA

Ketaki Milind chaudhari
Research Scholar
Department of Education
Dr.Babasaheb Ambedkar Marathwada university, Aurangabad
ketakichaudhari29@gmail.com

Abstract

Indian higher education system is continuing process of change. In era of globalization demands of students are also changing. It is important function of legal education to produce lawyers with a developed social vision in our developing country. However work of legal education institutes is not only produce legal practitioners but lawyers with widened attitude towards every sphere of society. For the development of any society progress of civilization is attributed through the social change of importance of law. Like other professions legal profession also is noble and legal practitioners has got very high place in the society. Its duty of legal education institutes to inculcate social and moral values in students. Law is foundation of our country. The policy of legal education also has rapid contemporary change because of dynamic social, cultural, scientific and technical changes.

Key Words

Legal Education, Bar Council, accountability, judicial system.

Introduction

According to the legendary proverb "a man without education is a strange animal" Dr. Babasaheb Ambedkar said that education will liberate people who are away from basic rights. Dr. Babasaheb Ambedkar advised each everyone to be educated unite and fight against the odds in the society. Legal profession is there to give strength to the thoughts of Dr.Babasaheb Ambedkar. Law is essential; it is rule and laws that make necessary difference between humans and animals. Legal education plays important role to promote social justice. We always say that teachers are nation builders, doctors are life saviors but lawyers are social engineers. Lawyers can regulate social life of people. Engineering, medical, architecture, computer science, business management etc are popular fields of students. Law discipline is not as popular as other fields in our country. In other country entry-level in law discipline is highly competitive. Since five year law programme is initiated law institutions are facing problems of low enrollment. Lawyers are important in every field such as in criminal issues, family matters, social issues, policy planner, and business advisor. Lawyers have to play various roles in the society so the curriculum of legal education should be enriched with values which are necessary to produce competent law professionals of present generation.

Aims of legal education

- To train law students for legal profession
- To educate law students to solve clients' problems as well as problems of the society.
- To point the right path for future development of law students
- To inculcate essential values and attitudes
- To provide adequate experience of legal profession
- To provide campus where scholars can contribute their knowledge.

Objectives of legal education

- To develop different skills which are required for legal profession

- To develop research values among law students
- To broaden opportunities for law students
- To develop comprehensive and perceptive ability of law students.
- To enable the students to know ethics of legal profession

Historical background of legal education in India

Law is followed from ancient times.In vedic period the concept of 'Dharma' was followed by people. Here 'Dharma' means law through which society was regulated by the people. Kings and religious sages were there to hold the place to judge the cases. In small towns and villages also certain law was been governed by some prominent people. In Mughal legal system there were 'vakils' to play roles as client representatives. In pre independence era British introduced stereotyped legal education in India. Present legal system is outcome of process of law establishment by British people. University Education Commission (1948-49) proposes some reforms in legal education. In the year 1949, The Bombay Legal Education Committee was set up to promote legal education in India. The All India Bar Committee also made certain recommendations in 1951. The Bar Council if India is a statutory body established under the Act 1961. The Bar Council if India regulates legal practice and legal education in India.

Present status of legal education in India

Legal education gets immense importance in independent era. The Constitution of India laid down duty to impart education by putting matter to education in List II of the seventh schedule. But now it has given legislative powers to the union and States. Legal profession is there along with the medical and other professions falls under List III. Constitution of India wants to create equal judicial system stressing all India Bar and uniform system of regulating the legal profession.

At present there are 21 national law universities and about 1200 law colleges in India. There so many private law colleges in India, from which very few can maintain their quality. Vacancies of teaching faculties are also not filled and this also affects quality of legal education institutes.

Importance of legal education

Legal education is a broad concept which includes legal profession which is practiced in courts, law teaching, law research and business studies where law plays crucial role. In commercial and industrial field also knowledge of law and skills is required. The legal education is to enhance human

The prime objective of legal education is to produce efficient lawyers. Legal education is important for lawyers to get theoretical and practical knowledge. To meet ever growing demands of the society and to cater needs of lawyers, legal education is helpful. Legal education plays important role in directing and moderating social change. Legal education also gives appropriate training for students.

Reforms for legal education

Legal education in India is required to make strategic plan to understand real picture of law profession in the society. A proper system of legal education should be introduces by educationalists. For this we should promote inter- disciplinary approach of law with other social sciences and languages. That means a person who studies law must have knowledge of sociology, economics and political science and philosophy. We also should encourage our students to get good command over spoken and written language. Lawyers must have ability to express their self

on any issue. For that they should have proficiency in language and oral skills. Knowledge of foreign language is also important in global economy and in social context.

In the world of technology law institutes must adopt positive attitudes towards use of technology in education. To make lawyers more perfect law teachers can put their content on websites. They can conduct online tests. Law teachers also can develop e- content for law students. Traditional teaching methods and theory lectures sometimes have limitations in conventional classrooms. For developing advocacy skills for law students Mock trials and Moot Court Competitions should be organized. Law students should get ample practice of legal drafting, practice of client interviewing and counseling. With theory knowledge performance based education should be provided to the law students. In legal education institutes time to time competitions should be arranged to improve basic skills like critical thinking, presentation skills, leadership qualities and participation skills.

To develop critical attitudes some debate competitions should be arranged to know about existing and perspective laws in India. We should make law students active to think about development of legal profession in India. Lawyers also should have personal characteristics like good intellectual ability, ability to distinguish relevant and irrelevant, critical thinking, ability to argue. They must have mental and physical stamina to cope with stress of legal profession. In legal education institutes development of personal characteristics of law students should be observed and we should make reform policies in legal education.

Conclusion

Thus, legal education is a good field to help the society and country. Layers act as social engineers, social reformers and reconcilers. Legal education in India is changing these days. India has largest population of lawyers but India needs imminent lawyers. Accountability of legal education institutes is to solve problems and develop new horizons for the legal profession. Legal education needs to be modified in global exposure. Due to privatization and globalization subjects like intellectual property rights, cyber crimes, cyber law, international human law and international business transactions should be given more focus. Lawyers can make this world more peaceful so legal education must be competent enough to tackle all the challenges in the society.

Works Cited

1. Government of India, ministry of Law, Report of the All India Bar Committee, 1953.
2. Agrawal S.K. Legal Education in India; Problems and Perspectives.
3. University Education Report,1948-49
4. University Grant Commission, Legal Education in India. Advisory committee in Legal Education and Research.1969-70
5. www.shareyouressays.com
6. www.legalserviceindia.com
7. www.wikipedia.org

ROLE OF SPIRITUAL EDUCATION ON STUDENT DEVELOPMENT

CA. Vinay Gudi, *Mulund College of Commerce, Mumbai Asst. Prof.,*
9833248078, prof.vinaygudi@gmail.com
Rashmi Pathak, Mulund College of Commerce, Mumbai, Student

ABSTRACT

Examining student development theories and the place for spiritual development within them is critical to the future of student affairs. The primary reason for undertaking the study was a shared belief among the lead researchers that spirituality is fundamental to students' lives. The "big questions" that preoccupy students are essentially spiritual questions: Who am I? What is my purpose? What is the meaning of life? What kind of person do I want to become? What sort of world do I want to help to create? When we speak of students' "spiritual quest," we are essentially speaking of their efforts to seek answers to such questions. The research paper seeks to understand role of spiritual education on student development.

Key Words : Spiritualty, Education

INTRODUCTION

Spirituality is vague, subjective, personal, and difficult to articulate in nature. It develops a wholesomeness in a person. It implies a sense of connection to something bigger than us, and it typically involves a search for meaning in life. As such, it is a universal human experience, something that touches us all. People may describe a spiritual experience as sacred or transcendent or simply a deep sense of aliveness and interconnectedness. After a lot of research and brainstorming, Spirituality means something different to everyone. For some, it's about participating in organized religion: going to temple, church, synagogue, a mosque, and so on. For others, it's more personal: Some people get in touch with their spiritual side through private prayer, yoga, meditation, quiet reflection, art, listening to music, writing poetry, reading or even long walks. Spirituality may refer to almost any kind of meaningful activity, personal growth, or blissful experience.

The student affairs profession announced the goal of developing the "whole person," including the intellectual, emotional, recreational, cultural, vocational, and *spiritual* lives of students (American Council on Education 1986). Spirituality is indeed an important expect of human development and overall human health. Heightened awareness of spirituality is occurring against a backdrop of higher levels of materialism and career orientation among college students (Astin, Parrott, Korn, & Sax, 1996; Levine & Cureton, 1998). However, while materialistic concerns are prevalent for many college students, they do not negate the existence of other nonmaterialistic concerns. With regard to career orientation, Levine and Cureton found that although students may be interested in pursuing socially meaningful careers, they often feel that they have to choose between "doing good" and "doing well," between "helping others" and "having material resources."

REVIEW OF LITERATURE

Early theories tend to focus on internal processes rather than external behaviors (Cook, 2000; Love & Talbot, 1999). The faith development models offered by Fowler (1981) and Parks (2000) provide insight into college students' spiritual meaning-making processes. Dr. Steven Southwick in his book " Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges" describes how some people overcome trauma—such as abduction, war, and imprisonment—by seeking comfort in spirituality or religion. He states that spiritual people find ways to "meet the challenge and continue with purposeful lives…they bounce back and carry on."

NEED OF STUDY

Stress among the students, competition at early age, limited opportunities, too much relaince on materialistic tarets and tangible benefits have made the exisitng rat race even more ugly.

<u>There are few running assertions of students which are as follows:</u>

- I can tackle this situation.
- This is not my responsibility.
- I don't want to be a loser.
- What will others think if I fail?
- I want to score good marks.
- I will complete this task later.

It is not that the above problems came all the sudden, it was present at every age. The modern education has also tried to inculcate "Value Education" as a part of syllabus. The direction is good, but outcomes are far from satisfactory. Hence there is a crying need to bring the source of spirituality into the formal education system

OBJECTIVES:

3. To study the need of spiritual education from both professors and students.
4. To explore the ways in which spiritual education can be introduced in formal education.

RESEARCH METHODOLOGY:

SCOPE OF STUDY:

The study is a conceptual study on the various studies made on Spirituality and Education in particular. The research further explores the role of Spiritual education for overall development of students.

RESEARCH DISCUSSION:

Student engagement in spiritual conversations acts as the discovery tool in understanding the self, other, world, and faith during the cognitive development process. Spiritual conversations allow students to engage in the process of self-discovery. Students' spiritual conversations provide a forum for change and development as students explore the variety of roles they assume on campus and in their lives. Through the discovery process facilitated by spiritual conversations, students develop conversational skills, self-confidence, openness to others, an understanding of privilege and their role as leaders in a complicated world. Exploring meaning-of-life questions enables students to make the developmental leap as they come to terms with the tension of opposing "truths." Spirituality, as a tool for students to engage in religious difference, to develop a sense of wholeness and to develop cognitively in ways that encourage discovery dialogue, provides educators with an opportunity to engage students in new practices that promote student development and growth.

ROLE AND IMPORTANCE OF SPIRITUALITY IN STUDENTS LIFE

- Spirituality is linked to many important aspects of human functioning - spiritual people have positive relationships, high self-esteem, are optimistic, and have meaning and purpose in life.
- Spirituality, as a tool for students to engage in religious difference, to develop a sense of wholeness and to develop cognitively in ways that encourage discovery dialogue, provides educators with an opportunity to engage students in new practices that promote student development and growth.
- The purpose of spiritual education is to fulfill the divine potential of children, and to prepare them for life by giving them the tools they need to keep on learning throughout the many experiences that will come to them. Another purpose of spiritual education is to build the person on all levels.
- Adhering to anyparticular spiritual tradition may bring an indirect health benefit because many traditions have rules about treating the body with kindness and avoiding unhealthy behaviors.

Assisting students' spiritual growth will help create a new generation who are more caring, more globally aware, and more committed to social justice than previous generations, while also enabling students to respond to the many stresses and tensions of our rapidly changing technological society with a greater sense of equanimity. Moreover, educational experiences and practices that promote spiritual development by exposing students to diverse people, cultures, and ideas through cross cultural studies, interdisciplinary coursework, service learning and other forms

of civic engagement helps students value multiple perspectives as they confront the complex social, economic, and political problems of our time.

Following are the Challenges To The Modern Educational Institutions

- Making institution as source of knowledge and not a job factory.
- Teaching individuality and self-awareness ans self-competence.
- Helping them to create their own destiny and at the time making them self-independent
- Guiding and Imbibing in them the art of accepting failure.
- Giving them the ethical knowledge apart from the course content.
- Developing them internally to face the challenges externally.

Some Of The Methods To Pursue Spiritual Education

- Organizing seminars in colleges about importance of spirituality.
- Guest lectures by external and expert faculties.
- Distributing materials and book regarding inner development.
- One to one Spiritual conversation.
- Providing them good examples of their role models.
- Meditation, contemplation and self-reflection

CONCLUSION:

Spiritual Education provides students with more opportunities to connect with their "inner selves" facilitates growth in their academic and leadership skills, contributes to their intellectual self-confidence and psychological well-being, and enhances their satisfaction with life. As it is correctly said that, one should create a life that feels good on the inside not just one that looks good on the outside."Happiness is not something ready-made. It comes from our own actions." – Dalai Lama. One of the great gifts of spiritual knowledge is that it realigns your sense of self to something you may not have even ever imagined was within you.Let us allow ourselves to be filled with inspiration, which also translates into love, joy, wisdom, peacefulness, and service

REFERENCES:

American Council on Education. 1986. The student personnel point of view. In Student affairs:
A profession's heritage, eds. G. L. Suddlemire and A. L. Rentz, 74–87, 122–140. Washington, DC: ACPA.
Astin, A. W. (1993). What matters in college? Four critical years revisited. San Francisco:
Jossey-Bass.
Arthur Levine, J. S. Cureton (1998), What We Know: About Today's College Students, v3 n1 p4-9
Fowler, J. W. (1981). Stages of faith: The psychology of human development and the quest for
meaning. San Francisco: HarperCollins.
Steven Southwick (2012) " Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges"
Love, P. & Talbot, D. (2009). Defining spiritual development: A missing consideration for student affairs. NASPA Journal, 46, 614-628. doi: 10.2202/1949-6605.5035

विदेशी भाषा के रूप में अंग्रेजी का अध्यापन

Dr. Alpeshkumar G. Nakrani
Assistant Professor,
Smt. J. J. Kundaliya Graduate Teachers' College,
Sant Kabir Road, Bedipara,
Rajkot-360003 (Gujarat)
Mob: 9727669462
Mail Id.: alpeshsir@gmail.com

सारांश:

एक विदेशी भाषा के रूप में अंग्रेजी पढ़ाना एक चुनौतीपूर्ण, फिर भी पुरस्कृत कैरियर विकल्प है। दूसरी भाषा शिक्षक के रूप में एक अंग्रेजी के रूप में, आपको अपने छात्रों की आवश्यकताओं के लिए लगातार अनुकूल होना सीखना चाहिए। कई बार, इसका मतलब कक्षा में विभिन्न प्रकार की समस्याओं से निपटना है, जिनमें से कई सभी सामान्य घटनाएं हैं। एक अच्छा विदेशी भाषा शिक्षक इन सामान्य समस्याओं को पहचानने और समाधान खोजने के लिए काम करने में सक्षम होना चाहिए। यहां तक कि आपके शिक्षण विधियों में एक छोटा सा मोड़ भी आपके और आपके छात्रों दोनों के लिए अधिक उत्पादक और आकस्मिक वातावरण बनाने में मदद कर सकता है। अंग्रेजी को विदेशी भाषा के रूप में पढ़ाने के दौरान आने वाली 10 सबसे आम कक्षा की समस्याओं की रूपरेखा तैयार की की गई है और उन्हें कैसे हल किया जाए उसकी चर्चा की गई है।

प्रास्ताविक

एक विदेशी भाषा के रूप में अंग्रेजी पढ़ाना एक चुनौतीपूर्ण, फिर भी पुरस्कृत कैरियर विकल्प है। दूसरी भाषा शिक्षक के रूप में एक अंग्रेजी के रूप में, आपको अपने छात्रों की आवश्यकताओं के लिए लगातार अनुकूल होना सीखना चाहिए। कई बार, इसका मतलब कक्षा में विभिन्न प्रकार की समस्याओं से निपटना है, जिनमें से कई सभी सामान्य घटनाएं हैं। एक अच्छा विदेशी भाषा शिक्षक इन सामान्य समस्याओं को पहचानने और समाधान खोजने के लिए काम करने में सक्षम होना चाहिए। यहां तक कि आपके शिक्षण विधियों में एक छोटा सा मोड़ भी आपके और आपके छात्रों दोनों के लिए अधिक उत्पादक और आकस्मिक वातावरण बनाने में मदद कर सकता है। अंग्रेजी को विदेशी भाषा के रूप में पढ़ाने के दौरान आने वाली 10 सबसे आम कक्षा की समस्याओं की रूपरेखा तैयार की की गई है और उन्हें कैसे हल किया जाए उसकी चर्चा की गई है।

1. छात्र शिक्षक पर अत्यधिक निर्भर हो जाते हैं।

कई बार, छात्र खुद को आज़माने के बजाय सही उत्तरों के लिए शिक्षक को देखेंगे। यदि शिक्षक उन्हें हर बार जवाब देने के लिए बाध्य करता है, तो यह एक हानिकारक समस्या बन सकती है। इसके बजाय, सकारात्मक प्रोत्साहन देने पर ध्यान दें। यह छात्रों को अधिक आरामदायक और उत्तर देने के लिए तैयार करने में मदद करेगा (भले ही गलत तरीके से)।

2. प्रथम-भाषा का लगातार उपयोग

अंग्रेजी को विदेशी भाषा के रूप में पढ़ाते समय, यह संभवतः सबसे आम समस्या है। द्वितीय भाषा के शिक्षक के रूप में, छात्रों को अंग्रेजी और केवल अंग्रेजी का उपयोग करने के लिए प्रोत्साहित करना महत्वपूर्ण है। हालांकि, यदि छात्र अपनी पहली भाषा में बातचीत करना शुरू करते हैं, तो करीब जाएं। उनसे सीधे सवाल पूछें जैसे "क्या आपका कोई सवाल है?" एक अन्य विचार यह है कि जब वे अपनी पहली भाषा का उपयोग करते हैं तो कक्षा नियमों का एक सेट स्थापित करें और एक दंड प्रणाली विकसित करें। उदाहरण के लिए: यदि किसी को तीन बार अपनी पहली भाषा का उपयोग करते हुए पकड़ा गया है, तो क्या उन्होंने कक्षा के सामने (अंग्रेजी में) एक कविता का पाठ किया है। याद रखें, 1-2 घंटे के लिए वे अंग्रेजी कक्षा में हैं, यह केवल अंग्रेजी होना चाहिए।

3. विद्यार्थी दूसरों की अवहेलना, उपद्रवी या विचलित करने वाला होता है।

यह होगा, कोई बात नहीं, हर कक्षा में। यदि पूरी कक्षा कार्य कर रही है, तो यह शिक्षक का दोष हो सकता है, अर्थात उबाऊ सामग्री या खराब कक्षा प्रबंधन। यदि यह एक विशेष छात्र है, तो आपको प्रभुत्व दिखाने के लिए तेजी से प्रतिक्रिया देनी चाहिए। समस्या को हल करने के लिए, एक द्वितीय भाषा के शिक्षक शिक्षक को

सख्त और यदि आवश्यक हो तो संस्थान का अनुशासन होना चाहिए। यदि ऐसा होता रहा, तो स्कूल के निदेशक के माध्यम से आगे की अनुशासनात्मक कार्रवाई की जा सकती है।

4. छात्र "हाइजैक सबक" - यह पाठ उस जगह पर नहीं जाता है जहाँ आप इसे चाहते हैं।

अंग्रेजी को एक विदेशी भाषा के रूप में पढ़ाते समय, आप हमेशा एक पाठ को अपहरण करने वाले छात्रों पर भरोसा कर सकते हैं। कुछ हद तक, यह एक अच्छी बात हो सकती है। यह दर्शाता है कि छात्र रुचि रखते हैं, और जब तक वे अंग्रेजी में भाग ले रहे हैं और बातचीत कर रहे हैं, यह एक उत्पादक अनुभव है। हालाँकि, यदि पाठ विषय से बहुत दूर है, तो एक दिशा में आप इसे नहीं जाना चाहते हैं, यह महत्वपूर्ण है कि बातचीत को बदलकर समस्या को ठीक किया जाए।

5. व्यक्तित्व में टकराव।

द्वितीय भाषा के शिक्षक कक्षा में हर कोई सबसे अच्छा दोस्त नहीं बनेगा। यदि कुछ छात्रों के बीच टकराव उठता है, तो सबसे आसान उपाय यह है कि उन्हें एक दूसरे से अलग किया जाए। यदि तनाव बना रहता है, तो किसी छात्र को दूसरी कक्षा में ले जाना आपके लिए एकमात्र विकल्प हो सकता है।

6. छात्र स्पष्ट नहीं करते हैं कि क्या करना है, या गलत काम करना है।

अंग्रेजी भाषा को विदेशी भाषा के रूप में पढ़ाते समय ऐसा बहुत बार होता है। तथ्य यह है, यह अक्सर शिक्षक की गलती है। यदि आपके असाइनमेंट निर्देश छात्रों में भ्रम और नरम फुसफुसाते हुए दिखते हैं, तो चिंता न करें: एक समाधान है। इस समस्या से बचने के लिए, यह सुनिश्चित करना महत्वपूर्ण है कि आपका निर्देश स्पष्ट हो। इशारों, माइम और संक्षिप्त संक्षिप्त वाक्यों का उपयोग करें। स्पष्ट और मजबूत बोलें। सबसे महत्वपूर्ण बात, गतिविधि के मॉडल और उदाहरणों का उपयोग करें। आप संपूर्ण गतिविधि को मॉडल बनाने के लिए चित्रों, नकल, इशारों आदि का उपयोग कर सकते हैं कि आप छात्रों को कैसे करना चाहते हैं।

7. छात्र ऊब गए हैं, असावधान हैं, या अयोग्य हैं।

कई बार, यह शिक्षक की गलती है कि कक्षा उबाऊ है। सौभाग्य से, उचित योजना के साथ, इस समस्या को हल किया जा सकता है। सबक के लिए एक रसदार विषय चुनें; एक जिसे छात्र संबंधित कर सकते हैं और एक जिसे आप जानते हैं कि वे आनंद लेंगे। इससे उन्हें स्वतः ही कुछ प्रेरणा और रुचि मिलेगी। अपने विद्यार्थियों को जानें और उनकी रुचियों और जरूरतों की पहचान करें, फिर उसी के अनुसार अपना पाठ्यक्रम तैयार करें।

8. मजबूत छात्र प्रभुत्व

द्वितीय भाषा के शिक्षक शिक्षक के रूप में, आप विभिन्न क्षमताओं और भाषा कौशल के साथ शिक्षार्थियों का सामना करेंगे। जबकि कक्षा में उत्कृष्ट प्रदर्शन करने वाले कुछ छात्रों के लिए यह अच्छा है कि वे दूसरों से दूर न रहें। यदि कुछ छात्र लगातार "शो चुराना" शुरू करते हैं, तो ध्यान रखें। प्रश्नों का उत्तर देने के लिए कक्षा में कमजोर छात्रों को बुलाने पर ध्यान दें। प्रोत्साहित करें, लेकिन धीरे से मजबूत छात्रों के कुछ जवाबों की अवहेलना करें और कक्षा के अन्य गैर-मजबूत सदस्यों को उत्पादन का समय दें।

उपसंहार

जागृत रहना और कक्षा में रुचि रखना मुश्किल हो सकता है। लेकिन इससे भी ज्यादा मुश्किल यह है कि छात्रों को जागृत और रुचि रखने के लिए जिम्मेदार ठहराया जा रहा है। यह एक शिक्षक का काम सबसे पहले और सबसे महत्वपूर्ण है। एक महान द्वितीय भाषा के शिक्षक होने के लिए, एक को न केवल पढ़ाना चाहिए, बल्कि प्रेरित और सशक्त बनाना चाहिए। लक्ष्य छात्रों को अंग्रेजी सीखने, बोलने, पढ़ने, लिखने और समझने के बारे में उत्साहित करना है। इस लेख में सलाह को अक्सर इस्तेमाल किए जाने वाले उपकरण के रूप में रखें, और आप उस लक्ष्य के करीब एक कदम होंगे।

शालाकीय शिक्षा मे प्रवर्तमान समस्याए

Dr. Chirag H. Madhak
Assistant Professor,
Smt. J. J. Kundaliya Graduate Teachers' College,
Sant Kabir Road, Bedipara,
Rajkot-360003 (Gujarat)
Mob: 9601259759
Mail Id.: chiragsir21@gmail.com

सारांश:

वर्तमान में शिक्षा की दुनिया में शामिल कई के परिप्रेक्ष्य के आधार पर, सार्वजनिक स्कूलों के सामने वर्तमान में 10 प्रमुख चुनौतियों की इस सूची पर विचार करें। इस मे कक्षा का आकार, दरिद्रता, पारिवारिक कारक, प्रधौगिकी, धमकाना, छात्र ध्रष्टिकोण औं व्यवहार, कोई छात्र छूट न जाये, माता-पिता की दखल, छात्र स्वस्थय और अनुदान। इस पेपर मे इन मुद्दो पर चर्चा की गई है।

प्रास्ताविक

कुछ लोग यह तर्क देंगे कि हमारी शिक्षा प्रणाली में सुधार की बहुत गुंजाइश है। हालांकि, स्कूलों को सही दिशा में ले जाने की योजना विकसित करना आसान है। पहली चुनौती आज छात्रों को सीखने से जुड़ी अंतर्निहित समस्याओं की पहचान करने में है। यह चुनौती, आंशिक रूप से, इस तथ्य के कारण है कि समस्याएं काफी हद तक इस बात पर निर्भर करती हैं कि कौन उन्हें लेबल कर रहा है, चाहे वह छात्र, अभिभावक, शिक्षक या कानूनविद हों। वर्तमान में शिक्षा की दुनिया में शामिल कई के परिप्रेक्ष्य के आधार पर, सार्वजनिक स्कूलों के सामने वर्तमान में 10 प्रमुख चुनौतियों की इस सूची पर विचार करें।

१. कक्षा का आकार

देश के कई क्षेत्रों में कक्षाओं का सामना करना पड़ रहा है जो सचमुच सीमों में बंद हैं। जब पैसा तंग हो जाता है, तो कक्षा की संख्या अक्सर प्रभावित होती है। फिर भी, अधिकांश शिक्षक इस बात से सहमत हैं कि वे कक्षा में प्रत्येक छात्र को प्रभावी ढंग से नहीं पढ़ा सकते हैं, यदि कक्षा का आकार लगभग 30 से अधिक है। क्लास साइज मैटर्स टेनेसी स्टार द्वारा किए गए एक अध्ययन का हवाला देते हैं जिसमें पाया गया कि कक्षा में 15-17 छात्रों की कक्षाएं उन कक्षाओं में छात्रों और शिक्षकों दोनों को दीर्घकालिक और अल्पकालिक लाभ प्रदान करती हैं।

२. दरिद्रता

भारतमें में कई बच्चे गरीबी के स्तर पर या उससे नीचे रहते हैं। गरीबी के स्तर पर या उससे नीचे रहने वाले छात्रों की दर सबसे अधिक है। अध्ययनों से पता चलता है कि जिन छात्रों को पर्याप्त भोजन या नींद नहीं मिलती है, उनकी पूर्ण शैक्षणिक क्षमता के प्रदर्शन की संभावना कम होती है। स्कूल इन सच्चाइयों को पहले से ही जानते हैं, और छात्रों को बुनियादी अनिवार्यता प्रदान करने के प्रयासों के बावजूद, शिक्षकों, प्रशासकों और सांसदों को पता है कि बस घूमने के लिए पर्याप्त नहीं है।

३. पारिवारिक कारक

छात्रों को पढ़ाने के लिए शिक्षक की क्षमता में पारिवारिक कारक भी भूमिका निभाते हैं। प्रिंसिपल और शिक्षक इस बात से सहमत हैं कि घर पर जो चल रहा है, वह सीखने के लिए एक छात्र की प्रवृत्ति को प्रभावित करेगा। तलाक, एकल माता-पिता, गरीबी, हिंसा और कई अन्य मुद्दे सभी चुनौतियां हैं जो एक छात्र हर दिन स्कूल लाता है। जबकि कुछ शिक्षक और प्रशासक आदर्श पारिवारिक वातावरण से कम में बच्चों के साथ काम करने की

कोशिश करते हैं, वे केवल इतना ही कर सकते हैं - खासकर जब माता-पिता अक्सर बच्चों के लिए प्रदान करने के लिए स्कूलों के साथ साझेदारी करने के लिए तैयार नहीं होते हैं।

४. प्रौद्योगिकी

छात्रों को आज कई शिक्षकों की तुलना में अधिक तकनीकी रूप से उन्नत किया जाता है, जिससे प्रशिक्षकों को कक्षा में एक निश्चित नुकसान होता है। हालाँकि, एक छात्र का प्रौद्योगिकी के प्रति प्रेम भी उसे अपने स्कूलवर्क से विचलित कर देता है। जब शिक्षक उन उपकरणों के साथ प्रतिस्पर्धा करने के लिए तकनीकी-समझदार नहीं होते हैं, तो शिक्षा और प्रौद्योगिकी को एक साथ लाकर, नई अवधारणाओं को ठीक से पढ़ाने के लिए छात्रों की रुचि और ध्यान रखना मुश्किल हो सकता है। 21 वीं सदी की सीखने की माँगों को पूरा करने के लिए प्रौद्योगिकी को कक्षा में आने की आवश्यकता है। ऐसे स्कूल जो पहले से ही धन से वंचित हैं, उन्हें कंप्यूटर और तकनीक के अन्य रूपों को अपनी कक्षाओं में लाने के लिए धन के साथ आने में एक बड़ी चुनौती मिल सकती है।

५. धमकाना

बदमाशी एक नई समस्या नहीं है, लेकिन यह एक है जो आज कई छात्रों की सीखने की क्षमता पर गहरा प्रभाव डालती है। प्रौद्योगिकी ने अपने पीड़ितों को पीड़ा देने के लिए और भी कई रास्ते दिए हैं - सोशल नेटवर्किंग, टेक्सटिंग और अन्य आभासी बातचीत के माध्यम से। साइबरबुलिंग स्कूलों के लिए एक प्रमुख मुद्दा बन गया है, क्योंकि आत्महत्याओं की संख्या से स्पष्ट है कि बदमाशी की घटनाओं के लिए सीधे पता लगाया जा सकता है। तथ्य यह है कि साइबर हमले के संबंध में कानून अभी भी फजी हैं - चूंकि माता-पिता, शिक्षक और प्रशासक इस बात को लेकर अनिश्चित हैं कि कानूनी तौर पर ऐसे मुद्दों को कैसे हैंडल किया जाए।

६. छात्र दृष्टिकोण और व्यवहार

कई पब्लिक स्कूल के शिक्षक भी आज के स्कूलों के सामने एक बड़ी समस्या के रूप में, छात्रों के प्रति उदासीनता और शिक्षकों के प्रति असम्मान जैसे छात्रों के रवैये का हवाला देते हैं। नेशनल सेंटर फॉर एजुकेशन स्टेटिस्टिक्स के एक सर्वेक्षण में कहा गया है कि उदासीनता, लापरवाही, अनादर और अनुपस्थिति जैसी समस्याओं ने शिक्षकों के लिए महत्वपूर्ण चुनौतियों का सामना किया। इन मुद्दों को प्राथमिक ग्रेड के बजाय माध्यमिक स्कूल स्तर पर अधिक बार देखा गया था।

७. कोई बच्चा पीछे नहीं छूटा

कई छात्र, माता-पिता और शिक्षक आज सार्वजनिक शिक्षा के माहौल के लिए नो चाइल्ड लेफ्ट बिहाइंड को एक निरोध के रूप में देखते हैं राष्ट्रीय और राज्य दोनों स्तरों पर शिक्षा का ध्यान परीक्षण प्रक्रिया पर जारी है। छात्र परीक्षण स्कोर अब कई राज्यों द्वारा शिक्षक प्रदर्शन का मूल्यांकन करने के तरीके के रूप में उपयोग किया जा रहा है, जो स्कूलों में "परीक्षणों को पढ़ाने" के लिए संकाय पर और भी अधिक दबाव डाल रहा है। परीक्षण का क्या मतलब है? क्या हम डेटा का उपयोग उन लोगों को हटाने के लिए करते हैं जो माप नहीं करते हैं? नहीं! "कई शिक्षक मानते हैं कि उन्हें वार्षिक मानकीकृत परीक्षणों को पढ़ाने के लिए मजबूर किया जाता है, और नए परीक्षण प्रक्रियाओं के प्रकाश में शिक्षाविदों के लिए अधिक समय बनाने के लिए अवकाश और दोपहर के भोजन जैसी गतिविधियों में कटौती की गई है।

८. माता - पिता का दख़ल

माता-पिता के शामिल होने पर अक्सर शिक्षक पाते हैं कि कोई खुशहाल माध्यम नहीं है। कुछ अभिभावकों को पूरे स्कूल वर्ष के लिए नहीं देखा जाता है, चाहे वे किसी भी प्रकार के मुद्दे क्यों न हों। दूसरों को कभी दूर नहीं जाना चाहिए, बच्चे और शिक्षक पर मंडराते हुए और शिक्षा प्रक्रिया में हस्तक्षेप करना। ऐसे तरीके हैं जिनमें माता-

पिता शामिल हो सकते हैं और एक ही समय में अपने बच्चे की शिक्षा का समर्थन कर सकते हैं, लेकिन शिक्षक हमेशा माता-पिता से उस स्तर को प्राप्त नहीं करते हैं।

९. छात्र स्वास्थ्य

कई बच्चे कुपोषित है। और कई शहरी बच्चे भारत मे मोटापा महामारी के अनुपात में पहुंच गया है, और मोटापे की समस्या के कारण खाने की खराब आदतें भी छात्र की कम उपलब्धि में योगदान दे सकती हैं। मोटापा अन्य स्थितियों जैसे मधुमेह और उच्च रक्तचाप के लिए एक छात्र के जोखिम को बढ़ाता है, जिसके परिणामस्वरूप उच्च अनुपस्थिति और अधिक शैक्षणिक मुद्दे हो सकते हैं। वह राष्ट्रीय स्कूल दोपहर के भोजन के आंदोलन की चाल! देश भर में स्कूल के लंचरूम में स्वास्थ्यप्रद विकल्प लाने के लिए काम कर रहा है। सभी उम्र के छात्रों के बीच अधिक शारीरिक गतिविधि को बढ़ावा देने के लिए देश भर के स्कूलों में व्यायाम कार्यक्रम भी आ रहे हैं। हालांकि, ऐसा लगता है कि देश को एक बड़े पैमाने पर बेहतर स्वास्थ्य के लिए सड़क पर जाने के लिए अभी भी एक लंबा रास्ता तय करना है।

१०. अनुदान

बजट में कटौती ने हाल के वर्षों में अधिकांश पब्लिक स्कूलों के लिए बड़ी मुश्किलें खड़ी कर दी हैं। कम धन का मतलब है छोटे कर्मचारी, कम संसाधन और छात्रों के लिए सेवाओं की कम संख्या। जबकि कुछ का तर्क है कि शिक्षा की समस्याओं पर अधिक पैसा फेंकने से वे दूर नहीं जाते हैं, दूसरों का कहना है कि पहले धन की कमी के कारण कई समस्याएं पैदा हुईं। पब्लिक स्कूलों में आज कई समस्याएं हैं, लेकिन उन मुद्दों की पहचान करना आधी लड़ाई है। चुनौतियों का सामना करने के लिए कपड़े धोने की सूची के साथ, अब शिक्षकों, माता-पिता और सांसदों के लिए एक साथ आने और समाधान खोजने का समय है - आज पब्लिक स्कूलों में सभी छात्रों के लाभ के लिए।

Dalits and Mass Media in India

Gaikwad Rajnikant A.
Research Scholar,
Dept. of Education
Dr. B.A.M.U. Aurangabad.

Dr. Pagare P. B.
Research Guide,
Dept. of Education
Dr. B.A.M.U. Aurangabad.

It is said that the newspapers are the mirrors of the society. Still after independence of India the traditional thoughts are being maintained in various forms with actions in our various parts of the country. Dalits are those who are beneath the entire caste system – and are therefore literally 'outcaste' as well as 'untouchable' – call themselves 'Dalits'. The word "Dalit", meaning "broken" or "ground down", is used by 'outcaste' people themselves to describe at the same time their oppression, their identity and their collective power for emancipation. Though Dalits comprise significant percentage of total Indian population, they are still neglected both by the society and the mass media. This paper explores the attitude of mass media to Dalits and their issues in India and the media initiated by the intellectual Dalits as an alternative to the mainstream media

KEYWORDS: Dalits, Mass media, caste system

Introduction

In 1996 Washington Post writes that India's 4,000 daily news-papers publish in nearly 100 languages, but one voice is large-ly absent in the press of the world's largest democracy: that of the lower castes, which account for more than 70 percent of the country's 934 million people. Not one daily newspaper has made speaking on their behalf its role. Few daily news-paper reporters come from lower castes, and none of the na-tion's prominent columnists does. (Cooper, Kenneth J. (1996)) In 21st century India, Television, Cinema and Newspaper have been extremely inaccessible media for Dalits issues and Dalit Participation (Guru, 2000). Post-independence mainstream media always bypassed the Dalits and issues and the Indian media, controlled by caste Hindus, ridiculing the demands and politics of the Dalits through cartoons and headlines; the pres-ent politics of the Dalits through cartoons and headlines (Tiru-mal, 2004). In 2007, for example when Mayavati Naina Ku-mari was elected chief minister of Uttar Pradesh, India' largest state, the election coverage by the mainstream press was very poor. Mainstream media coverage on Dalit also has helped to construct "The Dalit questions" in negative connotation and portrayed them only as the victims. The international media also showed similar attitude when it comes to reporting Dalits. Kanshi Ram, disappointed with the mainstream media started his own media. He was very well aware that the mainstream media's nature of reports on Dalits. He was concerned that stories about Dalit atrocities only focused on how many peo-ple were killed or injured.

There was rarely follow up to illus-trate that fact that the perpetrators always got away with the crime (Mehra, 2008).

Dalits and Media

When K.R. Narayanan, the first Dalit president of India visit-ed France in April 2000, Le Monde described it in its report as "the first untouchable" president of Indian republic. When Dalits, together with tribal, make up nearly 25 percent of the country's population, the National Human Rights Commis-sion found that the media "provides negligible space to their plight/problems. Beyond reports of major instances of vio-lence, there is a lack of any sustained reporting of their prob-lems and their efforts to include their voices. Instead, these communities

frequently obtain notice when the discussion is focused on backwardness, population increase, lack of en-trepreneurship and productivity, thereby perpetuating caste-based stereotypes (Tirumal, 2008). Saint (2008) in counter-current.org websites opines that the main newspapers are still biased and follow self centered polices and they seldom write about issues which are tarnishing the Indian society and the future of India. Furthermore, the mainstream media outrightly ignore Dalits real issues.

Indian media seem to waiting for an opportunity to see only Dalits are targeted by upper castes. In July 27th 2012, May-awathi's statue was vandalized all over the state. When the incident was taking place the media arrived on time to cover the issue. The media was well aware about happening of the crime is acknowledged by none other than the media itself. The incident took place minutes after the national president of the group, UP Navnirman Sena told the press reporters at a press conference. Cameramen of some TV channels and a few news photographers who attended the press conference apparently had prior knowledge of such plans as they were on the spot the four of the group members damaging the statues (The Hoot, 2012). Mayawathi was criticized by many media for ruling the state with complete disregard (Mehta, 2008).

Teltumbde (2010) points out that what happened in Khairlan-ji is yet another incident to prove the attitude of mainstream media. In this incident four Dalits belonging to the same com-munity were killed brutally by high caste Hindus. They were dragged from their hut, paraded naked, tortured, maimed, sexually assaulted and killed. They were taken in a cart around the village and their bodies thrown in different parts of the village. Bhaiyalal, the head of the Bhotmange family, had witnessed the entire incident and escaped to tell the tale to a typically indifferent police. It was only when the mutilated bodies were found the next day that a formal report of the crime was recorded. The news of this massacre did not ap-pear in the mainstream media in any significant fashion. Me-dia started to give coverage to this issue only when violence erupted demanding justice for the victims. And it took a full month before the national media picked up the story and that too in a marginal way 'yes, this too happened'. When Jessica Lall and Priyadarshani Mattoo murder case was closed owing to poor witnesses, the Delhi-based electronic media, took a huge campaign and catalysed a powerful movement of pro-test against a corrupt police and succeeded in reopening the case, thus sending the culprit behind the bar. But the same media did little for Surekha and Priyanka Bhotmage of Khair-lanji.

Dalits in the negative lights

Mainstream portrayal of Dalits in negative light has been crit-icized by Dalit activists across the state. When Dalits started protests in the form of statewide rallies, the police unleashed terror. Again media did not give the true picture. Instead it started highlighting only the 'nuisance' caused by the agitat-ing Dalits. When Deputy chief minister and home minister al-leged that Naxalites behind the agitation, the media too sang in tune with them and sought to establish connection be-tween Dalits and Naxelites.

The anniversary of Ambedkar is observed typically in Mumbai in which millions of people would walk hundreds of miles, braving hardship and hunger. The event is known for the highly disciplined crowd who visit the consecrated ground, the Chaitya Bhhomi, in Babasaheb's memory. In 2008, soon after the post Khairlanji incidents, the fiftieth anniversary of Ambedkar was observed. The Maharashtra government antici-pated further violence on that day. Though nothing happened on that day, fear of a violent Dalit mob was fueled by news media. The media predicted a siege of the city, warning that Mumbai residents could be potential victims of unruliness and random acts of violence (Rao, 2009). Mumbai's Daily News & Analysis ran a story headlined,

"Residents line on Razors' edge" (December 5, 2006) Talking about the nature of Indi-an media the Keith Hebden in his book Dalits theology and Christian Anarchism says that the State and the media are be-coming more powerful and less accountable and Dalits are still excluded from the mainstream media.

Ambedkar, too, suffered a similar treatment from the nationalist media of his time. He criticized the Indian press and said "the untouchables have no Press. The Congress Press is closed to them and is determined not to give them the slightest publicity. They cannot have their own Press and for obvious rea-sons. No paper can survive without advertisement revenue. The staff of the Associated Press in India, which is the main news distributing agency in India, is entirely drawn from the Madras Brahmins—indeed the whole of the Press in India is in their hands and they, for well-known reasons, are entirely pro-Congress and will not allow any news hostile to the Congress to get publicity. These are reasons beyond the control of the Untouchables" (Ambedkar, 1945).

When Ambedkar argued for a separate nation for Schedule Castes as that of Muslims, he received severe criticism from various media. His criticism of the Congress also seemed un-acceptable. An editorial in the National Herald described his speech as a cynical outburst lacking wisdom and foresight. The editorial in Vartman described his speech as 'reactionary and against the ideals of Indian nationalism. When he joined the cabinet the editorial presented him with two choices: ei-ther submit to nationalism or quit the cabinet (Anand, 2006).

Maxine Loynd in the book politics without television edited by Nalin Mehta writes about why Bhahujan Samaj Party (BSP) head Mayawathi do not maintain good relationship with the mainstream media for several reasons. One of the reasons why the Party does not engage with the mainstream media is that the coverage it receives is filtered through bias which is created by the peculiarities of the Indian Hegemonic public sphere and bound by its limitations. Caste composition found in the mainstream media a significant cause for this bias at-titude to Dalits. Mostly, all the journalists and editors come from a high-caste background. This fact, combined with the caste and socioeconomic background of the audience that satellite television, in particular, and, many newspapers have, means that mainstream media in UP, both English and Hindi, represent a hegemonic public sphere which articulates an un-derstanding of Indian society that is generally not shared by Dalits (Loynd, 2006).

Observing the attitude of the press towards Ambedkar in the article Anand (2005) says that Ambedkar wanted to a sepa-rate nation for Dalits as much as the Muslims. But the Ambed-karite point of view in the mainstream 'nationalist' press is epitomized by an editorial in the Hindu following the Poona pact, which shockingly did not make a single reference to Ambedkar, but praised on Gandhi and his struggle. Such at-titude of wishing away caste realities resurfaces even today in what is regarded as India's most 'progressive' English language newspaper, which in its commemorative 125–year anniversa-ry issue (13, September 2003) did not discuss Ambedkar once, used his picture nowhere, but issues an entire special supplement devoted to M.K. Gandhi.

On 30th August 2006, in an open letter to Rajdeep Sardesai Editor-in-Chief, CNN-IBN and IBN 7, Ravikiran Shinde, a pro-fessional from USA points out the treatment Dalits receive today. He points out specifically about two incidents where media failed utterly in reporting in the mainstream media. The first incident talks about is the Golden Jubilee of conversion to Buddhism at Nagpur. On this day as many as 20, 00,000 people gathered from across the world to mark the

50th year of conversion to Buddhism. He asks, "How many white collar Journalists holding Handy Cams from the leading electronic media turn up, including your own?" further he asks, "Hindu festivals like Ganesh festival or Kumbh Mela gets not only full coverage by the Media but discussions and special features running for hours" but the media ignore such event just be-cause it belongs to Dalits. Another incident he talks about is the Khirlanji massacre. He tells, "News medium is as respon-sible for these inhuman crimes as the Kheranjali oppressors by just being selective and dishonest". He concludes, "Awake the people on the gruesome caste realities in India. Telecast a half an hour program dedicated specially to Dalit atrocities every week" (Shinde, 2006).

Conclusion

Time and again Dalit activists have been pointing out the neg-ligence of mainstream media in India for the least significance they attach to the feelings and to the deplorable state of Dalits in India. This concern was not only addressed in recent times, but for decades this aspect has been brought to the notice. It is this negligence that gave rise to number of Dalit to initiate own media in the public sphere. The proliferation of internet in recent days has also become a powerful alternative media for the Dalits in India.

Reference

1. Ambedkar, B.R. (1945). Communal deadlock and a way to solve it, address delivered at the session of the All India Scheduled Castes Federation held in Bombay on 6 May.
2. Anand, S. (2006). Fusing Phule and Ambedkar Retrieved on 14 September 2011 from http://www. outlookindia.com/printarticle.aspx?232803
3. Cooper, Kenneth J. (1996), Majority Lower Caste Are Minor Voice in News-paper. The Washington Post. Reg. ed.: A16.
4. Guru, G., & Chakravarty, A. (2005). Who are the country's poor? Social movement politics and Dalit poverty. Social Movements in India: Poverty, Power and Politics, 135-60.
5. Loynd, M. (2009). Understanding the Bahujan Samaj Prerna Kendra: Space, Place and Political Mobilisation. Asian Studies Review, 33(4), 469-482.
6. Mehra, B., Merkel, C. & Bishop, A. P. (2004). The internet for empowerment of minority and marginalized users. New Media & Society, 6 (6, December): 781-802.
7. Saint. (2008). Dalit digtal media- shuddering the hinduized news media, Retrieved on 26 November 2011 form http://www.countercurrents.org/ saint150808.htm.
8. Shinde.R, (2006), An Open Letter to Rajdeep Sardesai, Retrieved on 12th September 2011 from
9. http://www.countercurrents.org/dalit-shinde311006.htm
10. Thirumal, P. (2008). Situating the new media: Reformulating the Dalit ques-tion. In R. Gajjala and V. Gajjala (Eds.), South Asian technospaces, Digital Formations, 36, New York: Peter Lang Verlag.

शिक्षक प्रशिक्षणाचे उत्तरदायित्व व शिक्षक प्रशिक्षणातील आव्हाने

डॉ.हर्षानंद पं.खोब्रागडे

सहाय्यक प्राध्यापक

शासकीय अध्यापक महाविद्यालय ,बुलडाणा

Email : drhkhobragade@gov.in

राष्ट्रीय विकासावर शिक्षणाच्या गुणवत्तेच्या ज्या विविध घटकांचा परिणाम होतो त्यामध्ये शिक्षकाची गुणवत्ता, चारित्र्य व कार्यक्षमता हे अत्यंत महत्वाचे आहे.शिक्षण व्यवसायाला उत्कृष्ट शिक्षकांचा सतत पुरेसा पुरवठा चालू ठेवणे त्याची व्यावसायिक तयारी उत्कृष्ट करणे,त्यांच्या सेवा शर्ती समाधानकारक निर्माण करणे या बाबी अत्यंत महत्वाच्या आहेत.शैक्षणिक सोयी सुविधांचा जलद प्रसार व शिक्षकांचा दर्जा वाढविण्यासाठी शिक्षक शिक्षणामध्ये सुधारणा आवश्यक्ता आहे.या बाबीना अत्यंत महत्व प्राप्त झाले आहे. 'यथा शिक्षक तथा विद्यार्थी' या उक्तीनुसार जर आपल्याला चांगला विद्यार्थी घडवायचा असेल तर, चांगला शिक्षक घडविणे आवश्यक आहे. एका पिढीचे आचार विचार,संस्कार दुसया पिढीपर्यंत पोहोचविण्यासाठी महत्वपूर्ण कार्य शिक्षक करित असतो. संपूर्ण शिक्षण प्रणाली एक साधन व्यक्ती म्हणून आपली भूमिका पार पाडीत असतो. शिक्षक प्रशिक्षणाची दूरदशा झाली तर शिक्षण प्रणालीचा डोलाराच कोसळून पडेल म्हणून शिक्षक प्रशिक्षणाचे महत्व अनन्यसाधारण असे आहे. शिक्षक प्रशिक्षणाची सद्याची स्थिती अत्यंत दयनीय आहे.राज्यातील बहुतांश शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयाचा एकंदरीत गुणवत्ता समाधानकारक नाही हे कटुसत्य आहे. पुरेशा सोयी सुविधा नसणे, ग्रंथालय समृध्द नसणे, शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचायाची पदे रिक्त असणे हया समस्या नित्याच्याच झालेल्या आहे. दरवर्षी प्रवेश उशिरा झाल्यामुळे अभ्यासक्रम योग्य प्रकारे राबविता येत नाही. बयाच विनाअनुदानित महाविद्यालयांमध्ये प्राध्यापक शिक्षक व शिक्षक कर्मचाऱ्यांना अत्यल्प वेतन दिले जाते याचा विपरित परिणाम शिक्षक प्रशिक्षणाच्या दर्जावर होतांना दिसून येतो. बदलत्या सामाजिक,आर्थिक स्थितीबरोबरच सामजस्य भविष्य काळातील गरजांची पूर्ती ,शासकीय आणि विद्यापीठ स्तरावरील समस्या ,एन.सी.ई.आर.टी.आणि नव्याने स्वायत्तता प्राप्त झालेल्या एन.सी.टी.ई च्या अटींची पूर्तता विद्यार्थ्यांची बदलती मनोवृत्ती ,प्रशिक्षित विद्यार्थ्यांची वाढती बेकारी अशा अनेक आव्हानांना प्रशिक्षण महाविद्यालयांना भविष्यात तोंड द्यावे लागणार आहे.

शिक्षक प्रशिक्षणाची गरज :

शिक्षक प्रशिक्षण म्हणजे औपचारिक व अनौपचारिक कृती व अनुभवांचा साठा जो व्यक्तीला अहर्ता प्राप्त करण्यास, व्यावसायिक जबाबदारी ओळखण्यास मदत करतो व्यक्तीला ज्ञान हे यंत्राव्दारे मिळते पण चांगले संस्कार शिक्षकच करू शकतो, आणि आता शिक्षक घडविण्यासाठी तसेच शिक्षणाची उदिदष्टे साध्य करण्यासाठी शिक्षक प्रशिक्षणाची नितांत गरज आहे. शिक्षकाच्या अंगी विविध प्रकारची कौशल्ये,क्षमता,मूल्ये,सेवाभाव,स्व-प्रेरणा ,स्व-निर्णयक्षमता निर्माण करावयाच्या आहेत. प्राथमिक शिक्षण, माध्यमिक शिक्षण, उच्च माध्यमिक शिक्षण व उच्च शिक्षण स्तरावर विविध गुणसंपन्नतेचे शिक्षक निर्माण करण्यासाठी शिक्षक शिक्षणाची गरज आहे.

शिक्षक प्रशिक्षणाची ध्येय आणि उदिदष्टे :

शिक्षणाच्या गरजा पूर्ण करणे तथा शिक्षक सर्वगुणसंपन्न निर्माण करणे हयासाठी शिक्षक प्रशिक्षणाची खालील ध्येय ठरविण्यात आलेली आहेत.

- शिक्षकांमध्ये अध्ययन - अध्यापनातील कौशल्य रूजविणे
- शिक्षकांमध्ये व्यावसायिक आत्मनिर्भरता निर्माण करणे.
- भविष्यकालीन समाजाचे चित्र वा दृष्टिकोन शिक्षकांमध्ये विकासित करणे
- लोकशाही,सर्वधर्मसमानता,सामाजिक मूल्ये या बाबींची शिक्षकांत रूजवणूक करणे.
- शिक्षक शिक्षणाचा कार्यक्रम आणि सामाजिक गरजा यांचा संबंध लक्षात आणून देणे .
- शिक्षकांमध्ये मूल्ये,ज्ञान वृत्ती अभिरूची रूजविणे
- समाजातील विविध घटकांचा समाजपरिवर्तनासाठी सहभाग वाढविणे

शिक्षक प्रशिक्षणाची उदिदष्टे :

- शालेय विषयाचे ज्ञान मिळविणे ,
- स्व अस्मितेची जपणूक करणे
- पालक व विद्यार्थी यांच्या समस्या निराकरणाचे ज्ञान देणे
- कृती,निरीक्षण,अनुमान,सामान्यिकरण या मानसिक शक्तींची क्षमता वाढविणे
- जबाबदारीची जाणीव करून देणे
- मानसशास्त्रीय तत्त्वांचा अभ्यास करणे
- भारतीय समाजाचे स्वरूप समजून घेणे
- भारतीय शिक्षणातील विकासाची दखल घेणे

शिक्षक हा भावी पिढीचा शिल्पकार असल्या हा भावी पिढीचा शिल्पकार असल्यामुळे शिक्षक शिक्षणाची ध्येये व उदिदष्टे तितकीच प्रभावी अशी ठरविण्यात आलेली आहे.

शिक्षक प्रशिक्षणातील नविन आव्हाने व समस्या :

1) प्रशिक्षित प्रशिक्षकांचा अभाव, 2) विषय ज्ञान व आशय ज्ञानाची कमतरता, 3) भावनिक बुध्दिमत्तेचा अभाव,4) प्रवेश प्रक्रियेतील विलंब, 5)पायाभूत सुविधांचा अभाव, 6) सेमीस्टर पध्दतीमुळे येणारा कामाचा ताण,7) माहिती तंत्रज्ञान वापरण्याबाबतची उदासिनता, 8)संपूर्ण गुणवत्ता विकासाचा अभाव, 9) प्रात्यक्षिक कार्यामधील अडचणी,10) कौशल्ये विकासनाचा अभाव,वस्तुनिष्ठ मूल्यमापनाचा अभाव, 11)ज्ञानाचे प्रसारण क्षमतेचा अभाव,12) ज्ञानाचे प्रसारण क्षमतेचा अभाव, 13) संख्यात्मक वाढीमुळे गुणात्मक दर्जाची झालेली घसरण,14) बी.एड.महाविद्यालयांची वाढलेली अमाप संख्या,15) परिपूर्ण कौशल्याचा अभाव,16) सराव पाठासाठी शाळेची कमतरता, 17) पात्रताधारक प्रशिक्षित प्रशिक्षकाची कमतरता.

समारोप :

शिक्षणपध्दतीचे यश बहुतांश शिक्षकांच्या गुणवत्तेवर अवलंबून असते. आणि अशा शिक्षकांची गुणवत्ता प्रशिक्षणाच्या दर्जावर असते. त्यामुळे आजच्या शिक्षक शिक्षणावर प्रकाश टाकला असता काही अपवाद वगळता शिक्षण शिक्षण कार्यक्रमाची गुणवत्ता घसरल्याचे जाणवते.प्रचलित सिक्षण पध्दती लवचिक नाही व गतिमानही नाही कारण शिक्षक शिक्षणाची वर्तमान उदिदष्टे ती पूर्णपणे साध्य करू शकत नाही ही उणीव

वेगवेगळया आयोग व विविध अभ्यास समित्यांनी वेळोवेळी दाखवून दिली आहे. सर्व शिक्षक वर्ग ,शिक्षण तज्ञ, शिक्षक शिक्षणातील विविध कार्यवाहीन्या यांनी याबाबत आवश्यक पाऊले उचलून शिक्षक शिक्षणामध्ये गुणवत्ता व सुधारणा कशी करता येईल ही बाब आजच्या परिस्थितीत अत्यंत महत्वाची आहे.कारण यातच उद्याचे राष्ट्राचे भवितव्य दडलेले आहे.

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1) कांबळे मोहन,लोंढे गौतम, बांधीलकीयुक्त शिक्षक निर्मिती : शिक्षक प्रशिक्षणा समोरील आव्हाने , म.रा.मा.शि.प्र.,नांदेड डिसेंबर,2010
2) पुणेकर माधव,निकोसे राजेंद्र, ,शिक्षक शिक्षण अंतरंग आणि आव्हाने ,इनसाईट पब्लिकेशन,नाशिक,प्रथमावृत्ती जून 2012

Entrepreneurship Education in India

***Dr Amit Verma,**
Assistant Professor,
Department of Commerce, Kalicharan PG College, Lucknow (UP)

Abstract
The growing demand of Entrepreneurship education is everywhere in the world. Many people think that Entrepreneurship is starting the business enterprise but how they should start their enterprise. Whether this should be really taught through education? Then one question arises in the mind what is entrepreneurship education? What is the role of Entrepreneurship Education? What we teach in entrepreneurship education? What do we know about the relevancy, social usefulness and the efficiency of our initiatives and practices in entrepreneurship education? The present study addresses the concept and need of entrepreneurship education, role and importance of Entrepreneurship Education and the various challenges which are hindering the future of entrepreneurship education. The study also provides the future steps for fostering entrepreneurship education**.**

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurship education, Challenges, fostering entrepreneurship education

Introduction

Entrepreneurship Education is considered to be a major source of social and economical value creation and it is supported by the government also and there has been an increase in the number of programs at university level in the past years so people can start their own enterprise. There has been pedagogical research about entrepreneurship education final goals, its impact and its method is recognized as an important field in entrepreneurship. According to the **Naia and al.(2014)** most researches produce knowledge about **What** to teach in entrepreneurship, **What** kind of activities or methods or **For Which Results** (impact studies). But there is interesting question **WHY** we should teach entrepreneurship it means. What **are the final goals of entrepreneurship education**? Does entrepreneurship education indicate a new way of learning?

Polak(1973) suggested that society is "pulled forward by its own magnetic images of an idealized future and pushed from behind by its realized past", we tried to investigate "pull-forward" creative visions of the future that are carried out by teachers, researchers, students in entrepreneurship as well as entrepreneurs and coaches in entrepreneurship.

REVIEW OF LITERATURE

Sexton and Bowman (1984), Hills (1988) & Fiet(2000) in their study focused that the absence of a unified, accepted theory or definition of entrepreneurship education is a problem that remains to be solved .

According to the Nystrom(1995) The entrepreneur is "a visionary activist" manages to create the future, on the of its vision and holistic guiding images of future possibilities.

Gibb (2002) said that future entrepreneurs need to be socialized within the entrepreneurial ecosystem, we haven't found any clear indication in the literature about WHERE entrepreneurship education should take place: in what kind of educational institution or specific learning environment?

Fayolle and Gailly (2008) emphasized that a precise definition of entrepreneurship is lacking as a teaching field, where philosophical conceptions about teaching, the role of the teacher and the students should be clarified in each course.

Hindle (2010), on a proposition of Gartner who launched this original initiative, develops and tests a comprehensive model of entrepreneurial process utilizing content analysis of the book The Republic of tea, How an Idea Becomes a Business? This text presents in detail a venture creation and how the founders dreamed of their future company.

According to the Martin, McNally and Kay (2013) entrepreneurship education has a global positive effect on entrepreneurial knowledge, skills and intentions as well as on the number of start-ups and their performance.

METHODOLOGY

The study is based on the secondary data which has been collected through reports, books, research papers and websites etc.

OBJECTIVES

There are the following objectives of the present study:

1) To understand the concept of Entrepreneurship Education.
2) To identify the need of Entrepreneurship Education.
3) To study the role of Entrepreneurship Education.
4) To study the relevance of Entrepreneurship Education.
5) Challenges of Entrepreneurship Education.
6) Future Steps for Fostering Entrepreneurship Education

1) Concept of Entrepreneurship Education

The concept of Entrepreneurship Education can be understood with the help of following definitions given by different researchers and authors:

According to the Fayolle,et al.(2006) entrepreneurship education is any pedagogical program or process of education for entrepreneurial attitudes and skills. This definition reveals that for inculcating the entrepreneurship in the individuals, entrepreneurial attitudes and skills should be present in their education.

The term entrepreneurship education has been defined to focus more on the specific context of setting up a venture and becoming self-employed (QAA, 2012).This definition says that entrepreneurship education include how the particular individual can set his own venture and can earn his own bread and butter.

Teaching entrepreneurship means an occupationally oriented approach aiming at giving budding entrepreneurs the requisite knowledge and skills. According to the Kyro(2005) teaching "through" means a process based and often experiential approach where students go through an actual entrepreneurial learning process.

Bruyat and Julien (2001) state that entrepreneurship is as much about the change and learning that the individual entrepreneur experiences by interacting with the environment as the change and value creation the entrepreneur causes through his/her actions. Learning and value creation are thus seen as two main aspects of entrepreneurship. It forms the basis of a resulting definition of entrepreneurial education leaning on value creation as a main goal for students. Letting students try to create value to outside stakeholders will then result in development of entrepreneurial competencies, regardless of whether successful value creation is being achieved or not.

Entrepreneurial education definition proposed by Danish Foundation for Entrepreneurship (Moberg et al., 2012, p.14):"Content, methods and activities supporting the creation of knowledge, competencies and experiences that make it possible for students to initiate and participate in entrepreneurial value creating processes".

2) Need of Entrepreneurship Education

The main goal of most entrepreneurial education is to develop some level of *entrepreneurial competencies*. Entrepreneurial competencies are defined here as knowledge, skills and attitudes that affect the willingness and ability to perform the entrepreneurial job of new value creation.

3) Role of Entrepreneurship Education

Entrepreneurship education plays important role in national development. It is a planned training that provides an individual with relevant knowledge and skills in a particular occupation which will enable him to become an owner or a manager of a commercial undertaking or enterprise thereby contributing significantly to national development. It is through the process of entrepreneurship education that good and creative entrepreneurs are developed to create a strong economy for the nation. It is also seen that entrepreneurship education provides the key to rapidly address the issues of chronic unemployment and lack of jobs. Therefore we can say that entrepreneurship education provides opportunity for the production of knowledge based entrepreneurs who will surely move the nation's economy forward.

4) Relevance of Entrepreneurship Education

In his studies Kuratko(2005)said that entrepreneurial education has seen worldwide exponential growth in higher education institutions. Entrepreneurial education has become an important part of both industrial and educational policy in many countries (Hytti and O'Gorman, 2004).The relevance of Entrepreneurship can be understood as under:

1) Entrepreneurship Education is seen as a major engine for economic growth and job creation.

2) Entrepreneurial education is also frequently seen as a response to the increasingly globalized, uncertain and complex world we live in, requiring all people and organizations in society to be increasingly equipped with entrepreneurial competencies (Gibb, 2002).

3) Entrepreneurship Education is providing entrepreneurial skills and abilities to the people.

4) Entrepreneurship Education gives economic success to individuals.

5).With the help of entrepreneurship education people can make a difference to society.

6) Entrepreneurship Education helps in employee creativity and joy which is essential for the performance of new and existing organizations.

5) Challenges of Entrepreneurship Education

There are challenges which are faced by Entrepreneurship Education are as follows:

i) Today most of the entrepreneurship programmes are lacking contact with business enterprises.

ii) Economic and institutional frameworks are unfavourable to entrepreneurial activity.

iii) There is gap between skills and jobs and it is gradually widening.

iv) Embedding entrepreneurship education requires new models, framework and paradigms.

v) All teachers involved in entrepreneurship education are not proficient with practical knowledge of the Industry.

vi) Passive modes of learning do not meet requirements of the real life.

vii) Today Many Educational Institutes imparting entrepreneurship education facing multiple issues like faculty shortage, poor regulatory mechanism, governance and accountability.

viii) Promoters of Entrepreneurship Education not concerned about infrastructure.

6) Future Steps for Fostering Entrepreneurship Education:

The following steps should be taken in future to nurture the entrepreneurship education:

1) Students should not be given only theoretical knowledge they should be taken out classroom and they should be engaged with business enterprises through visits and sharing experiences of successful business entrepreneurs.

2) It is very essential to create and sustain the entrepreneurial ecosystem.

3) Entrepreneurship Education should be better linked with practice to ensure future skills to match existing jobs.
4) Entrepreneurship education should be interdisciplinary; it should develop multiple dimensions, such as employability and sociability.
5) To train, enable and motivate educators & to enhance entrepreneurial spirit and culture
Teachers should be sent to the industries so they can get practical exposure which they can share with the students in the classroom.
5) Active modes of learning should be introduced in Entrepreneurship Education.
6) Government should take step forward and make a regular check to the institutes imparting entrepreneurship education and also see that adequate infrastructure is provided by the promoters.
7) Institutes imparting Entrepreneurship Education should take steps to encourage research in entrepreneurship through joint research projects with Academics, Industries and foreign Universities.
8) There is a need for policy makers to have a strong commitment to entrepreneurship and the development of entrepreneurship cultures should be in the agenda of school, colleges and universities to support and promote entrepreneurship among students.
9) There needs to be the creation of a multidisciplinary Entrepreneurship Culture in Indian school/colleges/universities as a required action to be involved in strategies for promoting entrepreneurship in universities.
10)In future there should be greater awareness of the need to develop and establish progression models for entrepreneurial education, rather than continuing the quest for a one size fits all approach to entrepreneurial education.
11) Teachers should have access to classifications, frameworks and other support material allowing them to pick and choose from a large variety of pedagogical tools and methods allowing them to more quickly identify and get a teaching style appropriate to their own students for entrepreneurship education.
The above steps will bring a remarkable change in the area of entrepreneurship education in India which will show positive impact and significant contribution to our developing nation.

Conclusion

Entrepreneurship is thus considered as the process of creating something new with value by devoting the necessary time and effort. Today people really need entrepreneurship education and It should not be limited to the graduation and post graduation level, it should be taught at every level it means that at Primary, Secondary and at higher level compulsorily. By 2022, we will see much greater penetration of entrepreneurship education throughout society because it is considered as a vehicle of economic development and prosperity.

References

1. Bruyat, C. & Julien, P.-A.(2001).Defining the field of research in entrepreneurship. *Journal of Business Venturing,* 16**,** 165-180.
2. Fayolle,A., Gally B., And Lassas-Clerc,N.(2006).Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: a new methodology, Journal of European Industrial Training, 30(9): 701-720.)
3. Fayolle, A., Gailly,B.(2008).From craft to science: Teaching models and learning processes in entrepreneurship education, Journal of European Industrial Training, Vol. 32 Iss: 7, 569 – 593.

4. Fiet,J.(2000).The theoretical side of teaching entrepreneurship, Journal of Business Venturing, 16: 1, 1–24.
5. Gibb,A.(2002).In pursuit of a new "enterprise" and "entrepreneurship" paradigm for learning: creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge, International Journal of Management Reviews, 4(3), 233-269.
6. Hills,G.(1988).Variations in university entrepreneurship education: an empirical study of an evolving field', Journal of Business Venturing, 3: 2, 109–122.
7. Hytti, U. & O'gorman, C.(2004).What is "enterprise education"? An analysis of the objectives and methods of enterprise education programmes in four European countries. *Education+ Training,* 46**,** 11-23.
8. Kyro,P.(2005).Entrepreneurial learning in a cross-cultural context challenges previous learning paradigms. *In:* Kyro, P. & Carrier, C. (eds.) *The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-Cultural University Context.* Hameenlinna: University of Tampere.
9. Kuratko, D. F.(2005).The emergence of entrepreneurship education: Development, trends, and challenges. *Entrepreneurship Theory and Practice,* 29**,** 577-597.
10. Martin B. C., Mcnally J. J., & Kay M. J.(2013).Examining the formation of human capital in entrepreneurship: A meta-analysis of entrepreneurship education outcomes, Journal of Business Venturing, 28(2), 211-224.
11. Moberg, K., Stenberg, E. & Vestergaard, L.(2012).Impact of entrepreneurship education in Denmark - 2012. Odense, Denmark: The Danish Foundation for Entrepreneurship – Young Enterprise.
12. Naia, A., Baptista, R., Januario, C. And Trigo,V.(2014).A systematization of the literature on entrepreneurship education,Challenges and emerging solutions in the entrepreneurial classroom, Industry and higher education, 28:2, April 2014, 79–96.
13. Nystrom H.(1995).Creativity and entrepreneurship in FORD, C.M. GIOLA; D.A. (ed) Creative action in organizations, Sage Publications.
14. Polak F.(1973).The Image of the Future, Elsevier Scientific Publishing Company Amsterdam.
15. QAA(2012).Enterprise and entrepreneurship education: Guidance for UK higher education providers. Gloucester, UK: The Quality Assurance Agency for Higher Education.
16. Sexton,D.,&Bowman,N.(1984).Entrepreneurship education:suggestions for increasing effectiveness, Journal of Small Business Management, 22: 2, 18–25.
17. https://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf
18. https://www.schooleducationgateway.eu/downloads/entrepreneurship/40.1%20OECD%20(2014)_BGP_Entrepreneurship%20in%20Education.pdf
19. https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01089398/document
20. https://www.effectuation.org/wp-content/uploads/2017/06/Personal-views-on-the-future-of-entrepreneurship-education-1.pdf
21. http://jmpp.in/wp-content/uploads/2016/01/Shweta-Manoj-Kumar.pdf

सद्यस्थितीत शिक्षक शिक्षण संस्थाची जबाबदारी व आव्हाने

Mr. Dnyandeo Dhondiba Ghuge
Asst. Professor
Kamdhenu College of Education
Jatwada Road, Aurangabad.
Mob. No. 9921470238
Email- ghugednyandeo@rediffmail.com

Mr.Harishchandra Vithalrao salgar
Asst. Professor
Kamdhenu College of Education
Jatwada Road, Aurangabad.
Mob. No. 9767412866
Email- hvsalgar92@Gmail.com

सारांश :— बदलत्या सद्यस्थितीत जागतिक गरजा भागविण्यासाठी व परिवर्तनाला समोरे जाण्यासाठी शिक्षक सक्षमशिल घडविणे ही शिक्षक शिक्षण संस्थाची अतिशय महत्वाची जबाबदारी व गरज आहे. शिक्षक प्रशिक्षणातून प्रशिक्षणार्थ्यांचा खऱ्या अर्थाने आज सर्वांगिण विकास होतो का? आजच्या परिस्थितीत शिक्षक शिक्षण संस्थामध्ये दिले जाणारे प्रशिक्षण उद्योन्मुख प्रवाहाला समोरे जाईल का? हे मोठे आव्हानच आहे.

आजच्या तंत्रज्ञानाच्या युगात विकासाकडे, प्रगतीकडे जाण्याचा कल व क्षमता प्रशिक्षणार्थ्यांत निर्माण होणे आवश्यक ठरते. त्यासाठी प्रत्येक शिक्षक शिक्षण संस्थानी आपली जबाबदारी लक्षात घेऊन प्रशिक्षणार्थ्यांत ICT चा वापर कसा वाढेल याचा विचार करणे गरजेचे आहे. शिक्षक शिक्षण हे ज्ञानासाठी भविष्याच्या उज्ज्वलतेसाठी, सहजीवनासाठी , मानवतेसाठी, व्यक्तिमत्व विकासासाठी अभिरूची कौशल्याचा विकास व विज्ञान तंत्रज्ञानाचा वापर करून शिक्षक शिक्षणाच्या गुणात्मकतेवर शिक्षक शिक्षण संस्था धनात्मक परिणाम करू शकतात. ज्ञानाच्या प्रस्फोटामुळे शिक्षण क्षेत्रातील समस्या वाढल्या आहेत त्यांच्या निराकरणासाठी शिक्षक प्रशिक्षणार्थ्यांत संशोधनवृत्ती विकसित होणे आवश्यक ठरते तसेच समाजातील सद्यस्थितीचा विचार केल्यास समाजातील अनाचार,भ्रष्टाचाराला आळा घालण्यासाठी शिक्षक शिक्षण संस्थाची खुप मोठी जबाबदारी आहे.

शिक्षक शिक्षण संस्थामधून असे प्रशिक्षण दिले गेले पाहिजे ज्यातून प्रमाणिकपणे काम करण्याची,उत्साह, संशोधनवृत्ती, जबाबदारी, कर्तव्यदक्षता इत्यादी गुणांचा विकास करून राष्ट्रनिर्माण करण्यामध्ये आपले योगदान आहे हे उदिष्टे प्रत्येक शिक्षक प्रशिक्षण संस्थेने ठेवले पाहिजे.

प्रस्तावना:—

जसे शिक्षक तसे विद्यार्थी व जसे शिक्षक तशी शाळा या उक्तीप्रमाणे विद्यार्थी जर घडवायचे असतील तर प्रथम चांगले शिक्षक घडविणे आवश्यक आहे आणि ही जबाबदारी शिक्षक शिक्षण संस्थाची आहे. शिक्षक शिक्षण संस्थानी आपली जबाबदारी चोखपणे पार पाडली तर आपणास माहितच आहे की शिक्षक शिक्षणाने हे सिध्द होते की,प्रशिक्षणाने आदर्श शिक्षक घडतात म्हणजेच सुरूवातीच्या काळात ही म्हण प्रचलित होती की, शिक्षक जन्मावा लागतो ही म्हण आता रसातळाला पोहचली आहे.

बदलत्या जागतिकीकरणाच्या युगात सद्यस्थितीत गरजा भागविण्यासाठी व या परिवर्तनाला सामोरे जाणारे शिक्षक घडविणे काळाची नितांत गरज बनली आहे. देशाची प्रगती व विकास हा देशातील सर्व नागरिकावर अवंलबून असतो. आदर्श नागरिक हे शाळा या पवित्र ज्ञान मंदिरातून घडत असतात. म्हणून म्हणता येईल की, शिक्षक हा शिक्षण पध्दतीचा कणा असतो. शिक्षण प्रक्रिया ही सर्वसमावेश व सातत्यपूर्ण चालणारी प्रक्रिया आहे. म्हणून भविष्यातील आव्हाने शिक्षक शिक्षण संस्थानी पेलायची आहेत. ही संपूर्ण जबाबदारी त्यांची आहे.

शिक्षक शिक्षणाची गरज:—

सद्यस्थितीत समाजातील परिस्थिती पाहता समाजात वाढणारे अत्याचार, भ्रष्टाचार, लाचखोरी, लबाडी यांना नष्ठ करणे गरजेचे आहे त्यासाठी मूल्यधिष्ठीत नागरिक निर्माण करणे काळाची गरज आहे. ही गरज पूर्ण करण्यासाठी मूल्यधिष्ठित शिक्षणक्रम शिक्षक शिक्षणातून राबवून पूर्ण करता येईल. त्यामुळे शिक्षकांचे अनूकरण व अभ्यासक्रमातील मूल्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये ही मूल्ये रूजतील व राष्ट्रविकासाला

याची खुप मोठी मदत होईल. दिवसेंदिवस ज्ञानाचा प्रस्फोट होत आहे परिणामी समाजात गरजाची वाढ होत आहे. त्या पूर्ण करण्यासाठी शिक्षक शिक्षणातील समस्यांची गरज लक्षात घेवून त्याची परिपूर्ती केली पाहिजे.

शिक्षक शिक्षणाचे महत्त्वः—

१. राष्ट्रीय एकात्मता शिक्षक शिक्षणातून जोपासली जाते.
२. राष्ट्रीय एकात्मता निर्माण करणारा अभ्यासक्रम तयार करण्याचे उदिष्टे शिक्षक शिक्षणात ठरविलेले असते.
३. बदलत्या परिस्थितीत समाजाच्या गरजा लक्षात घेवून शिक्षक शिक्षणात ICT वापर करून E-Learning, Tele conferencing आणि Virtual Classroom या सारख्या तंत्रज्ञानाच्या वापरातून शिक्षक शिक्षण समस्यांचे निराकरण केले जाते.
४. आंतरजाळामूळे संपूर्ण जग जवळ आले आहे त्यामूळे संस्कृतीची आंतरक्रिया वाढली असून याची पूर्तता शिक्षक शिक्षणातून होते.

शिक्षक शिक्षणाची उदिष्टेः—

१. समाजाच्या बदलत्या परिस्थितीचा अभ्यास करणे.
२. शिक्षक शिक्षणाच्या उद्योन्मुख परिस्थितीचे अध्ययन करणे.
३. बदलत्या परिस्थित शिक्षक शिक्षणातील अडचणीचा अभ्यास करणे.
४. सद्यस्थित बदलत्या प्रवाहात शिक्षक शिक्षणाच्या भूमिकेची उपयुक्तता तपासणे.
५. शिक्षक शिक्षणातील अडचणीवर उपाय सूचविणे.

शिक्षक शिक्षणाची जबाबदारीः—

१. शिक्षक शिक्षण संस्थाचा संबंध समाजातील विविध घटकाशी असतो ही जबाबदारी शिक्षण संस्थानी ओळखून पार पाडावी.
२. समाजातील उद्योन्मुख प्रवाह समजून घेवून तसे बदल करण्याची जबाबदारी शिक्षक शिक्षण संस्थाची आहे.
३. समाजातील आव्हाने पेलण्यासाठी शिक्षक शिक्षण संस्थानी सक्षम शिक्षक घडविणे ही त्यांची जबाबदारी आहे.

शिक्षक शिक्षणातील आव्हाने/समस्याः—

१. राष्ट्रीय एकात्मता मूल्यांचा अभाव.
२. समाजात निर्माण होणारे ताण तणाव.
३. अत्यावश्यक भौतिक सोईसुविधांचा अभाव.
४. आधुनिकता आणि पारंपारिकता यातील संघर्ष.
५. स्पर्धा आणि संधीची समानता सद्यपरिस्थितीत एक आव्हान.

उपाययोजनाः—

१. शिक्षक शिक्षण संस्थानी संख्यात्मकतेपेक्षा गुणात्मकतेला प्राधान्य द्यावे.
२. शिक्षक शिक्षणात पारंपारिकता व आधुनिकता यांचा समन्वय साधून मनोरंजनात्मक व आनंददायी अध्यापनाला वाव द्यावा.
३. सद्यस्थितीचा विचार करून सर्व शिक्षक शिक्षण संस्थानी आधुनिक साधने व तंत्रयुक्त अशी Virtual Classroom ची निर्मिती करावी.
४. शिक्षक शिक्षणातून सर्वांगिंण विकास व समान संधी मूल्याधिष्ठीत शिक्षण याचा स्विकार करणे.
५. सर्व शिक्षक शिक्षण संस्थानी राष्ट्रनिर्माण हे उदिष्ट साध्य करण्याचा प्रयत्न करावा.

६. समाजातील सर्व आव्हाने पेलण्यासाठी, माहितीसाठी अध्ययन, कृतीसाठी अध्ययन, सहजीवनासाठी अध्ययन आणि मानवतेसाठी अध्ययन या चार स्तंभाचा उपयोग शिक्षक शिक्षण संस्थानी करावा.

संदर्भ सुचीः—

१. नागपूरे ब.रा.(१९९०), 'शिक्षण प्रवाह', पूणेः महाराष्ट्र. रा.शै.सं.व प्रशिक्षण परिषद.
२. सांगोलकर ए.सी.(२०११), 'नविन जागतिक समाजातील शिक्षणाचे विचार प्रवाह', नाशिक :इनसाईट पब्लिकेशन.
३. दुनाखे अरविंद (२००९), 'शिक्षक प्रशिक्षण', पूणेः नित्य नूतन प्रकाशन.
४. कुलकर्णी, विश्वंभर आणि काळदाते सुधा (२००७), 'उदयोन्मुख भारतीय समाज, संस्कृती आणि शिक्षण,' पुणे : विदया प्रकाशन.

आधुनिक शिक्षा मे इंटरनेट की भूमिका

गोपाल बाजीराव खोपडे

एम.ए.(हिंदी), बी.एड.

मत्स्योदरी अध्यापक विद्यालय, जालना.

प्रस्तावना

भारत मे हमे शिक्षा प्राचीन काल से मिल रही है, और आज भी हमे शिक्षा मिलती है। प्राचीन शिक्षा मे गुरुकुल पद्धती से हमे शिक्षा मिलती थी, उस समय हमे अपना घर त्यागना पडता था और आचार्योंके समिप आश्रम मे रहकर शिक्षा लेनी पढती थी, भारत प्राचीनतम शिक्षा का अंगन रहा है। जैसे प्राचीन विश्वविद्यालय यहा थे उसमे नालंदा, तक्षशिला, काशी ऐसे विश्वविख्यात ख्यातनाम विश्वविद्यालय भारत मे थे। इस प्रकार हम कह सकते है की भारत की प्राचीनतम शिक्षा पूरे विश्व मे प्रसिद्ध और ख्यातनाम थी।

शिक्षा का अर्थ

शिक्ष् इस संस्कृत धातूसे शिक्षा का अर्थ अध्यापन करना, ग्यान मिलना ऐसा है। इस धातूसे 'शिक्षा' ऐस शब्द तयार हुआ। आंग्रेजी मे 'शिक्षा' इस शब्द को 'Education' ऐसा कहते है। इसमे E= Out of और duco=lead यह लॅटीन धातूसे शब्द तयार हुआ है।

जैसे हमने शिक्षा का अर्थ देखा वैसे हम प्राचीन युग से आधुनिक युग की ओर बड रहे है। जैसे प्राचीन शिक्षा मे साधनों की कमी थी पर आज हमने आधुनिकता को स्विकारा है। उसमे नई शिक्षा पद्धतीयों का उपयोग होने लगा है। जैसे की २१ वी सदी का कंप्युटर जैसे साधनों का उपयोग अध्यापन कार्य मे करने का प्रयास कर रहे है। जिससे अध्यापन कार्य शिक्षा पद्धती मे बदलाव आया है। शिक्षा पद्धती मे कंप्युटर का उपयोग करणे से वास्तविकता, वस्तुनिष्ठता आई है। इसी प्रकार २१ वी सदी मे आधुनिक शिक्षा पद्धती मे इंटरनेट जैसे माध्यमों का उपयोग हम कर रहे है।

शिक्षा मे इंटरनेट के उपयोग

इंटरनेट के उपयोग के बारे मे हम भली भाती जाणते है। पीछले २० वर्षों मे technology की बहुत ज्यादा प्रगती हुई है जिसके दौरान डेक्सटॉप कंप्युटर और इंटरनेट का विकास किया गया।

शिक्षा के क्षेत्र मे इंटरनेट के लाभ

१. पारस्पारिक क्रिया

इंटरनेट ऑनलाईन शिक्षा के कार्यक्रम, स्तर और विधी दोनो मे पारस्पारिक क्रिया प्रधान करते है। पारस्पारिक क्रिया कक्षा – कक्षा मे शिक्षार्थीयों और प्रशिक्षकों विचारों का आदान प्रदान करने मे समर्थ बनाती है।

२. वेब शिक्षक

वेब शिक्षक जिसने अपनी हस्त कला को बढिया ढंगसे सीख रखा है, उनके पास आगे बड रही technology को अनुकुल बनाए जा सकने वाला हास्तानंतरित किए जाने योग्य कौशल्ये और ज्ञान होगा। ऐसे अस्थिर हस्तान्तरीत किये जाने वाले ज्ञान का लाभ स्पष्ट रुप से प्रत्यक्ष है।

३. दुरस्थ शिक्षा

जैसे जैसे इन्टरनेट का खर्च घट रहा है बहुतसे यूनिवर्सिटी कक्षा के लाभो को दूरस्थ शिक्षा की व्यवस्था मे लाने के ढंग ढूंढ रहे है।

४. स्वतंत्र अधिगम

इन्टरनेट स्वतंत्र रुप से सिकने के अवसर प्रदान करता है। आधुनिक वेब आधारित अधिगम और कंप्युटर का प्रयोग छात्रो को अनुदेशन देने के ढंग मे आधअरभूत परिवर्तन किये जाने का साधन प्रदान करता है। ICD-ROM

और कार्य पुस्तको के साथ संयुक्त किया गया बहुमाध्यम अधिगम बहु माध्यमों के पुर्व शैक्षिक सामर्थ्योंका उपयोग करते हुए किसी कोर्स की आवश्यक धारणाओ की जाँच करणे का प्रयास करता है।

५. वेब आधारित शिक्षण और शिक्षा

जानकारी आधारित साईटों के साथ एकीकृत कीये जाने पर शिक्षा की बढती हुई मांग और नई तकनीकों द्वारा छात्रो की बढती हुई अभिप्रेरणा को ध्यान मे रखते हुए वेब आधारित शिक्षण और शिक्षा मे प्रभावशिलता पर गंभिर रुप से विचार किए जाने की आवश्यकता है।

६. योग्यताओं का प्रयोग

इंटरनेट शिक्षा प्रक्रिया के उच्च स्तर का अर्थ है सिखने मे योग्यताओं का विशिष्ट प्रयोग करना।

७. ऑनलाईन शिक्षा का तीव्र विकास

वर्तमान मे ऑनलाईन शिक्षा का इतनी तेजी से विकास हो रहा है की इसका अनुसरन करना बहुत कठीण हो गया है। पुर्व अनुमान किया गया है की योग्य ऑनलाईन शिक्षकों की भारी रुप से कमी हो गई है। इंटरनेट द्वारा शिक्षण संस्थान अपने उन शिक्षकों को प्रशिक्षित कर सकते है और उनकी प्रतिभाओं का लाभ उठा सकते है जो पारस्पारिक व्यवस्थाओ बढावा देते है।

प्राद्योगिकी – वर्धित शिक्षा

प्राद्योगिकी वर्धित शिक्षा का लक्ष समय. स्थान एवं गती से मुक्त, व्यक्ती व संगठनों से संबंधित इ-शिक्षा के तरीकों के लिए सामाजिक तकनिकी नवाचार प्रधान करना है। इसलिए टीइएल का क्षेत्र प्राद्योगिकी माध्यमसे शिक्षा की किसी भी गतीविधियों के समर्थन मे लागु होता है।

शैक्षिक प्राद्योगिकी जैसे शब्दों के साथ-साथ आम तौर पर इस शब्द का इस्तेमाल १९८० के दशक के कंप्युटर आधारीत प्रशिक्षा या कंप्युटर सहाय्यता प्राप्त अनुदेशन की अपेक्षा अधिक व्यापक अर्थ मे शिक्षा मे प्राद्योगिकी के उपयोग को संदर्भित करने के लिए किया जाता है। यह ऑनलाईन शिक्षा या ऑनलाईन शिक्षा शब्दों से भी अधिक व्यापक है जो आम तौर पर पुरी तरह से वे वेब आधारीत शिक्षा को संदर्भित करते है। उन मामलो मे जहा मोबाईल प्राद्योगिकीयों का इस्तेमाल किया जाता है, वह एम-शिक्षा शब्द और अधिक आम हो गया है। हालाकी, ई-शिक्षा मे भी केवल प्राद्योगिकी से परे कई निहितार्थ है और यह इन प्रणालियों के इस्तेमाल से होनेवाले वास्तविक शिक्षा को संदर्भित करता है।

ई-शिक्षा स्वाभाविक रुप से दूरस्थ शिक्षा एवं नम्य शिक्षा के लिए अनुकूल होता है, लेकिन आमने सामने यह प्रत्यक्ष अध्यापन के साथ भी इसका इस्तेमाल किया जा सकता है, इस मामलेमे आम तौर पर मिश्रित शिक्षा शब्द का इस्तेमाल किया जाता है। ई-शिक्षा के आग्रदूत बर्नार्ड लस्किन का तर्क है की यदी ई-शिक्षा को प्रभावशाली बनाना है तो 'E' अक्षर मे व्यापक अर्थ होने की बात समज मे जरुर आणी चाहीए। लस्किन कहते है की 'ई' की व्याख्या / अनुवाद इस तरह से की जानी चाहीए की इसका अर्थ एक परंपरागत राष्ट्रीय व्याख्या / अनुवाद के रुप मे 'इलेक्ट्रॉनिक' के अतिरिक्त रोमांचक, ऊर्जावान, उत्साही, भावूक, विस्तृत, उत्कृष्ठ एवं शैक्षणिक निकले। इसितरह की विस्तृत व्याख्या इक्कीसवी सदी के अनुप्रयोगो की अनुमती प्रदान करता है और शिक्षा एवं मिडीया मनोविज्ञान को समानता के स्तर पर लाकर खडा कर देता है।

खास तौर पर उच्च शिक्षा के मामले मे, इसकी बढती प्रवृत्ती एक अभासी शिक्षा वातावरण तयार करना है जिसमे एक पाठ्यक्रम के सभी पहेलुओं को पुरी संस्था मे एक सुसंगत उपयोग करता इंटरफेस मानक के माध्यम से नियंत्रित किया जाता है। नए नए ऑनलाईन मात्र महाविद्यालयों के साथ-साथ दिनोदिन बढते भौतिक विश्वविद्यालयों ने विभिन्न स्तर एवं विभिन्न क्षेत्रो मे इंटरनेट के माध्यम से कुछ गिने-चुने अकादमीक उपाधि एवं प्रमाणपत्र कार्यक्रमों को प्रदान करना सुरु कर दिया है। जब की कुछ कार्यक्रमों के तहत छात्रों को कुछ परिसर कक्षाओं या दिशा निर्देशों मे भाग लेने की जरुरत पडती है, लेकीन अधिकांश कार्यक्रमों पुरी तरहा से ऑन लाईन के माध्यम से वितरीत कीया जाता है।

इसके आलावा, कई विश्व विद्यालय ऑनलाईन छात्र सहाय्यता सेवाएँ प्रदान करती है, जैसे ऑनलाईन सलह एवं पंजीकरण, ई-परामर्श, ऑन लाईन पाठ्यक्रम पुस्तक, छात्र प्रशासन एवं छात्र समाचार पत्र. तो यह देखा जा सकता है की ई-शिक्षा अनुप्रयोगों की एक विस्तृत श्रृंखला का वर्णन कर सकता है। यह सहकर्मी की समिक्षा वाले शोध शोध प्रकाशनों मे भी बिलकुल स्पष्ट नही है की किसी तरहा की ई-शिक्षा पर चर्चा की जा रही है।

इसी तरह आज हमने आधुनिक शिक्षा मे इंटरनेट की भूमिका देखी है।

संदर्भ

१. प्रा.सौ. गौरी भालचंद्र खैरे, शिक्षण प्रक्रिया व समाज.

२. हिन्दी टिच एरीया।

३. विकीपिडीया.

Use of Strategies and Techniques for Teacher Education Developed Skill Education in B.Ed. Training

Dr. Kulkarni N.H.
Principal,
R.B.M. College of Education
B.Ed. & M.Ed. College
Hatta, Tq. Basmath, Dist. Hingoli

Abstract:

Most of the teaching method or strategies and techniques have been developed for secondary level to achieve the lower objective of learning. At college and University level teaching lecture method is most commonly used which does not encourage the higher learning our teaching confines to memory level from primary level to university level.

Introduction:

The purpose of higher learning to develop the abilities of criticism appreciation to respect the idea and felling of other to present an ideas and seek clarification. The learner should be able to present his own views techniques of teaching and instruction at college and university level. The following are the main techniques which are used for higher learning.

1) Conference Technique.
2) Seminar Technique.
3) Symposium Technique.
4) Workshop Technique.
5) Panel discussion.
6) Group discussion.
7) Group Teaching.

The details of these techniques have been provided in the present paper.

Conference Technique:

In the area of higher teaching learning, the conference is one of the most important technique it is used to create higher learning situation by using appropriate instructions, techniques. The participant much up a close knit group which consider certain problem in normal and serious fashion. It is becoming increasingly time as conference and workshop tend to involve the participation make up a close knit group which consider certain problem in normal and serious fashion. It is becoming increasingly true as conference and workshop tend to involve ever under cross section of education.

Seminar Technique:

Teaching is continue from conchitianing to introduction. It is organized from memory level to reflective level. One teaching is confined up to memory level even at college and university level. At the most teaching can be organized at but understanding level higher objective of cognative and reflective domains are acchived by creations such condition of learning. As the developed of higher technique of higher education which involves paper reading on theme and followed by the group discussion to clearify the complex aspect of the theme.

Symposium Technique:

Symposium technique is also one of the technique or higher learning also an instruction technique which is used to achieve higher learning and affective learning. The symposium technique which is used to achieve higher general preparing the higher for arraring. The main purpose of symposium is to provide policy, value of understanding.

Workshop Technique:

Education process has two aspects, the critical and practical. The Psychomotar aspect is developed through training teaching is a continuous from conditioning to indoctrination and training is also inclusive in it. The new innovations an practices of education are introduced by organizing workshop in which person are trained to use new practices in their teaching learning process. Workshop is defined as assembled group of ten to twenty five persons who share common interest or problem. The meet together individual and skill of a subject through intensive study, research, practice and discussion.

Panel Discussion Technique:

A discussion to technique of learning is based on the modern theory of organization. The assumption of this theory is that every member of the organization has capacity to initiative and save the problem and bring certain attitude and value to the organization. Thus, interactional technique is the most appropriate in demoeratic way of life. A discussion for small group to definite period for the important question were put by the audiences on the topic.

Group Discussion:

Exchange of ideas between several people is the best process of learing and teaching from one another. It is the classroom environment, discussion, it is the best way of promoting conductive learning and convenient teaching situation. It refers to the method of instruction which give puping an opportunity to express their view or opinions orally on certain issue. It is also involves sharing of ideas and experience, solving problem and promotions with understanding, discussion method is suitable in may situation and can be used in many situation of teaching and learning.

Group Teaching:

Group activity can allow a teacher to give greater individual to pupils than would be possible through whole class teaching. This is achieved by setting group different type of talks. A fundamental group teaching principle to set some group on tasks. These group should be able to independently or with only minimal teaching supersion and support. This free the teacher to give close attention to one group of pupils. Rotating tasks, of this kind will mean that all group and pupils.

Conclusion:

An experience in structure knowledge and skill regarding method of instruction man be compares to maintenance technicians problem. The instructor tools are teaching method. Just as the technique uses some tools more than other. The instructor will use same method more often than other. As is the case with the technique, there will be time when a less used tool will be the exact tool needed for a particular situation the instructor success is determine to a large degree ability organize unatrial and to select and utilize teaching method appropriate to particular topic.

References:

1) Sharma R.A. (2006), Teacher Education, International Publication.
2) Bouner, T and Ellemaye M (1995) Sandwich Publication Education Training Vol. 36.
3) Bainer, T and Ellemave M (1995) Sandwich Publications, imtornis and learning experience Vol. No. 2.
4) www.education.nic.in.

उच्च शिक्षणासमोरील आव्हाने व उपाय

प्रा. डॉ. सय्यद मुजीब मुसा
इतिहास विभाग प्रमुख,
कला महाविद्यालय, बिडकीन,
ता. पैठण, जि. औरंगाबाद.
मो. ९८९०९०६११७

गोषवारा (Abstract) :

ब्रिटिश साम्राज्यापूर्वी हिंदूस्तानातील शिक्षण व्यवस्था ही पारंपारिक व धार्मिक स्वरूपाची होती. आधुनिक काळासारखी शिक्षण व्यवस्था नव्हती. शिक्षणात मानवी मूल्ये, विज्ञाननिष्ठा, ऐहिकता पर्यावरण, समानता, रोजगार इत्यादी गाष्टींचा अभाव होता. काही ठिकाणी दिल्या जाणाऱ्या शिक्षणात न्याय, वैद्यकशास्त्र, ज्योतिष, वेदांत, अलंकार इत्यादी विषय शिकविले जात होते. खेड्यात किंवा ग्रामीण भागात पंतोजीच्या शाळा असत. मंदिर, मठ, सावकाराचा वाडा किंवा श्रीमंत दानशूर व्यतीच्या घरात शाळा भरविली जात होती. लिहीता वाचता येइल यावर भर होता. समाजात कनिष्ठ, गरीब, स्त्रीयांना शिक्षणाचा अधिकार नव्हता.

ब्रिटिश काळात ब्रिटिशांनी व भारतीय समाजसुधारकांनी संबंध भारतात वेगवेगळ्या ठिकाणी लहान-मोठ्या शाळा सुरु केल्या. ब्रिटिशांनी वेगवेगळी कमिशन, आयोगची निर्मिती करुन शिक्षणाचा विकास करण्यावर भर दिला. शाळांबरोबर महाविद्यालय, वैद्यकीय महाविद्यालय, प्रशिक्षण देणारी केंद्रे इत्यादी चालविली.

प्रस्तावना :

१५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर शिक्षणाचा दर्जा खालावलेलाच होता. समाजातील रुढी, परंपरा, विज्ञानाचा अभाव अशा अनेक गोष्टी त्याला जबाबदार होत्या. त्याच बरोबर तत्कालीन शासनकर्त्याचा शिक्षणाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन देखील जबाबदार होता. आधुनिक काळात शिक्षण देणाऱ्या अनेक लहान-मोठ्या संस्था अस्तित्वात असल्या तरी शिक्षणासमोर अनेक अडचणी, आव्हाने असल्याचे दिसुन येते. सदरील संशोधनात्मक लेखत उच्च शिक्षणासमोरील असलेल्या विविध आव्हानांवर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

देशाच्या विकासात भौतिक साधांना जे महत्त्व आहे तेच महत्त्व मानवी संसाधनांना देखील आहे या दृष्टीने प्राथमिक, माध्यमिक शिक्षण महत्त्वाचे आहे पण बऱ्यापैकी लिहिता वाचता येणाऱ्या व्यक्तीचे उत्पादक घटकांत रुपांतर हाते ते उच्च शिक्षणाच्या पातळीवर म्हणूनच स्वातंत्र्याच्या सत्तर वर्षानंतर तरी उच्च शिक्षणाचा आढावा घेणे महत्त्वाचे ठरते. डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांनी भारताला महासत्ता बनवण्याच्या दृष्टीने बघितलेला स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी देशातील उच्च शिक्षणाची गुणवत्ता, स्वायत्तता यात सतत वाढ करणे आवश्यक आहे.

कस्तुरीरंगन आयोग :

भारत सरकारने देशाची नवी शिक्षणनीती ठरवण्यासाठी भारतीय अंतराळ संशोधन संघटनेचे माजी अध्यक्ष के. कस्तुरीरंग याच्या अध्यक्षतेखाली नवा आयोग नियुक्त केला आपल्या शिक्षणात काळानुरुप बदल व्हावे आणि आपली शिक्षण व्यवस्था कायम परिवर्तनशील असावी या करीता राजकारणाी नेते मंडळीने याबाबत सतत जागृता दाखविली पाहीजे यानुसारच १९८९ नंतर म्हणजे स्वातंत्रनंतर २८ वर्षांनी देशाच्या शिक्षण व्यवस्थेत मूलगामी बदल करण्याच्या हेतुने टी.एस.आर. सुब्रमण्यम यांच्या समितीचे राहिलेले अर्धवट काम पूर्ण करण्यासाठी कस्तुरीरंगन आयोग नेमण्यात आला. परंतु या समितीने दिलेल्या अहवालानुसार अपेक्षीत बदल झालेले नाही.

आव्हाने :

१) विना अनुदानित शिक्षण संस्था :

कस्तुरीरंग आयोगानंतर शासनाने कोणताही नवा आयोग नेमला नाही खरे म्हणजे आपल्या देशाचे भवितव्य तरुणांना कशा प्रकारे शिक्षण मिळते यावर अवलंबुन असते. शिक्षणाचे महत्त्व आजच्या काळात तरी कमी लेखुन चालणार नाही. परंतु जवळपास पाव शतकभर केणत्याही सरकारला शिक्षणाचे महत्त्व अधोरेखित करण्यासाठी नवा आयोग नेमण्याची गरज वाटली नाही. त्यामुळे याकाळात शिक्षणापुढे अनेक नवनव्या समस्या उभ्या राहिल्या व यानुसार शिक्षण व्यवस्थेत कोणता बदल करावा याचा विचार करण्याची गरज निर्माण झाली. कारण यानंतर देशात मुक्त अर्थव्यवस्था राबवण्यात आली. मुक्त अर्थव्यवस्थेने देशामध्ये विनाअनुदानित खासगी शिक्षण संस्थाच नव्हे तर विद्यापीठाचे सुद्धा पेव फुटले. या संस्थांना सरकारची अनुमती असली तरी सरकारचे अनुदान मिळत नसल्यामुळे आर्थिकदृष्ट्या या संस्था नेहमीच कमकुवत राहील्या त्यामुळे शिक्षणाचा दर्जाचा आपोआप घसरला.

२) शिक्षणावरील खर्च :

शिक्षणाने समाज, राष्ट्र वा देश प्रगतीपथावर नेता येतो. भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर काही वर्षात शिक्षणावर राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या ३ टक्के सुद्धा शिक्षणावर खर्च होत नाही. युरोपातील राष्ट्रे आपआपल्या देशात शिक्षणावर ६ टक्क्यापेक्षा जास्त खर्च करतात. भारतात देखील ६ टक्के खर्च करणे आवश्यक आहे. कारण भारतातले बरेच लोक गरीबीत जीवन जगतात आर्थिक स्तर खालावलेले आहे व मुक्त अर्थव्यवस्थेने उपलब्ध करुन दिलेले महागडे खाजगी शिक्षण त्यांच्या मुलांना परवडत नाही. परिणामी चांगली बौद्धिक कुवत असतानाही अशी मुले पैशा अभावी शिक्षणापासुन वंचित राहतात. वरवर पाहता हे त्या-त्या मुलांचे नुकसान असले तरी अंतिमतः ते देशाचे नुकसान असते. कारण तरुण मुलांची बुद्धिमता ही राष्ट्रीय संपत्ती असते.

३) आवडीनुसार शिक्षण उपलब्ध होत नाही :

शिक्षणाचे विविध मार्ग, शाखा आज उपलब्ध असल्या तरी ज्या विद्यार्थ्यांना विशिष्ट शाखेचा शिक्षण घ्यावयाचा आहे त्याला ते मिळत नाही कारण विद्यार्थ्यांची गरिबी हा प्रमुख कारण तर दुसरा कारण अशा शिक्षण संस्थांची वाढलेली फी याबाबी जबाबदार आहे.

४) लोकसंख्येच्या तुलनेत उच्च शिक्षणाची उपलब्धता :

भारतात मुळात लोकसंख्येच्या तुलनेत उच्च शिक्षणाच्या सोयी फार अल्प प्रमाणात आहेत. त्यांची संख्या कशी वाढवता येईल आणि झालेली वाढ उद्योगाशी निगडित कशी करता येईल यावर विचार होण्याची आज नितांत गरज आहे.

५) आय.आय.टी. संस्था :

भारत हा २९ राज्यांचा देश आहे. त्याची तुलना युरोप खंडाशी होऊ शकत नाही. कारण भारतातल्या अनेक राज्यांपेक्षा युरोपातले देश लहान आहे. तसा विचार केला तर भारतीय उपखंड म्हणजे २९ देश आहेत. परंतु प्रत्येक राज्याला एक आयआयटीची निर्मिती आपण अजुन करु शकलो नाही. आज १० ते १२ आयआयटी संस्थाच आपल्याकडे आहे. जे ३० ते ३५ होण्याची गरज आहे. परंतु यास किती वर्षे लागतील हे सांगता येत नाही. मात्र त्याला जितका उशीर लागेल तेवढे देशाचे नुकसान होईल.

६) नोकरी कौशल्याचा अभाव :

आजचा विद्यार्थी विविध परीक्षांमध्ये उत्तम गुण मिळवून उत्तीर्ण होतो परंतु नोकरी करण्यासाठी आवश्यक असणारी कौशल्ये त्यांच्याकडे नसल्यामुळे समस्या निर्माण होतात. नोकऱ्या उपलब्ध असतात परंतु विद्यार्थ्यांना त्या नोकऱ्या प्राप्त करता येत नाहीत. यासाठी नोकरी प्राप्तीचे व टिकवून ठेवण्याची कौशल्य शिक्षणातुन विद्यार्थ्यांच्या अंग निर्माण करावे जेणे करुन उच्च शिक्षण घेणाऱ्याचे प्रमाण वाढतील व शिक्षणाकडे समाजाचा पाहण्याचा दृष्टिकोण सकारात्मक होईल.

७) ई-लर्निंगची आवश्यकता :

शिक्षणात नवनवीन प्रवाह येऊ लागले आहे. माहिती तंत्रज्ञानाचा प्रभाव विशेषत्त्वाने जाणवू लागला एज्युसॅट उपग्रहाद्वारे व व्हिडीओ कॉन्फरन्सिंगद्वारा शिक्षण देण्याची यंत्रणा भारतासारख्या देशात उपयोगी ठरेल परंतु ग्रामीण भागातील सुविधांचा अभाव असल्यामुळे ही पद्धती लागु करता येत नाही.

८) अध्यापन पद्धती बदल :

एकमेकांशी संबंधित असलेले दोन विषय एकत्रितपणे शिकविण्याची व्यवस्था असावी ज्यामुळे अभ्यासक्रम लवकर पूर्ण करता येवू शकेल.

९) गुणवत्तेवर प्रश्न चिन्ह :

शैक्षणिक गुणवत्ता वाढविण्यासाठी शासन स्तरावर वेगवेगळे प्रयत्न होताना दिसतात पण यात खुप बदल किंवा प्रगती झाल्याची दिसत नाही कारण यास राजकारण, भ्रष्टाचार, कामचुकारपणा इत्यादी बाबी कारणीभूत आहे.

१०) कृतितुन शिक्षणाचा अभावः

वेगवेगळ्या भारतीय व पाश्चात्य विचारवंतांनी प्रभावी शिक्षणासाठी कृतीतुन शिक्षण देण्याबाबत विचार मांडले आहे. परंतु आपल्याकडील शहरी व ग्रामीण भागात आज ही कृतीतुन शिक्षण दिले जात नाही. विज्ञान, भूगोल, इत्यादी विषयासाठी प्रयोगशाळा, लॅब इत्यादीचा वापर होताना दिसत नाही. त्यामुळे अध्यापनात प्रभावीपणा राहत नाही.

११) करार पद्धतीवरील अध्यापक :

अभ्यासक्रमाद्वारे, शिक्षणाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात टिकावू स्वरूपाचे बदल करता येते. यासाठी अध्यापक हा सर्वगुन संपन्न तसेच आर्थिक व इतर बाबतीत समाधानी असावा परंतु आजच्या काळातील शाळा, महाविद्यालयावर अध्यापनाचे काम करणारे अनेक अध्यापकांना पूर्ण वेतन तसेच इतर सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जात नाही त्यामुळे अध्यापकांचे अध्यापन प्रभावी होत नाही.

१२) शिक्षण हे व्यावसायाभिमुख असावे :

विशिष्ट शिक्षण घेतल्यानंतर विद्यार्थी हा स्वतःच्या पायावर उभा झाला पाहीजे असा अभ्यासक्रम असणे आज काळाची गरज आहे.

निष्कर्ष :

१) अभ्यासक्रम भविष्या काळातील आव्हाने पेलणारा असावा.

२) वेगवेगळ्या शिक्षणतज्ञ, विचारवंताच्या विचारांना वाव देवून अभ्यासक्रम तयार करावा.

३) शिक्षणावर होणाऱ्या खर्चाचे प्रमाण वाढवावे.

४) शाळा, महाविद्यालयांना अनुदान देणे योग्य आहे.

५) वेगवेगळ्या शिक्षण समिती, आयोगाच्या शिफारशीची काटेकोरपणे अंमलबजावणी व्हावी.

संदर्भ सूची :

१) लोकसत्ता, समन्वयक, हेमंत लागवणकर, २१ जानेवारी २०१३, करिअर वृत्तांत.

२) महाराष्ट्र टाईम्स, डॉ. व्ही.बी. गायकवाड, भारतीय उच्चशिक्षणासमोरील आव्हाने, १ मे २०१७.

३) Dailyhunt.in ३ जुलै २०१९

४) Dailyhunt.in दैनिक प्रभात, १६ ऑगस्ट २०१९.

५) lekhsangrah.wordpress.com

६) प्रा.बी.एस. तांबोळी, उच्च शिक्षणा समोरील आव्हाने, एस.के. प्रकाशन, मुंबई, २००२.

अध्यापक विदयालयातील छात्रअध्यापका मधील जीवन कौशल्य विकसनाचा त्यांच्या अध्यापनावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास

प्रा. पैकेकर शैलजा शामराव
श्रीकृष्ण बी.एस.एस.कॉलेज ऑफ एज्यूकेशन, उस्मानाबाद.

शालेय स्तरावर शिक्षण घेत असलेली लहान मुलेही अधिकसंस्कारक्षम असतात.कुटूंब, सभोवतालचा परिसर, शाळा, समाज यामध्ये जे नवनवीन दिसेलतेकरण्याची प्रवृत्ती मुलांमध्ये असते.मुलेही अनुकरणप्रिय असतात.तेंव्हा कुटूंबातूनच त्यांच्यावर पालकांनी मूल्यसंस्काराची सुरवात करावी.तसेच मूल घरातून शाळेच्या वातावरणात येते तेंव्हा शाळेमध्येही त्यांच्यावर चांगलेसंस्कारकेले जावेत.यामध्ये मुलांना प्रत्येक जीवन कौशल्याबाबत ज्ञानात्मक माहिती व आकलन जाणीवपूर्वक करुन देणे आवश्यक असते.शिक्षकांनी पूर्वनियोजीत उपक्रमांव्दारे विदयार्थ्यांना कृतीशीलसक्रीय सहभागाची संधी दयावी.तसेच पाठयपुस्तकाच्या आधारे व प्रसंगावनुरूप जीवन कौशल्यांचेसंस्कार पुनरावृत्तीने करावेत.

जीवन विषयक कौशल्यांमध्ये'स्व' जाणीव, समानानुभूती, निर्णयक्षमता, समस्या निराकरण, परिणामकारकसंप्रेषण, व्यक्ती व्यक्तीमधील सहसंबंध, सर्जनशील विचार, चिकीत्सात्मक विचार, भावनांचे समायोजन, ताणतणावाचे समायोजन या कौशल्यांचा समावेश होतो.

विदयार्थ्यांना जीवन कौशल्यांची माहितीहोणे आवश्यक आहे. त्यामाध्यमातूनहे छात्रअध्यापक सरावपाठ, शालेय अनुभव व व्यावसायिक जीवनात अखंडपणे या जीवन कौशल्याचा विकास विदयालयामध्येकरण्यासाठी प्रयत्न करतील. छात्रअध्यापकामध्ये विविध उपक्रमांच्या माध्यमातून जीवन कौशल्ये विकसित करुन त्याचा त्यांच्या अध्यापनावर होणारा परिणाम अभ्यासणे आवश्यक आहे असे वाटल्याने हासंशोधन विषय निवडला आहे.

- **संशोधन समस्या -**

अध्यापकविदयालयातील छात्रअध्यापकामधील जीवन कौशल्य विकसनाचा त्यांच्या अध्यापनावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास

- **संशोधनाची उद्दीष्टये -**

१) अध्यापक विद्यालयातील छात्रअध्यापकांमधील जीवन कौशल्ये विकसनाचा त्यांच्या अध्यापनावर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास करणे

२) अध्यापक विद्यालयातील प्रशिक्षणार्थ्यांमध्ये जीवन कौशल्ये विकसनासाठी उपक्रमांचे आयोजनकरणे.

- **संशोधन पध्दती-**

प्रायोगिक पध्दती

- **संशोधन परिकल्पना**

अध्यापक विद्यालयातील छात्रअध्यापकांमधील जीवन कौशल्ये आणि अध्यापन यात सार्थक सहसंबंध नसतो.

- **संशोधन अभिकल्प -**

एकलगट पूर्वचाचणी उत्तर चाचणी प्रायोगिक अभिकल्पाची निवड करण्यात आली.

$R_{१}$ $O_{१}$ X $O_{२}$

या अभिकल्पात

$R_{१}$ = ३० छात्रअध्यापकगट

$O_{१}$ = पूर्वचाचणी

X = विविध उपक्रमांची मात्रा

$O_{२}$ = उत्तर चाचणी

- **संशोधनकार्यपध्दती -**

प्रस्तूतसंशोधनासाठीके.टी.पाटील अध्यापक विद्यालय येथील एकूण ३० छात्रअध्यापकांमधील जीवन कौशल्य शोधण्यासाठी जीवन कौशल्य पडताळणी पूर्वचाचणी दिली. या पूर्व चाचणीत एकूण ३० वस्तूनिष्ठ प्रश्नांचा समावेश होता.यातीलकाही प्रश्न तात्वीक माहितीवर आधारितहोतेतरकाही प्रश्न दृष्टीकोन जाणून घेणारेहोते. यानंतर छात्रअध्यापकांवर दोनमहिने या कालावधीमध्ये विविध उपक्रम राबविण्यात आले. यामध्ये पुढील बाबींचा समावेश होता.

- जीवन कौशल्यविषयक तात्वीक माहिती आणि कृतीकार्यक्रम असणारी एकतासाची व्हि.डी.ओ. सी.डी. दाखविण्यात आली.
- जीवन कौशल्यावर आधारितPPTतयार करुन तात्वीक भागाचे अध्यापन करण्यात आले.
- जीवन कौशल्ये-अर्थ, महत्व आणि दैनंदिन जीवनातील जीवन कौशल्यविषयक स्थान यावर आधारित दोन तज्ञ व्यक्तींच्या व्याख्यानाचे आयोजनकरण्यात आले.
- छात्रअध्यापकांना समाजात मिसळण्यास भाग पाडण्यासाठी विविध आर्थिक, सामाजिक स्तरावरील लोकांशी संवाद साधने यासाठी क्षेत्रभेटीचे आयोजनकरण्यात आले.
- छात्रअध्यापकांसाठी विविध क्रिडा उपक्रमतसेचसांस्कृतिक उपक्रम यांचे आयोजनकरण्यात आले.
- विविध अभ्यासपूरक उपक्रमांचे व स्पर्धाचे आयोजनकरण्यात आले.
- एकूण३० छात्रअध्यापकांचीतीनगटात यादृच्छिक पध्दतीने विभागणी करण्यात आली. या तीनगटांमध्ये जीवनकौशल्य या मुख्य विषयास अनुसरुन पथकचर्चा घडविण्यात आली.

यानंतर सर्व ३० प्रशिक्षणार्थ्यांना उत्तर चाचणी देण्यात आली.पूर्वचाचणी व उत्तरचाचणीत मिळालेल्या गुणांचे विश्लेषण आणि अर्थनिर्वचन करण्यात आले. यासाठी't'मूल्य या संख्याशास्त्रीय साधनाचा आधार घेण्यात आला. मिळालेल्या माहितीवरुन शेवटी निष्कर्ष मांडण्यात आले.

- **संख्याशास्त्रीय विश्लेषण -**

संशोधकाने पूर्वचाचणी आणि उत्तर चाचणी यामध्ये मिळालेल्या गुणांचीतुलनाकरण्यासाठी't' मूल्य या संख्याशास्त्रीय साधनाचा आधार घेतला.

मापन	पूर्वचाचणी	उत्तरचाचणी
एकूण छात्रअध्यापक (N)	३०	३०
मध्यमान (M)	१४.६२	२१.०८
६	२.२३	४.६५
मध्यमानातील फरक	६.४६	
t मूल्य	८.१८	
df	५८	

०.०१ आणि ०.०५ स्तरावर सार्थक आहे.

छात्रअध्यापकांना पूर्वचाचणी आणि उत्तरचाचणीत मिळालेल्या गुणांच्या मध्यमानातील फरक ६.४६ आहे.हा फरक ०.०१ आणि ०.०५ स्तरावर सार्थक आहे.कारण मिळालेले't'मूल्य हे २.०४ व २.७५ (df५८) पेक्षा अधिक आहे. यावरुन असे लक्षात येतेकी छात्रअध्यापकांची उत्तरचाचणीतीलसंपादणूकही पूर्वचाचणीतील संपादणुकीपेक्षा अधिक आहे. म्हणजेच जीवन कौशल्य विकसन कार्यक्रमाच्या माध्यमातून छात्रअध्यापकात जीवन कौशल्य विकसीत होतात.

छात्रअध्यापकांच्या अध्यापनावरील जीवन कौशल्ये विकसनाचा झालेला परिणाम अभ्यासण्यासाठी प्रथम त्यांच्या सरावपाठ साखळीक्रमांक एक मध्ये उपक्रमांची मात्रा देण्यापूर्वी पाठांचे निरीक्षण करुन गुणदानकेले व नंतर जीवन कौशल्य विकसनाची मात्रा देऊन नंतर त्यांच्या सराव पाठसाखळीक्रमांक दोनचे निरीक्षणकेले व गुणदान देण्यात आले.

प्रशिक्षणार्थ्यांची संख्या	**सराव पाठसाखळीक्रमांक १ टक्केवारी**	**सराव पाठसाखळीक्रमांक २ टक्केवारी**	**फरक**
३०	५२%	७३.६६%	२१.६६%

- **निष्कर्ष -**

१) छात्रअध्यापकांना जीवन कौशल्ये विकसनासाठी उपक्रम राबविण्यापूर्वी जीवन कौशल्यांबाबत कमी माहितीहोती.

२) पूर्वचाचणीत जीवन कौशल्यांबाबत ३३ टक्के प्रशिक्षणार्थ्यांमध्येकाही प्रमाणात जागृतीहोती.

३) जीवन कौशल्ये उपक्रमकार्यक्रमाची अंमलबजावणी केल्यामुळेजीवन कौशल्यांचे विकसन झाले.

४) उत्तर चाचणीत जीवन कौशल्यांबाबत ८८ टक्के प्रशिक्षणार्थ्यांमध्येसकारात्मक दृष्टीकोन दिसून आला.

५) विविध उपक्रम राबविल्यामुळे छात्रअध्यापकांमध्ये जीवन कौशल्यांचे विकसन होते.

६) अध्यापक विदयालयातील छात्रअध्यापकांमध्ये जीवन कौशल्य विकसनाच्या कार्यक्रमामुळे त्यांच्या अध्यापनावर सकारात्मक परिणाम झाल्याचे दिसून आले.

- **शिफारशी -**

१) अध्यापक महाविदयालयातील अध्यापकांमध्ये जीवन कौशल्यांचे विकसन करण्यासाठी विविध कार्यक्रमांची उपक्रमांची निर्मिती व आयोजन करावे.

२) छात्रअध्यापकांना जीवन कौशल्यविषयक माहितीहोण्यासाठी अध्यापक विदयालयांनी वैविध्यपूर्ण उपक्रमांची अंमलबजावणी करावी.

३) अध्यापकांच्या उपक्रमामध्येसक्रीय सहभाग वाढविण्यासाठी त्यांना प्रोत्साहनदयावे.

४) अध्यापकांसाठी विविध अभ्यासपूरक उपक्रमांसोबतच इतर अभ्यासतेर उपक्रमही राबवावेत.

- **संदर्भग्रंथसूची**

१) भिंताडे, वि. रा. (२००६) 'शैक्षणिकसंशोधन पध्दती', पुणे : नित्यनूतनप्रकाशन

२) मुळे, रा. रा. व उमाठे, वि. तु. (१९७७) 'शैक्षणिकसंशोधनाची मूलतत्वे', नागपूर विदयापीठ ग्रंथनिर्मीती मंडळ

३) जीवन कौशल्ये शिक्षण मार्गदर्शिका (जून २००८) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिकसंशोधन व प्रशिक्षण परिषद, पुणे - ३०

Challenges in Secondary Education

Panchal M.L
Researcher

Introduction:

Education is the birth rights every child in India." "The purpose of education is to promote values & ideas among educated masses". Education must help in cultivating respect for human personality.

India has the second largest education system in the world, In various fields facing various problems in secondary education it has been generally felt that secondary education, India gives more emphasis on academics & fails to enable students to handle the problems of day by day life. It does not prepare them for pursuing higher education, many students fail in various level of exam & they do not confident. Parrot learning & reproducing half backed ideas in the examination hall.

One of the greatest task is good education to its younger generations first at the elementary level & then secondary education. UNESCO's sustainable development Goal is quality secondary education for all by 2030. (RMSA) Rashtriya Madhymik Abhiyan initative with 200000 secondary schools in India.

The government of India is attempting to achieve universalisation of secondary education of high quality educational inputs. The ration of upper primary schools to secondary schools in India is 3:1 ratio Primary education has achieved 96% lagged at 76% for secondary education.

The latest status of education report findings 86% a adolescents are enrolled in the formal education system. Only 53% of all 14 year old students can read simple text in English and 44% can perform simple division in mathematics. This highlights the status of secondary education in India. Since independence quality of secondary education has suffered a set-back this is caused by various reasons such as, Insufficient funds want of suitable equipment's ever increasing pressure in enrolment lack of able and dedicated teachers and faulty planning. For qualitative improvement of secondary education there are problems and challenges a how these problem solves and challenges accept.

Need of secondary school education challenges:

Educationalist & educators all over the world come across & analyzed these changes.

1. Redefinite the purpose of education system.
2. Focus on skill based education take mediocrity out of the system, personalize education, on size does not fit all.
3. Fast changing technologies increasing impact of information and communication technology so implement technology.
4. Focus self learning, self directed learning, self motivated learning & co-operative learning.
5. Issues related to infrastructure in schools Labs, library, equipments must, classroom furniture teaching aids include.
6. Issues of professional development & growth.
7. Should Produce able, self dependent responsible patriotic citizen dedicated for democratic values of life.

What is secondary education :

Secondary education comprises of two years of lower secondary and two years of higher secondary students age 14 to 18 year.

Assumption:

1. Secondary education is a stepping stone for admission in colleges and then universities, it is passport for higher education.
2. Secondary education is theoretical, bookish, unpractical, it does nt fulfill the needs of life not life centered & not increase unemployment.

Objectives :

1. To provide opportunities for secondary school learner.
2. To acquire necessary knowledge skills and attitudes for self development and for nation.

What are the problems in secondary Education System.

1. **Leak of infrastructure :**
   Approximately 95% of schools are not RTE infrastructure indicators according to survey.
2. **System of Education :**
   Education is information based rather than knowledge based (cannot understands of analyze it).
3. **Poor global ranking and school / Institute :**
   Only four universities are featured in first 400 because high faculty student ratio & lack of research capacity.
4. **Gap between education provided and industry required education :**
   Industry faces a problem to find suitable employee as education provided is not suitable for directly working in industry.
5. **Inadequate Government funding :**
   For innovative programs and ideas very small amount is available.
6. **Costly higher education :**
   Very minimal amount of subsidy is provided student seeks to get chances he missed out because of lack of economical resource.
7. **Inclusive education system :**
   Growth in education sector should be incorporate all sections of society like rural urban, poor, women, backward classes etc.
8. **Gender Issues :**
   Traditional Indian society suffer from discrimination so hard less education in society like women, SC, ST, & Minority
9. **Problems of discipline:** Now a days students cannot respect – teachers and not disciplined so this is a serious problem in education system.
10. Lack of interest in teaching is teaching of faculty to prepare young minds for future aspects.
11. Not providing suitable moral and spiritual value.
12. Lack of motivation, slow learners, & mal adjustment.
13. Defective system of examination.
14. No opportunity for the inculcation of moral and spiritual values in student problems.
15. **Challenges in Secondary Education:**

Challenges are classified five major stakeholders:

1. Student-teacher
2. Infrastructure
3. Leadership
4. Administration

5. Community

1) Teacher student & Parents Challenges :

a) To know education and Childs Right.
b) Choosing school.
c) Right adjustment in class.
d) Educational planning communication for child.
e) Complaints confidentiality and relationship with schools.
f) Childs learning need.
g) Support need to subject teacher.
h) Students are afraid of making mistakes
i) Students are not interested and not engaged with activities.
j) Raising of concern with school, parents almost worried & faces the problem.
k) Building a partnership with school and college.

2) Leadership : S.E. does not provide leadership for future training, these are the future leaders of our nation. Co-curricular activities must

3) Administration :

1. Expenditure on education :

Low funding' on RMSA so low investment in infrastructure so quality not maintain.

4) Gross enrollment:

In majority of the schools. enrollment numbers drop as a result they cannot attend the class, so there is no result and no future.

5) Accrediatin & branding quality for student :

Regular assessment can serve as check points, competency based evaluation must.

1. Infrastructure facility :

Proper classroom size, Laboratory, library teaching aids & other equipments must be there.

2. Educational Technology :

Use of technology in teaching – learning process. Recent & live knowledge about any study subject they get but it cannot take serious not adopt.

3. Bullying discrimination :

In our society there is a main tremendous disease that is the discrimination in every field.

4. Changing Job Market :

Day by Day our needs are changeable in every field so there must be updating so according to need job market also changeable.

5. Poverty :

Most of the student due to economic poor condition they lost the chances in education

Improving the quality – Challenges :

a) Knowledge challenge
b) Curriculum challenge
c) Resource challenge
d) Challenge of decentralization
e) Guidance Counseling Challenge.

1. **Knowledge challenge :**

Quality indicators are knowledge tools and foundations for life learning skills. Critical thinkers, creativity, communication skills transfer of learning etc must.

Curriculum challenge :

Curriculum or structure of education must be uniform in all levels & it is designed learners need.

3. Resource challenge:

Resource challenge depend on knowledge and curriculum, computer lab equipment & other tools are not used properly they cannot gain proper not knowledge.

4) Challenge of decentralization:

Educational schemes programmed of Govt. of India has decentralized, who release funds, who monitors, who plan, who decide. Indeed, there is no role clarity.

5) Carrere & guidance & counseling:

Awareness to deal with the problems of adolescents health, adjustment, guide for future career as per interest.

6) Recommendations :

1. Complete transformation of the governance & incentive system operating in education.
2. Planning budgeting system focus on school needs & increase flexibility in spending quality.
3. For teachers have autonomy & innovate appointing qualified trained subject teachers.
4. Management and Planning structures need to be strengthened.
5. Dynamic & progressive methods of teaching evaluation system.
6. Human physical resource must.
7. More central & Navodaya schools open.

Reference :

1. Schoolofeducators.com >2009/02
2. Shodhganga inflibnet.ac.in>bistre
3. https://www.slideshare.net>mobile>ind
4. www.youracticleibrary.com>
5. www.youraticleibrary.com>education
6. https://www.researchgate.net>publication
7. https://www.slideshare.net>net>mobile>diff
8. https://www.slideshare.net>sathishalu
9. https://www.livemint.com.opinion>in
10. https://brainly.in>socialsciences
11. https://www.acd.org.au>challenges seco-
12. epo.net>leisure>e17>oinam Anand
13. www.ascd.org>el.195305-rice
14. htts://www.lis.ac.in>blogs>school-in
15. https:// en.m.wikipedia.org>wiki>Educ.

Role of Society in Teacher Education

(शिक्षक शिक्षणातील समाजाची भूमिका)

Mr. Dadarao Chandrabhan Katkar
Asst. Professor
Kamdhenu College of Education
Jatwada Road, Aurangabad.
Mob. No. 9923235040 / 9420451337.
Email- dada.katkar@gmail.com

प्रस्तावना :—

मनुष्य हा समाजशील प्राणी आहे. समाजाशिवाय त्याच्या जीवनाला अर्थ उरत नाही कारण तो समाजातच जन्माला येतो आणि समाजातच कार्यशील, ध्येयशील झालेला असतो. त्यामुळे मनुष्याला समाजाचे महत्त्व अधिक आहे हे शिक्षक शिक्षणातून पटवून दिले पाहिजे आणि त्यासाठी समाजाची देखील महत्त्वाची जबाबदारी असते.

२१ व्या शतकाच्या उंबठ्यावर असतांना शिक्षणाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगिण विकास साधने हा मुख्य उद्देश जरी असला तरी त्यासाठी सामाजिक बांधिलकी देखील जपली जावी अशी व्यवस्था शिक्षणामधून असायला हवी. शिक्षक शिक्षणामधून समाजात राहणाऱ्या मनुष्याच्या जीवनाचा पध्दतशीर आणि सुसंगत अभ्यास शिक्षणातून झाला पाहिजे आणि त्यासाठी समाजाची देखिल जबाबदारी महत्त्वाची असते.

सामाजीकरण, सामाजिक स्तरीकरण, समाजपरिवर्तन, सामाजिक बांधिलकी, सामाजिक मूल्य या सर्वच गोष्टीचा विचार शिक्षक शिक्षणामध्ये होणे गरजेचे जरी असले तरी सामाजिक भूमिका समजून घेणे महत्त्वाचे असते. शिक्षक शिक्षणातील समाजाची भूमिका ही सामाजिक कार्य, शैक्षणिक कार्य, शिक्षण—मानव—समाज याची योग्य सांगड घालण्यासाठी समाजाची भूमिका ही महत्त्वाची आहे. म्हणून समाजानुरुप वर्तन म्हणजे समाजीकरण व समाजीकरण म्हणजे शिक्षण होय.

समाज :—

समाज ही संकल्पना सामाजिक संबंधावर अधिष्ठित आहे. सामाजिक संबंध म्हणजे व्यक्ती व्यक्तीतील परस्पर संबंध होय.

व्याख्या— विशिष्ठ संबंधानी किंवा वर्तन प्रकारानी बांधला गेलेला व्यक्तिसमूह म्हणजे समाज होय. — एम. गिन्सबर्ग

— केवळ व्यक्तीचा समूह म्हणजे समाज नव्हे, तर व्यक्ती व्यक्तीतील परस्पर संबंधामध्ये असलेली विशिष्ठ पध्दती म्हणजे समाज होय. — राईट

— सामाजिक संबंधाचे जाळे म्हणजे समाज होय. — मॅकआयव्हर आणि पेज.

(Society is a web of social relationship. - Maclver & Page.)

समाजशास्त्र :—

— मानवाच्या परस्परसंबंधाचे विज्ञान म्हणजे समाजशास्त्र होय. — मेरिल

(Sociology is the science of human relationship - Merrill and Eldredge.)

— मानव आणि मानवी पर्यावरण यांच्या परस्पर संबंधाचा अभ्यास करणारे शास्त्र म्हणजे समाजशास्त्र होय. — हेन्री फेअरचाईल्ड.

— मानवाच्या आणि समाजाच्या सामाजिक परिसराच्या परस्परसंबंधाचा अभ्यास करणारे शास्त्र म्हणजे समाजशास्त्र होय.

शिक्षणाचे समाजशास्त्र :—

— शैक्षणिक व्यवस्थेत अंतर्भूत असलेल्या शैक्षणिक प्रक्रिया व शालेय घटक यांचे पृथ्थ:करण करणे म्हणजे शिक्षणाचे समाजशास्त्र होय. — ब्रोकर.

— ज्यामध्ये समाजशास्त्रीय संकल्पना, उपपत्ती, नियोजन, सामाजिक प्रक्रियेची निश्चिती असते त्यास शिक्षणाचे समाजशास्त्र म्हणतात.

शैक्षणिक समाजशास्त्र :—

— शैक्षणिक प्रक्रियेच्या दृष्टीने महत्त्वपूर्ण असलेल्या समाजशास्त्राच्या पैलूंचा, तत्वांचा अभ्यास करणारे शास्त्र म्हणजे शैक्षणिक समाजशास्त्र होय. — कार्टर.

& (Educational sociology is the study of those phases of sociology that are of significance for educative process. - Carter.)

— सामाजिक वातावरणाचा विकसनशिल बालकांवर पडणाऱ्या प्रभावांचा अभ्यास करणारे शास्त्र म्हणजे समाजशास्त्र होय. — आटोवो.

शिक्षक—शिक्षण संकल्पना व सामाजिक विकास :—

अध्ययन अध्यापन क्षेत्रात ज्ञानाचा प्रस्फोट झाल्यामुळे अनेक फायदे झाले मात्र अनेक समस्यांना आपल्याला सामोरे ही जावे लागत आहे. सामाजीकरण, सामाजिक स्तरीकरण, समाजपरिवर्तन, जागतिकीरण यामुळे अध्ययन अध्यापनाचे महत्त्व लक्षात येऊ लागले आहे. त्याच बरोबर शिक्षक व शिक्षकाची सामाजिक जबाबदारी वाढल्याचे चित्र दिसून येत आहे. समाजाला केंद्रस्थानी ठेवून देखिल पूढील शैक्षणिक वाटचालीमध्ये शिक्षणामध्ये समाजाचा विचार व शिक्षकाच्या भूमिका हया अत्यंत महत्त्वाच्या असाव्यात.

शिक्षक शिक्षणाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्याला स्वयंपूर्ण करणे, स्वावलंबी बनविणे विद्यार्थ्याला सामाजिक विकास करणे हे अत्यंत महत्वाचे आहे.

शिक्षक शिक्षणातील समाजाची भूमिका :—

१) **जनसामान्याला शिक्षण देण्याची आवश्यकता :—**

ज्ञानाच्या प्रस्फोटाप्रमाणे सामान्य जनांमध्ये अपेक्षांचाही प्रस्फोट झाला आहे. समाजातील प्रत्येक घटकाचे शिक्षण हा एक अविभाज्य घटक बनला आहे. त्या दृष्टीने औपचारिक शिक्षण पध्दतीत बदल करणे, तसेच इतर शिक्षण पध्दतीची त्याला जोड देणे, नवनवीन पर्याय शोधून काढणे इत्यादी गोष्टीची आवश्यकता भासू लागली आहे. त्यासाठी जनसामान्यापर्यंत शिक्षण देण्याची जबाबदारी देखिल समाजाने स्विकारली पाहिजे.

२) **सर्वासाठी शिक्षण — सर्वाची जबाबदारी :—**

आजही शिक्षणाच्या कल्पना १९ व्या शतकातच घुटमळत आहेत. विदयार्थ्यांना प्रचलित शिक्षण अपुरे आहे. वर्तमानकाळातील व नजीकच्या भविष्यकाळातील गरजांच्या दृष्टीने ते तुटपुंजे व निरुपयोगी आहे असे वाटते. भावी जीवनातील उपयुक्त प्रभावी शिक्षण ही विदयार्थ्यांची गरज आहे. त्यानुसार प्रचलित शिक्षणपध्दती आमूलाग्र मूलभूत बदल घडवन आणणे आवश्यक आहे.

भावी काळात शिक्षण ही शिक्षणसंस्थाची व शिक्षकी पेशाची राजकारणाची मक्तेदारी राहणार नाही. शिक्षण हे सर्वांसाठी आहे. सर्व क्षेत्रातील व्यक्तींचे आहे. सर्व सामान्याचे आहे. ते समाजाच्या सहभागाने, सहकाराने व सहकार्याने साध्य होणार आहे.

३) **सामाजिक व राष्ट्रीय ऐक्याचे शिक्षण :—**

समाज हा देशाभिमानी व राष्ट्राभिमानी असला पाहिजे. त्यासाठी धर्मनिरपेक्षता आणि राज्या—राज्यातील परस्पर सामंजस्य व ऐक्य हयांचा पाठपुरावा केला पाहिजे. समाजातील जाती, जमाती, पंथ, धर्म व भेद नष्ट करुन त्यांच्यात ऐक्यभावनेची, बंधुत्वाची राष्ट्रऐक्याची भावना जोपासली पाहिजे. दृष्ट रुढी, परंपराचे उच्चाटन झाले पाहिजे. सर्वानी समान विकास, आर्थिक प्रगती साधली पाहिजे. आर्थिक विषमता नष्ट करुन भ्रष्टाचाराची पाळेमुळे उखडून टाकली पाहिजे. राष्ट्रीय समाजपातळीवर एकमेव समान शिक्षणपध्दतीचा अवलंब केला पाहिजे. त्यामुळे खऱ्या अर्थाने सामाजिक व राष्ट्रीय ऐक्य भावना निर्माण होऊन भावी भारतीय समाज समर्थ व वैभवशाली, बलशाली होईल.

४) **शिक्षणाची समान संधी – मूलींचे शिक्षण** :—

ब्रिटिश सरकारने जरी मुला—मुलींना समान संधी असावी या दृष्टीकोनातून शाळा स्थापन केल्या होत्या. तरी प्रत्यक्षात मात्र शाळेत फक्त मूलांचाच प्रवेश झाला होता. हिंदू धर्मातील पारंपारिक पध्दतीनुसार पालकांनी मूलीना शाळेत पाठविले नाही. परंतू १८५० मध्ये लॉर्ड डलहौसीने मूलींच्या शिक्षणा साठी आदेश दिला. 'सरकारने मूलींच्या शिक्षणाचा प्रसार व्हावा त्यासाठी स्वतंत्र शाळा स्थापन कराव्यात या दृष्टीने सरकारने सर्वसमावेशक मार्गाने प्रयत्न करावेत.' सरकारच्या या धोरणाचे पूढील काळात आलेल्या गव्हर्नर जनरलने चालू ठेवले होते.

दी इंडियन एज्युकेशन कमिशनने १८८२ मूलींच्या शिक्षणाचा प्रसार व विकासाबाबत महत्त्वाच्या शिफारषी केल्या. मूलींना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी केंद्रसरकार व राज्यसरकारने विविध योजना आखल्या पाहिजे आणि शिक्षणाची समान संधी उपलब्ध करुन दिली पाहिजे तसेच समाजातील पालकांनी मूलींना शाळेत पाठवण्याची जबाबदारी स्विकारायला पाहिजे. त्याचप्रमाणे अनूसूचित जाती जमाती, मागासवर्गीयांसाठी देखिल संधी उपलब्ध करुन दिली पाहिजे.

५) **शारीरिक व मानसिक विकासाची जबाबदारी** :—

मूलांच्या शारीरिक व मानसिक विकासाच्या दृष्टीने त्याच्या आरोग्य विषयक सवयी, आहार आवडी निवडी, व्यायाम इ. बाबतीत लक्ष देऊन आवश्यक त्या सवलती कुटूंबाने उपलब्ध करुन देणे आवश्यक आहे. मानसिक आरोग्य निकोप कसे राहील याकडे कुंटूबाने लक्ष दिले पाहिजे. विशेष कुमारावस्थेतील मुलांच्या बाबतीत त्यांच्या गरजांबाबत काळजीपूर्वक लक्ष देऊन त्या पुरविणे हे कुटूंबाचे प्रमुख कर्तव्य आहे. ही जबाबदारी पूर्ण शिक्षणासोबतच समाजाचीही आहे.

६) **नैतिक विकासावर भर** :—

मूलांचा नैतिक विकास होण्यासाठी विविध संस्कारांची आवश्यकता आहे. समाजाने देखिल मूलावर सुसंस्कार करण्यासाठी झटले पाहिजे. शाळांमधून आर्थिक शिक्षण व नैतिक संस्कार प्रभावी होत नाहीत. ही उणीव कुटूंबाने भरुन काढणे आवश्यक आहे. हे नैतिक संस्कार, प्रार्थना पूजा भजन, धार्मिक पठन, वडीलधाऱ्या व्यक्तींचे सदाचरण यातून घडत असतात. मूल हे संस्कार अनुकरणातून व वातावरणातून ग्रहण करीत असते. कुटूंबाने साधेपणा, संयम, मर्यादाशीलता, सहिष्णूता, सहकार्य, सामाजिक बांधिलकी, समायोजन इ. गोष्टीचे संस्कार मूलांवर करणे अपेक्षित आहे.

७) **सामाजिक विकासाची जबाबदारी** :—

घरातील वातावरण लोकशाही पध्दतीचे असणे आवश्यक आहे. समाजीकरणाला कुटूंबात प्रथम सुरुवात होते हे आपल्यास माहित आहे. लोकशाही शिक्षणाचा श्रीगणेशा कुटूंबातच होतो. शिक्षण जसे बालकेंद्रित आहे तसे कुटूंब बालकेंद्री बनणे इष्ट आहे. मूलांना स्वतंत्र व्यक्तित्व असते. त्याच्या आवडी निवडी, आशा—आकांक्षेकडे कुवतीनुसार त्याच्या सामाजिक विकास साधण्यासाठी शिक्षक व समाजाने जबाबदारी स्विकारली पाहिजे. घरातील वातावरण मुक्त असल्यास समाजिक विकास झपाटयाने होतो. कुटूंबातील आदर्श आचरण मूलांना सामाजिक विकासाठी महत्त्वाचे ठरते.

८) **सामाजिक गुणांचे विकसन** :—

पूर्वीच्या व्यक्तीचे जीवन त्याच्या उदरनिर्वाहाचा व्यवसाय व गावापूरते मर्यादित होते. परंतू आता व्यक्तिच्या सामाजिक जीवनाची व्याप्ती पुष्कळच वाढली आहे. समाजाचा व राष्ट्राचा एक जबाबदार नागरिक म्हणून जीवन जगण्यासाठी सामाजिक कौशल्यांचा विकास झाला पाहिजे. शासनाने ठरवून दिलेल्या विविध कायदयांचे पालन झाले पाहिजे. लोकशाहीची जाणीव ठेवून नागरिकत्वाची भूमिका योग्य पध्दतीने पार पाडली पाहिजे. सामाजिक कौशल्य आत्मसात करण्याचे ज्ञान व प्रशिक्षण प्रत्येकाला देण्याची जबाबदारी शाळेलाच उचलावी लागेल. परंतू समाजाची देखिल त्यास पूरक भूमिका असायला हवी.

९) **सामाजिक समायोजन** :—

मुलाच्या सामाजिक जीवनाचा आरंभ शालेय शिक्षणापासून होतो. शाळा म्हणजे एक छोटा समाजच ! निरनिराळया वयाचे, स्वभावाचे, निरनिराळया आवडी—निवडी असलेली व समाजाच्या विविध स्तरातून आलेल्या मूलांनी हा समाज तयार झालेला असतो. प्रत्येक मूलाचा अनेक विदयार्थी, अनेक शिक्षक, मुख्याध्यापक, कर्मचारी या सर्वांशी विविध प्रसंगी संबंध येतो. त्यांच्यांशी सहकार्याने, सहानुभूतीने, सहभागाने मिळून—मिसळून कसे वागावे, शाळेचे नियम, शिस्त पाळणे आवश्यक आहे. शाळेच्या समाज जीवनाशी समरस होण्याची आवश्यकता आहे. ही भूमिका शाळेबरोबरच समाजाने सुध्दा मूलांच्या लक्षात आणून दिली पाहिजे.

१०) <u>बुध्दिनिष्ठ चिकित्सक वैज्ञानिक दृष्टीकोन निर्माण करणे</u> :—

पूर्वीच्या शिक्षणातून गुरुने सांगितलेले बरोबरच आहे असे ग्रहीत धरुन विद्यार्थी त्याचे पालन करतो. परंतू आधूनिक काळात जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात आधूनिकीकरण होत आहे. त्यामूळे मूल्यात बदल होत आहे. विविध क्षेत्रातील बदलते स्वरुप हे कोणते आहे ? बदलाची गरज किती आहे? सर्वात महत्त्वाचे त्याचे परिणाम कोणते होणार ? फलिताचे स्वरुप काय असेल ? हया सर्व गोष्टींचा विचार करण्याची बुध्दिनिष्ठ व चिकित्सक वृत्ती आणि त्यामागील वैज्ञानिक दृष्टीकोन विद्यार्थ्यांत निर्माण करण्याचे महत्त्वाचे कार्य शाळेबरोबर समाजाने देखिल करावयाचे आहे. चांगल्या— वाईट गोष्टीचा स्विकार बुध्दिनिष्ठपणे व चिकित्सकपणे विचार करुनच करणे हे मूल्य विद्यार्थ्यात बिंबविण्याचे कार्य समाजाने ही करणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे.

११) <u>व्यक्तीत उपयोजन क्षमता निर्माण करणे</u> :—

साहित्य, कला, तत्वज्ञान, कायदा, विज्ञान, तंत्रज्ञान यांचे संरक्षण व संवर्धन त्यात काळानुसार बदल करुन देण्याचे कार्य शाळा करीत असतात. परंतू ज्ञानाचा उपयोग विदयार्थ्यांचे जीवन समृध्द व सुखी करण्यासाठी त्याच्यांत उपयोजन क्षमता (application ability) निर्माण करण्याचे महत्त्वाचे कार्य शाळेसोबत समाजाने करुन घेणे इष्ट आहे. प्राप्त केलेल्या ज्ञानाचा समाजामध्ये कसा उपयोग करुन घेता येईल याची देखिल दखल शाळेबरोबरच समाजाने घेणे महत्त्वाचे आहे.

१२) <u>शिक्षण—मानव—समाज यांची योग्य सांगड</u> :—

शिक्षणाबरोबर मानवाची कर्तव्य, मूलभूत हक्क, जबाबदाऱ्या याची जाणिव करुन देत असतांना समाजाला देखिल केंद्रस्थानी ठेवणे गरजेचे आहे. त्यानुसार समाजाची ध्येय धोरणे आखले पाहिजे. म्हणूनच शिक्षण— मानव—समाज याची योग्य सांगड घातली पाहिजे यात शिक्षकाबरोबरच समाजाची देखिल महत्त्वाची भूमिका असते.

<u>इतर भूमिका</u> :—

— सामाजिक व सांस्कृतिक परिवर्तन घडविण्याचा प्रयत्न करणे.
— शालेय सामाजिक प्रगतीला अनुकूल अशा उपक्रमाची आखणी करणे.
— समाजाची भूमिका समजून घेणे.
— राष्ट्रीय एकात्मता निर्माण करणे.
— व्यक्तिचा सर्वांगिण विकास.
— उत्पादन क्षमतेत वाढ.
— समाजप्रबोधनासाठी आग्रह.
— जेवढा देश साक्षर तेवढा जास्त विकसित.
— राष्ट्र व समाज यांच्या गरजा भागविणाऱ्या घटकांचा समावेश करावा.

<u>समारोप</u> :—

व्यक्ति हा समाजशिल प्राणी आहे. आणि समाजपरिवर्तनाच्या, स्तरीकरणाच्या व जागतिकीकरणाच्या स्पर्धेत शिक्षण ही एक प्रमुख गरज आहे. शिक्षण हा प्रत्येकाच्या जीवनातील एक महत्त्वपूर्ण घटक आहे. शिक्षणातूनच व्यक्तीचा सर्वांगिण विकास होतो. शिक्षण घरातून, शाळेतून आणि

समाजातून मिळत असते. शाळेतून मिळणाऱ्या शिक्षणाला औपचारिक तर समाजातून मिळणाऱ्या शिक्षणाला अनौपचारिक शिक्षण असे म्हणतात.

शिक्षक शिक्षणामध्ये देखील त्याचप्रमाणे समाजाला केंद्रस्थानी ठेवून समाजाला पूरक, समाजहिताच्या दृष्टीने संवर्धन, संस्कृती परंपरा याची जोपासना व्हावी म्हणून शिक्षक शिक्षणामध्ये समाजाची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची ठरते. म्हणून सर्वासाठी शिक्षण—सर्वाचीच जबाबदारी बनते. हे आपणास निदर्शनास येते. एवढेच नव्हे तर समाजाची एवढीच भूमिका नसून एक बुध्दिनिष्ठ, चिकित्सक, वैज्ञानिक दृष्टीकोन निर्माण करणारा समाज अभिप्रेत आहे. शिक्षण शिक्षणाच्या माध्यमातून समाजाच्या सहकार्यानेच साध्य होऊ शकेल. आणि एक शिक्षक शिक्षणामधून चांगला नागरिक निर्माण होईल.

शिक्षक शिक्षणामध्ये जर सामाजिक बांधिलकी योग्य प्रकारे निर्माण करता आली तर नक्कीच २०२५ मध्ये आपले राष्ट्र हे महासत्ता बनेल व राष्ट्राचा शैक्षणिक, सामाजिक व आर्थिक विकास घडून येईल यात शंका नाही.

<u>संदर्भ ग्रंथ सूची</u> :—

१) करंदीकर,सुरेश (१९९५), 'भारतीय समाजातील शिक्षण ', कोल्हापूर : फडके प्रकाशन.

२) कुलकर्णी, विश्वंभर आणि काळदाते सुधा (२००७), 'उदयोन्मुख भारतीय समाज, संस्कृती आणि शिक्षण,' पुणे : विदया प्रकाशन.

३) पंडित, बी.बी. आणि पाटील नलिनी (२००९),'शिक्षक शिक्षण,' नागपूर : पिंपळापूरे प्रकाशन.

४) पेंडगे, प्रतिभा सुधीर, (२००६), 'उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण,' नागपूर : श्रीमंगेश प्रकाशन

५) वीरकर, प्र.कृ. आणि डॉ. वीरकर प्रतिभा (२००७), 'उदयोन्मुख भारतीय समाज, संस्कृती आणि शिक्षक,' पुणे : विदयार्थी ग्रह प्रकाशन.

6) Bhatia & Bhatia (2007), 'The Philosophical & sociological foundations of Education', Delhi : Doaba Publications.

7) Nanda, S.K. (2002), 'Philosophical and sociological foundation of Education', Delhi : Doaba Publications.

Accountability, Performance & Challenges of Non – granted Institutions

Mrs. Andhale Satvashila Narayanrao
(Research Scholar)
Email- sheelaandhale@gmail.com
Contact- 7972820276

ABSTRACT:

This comprehensive paper is an attempt to prove accountability, performance and now days facing challenges of non – granted institutes in India. And the Mechanism setup ensure the fulfillment of the objectives laid down in the scheme of non – granted institutions.

Institutions broadly emphasizes – freedom to function academic excellence and administer the institutes its own rules and regulations.

KEY WORDS: *Education, Institution, Grant.*

INTRODUCTION:

Today, there are increasing Educational Institutions as per society demands and changing status of education system. In India, after independence government established different institutions. Government managed institutions, private organization managed institutions, open and distance universities, professional training institutes, non – granted institutions as well as Autonomous, Deemed, Private, State and Central Universities etc.

Every institutions are recognized by their status of deemed to be based on their performance but not all of them get fund or grant from Government, some non –grated institutions are completely managed by private funders or associations or self finance.

It is actually difficult to non – granted institute to manage account and give better performance as compare to granted institutes. There are so many challenges regarding to teaching aids, furniture, basic needs of administration. Knowing the status and accreditation of the institute is one of the foremost of the concerns of the admission seeker.

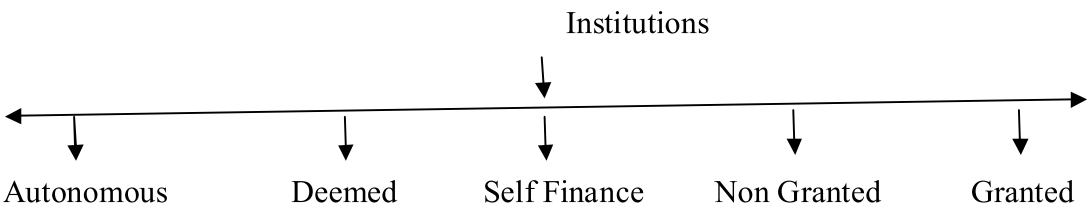

It is important to know the kind of Institutes and their status and degrees conferred by the education institutions

NON – GRANTED INSTITUTES:

It is actually difficult and challenging administration of non –granted institute. Because government not providing grant for this types of institute. Non-granted institute is self financed institute whereas Grand in aid run on government funding, Rest syllabus and everything is same. Fees for grant in aid is less and non grant is higher due to accountability.

There is no different between granted and non-granted institutes regarding degrees or any courses or staff. Because its complete come to under the government but my only fund is not providing government so students fees is more than granted institute to manage account and administrator it is never effect on student future.

Due to requirement government gives permission for non-granted institutes. There are so may funding private agencies and persons or NGO's are providing fund non –granted institutes as per their performance.

Non-granted staff manage the account and project or administration with the help of private fund and student fees. But there is also some limits of students fees as per government rules. .

NON –GRANTED INSTITUTE ACCOUNTABILITY :

If we see in past India, we can notice there is huge changes in education system and established private sector in education the higher education in India includes both private and public universities. And its supported by the Government India and State Government. But institutes are supported by various bodies and societies.

In non-granted institutes another important element is accountability which is playing vital role in institute which is kingpin of democratic University administrations. It is not only regularly and punitive in its content. It has positive and promotional goal that is adequate administrative performance as per the objectives and structure of the institutions is to be ensured.

Accountability has both a broader and narrower conditions. In a broad sense it may refer to the returns to the society for the investment made in maintaining universities or institutes. The returns are measured as costs benefits or increase in efficiency of manpower engage in different vacations or professions. There are also the overall benefits to society which are different. In a narrow sense it refers to answerability to the superior authority for implementation and achievements.

In short accountability demands carrying out administrative operation with economy, efficiency and effectiveness.

In the context of institute finances, accountability may be distinguished with reference to : -

- ❖ Procedures
- ❖ End result physical product
- ❖ Contribution to knowledge and societal use
- ❖ End result educational product.

For the process of account, what the grant –in aid university act, status, and rules of purchase prescribe, the relevant authority for giving sanctions and the legal aspect became an answer of adjuncts to it. In case of end result product the final outcome by way of physical aspect assets created by institutes expenditure funded by grants or donations in the measure.

At the institute level decentralization of financial power both horizontally and vertically is necessary.

NON –GRANTED INSTITUTE PERFORMANCE:

As per government rules, institutes are divided into various classifications based on the kind of education and courses offered. In India universities are recognized by the University Grant Commission. Apart from the UGC there are 15 professional councils which control various aspect of accreditation.

Non granted institutes also approved by government. However such institutes do not run on central or state funds but these types of institutes also giving best academic performance.

Non autonomous institutes which cannot award their own degrees nor have academic independence but giving good performance as well as result. Non granted institutes also have similar responsibility regarding to syllabus, exam conduct, administration and all responsibility regarding to government rules.

Some dynamic performance of non – granted institute.

- National Programme
- Study Program & Study Campus
- Study Quality
- Learning Environment
- Admission requirement / equality
- Academic Achievement
- Degree & Career Prospect
- Study Material
- Educational Committee
- Private Fund Record

NON – GRANTED INSTITUTE CHALLENGES :

In India, there are various challenges regarding to educational system due to over population and lack of economics condition but some institutes are non – granted, those condition is very worst but some reputed agencies and people always giving funds.

Looking back, during last six decades the Indian Education System had undergone many important changes and government release so many funds for public education but still non – granted institution are facing challenges to improve their academic and accountability performance without fund.

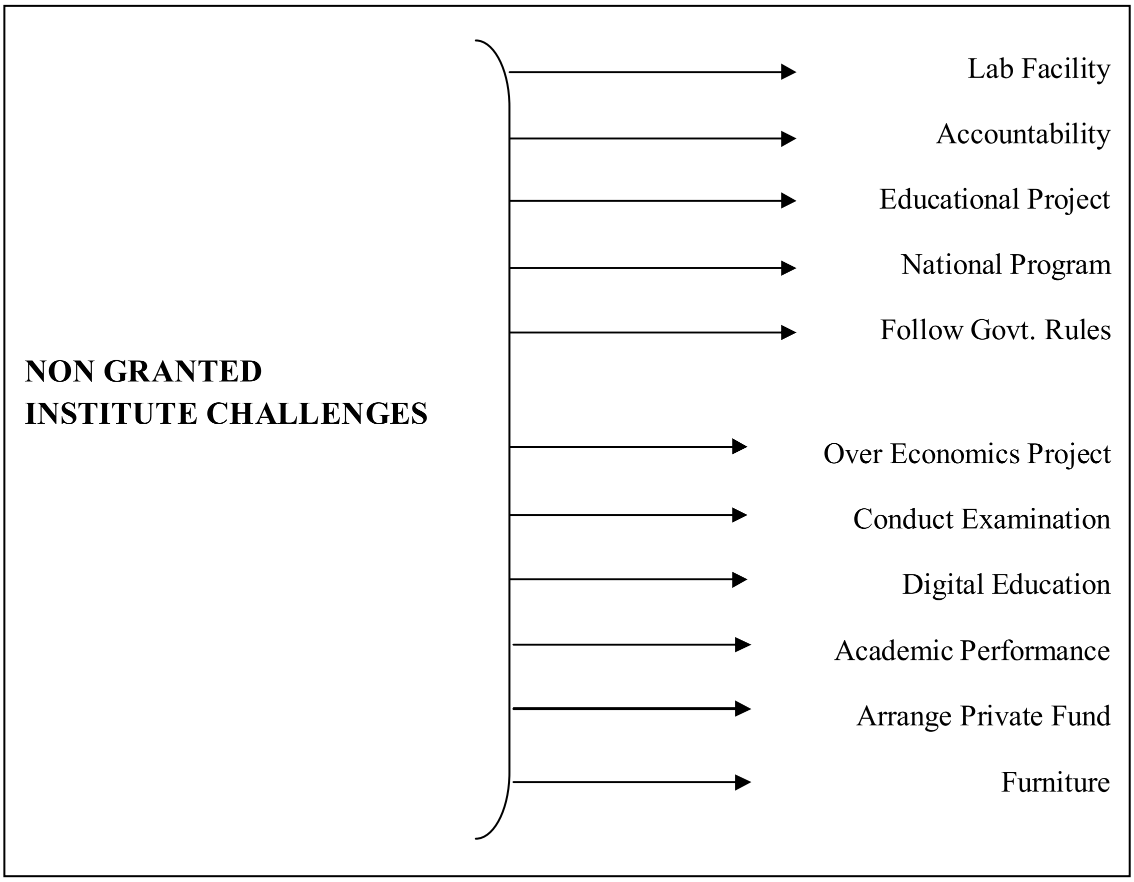

It is necessary to identify the prerequisites of functional. In India same common terms one may comes across in terms of educational institutes.

Central Universities, State Universities, Deemed to be Universities, Private Universities and Autonomous college etc.

It is challenges to institutes to conduct their own admissions procedure as per government rules.

Institutions under University will be able to exercise full academic except for the award of degrees, which will continue to be conferred by the University. The institutions which are not autonomous would also evolve some mechanism with reasonable autonomies in consultation with State Government for smooth and time bound implementation of the project.

Non – granted institutes also required to have board of Governor's with eminent educationalist, industrialist, as chairperson.

Mentoring is a strengthening mechanism by third party at the institutional level. Mentors will be appointed to provide clear guidance on reforms implementations plans and remedial actions to improve performance of institutions mentor will be assigned to all project institutional requirement. The mentors will also act as performance Auditors at different Institutions and assess the progress made by individual Institutions.

The Project at institutional level will be manage by two bodies – The Board Government and institute projects. Each Non – Granted Institute also form an Institutional Project Unit, with appropriate presentations from academic officials of the Institutions, faculty, Senior administrative officer. Technical and non- technical support staff and student. The Institutional Project Unit will operate through required committees for effective and time bound implementation of the proposed activities as proposed in the project proposal.

All non – granted institutes also provide all facilities to students as compared to granted institutes and good performance without any government fund as well as this institutes facing so many challenges due to lack of fund and managing private fund.

CONCLUSION :

In conclusion, just point out the educational system and non –grant institutes that much like universities, also private institutes have very different profiles. Their study program offerings, admission requirement and qualities and changes of educational method as well as challenges or institutes and their performances.

REFERENCES:

- J.W. Tibble (Ed.) – The Study of Education (1966)
- Stiggins R. (2004 a May) all about accountability : Those test ! Educational Leadership, 63 (8), 85-86.
- Coleman J.S. (1996) Equality of Educational Opportunity study (EEOS) ICPSRO6389-V3,
- Anderson Jonathan (2010) ICT Transforming Education A Regional guide. Bankok (UNESCO)
- Lakhotia, S.C. Research Fund Crunch, real or created, is hitting India's academia on the wrong side Proc. Indian Natn. Sci. Acad. 84, 545-547 (2018)
- Govt. of India (1985) challenges of Education Policy Perspective, New Delhi
- Gandhi Dr. M.M. (1997) : Reform & Development of Higher Education in India – Some key issues ; souvenir of 18th Annual State Conference of Principals (1997) Aurangabad.

उच्च शिक्षण : समाज परिवर्तनाचे साधन

प्रा. मिरा विठ्ठलराव शेळके,
सहा.प्राध्यापक, मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय, जालना.

प्रस्तावना

नवे शैक्षणिक धोरण (१९८६) हा भारतीय शिक्षण व्यवस्थेतील एक महत्वाचा टप्पा आहे. त्यामध्ये भारतीय शिक्षणपद्धतीचे पुनर्मूल्यांकन करण्यात आले आहे. शिक्षणाची कार्यक्षमता व दर्जा सुधारण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे. शिक्षणपद्धतीला भविष्यकाळातील आव्हाने पेलण्याचे सामर्थ्य देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे. अशा स्वरुपाच्या शिक्षणपद्धतीत मानवी मनाच्या कक्षेतील सर्व क्षेत्रात नवीन ज्ञान निर्माण केले पाहिजे तसेच समाजहिताच्या दृष्टीने नवीन ज्ञानाच्या उपयोजनासाठी नवी तत्वे, नवी पद्धती व मार्गदर्शक सूत्रे विकसीत केली पाहिजेत. विकासाच्या समस्या सोडविण्यासाठी ज्ञान व कौशल्ये यांची तरतूद कली पाहिजे. विद्यार्थ्यांना भौतिक व सामाजिक पर्यावरणाचे आकलन व यर्थाथ दर्शन होण्यास शिक्षणाने मदत केली पाहिजे. यासाठी शिक्षणात संशोधनाचा आवश्यक घटक म्हणून स्वीकार केला पाहिजे.

नव्या शैक्षणिक धोरणातील ध्येयांचा विचार करताना उच्च शिक्षणात समाज परिवर्तन करण्याची फार मोठी ताकद आहे हे लक्षात येईल. समाज बदलण्याची ताकद म्हणून तेवढ्याच ताकदीने या क्षेत्राकडे लक्ष देणे अत्यावश्यक आहे. यासाठी देशात उच्च शिक्षणाची समान संधी निर्माण करुन दिली पाहिजे.

उच्च शिक्षणाचा संख्यात्मक वाढ व विस्तार जेवढा महत्वाचा तेवढीच गुणात्मक वाढ महत्वाची. त्याशिवाय ते टिकणे अवघड कारण आज संख्यात्मक वाढीचा विचार करताना तीच महाविद्यालये गुणात्मकता टिकावी याचा विचार करतातच असे म्हणता येणार नाही. देशाचा विकास हा मनुष्यबळाच्या गुणात्मक विकासावर अवलंबून असतो. आजही भारतात १२ कोटीच्यावर कॉलेजबाह्य युवक आहेत. उच्च शिक्षणातील गुणवत्तेची गुंतवणुक उद्याची सुदृढ पिढी घडवणार आहे व त्यामुळे राष्ट्रीय ध्येयांना अनुसरुन उच्च शिक्षणाचे स्वरुप हे पुढील प्रमाणे असले पाहिजे.

१. आत्मनिर्भर व लोकशाही मूल्ये व राष्ट्रीय मूल्ये यासंबंधी बांधिलकी बाळगणारे व्यक्तीत्व शिक्षणातून विकसित झाले पाहिजे.
२. उत्पादन, सेवा आणि अध:संरचना (इन्फ्रास्ट्रक्चर) यांचे आधुनिकीकरण करणे गरजेचे.
३. अभ्यासक्रम हा प्रत्यक्ष जीवनाच्या गरजांशी निगडीत असला पाहिजे.
४. नवनवीन तंत्राच्या बाबतीतील संशोधन आणि प्रशिक्षण याची सुयोग्य तरतूद केली पाहिजे.
५. शिक्षण आणि रोजंदारीचे क्षेत्र यामध्ये पूरकता आणली पाहिजे.
६. अभ्यासक्रम हा सामाजिक जाणिवानी युक्त असला पाहिजे.
७. श्रमप्रतिष्ठेविषयी निरोगी दृष्टीकोन तसेच इहवादी तत्वाशी, सामाजिक न्यायाशी त्याची बांधिलकी असावी हे तत्व विद्यार्थ्यांच्या मनावर बिंबविले पाहिजे.
८. शिक्षणाने संहिष्णूता शिकविली पाहिजे व नवप्रवर्तनाविषयी दृढविश्वास विद्यार्थ्यांच्या मनावर बिंबविला पाहिजे.

वरील सर्व विचार करताना खरोखरच समाजपरिवर्तन घडविण्याची ताकद ही उच्च शिक्षणात आहे. आज उच्च शिक्षण व त्याचे स्वरुप पाहताना त्याची उद्दिष्टे, ध्येये खूप चांगली आहेत. व्यक्तीच्या सर्व अंगांचा त्यात विचार दिसतो पण अंमलबजावणीत आपण कुठेतरी कमी पडतो. आज सभोवतालच्या सामाजिक परिस्थितीचा अभ्यास केला तर बेकारी, शिक्षण व प्रत्यक्ष जीवन यामध्ये तफावत, संख्यात्मक विस्तार जास्त तर गुणात्मक कमी, ग्रामीण युवकापर्यंत उच्च शिक्षणाच्या संधी निर्माण होणे, ग्रामीण व शहरी युवकामध्ये असमानता, व्यक्ती साक्षर, उच्च शिक्षित पण नैतिक मूल्यांची कमतरता, फक्त बौद्धिक विकास पण भावनात्मक व क्रियात्मक विकासापासून विद्यार्थी दूर, सामाजिक जाणिवांपासून दूर असलेला विद्यार्थी, हिंसक प्रवृत्तीत वाढ अशी अनेक आव्हाने व समस्या उच्च शिक्षणात दिसतात.

खरे तर उच्च शिक्षण प्रवेशाचे सर्वोत्तम प्रमाण हे ६० ते ६३ टक्के आहे पण भारतात ते २४.५ टक्के आहे. देशात उच्च शिक्षणाच्या समान संधी आपण निर्माण करु शकलेलो नाहीत. खेड्या-पाड्यातील गरीब मुले उच्च शिक्षणात यावीत, ती टिकावीत यासाठी प्रयत्न केले गेले तर फार मोठे समाजपरिवर्तन घडून येईल. पण त्यासाठी उच्च शिक्षण सक्षम हवे. कारण आदिवासी लोकांपर्यंत तर ते जातच नाही.

एकंदरीत उच्च शिक्षण हे सशक्त राष्ट्राच्या निर्मितीसाठी प्रभावी साधन बनले पाहिजे. भावी पिढीपुढे अभूतपूर्व अशा संधी उपलब्ध आहेत, तसेच आव्हानेही उभी आहेत. त्यांना सामोरे जाऊन सामाजिक परिवर्तन घडविण्याची तयारी उच्च शिक्षणातून करता येते.

समारोप

भारताला जागतिक ज्ञान निर्मिताचे केंद्र बनविण्यासाठी उच्च शिक्षणातील आव्हानांना सामोरे जाण्यासाची तयारी आजच्या विद्यार्थ्याने ठेवली पाहिजे. विकसनशिल देशाकडून विकसित देशाकडे वाटचाल करण्यासाठी व विकसित राष्ट्र म्हणून प्रस्थापित होण्यासाठी उच्च शिक्षणातील नवीन बदलांचा स्वीकार करुन त्याप्रणाने शिक्षणप्रणालीत बदल करणे क्रमप्राप्त ठरते. असे केले तरच उच्च शिक्षणातून कौशल्यपूर्ण व्यक्तींची निर्मिती करुन भारताला आर्थिक उन्नतीच्या दिशेणे वाटचाल करणे शक्य होईल.

संदर्भ

१. नागतोडे कीरण कृष्णाराव, (१९९७), शालेय व्यवस्थापन आणि शेक्षणिक संरचना आणि आधुनिक विचार, विद्या प्रकाशन, नागपूर.

२. डॉ. चित्रा नाईक, (२००२), शिक्षण आणि समाज, इंडिअन इन्स्टिट्यूट ऑफ एज्यूकेशन, पुणे.

३. शिक्षण संक्रमण, म. रा. माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.

४. www.mpsp.maharashtra.gov.in.

Accountability, Performance and Challenges of Engineering Educational Institutions

Dr. V. S. Deshmukh

Abstract

The educational institutes all over the world have very important role to perform. The strength of any country is dependent on the strength of its people which is developed through the educational institutes. The engineering educational institutes have to play still more important role since the course is more practical oriented. The paper discusses the accountability, performance and challenges in front of engineering educational institutes and suggests few measures to excel in its performance. This will not only grow the institute but also the whole country.

I Introduction

The word engineer is originated from Latin word 'ingeniare' which means to create, generate, devise (1). The word 'ingenieur' is evolved from 'ingenium' which is a French word meaning cleverness and English word 'engineer' is developed from it. Role of engineering institutions is different from educational institutions running other courses like arts, commerce etc. Engineering is a professional course so more stress is to be given on practical oriented training so that the students who successfully complete the course will be able to work in industry and take industry to a new horizon. Unfortunately the recent feed back from industry is opposite. There is complaint from the industry that the graduate students coming out of professional institutes are not of employable quality. It means they do not posses the skills which are required to successfully carry out the tasks in industry.

On the other hand the institutes conducting MBBS courses in the country have attached hospitals and their students have to complete the courses facing real life situations. They have to check the patients, recommend medicines, perform operations, help seniors etc. Four to five students will be attached with one doctor in the hospital and they carefully observe their seniors performing duties and help them. They also have internship after graduation during which their further testing is done. This pattern of course exposes students to practical life from almost beginning of professional course and they get successfully trained to work independently at the end of the course. The students doing CA course have to undergo training by practicing CA while completing the course and get hands on and practical knowledge in their field. These courses are designed and conducted in such a way that the students get practically trained and are ready to work independently in the field after successful completion of the course. Similar kind of approach is required for engineering courses also.

II. Accountability of Engineering Educational Institutions

The following points can be considered for the accountability of engineering educational institutions.

1. Knowledge gained by the students in the institution
2. Skill improvement in the students
3. Ethical values inculcated in the students
4. Student's behavioural pattern
5. Student's performance at the workplace etc.

II. Performance Criteria for Engineering Educational Institutes

The performance of the engineering educational institutes can be measured by following criteria.

1. Percentage of students in toppers list, distinction, first class etc. and their result analysis.
2. No. of alumni going for higher studies in different universities and their ranking.
3. Percentage of the alumni placed by the institute.
4. Percentage of alumni employed in prestigious organisations/MNCs etc.
5. Highest and average salary drawn by alumni of the institute.
6. Data on promotions of alumni in organisations.
7. Prizes, awards received obtained by alumni in their professional carrier.
8. NAAC and/or NBA grade of the institute.
9. Expenditure per year on development of laboratories etc.
9. Number of reference books in library and its utilisation record.
10. Number of subscribed physical and e journals.

III The Challenges Faced by Educational Institutes

The important challenges faced by the educational institutes may be as given below.

1. Training of the teaching staff to acquire practical knowledge.
2. Imbibing importance of knowledge transfer through conduction of practicals, in teaching staff.
3. Development and proper maintenance of laboratories for conducting fruitful practicals.
4. Need of freedom to the institutions to develop their own practical curriculum based on the needs of the industries around.
5. Stressing the importance of practical performance and learning through it, in student's minds.
6. Hands on working for practicals on one: one basis instead of performing practicals in groups.
7. Allowing students to design their own practicals on the subjects they are studying.
8. Tie up with the industries around for arranging monthly guest lectures, seminars, visits etc.
9. Increasing staff to student ratio for better assessment of the students.
10. Making the teaching student centric.
11. Thorough implementation of the guidelines given in NBA/ NAAC documents for improving performance of the institutes.

V Measures to Take Care of Accountability, Performance and Challenges by Engineering Institutes

Following measures are required to take care of accountability, performance and challenges by engineering institutes.

1. The syllabus is to be built for engineering courses in such a way that the students should get practical knowledge in their own discipline in addition to theoretical knowledge (which may be different from actual developments done in the field). As a result, it is easier for the passed out students to correlate between what they have studied and what they are seeing in actual practice.
2. The books should include the latest developments in the respective fields and contents should be updated every three four years. The organisations can publish their own reference books in collaboration with industries using latest technology. This will help in getting the students up to date knowledge of technology and present relevant developments in the field.
3. The students should be given small projects to do with their own hands from schooling only. The projects should be completed in school only since projects made at home have parents involvement and thus are not very useful from point of view of getting practical experience for the student. No body else's involvement should be allowed. Parents should be made aware of its importance in building student's attitude towards practical application.
4. The students should work in laboratories and perform practicals individually to get hands on experience in various fields to acquire employable qualities.

5. The students should be sent to the industries for training after every semester and industry's feedback should be taken after the training is over. They should be encouraged to ask questions and think rationally. Students should be accessed for the training undergone by conducting some interviews or tests. Students should be sent to industries during the final year and industry should give them on the job training. Their assessment of work done should be done very seriously and then students should be given training in weak areas.

6. Industry institute interaction should be increased and staff members of institutes should be offered the real problems in industries. The fresh staff members should be sent to industry for actual working during the semester break to get well versed with the industry culture. Industry should come forward to contact the institutes around and help in developing laboratories etc. which can be useful to them. Guest lectures should be arranged with cooperation from industries on latest techniques used in the industry. This will help students in getting first hand information on the latest technologies in the field. This will help them to be confident and comfortable while doing job in the company.

7. Knowledge in the interdisciplinary field is required for students to understand the latest technology. Interaction between different departments, exchange of knowledge etc. should take place. Students can be trained in the field of electronics, electrical, computer, mechanical etc. and they can exchange their ideas for fruitful development.

8. Weekly lectures from the industry personnel can be arranged for the students of different classes. They should be encouraged to interact with the people and get more knowledge about the working atmosphere in the company. The time slot should be included in time table for such lectures.

9. Most of the students from rural background lack fluent speaking in English so they should be given coaching in language. One of the ways of doing this is to make English compulsory in colleges, during their working hours. Lectures by students in small- small groups on the topics of their own choice should be arranged weekly to improve their skills.

10. Now a days the bodies like AICTE are trying to improve the situation. Some measures are taken to see that the students get exposed to practical field, get trained in industry to improve their employability. Its success will depend on the institutions. Implementation should be done seriously by the institutions and student's performance in industry should be monitored with properly designed mechanism. This will be possible with the full support from the teaching faculty, who are backbone of these institutes. The teaching faculty also has to be properly trained so that they can inculcate the importance of acquiring practical knowledge to the students of the institutes. These measures if taken seriously will change the scenario after 4-5 years and the students will have necessary skills and mindset to work successfully in the industry.

VI. Conclusion

The technical developments are taking place at fast rate and the students have to cope up with this development speed. The measures suggested above and some other measures should be implemented seriously in different organisations. Its successful implementation will make the students capable of working efficiently and confidently in various technical fields and industries. This will raise overall efficiency and productivity of the organisation and ultimately of the nation. Presently China is ahead of most of the countries in technical field. We should aim at heading the nations in technological developments in near future. The government has floated many schemes and grants are also offered. Advantage can be taken of all such schemes and grants to develop the institution and take it to top level.

References

1. https://en.m.wikipedia.org.

Performance of Primary Education Institutions

Dr.Wadje Nilkanth Tulshiram,
M.Sc.,M.Ed.,Ph.D.,SET(Edu)
Principal, Matsyodari College of Education,
Ambad Road, Jalna, Dist. Jalna-431203.

Introduction :

Performance represents the driving force of growth paths of the whole school system, personal development and rationalization in use of public resources and training self development and participation in society. To improve quality and performance in school management, it draws the attention to the importance of active long term positive relation between schools, students, families, governmental authority and other structure of public administration to improve quality and performance in the school management. Educational performance while increased resource inputs, increased school level autonomy is supply choice, increased scrutiny of performance assessment lead to superior performance level, a larger number of teacher unions in the education process leads to inferior performance levels.

Some factors favorable to performance in primary education Institutions

1. School Environment – School environment had a positive significant effect on the performance of teachers. A poor school environment leads to poor teacher performance. The government is to increase teachers performance, improve quality of primary education.

2. Technology – Technology is regarded as imperative to enhance learning. Prepare the project, report, assignment. There are various type of technologies used in classroom. Computer, class website, class blog and wikis, wireless classroom microphones, mobile device, interactive wire boards, digital video on demand, online media, digital games, pod casts etc. Education technology is intended to improve education. Some of claimed benefits are easy to access course material, student motivation, wide interest, improved understudy composing. Subject made simple to learn, student are urged to utilize interactive media segments.

3. Economic Forces – More inputs such as smaller classes higher teacher salaries or more teaching material should lead to higher schooling outputs in the form of improved educational performance of students.

4. Resource availability – The systematic relation of improved resource availability to inferior resource effectiveness and the inferior student performance.

5. Factor influencing academic performance school resources of the students – The textbooks, notes, learning material, handouts, technology, library facilities and science lab.

I. Leadership aspect – The authority to implement the managerial function of planning, organizing, controlling and directing the activities.

II. Motivating and Encouraging students – They should motivate the students an encourage them to do well in future.

III. Development of study skill – The teachers encourage students to acquire understanding of concept instead of memory.

IV. Teaching learning method – Activity based method. Effective teaching learning methods implemented which may encourage learning among students.

V. Skill and abilities of the teachers – The teacher to possess the traits of professionalism and conscientiousness. The teacher should only be enhance the academic performance of students and lead to their effective development.

6. Contribution of school factor towards the academic performance of students. -

I. Professionalism of teachers – To enhance their teaching skills within their subject areas in such a manner that learning and development of the students can be improved.

II. Extra curriculum activities – artworks, handicraft, music, singing, dancing, roleplaying, sports, physical activities, games and so forth. Developing creativity and stimulates their mind set and they are able to develop their concentration towards learning.

III. Visual and audio visual aids – Which can helps to improve performance in primary schools.

IV. Seminars, workshops etc – Should be organized for teachers and headmasters so as to improve their standards and keep updated into new changes or developments.

V. Evaluation system – To improve the academic performance of the students the grading system should be fair and just.

VI. Rewards – To motivate the students rewords are considered as stimulating factor that contribute in improving the academic performance of the students.

7. Library Facilities – To obtain the material that are made use of enhance one's learning. Library is important in teaching learning process. The library facilities to enhance their learning and academic performance.

8. Laboratory Facilities – Laboratories are made use of in the teaching learning processes and experiments primarily related to the science subject.

9. Provision of Meals – The mid day mill scheme has been introduced in the schools to make provision of meals to the students. Students obtain their adequate nutrition, they not only maintain good health but are able to enhance their academic performance.

There are number of factors within school as well as outside school that affects the academic performance of the students, within school factors mainly includes professionalism, skill and abilities on the part of teachers. Provision of library facilities, laboratory appropriate teaching learning processes and instructional strategies, effective communication between the individuals, formation of good terms and conditions usage of technology and evaluation methods.

The other factors that influence the academic performance of the students are home environment, financial position of their families, condition of poverty, provision of tuitions and assistance at home, counseling and guidance household chares.

Average performance of students in Beed district

Subjects Class	Language	Mathematics	EVS/Science
3rd	81.55%	71.29%	76.74%
5th	65.79%	57.91%	60.61%
8th	70.65%	55.50%	55.04%

Performance of students of Maharashtra is significantly above the National average in both language and mathematics.

3rd Standard Students

Subject	Maharashtra	India
Language	70%	64%
Mathematics	69%	66%

India has made progress in increasing the attainment rate of primary education. In 2011 approximately 75% of the population aged between 7 to 10 years was literate.

Conclusion

School environment are positive significant effect on the performance of teachers. Technology is regarded as imperative to enhance learning. More inputs improved educational performance of students. School resources library facilities, Science lab, leadership aspect,

motivating and encouraging students, development of study skill, effective teaching learning method, skill and abilities of the teachers, these factors favorable to performance in primary education Institution. Extra curriculum activities, visual and audio visual aids, seminars, workshops of teachers, grading evaluation system, rewards are improved the academic performance of students. Library facilities to enhance their learning and academic performance. Laboratory facilities, provision of meals are able to enhance students academic performance.

Finally to achieve good academic outcomes, it is vital for the students to be dedicated and sincere towards their studies, the home environmental condition should be peaceful and aimful and teacher should be approachable in attitude and implement teaching learning processes and instructional strategies in a beneficial maner.

References :

1. Daniela M Salvioni, Raffaelle Cassano (2017), School Governance, Accountability and Performance management, International Journal of Financial Research.

2. Poonam Dhull, Pramila Kumari (2019), Educational Technology and Students achievement, review of research.

3. Owan Valentine Joseph (2012), Some cause of poor performance of pupils in primary school, SSRN Electronic Jounal.

4. Radhika Kapur (2018), Factors Influencing the students academic performance in secondary school in India.

5. National Achievement survey (2017), District report cards (provisional)

6. National Council of Education Research and Training, NAS survey 2017.

7. Education of India, world bank.

School-colleges Governance, Accountability and Performance of Educational Institutions

Smt. Jyotsna Bhagwatrao Gavhane
Researcher, School of Educational Sciences,
SRTMU,Nanded
9960806269
email: dr.pawargopal@gmail.com

Abstract::
Limited resources, recent reforms of educational system that impose rapid changes in the governance system,high
demand for managerial skill and operational autonomy, impose the capability to optimize accountability, performance, transparency
of behaviour, dialogue with stakeholder to grow results in the educational system. It therefore draws attention to the
importance of activate long-term positive relations between schools, colleges, students, families, governmental authority and
other structures of Public Administration to improve quality and performance in educational system. So is critical an
effectiveness accountability system as starting point to develop the quality of relations between the educational institutions and their stakeholders. In this regard, this article proposes the Network Governance as lever to improve an effectiveness
stakeholder engagement and to optimize performance in the educational institutions. This study represents a dissertation that
aims to raise awareness about the cycle of performance, accountability of educational institutions and for the optimization of the use of
public resources.

Keywords::
School and College governance, Transparency, Accountability, Performance, Network governance, Educational Institutions

Introduction::
The effxectiveness of the educational institutions has always been a central issue in the reform plans of all countries
in relation to the development objectives for intelligent, sustainable and inclusive enclosed in Indian Strategy 2020, supported by the Indian Union. In this context are taking ever greater consideration the relation between school-territory to promote a high quality of education in an inclusive approach and equal opportunities, the alternation school-work oriented to lifelong learning and the development of employment, the reorganization of the educational institutions according to autonomy,
effectiveness andefficiency, enhancement of the role of all stakeholders materializing the concept of global citizenship,the right to study in the system of higher education and the internationalization of the whole system of higher education.The digital innovation of national educational institutions. The requalification of the built heritage devoted to education.
In the process of change in act, the consolidation of the school autonomy and the national system of evaluation
represents the essential condition to ensure the governance structures stable and effective, able to optimize the use of
the organic and constitute an integrated system of training and education for the entire cycle of formation.

The autonomy is an essential condition also to orient skillful and competent leaders with a high educational culture,at the same time and remarkable managerial skills.
Actually, the acknowledgement of schools autonomy started to spread in countries since 1980 and it significantly developed in the UK, Finland,Netherlands and Sweden.
The educational system reorganization is connected to the growing need of the spending review, which has led the
political system to ask administrative boards for costs, use of resources and results evaluation reduction. The transformation of institutional structures of educational systems are based on the principles of vertical and horizontal subsidiarity and managerial autonomy.
The normative reforms have introduced new paradigms and new tools to make concrete the autonomy of the educational institutions.

Specifically arise new critical aspects:
1] Reduced dependency by the institutional protection ensured by central or local administrative systems.
2] Development of significant personal relations with relevant actors and management skills needed for an effective governance.
3] Increasing the sense of responsibility about contents and methods.
4] A recent Indian scientific research on "School Governance to Build a Learning Community" has highlighted that the implementation of the regulation still has difficulties on the part of the individual Schools and Colleges because of the obvious lack of basic institutions management skills.
5] In particular it is perceived the importance of the development of the educational process and evaluation systems aimed at the activation of the process of learning and of constant improvement in the quality of the educational system is in reality perceived, but the skills and tools are often not available for its implementations.
6] The cycle of performance management of the educational system.
7] The school autonomy, introduced through reforms, enlarges the school responsibility area and makes the need of accountability significant.
8] The present study wants to open a discussion on the best accountability model that determines the connection
between school and college autonomy and responsibility according to the following priority tasks.

- Fulfill stakeholders' need of knowing the public value created and provide transparency on the way school
decisions are taken.

- Improve a governance oriented to active citizenship through the inter-institutional coordination of local
development policies.

- Create the reputational conditions to ensure a major economical stakeholders' participation.

- Strengthen quality management and institute self-evaluation, acknowledging in accountability the conclusive step
of management cycle of school performance.

- Accountability is the result of an interaction between process and reporting tools aiming at informing the
stakeholders and managing the relations with the latters underlining with transparency their responsibilities.

- In particular, the effective fulfillment of stakeholders' expectations is linked to the school ability to manage, in an
integrated way, its economic and socio-environmental responsibility.

- Therefore, the reporting process, intended as method, requires the consideration of ethical values and principles at the base of responsibility such as transparency, comparability, inclusiveness, accuracy, completeness, clarity, neutrality and effectiveness.

- The adoption of an integrated concept of responsibility focused on effective relations with stakeholders, emphasizes
the importance of school communication.

- Actually, the compulsory school-college assumes particular importance because it is a compulsory educational path for all citizens and its quality is essential for the education of future human capital.

- The contribution given by the compulsory school-college in favour of a smart, sustainable, inclusive growth, leads to reflect on the incompleteness of an accountability model only focused on social dimension, given the close interrelationship between social function and ability of effective and efficient use of limited available financial resources.

- In this context, characterised by the presence of three categories of main actors,the substantial pursuit of informative mutual and constructive exchange among social partners,at the base of managerial autonomy, starts from the analysis of models of relations management which are associated to the reference context.

- School governance with a limited propensity towards social responsibility and sustainability, primarily focused on
environmental issues or the simple introduction of sustainability issues into existing programs cannot be considered
an efficient and exhaustive condition to promote change and above all to ensure the optimization of value creation for stakeholders.Indeed, stakeholder value creation assumes particular importance in school as a factor qualifying their image, acquiring consensus, trust and resources. Such behaviour presupposes embracing policies aimed at emphasizing the
principles of social responsibility, the internal dissemination of the culture of such responsibility and a clear focus on
economic and social-environmental performance.

Governance policy relates to the vision, mission, purpose and main objectives of a school. Transforming the policy into actual results entails disseminating all the behaviors of a sustainability culture and implementing appropriate

systems of direct accountability to both internal and external stakeholders.
The institutionalization of the principle of sustainability is only achieved when accepted and integrated in the school governance culture and progressively becomes part of the activities implemented. In other words, the governance approach of schools oriented to social responsibility is aimed at enhancing the close interdependence between social efficiency and economic, optimizing performance along the triple bottom line and involving all the educational management processes. A partial vision of the theme does not lead to real change and a holistic approach to sustainable development in the school-college system.A socially responsible school assumes behaviors that seek to involve stakeholders to better understand their expectations and priorities and transfer these into defining the strategy and goals, into monitoring the objectives in view of promoting the activities accountability and performance. Consequently, social responsibility and sustainability are associated with transparency, reputation, consensus and effective monitoring of results, ensuring continuous quality improvements in the core business of the school-colleges.
9] Network Governance to Improve Performance Management of the School-collegs Sustainability is a condition that defines the quality of the relations between stakeholders and the schools.
The quality of relations is reflected in the ability adequately meet educational expectations and scientific advancement, to guarantee employment, contribute to the social and economic wellbeing of a country. An essential role in this direction, is determined by the institutional communication oriented at the sustainability. In this sense, we consider the Sustainability Report the most effective instrument of accountability for educational system as it can combine schools autonomy and responsibility and increase the evaluation culture in school and colleges,tracing the educational measurement cycle of school performance.
With this regard, it is pointed out that the traditional institutional communication of the school-colleges has been insufficient and inefficient concerning transparency and information completeness. The introduction of mechanisms of accountability, oriented to sustainability in educational institutions, if properly structured and correctly managed, leads to improvements in strengthening the link between statements of mission and adopted strategies, involvement of the social partners, appreciation of the results, point out the "added value" brought by the school.
Educational institutions play a crucial role in the development of economic systems based on disseminating knowledge and innovation, promoting a more resource-efficient economy, greater environmental friendliness and competitiveness to foster cultural growth and social and territorial cohesion. At present, the investment in human capital represents a decisive factor for the sustainability and global and future countries productivity.
In this regard, we can observe that in front success in the school system. The Network Governance model relationship management is the method of development of the aims of this study. Network is intended as a non-hierarchic structure of interrelated elements, where information flows easily and rapidly. The network implies a huge cultural change at first and then an organizational one. It is a managerial approach which fosters the enhancement of human resources, considered crucial in organizations, the empowerment and the stakeholders equity of treatment. This is a vision, more and more credited,that sees organizations not only in their structural dimensions as a set of financial and technological resources aimed at developing a mission but also as a set of immaterial resources. In schools, Colleges, literature and common language, the term network is used to distinguish different situations.Networks are associations among schools but also partnerships that they stipulate with local public institutions. The network can be founded on temporary links, formed around a specific project and for a limited period or it can assume greater stability and be enlarged to different purposes acting on an indefinite period of time.

For this reason social experimentations are ever more frequent and they prefer mechanisms of governance aiming at
creating "network agreements" between institutions and stakeholders.
Networks are based on the belief that public educational services work better if they are designed and implemented
in collaboration with other subjects involved in order to obtain their approval, energy, experience, culture and ambitions.
The networks where schools are involved can operate at different levels and with different aims:
On a basic level, the network can be carried out to facilitate the sharing of professional best practices among
teachers.
On a more ambitious level of cooperation, the network can involve groups of teachers and schools which work
together with the explicit purpose of improving teaching and organizational conditions.
On a territorial and national level, the network can link different groups of stakeholders to implement policy
specifications.
Network agreements, when multiple groups of networks, belonging or not to the educational sector, work together
for systems improvement in terms of social justice, inclusiveness, sustainability.
Co-planning and co-production of educational services transform the relations among their end users i.c. students,families and suppliers, fostering the exchange of competences and experiences and facilitating "the spirit of an authentic partnership to work for common educational objectives".
Some studies underlined the positive relation between students' learning outcomes and the educational institutions atmosphere characterized by interaction and collaboration among members.

Conclusions ::
The increasing importance to build a learning community and the developments in digital technology force the school to take a proactive approach, strongly oriented towards stakeholder engagement. The proactive approach is
significantly influenced by the adoption of policies that emphasise the principles of global responsibility, equal and positive interaction with stakeholders and accountability.
Furthermore, the diffusion of knowledge enables the stakeholders to be better informed and to evaluate or compare
the information available.
Managing stakeholder relationships is an intrinsic component and strategic driver for school governance. To emphasize the role of the stakeholders, the school should map the most significant ones and identify their
expectations in line with the concept of triple bottom line then, it should select strategic objectives and prioritize them according to the expectations it wants to satisfy firstly, through a globally responsible conduct. Moreover, the school should apply the best mechanisms of governance to spread the culture of responsibility all over their organization. Finally, the school should introduce a plan of internal and external communication towards all the stakeholders, in order to meet their information needs.
The learning community, as a type of network agreement, does not only facilitate the sharing of knowledge but it
increases the potential creation of new learning methods which can be used for the benefit of the community as a together with its members singularly. This approach is at the basis of the operation of a Participated
Network in which the mutual continuous exchange of information, experience, professionalism and performance

represents the driving force of growth paths of the whole school system, personal development and rationalization in the use of public resources.

Educational system show a progressive sensibility increase for networks creation and reporting, both according to the need of improving the educational quality and the positive interaction with environment and according to the progressive attention of families and institutions towards the educational institutions system. In addition, schools are required to implement, in a relatively short time, the recent regulatory legislations, which emphasize the school communication.

The growing importance of sustainability in corporate governance involves a greater attention to the principles & values of the dominant internal and external relations, innovation, internal processes of behavioral orientation & external communication. In particular, the enhancement of transparency requirements and the multidimensionality of responsibilities, the objectives and the relevant results recommend the adoption of a sustainable, performance & accountability system.In particular, the relationship between expectations, performances and acclaims along the "triple bottom line", highlights the importance of preparation and disclosure of Sustainability Report.With this form of reporting the educational system can: on the one hand, put in evidence the responsible commitments undertaken by school with the goal of autonomy; on the other hand, provide a useful reference for the realization of the processes of evaluation and school self-evaluation, in line with the issues and objectives of the management cycle of public performance. The divulgation of an effective sustainability report to support a proactive stakeholder engagement, allows to value scholastic performance. In particular, it highlights the social impact, through the highlight of the "school-colleges social report",the economic impact, by measuring added value created and distributed by school, the environmental impact, through the analysis of the sustainable activities implemented by the school.

The contribution given by the compulsory educational institutions in favour of a smart, sustainable, inclusive growth, leads to reflect on the incompleteness of an accountability model only focused on social dimensions, given by the close interrelationship between social function & ability of effective and efficient use of limited available financial resources.

In this sense, the sustainability report represents the most effective instrument of accountability for educational school system as it can:

- Combine schools autonomy and responsibility.
- Increase the evaluation culture in school-colleges tracing the measurement cycle of educational institution performance.

At a glance we think that thanks to the adoption of accountability models inspired to build a network governance of mutual data exchange, it's possible to positively feed an effective performance management finalized to highlight a clean and fair management of public funds. By acting with integrity and transparence the schools positively affirm their image and reputation, builds consensus and trust.

References::

1] Srivastava D.L., Sarita Kumari,(2004): Goal and Purpose of Higher Education, New Delhi,Shree publishers & Distributors

2] Albareda, L., & Waddock, S. (2016): Networked CSR Governance : A Whole Network Approach to

Meta-Governance.
3] Bradely, S., Crounchely, R., Millington J., & Taylor, J. (2000):Testing for quasi-markets Forces in secondary
education,Oxford Bulletin of Economic and Statics.
4] Burton, B. K., & Dunn, C. P. (2005): The caring approach and social issues in management education, Journal of
Management Education.
5] Crow, M.(2010): Organizing teaching and research to address the grand challenges of sustainable development,
Bioscience.
6] Franzoni, S., & Gennari, F. (2013): School Networks and Sustainable Development, Symphonya, Emerging Issues Management.
7] Nikose Dr.R.L.(2013): Teacher Education In Twenty-first century,New Delhi, APH publishing corporation.

CHALLENGES OF PRIMARY EDUCATION INSTITUTS TEACHERS TO COPE WITH SLOW LEARNERS

LeenaP. Wadnere
P. HD Research Student
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada
University Aurangabad

Abstract :

It cannot be denied that teaching is a rewarding yet challenging career. It demands broad knowledge of subject matter, curriculum and standards, enthusiasm, a caring attitude and a love of learning, knowledge of discipline and classroom management techniques, and a desire to make a difference in the lives of young people. Through this paper researcher wanted to investigest how primary teachers are facing problems to cope up with slow learners. For this research, researcher selected thirty teachers from five different schools of Roorkee, district-Haridwar (Uttarakhand). For this, researcher used purposive sampling method as well as questionnar and interview techniques.

Key Words :

Challenges, Primary Education Institutes, Cope With, Slow learners.

Introduction :

It cannot be denied that teaching is a rewarding yet challenging career. It demands broad knowledge of subject matter, curriculum and standards, enthusiasm, a caring attitude and a love of learning, knowledge of discipline and classroom management techniques, and a desire to make a difference in the lives of young people. There are so many challenges which primary school teachers are facing. In that one challenge is how to cope with diverse intellectual learners and specially slow learners. There are three types of learners in every classroom. Above Average Learners, Average Learners and Below Average Learners. Below average learners are mainly slow learners. They are taking much time to complete their writing work. They are taking much time to read and culculating sums in Maths. But teachers have to complete their syllabus on time. So it is very much problematic to cope with these students. So teachers are keeping in mind Average learners and completing their syllabus. But below average learners are suffering in this process. In reality teachers wanted to teach all the students but due to limitation of time they are unable to cope with slow learners.

Teachers are passionate, engaging and committed to their profession. Parents don't offen get an insight into the vast and varied tasks that teachers undertake behind the scenes. It is easy to forget that the fun and engaging activities that children enjoy in the classroom are the result of planning, lifelong learning and experience that is juggled with many administrative tasks.

<u>Following are some causes of slow learning:-</u>

- Emotional growth
- Environment
- Medium of instruction
- Absenteeism
- Teaching method
- Course
- Illiterate parents
- Transfer of teachers
- Class size

- Busy parents or no time for children

Methodology :

For this research, researcher selected thirty teachers from five different schools of Roorkee, district-Haridwar (Uttarakhand). For this, researcher used purposive sampling method as well as questionnar and interview techniques.

Result :

In growing up and educating slow learners the school and the family has a huge responsibility, because first of all they need extra time and systematic care to fulfill their tasks. Both sides must be prepared to enhance the learner possibilities. Taking into consideration that the process of learning begins since children are pre-schooler. They need a friendly and warm environment, but also appropriate incentive, where the family plays the best role building an adequate model.

A teacher must diagnose in order to recognise the diversity. After a classification according to motivation, interest, learning needs, learning styles, learning levels and other aspects the teacher wants to know, the teacher should adopt their teaching methods and approaches, curriculum and teaching material to each specific student. They must be flexible to have control of the class and the ability to adapt the lesson planned to any circumstance originated in the classroom.

There are many features to taste into consideration to cope with slow learning. So, it is a big challenge for teachers nowadays. It requires time, patience, creativity and a very wide imagination to stimulate the teaching-learning process in a classroom. The teacher can develop the same general activities for all the classroom, but taking into account the diagnosis. The diversity of the class has to be treated using specifies features, roles, assignments, tasks for the students. For e.g. the activities of critical thinking, practical application or simple reasoning to get to an easy and fast conclusion should be for slow learners.

Conclusion:

Slow learners are normal students. They just need more time than other students. The first thing to identify them is to diagnosis. Teachers must have patience, good imagination and creativity to cope with all the slow learner's features using appropriate methods and techniques with the required activities and exercise will provide a successful learning process to slow learners. It is not only the duty of teachers butparents also have to support teachers efforts.

References:

1. Hughes J. (1973). The slow learner in your class (Nelson's Teacher Tents), London: Cengage Learning Australia.
2. Dr. Joshi, Prof. Kadam, Prof. Jadhav (2011)Special Education -Aakar Graphic, Nagpur.
3. Dr. H.N. Jagtap (2009) Educational Psychology –Narendar publication Pune.
4. Https://www.ncbi.nlm.nih.gov>PMC
5. Ijamtes.org>gallery>471-dec

TEACHER EDUCATION SCENARIO IN INDIA

Dr.Nisha Raninga
Asst.Professor
Smt.J.J.Kundaliya Graduate Teachers' College
Rajkot

Abstract

Teacher education is a programme that is related to the development of teacher proficiency and competence that would enable and empower the teacher to meet the requirements of the profession and face the challenges there in. It is a well known saying that teacher is the nation builder. Some problems are pursuing the system of teacher education so the teachers should be given the most appropriate tools during and after their training, including content knowledge and skills as well as teaching methodology to be able to do their work professionally. This full length paper highlighted the major problems and some suggestions to resolves these problems of teacher education, these suggestions will be helpful to educationist.

Keywords: Education, Teacher Education, Problems and suggestions.

1.0 Introduction

Teacher education in India is at a new stake in view of the new policies arranged down and the globalization processes. Indian Teacher education needs to orient itself to the new challenges and enable its pupil to compete level. Innovativeness by virtue of its nature is essential feature of Teacher Education. Teacher Education prepares the teachers to help learners meet the challenges of life, it has been recognized that teacher education program should be structured and modified in a way that enables them to respond dynamically to the new problems and challenges in the field of education, then only teacher can help in national development.

"No society can raise above the standard above of its teachers". -National Policy on Education (1986) As stated by NCTE (1998) in Quality Concerns in Secondary Teacher Education, "The teacher is the most important element in any educational program. It is the teacher who is mainly responsible for implementation of the educational process at any stage." This shows that it is vital to invest in the preparation of teachers, so that the future of a nation is secure.

According to Dictionary of Education Teacher education means, ―all the formal and non-formal activities and experiences that help to qualify a person to assume responsibilities of a member of the educational profession or to discharge his responsibilities more effectively.

2.0 Objectives

1. To know the problems of teacher education.
2. To provide the some Suggestions of teacher education.

3.0 Problems

Deficient in Facilities for student -teacher

As we know that teacher education is the keystone of education even then it is treated as step-son of education in India. About 30 percent of the teacher education institutions are being run in rented buildings without any facility. An experimental school or laboratory, library and other teaching aids are necessary for a good teacher education department. There are no separate hostel facilities are available for student.

Problems of Practice Teaching

Practice teaching is the most important part of this programme but inspire of all kinds of elaborate arrangements regarding practice in teaching, student teachers are non-serious to the

task of teaching, deficient in sense of duty careless, aimless, indifferent to children, lacking innovative measure in teaching which are great obstacles in the development of pedagogical skills.

Enrolment

Enrolment in teacher education programmes varies from region to region. There are some areas in India where the enrolment in Teacher Education is near full, but, the physical presence in the face to face mode is nearly nil. These are exclusively commercial centres than educational.

Problem of Supervision of Teaching

The supervisory organizations for practice teaching aims at bringing improvement in the instructional activity of the student teachers by using various techniques and practical skills in teaching and help them to develop confidence in facing the classroom situations. At present the lesson plans are checked superficially and no discussion is made by the subject method specialist.

Teachers are not able to think critically and solve the issues related to teaching methods, content, organizations etc. more knowledge of theoretical principles is emphasized and teachers are not able to use these principles in actual classroom situations.

Unsatisfactory Practical Research

Research in education has been considerably neglected. The research conducted is of low quality.

Lack of Subject Knowledge

The teacher training programme does not emphasize the knowledge of the basic subject. The whole teaching practice remains indifferent with regard to the subject knowledge of the student teacher.

Classroom challenges, according to teachers

Lack of teamwork, empathy, and support between students.

Teachers working too many roles at the same time.

Not enough time to plan.

Excessive paperwork for data collection.

Keeping up with the expectations of school admins

4.0 Suggestion

1. A good selection procedure would not only improve the quality of teacher education course but also provide a suitable candidate for this moral profession. Here some suggestions are mentioned: Test of General Knowledge should be applied,Test of school subjects, Test of language, teacher Aptitude; interest and attitude inventory should be administered, Candidate should be interviewed.
2. Educational institution should be equipped with facilities for organizing various types of activities such as daily assembly programmes, community living, social work, library organization and other curricular activities, which promote democratic spirit of mutual appreciation and fellow feeling.
3. Teacher educators must be well qualified and experienced with language proficiency.
4. Refresher course should be organized for teacher educators frequently.
5. Curriculum of teacher education programme should be revised from time to time according to changing needs of society.
6. On practice teaching more emphasis should be given till mastery is reached with appropriate feedback.

7. Teacher student ratio should be ideally 1:8.

8. Internship in teacher education should be objective, reliable and valid.

9. There is a need to integrate life skills, such as, self-awareness, empathy, interpersonal relationship, effective communication, critical thinking, creative thinking, decision making, problem solving, and coping up with emotions and stress.

10. However there are so many problems in teacher education programme but so many government bodies as NCERT, NCTE, NAAC, NUEPA etc. are trying to resolve these problems by different type of panel inspections on time to time of teacher educational institutions.Now it is mandatory for every institution to accredit by NAAC otherwise the affiliation of that institute will be cancelled.

5.0 Conclusion

Teacher education is a programme that is related to the development of teacher proficiency and competence that would enable and empower the teacher to meet the requirements of the profession and face the challenges there in. It is a well known saying that teacher is the nation builder.

In-service education is designed for the manpower development of the school system and the educational enterprise as a whole. If teachers are to perform their functions effectively and efficiently, it becomes imperative for them to require training in new skills and modern methodology.

REFERENCES

Aggarwal, J.C. (1996). Essentials of Educational Technology. , New Delhi: VikasPublishing House.

Curriculum Framework for Quality Teacher Education by NCTE retrieved from http:// www.ncteindia.org/pub/curr/curr_0.htm 9.

Naseem S, Anas N. Problems of teacher Education in India.International Referred Research Journal. 2011; 2(19):187-l88. 10.

Sharma G. ICTs in Teacher Education, Review of Research 20l2; 1(10):1-4. 11. http://www.teindia.nic.in/files/books_te/412_35a.pdf

उच्च माध्यमिक शिक्षणात जबाबदारी, कामगीरी व आव्हाणे

प्राचार्य, डॉ.मधूकर आंबाजी पुंडगे

श्री. संत गाडगे महाराज अध्यापक महाविद्यालय, हिंगोली

कर्मवरी भाऊराव पाटील, महर्षी धोंडो केशव कर्वे, महात्मा फुलै, भारतीय घटनेचे शिल्पकार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर अशा अनेक भारतीय विचारवंतांनी शिक्षणाला अग्रक्रम दिला आहे. भारतामध्ये वेगवेगळया क्षेत्रात काम करणाऱ्या विद्वान लोकांचे शिक्षणामध्ये अनेक मतभेद होते पण शिक्षणाशिवाय तरणोपाय नाही याबद्दल सर्वांची एक वाक्यता होती. भारतातील वेगवेगळया राज्यातील अशिक्षीत, अडाणी असतील तर त्या राज्याचा कोणत्याच भागाचा विकास होत नाही. राज्याचा व राष्ट्राचा विकास साधायचा असेल तर प्रत्येक राज्यातील लोकांना उच्च शिक्षण घेता आले पाहिजे यासाठी भारत सरकारने प्रत्येक राज्यातील शिक्षणाला महत्व दिले. भारताच्या घटनेप्रमाणे शिक्षण हा विषय राज्याच्या अधिकार क्षेत्रात मोडतो.

भारताला स्वातंत्र्य मिळाले त्यावेळी शिक्षण पध्दती तीन विभागात मोडली जात होती. १) प्राथमिक २) माध्यमिक ३) महाविद्यालये त्यावेळी प्राथमिक शिक्षण हे ४ वर्षाचे होते आणि उच्च प्राथमिक शिक्षणाचा कालावधी ३ वर्षाचा होता. उच्च माध्यमिक शिक्षणाचा कालावधी ४ वर्षाचा ठेवण्यात आला होता. यानंतर पदविचे शिक्षण विद्यार्थ्याला घ्यायचे असेल तर पुन्हा विद्यार्थ्याला ४ वर्षे शिक्षण पुर्ण करावे लागत असे. त्यानंतर पदवित्तर शिक्षण पुर्ण होत असे. याच पध्दतीने शिक्षण देणे कित्येक वर्षे सुरू होते. काही वर्षानंतर वरील पध्दतीने शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या हळूहळू वाढू लागली आणि या वाढलेल्या संख्यामुळे राज्यात विद्यार्थ्यांची बेकाराची संख्या अधिक प्रमाणात निर्माण झाली. महाविद्यालीयन शिक्षणाकडे ज्या प्रमाणात विद्यार्थी संख्या वाढली त्याप्रमाणात रोजगार निर्मीती करणे जवळजवळ अशक्यच झाले. अशाप्रकारे उच्च शिक्षण व पदवी घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या बघुन याविषयी विचार करून यावर उपाय म्हणून पुनर्रचना करण्यात आली. या पुनर्रचनेत झालेला महत्वाचा बदल म्हणजे उच्च माध्यमिक वर्गाची निर्मीती करण्यात आली. १९३४ मध्ये सप्रू समितीने व १९४४ सार्जंट कमिशनने आणि राधाकृष्णण आयोगाने या नविन आकृतीबंधाला मान्यता दिली. त्यानंतर कोठारी आयोगाने पाठींबा दिला. महाराष्ट्र शासनाणे या सर्वांच्या शिफारशी स्विकारल्या व शिक्षणाची पुनर्रचना करण्यात आली. महाराष्ट्रामध्ये सर्वच शाळेतून एकाच प्रकारच्या अभ्यासक्रमाला मान्यता देण्यात आली. व १९७२ पासून अभ्यासक्रम सुरू केला. व नंतर पुन्हा एकदा १९८२ साली अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना करण्यात आली. कोठारी आयोगाने सुचविलेला आकृतीबंध १०+२+३ असा होता. अशा प्रमाणे आपल्या राज्यात उच्च माध्यमिक शिक्षणाची पार्श्वभुमी सांगता येईल.

शिक्षणाचे महत्व :

बुध्दीच्या जोरावर मानवाने स्वत:भोवती एक सांस्कृतीक, सामाजिक वातावरण निर्माण केले आहे. मानवाने जिवशास्त्रीय दृष्टीकोणातून प्राण्यावर विविध प्रयोग करून प्राण्यांच्या हुशारीचा, शक्तीचा, कौशल्याचा उपयोग मानवी कल्यानासाठी करून घेतला आहे. आज मानवाने अंतराळात झेप घेतली असून निसर्गावर मात करण्याचा प्रयत्न करीत आहे. प्रतिसृष्टी निर्माण करण्याची आशा उराशी बाळगून आहे. हे सर्व मानवास उच्च शिक्षणामुळे प्राप्त झाले आहे. कृष्णशास्त्री चिंपळूनकर त्यामुळेच म्हणतात विद्येनेच मनुष्य आले श्रेष्ठत्व या जगामाजी शिक्षणामुळे मनुष्याने अनेक रहस्याचा उलगडा केला आहे. शिक्षण हे नैसर्गिक स्वंयस्फुर्त प्रक्रिया असली तरी मानवाला समाजात यशस्वीपणे समावेजन करता यावे म्हणून काही गोष्टी प्रयत्नपुर्वक शिकाव्या लागतील. केवळ निसर्गदत्त शिक्षणावर अवलंबून राहता कामा नये मानवाने इतर मानवाशी ज्या भाषेत व्यवहार चालतात ती भाषा समाजात वावरण्यासाठी लागणारी सामाजीक नितीनियम रूढी-परंपरा, प्रथा, परंपरांची माहिती, दैनंदिन गरजांची पुर्तता करणाऱ्या उदरनिर्वाहाचे प्रशिक्षण इ. गोष्टी जाणीवपुर्वक आत्मसात करणे आवश्यक असते. शिक्षणाचे महत्व सांगत असतांना जॉन ड्युई म्हणतो शारीरीक विकासात पौष्टीक अन्नाचे जे स्थान, महत्व आहे तेच मानवी जीवनात आहे.

शैक्षणिक संस्थेचे भुमिका व जबाबदारी :

भारताचे भाग्य त्याच्या वर्गावर्गातून घडविले जाते. असे कोठारी आयोगाने आपल्या प्रास्ताविकेत प्रथम सांगीतले आहे. याचबरोबर अध्ययन करता करता विद्यार्थ्याचे चारित्र्य घडविले जाते. शाळेमध्ये जगातील अनेक विद्वानांनी व शिक्षण तज्ञांनी सांगीतले चांगले विचार व शिक्षक येथे देण्याचे काम शाळेचे वातावरण करीत असतात. शाळेतील विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीन विकास शाळेशिवाय अन्य ठिकाणी करता येत नाही. म्हणून विद्यार्थ्याचा सर्वांगीण विकास शाळेशिवाय पर्याय नाही. असे म्हटले तर वावगे ठरू शकत नाही. प्रत्येक आई वडीलांची इच्छा असते की, आपल्या पाल्यांला चांगल्या शाळेत उच्च शिक्षण मिळाले पाहिजे व चांगल्या शाळेतील वातावरणामुळे पाल्यावर चांगले संस्कार झाले पाहिजे. म्हणून प्रत्येक पालक चांगल्या शाळेकडे धाव घेत असतो. त्यामुळे शैक्षणिक संस्थेने वरील प्रमाणे पालकांच्या ज्या अपेक्षा असतात त्या पुर्ण करण्यासाठी व विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण दर्जेदार देण्यासाठी अनुभवी शिक्षक वर्ग व शाळेचे वातावरण चांगले ठेवण्यासाठी शाळेत योग्य आणि विद्यार्थी यांना पोषक असणारे वातावरण निर्मीती करून देण्याचे काम शैक्षणिक संस्थांनी करणे फार गरजेचे आहे. जर वरीलप्रमाणे शालेय वातावरण नसेल तर शाळेचा व शैक्षणिक संस्थेचा विकास होणार नाही.

सध्याच्या परिस्थितीत शाळा व महाविद्यालय खेडोपाडी सूरू झाले आहेत म्हणजेच आजच्या परीस्थितीत शाळा व महाविद्यालयांची संख्या अधिक प्रमाणात झाली आहे. त्याचबरोबर शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या पुर्वीच्या मानाने आता जास्त प्रमाणात आहे. या दोन्हीचाही परिणाम असा झाला की, खेडोपाडी शाळा व महाविद्यालयामध्ये पाहिजे त्या प्रमाणे भौतिक सोयी व सुविधा आणि मनुष्यबळ त्याप्रमाणात असलेले दिसून येत नाही. म्हणजेच शाळा, महाविद्यालय काढून एक उद्योग करण्याचे काम काही शैक्षणिक संस्था करीत आहेत. अशा व्यवसायीक धंदयामध्ये शाळेतील वातावरण चांगले राहत नाही व विद्यार्थ्यांचा पाहिजे त्या प्रमाणात शैक्षणिक विकास, सर्वांगीण विकास, व्यवसायीक विकास होत नाही. त्यामुळे स्पर्धेच्या युगात आपल्या विद्यार्थी इतर विद्यार्थ्यांच्या मानाने मागे राहतो. व त्याचा परिणाम असा होतो की, खेडयापाडयामध्ये शिक्षण घेऊन बेकार बेरोजगार विद्यार्थ्यांची संख्या वाढली आहे. म्हणून शैक्षणिक संस्थांची महत्वाची जबाबदारी ही आहे की, आपल्या शैक्षणिक संस्थेअंतर्गत असणाऱ्या शाळा व महाविद्यालयामध्ये मानवी घटक, भौतिक सुविधा, खेळाचे मैदान आणि विविध प्रकारचे शैक्षणिक साहित्य भरपूर प्रमाणात असायला पाहिजे याचबरोबर शाळेतील व महाविद्यालयातील वातावरण चांगले कशाप्रकारे राहील या बाबीकडे विशेष संस्थेने लक्ष दिले पाहिजे. शाळेचे वातावरण जर चांगले असेल तर विद्यार्थ्यांना शिकण्यात उत्साह निर्माण होतो. यासाठी महत्वाची भुमिका संस्थांनी शाळेतील व महाविद्यालयातील वातावरण अधिक आनंददायी व ठेवण्याची आवश्यकता आहे.

शैक्षणिक संस्थांनी शालेय वातावरण चांगले ठेवण्यासाठी खालील बाबीकडे विशेष लक्ष दयावे

१) शाळा व महाविद्यालयामध्ये मानवी भौतिक साधनांच्या सोयी-सुविधा पुरेशा प्रमाणात ठेवाव्यात.

२) शाळा व महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने व सुस्पष्ट अभ्यासक्रम राबविला पाहिजे.

३) शाळा महाविद्यालयामध्ये आदर्श वेळापत्रकाचा वापर करावा.

४) शाळा व महाविद्यालयामध्ये सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीकोणातून सतत मुल्यमापन यंत्रणा राबविली पाहीजे.

५) शाळा व महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेण्यासाठी योग्य असे वातावरण निर्मीती केली पाहिजे.

६) विद्यार्थ्यांमध्ये एकत्रित काम करण्याची भावना निर्माण केली पाहिजे.

७) विद्यार्थ्यांच्या आवडीप्रमाणे अभ्यासपुरक व अभ्यासेत्तर कार्यक्रमाचे योग्य नियोजन किंवा वेळापत्रक तयार करावे.

८) शाळा व माहाविद्यालयामध्ये विद्यार्थ्यांना शारीरीक व आरोग्यास लागणाऱ्या आवश्यक सोयी-सुविधा उपलब्ध करून दयाव्यात.

९) शाळा महाविद्यालयामध्ये संस्थेविषयी, शाळेविषयी, विद्यार्थ्याविषयची व कर्मचारी यांच्यात आत्मियता निर्माण करण्याचे काम संस्थेने केले पाहिजे.

१०) शाळा व महाविद्यालयामध्ये संस्थेने मुख्याध्यापक, शिक्षक, व सेवक आणि पालक यांच्यात आंतरसंबंध निर्माण करण्यासाठी वातावरण तयार केले पाहिजे.

११) विद्यार्थी, शिक्षक व कर्मचारी यांनी चांगले काम केले असेल तर त्यांच्या कामाची प्रशंसा, कौतुक त्यांचा सत्कार करून पुरस्कार देण्याची व्यवस्था करावी.

शाळा व महाविद्यालय चांगल्या प्रमाणे किंवा चांगला शैक्षणिक दर्जा ठेवण्यासाठी शैक्षणिक संस्थांनी वरिल प्रमाणे सोयी-सुविधा व योग्य शैक्षणिक नियोजन करणे आवश्यक आहे. ज्या शाळा महाविद्यालयामध्ये वरिल सांगीतल्याप्रमाणे वातावरण असेल तरच या स्पर्धेच्या युगात आपली शाळा कायमस्वरूपी टीकून राहिली.

शैक्षणिक संस्थेच्या जबाबदाऱ्या :

१) शाळा महाविद्यालयात स्वायत्ता वातावरण निर्मीतीसाठी संस्थेंने प्रयत्न करणे.

शाळा महाविद्यालयात स्वायत्ता वातावरणाला महत्वाचे स्थान आहे. संस्थेत अशा प्रकारचे वातावरण असल्यास किंवा निर्मीती करून दिल्यास शाळेतील कर्मचाऱ्यांना शिक्षकांना काम करण्याची मुभा देण्यात येते. यामुळे शिक्षकाचे मनोधैर्य व नितीधैर्य निर्माण होते. म्हणून शैक्षणिक संस्थांनी शाळा व महाविद्यालयात स्वायत्ता या घटकाची निर्मीती करून दिली पाहिजे.

२) शाळा महाविद्यालयात शैक्षणिक संस्थेने हुकुमशाही पध्दतीला मान्यता देऊ नये.

शाळा महाविद्यालयामध्ये मुख्याध्यापक यांना अनेक गोष्टीचे भान ठेऊन कामे करावी लागतात. शाळेच्या प्रमुखाला विकासाच्या व गुणवत्तेच्या दृष्टीने विचार करून प्रत्येक कर्मचाऱ्यासोबत प्रेमाणे वागावे लागते. एखांदयाने कामात चुकारपणा किंवा सतत तासिकेला गैरहजर राहत असेल तर अशा कर्मचाऱ्याला हुकुमशाही पध्दतीने न वागवता प्रेमाणे बोलून सांगून हे काम त्याच्याकडून करून घेतले पहिजे. अशा पध्दतीने जर काम झाले तर निश्चीतच संस्थेचा व शाळेचा विकास होण्यास मदत लागते. हुकुमशाही पध्दतीने हेच कार्य केल्यास संस्थेच्या अथवा शाळेचे फार मोठे नुकसान होऊन शाळा कोणत्याच प्रकारे गुणात्मक विकास साधू शकत नाही म्हणून संस्थेने शाळा महाविद्यालयामध्ये हुकुमशाही पध्दतीला मान्यता देऊ नये.

३) शैक्षणिक संस्थेने कौटुंबिक वातावरण निर्मीती केली पाहिजे.

शाळा महाविद्यालयालयामध्ये शैक्षणिक संस्थेने कौटुंबिक वातावरण निर्मीती करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे कारण कौटुंबिक वातावरण सर्वांनाच आवडत असते. या प्रकारामध्ये शाळेतील कर्मचाऱ्याचे संबंध सलोख्याचे व मैत्रिचे निर्माण होण्यास मदत होते. यामुळे कर्मचारी वर्ग शिक्षक वर्ग विद्यार्थी हे सर्व शाळा हे सर्व आपली कुटुंब आहे. या भावनेने राहतात. व याच भावनेने आपल्या जाबबदाऱ्या पुर्ण करण्याचा प्रयत्न करीत असतात. यामुळे दोन दिवसाचे काम एकाच दिवसात पुर्ण होते. व शाळेचा गुणात्मक विकास होतो.

४) मोकळे वातावरण निर्मीतीसाठी संस्थेने प्रयत्न केला पाहिजे

शाळा महाविद्यालयामध्ये शैक्षणिक संस्थेने मोकळे वातावरण निर्मीती केली पाहिजे. याचे कारण म्हणजे अशा प्रकारच्या वातावरणामध्ये कर्मचाऱ्यांना काम करण्यासाठी हवेहवेसे वाटते. याचे मुख्य कारण म्हणजे या घटकामध्ये शिक्षकांना व इतर कर्मचाऱ्यांना मोकळेपणाला अधिक वाव दिला जातो. तसेच कोणतेही कार्य करायचे असेल तर किंवा निर्णय घ्यायचा असेल तर तो लोकशाही पध्दतीनेच घेतला जातो. याप्रकारामध्ये कर्मचाऱ्यांना अधिकाऱ्यांना संस्थाप्रमुखांना आपले विचार मोकळेपणाणे मांडण्याची मुभा असते. यामुळे सर्वच कर्मचारी समाधाणी आनंदीत असतात. संस्थेत कोणत्याच प्रकारचे वातावरण नसेल तर याचा विपरीत परीणाम होतो व याचा संस्थेला फायदा होत नाही. यामुळे संस्थेत किंवा शाळेत एकात्मता दिसून येत नाही.

५) संस्थेने शाळा महाविद्यालयात पैतृक वातावरण निर्मीती केली पाहिजेत

शाळा महाविद्यालयामध्ये शैक्षणिक संस्थेने पैतृक वातावरण निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे कारण शाळा महाविद्यालयामध्ये या वातावरणाला उच्च कोटीचे स्थान दिलेले आहे. या घटकामध्ये नावाप्रमाणे यामध्ये वडीलधारी माणसे पितासमाण वागणूक दिली जाते. शाळा महाविद्यालयाचे प्रमुख मुख्याध्यापक हि भुमीका पार पाडत असतात. प्रमुख कर्मचाऱ्यांचे वडीलांच्या भावनेने सर्वांची काळजी घेतात. आपुलकीने सर्व कर्मचाऱ्यांची वेळोवेळी विचारपूस करतात. यामुळे संस्थेचे व शाळेचे वातावरण आनंददायी राहते. म्हणून संस्थेने आपल्या शाळा व महाविद्यालयामध्ये पैतृक वातावरण निर्मीती करण्याकडे विशेष लक्ष दिले पाहिजे.

संदर्भग्रंथ सूची

१) कुंडले म.बा. शैक्षणिक तत्वज्ञान व शैक्षणिक समाजशास्त्र

२) पवार ना.ग.उदयोन्मुख भारतीय समाजाचे शिक्षण व तज्ञ.

३) प्रा.गाजरे प्रा.चिटणीस डॉ.पाटील - शिक्षणाचे अधिष्टाण.

४) डॉ.यु.के. घोरमोडे डॉ. कलाकृष्णा घोरमोडे - भारतीय शिक्षण प्रणालीचा विकास आणि शालेय व्यवाहाचे अधिष्टाण.

५) पवार ना.ग. - भारतीय शिक्षणातील आधुनिक विचार प्रवाह.

६) पाटील लीला कुलकर्णी विश्वभर - आजचे शिक्षण आजच्या समस्या.

बी.एड महाविद्यालयातील प्राध्यापकाना अंतरवासीता उपक्रम राबविताना येणाऱ्या समस्यांचा अभ्यास

प्रा. पवार डी. डी.

श्रीकृष्ण बी.एस.एस. कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद

प्रस्ताविक :-

शिक्षक-शिक्षणाचा गुणवत्तपूर्ण विकास करण्यासाठी NCTE ने २०१४ पासुन संपूर्ण भारतामध्ये ०२ वर्षाचा बी.एड अभ्यासक्रमाची अंमलबाजावणी केली . २०१४ च्या निकषानुसार बी.एड प्रथम वर्षासाठी ०१ महिने व व्दितीय वर्षासाठी ०४ महिने अंतरवासीता उपक्रम राबविणे बंधनकारक आहे. पण बी.एड महाविद्यालयांना अंतरवासीता उपक्रम राबविण्यासाठी विविध समस्यांना सामोरे जावे लागत आहे. प्राध्यापकाना व छात्रअध्यापकाना येणाऱ्या विविध समस्यांचा शोध घेऊन त्यांचे निराकरण कसे करता येईल याचा शोध घेण्यासाठी प्रस्तुत लघु संशोधन समस्यांची निवड केली आहे.

संशोधन समस्या विधान :-

बी.एड महाविद्यालयातील प्राध्यापकाना सराव अंतरवासीता उपक्रम राबविताना येणाऱ्या समस्यांचा अभ्यास करणे.

उद्दिष्टये :-

१. अंतरवासीता उपक्रम राबविताना प्राध्यापकाना येणाऱ्या समस्यांचा शोध घेणे.
२. अंतरवासीता उपक्रमामध्ये छात्राअध्यापकाना येणाऱ्या समस्यांचा शोध घेणे.
३. अंतरवासीता उपक्रम राबविताना येणाऱ्या समस्यावर उपाय सुचविणे.

गृहितके :-

१. अंतरवासीता उपक्रमाचा कालावधी जास्त आहे.
२. अंतरवासीता उपक्रम राबविताना प्राध्यापकाना अडचणी येतात.
३. अंतरवसीता उपक्रम राबविताना छात्रअध्यापकाना अडचणी येतात.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधन समस्या वर्तमान काळाशी निगडीत असल्याने संशोधकाने सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर केला आहे.

प्रत्यक्ष कार्यवाही :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकाने उस्मानाबाद तालुक्यातील ०६ बी.एड महाविद्ययालयातील ०६ प्राध्यापकाची सहेतुक स्वनिर्णय पध्दतीने निवड केली करण्यात आली आहे. ०६ बी.एड महाविद्ययालयात प्रशिक्षण घेत असलेल्या प्रथम वर्षातील १० व व्दितीय वर्षातील १० अशा एकुण १२० छात्रअध्यापकाची लॉटरी नमुना निवड पध्दतीने निवड केली आहे. उदिष्टानुरुप संशोधकाने प्रध्यापक प्रश्नावली व छात्रअध्यापक प्रश्नावली या साधनाची निर्मिती करण्यात आली. सदर प्रश्नावली प्राध्यापक व छात्रअध्यापकाना देण्यात आली. प्राप्त महितीचे विश्लेषण करुण अर्थ लावण्यासाठी शेकडेवरी या साधनाचा उपयोग करुन निष्कर्ष व शिफारशी मांडण्यात आल्या आहेत.

अ) प्राध्यापक प्रश्नावली प्रतिसादावरुन निष्कर्ष :-

१. प्राध्यापकाना सराव पाठ शाळा अंतरवासीतासाठी ०४ महिणे उपल्बध करण्यासाठी समस्या येते.
२. सराव शाळेमध्ये अंतरवासीता राबविताना भौतिक सुविधाच्या अभावामुळे प्रध्यापकना समस्या येतात.
३. अंतरवासीता कालावधीमध्ये सराव शाळेतील शिक्षकाचे सहकार्य प्रध्यापकांना मिळत नाही.
४. अंतरवासीता कालावधीमध्ये सैंध्दांतीक भागाकडे दुर्लक्ष होते.
५. अंतरवासीता राबवितना सराव शाळेतील शिक्षकांना व्यवस्थपनात व अभ्यासक्रम पूर्ण करण्यात अडचणी येतात.
६. सराव शाळेमध्ये अंतरवासीता उपक्रम राबविताना छात्रअध्यापक उपस्थितीचे प्रमाण कमी आहे.
७. प्रवेश प्रक्रिया विलंबामुळे सैंध्दांतीक भाग, इतर प्रात्याक्षिक कार्य व अंतरवासीता उपक्रम राबविण्यासाठी कालावधी कमी पडतो.

ब) छात्रअध्यापक प्रश्नावली प्रतिसादावरुन निष्कर्ष :-

१. अंतरवासीताचा कालावधी हा वेळखाऊ व खर्चिक आहे.
२. अंतरवासीता उपक्रमामध्ये सराव शाळेतील शिक्षकाचे सहकार्य मिळत नाही.
३. अंतरवासीता उपक्रम कालावधीमध्ये इतर प्रत्याक्षिक कार्या कडे दुर्लक्ष होते.
४. अंतरवासीता उपक्रमामुळे सैध्दातीक भगाच्या पूर्ण तासिका होत नाहीत.
५. अध्ययन सामुग्री व इतर उपक्रम राबविण्यासाठी आर्थिक अडचण भासते.

शिफारशी :-

१. शासनाने अंतरवासीता कालावधीमध्ये छात्रअध्यापकाना दरमहा मानधन द्यावे.

२. अंतरवासीतासाठी सराव शाळा उपल्बधते विषयी विद्यापिठ व शासनाने निकष ठरवावेत.
३. बी.एड प्रथम वर्ष प्रवेश प्रक्रिया जुनपर्यंत राबवावी.
४. अंतरवासीता उपक्रमाचा कालावधी कमी करावा.
५. अंतरवासीता कालावधीमध्ये शाळेने भौतिक सुविधा उपल्बध करुन द्याव्यात.
६. अंतरवासीता उपक्रम राबविण्यासाठी मार्गदर्शन कार्यशाळेचे आयोजन करावे.
७. अंतरवासीता कालावधी संदर्भात मुलभुत संशोधन व्हावे.

संदर्भ ग्रंथ :-

१. मुळे, र.श. व उमाटे, वि. तु.,(१९८७), शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्त्वे, नागपूर: महराष्ट्र विद्यापिठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ.
२. Sharma, S.R.(२००३), Educational Research, New Delhi : Anmol Publication Pvt.Ltd.

एच. आय. व्ही. / एड्सग्रस्तांचे हक्क आणि कर्तव्य

साधना अर्जुन बनसोड
संशोधक
शिक्षणशास्त्र विभाग,
डॉ. बा.आं.म.विद्यापीठ, औरंगाबाद
E-mail id : sadhanabansod06@gmail.com

डॉ. उज्ज्वला प्रभाकर भडंगे
सहयोगी प्राध्यापक
शिक्षणशास्त्र विभाग,
डॉ. बा.आं.म.विद्यापीठ, औरंगाबाद

सारांश :

मानवी आरोग्याच्या इतिहासात आजवर अनेक आजारांच्या साथींचा उल्लेख आपल्याला आढळतो. १९८६ साली भारतातल्या एच.आय.व्ही चे निदान झाले. मानवी शरीरातील प्रतिकारशक्ती कमी करणारा असा एक आजार आहे आणि तो एका विषाणूमुळे होतो. एच.आय.व्ही म्हणजे 'ह्युमन इम्युनोडेफिशिअन्सी व्हायरस' असे या विषाणूचे संपूर्ण नाव आहे. एच.आय.व्ही वाहकांना एड्स असतो. असे नेहमीच समजले जाते. खरे म्हणजे तसे नसते. एच.आय.व्ही शरीरात कैक वर्षे सुप्तावस्थेत राहू शकतो. एड्स संबंधित संक्रमणे कुठल्या तरी अज्ञान घटकांपायी आदेशली जातात. काही माणसांमध्ये विशेषत: मुलांमध्ये एच.आय.व्ही चे संक्रमण होऊन काही महिने लोटतात न लोटतात तोच एड्स विकसित होऊ शकतो. एड्स म्हणजे पूर्णपणे बाहेर पडलेल्या (विकसित) रोगावस्थेला एड्स असे म्हणतात. एच.आय.व्ही ने निर्माण केलेल्या आजाराची अंतिम अवस्था म्हणजे 'ॲक्वायर्ड इम्युनोडेफिशियन्सी सिन्ड्रोम' म्हणजे एड्स. एड्सच्या संसर्गाबाबत सर्वसामान्य माणसाच्या मनात गैरसमज दुर होण्यासाठी एड्स कोणत्या मार्गांनी पसरत नाही हे सांगणे आवश्यक आहे. एच.आय.व्ही आणि एड्सग्रस्त व्यक्तींना मिळणाऱ्या हक्कांची आणि कर्तव्याची जाणीव असायलाच पाहिजे. कुटुंबातील किंवा समाजातल्या व्यक्तीला 'एड्स' हा आजार झाला तर तिची अवहेलना केली जाते. आणि सामाजिकदृष्ट्या कलंक समजल्या जाते. समाजामध्ये जीवन जगतांना अशा व्यक्तींना खूप समस्यांना सामोरे जावे लागते. अशा एड्सग्रस्त व एच.आय.व्ही बाधित व्यक्तींसाठी शासनाने काही हक्क दिले आहे. त्यांचे शोषण होवू नये म्हणून त्यांना त्यांच्या हक्काद्वारे चांगल्या प्रकारे जीवन जगता येते.

प्रास्ताविक :-

भारतात एच.आय.व्ही संसर्गाची पहिली केस एका वेश्येमध्ये १९८६ साली सापडली; तर दुसरी केस मे १९८६ मध्ये सापडली. सदर रूग्णास हृदयाच्या बायपास सर्जरी वेळी अमेरिकेत रक्त दिलेले होते. जून १९८६ मध्ये एका हिमोफिलियाच्या रूग्णास एड्स झाल्याचे निदर्शनास आले. मुळातच एड्स झालेल्या व्यक्तीकडे जेव्हा आपण पाहतो तेव्हा नकळत आपल्या डोळ्यांसमोर एक नैतिकतेचा चष्मा चढत असतो. त्याचे कारणही तसेच आहे. हा आजार प्रामुख्याने लैंगिक मार्गातून पसरतो यामुळे आपला आजार सर्वांपुढे येऊ नये असे एड्सच्या रूग्णालाही वाटत असते. समाजाचा दृष्टिकोन आणि रूग्णांची भीती यामुळे एड्स झाल्याचे निदान झाल्यावर सर्वात पहिली प्रतिक्रिया निराशेची, भीतीची आणि रोग लपवण्याची होते. कारण एच.आय.व्ही / एड्स रूग्णांना समाजामध्ये जगण्याची इच्छा असते आणि सर्वसामान्य व्यक्ती ज्याप्रमाणे जीवन जगतो त्याचप्रमाणे एच.आय.व्ही / एड्सग्रस्त रूग्णांनाही जीवन जगावासे वाटते. परंतु समाजात आपल्याला सर्वसामान्य व्यक्तीप्रमाणे जीवन जगता येईल का ? असे प्रश्न त्याला भेडसावत असतात. या प्रश्नाचे उत्तर द्यायचे म्हटले की सर्वप्रथम आपल्याला समाजाचा एच.आय.व्ही / एड्सग्रस्त रूग्णांकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन बदलावा लागेल, समाजामध्ये जागरुकता निर्माण करावी लागेल. या आजाराबद्दल असणारा गैरसमज दुर करावा लागेल. म्हणून यासाठी शासन सातत्याने प्रयत्न करीत आहे.

एच.आय.व्ही / एड्सग्रस्त रूगणांना शासनाने सर्वसामान्य व्यक्तीप्रमाणे हक्क दिले आहे. या हक्कांची रूग्णांना माहिती असनेही गरजेचे आहे. एच.आय.व्ही आणि एड्सग्रस्त रूग्णांनी शासनाने दिलेल्या हक्कांची माहिती करुन घ्यायला पाहिजे या हक्कांद्वारे ते सर्वसामान्य व्यक्तीप्रमाणे जीवन जगू शकतात.

प्रस्तुत संशोधन लेखामध्ये एच.आय.व्ही म्हणजे काय ? एड्स म्हणजे काय ? या दोघांमध्ये फरक काय आहे. तसेच एच.आय.व्ही / एड्सग्रस्तांना कोणकोणती हक्क मिळालेली आहे आणि त्याची कर्तव्य काय असावी याबद्दल पुढीलप्रमाणे माहिती दिली आहे.

एच.आय.व्ही म्हणजे काय ?

हा विषाणू (एच.आय.व्ही) शरीराच्या रोगप्रतिकार शक्तीचा ऱ्हास करणारा मानव संबंधीत विषाणू आहे. एच.आय.व्ही म्हणजे ह्युमन इम्युनो-डिफिशियन्सी व्हायरस होय. एच.आय.व्ही १ व एच.आय.व्ही २ असे ह्या विषाणूंचे दोन प्रकार आहे. रिट्रोव्हायरस ह्या विषाणूंच्या गटात एच.आय.व्ही विषाणूंचा समावेश होतो. एच.आय.व्ही २ हा विषाणू पश्चिम अफ्रिकेत आढळतो. हा विषाणू रक्त, वीर्य इत्यादी शरीरातील द्रव पदार्थात असतो.

एड्स म्हणजे काय ?

एड्स म्हणजे ॲक्वायर्ड इम्युनो-डिफिशियन्सी सिन्ड्रोम. एच.आय.व्ही विषाणूंमुळे हा रोग होतो. एड्स बाहेरून येणाऱ्या रोगजंतूने होतो. शरीराच्या आतून होत नाही. एड्समुळे शरीराची रोगप्रतिकार शक्ती कमी कमी होत जाते संसर्गजन्य रोगांशी सामना करण्याची शरीराची कुवतही कमी होते.

एच.आय.व्ही संसर्गित व्यक्ती व एड्स रूग्ण यात फरक काय ?

एच.आय.व्ही संसर्गित व्यक्ती वरुन पूर्णत: निरोगी दिसते, मात्र त्यावेळी एच.आय.व्ही रोगप्रतिकार क्षमता पोखरण्याचे काम करीत असते. ज्यावेळी लक्षणे दिसू लागतील. तेव्हा त्यास एड्स रूग्ण संबोधले जाते. एच.आय.व्ही संसर्गित व्यक्ती शोधण्याचा एकमेव उपाय म्हणजे रक्त तपासणी. एड्सवर आजच्या घडीला तरी काही उपाय नाही. एड्सविषयी संशोधन करणे व एड्स होऊ नये म्हणून सुरक्षित उपायांबाबत लोकजागृती करणे हेच आपल्या हाती आहे.

एच.आय.व्ही / एड्स ग्रस्तांचे हक्क :-

मानव हक्कविषयक, आंतरराष्ट्रीय कायदा, नागरी व राजकीय हक्कांवरील आंतरराष्ट्रीय प्रसंविदा (कॉन्हेनन्ट कायदा) यांसारखे करार आणि मानवी हक्काचा सार्वत्रिक जाहीरनामा हे जसे असंक्रमित व्यक्तींना लागू होतात. तद्वतच ते एड्सपीडित व्यक्तींनाही तितकेच लागू होतात. एड्सच्या संदर्भात पुढील हक्कांची नोंद घेण्यासारखी आहे.

१) गोपनीयतेचा हक्क :-

एच.आय.व्ही विषयक अनिवार्य चाचणी, एच.आय.व्ही संक्रमित व्यक्तींची सक्तीची नोंदणी, ओळख पटवून देणाऱ्या व्यक्तिगत माहितीचा संग्रह आणि साठवण या सर्व गोष्टींना गोपनीयतेच्या कठोरतम नियमांचे संरक्षण प्राप्त न झाल्यास त्या मूलभूत हक्कांचे उल्लंघन करतात असे मानले जाते.

२) स्वातंत्र्य आणि सुरक्षिततेचा प्रश्न :

सीरम - होकारार्थी / धन व्यक्तींना बंदिवासात वा बंदिशिबिरांमध्ये डांबून ठेवणारी राष्ट्रे या मुलभूत हक्कांना नाकारतात.

३) कार्य हक्क :-

व्यावसायिक अर्हते / पात्रतेसाठी संक्रमण नसण्याची खरीखुरी अत्यावश्यक गरज नसली किंवा काम करतेवेळी संक्रमण बाधक ठरणार नसेल तर केवळ एच.आय.व्ही वा एड्सची बाधा झालीय या सबबीखाली एखाद्याला सेवेतून बडतर्फ करणे म्हणजे त्याला मुलभूत हक्क नाकारण्यासारखेच होय. लक्षात ठेवा वरवरचा प्रासंगिक स्पर्श झाल्याने कार्यस्थळी एड्स जडणे सर्वथैव अशक्य आहे.

४) शिक्षणाचा हक्क :-

विद्यापीठात जाणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या वा शाळेत जाणाऱ्या मुलांच्या प्रवेश हक्कांवर एच.आय.व्ही / एड्सची आडकाठी येवू नये.

५) सामाजिक कल्याण, सुरक्षितता आणि सहाय्याचा हक्क :-

इतर रोगपीडितांना जशी मदत मिळते तशीच ती एच.आय.व्ही संक्रमितांना व एड्सग्रस्तांना मिळाली पाहिजे. सर्व एड्सग्रस्तांमध्ये संक्रमण कोणत्याही मार्गाने झाले असेल, तरी ते लक्षात न घेता सारख्याच प्रतीची आरोग्यसेवा त्यांना मिळायलाच हवी.

६) कायदे संरक्षणाचा हक्क :-

नागरिकांना संरक्षण देणारे हक्कविषयक कायदे त्याच प्रमाणात सिरम-होकारार्थींना वा एड्स-पीडितांना लागू होतात.

७) स्थलांतर - स्वातंत्र्याचा हक्क :-

एच.आय.व्ही संसर्ग वा एड्स झाला आहे म्हणून लोकांना प्रवेश नाकारणारे देश मूलभूत हक्कांची पायमल्ली करीत आहेत.

८) सूचीत सहमती अधिकार :-

एच.आय.व्ही तपासणीसाठी अथवा कुठल्याही प्रकारच्या शोधासाठी संबंधीत व्यक्तिंची विशेष सूचीत सहमती गरजेची आहे.

९) भेदभावाविरुद्ध अधिकार :-

एच.आय.व्ही संक्रमीत व्यक्तिंना मुलभूत अधिकार आहेत. सर्व व्यक्तिंना समान अधिकार मिळणे गरजेचे आहे. मग ते सार्वजनिक विहीरीमधून पाणी काढण्यासारखी साधारण गोष्ट असो अथवा घर मिळण्यासाठी झालेल्या विरोधासारखी गंभीर बाब असो.

ज्या एच.आय.व्ही संक्रमित व्यक्ति औषधोपचार करु इच्छितात अथवा दवाखान्यात भर्ती होऊ इच्छितात त्यांना कोणताही डॉक्टर अथवा दवाखाना नकार देऊ शकत नाही.

ज्या व्यक्ती काम करण्यास सक्षम आहेत व इतर काम करणाऱ्यांना त्यांच्यापासून कोणताही धोका नाही. अशा व्यक्तींना कामावरुन काढता येऊ शकत नाही.

जर एखाद्या व्यक्तिची एच.आय.व्ही तपासणी मध्ये सूचीत सहमती नाही घेतली असेल, अथवा गोपनीयता भंग झाली असेल अथवा कोणताही अधिकार (स्वास्थ्य, कामकाज अथवा मालमत्ता) हनन केला असेल तर कायद्याची मदत घेता येते.

एच.आय.व्ही संक्रमित व्यक्ति जास्त करुन न्यायालयात जायला घाबरतात कारण त्यांची एच.आय.व्ही व्यक्ति स्वतःची ओळख लपवून कुठल्याही एच.आय.व्ही व्यक्ति स्वतःची ओळख लपवून कुठल्याही दुसऱ्या नावाची मदत घेऊ शकतात. यामुळे एच.आय.व्ही सह जगणारा व्यक्ति कुठल्याही भेदभाव अथवा भीती शिवाय स्वतःच्या हक्कांसाठी लढू शकते.

एच.आय.व्ही / एड्सग्रस्तांचे कर्तव्ये :-

एच.आय.व्ही आहे हे माहित असूनही जोडीदाराला त्याबद्दल न सांगता फसवून लग्न करणे हा गुन्हा आहे. आपल्यापासून इतरांना लागन होऊ न देण्याची दक्षता घेणे हे कर्तव्य आहे.

चर्चा :-

प्रस्तुत संशोधन लेख लिहिण्या मागची माझी अतिशय तळमळाची व नम्र भूमिका आहे. एच.आय.व्ही / एड्सग्रस्त रूग्णांचे शोषण होवू नये आणि समाजाचा त्यांच्याकडे बघण्याचा दृष्टिकोन सकारात्मक व्हावा व तसेच एच.आय.व्ही / एड्सग्रस्त रूग्णांना त्यांच्या हक्कांची आणि कर्तव्याची माहिती असावी. याकरीता हा संशोधन लेख लिहीला आहे.

संदर्भ :-

१) भितांडे, वि. रा. (२००८) शैक्षणिक संशोधन पद्धती, पुणे : नित्यनूतन प्रकाशन.

२) डॉ. अरविंद गोडबोले, (१९९६/१९९७) आरोग्य आणि समाज, मुंबई, पॉप्युलर प्रकाशन.

३) डॉ. राजीव उन्हाळे, (२०००) एड्सला जाणून घ्या ! औरंगाबाद, साकेत प्रकाशन.

४) डॉ. क्लाईव्ह विंग, डॉ. शंकर चौधरी (१९९७/१९१९), एच.आय.व्ही आणि एड्स कुटुंब मार्गदर्शिका, मुंबई, पॉप्युलर प्रकाशन.

५) एच.आय.व्ही. माहिती व सल्ला केंद्र, अमृता क्लिनिक, (२०१६) प्रयास एच.आय.व्ही विषयी हे आपल्याला माहिती हवे ! पूणे.

खाजगी विद्यापीठांचे आव्हान

प्राचार्य डॉ. राजशेखर हिरेमठ
एस.व्ही.सी.एस. बी.एड. कॉलेज,
एम.आय.डी.सी. अक्कलकोट रोड, सोलापूर
मो.नं. - ९४०३३९०३२४

प्रस्तावना :

२१ व्या शतकाच्या प्रारंभी जागतिकीकरण, उदारीकरण आणि खाजगीकरण या तीन संकल्पनांनी जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात तात्विक व व्यावहारिक अर्थाने आमूलाग्र बदल घडवून आणला आहे. या तिन्ही संकल्पना मुळात आर्थिक क्षेत्राशी संबंधित असल्या तरी त्याचा परिणाम जीवनाच्या इतर क्षेत्रात झाला आहे. शिक्षण हे क्षेत्र देखील यामुळे प्रभावित झाले. १९८६ साली नवे राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण मंजूर करण्यात आले. त्यानंतर हळूहळू विश्वविद्यालयीन/ विद्यापीठ शिक्षणातून सरकारने अंग काढून घेतले व खाजगी उपक्रमांना त्यात वाव द्यायचा अशी भूमिका स्विकारत २००५ साली भारताच्या संसदेने खाजगी विद्यापीठाचा कायदा मंजूर केला. भारतातील ज्या राज्यांना अशी खाजगी विद्यापीठे हवी असतील त्यांनी आपल्या विधिमंडळात संबंधित विधेयके पारित करण्याची मुभा देण्यात आली. महाराष्ट्र सरकारने १६ ऑगस्ट २००४ रोजी महाराष्ट्र स्वयं अर्थ सहाय्यित विद्यापीठ हा अध्यादेश काढून खाजगी विद्यापीठे सुरू करण्याची प्रक्रिया सुरू केली. शिक्षण, संशोधन आणि विकास ही सूत्री सर्व जगाने मान्य केली आहे. या त्रिसूत्रीचा ज्या देशाने अंमलबजावणी केली त्या देशाची प्रगती झ ााली. त्याचबरोबर उच्च शिक्षण घेतलेली व्यक्ती संपत्ती, संशोधन विज्ञान, तंत्रज्ञान क्षेत्रात लक्षणीय प्रगती साधली आहे.

आज जागतिकीकरणाचे भारताच्या शैक्षणिक संस्थेपुढे नवीन आव्हाने उभी आहेत. विदेशी विद्यापीठे भारतातील प्रमुख शहरांमधून भारतीय विद्यार्थ्यांना सतत आकर्षित करीत आहेत. शिक्षणासाठी भारताचा तरूण अमेरिका, जर्मनी, इंग्लड, आस्ट्रेलिया इ. ठिकाणी जाऊ लागला आहे. आपली विद्यापीठे/महाविद्यालये जागतिक स्पर्धात्मके वातावरणात उभी टाकू शकतील का? हा प्रश्न निर्माण होतो आहे. परदेशी विद्यापीठाचा जागतिक स्तरावरचा दर्जा व श्रम बाजारात या पदव्यांना अधिक महत्व असल्यामुळे परदेशी विद्यापीठात प्रवेश घेण्यासाठी भारतीय विद्यार्थी वळू पाहतात, हे नाकारता येत नाही. त्यादृष्टीने भारतातील उच्च शिक्षण क्षेत्रात सुधारणा करणे आवश्यक ठरते.

शिक्षणतज्ञ अरूण निगवेकर यांनी असे नमूद केले आहे की, "An increasing attractive market for foreign university and hence other nations are going to use GATTS envisions to their advantage" जागतिकीकरणामुळे ब्रेनड्रेनला अजून वाव मिळत आहे व भारताच्या संदर्भात ते कितपत हितावह आहे याचा विचार करणे महत्वाचे ठरेल. जागतिकीकरणामुळे विद्यापीठे व इतर शैक्षणिक संस्था यांच्या समोर अनेक शैक्षणिक आव्हाने उभी झालेली आहेत.

उद्दिष्टे :

१. भारतातील खाजगी विद्यापीठांची सद्यस्थिती जाणून घेणे.
२. भारतातील खाजगी उच्च शिक्षण देण्या-या संस्थेपुढील समस्या जाणून घेणे.
३. भारतातील खाजगी विद्यापीठांच्या प्रगती संदर्भात उपाययोजना आखणे.

खाजगी विद्यापीठाची गरज :

१. गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळावे.
२. जागतिक अभ्यासक्रम राबविता यावा.
३. सर्वसामान्य विद्यार्थ्यांलाही विद्यापीठात शिक्षण घेता यावे.
४. जागतिक प्रवाहात भारत खंबीरपणे उभा रहावा.

खाजगी विद्यापीठाचे महत्व :

विद्यापीठे मानवता, सहिष्णुता आणि बुध्दीवाद या नव्या कल्पना मांडण्याचे साहस व सत्याचा शोध घेण्याचा प्रयत्न करीत असते. विद्यापीठानी जर आपली कर्तव्ये व्यवस्थितपणे पूर्ण केली तर देशाचे आणि जनतेचे कल्याण होईल. आजचे युग हे संगणक, तंत्रज्ञानाचे युग आहे. ज्या देशाकडे माहिती तंत्रज्ञान जास्त अवगत आहे. त्यांच्याकडे तंत्र, तंत्रज्ञ आणि संशोधन मोठया प्रमाणात उपलब्ध होतील. आपले अस्तित्व आणि संस्कृती जपण्यासाठी वेगवेगळया स्तरावर आपल्या संस्था आणि विद्यापीठांची स्थापना करताना आपल्याला दिसून येत आहे. उच्च शिक्षणाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांमध्ये ज्ञानसंशोधन, संस्कृतिसंवर्धन व व्यावसायिक प्रशिक्षण देणे ही विद्यापीठांची महत्वपूर्ण कार्ये आहेत. आज विद्यापीठ समाजाभिमुख झाली आहेत. समाजाचे हित डोळयापुढे ठेवून त्याची वाटचाल सुरू आहे. आज भारतामध्ये ४९ केंद्रीय विद्यापीठे, ३६७ राज्यातील विद्यापीठे, २८२ खाजगी आणि १२३ अभिमत विद्यापीठे आहेत.

खाजगी विद्यापीठाची भूमिका :

प्रत्येक देशाचा विकास त्या देशातील शिक्षण व्यवस्थेवर अवलंबून असतो. शिक्षणाचा दर्जा हा त्या देशातील शिक्षणावर अवलंबून असतो. शिक्षण जेवढे दर्जेदार तेवढाच त्या देशाचा दर्जाही उंच असतो. त्यासाठी उच्च शिक्षणाची भूमिका ही महत्वपूर्ण असते. आज प्रत्येक क्षेत्रात जागतिकीकरणाची प्रक्रिया सुरू आहे. जागतिकीरणाच्या युगात व्यक्तींच्या गरजा झपाटयाने बदलत चालल्या आहेत. बदलत्या गरजा, नवनवीन तंत्रज्ञान, प्रत्येक क्षेत्रातील वाढती स्पर्धा या सर्वामध्ये शिक्षणाची भूमिका महत्वाची ठरत आहे.

आज देशामध्ये तरूण वर्गाचे वाढते प्रमाण हे आपले बलस्थान आहे पण त्यांना योग्य दिशा देण्याची गरज ही खाजगी विद्यापीठाने पार पाडणे गरजेचे आहे. जर आपण या वाढत्या तरूणांना योग्य ते शिक्षण व प्रशिक्षण देवू शकलो नाही तर शिक्षण घेवून बाहेर पडलेले तरूण फक्त वाढविणार आहोत, परंतु उत्पादक तरूण निर्माण होणार नाहीत. दुर्देवाने खाजगी विद्यापीठातून अशा प्रकारे तरूण निर्माण झाले तर भारताला महासत्ता होण्याचे स्वप्न हे दिवास्वप्न होण्याचे स्वप्न नाकारता येत नाही. खाजगीकरणामुळे शिक्षण सम्राटांनी भरमसाट शुल्क आकारून उच्च शिक्षण देणारी विद्यापीठे स्थापन केली, त्यातूनच उच्चभ्रू श्रीमंताची मुले शिक्षण घेवू लागली परिणामी खाजगी विद्यापीठे ही फक्त एका वर्गापुरता मर्यादित झाली आणि त्याचा एकंदरीत परिणाम सामाजिक हिताला धोका निर्माण झाला म्हणून या सर्व आव्हानांना यशस्वीपणे सामोरे गेले तरच उच्च शिक्षणाचा दर्जा आणि प्रमाणही वाढेल. उच्च शिक्षणाच्या माध्यमातून कुशल नेतृत्व निर्माण करणे, राष्ट्रांचा सांस्कृतिक वारसा टिकवणे, ज्ञान व चातुर्य यांचा समन्वय साधणे, सुसंस्कृत नागरिक घडविणे इत्यादी कामे पार पाडावी लागणार आहेत, म्हणून उच्च शिक्षण देणा-या संस्था, विद्यापीठ केंद्रे, व्यक्ती यांचा दर्जा, गुणवत्ता यांचा समन्वय साधून उच्च शिक्षणातील या आव्हानांचा समर्थपणे सामना करावयाचा आहे.

खाजगी विद्यापीठामुळे उच्च शिक्षणात निर्माण झालेल्या समस्या :

१. परीक्षा पध्दतीत लवचिकता.
२. शिक्षणाचे व्यावसायिकरण.
३. विद्यार्थ्यांची प्रभावी उद्दिष्टयांमध्ये प्रयत्नांचा अभाव.
४. विस्तार वाढला पण गुणवत्ता ढासळली.
५. शिक्षणातील माध्यमाची दोलायमान स्थिती.

खाजगी विद्यापीठासमोर उच्च शिक्षणाच्या संदर्भातील आव्हाने :

१. अध्यापन हे संशोधनास गती देणारे हवे.
२. उच्च शिक्षणात व्यवहार्य पाठयक्रम असावेत.
३. उच्च शिक्षण हे बहुसंख्य विद्यार्थ्यांसाठी व्यवहार्य स्वरूपाचे व व्यावसायिक उद्‌बोधन करणारे हवे.
४. उच्च शिक्षणाने शिक्षणाच्या व्यवस्थापनाची कार्यक्षमता वाढवायला हवी.
५. उच्च शिक्षणाची कालबाहयता व संदर्भहीनता दूर करायला हवी.
६. दुर्बल घटकांना विद्यापीठात समावेश करून घेण्याची जबाबदारी खाजगी विद्यापीठांनी पार पाडावी.
७. विद्यापीठाने विद्यार्थ्यांकडून किती शुल्क आकारावे याचे निकष ठरवावेत.
८. उच्च शिक्षणाचा देशास न परवडणारा खर्च.
९. अयोग्य परीक्षा पध्दती व विश्वासहीन मूल्यमापन.
१०. वाढती लोकसंख्या.
११. प्रगतीची केवळ संख्यात्मक वाढ.
१२. संशोधनातील प्रश्न.
१३. पारंपारिक स्वरूपाचे अभ्यासक्रम.

उपाययोजना :

१. भारतातील चलन भारतातच खर्च केला पाहिजे.
२. भारतीय संस्कृतीची ओळख जगाला होईल असे प्रयत्न केले जावेत.
३. गुणवत्ता सुधारणेला भरपूर वाव देणे गरजेचे आहे.
४. राज्यांचे सामाजिक, सांस्कृतिक व शैक्षणिक हित लक्षात घेवून विद्यापीठांना परवानगी दिल्यास हितावह ठरेल.
५. विद्यापीठाची स्वायत्तता अबाधित ठेवली पाहिजे.
६. प्रवेश प्रक्रिया निकषांवर आधारित तयार करावी.
७. परीक्षा पध्दतीत लवचिकता न ठेवता पात्र विद्यार्थ्यांना योग्य पध्दतीने योग्यता सिध्द करता येणारी असावी.
८. दर्जेदार अध्ययन, अध्यापनातून निश्चित स्वरूपाच्या संशोधनास चालना द्यावी.

९. खाजगी विद्यापीठांनी Quantity पेक्षा Quality ला महत्व द्यावे.
१०. व्यावसायाभिमुख नवनवीन अभ्यासक्रम राबवावेत.
११. I.C.T. व्दारे बदलत्या शिक्षण प्रवाहाचे ज्ञान द्यावे.
१२. आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करावा.
१३. दुर्बल घटकांना विद्यापीठात समावेश करून घेण्याची जबाबदारी खाजगी विद्यापीठांनी पार पाडावी.
१४. राज्य पातळीवर सर्व विद्यापीठातून Subject integration होणे महत्वाचे आहे.
१५. विद्यापीठांनी ICT चा वापर करून प्रवेश आणि परीक्षा Online करण्याचे प्रयत्न करावेत.

निष्कर्ष :

१. खाजगी विद्यापीठाच्या कामकाजातील त्रुटी दूर केल्यास खाजगी विद्यापीठाचा शैक्षणिक विकास निश्चितपणे होईल.
२. उच्च शिक्षणामध्ये संशोधन, मार्गदर्शन, शिक्षण व विद्यार्थी यांची योग्य जडणघडण केल्यास शिक्षणाचा दर्जा उंचावेल.
३. उच्च शिक्षणात युवकांची गुणवत्ता, कर्तव्य, बुध्दीमत्ता यांचे आंतरराष्ट्रीय बाजारातील किंमत वाढविण्याइतपत शिक्षण पध्दती प्रभावी केल्यास युवकांचा सर्वांगीण विकास होईल.
४. राष्ट्रीय पातळीवर अभ्यासक्रम, तो शिकवण्याची पध्दती आणि परीक्षा पध्दती याबाबतीत Uniformity असावी.
५. सर्वच विद्यापीठातून Choice based पध्दती सुरू केल्यास एकवाक्यता दिसून येईल.
६. संशोधन एक वृत्ती आहे ती पेरणे, जोपासणे, फलद्रुप करणे यासाठी स्वतंत्ररित्या वेगळे प्रयत्न करणे महत्वाचे आहे.
७. पायाभुत सोयी सुविधांचा पर्याप्त वापर पायाभूत सुविधांचा सहभागी तत्वावर वापर करणे आवश्यक आहे.

शिफारशी :

१. खाजगी विद्यापीठांच्या निर्मितीकरिता शासनाने मोठया प्रमाणात चालना द्यावी.
२. शासनाने केवळ प्राथमिक शिक्षणावर लक्ष केंद्रित करावे व विद्यापीठ शिक्षणाकरिता खाजगी संरचनेस प्रोत्साहन द्यावे.
३. आर्थिकदृष्टया मागासलेल्या व दुर्बल घटकांकरीता शासनाने शैक्षणिक अनुदान व कर्जांची सोय उपलब्ध करून द्यावी.

सारांश-

आज अनेक देशाची नामवंत विद्यापीठे भारतात येण्यासाठी उत्सुक आहेत. परंतु भारत सरकारने खंबीरपणे पाऊल उचलण्याची गरज आहे. अमेरिका, इंग्लड अशा ठिकाणांहून येण्यासाठी इच्छुकही आहेत. त्यासाठी प्रायव्हेट युनिव्हसिटी बिल ची सर्वच जण वाट पाहत आहेत. या विधेयकांसदर्भात परदेशी विद्यापीठातील शिक्षण तज्ज्ञांकडून भारतात वारंवार विचारणा होते. या विधेयकातील तरतुदी अन्य विद्यापीठांना लागू होणार नाहीत त्यासाठी परदेशी विद्यापीठाकडून तरतूदी, अहवाल मागविले जातील. त्यामुळे इतर दर्जाची विद्यापीठे येणार नाहीत. सध्या असंख्य कॉलेजेस एका विद्यापीठाशी संलग्नित आहेत हा वाढता ताण खाजगी विद्यापीठामुळे कमी होईल. (डिम्ड) अभिमत विद्यापीठ दर्जासाठी अर्ज केलेल्या कॉलेजला खाजगी विद्यापीठाचा दर्जा दिला जाईल. या सर्व प्रक्रियांमधून उच्च शिक्षणाचा पाया मजबूत केला जाईल. खाजगी विद्यापीठ व बाहेरील येणारी विद्यापीठे यांच्यात निकोप स्पर्धेला वाव मिळेल व उच्च शिक्षणातील गुंतवणूक ही गुणवत्तेचा दर्जा वाढेल. खाजगी विद्यापीठाने भविष्याभिमुख जागतिक आव्हानांना सामोरे जाणारे मनुष्यबळ निर्माण करणे अत्यावश्यक आहे. खाजगी विद्यापीठांनी ख-या अर्थाने शिक्षणाचा दर्जा वाढविण्यास मदत केली असा आशावाद निर्माण होईल.

संदर्भ ग्रंथसूची

१. डॉ. गणेश शेटकर, डॉ. शारदा शेवतेकर, डॉ. शोभना जोशी, भारतीय शिक्षणाचा इतिहास मृण्मयी प्रकाशन, औरंगाबाद, सप्टेंबर, २००२.
२. डॉ. मीनल नरवणे, भारतातील शैक्षणिक आयोग व समित्या, नित्यनूतन प्रकाशन, पुणे
३. पाटील प्रिती, डॉ. शेवतेकर शारदा, भारतीय शिक्षणप्रणालीचा विकास फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
४. खाजगी विद्यापीठासाठी दार होणार खुली, ११ ऑगस्ट २०११ लोकमत (IBN)
५. शासकीयपेक्षा खाजगी विद्यापीठे आघाडीवर, दै. सकाळ, १५ ऑगस्ट २०११.
६. रांजेकर दिलीप, आव्हान खाजगी विद्यापीठाचे, महाराष्ट्र टाईम्स दि. ८ मे २०११.
७. http://www.loksatta.com उच्च शिक्षण काल, आज आणि उद्या, दि.३१/०१/२०१२
८. Vruttamala.blogspot.com विद्यापीठ कायदा, दि. २७/०१/२०१२
९. www.unicef.org/education
१०. www.marathi.webduniya.com
११. http://www.ugc.ac.in

मराठी भाषेसमोरील आव्हाने : एक चिकीत्सक अभ्यास

डॉ.राखी सिद्राम सलगर,
सहा.प्राध्यापक,
नाट्यशास्त्र विभाग,
डॉ.बा.आं.म.विद्यापीठ,
औरंगाबाद.

सारांश :

महाराष्ट्रात मराठी या मातृभाषेचा वारसा आपल्याला लाभलेला आहे. महाराष्ट्रातील हजारो खेड्यांमधून व काही ठराविक शहरांमधून मराठी भाषा बोलली जाते. महाराष्ट्राची आणि मराठीची समृध्द परंपरा आपल्याला लाभलेली आहे.

मातृभाषेला मानवी जीवनात फार महत्वाचे स्थान आहे. मराठी ही आपली मायबोली पण आपल्या देशात अनेकांनी आक्रमणे केली. त्यामुळे मराठी भाषेवर अनेक भाषांचा प्रभाव जाणवतो. उदा-फार्सी, अरबी, पोर्तुगीज, कानडी, तमिळ, तेलगु, गुजराती, हिंदी, इंग्रजी. या भाषेतील अनेक शब्द आजही मराठीत वापरले जातात. देशाला स्वातंत्र्य मिळून एवढी वर्षे उलटी तरी वरील भाषांमधील जे शब्द मराठीत रुढ झालेले आहेत, त्या शब्दांना दूर करुन परिपूर्ण मराठीसाठी कोणीही हवे तेवढे प्रयत्न केलेले दिसून येत नाहीत. उलट दिवसेंदिवस त्या शब्दांचा वापर वाढतच आहे आणि कुठेतरी हे वाटत राहते की, मराठी भाषेचे मूळ रुप हरवून बसते की काय ?

आजघडीला मराठी भाषा टिकावी यासाठी संसदेसमोर लेखकांना आंदोलन करावे लागतेय. एवढी वाईट अवस्था मराठी भाषेची का व्हावी यासाठी आजच्या काळात 'मराठी भाषेसमोरील आव्हाने' हा शोध निबंधाचा विषय मी निवडलेला आहे.

प्रस्तावना :

कधी एकेकाळी मराठी भाषा वाचविण्यासाठी किती संतांनी, पंडितांनी, लेखकांनी, कवींनी किती प्रयत्न केलेले दिसून येतात. ज्ञानेश्वर महाराज सहाव्या अध्यायामधील पहिल्या व तिस-या चरणात मराठी भाषेचे गुणवर्णन करताना म्हणतात की,

माझा म-हाटाची बोलू कवतिके |
परि अमृतातेही पैजा जिंके |
ऐसे अक्षरे रसिके | मेळविन ||

ही मराठी भाषेची थोरवी ज्ञानेश्वर महाराजांनी गायली आहे. ही थोरवी तेराव्या शतकात ज्ञानेश्वर माऊलींनी ज्ञानेश्वरीत लिहिली. तसेच मुकुंदराजांनी पण आपल्या काव्यात मराठी भाषेची महती वर्णन केलेली आहे. 'धुळी आतील रत्न' या काव्यात मुकुंदराज म्हणतात की, मानवी जीवनाला साक्षात्काराचे वैभव प्राप्त करुन देणारी मराठी भाषा ही रत्नाप्रमाणे आहे. या मराठी भाषेमध्ये जो गोडवा आहे तो अन्य भाषेमध्ये नाही. सोळाव्या शकतकामध्ये मराठी भाषेची महती वर्णन केलेली आहे. त्यांनी त्यांच्या 'भासा बांधोनि मराठिया' या कवितेतून मराठी भाषेबद्दलचा अभिमान व्यक्त केलेला आहे. ही बाहेरची व्यक्ती भरतात येऊन मराठी भाषेचा अभ्यास करुन मराठी विषयाची प्राध्यापक होते ही त्या काळातील किती मोठी गोष्ट आहे. त्यांनी मराठी भाषेला किती उपमा देऊन मराठी भाषेला साज चढविला आहे. तसेच त्यानंतर अनेक शाहिरांनी आपल्या पोवाड्यातून मराठी भाषेचा गुणगौरव केलेला दिसून येतो. अनेक पंडितांनी, कवींनीही मराठी भाषेचे वर्णन केलेले आहे. कवी कुसुमाग्रज उर्फ वि.वा.शिरवाडकर म्हणतात की,

रत्नजडित अभंग
ओवी अमृताची सखी
तिन्ही वर्णातूनी फिरे
सरस्वतीची पालखी

हे सगळे मराटी भाषेचे गुणवर्णन, थोरवी ऐकून, समजून आज गहिवरुन येते. कारण की आज स्थितीला मराठी भाषा काय करुन ठेवली आहे. तिचे महत्व आज फक्त 'मराठी' या नावापुरतेच उरते की काय ? हा प्रश्न आहे. आजच्या मराठी भाषेसमोर जे आव्हान आहे त्यातील प्रमुख प्रश्न हाच की फक्त नावापुरती उरते की काय ? माझी मराठी भाषा.

मराठी भाषेसमोरील आव्हाने :

आजच्या शतकात मराठी भाषेसमोर अनेक आव्हाने निर्माण झाली आहेत. आपले महाराष्ट्र सरकार भारतातील सर्व भाविकांसाठी त्यांच्याच भाषेतून त्यांच्याच लिपीतून दहावी, बारावीच्या परीक्षा घेते हे केवढे दुर्दैव ? इतर कोणत्या राज्यात असे पहायला मिळते ? मराठी भाविकांसाठी देवनागरी लिपीतून किती प्रांतात परीक्षा घेतात ? याचा विचार कोणी करतंय का ? आपल्याच महाराष्ट्रात मराठी भाषा कोणाची यावरुनच वाद आहे. महाराष्ट्रातच कोकणी, व-हाडी, वैदर्भी, नागपूरी, डांगी अशा कितीतरी भाषेसाठी महाराष्ट्रात आज वाद चालू आहे. मग

मराठीचे काय ? याची दखल कोण घेतो ? आज परदेशातही म्हणजेच जपान, चीन, रशिया यासारख्या देशात त्यांचे व्यवहार स्वभाषेतूनच होतात व ते लोक स्वभाषेचाच आग्रह धरतात. बाहेरचेच कशाला ? आपल्याच महाराष्ट्राशेजारी असणारे कर्नाटक, गुजरात, तामिळनाडे येथील लोक त्यांची स्वतंत्र भाषा वापरताना आपल्याला दिसतात. मग महाराष्ट्रात मराठीचा आग्रह का धरायला नको ?

यशवंतराव चव्हाण ज्यांना महाराष्ट्राचे शिल्पकार म्हटले जाते त्यांनी तेव्हाच सांगितले होते की, महाराष्ट्राची जी लोकभाषा आहे तिच ज्ञानभाषा व्हायला पाहिजे. उच्चशिक्षण हे मातृभाषेतूनच दिले जावे हा त्यांचा आग्रह होता.

पण आजघडीला महाराष्ट्रामध्ये शिक्षणाची सुरुवातच इंग्रजी माध्यमातून होते व यासाठी अनेक पालकांचा कल आपल्या पाल्याला परकीय भाषेतून शिक्षण देण्याकडेच आहे. याचे करण इंग्रजीचे वाढते आकर्षण आजच्या पिढीतील आई-वडीलांच्या विचारांची परीसीमा इंग्रजीचे फॅड, तसेच मराठी बोलणे हे मागासलेपणाचे लक्षण हे मनात घर करणारी भावना. या सर्व कारणांमुळे मराठी शिक्षण कोणालाही नको आहे. आजघडीला प्राथमिक शिक्षणाने मुलांमध्ये दुरावा निर्माण होऊन न्यूनगंडाची भावना निर्माण होत आहे.पण याला पालकच जबाबदार आहेत असे मला वैयक्तिक वाटते कारण प्रत्येक पालकाला आजही भावना आहे की आजच्या स्पर्धेत टिकायचे म्हणजे इंग्रजी शिकणे खूप महत्वाचे आहे. हेच त्या लेकरांच्या मनावर बिंबवायचे आहे. त्यामुळे मुलांमध्ये न्यूनगंड निर्माण होत आहे आणि हे एक मराठी भाषेसमोरील आव्हाने आहे. त्यानच आज महाराष्ट्रात इंग्रजी शाळांचे पेव फुटले आहे. त्या शाळांना परवानगी मिळत नाही ही महाराष्ट्रातील मराठी लोकांसाठी अपमानाची बाब आहे. पण याचा विचार खूप कमी लोक करताना दिसतात. ही खेदाची बाब आहे.

महात्मा गांधी म्हणतात की, "ज्याप्रमाणे लहान बाळाला शारिरिक विकासासाठी आईच्या दूधाची गरज असते त्याचप्रमाणे मानसिक विकासासाठी मातृभाषेची गरज असते. कारण आपण आपल्या घरात जी भाषा बोलतो तीच आपली मातृभाषा असते. कारण लहानपणापासूनच मराठी या मातृभाषेचे संस्कार आपल्या कानांवर व मनावर होतात. म्हणून आपली मातृभाषा श्रेष्ठ असते."

पण आज मराठी भाषा कमीपणाची का वाटावी ? याची कारणमीमांसा करणे गरजेचे वाटते.

याला कारण आजचे इंग्रजी शिक्षण, संस्कार, प्रसारित होणारे दूरदर्शनवरील कार्यक्रम, प्रसारमाध्यमे, मोबाईल, सोशल मीडिया,शासन, हिंदी, इंग्रजी भाषेचा सर्रास वापर, महाराष्ट्रात बाहेरच्या राज्यातील वाढती लोकांची गर्दी, समाजातील वावर, लेखनाचा अभाव, मराठी भाषेची लाज, इंग्रजी शब्दांचा वाढता प्रभाव, पालक वाचन संस्कृतीचा -हास, बोथट होत चाललेले ज्ञान, अहंकार या सर्व कारणांमुळे मराठी भाषा आजच्या पिढीला कमीपणाची वाटत आहे.

"इतकी वर्षे झाले महाराष्ट्र अस्तित्वात आले. पण स्वाभिमानापूर्वक मराठी भाषेला महाराष्ट्राच्या दरबारात स्थान प्राप्त झाले नाही." अशी खंत ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते कवीवर्य कुसुमाग्रज अर्थात वि.वा.शिरवाडकर यांनी व्यक्त केली होती. मराठी शाळांमधून कितीतरी तुकड्या हद्दपार होताना सर्वेक्षणातून दिसून येते. काही शाळांमध्ये तर मराठी हा विषयच राहिलेला नाही.पण याचे कुणालाच का वाईट वाटत नाही. काही बोटांवर मोजण्याइतकी लेखकमंडळी व सजग नागरिक सोडले तर बाकीच्यांना काहीच का वाटत नाही ? ही एक शोकांतिका आहे. मराठी भाषेची पिछेहाट आपल्याला खरंच अस्वस्थ करीत नाही काय ? अशीच परिस्थिती राहिली तर मराठी भाषा टिकेल काय ? का फक्त नावापुरतीच उरेल हा एक चिंतेचा व चिंतनाचा विषय आहे. याचा सर्वांनीच डोळसपणे विचार करणे गरजेचे आहे.

केवळ मनोरंजनाचे साधन म्हणून मराठी भाषेकडे पाहणे अत्यंत चुकीचे आहे. जेवढा गंभीरपणे मराठीचा अभ्यास व्हायला हवा तेवढा होताना आजघडीला दिसत नाही. बोलण्यापुरती मराठी भाषा शिल्लक राहील ही कुठेतरी भिती वाटतेय.

कारण ही मराठी भाषेसमोरील आव्हाने फक्त शिक्षक, अध्यापक, लेखक,नाटककार, शासनकर्ता यांच्यापुरती मर्यादित न राहता ती मराठी माणसं, मराठी संस्कृती, मराठी अस्मिता मराठी टिकविण्यासाठी आंदोलन करणारी लेखक, कवी मंडळी, महाराष्ट्रातील प्रत्येक माणूस व प्रत्येक मूल यांच्यासमोरील आव्हान आहे. मराठी भाषा टिकविणे कुठेतरी लेखक, नाटककार मंडळी ही मराठीचा किंवा मराठी भाषेचा विचार करताना दिसत नाहीत.

कारण आज बरेच लेखक व नाटककार आपल्या पुस्तकाचे नाव किंवा नाटकाचे नाव हे इंग्रजीतून देताना दिसतात. उदा- गांधी डॉट कॉम, ऑल दि बेस्ट, पार्टी, सखाराम बाईंडर.

शिक्षणाची भाषा आणि बालकाची भाषा यांच्यात फारकत करणारा जगात भारताशिवाय दूसरा देश नाही. हे रविंद्रनाथ टागोरांनी म्हटलेले आहे.

तसेच महात्मा गांधीनीही यंग इंडियात ९३ वर्षापूर्वी (९-९-१९२१) लिहिलेले आहे की, परकीय माध्यमांमुळं आपल्या बालकांच्या मेंदूला थकवा येतो, त्यामुळे त्यांच्या मज्जासंस्थेवर अनाठायी ताण येऊन ती फक्त घोकंपट्टी आणि पोपटपंची करतात. म्हणून ती मूलभूत आणि स्वतंत्र संशोधन 1करता अपात्र बनतात. त्यांच्या ज्ञानाचा कुटूंबाला व समाजाला काहीच फायदा होत नाही.नवल म्हणजे कोठारी आयोगानेही हेच म्हटलेले आहे.

मराठी भाषा संवर्धनाचे काही उपाय :

१. मराठी भाषा वाचविण्यासाठी रोजच्या व्यवहारात मराठीची सक्ती केली पाहिजे आणि त्याची सुरुवात स्वतःच्या घरातून केली पाहिजे.
२. मराठी भाषेचा आग्रह धरणे.
३. इंग्रजी माध्यम असलेल्या शाळांमध्ये मराठी भाषा सक्तीची करणे.
४. मराठीचे ज्ञान जाणून घेण्यासाठी किंवा आकलनासाठी मराठी व्याकरण, लोकसंस्कृती, लोककला, लोकसाहित्य, लेखन कौशल्य, संवादलेखन, मुलाखत लेखन, पत्र लेखन, निबंधलेखन, कवितेचे रसग्रहण, अभिवाचन, कथा, कादंब-या, ललित लेख, भाषाज्ञान इत्यादी बाबींचा समावेश मराठी आकलनासाठी करावा.
५. विद्यापीठ स्तरावर अभ्यास पत्रिकेमध्ये तोंडी परीक्षेला गुण ठेवावेत. त्यामुळे बोलणे, भाषण या भाषिक कौशल्यांचा विकास होईल.
६. लोकजागृती, लोकशिक्षण, भाषाविकास व संशोधन केंद्राचा विकास सोबत अनुदान योजना.
७. भाषिक गुणवंतांना विविध शिष्यवृत्त्यांचे आयोजन.
८. भाषासंवर्धनाच्या कार्यशाळा विविध स्तरांवर घेणे.
९. शालेय अभ्यासक्रमात भाषा विषयाला प्राधान्य देणे.
१०. मराठी भाषेविषयी विद्यार्थी दशेतच सकारात्मक दृष्टीकोन विकास होणे गरजेचे आहे.

निष्कर्ष :

जागतिकीकरणाच्या युगामध्ये तीन स्पर्धेच्या जगात एखाद्या विशिष्ट मातृभाषेची सक्ती करणे म्हणजे भाषासंवर्धन नव्हे तर उपजतच भाषिक जाणिवांची संवेदनशीलता ही खरी काळाची गरज आहे.

एखाद्या भाषेला व्यवहारापलिकडे जाणून त्या भाषेविषयी ज्ञान आदर आणि सोबत यथोचित अभ्यास ही खरी मार्गदर्शक तत्वे सुजाण नागरिकांनी आत्मसात केली तर मराठीच काय कुठलीही मातृभाषा लुप्ततेच्या मार्गावर आढळणार नाही.

संदर्भ ग्रंथ :

१. मराठी भाषा उपेक्षा आणि अपेक्षा- डॉ.दत्ता पवार
२. साहित्य आणि समाज- प्रो.गो.मा.पवार
३. सह्याद्रीचे वारे- निवडक भाषण संग्रह- यशवंतराव चव्हाण
४. शतकांची विचारशैली- डॉ.रमेश धोंगडे, अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनातील भाषणे व त्याची चिकित्सा, खंड-१,२,३.
५. भाषा आणि जीवन- अनिल गोरे, त्रैमासिक, पूणे
६. भाषा संवाद- दै.गावकरी- उदय शुक्ल.

दूरस्थ शिक्षण संस्थाचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने

(Accountability/Performance/Challenges of Distance Education Centres)

श्री. कान्हेरे पी.ई

संशोधक विद्यार्थी, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

मो. नं. ९९२३५३५६०६

E-mail: pekanhere@gmail.com

प्रस्तावना :

शिक्षण हे समाज परिवर्तनाचे एक साधन आहे. कारण कोणत्याही देशाचा आर्थिक, सामाजिक व राजकिय विकास साधावयाचा असेल तर तो शिक्षणाच्या माध्यातूनच साध्य होवू शकतो.भारतात सध्याच्या काळातही उच्च शिक्षणाचे प्रमाण अतिशय कमी आहे. तेव्हा भारतात दुर्गम व ग्रामीण भागातील लोकांना, स्त्रियांना व काही कारणामुळे अर्धवट शिक्षण सोडलेल्या व्यक्तींना शिक्षणाची पुन्हा संधी उपलब्ध करुन देण्यासाठी दूरस्थ शिक्षण अत्यंत महत्वाचे आहे. दूरस्थ शिक्षणाची संकल्पना विसाव्या शतकात उदयास आली.

दूरस्थ शिक्षणाची संकल्पना :

१) युनेस्को (१९७९) : "दूरस्थ शिक्षण म्हणजे अशी शैक्षणिक प्रक्रिया की ज्यामध्ये पत्राद्वारे शिक्षण दिले जाते. त्यामध्ये अध्ययनार्थी व साधन व्यक्ती समोरासमोर नसतात".

२) वेडमेयर : "दूरस्थ शिक्षणामध्ये शिक्षक व विद्यार्थ्यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या एकमेकांपासून स्वतंत्र असतात. एकमेकांशी संप्रेषण साधण्यासाठी ते विविध साधनांचा अवलंब करतात. अध्ययनार्थ्यांच्या क्षमतांचा अपेक्षित दिशेनुसार विकास करण्यासाठी संधी उपलब्ध करुन देणे हे दूरस्थ शिक्षणाचे महत्वाचे कार्य आहे".

३) पॅराटन (१९८२) : "दूरस्थ शिक्षण ही अशी शैक्षणिक प्रक्रिया आहे की, ज्यामध्ये अध्यापन प्रक्रिया ही काळ व स्थळाच्या बाबतीत अध्ययनार्थ्यांपासून दूर असते".

दूरस्थ शिक्षणाची उद्दिष्टे :

१) अध्ययनातील समस्या दूर करणे.

२) स्वाध्याय व प्रात्यक्षिकांद्वारे प्रत्याभरण देणे.

३) अध्ययनकर्त्यात क्रियाशिलता निर्माण करणे.

४) अध्ययनकर्त्यात स्वंयअध्ययन, आवड निर्माण करणे.

५) अध्ययनार्थ्याला त्याच्या सुप्त गुणांची जाणीव करून देणे.

६) अध्ययनकर्त्याचे लवचिक मूल्यमापन करणे.

७) अध्ययनकर्त्याचा व्यक्तिमत्व विकास करणे.

८) अध्ययनविषयक सवयींचा विकास करणे.

९) अध्ययनकर्त्यात ज्ञान व कौशल्यांचा विकास करणे.

दूरस्थ शिक्षणाची वैशिष्टे :

१) दूरस्थ शिक्षणामुळे व्यक्तींना घरबसल्या शिक्षणाची संधी उपलब्ध होऊ शकते.

२) औपचारिक शिक्षण पूर्ण केलेल्या व्यक्तीही दूरस्थ शिक्षणामुळे आपली निरंतर शिक्षणाची गरज पूर्ण करू शकतात.

३) दूरस्थ शिक्षणाची सोय सर्व वयोगटातील व्यक्तींना खुली आहे.

४) दूरस्थ शिक्षण व्यवस्था प्रवेश, अभ्यासक्रम, अध्यापन, वेळापत्रक व मूल्यमापन याबाबतीत लवचिक असते.

५) दूरस्थ शिक्षणामुळे अद्ययावत ज्ञान ठेवणे शक्य होते.

६) दूरस्थ शिक्षणामुळे शिक्षक व विद्यार्थी स्वयंअध्ययनविषयक छापील साहित्य व तंत्रज्ञान साधनांच्या माध्यमातून जोडले जातात.

७) दूरस्थ शिक्षणात अध्ययनकर्ता त्यांच्या स्वत:च्या गतीने शिकू शकतो.

८) दूरस्थ शिक्षण योजना दुर्लक्षित समूहापर्यंत, दुर्गम व ग्रामीण भागापर्यंत पोहोचते.

९) दूरस्थ शिक्षणातून अध्ययनकर्त्यास अनुभवी तज्ज्ञ शिक्षकांचे मार्गदर्शन लाभते.

१०) दूरस्थ शिक्षण कोणत्याही वयोगटातील व्यक्तींना घेता येते.

दूरस्थ शिक्षणातील प्रवाह :

अनौपचारिक शिक्षणाचा महत्वाचा मार्ग म्हणजे दूरस्थ शिक्षण होय. दूरस्थ शिक्षणातील प्रवाह पूढीलप्रमाणे आहे.

दूरस्थ शिक्षणाचे प्रवाह

- पत्राद्वारे शिक्षण
- मुक्तशाळा प्रणाली
- निरंतर शिक्षण
- मुक्त विद्यापीठ

पत्राद्वारे शिक्षण :

जे वर्गखोलीत हजर राहण्यास असमर्थ आहेत, ज्यांची शिक्षणाची इच्छा आहे. पण वेळापत्रकातील वेळेनुसार ज्यांना शिकण्यात अडचणी आहेत, ज्यांच्या शिक्षणात खंड पडला आहे, शारीरिक दृष्टया जे वर्गखोलीत बसण्यास असमर्थ आहेत अशांना पत्रव्यवहाराद्वारे शिक्षण ही संजीवनीच होय. पत्राद्वारे शिक्षण योजनेत विद्यार्थ्यांना छापील साहित्य उपलब्ध करून दिले जाते. पत्राद्वारे शिक्षण योजना भारतात सर्वप्रथम १९६२ मध्ये दिल्ली विद्यापीठात सुरु झाली. मात्र, या पध्दतीमधील उणिवा लक्षात आल्याने शासनाने मुक्त विद्यापीठे स्थापन करण्याचा निर्णय घेतला.

मुक्तशाळा प्रणाली :

भारतात राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय संस्थेची स्थापना १९८९ मध्ये एक स्वायत्त संस्था म्हणून करण्यात आली. दुर्गम व ग्रामीण भागातील मुलांना शालेय शिक्षण उपलब्ध करून देणारी ही लवचिक शिक्षण व्यवस्था आहे. भारतात राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय संस्थेच्या माध्यमातून जवळजवळ १५ लक्ष मुले शिक्षण घेतात. त्यामुळे राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय ही संस्था जगातील सर्वात मोठी शालेय शिक्षण मुक्तपणे उपलब्ध करुन देणारी संस्था ठरते. या संस्थेचे मुख्यालय दिल्ली येथे असून तिची प्रादेशिक केंद्र हैदराबाद, पुणे, कोलकता, गुवाहाटी, चंदीगढ, अलाहाबाद, पटना, जयपूर, भोपाळ येथे आहे.

निरंतर शिक्षण :

व्यक्ती जीवनामध्ये विविध माध्यमातून ज्ञान व कौशल्ये आत्मसात करत असतो. त्यास निरंतर शिक्षण म्हणतात, निरंतर शिक्षण ही सतत सर्व ठिकाणी चालू असणारी आजीवन शिक्षण प्रक्रिया आहे. साक्षरता अभियानातील निरंतर शिक्षण ही व्यापक संकल्पना असून त्यामध्ये व्यक्तीने स्वत:हून शिकणे, अपेक्षित असते. भारतातील शास्त्रीय व तांत्रिक ज्ञानाची प्रगती सर्वसामान्यापर्यंत पोहचण्यासाठी व अशिक्षितांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी निरंतर शिक्षण कार्यक्रम महत्वाचा ठरतो. केंद्रशासनाने १५०० ते २००० लोकांच्या मागे एक निरंतर साक्षरता केंद्र स्थापन केले आहे. सध्या विविध विद्यापीठातून व स्वयंसेवी संस्थाच्या माध्यमातून निरंतर शिक्षण केंद्रे चालवली जातात. निरंतर शिक्षण कार्यक्रमाचे मूल्यांचे शिक्षण, साक्षरता वर्ग, ग्रंथालय व अभ्यासिका, चर्चा मंडळ, खेळ व साहसी कृती, सांस्कृतिक व मनोरंजक कार्यक्रम, भाषेचे शिक्षण, प्रश्नांचे शंका निरसन हे मुख्य घटक आहे.

मुक्त विद्यापीठ :

मुक्त विद्यापीठामुळे उच्च शिक्षणाची द्वारे सर्वांसाठी खुली झाली आहेत. यामध्ये शिक्षणासाठी सीमांची कोणतीही बंधने नसून सर्वांसाठी शिक्षणाची समान संधी उपलब्ध होते. मुक्त विद्यापीठ हे एक असे खुले पुस्तक आहे की, कोणीही, कितीही प्रमाणात व कोणत्याही वेळी यामध्ये अध्ययन करू शकतात. दूरस्थ शिक्षण परिषद ही मुक्त विद्यापीठे व दूरस्थ शिक्षणातील गुणवत्ता वृध्दी, समन्वय व निरीक्षण करण्याचे कार्य करते. या संस्थेचे मुख्य कार्यालय नवी दिल्ली येथे आहे.

जगातील मुक्त विद्यापीठाची स्थापना इग्लंडमध्ये २३ जुलै १९६९ रोजी झाली. त्यानंतर इराण (१९७३), पाकिस्तान (१९७४), कॅनडा (१९७५) येथे मुक्त विद्यापीठाची स्थापना झाली. भारतात आंध्रप्रदेश राज्यात प्रथमत: १९८२ मध्ये डॉ. बी. आर. आंबेडकर मुक्त विद्यापीठाची हैदराबाद येथे स्थापना झाली. भारतात २० सप्टेंबर १९८५ रोजी इंदिरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विद्यापीठाची (IGNOU) स्थापना करण्यात आली. या विद्यापीठाने नोव्हेंबर २००१ मध्ये ज्ञानवाणी एफएम रेडिओ नेटवर्कच्या माध्यमातून ग्रामीण व दुर्गम भागातही शिक्षणसुविधा उपलब्ध करून दिल्या आहे. त्याचप्रमाणे विद्यापीठाने ज्ञानदर्शन हे दूरदर्शनचे स्वतंत्र शैक्षणिक चॅनल सुरू केले आहे. ज्ञानदर्शन या चॅनलचे कार्यक्रम २४ तास प्रसारित होत असतात. २६ जानेवारी २००३ पासून विद्यापीठाने तंत्रशिक्षणविषयक एकलव्य हे शैक्षणिक चॅनल सुरू केले आहे. आज भारतात एक राष्ट्रीय व १३ राज्यस्तरीय मुक्त विद्यापीठे आहेत.

मुक्त विद्यापीठांची लवचिक शिक्षणपध्दती असल्याने त्यात प्रवेशासाठी विशिष्ट पात्रतेची अट नाही, वयोमर्यादेचे कोणतेही बंधन नाही, उपस्थितीचे स्वातंत्र्य असते, मार्गदर्शनाची सुविधा, स्वयंअध्ययन साधने, आधुनिक तंत्रज्ञान साधने व नाविन्यपूर्ण उपक्रम राबविले जातात. इंदिरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विद्यापीठाने सैन्यदलातील शिपाई ते अधिकारी यांना शिक्षण मिळावे म्हणून वायुदलासाठी "आकाशदीप", नौदलासाठी "सागरदीप" हे नाविन्यपूर्ण उपक्रम जुलै २००९ मध्ये सुरू केले.

दूरस्थ शिक्षणाचे आव्हाने :

१) दूरस्थ शिक्षण संस्थातील अभ्यास साधनाचे स्वरुप छापील असल्याने त्यातील कठीण शब्दांचा अर्थ समजण्यास अडचणी येतात.

२) भारतातील अनेक दूरस्थ शिक्षण संस्थामध्ये प्रसारमाध्यमे उपलब्ध नाहीत. त्यामुळे शिक्षणात अडचणी निर्माण होत आहेत. परिणामी विद्यार्थी कमकुवत बनतात.

३) दूरस्थ शिक्षण संस्थात सामाजिक आतंरक्रियाचा अभाव असतो.

४) दूरस्थ शिक्षण संस्थात विद्यार्थी प्रशिक्षणाचा अभाव असतो.

५) दूरस्थ शिक्षण संस्थात शिक्षकाचा अभाव असतो.

६) भारतात दूरस्थ शिक्षण संस्थाचा मोठयाप्रमाणात अभाव असल्याचे दिसते.

७) दूरस्थ शिक्षण संस्थात स्वंयअध्ययनावर भर असल्याने विद्यार्थ्यांना तात्काळ समस्या सोडविता येत नाही.

संदर्भ सूची

१) देशपांडे व्ही. एस., भारतीय समाज आणि प्राथमिक शिक्षण,पुणे: निराली प्रकाशन.

२) संदीकर जी., शिक्षणातील आधुनिक विचार प्रवाह, लातूर : सदिच्छा प्रिंटर्स.

३) सप्रे एन. व पाटील पी., शिक्षणातील विचार प्रवाह, कोल्हापून : फडके प्रकाशन

४) यादव एस., दूरवर्ती शिक्षा, आग्रा : विनोद पुस्तक मंदिर.

५) नागवेकर बा. ल., आजच्या शिक्षणपध्दतीतील उणिवा व उपाययोजना (शिक्षण संक्रमण जानेवारी २०१५), पुणे : महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ.

६) इंटरनेट स्रोत.

माध्यमिक स्तरावरील इ. ९ वी च्या पाठयपुस्तकातील जीवनकौशल्याच्या संदर्भात अध्ययनकर्त्यावर होणारा परिणाम : एक चिकित्सक अभ्यास

प्रा. सुलभा लटके
संशोधक (पीएच.डी.)
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,
औरंगाबाद

● **सारांश**

शिक्षणामुळे व्यक्तिचा सर्वांगिण विकास होतो. यात प्रामुख्याने बौध्दिक, मानसिक व क्रियात्मक विकास अपेक्षित असतो. मात्र आजच्या शिक्षणातून ज्ञानात्मक व क्रियात्मक पातळीचा जरी विकास होत असला तरी भावात्मक पातळीला स्थान मिळालेले नाही. त्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रीयवृत्ती, सामाजिक जाणिव यांचा अभाव दिसून येतो. म्हणून जीवनकौशल्याच्या माध्यमातून स्व चि जाणिव, निर्णयक्षमता, चिकित्सक विचार, भावनांचे समायोजन, ताणतणावाचे समायोजन इ. कौशल्य विषयाच्या पाठयवस्तूद्वारा संस्कारीत केल्यास भावात्मक विकास सहजसाध्य होईल. आजचे सामाजिक वातावरण दूषित झाल्यामुळे जीवनकौशल्य शिक्षणासाठी शिक्षकांनी प्रयत्नशील रहावे. नेहमी विद्यार्थ्यांना समजूतदारपणा, शांती, सहनशिलता, लिंग समभाव, इतरांशी मैत्रीपूर्ण संबंधासह जबाबदारीपूर्वक जीवन जगायला तयार करण्यासाठी कौशल्याचे महत्त्व पटवून देणाऱ्या सहशालेय उपक्रमाचे नियोजन करावे.

● **प्रस्तावना**

२१ व्या शतकात झालेला ज्ञानाचा विस्फोट व विविध क्षेत्रातील प्रगती यामुळे जग गतिमान होत चालले आहे. ज्ञानाच्या नेत्रदिपक प्रगतीमुळे मनुष्याला आज अशक्य असे काहीच उरले नाही. आधुनिक काळात चंगळवादी प्रवृत्ती सर्वत्र वाढत चालली आहे. म्हणूनच शिक्षणातून जीवनकौशल्याचे संस्कार घडविणे ही आजच्या काळाची गरज बनली आहे. जागतिक आरोग्य संघटनेने १९९७ मध्ये दहा मूलभूत जीवनकौशल्य सांगितली आहेत. तसेच जीवनकौशल्य शिक्षणाचा समावेश बालकांचा शिक्षण हक्क कायदा २००९ यामध्ये देखील केलेला आहे. जीवनकौशल्य शिक्षणातून विद्यार्थ्यांना दैनंदिन जीवनातील विविध अडचणी सोडविणे, सतत वाढणाऱ्या धोकादायक परिस्थिती हाताळणे, स्वतःची ओळख होणे, व्यक्तिव्यक्तिमधील सहसंबंध समृध्द करण्याकरिता योग्य निर्णयक्षमता, संप्रेषण कौशल्य, सर्जनशिल व चिकित्सक विचारसरणीद्वारे व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करण्याकरिता इ. वरील दृष्टीने मराठी पाठयपुसतक सहाय्यभुत ठरते. जीवनकौशल्य शिक्षण ही केवळ मूल्यांची, सद्‌विचारांची शिक्षण देणारी प्रणाली नूसन विद्यार्थ्यांमधील बलस्थानांना जागृत करणारी व्यवहारिक जीवनात प्रकर्षाने उपयोगी पडणारी मूल्यांची जोपासना करणारी शिक्षणप्रणाली आहे.

● **समस्या विधान**

"माध्यमिक स्तरावरील इ. ९ वी च्या पाठयपुस्तकातील जीवनकौशल्याच्या संदर्भात अध्ययनकर्त्यावर होणारा परिणाम : एक चिकित्सक अभ्यास."

● **संशोधन समस्येची उद्दिष्टे**

१) इ. ९ वी च्या माध्यमिक स्तरावरील मराठीच्या पाठयपुस्तकातून व्यक्त होणाऱ्या जीवनकौशल्याचा शोध घेणे.

२) जीवनकौशल्य शिक्षणासाठी मराठी विषयाचा सहभाग पडताळणे.

३) अभ्यासक्रमाअंतर्गत जीवनकौशल्य विद्यार्थ्यांत रुजविण्यासाठी शिक्षक करीत असलेल्या प्रयत्नांचा शोध घेणे.

४) अभ्यासक्रमातून योग्य जीवनकौशल्याचे शिक्षण अधिक परिणामकारक होण्यासाठी उपाययोजना सांगणे.

● **परिकल्पना**

१) इ. ९ वी च्या मराठीच्या पाठयपुस्तकाच्या अध्यापनातून जीवनकौशल्य संक्रमित केली जातील.

२) विद्यार्थ्यांमध्ये पाठयघटकातून योग्य जीवनकौशल्य रुजविण्यासाठी प्रयत्न शिक्षक करतात.

३) मराठी विषयाच्या अध्यापनात जीवनकौशल्य संदर्भात विविध अध्यापन पध्दती व तंत्रे यांचा वापर केला जातो.

● **गृहितके**

१) शिक्षण हे विद्यार्थ्यांवर संस्कार करणारे प्रभावी साधन आहे.

२) जीवनकौशल्याचे शिक्षण हे प्रामुख्याने अनुभवावर आधारित आहे.

३) जीवनकौशल्याचे शिक्षण हे मातृभाषेच्या अध्यापनाचे एक प्रमुख उद्दिष्ट आहे.

- **संशोधन पध्दती**

  सदर संशोधनासाठी प्रायोगिक पध्दतीचा वापर करण्यात आलेला आहे.

- **नमुना निवड**

  सदर संशोधनासाठी माध्यमिक स्तरावरील इ. ९ वी च्या ३० विद्यार्थ्यांची यादृच्छिक पध्दतीने निवड करण्यात आलेली आहे.

निष्कर्ष

१) इ. ९ वी च्या शिक्षकांच्या मराठी विषय अध्यापन करण्याचा अनुभव व त्यांची पात्रता पुरेशी आहे.

२) अध्ययनार्थ्यांमध्ये जीवनकौशलय रुजविण्यासाठी मातृभाषा महत्त्वाची आहे.

३) जीवनकौशल्य शिक्षणासाठी विविध अध्यापन पध्दती व तंत्रे याचा वापर केल्यास अध्ययनार्थ्यांवर योग्य परिणाम झालेला दिसून येतो.

४) इ. ९ वी च्या मराठी विषयाच्या पाठयपुस्तकामध्ये व्यक्तिगत जीवनकौशल्यावर अधिक भर देण्यात आलेला आहे.

संदर्भ सूची

१) डॉ. व. झा. साळी, डॉ. ज्ञानेश्वर पाटील, डॉ गौतम लोंढे, डॉ. इर फान इनामदार, (२०१७), शिक्षणातील नविन विचारप्रवाह, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर

२) डॉ. के. यु. घोरमोडे/ डॉ. कला घोरमोडे, (२००८), शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्त्वे, विद्या प्रकाशन, नागपूर

३) इ. ९ वी मराठी पाठयपुस्तक

अनुसुचित जाती जमातीच्या विद्यार्थ्यासंदर्भात पदव्युत्तर शिक्षणसंस्थांची जबाबदारी

संशोधिका
जोगदंड प्रजाला प्रकाश

मार्गदर्शक
प्रा. डॉ. पगारे पी. बी.
शिक्षणशास्त्र विभाग,
डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,
औरंगाबाद.

प्रस्तावना :

शिक्षणामुळे व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास होतो म्हणून शिक्षण हे व्यक्तीसाठी महत्वपूर्ण आहे. भारताच्या इतिहासात आपण डोकावून पाहिल्यानंतर आपणास असे दिसून येते की, फक्त मुठभर लोकांच्या हाती शिक्षण होते आणि बहुजन समाजाला जाणीवपूर्वक शिक्षणापासून व विकासापासून दूर ठेवल्या गेले होते. शिक्षणाचे दार या बहुजन समाजासाठी बंद होती. या बहुजन समाजाच्या जीवनात काही समाज सुधारक यांनी प्रकाश टाकला त्यांच्या जीवनात शिक्षणाची ज्योत पेटवण्याचे ऐतिहासिक कार्य केले यात महात्मा फुले, राजर्षी शाहू महाराज आणि बहुजनाचे खऱ्या अर्थाने कैवारी म्हणून ज्यांच्याकडे पाहिले जाते ते डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे अनुसुचित जाती / जमातीचे प्रेरणास्थान आहे. आज अनुसूचित जाती /जमातीतील समाज या देशात शिक्षणाच्या प्रवाहामध्ये जो आपल्याला दिसतो तो फक्त आणि फक्त डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांमुळेच ग्रामीण भागात अनुसुचित जाती /जमातीतील विद्यार्थ्यांची परिस्थिती हलाखीची असल्यामुळे या परिसरातील विद्यार्थ्यांना आज ही शिक्षण घेतांना अनेक समस्या येतात.

१) अनुसुचित जाती /जमातींच्या पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांना भेडसावणाऱ्या समस्या :

प्राथमिक, माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक स्तरावरशासनाच्या विविध शैक्षणिक योजना आहेत. सद्यस्थितीत या स्तरावर शिक्षण घेणे आर्थिकदृष्ट्या न परवडणारे आहे. पण पदव्युत्तर शिक्षण घेतांना बऱ्याच अडचणींना विद्यार्थ्यांना सामोरे जावे लागते. पदव्युत्तर शिक्षणाची सोय खेड्यात नाही बहुधा पदव्युत्तर शिक्षणघेण्यासाठी शहरी भागात जावे लागते शहरी भागातून अनेक अडचणी येतात त्यामध्ये आर्थिक व शैक्षणिक समस्या जाणवतात.

पदव्युत्तर शिक्षणातील अनुसुचित जाती / जमातीच्या विद्यार्थ्यांचा सहभाग हा देशाचा सामाजिक, आर्थिक व शैक्षणिक विकासाचा हक्क मानला जातो. शासकीय स्तरावर अनेक योजना विद्यार्थ्यांसाठी शासन राबविते परंतु त्या महाविद्यालयामध्ये प्राचार्य राबवितात का ? या अनुषंगाने अनुसुचित जाती / जमातीच्या विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या अडचणीवर काही उपाय योजना करून येणाऱ्या समस्यांवर उपाय सुचविणे हे संस्थांची जबाबदारी आहे.

२) विद्यार्थ्यासंदर्भात पदव्युत्तर शिक्षण संस्थाची जबाबदारी :

शिक्षण हे व्यक्ती विकासाचे एक महत्वाचे साधन आहे तसेच देशाच्या विकासाचे साधन आहे. देशाच्या विकाससाठी कुशल व तज्ञ मनुष्यबळ गरजेचे असते. आपल्या देशात अजूनही स्वातंत्र्य,समता, बंधुता ही सामाजिक मुल्ये खऱ्या अर्थाने पुर्णपणे रूजलेली नाही. श्रीमंत आणि गरीब मोठी दरी आहे जो गरीब वर्ग आहे तो बहतांशी मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना आजच्या वर्तमान परिस्थितीत पदव्युत्तर शिक्षण घेतांना मोठ्या प्रमाणावर समस्यांना सामोरे जावे लागत आहे.

१) अनुसुचित जाती / जमातीतील विद्यार्थ्यांना शासनाकडून विविध योजना राबविल्या जातात व शिष्यवृत्ती ही देण्यात येते पण ती शिष्यवृत्ती त्यांना वेळेत भेटते का? किंवा विविध योजनाचा विद्यार्थ्यांना लाभ होतो का? ही माहिती काढणे शिक्षण संस्थाची जबाबदारी आहे.

२) अनुसुचित जाती / जमातींच्या विद्यार्थ्यांना पदव्युत्तर शिक्षण घेतांना कोणकोणत्या सामाजिक आर्थिक व शैक्षणिक परिस्थितींना सामोरे जावे लागते हेजाणून घेणे शिक्षण संस्थाची जबाबदारी आहे.

३) अनुसुचित जाती / जमातीच्या विद्यार्थ्यांना शासनामार्फत अनेक योजना राबविल्या जातात पण त्यांची प्रत्यक्ष अमंलबजावणी होते का? त्या योजना फक्त कागदावरच आहे त्या तळागळापर्यंत पोहचतात का ? हे जाणून घेणे शिक्षण संस्थाची जबाबदारी आहे.

४) अनुसुचित जाती / जमातीच्या विद्यार्थ्यांच्या पदव्युत्तर शिक्षणासाठी शासन काय कार्यवाही करते शासना मार्फत दिली जाणारी शिष्यवृत्ती योग्य आहे का? याचा शोध घेणे शिक्षण संस्थेची जबाबदारी आहे.

५) विद्यार्थ्यांचे शिक्षणातील गळतीचे प्रमाण कमी करणे, त्यांना योग्य मार्गदर्शन व योग्य प्रमाणात शासकीय योजनाचा लाभ या विद्यार्थ्यापर्यंत पोहचविण्यासाठी शिक्षणसंस्थतेने तत्पर राहिले पाहिजे.

६) पदव्युत्तर शिक्षण घेतांना येणाऱ्या आर्थिक अडचणी दूर करण्यासाठी अनुसुचित जाती / जमातींच्या विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक दर्जा सुधारावा व त्यांच्या गुणवत्तेत वाढ व्हावी यासाठी शिक्षण संस्थेने प्रयत्न करावे.

७) अनुसुचित जाती / जमातींच्या विद्यार्थ्यांना समाजातील शैक्षणिक वातावरण अनुकूल करून दिले पाहिजे

३) शिक्षण संस्थानी विद्यार्थ्यांच्या समस्या सोडविण्यासाठी करावयाची कार्य :

पदव्युत्तर शिक्षणाचा दर्जा सुधारण्यासाठी खालील काही कार्य योजिता येतील.

१) युगानुकूल आणि जीवनभिमुख अभ्यासक्रम आणि अध्यापन पध्दती ही महत्वाची शैक्षणिक गरज आहे हे उद्दीष्ट डोळयासमोर ठेवून अभ्यासक्रमाची पदवी पातळीवर पुनर्रचना केली पाहिजे अशा पुनर्रचना करताना एक मुलभूत व पूरक विषय ठेवल्यास एकमेकाला पोषक राहतील आणि त्यामुळे विद्यार्थ्याला इच्छा असल्यास पदव्युत्तर अभ्यासाकडेही जाता येईल.

२) अभ्यासविषयांचे पाठयक्रम तयार करीत असतांना भारतीय संदर्भ त्यात आणण्याचा कटाक्ष ठेवून राष्ट्रीय विकास, राष्ट्रीय समस्या व आधूनिक विचारांचा त्यात समावेश केला पाहिजे.

३) निश्चित पाठयक्रमानुसार संदर्भग्रंथ उपलब्ध व्हावेत यासाठी दर्जेदार पुस्ताकांच लिखाण व प्रसिध्दी या बाबत शिक्षण संस्थेने जबाबदारी उचलली पाहिजे व मराठीतूनही असे संदर्भग्रंथ तयार करून घेतले पाहिजे.

४) अध्यापन पध्दतीत सुनिश्चित वेळापत्रक आखून व आवश्यक ती उपकरणे, दृकश्राव्य साधने इत्यादींच्या साहाय्यान विद्यार्थ्यांना आधिक सहभागी करून घेऊन सुधारणा करता येईला प्रात्यक्षिके, विविध स्थळांना भेटी, गटचर्चा, अनौपचारिक चर्चासत्रे, अभ्यासपूर्वक व्याख्याने इत्यादींचा वापरही त्यासाठी केले जाणे आवश्यक आहे.

५) प्रत्येक वर्गात व विषयाला प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या संख्येची कमाल मर्यादा आणि त्यासाठी आवश्यक सोयी व शैक्षणिक साधने याबाबत निकष ठरवून त्या निकषानुसार आग्रहपूर्वक अंमलबजावणी झाली पाहिजे.

६) विद्यार्थ्यांची आकलनशक्ती व अभिव्यक्ती सामर्थ्य वाढविण्यासाठी विविध प्रकारचे कार्यक्रम व उपाय हेतूपूर्वक योजिले जाणे जरूरीचे आहे.

७) विद्यार्थी केवळ परिक्षार्थी बनू नये यासाठी परिक्षा पध्दतीत बदल करून विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, विविध शैक्षणिक उपक्रमातील सहभाग, सत्रात व वर्ग परिक्षामधील त्याची कामगिरी आणि त्याचे अभिव्यक्ती सामर्थ्य इत्यादींच्या मूल्याकनांची पध्दत ठरवून गुणवत्तेचे मोजमाप झाले पाहिजे.

८) विद्यार्थ्याचे गट तयार करून त्यांना प्रयोगशाळा, कार्यशाळा, संदर्भ वाचनालय, उदबोधन वर्ग, विशिष्ट उदाहरणाचा अभ्यास, अभ्यास प्रकल्प, सर्वेक्षण इत्यांदीच्या व्दारे कार्यनुभव व विषयांना पूरक असे ज्ञान देण्याचे प्रयत्न केले पाहिजेत.

९) महाविद्यालयातर्फे कच्च्या विद्यार्थ्यांना जादा अभ्यासाच्या सोयी आणि निवडक विद्यार्थांना अल्पकालीन मध्यावधी अभ्यासक्रम उपलब्ध करून देता आले पाहिजेत.

१०) प्राध्यापकांसाठी उद्‌बोधन वर्ग, उन्हाळी-अभ्यासवर्ग आणि संशोधनाच्या अथवा विशेष प्रकारच्या अभ्यासाच्या सोयी उपलब्ध करून दिल्या जाव्यात.

११) प्राध्यापकांच्या कार्याचे व विविध शैक्षणिक उपक्रमातील सहभागाचे मुल्यांकन करण्यासाठी निकष व पध्दत ठरवून त्यानुसार मुल्याकंन व परिक्षण झाले पाहिजे.

१२) शिक्षण संस्थेने वरील कार्यात सक्रीय सहभाग देवून मार्गदर्शन, परीक्षण व नेतृत्व दिले पाहिजे.

समारोप :

अनुसुचित जाती जमातीच्या पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांना कोणकोणत्या समस्या येतात व त्या समस्या सोडविण्यासाठी शिक्षण संस्था त्यांची जबाबदारी कशा प्रकारे पार पाडतात व त्यावर कशा प्रकारे कार्य करतात या संबंधीची माहिती या लेखामध्ये दिलेली आहे.

संदर्भ :

१) देसाई डा. जीवन (२००४), उच्च शिक्षण : दशा आणि दिशा जवाहर कॉलनी, औरंगाबाद. किर्ती प्रकाशन.

२) www. vikaspediya.com

३) www.schedule cast history

४) निकम, गौ.ज (२०११) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शैक्षणिक आणि आर्थिक विचार औरंगाबादः लोकसाहित्य प्रकाशन

सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकास (अविरत) प्रशिक्षणातील नाविन्यपुर्णता अभ्यासणे

मार्गदर्शक
डॉ. जोशी शोभना विश्वनाथ
Professor, Dept.of Education
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

संशोधक
श्री. कंचनवार शंकर व्यंकटराव
Student,(P.hd) Dept.of Education
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

१. प्रास्ताविक :-

शिक्षणाला मानवी जीवनात अनन्यसाधारण महत्व असून शिक्षणा शिवाय मानवी जीवन अपुर्णच होय. शिक्षण हे मानवाच्या सर्वांगीण सुधारणेचे प्रवेशव्दार आहे. शिक्षण हे समाज परिवर्तनाचे साधन आहे तर शिक्षक हा समाज परिवर्तक आहे. कोणत्याही राष्ट्राची राष्ट्रीय गुणवत्ता त्या राष्ट्रातील शिक्षकांच्या गुणवत्तेपेक्षा जास्त असू शकत नाही. राष्ट्राची गुणवत्तेकडे वाटचाल करत असतांना त्या राष्ट्राचा शिक्षक हा सुध्दा परिपुर्ण असला पाहीजे.

बदलत्या काळानुसार शिक्षकांना अद्यावत ठेवण्यासाठी नियमित नाविण्यपूर्ण व नवे अध्यापन तंत्र विकसित करण्यासाठी वेळोवेळी प्रशिक्षणाची आवश्यकता असते.

प्रशिक्षण या शब्दाचा अर्थ- प्र-प्रभावी, शि- शिथिलता नष्ट करणारी, क्ष - क्षणोक्षणी क्षमतेने कार्य करायला उद्युक्त करणारा, ण - कधीही न संपणारा. कोणत्याही ज्ञानशाखेच्या विशेष अभ्यासास "प्रशिक्षण" असे म्हणतात. चांगला शिक्षक हा आपल्या अध्यापन पध्दतीत दररोज नाविन्यता आणतो आणि ते नाविण्य प्रशिक्षणातून प्राप्त होत असते.

महाराष्ट्र शासन व श्यामची आई फाउंडेशन यांच्या संयुक्त विद्यमाने महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन परीषद पुणे (MSCERT) यांनी सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकास (अविरत) प्रशिक्षण सन 2017 - 2018 पासून महाराष्ट्रातील अनुदानित व शासकिय माध्यमिक शाळेतील मुख्याध्यापक व शिक्षक यांच्यासाठी कोणत्याही वेळेची,ठिकाणाची,भौतीक सुविधेच्या मर्यादा न ठेवता Online पध्दतीने प्रशिक्षण सुरु केले आहे. हे प्रशिक्षण दरवर्षी 30 दिवसाचे असून Mobile व संगणकाच्या साहयाने करता येणार आहे.

महाराष्ट्रात यापुर्वी जी प्रशिक्षणे झाली त्या प्रशिक्षणात नाविण्यपूर्ण प्रशिक्षण म्हणजे सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकास (अविरत) प्रशिक्षण होय.

२. शिर्षक :-

सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकास (अविरत) प्रशिक्षणातील नाविन्यपुर्णता अभ्यासणे

३. संशोधन समस्येची गरज :-

व्यक्तिचे जीवन हे वेगवेगळया समस्यांनी ग्रासलेले आहे.प्रत्येक समस्येचे निराकरण करतांना अनेक अडचणी येतात.तशीच अडचण शैक्षणिक क्षेत्रातही येत असते. या अडचणी दुर करण्यासाठी शिक्षक सक्षम बनणे गरजेचे आहे.

सदर प्रशिक्षण face to face कसे आहे ? Online प्रशिक्षणाची रचना कशी आहे ? Mobile App व्दारे, संगणकाव्दारे प्रशिक्षण कसे चालते ? प्रशिक्षणात शिक्षकांचा विकास कसा साध्य केला जातो ? प्रशिक्षणांत विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक विकास साधण्यासाठी काय आहे ? किशोरवयीन मेंदुची सरंचना कशी आहे ? किशोरवयीन मुलांना समजून घेण्यासाठी काय उपाययोजना आहेत ? प्रशिक्षणातून शिक्षकांचा व विद्यार्थ्यांचा सर्वांगिण विकास कसा साधला जातो ? विद्यार्थ्यांचे समुपदेशन कसे करावे ? प्रशिक्षणाची प्रभावी अंमलबजावणी होते काय ? इतर प्रशिक्षणाच्या तुलनेत सदर प्रशिक्षणात काय नाविन्यता आहे ?

वरील प्रश्नांची उकल करण्यासाठी प्रस्तुत संशोधनाची गरज आहे.

४. संशोधन समस्येचे महत्व :-

प्रस्तुत संशोधनामुळे शिक्षक शैक्षणिक साहित्य,अध्यापनाच्या पध्दती,अध्ययन अनुभव या सर्व बाबी विद्यार्थी अध्ययनावर परिणाम कारक आहे का ? विद्यार्थ्यांचा व्यक्तिमत्व विकास साधण्यासाठी शिक्षकांना या प्रशिक्षणाचा सकारात्मक बदल होणे महत्वाचे आहे.

प्रस्तुत संशोधनाचे महत्व खालील मुद्दयातून स्पष्ट होईल.

१. प्रशिक्षणामुळे शिक्षक तंत्रस्नेही बनतील.
२. शिक्षक फुरसती नुसार प्रशिक्षण पुर्ण करतील.
३. शिक्षकांच्या प्रवास,वेळ,शारीरिक-मानसिक कष्ट, पैशाची बचत होईल.
४. ॲनिमेशन्स,व्हिडीओ,गटचर्चा,उतारे,प्रसंग इ माध्यमातून प्रशिक्षण पुर्ण करतील.
५. नव-नविन शैक्षणिक साहित्य निर्मिती,वर्गात उदभवणारे प्रश्न व त्यावर कशी मात करावी याची कल्पना शिक्षकांना होईल.

६. प्रशिक्षण पुर्व व प्रशिक्षणोत्तर चाचणी मुळे शिक्षकांच्या शंकांचे निरसन होईल.

७. प्रशिक्षण पुर्ण झाल्यानंतर प्रमाण पत्र Online मिळेल.

वरिल प्रमाणे प्रशिक्षणाची नाविण्यता असल्याने इतर प्रशिक्षणाच्या तुलनेत अविरत प्रशिक्षण महत्वाचे आहे.

५. संशोधनाची गृहीतके :-

१. माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांना अविरत online प्रशिक्षणाची माहिती आहे.

२. प्रशिक्षणातील विविध व्हिडीओ,ॲनिमेशन,पी.पी.टी.,उतारे यांचा अध्ययनात उपयोग होतो.

३. विद्यार्थ्यांच्या करिअर निवडीसाठी शिक्षकांची मदत होते.

४.शिक्षक अध्यापनात नविन तंत्रज्ञानाचा वापर करतो.

५. शिक्षकांच्या शैक्षणिक गुणवत्तेवर निश्चित परिणाम होतो.

६. संशोधनाची उद्दिष्टे :-

१. सातत्यपूर्ण व्यावसायिक विकास (अविरत) प्रशिक्षणातील नाविन्यपुर्णते बद्दलची माहिती जाणुन घेणे.

२. प्रशिक्षणातील अत्याधुनिक माहिती अभ्यासणे.

३. Mobile App व संगणक वापराबाबत शिक्षकांना येणाऱ्या अडचणींचा शोध घेणे.

४. प्रशिक्षणामुळे शिक्षकांचा सर्वांगिण विकास कसा साधला जातो हे तपासणे.

५. किशोरवयीन मेंदुबद्दल माहिती घेणे.

७. संशोधनाच्या परिकल्पना :-

१. माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांना आधुनिक तंत्रज्ञानाची माहिती कमी आहे.

२. माध्यमिक शाळेतील शिक्षक नाविण्यपुर्ण प्रशिक्षण घेण्यास उत्सुक आहेत.

३. प्रशिक्षणाव्दारे शिक्षकांचा व्यक्तिमत्व व शैक्षणिक विकास साधला जातो.

४. बदलत्या काळातील विद्यार्थ्यांची बदलती गरज लक्षात घेउन शिक्षक स्वतःमध्ये बदल घडवीत आहेत.

५. किशोरवयीन मुलांच्या मेंदुबद्दलची माहिती शिक्षकांना आहे.

८. संशोधनाची कार्यपध्दती :-

१. संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधन कार्य पूर्ण करण्यासाठी संशोधकांनी सर्वेक्षण पध्दतीचा अवलंब केलाआहे.

सर्वेक्षण हे वर्तमान काळाशी संबंधीत असून अभ्यास विषयाच्या विविध क्षेत्रातील वर्तमान स्थिती निश्चित करणे हा सर्वेक्षणाचा उद्देश असतो.

२. संशोधनाची साधने :-

प्रस्तुत संशोधन पुर्ण करण्यासाठी संशोधकाव्दारे शिक्षकांसाठी प्रश्नावली तर मुख्याध्यापकांसाठी मुलाखत या साधनाचा वापर करण्यात येइल.

३. जनसंख्या:-

बीड जिल्हयातील ५६ जिल्हा परिषद माध्यमिक शाळा,त्यातील १७० शिक्षक व ५६ मुख्याध्यापक अशी जनसंख्या असेल.

४.न्यादर्श निवड:-

प्रस्तुत संशोधन पूर्ण करण्यासाठी संपुर्ण जनसंख्येचा विचार करण्यात आल्याने जनसंख्या व न्यादर्श एकच आहे. म्हणजेच जनसंख्या हाच न्यादर्श असेल.

४.सांख्यिकीय परिमाण :-

प्रस्तुत संशोधन पुर्ण करण्यासाठी संशोधकांनी सांख्यिकीय परिमाणामील शेकडेवारी, मध्यमान, प्रमाण विचलन हया परिमाणाचा वापर करण्याचे ठरविले आहे.

९. निष्कर्ष :-

१. सातत्यपुर्ण व्यावसायिक विकास (अविरत) प्रशिक्षणातील ८० % शिक्षकांना आधुनिक तंत्रज्ञानाची माहीती नव्हती.

२. १०० % माध्यमिक शिक्षकांनी अविरत प्रशिक्षणातून या पुर्वी न मिळालेली नविन माहिती मिळवली.

३. Mobile App व संगणक वापरतांना ३० % शिक्षक तर ५० % मुख्याध्यापकांना अडचणी आल्या.

४. किशोरवयीन विद्यार्थ्यांच्या मेंदु बद्दलची माहिती फक्त विज्ञान शिक्षक वगळता इतरांना नव्हती.

५. प्रशिक्षणामुळे शिक्षकांना अध्ययन-अध्यापना बरोबरच स्वतःचे अष्टपैलू व्यक्तिमत्व घडविण्यासाठी मदत झाली.

१०. शिफारशी :-

१. अविरत प्रशिक्षणासारखेच सर्व विषयाचे Online प्रशिक्षण होणे आवश्यक आहे.

२. संगणक व Mobile हाताळण्याचे प्रशिक्षण सर्व शिक्षकांना देणे गरजेचे आहे.

३. किशोरवयीन मुलांना समजून घेणे या विषयाचे वेगळे प्रशिक्षण होणे आवश्यक आहे.

४. करिअर निवडीसाठी कल चाचणी झाल्यानंतर विद्यार्थ्यांच्या कलेनुसार त्यांचे प्रशिक्षण होणे गरजेचे आहे.

५. सदर प्रशिक्षण फक्त माध्यमिक शिक्षकांसाठीच न रावबता प्राथमिक,उच्च माध्यमिक व प्राध्यापकांसाठी देखिल राबविणे आवश्यक आहे.

११.संदर्भ ग्रंथ :-

१. मुळे रा.श. व उमाटे वि. तु., (१९७७), शैक्षणिक संशोधनाची मुलतत्वे-नागपूर, विलास अंधारे प्रकाशन.

२. बन्सी बिहारी पंडीत, (१९९५), शैक्षणिक संशोधन पध्दती -
पुणे: नुतन प्रकाशन.

३.शेटकर ग. वी. व अदनाक प्रशांत., (२००६), भारतीय समाज आणि प्राथमिक शिक्षण, औरंगाबाद : मृन्मयी प्रकाशन.

४. मंदा बोडसे, (१९९९), शिक्षण संक्रमण पुणे: महाराष्ट्र राज्य शिक्षण परिषद.

५.दांडेकर वा.ना., (२०००), शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र - पुणे: श्री विद्या प्रकाशन.

६.यशवंतराव चव्हाण प्रशासन प्रबोधनी पुणे, महाराष्ट्र शासन, (जुन २०१३), किशोर वयीन मुलां-मुलींना समजून घेताना शिक्षक साहित्य - पुणे यशदा.

७. जगताप ह.ना., (तिसरी आवृत्ती २००७), शैक्षणिक मानसशास्त्र पुणे: नरेंद्र प्रकाशन.

८.शेटकर गणेश व जोशी शोभना, (पहिली आवृत्ती जून २००७), शैक्षणिक मूल्यमापन व कृतिसंशोधन
औरंगाबाद : मृन्मयी प्रकाशन.

९.अविरत तज्ञ मार्गदर्शक माहिती.

१०.Vidios, Blogs, you tube, links

माध्यमिक शिक्षण संस्थांचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने

प्रा.डॉ.विजय गोरोबा सरपे
प्राचार्य, श्रमजीवी अध्यापक महाविद्यालय,
उमरगा जि.उस्मानाबाद.

प्रा.डॉ.अनिता उध्दवराव लोंढे
आदर्श कनिष्ठ महाविद्यालय,
उमरगा जि.उस्मानाबाद.

प्रस्तावना :- माध्यमिक शिक्षण संस्था व पर्यायाने माध्यमिक शिक्षण, गुणवत्ता व विकास हा माध्यमिक शालेय शिक्षणातील फार कमी कालावधीचा भाग, मात्र तुलनेने शैक्षणिक दृष्ट्या अतिशय महत्वाचा शैक्षणिक टप्पा आहे. महाराष्ट्र राज्यात राज्य शैक्षणिक अभ्यासक्रम आराखडा २००५ नुसार पूर्व प्राथमिक, प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक शिक्षण व उच्च माध्यमिक शिक्षण असे विभाग पडलेले आहेत. शासन नियमानुसार व धोरणानुसार विविध शैक्षणिक संस्था, महाराष्ट्र राज्य शिक्षण प्रशिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे या शिखर परिषदेच्या शैक्षणिक व व्यावसायिक नियमांना आधीन राहून प्रशासन, व्यवस्थापन व गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्याचे काम करत आहेत. त्यामधील माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शिक्षण प्रणाली हा विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाच्या बाल्यावस्थेतून किशोरावस्थेत संक्रमणाच्या टप्प्यावरील एक मुलभूत शिक्षणाचा अविभाज्य भाग होय.

माध्यमिक शिक्षण संस्था, माध्यमिक शिक्षण इतिहास, व्याख्या आणि अर्थ :-

आपल्या भारत देशातील विविध राज्यांचे शालेय स्तरावरील शैक्षणिक आकृतिबंध हे वैशिष्ट्यपूर्ण आणि रचनात्मक दृष्ट्या वेगळे आहेत. महाराष्ट्र राज्यात माध्यमिक शिक्षणसंस्था व माध्यमिक शाळा ह्या प्राथमिक शाळा आणि उच्च माध्यमिक शाळा यांच्या मधील महत्तवपूर्ण शिक्षण पुरवणाऱ्या शिक्षण संस्था होय. साधारणपणे प्रशासनाच्या सोयीसाठी व गुणवत्ता विकासासाठी ५ वी ते १० वी इयत्तेच्या शाळा माध्यमिक शाळा म्हणून गणल्या जातात. तसे पाहता सर्वसाधारणपणे माध्यमिक शाळांचे दोन प्रकार पडतात ते म्हणजे खाजगी शाळा आणि सरकारी शाळा होय. त्यातील खाजगी शाळा ह्या शासनमान्य अनुदानित, विनाअनुदानित तसेच स्वयंअर्थसंचालीत या तत्वावर चालविल्या जातात. खाजगी माध्यमिक शाळा संस्था यांचेकडून शैक्षणिक शुल्क आकारले जाते. मात्र या शाळा, संस्थांना शासकीय नियमांचे काटेकोरपणे कायदेशीर पालन करावे लागते व तसे अपेक्षित आहे. दुसरीकडे सरकारी माध्यमिक शाळा संस्था ह्या शासन नियमानुसार शासन केंद्रित असतात. शासकीय अनुदानावर या संस्था चालत असतात. सरकारी माध्यमिक शिक्षण संस्थांमध्ये शिक्षण मोफत दिले जाते. शिक्षणाच्या माध्यमिक टप्प्यावर या शिक्षण संस्थांचे शाळा व समाज घटक म्हणून फार मोठे योगदान, उत्तरदायित्व आहे. देशाच्या स्वातंत्र्यानंतर भारतात विविध शिक्षणविषयक आयोग गठीत करण्यात आलेले आहेत. माध्यमिक शिक्षणाचा विचार करता यातील मुदलियार आयोग गठीत करण्यात आलेले आहेत. माध्यमिक शिक्षणाचा विचार करता यातील मुदलियार आयोग हा भारत सरकारने २३ सप्टेंबर १९५२ रोजी मद्रास विद्यापीठाचे तत्कालीन कुलगुरू लक्ष्मणशास्त्री मुदलियार यांच्या अध्यक्षतेखाली माध्यमिक शिक्षणाशी संबंधित नेमलेला हा पहिलाच आयोग होता. यामध्ये माध्यमिक शिक्षण सात वर्षाचे असावे अशी शिफारस करण्यात आली होती. तसेच राष्ट्रीय गरजांशी माध्यमिक शिक्षण जोडले जावे अशी अपेक्षा व्यक्त करण्यात आली होती. त्यानंतर १९६४-६६ डॉ.डी.एस कोठारी यांच्या अध्यक्षतेखाली भारत शिक्षण आयोग जो की, कोठारी आयोग म्हणून ओळखला जातो त्याचे गठन करण्यात आले. या आयोगाने शिक्षणाचा नाविन्यपूर्ण १० अधिक २ अधिक ३ असा आकृतिबंध सुचवला होता. तद्नंतर १९६८ मध्ये भारताचे पहिले राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण जाहीर करण्यात आले. त्यानुसार १०+२+३ या आकृतीबंधाची अंमलबजावणी करण्यात आली. त्यातील पहिल्या दहा वर्षाचे ४+३+३ असे स्तर करण्यात आले होते. तर १९८६ च्या दुसऱ्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात वरील आकृतीबंध आहे तसा स्वीकारून पहिल्या दहा वर्षांचे ५+३+२ असे स्तर करण्यात आले. माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शिक्षण हा कालसापेक्ष असाच होता व भविष्यातही बदल क्रमप्राप्त असेल.

माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शिक्षण उत्तरदायित्व :-

माध्यमिक शाळा संहिता च्या नियमावली नुसार नवीन माध्यमिक शाळा, संस्था सुरू करताना मान्यतेच्या आवश्यक शर्ती पूर्ण करणे अपेक्षित असते. राज्याच्या शिक्षण विभागाची मान्यता मिळालेल्या माध्यमिक शाळा व संस्था यांनी काही अटींचे शर्थीचे समाधान करणे हे त्यांचे प्रथम कर्तव्य असते.

१. ज्या भागामध्ये नव्याने शाळा सुरू करीत आहोत तिथे व तेथील लोकसमुदायाची शाळा हि वास्तवीक गरज असली पाहिजे. अस्तित्त्वात असलेल्या त्याच प्रवर्गातील इतर संस्थेशी अनाठायी स्पर्धा करू नये.

२. व्यवस्थापन सक्षम व विश्वासाहर्य असावे आणि व्यवस्थापन कामकाज योग्य रीतीने स्थापन केलेलया प्राधीकार्याच्या किंवा व्यवस्थापन समितीच्या हाती असले पाहिजे.

३. माध्यमिक शाळा संस्था, संस्थेचे आर्थिक स्थैर्य भक्कम असल्याचे आश्वासित असावे.

४. शाळेची जागा पुरेशी, भरपूर प्रकाश असलेली आणि हवेशीर असावी. शाळेत येणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने यथोचित तरतूद केलेली असली पाहिजे. तसेच विद्यार्थ्यांना शिकविण्याची व त्यांच्या करमणुकीची साधने, फर्निचर आणि जागा पुरेशी असावी. सहशिक्षण असेल तर मुलांसोबत मुलींसाठी वेगळी व समाधानकारक व्यवस्था केलेली असली पाहिजे.

५. शाळेमध्ये देण्यात येणारे शिक्षण हे सर्व बाबतीत समाधानकारक आहे असे समुचित प्राधीकारी यांचे मत झाले पाहिजे. शिक्षकवर्गापैकी प्रत्येक व्यक्ती योग्य व विहित अर्हता प्राप्त केलेली असली पाहिजे व शाळेमध्ये असे शिक्षक पुरेशा प्रमाणात असावे.

६. समुचित प्राधिकार्याने मान्य केलेला अभ्यासक्रम शाळेत शिकवला पाहिजे व समुचित प्राधिकारी याने मंजूर केलेल्या किंवा शिफारस केलेल्या पाठ्यपुस्तकांचा शाळेत वापर केला पाहिजे.

७. विभागाच्या किंवा यथास्तिथी राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाच्या नियमानुसार व अनुदेशानुसार निरनिराळ्या वर्गात प्रवेश दिला पाहिजे.

८. एका वर्गातून दुसऱ्या वर्गात दिली जाणारी वर्गोन्नती विभागाने किंवा यथास्तिथी राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाच्या नियमानुसार व घालून दिलेल्या तत्वानुसार केली पाहिजे.

९. फीचे दर, कर्मचाऱ्यांचे अनुज्ञेय असलेल्या वेतनश्रेणीच्या व भत्ते आणि त्यांच्या सेवेच्या शर्ती व त्यांना द्यावयाच्या सुविधा ह्या वेळोवेळी विभागाने दिलेल्या अनुदेशानुसार असल्या पाहिजेत किंवा विभागाने नेमून दिलेले फीचे दर, वेतन श्रेण्या आणि भत्ते तसेच आवश्यक त्या सुविधा विभागाने निर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत उपलब्ध करून देण्याची हमी व्यवस्थापनाने पत्करली पाहिजे.

१०. शासनाने वेळोवेळी घालून दिलेल्या शिस्तीच्या सर्वसाधारण नियमांचे शाळेच्या कर्मचाऱ्याकडून त्याचप्रमाणे विद्यार्थ्यांकडून यथोचित पालन केले जात आहे याबाबत विभागाचे समाधान होईल अशी व्यवस्था करण्याची हमी शाळेने पत्करली पाहिजे.

११. माध्यमिक शाळा संहिता नुसार नियमात विहित केल्याप्रमाणे किंवा शासनाने वेळोवेळी घालून दिलेल्या नियमानुसार विहित केल्याप्रमाणे सेवेच्या शर्ती शाळेने स्वीकारल्या पाहिजेत.

१२. माध्यमिक शाळा संस्था यांनी अनुदान संदर्भात सर्व नियम पाळले पाहिजेत.

माध्यमिक शिक्षण संस्था, शाळा कामगिरी :-

आपण वर पहिल्याप्रमाणे माध्यमिक शाळा म्हणजे इयत्ता दहावीच्या शेवटी माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षेस (एस.एस.सी. परीक्षेस) किंवा शासनाने समकक्ष मानलेल्या अन्य परीक्षेस बसण्याकरिता सर्वसाधारण शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाची सोय करणारी शाळा. अशा शाळेत सर्वसाधारणपणे पाचवीपासून किंवा त्यानंतरच्या अभ्यासक्रमाची सोय असेल, परंतु दहाव्या इयत्तेनंतरची शिक्षणाची सोय असणार नाही. माध्यमिक शाळा संहिता यानुसार उपरोक्त शर्थीची पूर्तता करणे हि माध्यमिक संस्थांची जबाबदारी आहे आणि ती पार पडणे हा त्यांच्या कामगिरीचा भाग होय. माध्यमिक शिक्षण संस्थामध्ये प्रामुख्याने इयत्ता ९ वी व इ. १० वर्गातील मुले व मुली यांचा अंतर्भाव होत असल्याले किशोर वयीन मुले-मुली यांच्या शिक्षणाची मोठी कामगिरी माध्यमिक संस्थामधून शाळातून पार पाडली गेलेली आहे. सन २००८-०९ पासून २०१७ पर्यंत महाराष्ट्र शासन, शालेय शिक्षण व क्रीडा मंत्रालय, महाराष्ट्र प्राथमिक परिषद, पुणे यांच्यातर्फे संयुक्त विद्यमाने राबविण्यात आलेल्या राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान अंतर्गत माध्यमिक संस्था व माध्यमिक शाळा यांचे मोठ्या प्रमाणात बदल होऊन सबलीकरण करण्यात आले आहे. राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान अंतर्गत सुरूवातीला सरकारी, स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या शाळा व त्यानंतर सर्व शासनमान्य अनुदानित माध्यमिक शाळा भौतिक सुविधांनी समृध्द झालेल्या आहेत. माध्यमिक शिक्षण संस्था यांनी मोठ्या प्रमाणात गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्यासाठी वाटचाल सुरू केलेली आहे. इयत्ता ९ वी वर्गात विद्यार्थी गुणवत्ता वाढवावी यादृष्टीने जलद प्रगत शिक्षण अभियान नुसार ९ वी वर्गातच विद्यार्थ्यांचे राहून गेलेले संबोध स्पष्ट करण्यासाठी २ महिन्याचे विशेष गुणवत्ता वर्ग राबवलेले आहेत व तसा शासन निर्णय देखील पारित करण्यात आलेला आहे. खासकरून किशोरी उत्कर्ष मंच व आहिल्याबाई होळकर विद्यार्थीनी योजना यामुळे माध्यमिक शाळा व माध्यमिक शिक्षण संस्था भौतिकदृष्ट्या व गुणवत्तादृष्ट्या समृध्द झाल्या आहेत. माध्यमिक शिक्षणाचा टप्पा हा बाल्यावस्थेतून किशोरावस्थेत होणाऱ्या संक्रमणाचा व सर्वांगीण विकासाचा काळ असल्याने गुणवत्तापूर्ण माध्यमिक शिक्षणामुळे खऱ्या अर्थाने शारिरीक, मानसिक व भावनिक विकासाला चालना मिळत आहे. आज शिक्षणातील महत्त्वाचा मानला जाणारा टप्पा म्हणजे इयत्ता १० वी माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा, एस.एस.सी. बोर्ड परीक्षा होय आणि आपण पाहत आहोत उत्तरोत्तर इयत्ता १० वी वर्गाचा उंचावलेला निकाल हे माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शाळा यांचे यशाचे प्रतीकच आहे.

माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शाळा यांचे समोरील आव्हाने :-

जरी वर वर पाहता माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शिक्षण गुणवत्तापुर्ण असले तरी आजही माध्यमिक शिक्षणापुढे व शिक्षण संस्थापुढे काही ज्वलंत प्रश्न आणि आव्हाने आहेत. प्रामुख्याने माध्यमिक शिक्षण संस्थेमधील कमी होणारी पटसंख्या व इयत्ता ९ वी वर्गात होणारी विद्यार्थी व विद्यार्थीनींची होणारी गळती व त्याचे वाढते परिणाम हा फार चिंतेचा आणि शिक्षण संस्थांच्या दृष्टीने चिंतनाचा विषय आहे. तुलनात्मकदृष्ट्या इयत्ता १ ली ते ८ वी पर्यंत सातत्यपूर्ण सर्वंकष मुल्यमापन पध्दती असल्याने, प्राथमिक शिक्षण मोफत व सक्तीचे असल्याने, प्राथमिक शिक्षण व उच्च प्राथमिक शिक्षणात नापासाचे प्रमाण नगण्य आहे. आणि इयत्ता ९ वी आणि इयत्ता १० वी

साठीची मुल्यमापन पध्दती मात्र वेगळी असल्याने इयत्ता ९ वी व १० वी वर्गात मोठ्याप्रमाणात विद्यार्थी गळती वाढलेली आहे. माध्यमिक शिक्षण संस्थेतील व शाळेतील इयत्ता ९ वी वर्गातील मुले मुली नापास झाल्यामुळे ते शिक्षणाच्या मुळ प्रवाहातून बाहेर पडतात व त्याचे दूरगामी परिणाम त्यांच्या भावी जीवनावर होतात. यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये नैराश्य येते व अशावेळी नकारात्मक विचार वाढून बऱ्याच वेळा मुले व्यसनाधीनतेला बळी पडतात.

इयत्ता १० वी माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षेबद्दल विद्यार्थ्यांना वाटणारी अनाठायी भीतीमुळे सुध्दा विद्यार्थी शाळा सोडतात, शासनाच्या विविध योजना जसे की सर्वांना मोफत पाठ्यपुस्तके, शालेय पोषण आहार, मोफत गणवेश या सारख्या बहुतांश विद्यार्थी लाभाच्या योजना ह्या प्राथमिक शिक्षण म्हणजे इयत्ता ८ वी पर्यंत उपलब्ध आहेत. मात्र माध्यमिक शिक्षण स्तरावर या योजना अद्याप लागू नाहीत. कदाचित त्याचा काही अंशी परिणाम माध्यमिक शिक्षणावर नक्कीच होत असेल. आणि शेवटी मुले-मुली जर शाळेत रमली व तसे गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळाले तर आजही अनेक माध्यमिक शाळेमध्ये पटसंख्या टिकून आहे व राहू शकते. त्यासाठी माध्यमिक शिक्षण संस्थामधील भौतिक सुविधा अद्ययावत असणे फार गरजेचे आहे. शालेय सुसज्ज इमारत असावी. विशेषता मुलींसाठी सर्व प्रकारच्या भौतिक सुविधा असाव्यात जेणेकरून मोठ्या प्रमाणात असलेली विद्यार्थीनी गळती कमी होईल. माध्यमिक शिक्षण संस्थांनी ग्रामीण भागात शैक्षणिक जाणीव जागृती निर्माण करणे गरजेले आहे.

अशाप्रकारे माध्यमिक शिक्षण संस्था व शिक्षण यापुढे अजूनही अनेक आव्हाने आहेत. माध्यमिक शिक्षणाचे सार्वत्रीकरण करण्यासाठी फार वाव आणि काम करणे हे यक्ष आव्हान आहे.

समारोप :- एकंदरीत शिक्षण क्षेत्रात काम करत असताना एक शिक्षक तसेच संशोधक म्हणून जेव्हा माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शिक्षण यांचे उत्तरदायित्व, कामगिरी व आव्हाने हा विषय चिंतन करायला भाग पाडणारा आहे. मुला मुलींच्या पर्यायाने राष्ट्राच्या विकासाच्या दृष्टीने माध्यमिक शिक्षण संस्था व माध्यमिक शिक्षण स्तर अत्यंत महत्वाचा आहे. ज्या पध्दतीने अभियान आखले जातात तेवढ्याच कार्यक्षमतेने त्याची अंमलबजावणी होणे निकडीचे असते. तसेच विद्यार्थ्यांना अद्ययावत शैक्षणिक ज्ञान देण्याच्या दृष्टीने शिक्षकांनी सुध्दा सातत्यपुर्ण व्यावसायिक विकास साधला पाहिजे. माध्यमिक शिक्षण संस्था अद्ययावत, शिक्षक वर्ग अद्ययावत तर त्याचा सकारात्मक परिणाम माध्यमिक शिक्षण संस्थांच्या उत्तरदायित्व कामगिरी आणि आव्हाने याच्यावर होईल.

संदर्भ :-

१. माध्यमिक शाळा संहिता
२. संपूर्ण शिक्षणाधिकारी, अन्नदाते
३. प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र, शासननिर्णय २२ जून २०१५
४. प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र, माध्यमिक स्तर, १६ सप्टेंबर २०१६
५. जलदगती अध्यापन शासननिर्णय ३१ डिसेंबर २०१६.
६. राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान.

औरंगाबाद जिल्हयातील आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या शालेय स्तरावरील मलांचा येणाऱ्या शैक्षणिक व कौटूंबिक समस्यांचा अभ्यास

संशोधक
पवार प्रतिभा किशन

मार्गदर्शक
डॉ. उज्वला भडंगे
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

प्रस्तावना :-

आपत्तीवर मात करुन उभे राहणाराच प्रगती करीत असतो

मराठवाडा आणि विदर्भातील आत्महत्या केलेल्या शेतकऱ्यांच्या २७७ मुले-मुली वय वर्ष आठ पासून ते पंधरा वर्षाची आहेत. दुष्काळ, नापिकी, आली की कर्जाला कंटाळून वडीलांनी आत्महत्या केली. परिणामी कुटूंबावर दोन वेळेच्या भोजनाची समस्या ओढावली मग, शिक्षण, पडे तर दूरच या सर्वांचे बालपण जीवनाचा गाडा पुढे ओढण्यातच वाया जाऊ नये. सततच्या दुष्काळाला कंटाळून शेतकऱ्यांनी आत्महत्येचा मार्ग पत्कारला. परंतू, कुटूंबाची आता मोठी फरपट होत आहे. घरातील कर्ता पुरुष गेल्याने उदरनिर्वाह कसा करावा, असा प्रश्न पोरक्या झालेला कुटूंबासमोर पडला आहे. आत्महत्या केल्याच्या अनेक घटना औरंगाबाद जिल्हयात घडल्या आहेत.

बोलता येणाऱ्या चिमुकल्यांना वडील दिसत नाहीत. वडीलांनी उचलले टोकाचे पाऊल त्यांना कळत नाही. पण माझे बाबा कुठे गेले, असा हृदय पिळवटून टाकणारा प्रश्न ते करतात.

कुटूंबकर्त्याने आत्महत्या केली म्हणून खचून न जाता मिळालेल्या शिक्षणाच्या संधीचा उपयोग करा. शिक्षणाच्या माध्यमातून प्रगती करावी, यामुळे प्रस्तुत संशोधन हाती घेतले आहे.

संशोधनाचे महत्त्व :-

शेतकऱ्यंच्या आत्महत्यांनी मन पिळवटून निघाले आहे. निसर्गाचा कोप झाला आहे. निराशा संघर्ष आणि कष्ट याशिवाय शेतकऱ्यांचा कोप झाला आहे. निराशा संघर्श आणि कष्ट याशिवाय शेतकऱ्यांच्या वाट्याला काहीच आले नाही. शेतकऱ्यांच्या कष्टांवर देशातील संपूर्ण जीवनाचा भार चालतो. पावसाने दगा दिला, नापिकी, वादळ, गारपीट या चक्रव्युहात शेतकरी अडकला. या चक्रव्युहातून बाहेर पडण्याचा कोणताच मार्ग समोर नाही. सन २०१२ पासून निसर्गाचा कोप चालूच आहे. सन २०१५ मध्ये तर निसर्गाने कहरच केला. नको तेथे पुर, नको तेथे अवर्षण आणि गारपीट सुरु आहे.

नैऋत्य मोसमी पावसाने दगा दिला. भर उन्हात एका घागरीसाठी महिलांची पायपीट चालू होते. विहिर, कूपनलिका धरणे सर्व काही कोरडे पडले आहे. जुन मध्ये सर्वांचे डोळे आकाशाकडे लागलेले आहे. जून गेला, जुलै महिना तरी नशीब होऊन येईल असे सगळ्यांना वाटत असतांना संपुर्ण जुलै महिना कोरडाच गेला. याचे कारण, कुठे तरी पृथ्वीवरील मानवी मन चुकत असल्याचा संदेश हा निसर्ग आपणास देत होता. तरी त्या संदेशाला समजून न घेता त्यातून काही शिकून घेण्याची तयारी नव्हती. पाप पुण्याच्या दरीत मात्र शेतकरी होरपळून गेले. नुसते आकाशाकडे डोळे लावून पाहत राहणे हा एकच पर्याय उभा होता.

हे संशोधन करण्यामागचा महत्त्वाचा उद्देश म्हणजे एकूण आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या आर्थिक, कौटूंबिक, सामाजिक, शैक्षणिक पातळीवर नेमकेपणाने केलेले सर्वेक्षण खरे पाहता दु:खदायक चित्र निर्माण करणारे तर आहेच, त्याचसोबत एक नवी दिशा देणारेही आहे.

उद्दिष्टे :-

१. औरंगाबाद जिल्हयातील आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या कुटूंबाचा शोध घेणे.
२. आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या कुटूंबातील शालेय स्तरावरील विद्यार्थ्यांचा शोध घेणे.
३. शालेय स्तरावरील मुलांच्या शैक्षणिक समस्यांचा शोध घेणे.
४. शालेय स्तरावरील मुलांच्या कौटूंबिक समस्यांचा शोध घेणे.
५. शालेय स्तरावरील मुलांच्या शैक्षणिक प्रगतीचा आढावा घेणे.
६. आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या मुलांचे पुर्नवसन करणाऱ्या संस्थांचा शोध घेणे.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधनात सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर केला आहे.

संशोधनाची साधने :-

प्रस्तुत संशोधनाची माहिती संकलनाकरीता प्रश्नावली व मुलाखत या संशोधन साधनांची निवड व उपयोग केला आहे.

आव्हाने :-

१. शेतकरी कुटूंबकर्त्याने आत्महत्या केली म्हणून खचून न जाता मिळालेल्या शिक्षणाच्या संधीचा मुलांना उपयोग करुन घ्यावा व शिक्षणाच्या माध्यमातून प्रगती करावी.

२. दुष्काळाने त्रस्त झालेल्या भागात विविध मदत योजना सुरु करुन मुला-मुलींच्या शैक्षणिक पूनर्वसनाच्या दृष्टीने मुलांना दत्तक घ्यावे.
३. आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या मुलांना जेथे शिक्षण दिले जाते. तेथे मानस समुपदेशनाची आवश्यक सुविधा व मार्गदर्शन असावे.
४. आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांच्या मुलांची मानसिकता सुधारण्यासाठी मानसिक आरोग्य केंद्राची उभारणी करण्यात यावी.
५. शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येनंतर त्यांच्या परिवाराला आर्थिक मदत करण्यापेक्षा दीर्घकालीन उपाययोजना राबवून बदल घडवून आणण्यासाठी विविध सामाजिक संघटना, समाज यांनी पुढाकार घ्यावा.
६. शैक्षणिक पूनर्वसन केंद्रानी या मुला-मुलीचा विकास व्हावा यासाठी त्यांना योग्य शिक्षण देऊन भविष्यात येणाऱ्या विविध आव्हानांना सामोरे जाण्याचे बळ देण्यात यावे. तसे त्यांच्यातील कलागुणांचा विकास करण्यासाठी विशेष मेहनत घ्यावी.
७. मनरेगा सारख्या योजना वेळेवर सुरु केल्या आणि मजुरांना, छोट्या शेतकऱ्यांना कामे दिली, कामाचा दाम वेळेवर दिला तर शेतकऱ्यांच्या मानसिकतेत सकारात्मक बदल होईल.
८. अल्पभूधारक, कोरडवाहू शेतकऱ्यांना एखादा जोडव्यवसाय करण्यासाठी बँकेने त्वरीत कर्ज दिले पाहिजे.
९. शेतकऱ्यांना गाय-म्हैस खरेदीसाठी, पानटपरी, छोटेसे किराणा दुकान, शिलाई मशिन, धुलाई उद्योग, कपडे काम कुक्कुटपालन, शेळी मेंढी उद्योग करण्यासाठी बँकेने शेतकऱ्यांना कर्ज दिले पाहिजे.
१०. रोजगार हमी योजनेच्या मजुराचे दर वाढविणे, सुशिक्षित बेरोजगार कुशल कारागिर म्हणून प्रशिक्षण देऊन त्यांच्या हाताला काम देणे. शेतीशी निगडीत कामे रोजगार हमी योजनेतून करु घ्यावे.
११. कृषी माल तारण योजना प्रभावीपणे राबविण्याची गरज आहे. शेतकरी त्यांचा माल स्वतः विक्री करु शकतील यातून शेतकऱ्यांचा फायदा होईल.

निष्कर्ष :-

१. सदर संशोधनामध्ये पालकांच्या निरक्षरतेमुळे, कामाचा व्याप या कारणामुळे मुलांच्या प्रगतीकडे लक्ष देऊ शकत नाही.
२. आर्थिक ताण, कामाचा ताण, निरक्षरता यामुळे स्वतःचे व मुलांचे कर्तव्य जाणिवा यांचा पालकांना विसर पडतो.
३. आर्थिक दुर्बलतेमुळे शेतकऱ्यांच्या मुलां-मुलींना शिक्षण घेण्याची इच्छा असूनही परिस्थितीमुळे मुलांच्या शिक्षणात अडचणी येतात.
४. शेतकऱ्यांच्या आर्थिक परिस्थितीचा मुलांच्या शिक्षणावर गुणवत्तेवर परिणाम होतो.
५. आर्थिक परिस्थिती, विषयाचे मार्गदर्शन, अभ्यासाच्या तयारीसाठी पुरेसा वेळ इत्यादी मिळत नाही. तसेच घर लहान, घरात सदस्य जास्त, कौटूंबिक संघर्ष, घरगुती समस्या, या कारणामुळे पालक पाल्याला योग्य शैक्षणिक वातावरण उपलब्ध करुन देऊ शकत नाही.
६. वेळेची कमतरता अशिक्षितपणा पाल्यांच्या प्रगतीबाबत उदासिनता निम्न आर्थिक दर्जा यामुळे पालक पाल्यांच्या शाळेला भेटी देत नाही. पालक मेळाव्यात पालक सभेत सहभागी होत नाही.
७. शेती करणाऱ्या कुटूंबातील शिक्षणासाठी ग्रामीण भागातून येणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण जास्त आहे.
८. शेतकरी कुटूंबातील पालक पुरेशा प्रमाणात विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करु शकत नाही.
९. शैक्षणिक सोयीसुविधा या ग्रामीण भागात पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध नाही.
१०. आई वडील शेती व्यवसाय करणाऱ्या कुटूंबात मुलींवर लहान भावंडाची जबाबदारी आहे. तसेच आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत असल्यामुळे पालक मुलींच्या मजुरीतून घराला हातभार लावतात.
११. ग्रामीण भाग हा बराच दुष्काळग्रस्त आहे. वरील कुटूंब ही दारिद्रयात जगतात. शेतकरी कुटूंबाचा उदारनिर्वाह व उत्पन्नाची पुरेशी साधन उपलब्ध नाही.

समारोप :-

प्रस्तुत संशोधनात संकलीत केलेल्या माहितीच्या आधारे अर्धनिर्वचन करुन विश्लेषणात्मक जे काही निष्कर्ष काढले आहे त्याची मांडणी केली आहे.

संदर्भ ग्रंथसुची :-

१. संशोधनासाठी संशोधकाने जे ग्रंथ, पुस्तके, नियतकालिके, अप्रकाशित साहित्य वाचले अशा सर्व साहित्याची केलेली नोंद होय.
२. श्रीमती रत्नमाला ग्रामीण शिक्षण व संशोधन केंद्र, ग्रामीण दशा आणि दिशा, गडचिरोली लेखन संग्रह.
३. दैनिक वृत्तपत्र, साप्ताहिक आणि मासिकातील शेतकऱ्यांवरील लेख.

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीतील साधनांच्या वापराविषयी शाळेत येणारी आव्हाने

प्रिया प्रकाश मोरे
संशोधक विद्यार्थीनी, डॉ. बाबासाहेब
आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

डॉ. बंदिनी प्रेम खडकीकर
संशोधक मार्गदर्शक, प्राचार्य, धनेश्वरी पदव्युत्तर
शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गेवराई तांडा, औरंगाबाद.

सारांश :

आजच्या युगामध्य जसे अन्न, वस्त्र, निवारी यांची गरज आहे. त्याच प्रमाणे आज दैनंदिन जीवनामध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीच्या साधनांनी गरज निर्माण झाली आहे. या साधनांच्या वापराशिवाय आपले कार्य हे जलद गतीने हाऊ शकत नाही. जगातील दारिद्र्याशी लढण्यासाठी आय.सी.टी. हे एक शक्तीशाली साधन आहे. आपल्या विकसनशील देशात यासाधनांचा वापर करून आरोग्याची काळजी आणि शिक्षण पुर्वीपेक्षा परिणामकारकपणे कसे करता येईल या सगळ्या आव्हानांचा सामना करण्यासाठी माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीच्या साधनांची मदत होते. शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांना माहिती मिळविण्यासाठी जगाची कवाडे खुली केली आहेत. सद्य परिस्थितीमध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीचा वापर करून शिक्षक-विद्यार्थी या सर्व घटकांना नव-नवीन माहिती मिळण्यास मदत होते पण विद्यार्थ्यांना ज्ञानार्जन करण्यासाठी उपयुक्त माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीची साधने व पुरेशा सुविधा उपलब्ध आहेत का? आणि त्यांचा वापर करतांना कोण-कोणती आव्हाने येतात आणि त्यावर कोणत्या उपाययोजना केल्या जात आहेत याचा शोध घेणे आवश्यक आहे. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीचा वापर केल्यामुळे ज्ञानात अद्ययावतपणा निर्माण करता येतो आणि विद्यार्थ्यांना विषयाबद्दल अधिक स्व-अभ्यास करण्यास मदत होते. त्यामुळे त्यांची शैक्षणिक प्रगती होते आणि त्यांना येणारी आव्हानेही सोडविता येते.

प्रस्तावना :

२१ वे शतक हे माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे शतक आहे. ज्ञानाधारित शिक्षण हा आजच्या युगाचा मंत्र आहे त्यामुळे शिक्षण ही निरंतर चालणारी प्रक्रिया आहे सध्याच्या उदारीकरण, खाजगिकरण आणि जागतिकीकरणाच्या युगात माहितीची देवणा-घेवाण पूर्णच होऊ शकत नाही. आजच्या माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीचे समृद्ध झालेल्या युगामध्ये अनेक लोक एकमेकांशी संवाद साधण्यासाठी विचारांची देवाण-घेवाण करण्यासाठी वस्तु व उत्पादनाची खरेदी विक्री करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर ई-मेल, ई-कॉमर्स आणि इंटरनेट यांचा वापर मोठ्या प्रमाणावर करु लागले आहेत. 'ज्ञान अधिकज्ञान अधिकाचे अधिकज्ञान' हे आजच्या शिक्षणाचे अविभाज्य अंग बनले आहे. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीचा सातत्याने वापर शिक्षणासाठी व प्रबोधनासाठी करता येणे आवश्यक आहे.

शिक्षणामधील माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीच्या वापरामुळे शिक्षकांचे प्रशिक्षण आणि व्यावसायिक विकासाच्या गरजा वाटतात. शैक्षणिक गरजा पूर्ण करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने शिक्षकांना संगणकाचे शिक्षण सक्तीचे केले असल्यामुळे त्यांच्या संगणकीय कौशल्याचा वापर अध्यापनासाठी केला जातो काय? आणि त्याचा कितपत फायदा विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीत होतो हे पहाणे गरजेचे आहे. पारंपारिक खडू-फळा पद्धतीच्या उणिवा दूर करण्याची अद्यावत प्रणालीमध्ये गरज आहे. म्हणूनच विद्यार्थ्यांची शिक्षणासह सर्वांगिण प्रगती होते.

आय. सी. टी. च्या साधनांची गरज/आवश्यकता :

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीच्या साधनांचा वापर सर्वच क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणात होतो. शिक्षण क्षेत्रात देखील आय.सी.टी. चा वापर अध्ययन-अध्यापनासाठी होत असल्यामुळे शिकणे आणि शिकविणे ही प्रक्रिया सोपी होते परिणामतः विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीत वाढ होते. पारंपारिक खडू-फळा पद्धतीने शिक्षण प्रक्रियेतील कार्य कंटाळवाणे व रूक्ष वाटते. विद्यार्थांना अभ्यासक्रमातील विषय माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीच्या साधनांचा वापर करून शिकविल्यास योग्य प्रकारे आकलन होण्यास मदत होते आणि दैनंदिन व्यवहारात येत असलेल्या आव्हाने सोडविण्यासाठी आय.सी.टी.ची भुमीका मुख्य आहे.

आय.सी.टी.तील साधनांचे महत्व :

आजच्या ज्ञानयुगात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणाली हे एक ज्ञानार्जनाचे एक साधन बनले आहे. दृक-श्राव्य साधनांचा वापर केल्यामुळे अध्ययन व अध्यापनात मोलाची भर पडते. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीच्या वापरामुळे वर्गामध्ये उत्साहवर्धक पर्यावरणाची निर्मिती होत असल्याने अध्यापनात जीवंतपणा येतो आणि विद्यार्थ्यांचे लक्ष विचलित न होता त्यांची एकाग्रता वाढून शिक्षणात आवड निर्माण होते. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीच्या विविध साधनांमुळे शिक्षणात नाविण्यता, रोचकता, रंजकता व विविधता येत असल्यामुळे विद्यार्थ्यांचे मन आनंदी होऊन शैक्षणिक कार्य जादुच्या काडी सारखे सहज आणि सुलभ होण्यास मदत होते. एडगर डेलच्या अनुभव शंकु वरून असे निदर्शनास येते की, 'प्रत्यक्ष अनुभव किंवा साधनांच्या साहयाने केलेले अध्यापन इतर पद्धतीपेक्षा अधिक परिणामकारक असते.' त्यामुळे विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष अनुभवांची परिणामकता तपासता येते आणि अनेक ज्ञानेंद्रियांचा वापर माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीत केल्या जात असल्याने विद्यार्थ्यांची ज्ञानवृद्धी वाढून शैक्षणिक प्रगती होते.

व्याख्या :

'माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणाली म्हणजे दोन घटकांतील किंवा त्यापेक्षा जास्त व्यक्तींतील वैचारिक आदान-प्रदान किंवा माहिती साठवणे प्रसारित करणे यासाठी वापरण्यात येणारे तंत्रज्ञान होय.'

आय.सी.टी.ची उद्दिष्टे :

१. सर्व स्तरावरिल लोकांना शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून देणे.
२. शिक्षणाचा दर्जा उंचावणे.
३. निरंतर नव-नवीन गोष्टीत शिकत राहणे.
४. अनौपचारिक शिक्षणामध्ये मदत होते.

आय.सी.टी.ची साधने :

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीची साधने खालील प्रमाणे आहेत.

संगणक, इंटरनेट, स्मार्ट बोर्ड, इंटर ॲक्टीव्ह बोर्ड, स्कॅनर, प्रिंटर, डिजिटल प्रोजेक्टर, संगणकावर आधारित शैक्षणिक सि. डी., डिव्हीडी, पॉवर पॉईन्ट प्रेझेंटेशन, व्हिडीओ कॉन्फ्रसिंग, वेब कॅमेरा, मोबाईल, दुरदर्शन, आकाशवाणी, स्लाईड प्रोजेक्टर, आयपॅड इत्यादी साधने आहेत. या साधनांचा उपयोग शिक्षणात आणि दैनंदिन जीवनात जास्त प्रमाणात उपयोग केला जात आहे.

शिक्षण क्षेत्रात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीचा वापर पुढील घटकांमार्फत वापरले जाते :

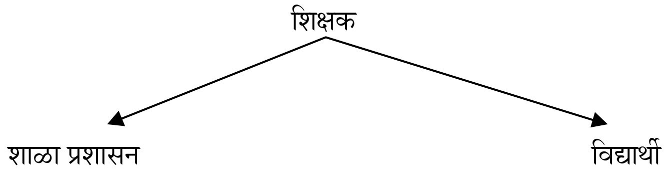

शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांना माहिती मिळविण्यासाठी आय.सी.टी.ने जगाची कवाडे खुली केली आहेत. अद्ययावत तंत्रज्ञान असल्यामुळे शिक्षणात याचा वापर हा जास्त प्रमाणात केला जात आहे. शिक्षकांना आपले ज्ञान हे सतत अद्यायावत करणे, विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या समस्या सोडविणे, नविन पद्धतीने आत सोईनुसार आय.सी.टी.च्या साधनांच्या वापरामुळे विद्यार्थ्यांचा शिकण्याकडे एक नवा दृष्टीकोन निर्माण होत आहे. आणि स्वत:च्या गतीने शिकत आहे. शाळा प्रशासनाला आय.सी.टी.च्या साधनाच्या वापरामुळे शालेय नियोजन व शालेय व्यवस्थापन, शालेय उपक्रम सुरळीत पणे पार पाडणे यासाठी प्रशासन यांना साधनांचा वापर करणे सुलभ झाले आहे.

फायदे :

- आय.सी.टी.च्या साधनांच्या वापरामुळे शिक्षक-विद्यार्थी यांच्या ज्ञानामध्ये भर पडून माहिती अद्यावत होते.
- ध्वनिफिती, चित्रफिती, ऑडिओ, व्हिडीओ, सी. डी. बाल वर्गापासून ते उच्चशिक्षणापर्यंत यांचा वापर होतो.
- अध्ययन-अध्यापनात आवड निर्माण होते.
- आय.सी.टी.च्या साधनांच्या वापरांचे ज्ञान असलेले शिक्षक विद्यार्थ्यांना त्यांच्या अनुभवातून मार्गदर्शन करू शकतात.
- एकापेक्षा अधिक वेळा सराव करू शकता येतो.
- विद्यार्थी मिळविलेल्या माहितीचा वापर करून त्यांना येणाऱ्या समस्या स्वत: सोडवू शकतात.

आय. सी. टी.च्या साधनांचा वापर करतांना येणारी आव्हाने :

- संगणक कशा पद्धतीने हाताळावे याचे ज्ञान हे शिक्षक-विद्यार्थी यांना पुरेशा प्रमाणात नसल्यामुळे त्यांना साधने वापरता येत नाही.
- इंटरनेटद्वारा माहिती कशी मिळवावी याचे पुरेशाप्रमाणात माहितीचा अभाव.
- शाळेत आय.सी.टी.ची साधने पुरेशाप्रमाणात उपलब्ध नसणे.
- आय.सी.टी.ची साधने शाळेत असून पण त्यांचा वापर शिक्षक-विद्यार्थी यांना हाताळण्यासाठी देण्यात येत नाही.
- आय.सी.टी.च्या साधनाचा वापर करण्यासाठी शाळेत पुरेशाप्रमाणात तासिकांचा अभाव.
- शिक्षक अध्यापन करतांना पारंपारिक पद्धतीला जास्त महत्व देतात.
- शाळेत विज पुरवठा नसणे व त्याला पर्यायी व्यवस्था नसणे.
- संगणकाचा वापर योग्य प्रकारे न केल्यास वापरकर्त्याला हानी पोहचू शकते. जसे की, चुकीची बसण्याची पद्धत, डोळ्यांवर येणारा ताण, शारीरिक व मानसिक तणाव हे त्रास संगणकाचा अति वापर केल्यामुळे निर्माण होऊ शकतात.
- विद्यार्थी इंटरनेटचा वापर कताना अनावश्यक गोष्टीकडे लक्ष देतात.

उदा. गेम खेळणे, कार्टून बघणे इत्यादी.

समारोप :

शिक्षणामध्ये आणि समाजाच्या जडण-घडणीमध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रणालीची भूमिका ही 'साक्षरतेत भर पाडणे' यांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांमध्ये उच्च कौशल्य, वैज्ञानिक दृष्टिकोन, चिकित्सक क्षमता, मुल्यांकन करणे या सगळ्या गोष्टीचा विकास करणे हे सहज आणि सोपे झाले आहे. शिक्षण व्यवस्थेत येणाऱ्या समस्या सोडविण्यासाठी आय.सी.टी.च्या साधनांचा उपयोग होऊ शकतो. पण साधनांच्या वापराविषयी माहिती असणे आवश्यक आहे. केवळ शाळेत आय.सी.टी.चे साधने असून त्याचा उपयोग नाही तर त्या साधनांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यापर्यंत अभ्यासक्रमावर आधारित माहिती देणे आवश्यक आहे. विद्यार्थ्यांना साहित्य हाताळण्यास देणे आणि शालेय व्यवस्थापनाने आ.सी.टी.च्या साधनांची योग्य प्रकारे देखभाल करून साधने वापरण्यास देण्यात यावे आणि येणारी आव्हाने सोडविण्यासाठी तज्ज्ञ व्यक्तीची निवड करून येणाऱ्या आव्हाने सोडविण्यात यावी.

संदर्भ सुची :

१. जोशी, सतिश (१९९८), मायबोलितून संगणक, वाल्मिकी किर्लोस्करवाडी, पुणे.

२. चव्हाण के. (२००२), माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि शिक्षण.

३. महाले एस. (२००५), माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि शै. मुल्यमापन, प्रज्ञा प्रकाशन.

४. महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ (२०१३), माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान (ICT), पुणे.

शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयांचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने

डॉ. लोखंडे समता ऋषिकांत
संशोधक विद्यार्थी, शिक्षणशास्त्र विभाग,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा
विद्यापीठ, औरंगाबाद.

गोषवारा (Abstract) :

शिक्षण ही भविष्यकाळासाठी वर्तमान काळातील केलेली अद्वितीय गुंतवणुक होय. शिक्षण ही अखंड चालणारी प्रक्रिया असून शिक्षणाच्या माध्यमातून व्यक्तिमत्त्वाचा सर्वांगीण विकास होणे गरजेचे आहे. कोणत्याही देशाची प्रगती ही त्या देशाच्या शिक्षण प्रणालीवर अवलंबून असते.

काळाच्या बदलत्या प्रवाहात विद्यार्थ्यांचा विकास होणे, विविध माध्यमाद्वारे शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देणे, उत्पादनक्षम नागरिक बनविणे व या जागतिकीकरणाच्या स्पर्धेत माणूस म्हणून जगण्यास पात्र बनविणे हे आजच्या शिक्षणापुढील प्रमूख आव्हान असून, लोकशाही, समाजवाद, स्वातंत्र्य मूल्यांची जपवणूक हे ध्येय होय व हे ध्येय साध्य करावयाचे असेल तर शिक्षणात केवळ संख्यात्मक वाढ करुन चालणार नाही तर गुणात्मक वाढ होणे देखील तेवढेच गरजेचे आहे. विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढविण्यात दर्जेदार शिक्षण देण्यात शिक्षक महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतो, तेव्हा शिक्षण महाविद्यालयांनी आपल्या संस्थेच्या माध्यमातून कुशल नेतृत्त्व निर्माण करणे, ज्ञान व चातुर्य याचा समन्वय साधणारे सुसंस्कृत नागरीक घडविण्याची कामगिरी पार पाडावी लागणार आहे.

सदर संशोधनस्पर लेखात शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाची कामगिरी, उत्तरदायित्व व शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयापुढील आव्हाने यावर संक्षिप्त दृष्टिक्षेप टाकला आहे जेणे करुन या क्षेत्रात असलेल्या समस्याचा आहोपाह होवून या आव्हानाना यशस्वीपणे सामोरे जावून शैक्षणिक गुणवत्ता वाढविण्यात व शिक्षणाचा दर्जा उच्चाविण्यात निश्चितच फायदेशीर ठरेल.

सदर संशोधनस्पर लेखात शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तरदायित्व, शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाच्या गुणवत्ता सुधारण्यासाठी करावयाच्या कामगिरीचे वर्णन विवेचन व सद्यपरिस्थितीत शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयापुढील आव्हानांचे वर्णन कले आहे.

प्रस्तावना :

ज्ञानधिष्ठित समाज निर्माण करण्याचे मुख्य व सामर्थ्यशाली साधन म्हणजे शिक्षण होय. ज्ञानधिष्ठीत समाज व ज्ञानावर आधारलेली अर्थव्यवस्था ही एकविसाव्या शतकाची ओळख ठरत आहे. तसेच, शिक्षण म्हणजे विद्यार्थ्यांमध्ये अपेक्षित वर्तनबदल घडवून आणण्यासाठी दिला जाणारा सहेतूक शैक्षणिक अनूभव असे आपणास म्हणता येईल. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी शिक्षण प्रक्रियेतील विविध कौशल्ये प्राप्त होण्यासाठी शिक्षकांना देण्यात येणारे शिक्षण म्हणजेच शिक्षक-शिक्षण असे आपण म्हणू शकतो. शिक्षण ही मानवाची अत्यंत निकडीची गरज बनली आहे. आज स्पर्धेच युग आहे असं सगळीकडे बोलल जातं या जीवघेण्या स्पर्धेमध्ये टिकायचं असेल तर आपल्याला सक्षम बनलं पाहिजे आणि व्यक्तिला सक्षम बनविण्याचं काम शिक्षणांच आहे. कोणत्याही देशाची प्रगती ही शिक्षण देणाऱ्या व घेण्याऱ्याचा सामर्थ्यावर आपण मोजीत असतो. आपणास असे म्हणता येईल की, त्याच देशाची प्रगती जास्त होईल ज्या देशातील शिक्षण पद्धती प्रगतीपथावर असेल. भारतापुढे आज ही खरी समस्या आहे की शिक्षणाकडे आपण किती गांभीर्याने पाहतो, या देशातील शिक्षण देणारे शिक्षक आज कोणत्या पातळीवरती आहेत, जे महाविद्यालय हे शिक्षक तयार करतात ते कोणत्या स्थितीत आहेत. हे समजावून घेतल्यावर आपणास वास्तव परिस्थितीचे आकलन होईल. आजच्या घडीला येथील दिल्या जाणाऱ्या शिक्षण-प्रशिक्षणार्थ्यांच्या शिक्षणाचा दर्जा, अर्हताप्राप्त शिक्षकांचा अभाव, रोडावलेली विद्यार्थी संख्या, विद्यार्थ्यांना दिल्या जाणाऱ्या भौतीक सुविधाचा अभाव अश्या एक ना अनेक आव्हानाना व समस्यांना आजच्या शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयांना सामोरे जावे लागत आहे.

पूर्वी शिक्षक अध्यापन कार्याला पवित्र मानीत म्हणून ते अध्यापनाचे काम प्रामाणिकपणे मनापासून करित. अध्यापन ही एक सेवा आहे. असे समजून समाजसूधारक राष्ट्रप्रेमी समर्पित भावनेने अध्यापन कार्यात स्वत:तला झोकून देत. औद्योगिकीकरणामुळे प्रत्येक बाबीकडे आज फायद्याच्या दृष्टिकोनातून पाहिले जाऊ लागले. अध्यापनाला व्यवसायाचा दर्जा प्राप्त झाला. आज शासनाने शिक्षण हे सार्वत्रिक व सक्तीचे केले त्यामूळे शैक्षणिक संस्थामध्ये शिक्षण घेणाऱ्याची संख्या वाढली पण शैक्षणिक गुणात्मकता मात्र ढासळू लागली, यासाठी शिक्षकाणाच जबाबदार ठरविले गेले व गुणात्मकता वाढीसाठी देखील शिक्षकालाच उत्तरदायी समजावे. एकंदरित सध्या शिक्षकांची गुणवत्ता वाढीची जबाबदारी येथील शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयाने स्विकारली पाहीजे व हि शिक्षक शिक्षण उत्तरदायित्वाची कल्पना जगमान्य केली गेली पाहिजे या दृष्टिकोनातून प्रयत्नशिल राहणे हे प्रत्येक शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाचे कर्तव्य आहे.

शिक्षक - शिक्षण महाविद्यालयाचा उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने पुढीलप्रमाणे -

अ) शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तरदायित्व :

"उत्तरदायित्व म्हणजे अशी प्रक्रिया की, ज्यात कर्तव्याचा आणि केलेल्या कार्याचा वृत्तांत त्या कार्यात सुधारणा, बदल करण्यासाठीचा प्रभाव आणि अधिकार हे दोन्ही असलेल्या मंडळाकडे ठराविक कालावधीनंतर देणे यांचा समावेश होतो." म्हणजेच, व्यक्ती व संस्था यांना त्यांच्यावर सोपविलेल्या कामाचा वृत्तांत वेळोवेळी आपल्या वरिष्ठांना द्यावा लागतो नेमून दिलेले काम एक विशिष्ठ दर्जाप्रत करणे व त्यात नेमके काय संपादन केले हे वरिष्ठांना सांगण्याची जबाबदारी स्विकारणे म्हणजेच उत्तरदायत्व होय असे आपण म्हणू शकतो.

शिक्षक शिक्षणाचे उत्तरदायित्व ज्यामध्ये विद्यार्थ्यांचे अध्ययन व शैक्षणिक प्रगती यासाठी शाळाप्रणाली व विशेषतः शिक्षकांना जबाबदार धरले जाते, म्हणजेच विद्यार्थ्यांना अध्ययन प्रवृत्त करुन त्यांची शैक्षणिक प्रगती करणे हे शिक्षकांचे उत्तरदायित्व आहे.

शिक्षक शिक्षण उत्तरदायित्वाची उद्दिष्टे :

१) व्यक्तिच्या कार्याच्या प्रगतीचे सिहांवलोकन करणे.
२) व्यक्तिच्या कामाचे विहित दर्जाच्या संदर्भात मूल्यांकन करणे.
३) केल्या गेलेल्या कामासाठी लागणारा वेळ व कामाचा दर्जा या संदर्भात तूलना करणे.
४) ठराविक दर्जाप्रत काम न झाल्यास उपचारात्मक उपाययोजना करणे.

शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक उद्दिष्ट पूर्वीनिश्चित शैक्षणिक पूर्तीसाठी पार पाडाव्याचे उत्तरदायित्व पुढीलप्रमाणे -

१) कनिष्ठ व्यक्तीने वरिष्ठ व्यक्तीना केलेल्या कामाच्या संदर्भात उत्तर द्यावे, अहवाल द्यावा.
२) कार्यात यशस्वी करणारे व अडथळा आणणाऱ्या घटकांचा विचार अपेक्षित आहे. उदा. वरिष्ठाकडून न मिळालेली मदत प्रेरणांचा अभाव, शैक्षणिक व आर्थिक सुविधांचा अभाव अपूरा वेळ इत्यादी.
३) शिक्षकांनी आपले ज्ञान-कौशल्य क्षमता वर्धिष्णू ठेवणे आवश्यक आहे. शिक्षकांनी विकासाच्या दृष्टिने निरनिराळे प्रयत्न करुन अपेक्षित ता योग्य बदल घडवून आणावा.
४) अभ्यासक्रमाचे निश्चित ध्येय, उद्दिष्टे ठरवून तयार करावा, विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकासाचा दृष्टिकोनातून प्रयत्नशील राहावे.
५) शिक्षकांनी आपल्या जबाबदाऱ्या अपेक्षित ठराविक दर्जा राखून पूर्ण करणे. उदा. बैठका घेणे, कामाचे वाटप करणे. काम वेळेत पूर्ण करणे, सर्वांच्या कामावर लक्ष ठेवणे, सूचना देणे इत्यादी.
६) व्यक्तिवर सोपविलेल्या कामाचे मूल्यमापन करणे, प्रगतीचे गुणात्मक व संख्यात्मक मापन करणे.
७) प्रत्येक कामाचे निश्चित दर्जाप्रत होण्यासाठी निकष ठरविले व निकषांप्रमाणे आपली कामगिरी पूर्ण करणे.
८) शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयांना कामासाठी लागणारा वेळ व कामाचा दर्जा विचारात घेवून शिक्षक किती उत्तरदायी आहेत हे ठरवावे.
९) ठराविक दर्जाप्रत काम न झाल्यास उपचारात्मक उपाययोजना करणे गरजेचे आहे. अपयश का आले यांची कारणमिमांसा करुन उपाययोजना सूचव्यावात.

ब) शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालय कामगिरी :

मेंदूमध्ये निर्माण होणाऱ्या आणि विकास पावणाऱ्या क्षमता प्रकट होतात त्या शिक्षकाच्या वर्तनातून, त्याच्या कामगिरितून, तेव्हा शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाची व गुणवत्ता व दर्जा वाढविण्यासाठी शिक्षकांना करावयाच्या शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाच्या कामगिरीचे वर्गीकरण खालीलप्रमाणे -

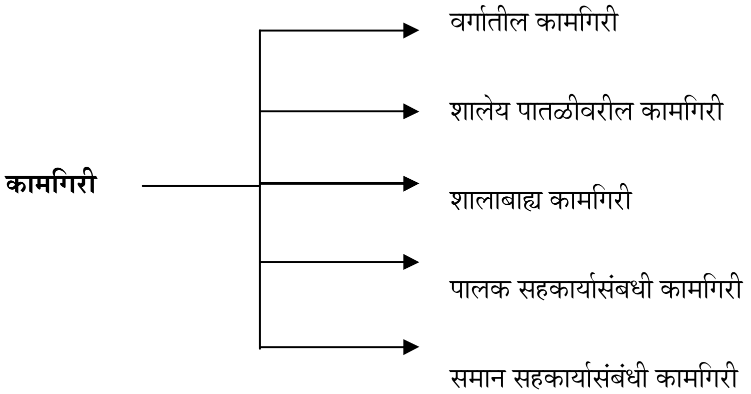

१) वर्गातील कामगिरी:

अध्यापन, नवनविन अध्यापन पद्धती, तंत्रज्ञानाचा वापर विद्यार्थ्यांच्या गटाला मदत करणे, वर्गव्यवस्थापन, मुलांच्या कामगिरीचे मुल्यमापन इ. वर्गातील आंतरक्रियासंबधी कामगिरी चांगली दर्शविणे शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाला आवश्यक आहे.

२) महाविद्यालयीन पातळीवरील कामगिरी:

सभा आयोजन करणे, सामाजिक व सांस्कृतिक प्रसंग साजरे करणे, शिक्षक व विद्यार्थी महाविद्यालयीन व्यवस्थापनातील सहभाग शैक्षणिक मूल्यमापन इत्यादी महाविद्यालयीन पातळीवरील कामगिरी होय.

३) शालाबाह्य कार्यक्रमातील कामगिरी:

वेगवेगळ्या स्पर्धा आयोजन, नियोजन, दप्तरनोंदी, दप्तर हाताळणी, शालेय व्यवस्थापन, मार्गदर्शन व समूपदेशन, कक्षाद्वारे व्यवसाय मार्गदर्शन, सहली आयोजन, रोजगाराच्या संधी उपलब्धता इ. आयोजन व अमंलबजावणीतून शालाबाह्य कामगिरी दिसुन येते.

४) पालक सहकार्यासंबंधी कामगिरी :

महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांच्या विकासात पालकांचे सहकार्य योगदान घेणे, पालकांशी संपर्क साधून विद्यार्थी विकासाच्या योजनात त्यांचे सहभाग घेणे या कामगिरीचे समावेश होतो.

५) समान सहकार्यासंबंधी कामगिरी :

शिक्षक शिक्षणातून सामाजिक स्तरावर केल्या जाणाऱ्या सामाजिक जबाबदाऱ्यांच्या पालनातून ही कामगिरी विकसित होते. शिक्षण समितीच्या कामाकाजातील सहभाग शाळा व समान यांनी मिळून साजऱ्या करावयाच्या समारंभातील सहभाग तसेच महाविद्यालयनीन विकासात समाजाचा सहभाग यांचा समावेश होतो.

ब) शिक्षक-शिक्षक महाविद्यालयाची गुणवत्ता सुधरण्यासाठी करावयाची कामगिरी पुढीलप्रमाणे -

१) प्रशिक्षण संस्थाची व्यावसायिक गुणवत्ता सुधारण्यासाठी अभ्यासक्रम पुनर्रचना करावी आशयात्मक प्रात्यक्षिक व सराव पद्धतीत बदल करावा.

२) अध्यापन व मूल्यमापन सुधारित पद्धतीचा वापर.

३) पायाभूत संरचना सर्व स्तरावर सक्षम करणे.

४) सर्व महाविद्यालयात उच्च विद्याविभूषित व दर्जासपंन्न शिक्षकांच्या नियुक्त्या करणे.

५) शिक्षणातुन नितीमूल्यांची पेरणी करणे.

६) शिक्षणात नफेखोरी प्रवृत्ती व बाजारीकरणाला आळा घालावा.

७) उत्तम रोजगाराच्या संधी विद्यार्थ्यांना प्राप्त करुन द्याव्यात.

८) कामाचे वेळ निश्चीत व समान कार्यासाठी समान वेतन देण्यात यावे.

९) आंतरविद्याशखीय शिक्षण विषय निवडीचे स्वातंत्र्य विद्यार्थ्यांना द्यावे.

१०) कृती संशोधनाद्वारे संशोधनाला वाव देवून स्थानिक शैक्षणिक समस्या जाणून उपाययोजना सुचविण्यात याव्यात.

११) अभ्यासक्रम सुधारणा व पुनरावलोकन करणे, भावी शिक्षकांच्या गुणात्मक बदलासाठी नवीन उपक्रम तयार करुन ते प्रत्यक्षात उपयोगात आणले जाणे.

१२) औपचारिक व अनौपचारिक शिक्षण पद्धती मधून नवीन गरजाधिष्ठित व अनौपचारिक शिक्षण पद्धती मधून नवीन गरजाधिष्ठित कार्यक्रम व गतिशील अभ्यासक्रम पद्धती शोधणे व ओळख करुन देणे.

१३) दर्जेदार अध्ययन अध्यापन व्हायला हवे, अध्ययनातून संशोधनाला गती मिळायला हवी विविध ज्ञानशाखाचा तुलनात्मक अभ्यास व्हायला हवा.

क) शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयापुढील आव्हाने :

१) शिक्षक-शिक्षणातील कालबाह्यता व संदर्भहिनता दूर करणे.

२) पायाभूत सुविधा, अर्हताप्राप्त प्राध्यापक वर्गाचा अभाव.

३) शिक्षणासाठी अत्यल्प खर्च, विशिष्ट वर्गाची मक्तेदारी, भष्ट्र व्यवस्थापन.

४) अद्ययावत तंत्रज्ञान हाताळणी व कौशल्याच्या अभाव.

५) अयोग्य परिक्षा / पद्धती व विश्वासहीन मुल्यमापन.

६) शिक्षक शिक्षण हे रोजगारभिमूख, परिस्थितीनुरुप औद्योगिक क्षेत्राशी कुशल मनुष्यबळाची मागणी इत्यादी परिणामांचा विचार करुन तयार करणे आव्हानात्मक आहे.

७) शिक्षणातील माध्यमांची दोलायमान स्थिती, संख्यात्मक शिक्षक-प्रशिक्षणार्थ्यांची वाढ, गुणात्मक नाही तसेच शिक्षणाची न परवणारा खर्च इत्यादी मोठी आव्हाने आहेत.

८) शिक्षक-शिक्षणाच्या व्यवस्थापनाची कार्यक्षमता वाढविणे हे मोठे आव्हान आहे.

९) विद्यार्थ्यांची शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयातील अपूऱ्या रोजगारसंधीच्या अभावामुळे या क्षेत्राकडे बघण्याचा दृष्टिकोन उदासीन झाला आहे, त्यामुळे गैरहजेरीचा प्रश्न मोठ्या प्रमाणात निर्माण झाला आहे.

तसेच परंपरागत मूल्यमापन पद्धतीमुळे गुणवत्तेचा दर्जा घसरत चालला आहे, यात सुधारणा करणे गरजेचे आहे.

समारोप :

शिक्षक शिक्षणाची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी शिक्षण क्षेत्रातील सर्व स्तरांची कार्यक्षमता वाढवता येईल, त्यासाठी शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाने केवळ शिक्षण विस्ताराच्या मागे न लागता शिक्षण क्षेत्रातील मंडळींनी गुणवत्तेचा ध्यास घेतला पाहिजे. चांगल्या परंपरा व गुणवत्ता असलेल्या शिक्षण महाविद्यालयाने दिपस्तंभासारखे मार्गदर्शन करुन गुणवत्तेच्या अभावी हेलकावे खाणाऱ्या महाविद्यालयांना दिशा दाखविली पाहिजे. पुस्तकी ज्ञानाबरोबरच नैतीक मूल्ये स्वयंशिस्त, स्वावलंबन, संभाषण चातुर्य, शिष्टाचार आत्मसंयमन इत्यादीचे ज्ञान देऊन परिपुर्ण व सक्षम विद्यार्थी घडविले पाहिजे व हे कार्य शिक्षकच करु शकतो. या शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाना गुणवत्तेच्या यशोशिखरावर पोहचविण्यासाठी आवश्यकता असलेले सातत्यपूर्ण प्रयत्न करणे देशातील प्रत्येक सुज्ञ नागरिकांचे कर्तव्य आहे.

यासाठी शिक्षणाचा दर्जा सुधारणे गरजेचे आहे. त्यासाठी सर्वप्रथम शिक्षकांची सामाजिक प्रतिष्ठ वाढवली पाहिजे कारण गुणवत्ता वाढ व शिक्षकांचा सामाजिक प्रतिष्ठा, सामाजिक दर्जा यात थेट संबंध आहे. ज्या देशातील शिक्षकांना सामाजिकदृष्ट्या उच्चस्थान आहे. त्या देशातील शिक्षणातील दर्जा उच्च आहे. तसेच, शिक्षण प्रक्रियेतील साचेबंदपणा जाऊन, अभ्यासक्रम, शिक्षणपद्धती, परिक्षा पद्धती, प्रशिक्षण, अद्ययावत, ज्ञान तंत्रज्ञान इत्यादी बाबतीत सतत ताजेपणा राखणे अरिहार्य ठरेल व शिक्षक शिक्षण महाविद्यालये समाजाबद्दलच्या उत्तरदायित्वाचे भान ठेवून Fittest will survive या नियमाप्रमाणे आपली गुणवत्ता राखून विद्यार्थी केंद्रित शिक्षणाकडे वाटचाल करतील यात शंका नाही.

संदर्भ ग्रंथ :

१) घोरमोडे, के.यू. (२००९), शिक्षकांचे शिक्षण, नागपूर : विद्या प्रकाशन.

२) डॉ. शेटकर, गणेश. डॉ. शेवतेकर, शारदा व डॉ. जोशी, शाोभना. भारतीय शिक्षणाचा इतिहास, औरंगाबाद : मृण्मयी प्रकाशन.

३) डॉ. दुनाखे, अरविंद. (२००९), शिक्षक-प्रशिक्षण, पुणे : नित्य नुतन प्रकाशन.

४) नागतोडे किरण (१९९७), शालेय व्यवस्थापन, शैक्षणिक संरचना आणि भारतीय आधुनिक विचारप्रवाह, नागपूर : विद्या प्रकाशन.

५) कळलावे, एम. व जोशी, पी. (२००८), शिक्षणातील नवप्रवर्तने, नांदेड : आदित्य पब्लिकेशन.

औरंगाबाद शहरातील उच्चमाध्यमिक शिक्षण घेणाऱ्या शर्ली अविनाश वाघुलेची आत्महत्या-व्यक्ती अभ्यास

मार्गदर्शक
डॉ. उज्वला भडंगे
सहयोगी प्राध्यापक शिक्षणविभाग
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

संशोधक
शारदा पाटील
शिक्षणशास्त्र विभाग
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

ABSTRACT :

शर्ली सारखी कायम हसत असणारी मुलगी आत्महत्या करते तर निश्चितच त्यामागे काही कारणे असतील हाच उद्देश समोर ठेऊन संशोधन करण्यात आले आहे. या संशोधनावरून असे निष्कर्ष निघाले सतत हसरी आणि खोळकर असणरी ही मुलगी केवळ आपल्यामुळे आपल्या मम्मीला त्रास होतो, आपला दवाखान्याचा खर्च माझी मम्मी कशी करेल आणि आपल्या मम्मीचे आपल्यापेक्षा आपल्या बहिण आणि भावावर जास्त प्रेम आहे असे गैरसमज करून घेऊन स्वतःच्या जीवनाचा अंत घरातच बाथरुममध्ये आत्महत्या करून घेऊन स्वतःच्या जीवनाचा अंत घरातच बाथरूम मध्ये जाऊन आत्महत्या करून केला.

प्रस्ताविक :

शर्ली हे नाव उच्चारताच डोळ्यासमोर चित्र उभे राहाते ते एका चुणचुणीत, हसऱ्या आणि खेडकर मुलीचे दिसायला सुरेख, गोरापान रंग आणि केस कापलेले आणि राहाणीमान मुलांसारखे म्हणजेच कायम जीन्स, टी-शर्ट परिधान करणारी ही हसरी बोलकी मुलगी हिला काय दुःख असेल की हिने आत्महत्येचे पाऊल उचलले? मनात अनेक प्रश्न आणि त्या प्रश्नांची न सापडलेली उत्तर म्हणजेच शर्ली आणि म्हणून शर्ली या मुलीच्या आत्महत्ये मागे काय कारण असू शकतात याचा शोध घेण्यासाठी हे संशोधन तयार करण्याचे ठरविले.

उद्दिष्ट शर्लीच्या आत्महत्येमागील करणांचा शोध घेणे :

संशोधन पद्धती :

व्यक्ती अभ्यास पद्धतीच्याद्वारे संशोधन करण्यात आले आहे.

संशोधनाची साधने :

संशोधनाचे साधन म्हणून मुलाखतीचा वापर करण्यात आला आहे.

संशोधनाचा नमुना :

संशोधनाचा नमुना म्हणून शर्ली वाघुलेल्या बालपणापासून सोबत असलेल्या मैत्रिणिंची निवड करण्यात आली आहे.

शर्लीच्या मैत्रिणीचा मुलाखतीद्वारे प्राप्त माहिती :

शर्लीचा जन्म १६ ऑक्टोबर २००२ मध्ये औरंगाबाद येथे झाला. शर्ली ही जुळ्यांपैकी एक होती. शर्ली आणि मॅक्स हे जुळे बहिण भाऊ शर्लीच्या आईला एक माठी मुलगी होती शीवा. शीषाच्या नंतर शर्ली व मॅक्स हे दोन जुळे बहिण-भाऊ जन्माला आले. शर्लीच्या आईला दोन जुळ्या मुलांचा व आधीच एक मोठी मुलगी असलेल्या तिघांच्या सांभाळ करणे कठीण जाऊ लागल्या कारणाने शर्लीला तिच्या आईने आपल्या आईकडे म्हणजेच शर्लीच्या नानीकडे ठेवले म्हणजेच शर्लीच्या नानीकडे ठवले म्हणजेच शर्लीचे बालपण हे नानीकडे गेले. कितीतरी वर्षे शर्ली आपल्या नानाकडेच राहात होती. शर्लीच्या घरी म्हणजेच तिच्या वडिलांकडे ही लाडकी होती. शर्लीला नेहमी असे वाटायचे की तिची मम्मी पप्पा तिच्यापेक्षा तिच्या बहिणभावांवरच जास्त प्रेम करतात. वडिलांचे आई-वडिल म्हणजेच शर्लीचे आजी-आजोबा यांचीही ती लाडकी होती. अभ्यासामध्ये जेमतेम असणारी शर्ली इतर Activity मध्ये पुढे असायची परंतू जेव्हा शर्ली आई-वडिलांकडे राहाण्यास आली तेव्हा तिला अभ्यासावरील आई वडिलांचे बोलणे ऐकावे लागायचे.

शर्ली जेव्हा नवव्या वर्गात होती तेव्हा अचानक तिच्या वडिलांचे निधन झाले. हा धक्का तिच्या कौमार्यावस्थेतील मनाला बसला होता. त्यामुळे आमच्या तिनही बहिण भावंडांची जबाबदारी आता माझ्या मम्मीवर येऊन पडली याची तिला जाणीव होती. आतून अगाध दुःखाने भरुन असलेली शर्ली बाहरुन मात्र हसरी आणि बोलकीच वाटायची.

२०१७ मध्ये शर्ली दहावीला होती. दहावीच वर्ष म्हणून आणि शाळेतल शेवटच वर्ष म्हणून शर्लीला सहलीला जायच होत. शाळेची सहल महाबळेश्वरला दोन दिवसांसाठी जाणार होती आणि शर्लीच्या मम्मीनेही तिला दोन दिवस शाळेच्या सहलीला महाबळेंश्वरला जाण्याची परवानगी दिली कदाचित तिच्या आयुष्याचे आनंदाचे हे सहलीचे दिवस शेवटचे ठरले.

सहलीवरून परत आल्यावर शर्लीची तब्येत बिघडली तिला सारखा ताप येऊ लागला आणि डोक दुखू लागल. तिला दवाखान्यात Admit करण्यात आले. डॉक्टरांनी तिला मायग्रेन चा त्रास आहे अस सांगितल. एक दिवस शर्लीनी High power च्या तिच्या गोळ्या पोटात काहीही अन्न नसतांना घेतल्या व तिला जास्त त्रास झाला. तिला परत Hospital मध्ये Admit करण्यात आल. दवाखान्यात भर्ती असतांना शर्लीची मम्मी तिला बोलली की बेटा लवकर बरी हो तुला कशाच टेंशन आहे, ज्याच्यामुळे तुला डोकेदुखीचा त्रास होत आहे

आपल्याला वारंवार दवाखाना परवडणार नाही एवढा तुझा खर्च मी कसा करु? मम्मीचे हे बोलणे शर्लीच्या मनात घर करुन गेले आणि आता आपण आपल्या मम्मीवर बोझ बनलो आहोत, आपल्यामुळे मम्मीला खूप त्रास होत आहे, माझ्यामुळे माझ्या मम्मीला खुप खर्च करावा लागतो आहे, अशा अनेक विचारांनी शर्लीच्या मनामधे् केल आणि आपल्यामुळे मम्मीला त्रास होऊ नये म्हणून आपण आत्महत्या करावी असे विचार तिच्या मनात येऊ लागलेत याची कल्पना घरच्यांना आली होती. मैत्रिणिंना सुद्धा मी आता जगणार नाही असे तिने बोलून दाखवले. तिच्या मम्मीला याची शर्लीच्या विचारांची जाणीव झाली होती. म्हणून शर्लीला कोणीही एकटे सोडत नव्हते. दवाखान्यातून घरी आल्यावर देखील कोणीतरी तिच्या कायम सोबत असायचे परंतु एक दिवस तिची मम्मी तिच्या मोठ्या बहिणीला कॉलेजला जाण्यासाठी रिक्षा करुन द्यायला ५ मिनिट खाली गेली आणि त्या ५ मिनिटाच्या कालावधीतच शर्लीने बाथरुम मध्ये जाऊन गळाफास घेऊन आत्महत्या केली. एका हसऱ्या बोलक्या आणि चुणचुणीत मुलींच्या अशाप्रकारे अंत झाला. कुटूंबावर दुःखाचा डोंगर कोसळला आणि शर्ली सर्वांच्या आयुष्यातून कायमची निघूण गेली.

निष्कर्ष :

१. शर्लीच्या मैत्रिणींच्या घेतलेल्या मुलाखतीवरुन असा निष्कर्ष निघतो की शर्ली ही एक खेडकर मुलगी होती.
२. अभ्यासामध्ये ती थोडी कमकुवत होती.
३. शर्लीच्या मैत्रिणिंच्या मुलाखतीमधून असे निदर्शनास आले की, शर्ली ही लहानपणी नानीकडे राहील्यामुळे तिला-मम्मी पपांचे अतिशय आकर्षण होते.
४. आई वडिलांबद्दल ती अतिशय भावनिक होती.
५. आपल्यापेक्षा मम्मी आपल्या बहिण-भावांचा जास्त लाड करते अशी भावना तिच्या मनात निर्माण झाली होती.
६. वडिल गेल्याचे दु:ख तिच्या मनात असून आईवर सर्व जबाबदारी आली (बहिण, भावांची व माझी) यांची तिला जाणिव होती.
७. मम्मी आपल्यापेक्षा बहिण-भावांचा जास्त लाड करते त्यामुळे आपल्या बहिण-भावांबद्दल द्वेष निर्माण झाला होता.
८. आपण आपल्या मम्मीवर बोझ झालोय आणि आपण असतो काय आणि नसलो काय मम्मीला काहीच फरक पडणार नाही अशी भावना तिने मैत्रिणीजवळ बोलून दाखवली होती.
९. शर्ली ही भावनिक असल्याकारणाने व कौमार्यावस्था ही अशी अवस्था आहे की, या वयात आपण काय करत आहोत याचे काय परिणाम होतील हे योग्य आहे की अयोग्य आहे. याचा काहीच विचार न करता या वयातील मुले निर्णय घेतात आणि तसाच निर्णय शर्लीने घेतला व स्वतःचे आयुष्य संपविले.

समारोप :

देवाने दिलेल्या अमूल्य अशा जीवनाचा आत्महत्येद्वारे शर्लीने अंतकरून टाकला यावरून असेलच म्हणावेसे वाटते की, कुमारावस्थेतील या बालकांना समुपदेशनाची अत्यंत आवश्यकता आहे तसेच भावनिक आधाराची सुद्धा गरज आहे. शिक्षण सुरू असतांनाच आपण त्यांची ही गरज भागावू शकलो तर खरच या शिक्षणाचा त्यांना भवी आयुष्यात खूपच फायदा होईल.

संदर्भ :

ऋषिका बोरकर व ऋतुजा गायकवाड यांच्या मुलाखतीमधून प्राप्त माहिती.

शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तरदायित्व, कामगिरी आणि आव्हाने

प्रदिप माधवराव एडके
(संशोधक विद्यार्थी)
शिक्षणशास्त्र संकुल
स्वा.रा.ती.म. विद्यापीठ, नांदेड

देशाच्या प्रगतीत 'शिक्षक' हा अत्यंत महत्त्वपूर्ण घटक आहे. भारतासारख्या विकसनशील देशात या महत्त्वपूर्ण घटकाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन नक्कीच योग्य असला पाहिजे याच उद्देशाने शिक्षकांना प्रशिक्षण देण्याची व्यवस्था भारतीय शिक्षण व्यवस्थेने केलेली आहे. त्यातून प्रशिक्षित शिक्षक निर्माण करुन शिक्षण क्षेत्रात प्रभावी कामगिरी करण्यासाठी 'तज्ज्ञ' तयार असतात. शिक्षण हे व्यक्ती विकास साधण्याचे प्रमुख साधन मानले जाते. साहजिकच हे कार्य ज्यांच्या हाती असते त्यांना ह्या कार्याची दिशा माहित असणे आवश्यक आहे. ती दिशा माहित करु देण्याचे महत्त्वपूर्ण काम शिक्षणशास्त्र महाविद्यालये करीत असतात.

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये व मूल्ये, शिक्षण प्रक्रियेचा अर्थ, अध्यापनाचे तंत्र, व्यवस्थापनाचे तंत्र, लोकशाहीप्रधान समाजरचनेच्या गरजा, शिक्षण व राष्ट्रविकास इ. बाबींचे ज्ञान शिक्षक निर्माण करतांना हे महाविद्यालय देतांना दिसतात. जे ने करुन जीवनाच्या प्रत्येक स्तरावर, शिक्षणाच्या प्रत्येक स्तरावर योग्य प्रक्रिया चालली पाहिजे व प्रत्येक ठिकाणचा दर्जा व गुणवत्ता टिकली पाहिजे. याचसाठी सुरुवातीला प्रशिक्षित अध्यापक निर्मितीसाठी युरोपमध्ये मार्टीन ल्युथर यांनी शिक्षणतज्ज्ञ पेस्टालॉजी व हॅर्बार्ट यांच्या देखरेखेखाली प्रशिक्षण वर्ग सुरु केले तेव्हा पासून आजपर्यंत चालत आलेला हा शिक्षक-शिक्षणाचा प्रवास आजतागायत चालूच आहे. शैक्षणिक मूल्ये साकार होण्यासाठी, अध्यापन कार्य प्रभावी व परिणामकारक होण्यासाठी, अध्यापन कार्य प्रभावी व परिणामकारक होण्यासाठी व शिक्षणाची एकूण गुणवत्ता वाढविण्यासाठी शिक्षक योग्य त्या संस्कारांनीयुक्त व प्रशिक्षित असावा लागतो त्यासाठी शिक्षकाच्या प्रशिक्षणावर देशात भर देण्यात आल्याचे दिसून येते.

➢ शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालये :-

शिक्षकांच्या शिक्षणासाठी "१७१६ मध्ये आणि १८०२ मध्ये मिशनऱ्यांनी भारतात शिक्षक प्रशिक्षण संस्था काढल्या"[१] तेव्हापासून हळूहळू 'अध्यापक' घडविण्यासाठ आजपर्यंत अनेक महाविद्यालये निर्माण करण्यात आले आहेत. "शिक्षक सुशिक्षित, सुविनीत (प्रशिक्षित), सुसंस्कारीत असावयास पाहिजे"[२] याच कारणास्तव शिक्षण क्षेत्रात शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांची गरज भासत गेली. आज भारतात विविध विद्यापीठाअंतर्गत असंख्य शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाचे कार्यरत आहे. पद्वी नंतर बी.एड्,. तर बी.एड्. नंतर एम.एड्. शिक्षण घेण्याची व्यवस्था आजच्या भारतीय शिक्षण व्यवस्थेत आहे. १९८३ च्या शिक्षकांसाठीच्या राष्ट्रीय आयोगाने बि.एड्, महाविद्यालय व एम.एड्. महाविद्यालयासाठी काही सूचना सांगितल्या व या महाविद्यालयातून अध्यापन परिणामकारकता वाढविण्याचा प्रयत्न केला. "सध्याचा बी.एड्. अभ्यासक्रम अधिक परिणामकारक करण्याची गरज आहे."[३] आणि "एम.एड्. अभ्यासक्रमातून शिक्षक-प्रशिक्षक, एन.सी.ई.आर.टी., विज्ञान संस्था, राज्य शिक्षण मंडळे यांच्याकरीता अभ्यासक्रम सल्लागार, शाळा, तपासनीस, शिक्षण प्रशासक इ. तज्ज्ञ तयार व्हावेत."[४] यावरुन असे म्हणता येईल की, शिक्षणाच्या क्षेत्रात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी हि शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय प्रभावी भूमिका बजावणार यात काही शंका नाही.

➢ शिक्षक, शिक्षण महाविद्यालयाचे उत्तरदायित्व :-

"२१ व्या शतकाच्या उंबरठ्यार उद्योन्मुख भारतीय समाजाला घडविणारा शिक्षक कसा असावा याचा विचार करणे अपरिहार्य आहे."[५] यामूळेच शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालये निर्माण करण्यात आले आणि त्यांना या गोष्टीचा विचार करुन त्या योग्य 'शिक्षक तयार करण्याची महत्त्वाची जबाबदारी देण्यात आली. कारण असे म्हटले जाते की, एखादा इंजिनीयर चुकला तर इमारत बिघडेल, एखादा डॉ. चुकला तर चुकुन पेशंट मरेल, पण एखादा शिक्षक चुकला तर संपूर्ण एक पिढी बरबाद होईल. त्यामूळे आताच्या विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या युगात नाविन्य घडविण्यासाठी शिक्षण हे महत्त्वाचे साधन आहे. त्यामुळे ते शिक्षण देण्याचे पवित्र कार्य करणारे तज्ज्ञ शिक्षक तयार करण्याचे महत्त्वाचे उत्तरदायित्व आजच्या प्रशिक्षण महाविद्यालयाचे आहे. त्या अनुषंगाने शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालये कार्यरत असून शिक्षण व्यवस्था प्रभावीपणे आपली भूमिका पार पाडावी या हेतूने प्रभावी शिक्षक तयार करतांना त्यांचे कोणकोणते उत्तरदायित्व आहे ते पुढील प्रमाणे सांगता येईल.

१) प्रशिक्षित शिक्षक निर्मिती करणे :-

शिक्षण व्यवस्थेला आवश्यक असलेला घटक म्हणजे 'शिक्षक' निर्माण करण्याची महत्त्वाची जबाबदारी शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाची आहे. "कारण शिक्षक हा नवीन पिढीचा शिल्पकार आहे"[६] अशा शिल्पकाराची निर्मिती करण्याची जबाबदारी

शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयाची आहे. प्रशिक्षित शिक्षक असेल तर शिक्षण व्यवस्था योग्य प्रकारे आपले कार्य पुर्ण करीत असते कारण महात्मा गांधी यांच्या मुलोद्योगी शिक्षण योजनेचा विचार केला असता "प्रशिक्षित शिक्षकांचा अभाव असल्याने अंमलबजावणीच योग्य तऱ्हेने झाली नाही."[७] या कारणाने अयशस्वी झाल्याचे बोलेले जाते त्यामुळे प्रशिक्षित शिक्षक निर्माण होणे महत्त्वाचे ठरते.

२) राष्ट्र हिताची जोपासना :-

शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयातून राष्ट्रीय हिताची जोपासना व्हावे, शिक्षण क्षेत्रात अनेक घटक येतात ते सर्वच घटक आपापल्या परीने राष्ट्रीय प्रगतीस सहाय्यभूत ठरतात. त्यामूळे या महाविद्यालयातून प्रशिक्षित होणाऱ्या शिक्षकांना सुद्धा राष्ट्र हिताची जोपासना झाली पाहिजे अशी व्यवस्था त्यांनी निर्माण करावी कारण शिक्षण हे शिक्षकाकडून विद्यार्थ्याकडे संक्रमित होत जाते. विद्यार्थी हे राष्ट्राचे नागरीक म्हणून आपली भूमिका बजावीत असतात.

३) दहा गाभाभूत घटकांची रूजवणूक :-

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण-१९८६ नुसार निश्चित केलेले दहा गाभाभूत घटकांची शिक्षकांत रुजवणूक करणे, "भारतीय समाजात ऐक्य, सामंजस्य निर्माण होण्यासाठी शिक्षणात अध्यात्मिक, नैतिक व लोकशाही मूल्यांना उत्तेजन दिले आहे."[८] अशा सर्व मूल्यांची जोपासना करण्याची जबाबदारी अध्यापक महाविद्यालयांची असते.

४) अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी :-

शैक्षणिक ध्येय साध्य करण्याच्या हेतूने निश्चित केलेल्या अभ्यासक्रमाची प्रभावीपणे अंमलबजावणी महाविद्यालयात करणे, "मुदलीयार आयोगाने सर्व प्रकारच्या अनुभवांचा सर्वांगीण विकासासाठी समावेश केला आहे त्यात विषयांचा अभाव, अभ्यासपुरक कार्यक्रम, शिक्षक विद्यार्थी संबंध, सहल, क्रिडा, कार्यशाळा वगैरे ठिकाणी मिळणारे अनुभव ही अभ्यासक्रमातच अंतर्भुत आहेत"[८] या सर्वाचे यशस्वी अंमलबजावणी अध्यापक महाविद्यालयात व्हावी.

५) नविन ज्ञानाची भर घालणे :-

निश्चित केलेल्या अभ्यासक्रमाशिवाय नवनवीन प्रगतीकारक संशोधन तत्त्वज्ञान, तंत्रज्ञान, माहिती संप्रेषण इ. क्षेत्रातील नवीन ज्ञान मिळविण्यासाठी विद्यार्थ्यांत लालसा निर्माण करुन ते देण्याची व्यवस्था प्रशिक्षण महाविद्यालयाची असते. शिक्षक नवनिर्माण क्षमता, सृजनशीलता, वैज्ञानिकदृष्टी विकसित करणारे तयार करणे आवश्यक असते. यातून त्यांच्या ज्ञानात वाढ होवून फायदा होईल.

६) विविध समित्या आणि आयोगाच्या शिफारशीची पूर्तता करणे :-

मुदलीयार आयोग, कोठारी आयोग, राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण इत्यादींनी वेळोवेळी सांगितलेल्या शिक्षकांच्या प्रशिक्षणासंबंधी शिफारशींचा पाठपुरावा करण्याची जबाबदारी अध्यापक महाविद्यालयांची असते आणि त्यांनी राष्ट्र उन्नतीच्या दृष्टीने ती पुर्ण करणे अपेक्षित असते.

७) विविध प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन :-

बदलत्या परिस्थितीनुसार निर्माण होणाऱ्या समस्यांची सोडवणूक करण्याच्या हेतूने विविध प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन प्रशिक्षण महाविद्यालयाने करणे अपेक्षित आहे. शिक्षक प्रशिक्षक कार्यक्रमांचे आयोजन, विद्यार्थी-शिक्षक परिसंवाद, वादविवाद स्पर्धा इ. विविध कार्यक्रम जसे की, सेवातंर्गत, सेवापूर्व या सर्वच वर्गांचे आयोजन करण्याची व नवनविन बाबींचा अभ्यासात समावेश करण्याची जबाबदारी महाविद्यालयांची असते.

८) व्यवसायाभिमूख प्रशिक्षणावर भर :-

शिक्षणात नियमित अभ्यासक्रम व प्रशिक्षणाशिवाय इतर व्यवसायाभिमूख अशा कौशल्यांचे प्रशिक्षण देण्यात यावे. "व्यावसायिक शिक्षणाच्या यशस्वितेकरीता श्रमदेवतेची पूजा शिक्षणप्रेमी व्यक्तीने केली पाहिजे. त्यामुळे व्यक्ती आत्मनिर्भर होऊन राष्ट्र बलवान बनेल"[१०] अशा प्रशिक्षण देण्याची सर्वोतपरी जबाबदारी ही प्रशिक्षण महाविद्यालयांची असते.

९) तज्ञ, चरित्र्यसंपन्न, शीलसंपन्न शिक्षक घडविणे :-

शिक्षकांच्या गुणांमध्ये वाढ करण्याच्या उद्देशाने चरित्र्य संपन्न व तज्ज्ञ, प्रशिक्षित शिक्षक निर्माण करण्याची जबाबदारी प्रशिक्षण महाविद्यालयाची आहे कारण त्यांनी तयार केलेल्या शिक्षकांच्या वर्तनाचे अनुकरण विद्यार्थी करत असतात. त्यामुळे भावी पिढीला शीलवान बनवायची असेल तर त्यांचे मार्गदर्शक शीलवान असणे आवश्यक असते. शिक्षक-शिक्षण

महाविद्यालयाच्या उद्देशामध्येच राष्ट्रीय हित, राष्टीय एकात्मता, लोकशाही, वस्तुनिष्ठता इ. मूल्यांची जोपासना करून "आम्ही प्रथम भारतीय आहोत"[११]या भारतीय संविधानाच्या जबाबदारीची रूजवणूक पहिल्यांदा शिक्षकांत करणे गरजेचे आहे.

➢ शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयांची कामगिरी :-

"आंतरराष्ट्रीय शिक्षणाच्या प्रक्रियेत शिक्षक महत्त्वाचा आहे"[१२] त्याला त्यांच्या कार्याचा अभिमान असला पाहिजे त्याची कामगीरी त्याने शिक्षण घेतलेल्या महाविद्यालयाच्या किर्तीवर निर्धारीत असते अशा अनेक शिक्षकांनी घडविण्याचे कार्य आजपर्यंत महाविद्यालयाने केले आहे. शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयाची कामगिरी खालीलप्रमाणे.

१) तज्ञ, प्रशिक्षित, शिक्षक निर्मिती केली जाते.

२) राष्ट्रहित, समाजहित, राष्ट्रीय मूल्य जोपासण्याच्या दृष्टीने प्रशिक्षण दिले जाते.

३) वार्षिक नियोजनाप्रमाणे संपूर्ण अभ्यासक्रम पूर्ण केला जातो.

४) शिक्षण प्रशिक्षणातून प्रामुख्याने अध्यापन पद्धतीचा परिचय करून दिल्या जाते आणि अध्यापनाचा सराव दिला जात होता"[१३]

५) शिक्षणाचा प्रत्येक स्तरावर दर्जा टिकवून ठेवण्याची महत्त्वाची कामगिरी केली जाते.

६) माध्यमिक शिक्षण आयोगाच्या शिफारशी नुसार शिक्षकांना प्रशिक्षण देणे.

७) कोठारी आयोगाच्या शिफारशीनुसार शिक्षकांना प्रशिक्षण देणे.

८) भारतीय राज्य घटनेत नमुद शैक्षणिक कलमांची अंमलबजावणी करून त्यांची माहिती देणे.

९) विविध सुधारणावादी दृष्टीने वेगवेगळे प्रशिक्षण वर्ग, कार्यक्रम, सेमिनार इ.चे आयोजन करणे.

१०) आवश्यक असलेल्या गरजा लक्षात घेणे, शिक्षकांच्या समस्या सोडविण्यास सक्षम बनविणे.

११) समाज उपयोग ज्ञान, साहित्य निर्माण करावयाचे कौशल्य विकसित करणे.

१२) विद्यापीठाने, शासनाने वेळोवेळी दिलेल्या सूचनांचे काटेकोरपणे पालन करणे.

शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयांना आपल्या विद्यापीठांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रम राबवितांना वरीलप्रमाणे निर्गमित केलेली कामगिरी पार पाडावी लागते. यातून राष्ट्रीय शैक्षणिक उद्दिष्ट्ये साध्य होण्यासाठी पोषक वातावरण निर्माण होण्यास मदत होते व समाजात आदर्श नागरीक निर्माण करण्याची शिक्षणाची जबाबदारी सुद्धा पार पाडली जाते. समाजाला आवश्यक असलेल्या सर्वच घटकांची पूर्तता शिक्षणातून होते व शिक्षणाला आवश्यक असलेल्या घटक शिक्षणांची पूर्तता शिक्षक-शिक्षण महविद्यालयचे करतात.

➢ शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयापुढील आव्हाने :-

भावी पिढीचा शिल्पकार घडवितांना शिक्षक-शिक्षण महाविद्यालयाला अनेक आव्हानांना सामोरे जावे लागते. आज भारताचा विचार केल्यास सर्वात महत्त्वाचे क्षेत्र म्हणून शिक्षण क्षेत्राकडे बघितले जाते. पण त्यात सुधारणा करण्याच्या हेतूने, शिक्षणाच्या दर्जाचा विचार करणे क्रमप्राप्त ठरते. सरकारच्या धोरणानुसार शिक्षण व्यवस्था कार्य करत असते. सरकार बदललेकी शैक्षणिक बदलतात अशा परिस्थितीत प्रशिक्षण महाविद्यालयांपूढील आव्हानात वाढ होतांना दिसते ती आव्हाने पुढील प्रमाणे सांगता येतात.

१) महाविद्यालयातील कमी होणारी विद्यार्थी संख्या .

२) अनुदानित शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयाची अल्प संख्या.

३) शासकिय शिक्षक भरती प्रक्रियेतील नैराश्य.

४) प्रत्येक विद्यार्थ्याला तज्ज्ञ शिक्षक बनविणे कठिण.

५) शासकीय अनुदान नसल्यामुळे मुळात महाविद्यालय चालविणेच कठिण.

६) प्रशिक्षण देण्यासाठी प्राध्यापकांची कमतरता.

७) शिक्षक-शिक्षणाकडे विद्यार्थ्यांचा पाहण्याचा संकुचित दृष्टीकोण.

८) शासनाची 'शिक्षक' या घटकाकडे दुर्लक्षीत भूमिका.

९) शिक्षक-प्रशिक्षणासाठी लागणारे साधन सामग्री.

१०) वाढत जाणारी बेरोजगारी, परिणामी उदासिनतेत वाढ.

११) शिक्षक-प्रशिक्षण घेऊन बाहेर पडलेली लाखोंच्या संख्येतील बेरोजगार.

१२) इतर व्यावसायिक अभ्यासक्रमातील विद्यार्थ्यांची व्यवसायभिमुखता आणि शिक्षणात बेहाल.

इ. आव्हाणांमुळे समाजाचा ज्या घटकाकडे पाहण्याचा कल एकेकाळी आदर्श होता तो आज नकारात्मक झालेला आहे. संस्था चालकांना महाविद्यालय चालविणे कठीण झाले आहे. विद्यार्थी या अभ्यासक्रमाकडे पाठ फिरवितांना दिसत आहेत."मागता येत नाही भिक तर मास्तरकी शिक"[१४] अशी दशा आजच्या विज्ञान तंत्रज्ञानाच्या युगातील शिक्षकांची झाली आहे. त्यामुळे शिक्षकांना प्रशिक्षण देण्याचे कार्य करणाऱ्या महाविद्यालयापुढे ही समाजाची मानसिकता बदलण्याचे आव्हाण फार मोठे आहे.

भारतीय शिक्षण व्यवस्थेचा कणा असलेला शिक्षक घडविणाऱ्या महाविद्यालयाची आज काय हाल आहे हे यावरून लक्षात येते. शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयाच्या या प्रवासात सलग अनक शतके उच्च दर्जाचे शिक्षक निर्माण करणाऱ्या भावी पिढीचे भविष्य ज्यांच्या हाती आहे अशा शिक्षकांना हाताला काम, पोटाला भाकर नाही तर त्यांनी प्राप्त केलेल्या बौद्धिक ज्ञान व कौशल्याचा फायदा कसा होणार म्हणुन अध्यापक महाविद्यालयाने आपली जबाबदारी योग्यरितीने पार पाडावी व कामगिरी योग्य करावी असे शासनाला वाटत असेल तर त्यांचा सकारात्मक विचार करून वेळीच योग्य पावले उचलने आवश्यक ठरेल. नाही तर राष्ट्रीय हित साध्य करणारी व्यवस्था राष्ट्रीय स्वास्थ बिघडविण्यास जबाबदार बनेल.

➢ **संदर्भ ग्रंथ सूची :-**

१) भारतातील शैक्षणिक आयोग व समित्या, डॉ. मीनल नरवणे, नित्य नूतन प्रकाशन, पुणे पान क्र. २०२

२) शिक्षणाची तात्त्वीक आणि समाजशास्त्रीय भूमिका, डॉ.न.रा. पारसनीस, नित्यनुतन प्रकाशन, पुणे, पान .क्र. ३२

३) भारतातील शैक्षणिक आयोग व समित्या, डॉ. मीनल नरवणे, नित्य नूतन प्रकाशन, पुणे पान क्र. २१५

४) तत्रैय, पान .क्र. २१७

५) उद्योन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण व शिक्षक, डॉ. हिरा अहेर, विद्या प्रकाशन, नागपूर, पान क्र. १९७

६) तत्रैय, पान .क्र. १९७

७) तत्रैय, पान .क्र. १३९

८) तत्रैय, पान .क्र. ६८

९) उद्योन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण व शिक्षक, प्रा.कदम पी.ए., प्रा.शिंदे ए.जी., प्रा.आहेर पी.जी., साधना पब्लिकेशन्स, परभणी,पान क्र. २३

१०) शैक्षणिक विचारवंत, डॉ. संघमित्रा गोणारकर, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, पान .क्र. ६७

११) उद्योन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण व शिक्षक, डॉ. हिरा अहेर, विद्या प्रकाशन, नागपूर, पान क्र. १९९

१२) शिक्षणाची तात्त्वीक आणि समाजशास्त्रीय भूमिका, डॉ.न.रा. पारसनीस, नित्यनुतन प्रकाशन, पुणे, पान .क्र. १७२

१३) भारतातील शैक्षणिक आयोग व समित्या, डॉ. मीनल नरवणे, नित्य नूतन प्रकाशन, पुणे पान क्र. २०५

१४) उद्योन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण व शिक्षक, डॉ. हिरा अहेर, विद्या प्रकाशन, नागपूर, पान क्र. १९६

विनाअनुदानित शैक्षणिक संस्थापुढील आव्हाने

Challenges for non- granted educational institutes

श्रीम. तळेकर शितल अरुण
M.Sc. M.Ed. SET (Edu)

सारांश :-

शैक्षणिक संस्थाची सध्याची अवस्था पाहता, अनुदानित, विनाअनुदानित खाजगी, स्वयंअर्थसाहीत अशा सर्व शैक्षणिक संस्थापुढे अनेक आव्हाने आहेत. अनुदान मिळविणे, विद्यार्थी पट संख्या वाढविणे गुणवत्तापुर्ण शिक्षक भरती करणे भौतिक सुविधा, बायोमेट्रीक प्रणालीचा वापर, विद्यार्थी अनुपस्थिती, शैक्षणिक गुणवत्ता वाढ इत्यादी आव्हानांना तोंड द्यावे लागते.

प्रास्ताविक :-

शिक्षण प्रक्रिया ही ध्येयाभिमुख व उद्दिष्टाभिमुख कार्यरत असते, त्यामुळे ही उद्दिष्टे व ध्येये पूर्णत: साध्य व्हावी म्हणून व्यवस्थापनातील मूलतत्वांचा आधार घेऊन शिक्षण प्रक्रिया अधिक सहज, सोपी व आनंददायी होते. शिक्षण प्रक्रियेचे महत्वाचे ध्येय आहे की, विद्यार्थ्यांचा सर्वांगिण विकास करुन तो एक आदर्श नागरिक तयार करणे. कोणत्याही देशाचे भविष्य हे वर्गामध्ये घडत असते हे जाणूनच आपला भारत देश त्यासाठी भरपूर प्रयत्न करीत आहे. त्यामुळे सर्व भौतिक सुविधा पुरवणे, पोषक आहार, गणवेश, शिक्षकांच्या पगारी ई. परंतू वाढती लोकसंख्या, महागाई, बोहरील देशाबरोबरचे स्पर्धात्मक वातावरण त्यामुळे भारतातील शिक्षणावरील खर्च वाढु लागला त्यामुळे आपल्या देशाने आपल्याच देशातील काही नागरिकांचे सहकार्य घेण्याचे ठरविले व त्यातून विनाअनुदानित शिक्षण संस्थेचा जन्म झाला.

- **अनुदानित शिक्षण संस्था (Grantable Education Institution) :-**

  या शिक्षण संस्थांना U.G.C. (University Grant Commission) कडून अनुदान मिळते. भारतात केंद्रीय विद्यापिठ ४० आहेत. State विद्यापिठे ३०० पेक्षा जास्त अनुदानित आहे.

- विनाअनुदानित संस्था (Non- grantable Education Institution) या संस्थांना शासनाकडून कोणतेही अनुदान मिळत नाही. दिनांक २४ नोव्हेबर २००१ च्या मंत्रिमंडळ बैठकीमध्ये राज्यात नवीन शाळांना परवानगी देताना " कायम विनाअनुदान" या तत्वावर परवानगी देण्याचा निर्णय घेण्याता आला होता. त्यानुसार राज्यामध्ये (इंग्रजी माध्यम वगळता) सुमारे २००० प्राथमिक व २००० माध्यमिक शाळांना कायम विनाअनुदान तत्वावर परवानगी देण्यात आली. म्हणजेच या प्रत्येक शाळेकडून ते केव्हांही अनुदान मागणार नाहीत या आशयाचे हमीपत्र लिहून घेऊनच परवानगी देण्यात आली होती. सदर शाळांच्या परवानगी आदेशातील कायम शब्द वगळण्याबाबतची मागणी संबंधीत घटकांकडून वारंवार शासनाकडे करण्यात येत आहे.

- **विनाअनुदानित संस्थापुढील आव्हाने :-**

  १. अनुदान मंजूर करुन घेण्यासाठीच्या अटी व शर्तीची पुर्तता करणे

  उदा.

१. सदर संस्था ही मान्यतेच्या ठिकाणी सुरु असावी.

२. सदर संस्थेतील शिक्षक / शिक्षकेत्तर पदे ही आरक्षण धोरणाचे पालन करुन भरलेली असावीत.

३. सदर संस्थेतील संच मान्यतेनुसार मंजूर असलेल्याच शिक्षक/शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांनाचा सदर वाढीव पगार अनुज्ञेय राहील.

४. अनुदान मंजर करण्यासाठी पुरवणी मागणीचा प्रस्ताव वरील सर्व बाबींची तपासणी करुन निकष/ कागदपत्रे पूर्ततेचा अहवाल शिक्षक संचालक यांनी सादर करणे.

५. त्यानंतर सदर संस्थेने अनुदान मंजूरी करण्यासाठीचा प्रस्ताव वित्त विभागस सादर करणे. प्रत्यक्ष अनुदान मंजूरी बाबत उचित कार्यवाही शासनस्तरावरुन करण्यात येतो.

६. मुळ मान्यता ठिकाणी नसेल, स्थलांतर झाले असल्यास शाळेच्या हस्तांतरास शासन मान्यतेचे आदेश प्राप्त करणे.

७. संस्थेस जिल्हास्तरीय मुल्यांकन समितीचे मुल्यांकनास प्रस्ताव प्राप्त करणे.

८. सदर संस्थेचा युडायस क्रमांक व त्याअनुषंगाने माहिती भरणे

९. मुल्यांकनात संस्थांतील / महाविद्यालयातील/शाळांतील विद्यार्थी पट संख्या ३० असावी.

वरील सर्व बाबींची पुर्तता केल्यासच विनाअनुदानित संस्थेला अनुदान मंजूर होण्याची शक्यता असते. त्यामुळे सदर संस्थांपुढे हे एक सर्वात मोठे आव्हान जर संस्थेला अनुदान प्राप्त झालेतरच सदर संसथे पुढील आव्हाने कमी होणार आहेत. अन्यथा त्यात ज्यास्त भर पडणार आहे. उर्वरीत आव्हाने पुढील प्रमाणे आहेत.

२. विद्यार्थी पट संख्या वाढविणे :-

सदर संस्था / शाळांकडे विद्यार्थ्यांना भरपूर फी भरावी लागते. त्यामुळे गरीब व मध्यम वर्गातील विद्यार्थ्यांचा सदर संस्थेत ॲडमिशन घेण्याचा कल कमी असतो. अनुदानित शाळामध्ये कमी फी मध्ये उच्च दर्जाचे शिक्षण दिले जाते. त्यामुळे विद्यार्थी अशा शाळांनाच प्राधान्य देतात. जर पट संख्या कमी असेल तर संस्थेला अनुदान मिळत नाही व त्या संस्थेची मान्यता काढून घेतली जाते.

३. गुणवत्तापूर्ण शिक्षकांची रिक्तपदे :-

विनाअनुदानित संस्थेमध्ये शिक्षकांना कमी पगार व भरपूर काम असल्यामुळे शिक्षकांचा ओढा कमी असतो. शिक्षकांना जर दुसरीकडे चांगल्या पगाराची नोकरी भेटल्यास ते चालू नोकरी सोडतात. त्यामुळे नोंकरी सोडणाऱ्या शिक्षकांचे प्रमाण जास्त असते. शिक्षकांची रिक्त पदे ही गुणवत्ता व आरक्षण तत्वानुसार भरावी लागतात. त्यामुळे विनाअनुदानित संस्थेपुढे विद्यार्थी पट टिकवण्या बरोबरच शिक्षकांची पदे रिक्त न ठेवणे चांगले गुणवंत शिक्षक टिकवून ठेवणे एक महत्वाचे आव्हान आहे.

४. भौतिक संसाधनाची कमतरता पुर्ण करणे :-

सदर संस्थेला अनुदान नसते. असेल तर ते कमी असते. त्यामुळे सर्व खर्च हा विद्यार्थ्यांच्या फी मधून / सामाजिक संस्थेच्या फंडामधून भागवावा लागतो. सदर संस्थेलाही भौतिक संसाधनाच्या अटी या अनुदानित संस्थेप्रमाणेच असतात. भौतिक संसाधने प्रशस्त इमारत, भव्य क्रिडांगण सर्व विभागांच्या (Faculty) वेगवेगळ्या खोल्या, बॅन्च, ग्रंथालय, ग्रंथालयामध्ये मुबलक ग्रंथ संपदा, प्रत्येक वर्षी त्यामध्ये नवीन पुस्तके खरेदी, वाचन कक्ष, तसेच खेळाचे साहित्य, विज्ञान प्रयोग साहित्य तसेच गॅदरिंग वर्षभर वेगवेगळे कार्यक्रम करणे इ. या सर्व गोष्टीसाठीचा खर्च करावाच लागतो. त्यामुळे वरील सर्व भौतिक संसाधनांची पूर्तता करणे हे संस्थेपुढील आव्हान असते.

५. शैक्षणिक गुणवत्ता टिकवणे :-

वर नमुद केलेल्या सर्व गोष्टींच्या परिणाम हा संस्थेच्या शैक्षणिक गुणवत्तेवर होण्याची दाट शक्यता असते. त्यामुळे वरील सर्व आव्हानांना तोंड देत त्यांची पुर्तता करत करत संस्थेला विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गुणवत्तेसाठी जागृत राहणे गरजेचे आहे. सर्व शिक्षकांनी तासांना व्यवस्थित अध्यापन करण्यासाठी शिक्षकांचे उद्‌बोधन करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी शिक्षकांना सेवांतर्गत प्रशिक्षण देणे, उजाळा वर्ग चालविणे, त्यांना मार्गदर्शन उद्‌बोधन करणे ही सदर संस्थेची जबाबदारी आहे. त्यासाठी येणाऱ्या अडचणी या संस्थेपुढील आव्हाने आहेत. कारण अनुदान प्राप्तीसाठी उच्च माध्यमिक शाळेच्या वर्गाचा सलग तीन वर्षापैकी किमान १ वर्ष निकाल १००% असावा लागतो.

६. बायोमेट्रिक प्रणालीचा वापर करणे :-

सदर शाळांमधील / संस्थेमधील विद्यार्थी शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांची उपस्थिती बायोमेट्रिक प्रणालीव्दारे नोंदविण्यात येणे ही मुल्यांकनासाठीची अट आहे. सदर प्रणाली वापरताना खाजगी संस्थांना अडचणी येतात. कारण विद्यार्थी संख्या कमी असून त्यांची उपस्थिती कमी असते. विद्यार्थ्यांना बायोमेट्रिक प्रणाली वापरताना अडचणी येतात.

७. विद्यार्थ्यांची अनुपस्थिती कमी करणे :-

वर नमुद केलेली सर्व आव्हाने जर सदर संस्थेस पेललली नाहीत किंवा त्यांची पुर्तता केली नाही तर त्याचा परिणाम विद्यार्थ्यांवर होतो. विद्यार्थ्यांना संस्थेचे आकर्षण राहत नाही. भौतिक सुविधे बरोबरच मानवी गोष्टीही याला कारणीभूत असतात.

८. शिक्षकी पेशाची आवड निर्माण करणे :-

सध्या संगणक युगामध्ये शिक्षण घेणे व शिक्षकी पेशाची आवड कमी झाली आहे. त्याला कारणेही आहेत की नोकर भरती लवकर होत नाही. त्यासाठी खुप किचकट औपचारिक प्रक्रिया पूर्ण करावी लागते. नोकरीचे ठिकाण कोठेही मिळु शकते. उदा. शहरी, ग्रामिण, दुर्गम, डोंगरी, दुष्काळी भाग, कोकण भाग, त्यामुळे शिक्षकी पेशाकडे ओढा कमी असतो. कोणत्याही देशाचे भविष्य हे या शैक्षणिक संस्थेवरच अवलंबून असते. शिक्षक हे नेहमी वंदणीय आहेत. त्यामुळे त्यांच्या पेशाचा दर्जा टिकवणे हे विनाअनुदानित संस्थेपुढील एक आव्हान आहे.

९. शिक्षणातून रोजगाराच्या संधी निर्माण करणे :-

सध्याच्या शिक्षण प्रक्रियेमध्ये/ अभ्यासक्रमामधून व्यावसायिक शिक्षणावर भर कमी आहे. त्यामुळे अभ्यासक्रमामध्ये तांत्रिक शिक्षण, व्यावसायिक शिक्षण, जीवनाभिमुख शिक्षण देणे हे सदर संस्थेपुढील आव्हान आहे.

१०. संस्थेचा दर्जा, नावलौकिक टिकविणे :-

वरील सर्व आव्हाने सोडवून संस्थेचा गुणात्मक दर्जा वाढविणे, समाजातील संस्थेविषयीचे स्थान, प्रतिमा चांगली करणे, कोणतेही अनाधिकृत काम न करता, सर्व कामे नियमानुसार व प्रामाणिकपणे करणे, इतर कर्मचाऱ्यांकडून करवुन घेणे व संस्थेचा नावलौकिक करणे ही विनाअनुदानित संस्थेपुढे मोठी आव्हाने आहेत.

संदर्भ ग्रथ :-

१. प्रा.आ.बी. जाधव (२००५) अध्यापकविद्यालय, शासकीय आदेश

२. शासन निर्णय सारसंग्रह, समाज कल्याण विभाग, महाराष्ट्र राज्य मंत्रालय, मुंबई-३२.

३. प्रा.डॉ. आ.वि. कापरे (मार्च २००९) शैक्षणिक व्यवस्थापन, फडके, प्रकाशन.

४. महाराष्ट्र शासन शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक प्रामाअ-२०१८/प्र.क्र.१८१/एसएम-४ दि. १३ सप्टेंबर २०१९

5. WWW.Ortonline.org

6. https://www.prsindia.org

औरंगाबाद जिल्ह्यातील उच्च शिक्षण संस्थांनी केंद्र व राज्य सरकारच्या योजनेसंदर्भातील पार पाडलेल्या जबाबदारीचा अभ्यास

मार्गदर्शक
डॉ.शोभना जोशी
शिक्षणशास्त्र विभाग,
डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

संशोधिका
शिला कडु सुखधान

प्रस्तावना :

२१ व्या शतकात आपण पदार्पण केलेले आहे. उच्च शिक्षणचे वाढलेले प्रमाण आणि संस्थांची वाढलेली संख्या विचारात घेता सद्य:परिस्थितीत असणाऱ्या शासकीय वस्तीगृहांची मागासवर्गीय मुला-मुलीची शिक्षणाची सोय व्हावी त्यांना उच्च शिक्षण घेता यावे. त्याचप्रमाणे आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील मुला-मुलींना विद्यालयीन व महाविद्यालयीन शिक्षण घेता यावे. यासाठी शासकीय योजना सुरु करण्यात आलेल्या आहेत.

विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक दर्जा व त्यांच्या गुणवत्तेत वाढ व्हावी तसेच सर्वसाधारण विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक स्पर्धेमध्ये ते टिकून राहावे यासाठी गुणवतं विद्यार्थ्यांना सक्षम करण्याच्या दृष्टीने केंद्र सरकार व राज्य सरकार यांच्या योजना कार्यान्वित करण्यात आल्या आहेत.

उच्च शिक्षण हे विकास आणि परिवर्तनासाठी महत्त्वाचे साधन होय. मानवी जीवनाच्या विविध क्षेत्रातील नेतृत्त्व तयार करण्याचे कार्य उच्च शिक्षणाद्वारे अपेक्षित असते. विद्यापीठे आणि महाविद्यालये ही उच्च शिक्षणाची केंद्र म्हणून कार्यरत असतात आणि विकासाच्या प्रक्रियेत उत्तम दर्जा किंवा गुणवत्ता संपादन करण्यासाठी पोषक वातावरण ही केंद्रे उपलब्ध करुन देतात. सामाजिक परिवर्तन राष्ट्र उभारणी आणि वैज्ञानिक प्रगतीसाठी ज्ञान व माहितीचा प्रसार सर्वत्र करण्याचे महत्त्वपूर्ण कार्य विद्यापीठे आणि महाविद्यालये करीत असतात. देशातील उच्च शिक्षणाची गुणवत्ता ही आर्थिक समृद्धी, साधनांची उपलब्धता आणि बौद्धिक गतिमानता यावर अवलंबून असते.

महाविद्यालये आणि विद्यापीठानी गुणवत्ता वाढविण्यासाठी शिक्षण देण्याचे महत्त्वपूर्ण कार्य करुन पार पाडीत असताना उत्कृष्ठतेकडे वाटचाल करुन ती प्राप्त केली पाहिजे. उच्च शिक्षणासाठी उपरिनिर्दिष्ट उद्दिष्ट साध्य करण्याची जबाबदारी शैक्षणिक, प्रशासकीय आणि वित्तीय नेतत्त्व करणाऱ्या संचालक, प्राचार्यावरच असते.

नियोजन, व्यवस्थापन आणि प्रशासन या तीन गोष्टी शिक्षण संस्थाच्या संदर्भातही महत्त्वाच्या आहेत. नियोजन हे स्थूल तसेच सूक्ष्म अशा दोन्हीही पातळ्यांवरचे नियोजन संस्थाचालकांच्या पातळीवरचे नियोजन आणि प्राचार्यांच्या पातळी नियोजन या तिन्ही पातळ्यांवरचे नियोजन करायला हवे. नियोजनाला व्यवस्थापनाची जोड हवी.

महाविद्यालयीन प्रशासनात आणि उच्च शिक्षणात प्राचार्यांना महत्त्वाची भूमिका पार पाडावी लागते. प्राचार्य हे कल्पक, चाणाक्ष तसेच उच्च नितिमत्ता, गुणवत्ता आणि क्षमता धारण करणारे असणे आवश्यक असते. प्राध्यापक आणि शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांचे सहकार्य घेऊन उपलब्ध आर्थिक बळाचा आणि शैक्षणिक साधनांचा वापर विद्यार्थ्यांना आवश्यक त्या सुविधा उपलब्ध करुन देण्यासाठी आणि अध्यापनाद्वारे आणि विविध शैक्षणिक कार्यक्रमातील व अभ्यासेत्तर उपक्रमातील विद्यार्थ्यांच्या सहभागातून त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास घडवून आणण्यासाठी प्राचार्यांनी केला पाहिजे.

शासनाच्या सामाजिक न्याय, तसेच इतर विविध विभागांमार्फत कल्याणकारी योजना राबविण्यात येतात. पण ह्या योजनांचा लाभ विद्यार्थ्यांना मिळत नाही. ते या योजनेपासून वंचित राहतात. अशा वेळी संस्थांनी विद्यार्थ्यींची मदत करायला हवी. त्यांच्यासाठी वेगवेगळ्या शिबीरांचे आयोजन करुन त्यांना योजना बद्दलची माहिती देण्याचा प्रयत्न सस्थांनी करायला हवा.

तत्कालीन समाजव्यवस्थेने दुर्लक्षित केलेल्या दुर्बल समाज घटकांमध्ये आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक दरी निर्माण झालेली आहे. तथापि ही दरी सामाजिक न्याय तथा सकाजकल्याण विभाग भरून काढण्याचे कार्य निरंतन करीत आहे. त्यांच्या कार्याची दखल सदर संशोधनामध्ये घेऊन इत्यभूत योजनाची माहिती सर्वसामान्य घटकापर्यंत पोहोचवावी ही प्रमाणिक इच्छा या संशोधनात आहे. हे येथे प्रकर्षाने नमुद कराविसे वाटते. मानवतेच्या दृष्टीकोनातून मागास, दुर्बल घटक, अपंग या सर्वांना सर्व आघाड्यांवर सक्षम करण्यासाठी सामाजिक न्याय तय समाजकल्याण विभाग यांच्यामार्फत राबविल्या जाणाऱ्या समाजकल्याण विभाग यांच्यामार्फत राबविल्या पोहोचविण्याचा प्रयत्न सदर संशोधनामध्ये केलेला आहे.

अनुसुचित जाती / नवबौद्ध युवकांमधील उच्च शिक्षणाचे वाढलेले प्रमाण आणि संस्थांची वाढलेली संख्या विचारात घेता सदय:स्थितीत असणाऱ्या शासकीय वसतीगृहांची मागासवर्गीय मुला-मुलीची शिक्षणाची सोय व्हावी त्यांना उच्च शिक्षण घेता यावे. त्याचप्रमाणे आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील मुलीना विद्यालयीन व महाविद्यालयीन शिक्षण घेता यावे. यासाठी शासकिय योजना सुरू करण्यात आलेल्या आहेत.

विद्यार्थी शैक्षणिक दर्जा व त्यांच्या गुणवत्तेत वाढ व्हावी तसेच सर्वसाधारण विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक स्पर्धेमध्ये ते टिकून राहवित यासाठी गुणवंत विद्यार्थीना सक्षम करण्याच्या दृष्टीने केंद्र सरकार यांच्या योजना कार्यान्वित करण्यात आली आहे.

अनुसुचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना आर्थिक परिस्थितीमुळे उच्च शिक्षणासाठी परदेशातील नामांकित विद्यापीठामध्ये प्रवेश घेता येत नाही. विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता असूनही केवळ आर्थिक परिस्थितीमुळे त्यांना उच्च शिक्षणापासून वंचित राहावे लागते. अनुसुचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना परदेशात शिक्षणाची संधी मिळावी. व त्यांच्या गुणवत्तेचा वाव मिळावा म्हणून परदेशातील विद्यापीठामध्ये ज्या विद्यार्थ्यांना पदव्युत्तर व पीएच.डी. अभ्यासक्रमाकरिता प्रवेश मिळाला आहे. अशासाठी ही केंद्रशासन व राज्यशासन यांच्या मार्फत शिष्यवृत्ती पुरवली जाते.

मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना त्यांचा शिक्षणक्रम पूर्ण करता यावा ग्रामीण भागामध्ये मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांमधील शाळा गळतीचे प्रमाण कमी व्हावे आर्थिक दुरावस्थेमुळे मागासवर्गीय पालकांना त्यांच्या मुलांच्या शिक्षणात अडचणी येऊ नयेत आणि मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक विकास व्हावा या उद्देशाने केंद्र सरकार व राज्य सरकार यांनी विद्यार्थ्यांसाठी ह्या योजना राबवल्या आहेत.

सदर संशोधनात ह्या योजनाची अंमलबजावणी होते का नाही विद्यार्थ्यांपर्यंत योजना पोचल्या का नाही यासाठी हा विषय संशोधकांनी निवडला आहे.

संशोधनाची गरज :

केंद्र शासनाच्या व राज्यशासनांच्या ज्या काही योजना आहेत. त्या योजना विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहचाव्यात यासाठी संशोधकांनी हा विषय निवडला आहे.

१) राज्यातील अनुसुचित जातीमधील बहुतांशी व्यक्ती ह्या शेतमजुन किंवा अन्य भूधारक असल्यामुळे त्यांची आर्थिक परिस्थिती कमकुवत असते. यातील बहुतेक कुटुंबे साखर कारखान्याचे गळीत हंगाम व इतर अंगमेहनतीचे कामे, करून उपजिविका करतात. त्यासाठी त्यांना जेथे काम मिळेल त्या ठिकाणी आणि बाहेर गावी जावे लागते. त्याचे कौटुंबिक जीवन अस्थिर असल्याने व वरचेवर बाहेरगावी जावे लागेत असल्याने आपल्या मुलांच्या शैक्षणिक विकासासाकडे लक्ष देत येत नाही. म्हणून केंद्र व राज्य सरकारच्या लक्ष देता येत नाही म्हणून कंद्र व राज्य सरकारच्या ज्या योजना आहेत. त्या योजना विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहचावे म्हणून संशोधकाला हे संशोधन करण्याची गरज वाटली.

२) शिक्षणाच्या माध्यमातुन अनुसुचित जातीच्या घटकांनी विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणणे काळाची गरज आहे. दुर्बल घटकांना शिक्षण क्षेत्रात वाव मिळवुन देऊन त्यंना विकासाच्या संधी मिळवून देणे आवश्यक आहे. म्हणून हे संशोधन करण्याची गरज वाटली. राज्यातील उसतोड कामगारांच्या मुलांच्या शिक्षणाची सोय व्हावी व मुले शिक्षणापासून वंचित राहू नये तसेच त्यांना शिक्षण, भोजन, निवास एकाच छताखाली उपलब्ध व्हावे म्हणून शासनाने विविध योजना राबवलेल्या आहेत. त्या योजनाची माहिती दुर्गम भागातील विद्यार्थ्यांना व्हावी म्हणून हे संशोधन करण्याची गरज वाटली.

३) कित्येक वेळा असे होते की योजना माहिती असते. पण ती कोणत्या वर्गासाठी किंवा कोणत्या जातीसठी आहे तीचे स्वरूप कसे आहे. यांची माहिती विद्यार्थ्यी, पालक, शिक्षक यांना नसते त्यामुळे त्यांना योजनाचा लाभ विद्यार्थ्यांना देत येत नाही. म्हणून हे संशोधन करण्याची गरज संशोधकाला वाटली.

समाजातील दृष्टीहीन, कर्णबधीर, अस्थिव्यंग, मनोविकलांग कृष्ठरोगमुक्त अपंग व्यप्तीकडे त्यांच्या अपंगत्वाकडे न पाहता त्यांच्यामध्ये असलेल्या सामर्थ्यांकडे पाहून त्यांच्यामधील असलेले सुप्त सामर्थ्य विकसित करून त्यांना समाज जीवनाच्या सर्व अंगामध्ये समान संधी, संपूर्ण सहभाग व त्यांच्या हक्काचे संरक्षण व्हावे या दृष्टीने शासनाच्या सामाजिक न्याय, तसेच इतर विविध विभागांमार्फत कल्याणकारी योजना राबविण्यात येतात. पण ह्या योजनाचा लाभ विद्यार्थ्यांना मिळत नाही. ते या योजनेपासून वंचित राहतात. म्हणून या शैक्षणिक योजना अभ्यास करून त्याविषयची माहिती, अंमलबजावणी आणि आता पर्यंत किती विद्यार्थ्यांना या योजनेचा लाभ मिळाला आहे ? या विषयीची माहिती मिळवण्यासाठी हे संशोधन करण्याची गरज संशोधकाला वाटली. केंद्र सरकारच्या व राज्य सरकारच्या योजनांची माहिती विद्यार्थ्यांना आहे का? शासनाच्या सामाजिक न्याय तसेच इतर विविध विभागा मार्फत कल्याणकारी योजना राबविण्यात येत आहे त्याची माहिती विद्यार्थ्यांना आहे का? योजनांचा लाभ विद्यार्थ्यांना किती प्रमाणात मिळतो ? योजनांची अंमलबजावणी योग्यरित्या होते का? हे बघण्यासाठी हे संशोधन करण्याची गरज भासते.

संशोधनाचे महत्त्व :

१) ठराविक कालावधीत प्राथमिक शिक्षणाचे उद्दिष्टपूर्ण करण्यासाठी केंद्र शासनाने सर्व शिक्षा अभियान यासारख्या व अशा अनेक शैक्षणिक योजना राबवल्या आहेत. ६ ते १५ वयोगटातील व त्यापुढील शिक्षण घेणाऱ्या मुलामुलीना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणायचे आहे. सर्वच मुलांना शाळेत आणावयाचे झाल्यास, ज्यांना शाळेत येण्यास अडचणी आहेत. अशा अपंग, मागसवर्गीय

मुलांचा विचार करून शासनाने ज्या योजना राबवल्या आहेत. त्या योजनाचा लाभ विद्यार्थ्यांना किती प्रमाणात झाला याची माहिती मिळेल.

२) सामाजिक न्याय व सक्षमीकरण मंत्रालयाच्या अंदाजानुसार भारतात शिक्षणाचे बाबतीत एकूण लोकसंख्येच्या विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांचे प्रमाण ५ टक्के आहे. त्यामुळे ह्या विशेष गरजा असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना शासनाच्या ज्या योजना आहेत. त्या विद्यार्थ्यांना माहित होतील.

३) मानवाचा समाजातील सर्व वंचित घटकांसाठी केंद्र सरकार व राज्यशासन विविध योजना राबविते त्यामुळे सर्व विद्यार्थ्यांना योजनेची माहिती होण्यास उपयोग होईल, विद्यार्थ्यांना योजना, योजनेचे स्वरूप या मिळणारे मानधन या विषयी हे संशोधन उपयोगी ठरणार आहे. विद्यार्थ्यांचा शिक्षणात सहभाग कसा वाढविता येईल शासनाचा हेतु साध्य करण्याच्या दृष्टीने अधिक सखोलतेने व तळागाळातील घटकांपर्यंत पोहचवण्याच्या दृष्टीने सदर संशोधन मार्गदर्शन व महत्त्वपूर्ण ठरणार आहे.

४) संशोधनाचे जे निष्कर्ष येतील ते विद्यार्थ्यांना योजनांचे स्वरूप माहित होण्यास उपयोगी पडतील.

शासन योजनांची आखणी कशी व कोणत्या प्रकारे करते याची माहिती होण्यास मदत होईल.

उद्दिष्टे :

१. औरंगाबाद जिल्ह्यातील उच्च शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यींच्या योजनांचा अभ्यास करणे.
२. केंद्र सरकारकडून उच्च शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थीनींना मिळणाऱ्या शैक्षणिक योजनेचा अभ्यास करणे.
३. राज्य सरकारकडून उच्च शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थीनींना मिळणाऱ्या शैक्षणिक योजनेचा अभ्यास करणे.
४. केंद्र व राज्य सरकारच्या योजनेसंदर्भात पार पाडलेल्या संस्थांच्या जबाबदारीचा अभ्यास करणे.

संशोधन पद्धती :

प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे.

संशोधनाची साधने :

प्रस्तुत संशोधनासाठी प्रश्नावली या साधनाचा वापर करण्यत आला आहे.

सांख्यिकीय परिमाण :

प्रस्तुत संशोधनात माहिती विश्लेषणासाठी टक्केवारी या सांख्यिकीय परिमाणाचा वापर केला आहे.

न्यादर्श निवड पद्धती :

प्रस्तुत संशोधनात सुगम यादृच्छिक नमुना निवड पद्धती निवडली आहे.

निष्कर्ष :

१. ८७.५% प्रतिसादकांच्या मते, महाविद्यालयात नोटिस द्वारे शिष्यवृत्ती योजनेची माहिती दिली जाते.
२. १००% प्रतिसादकांच्या मते, योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी महाविद्यालयात विशेष व्यक्तीची नेमणूक करावी.
३. ६६.२५% प्रतिसादकांना योजनांची माहिती प्रवेश प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर योजनांची माहिती मिळवतात.
४. ८६.२५% प्रतिसादकांच्या मते विद्यार्थीनी महाविद्यालयात हजार नसतील तरीही त्यांना योजनांचा लाभ देण्यात येतो.
५. १००% प्रतिसादकांच्या मते आर्थिक परिस्थिती व नोकरी करुन शिक्षण घेत असल्याने ते महाविद्यालयात येत नाहीत.
६. १००% प्रतिसादकांच्या मते, योजनांसाठी महाविद्यालयात अर्ज भरुन द्यावा लागतो.
७. ७५% प्रतिसादकांच्या मते, शैक्षणिक वर्ष सुरु झाल्यानंतर योजनांची माहिती महाविद्यालयातून मिळते.
८. २४.७५% प्रतिसादकानुसार आर्थिक परिस्थिती चा विचार करुन योजनांची अंमलबजावणी करावी.
९. ९७.५% प्रतिसादकानुसार आरक्षण हा शासनाच्या योजनांचा निकष आहे.
१०. ९९.२५% प्रतिसादकांनुसार योजनांची माहिती उशीरा मिळालेली नाही.
११. ६६.२५% प्रतिसादक प्रवेश प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर योजनांची माहिती मिळवतात.

समारोप :

प्रस्तुत संशोधनात विद्यार्थीनींच्या प्राप्त उत्तरावरुन प्रश्ननिहाय टक्केवारी काढून त्यावर अर्थनिर्वचन करुन निष्कर्ष काढलेले आहे.

संदर्भ :

१. देसाई डी. जीवन (२००४), उच्च शिक्षण दशा व दिशा, जवाहर कॉलनी, औरंगाबाद, किर्ती प्रकाशन.
२. www.shodhganga.inflinet.com.in
३. अनुसूचित जाती - जमातीच्या मुलांकरिता शासनाच्या कल्याणकारी योजना
४. पाटील म. (२०११), नागरिकांसाठी केंद्र व राज्यशासनाच्या विकासाच्या योजना, पुणे, चौधरी लॉ पब्लिशर्स, पृ. २३-२६.

पूर्व प्राथमिक व प्राथमिक शिक्षण संस्थापुढील आव्हाने

ंबळे स्वाती तात्याराव
संशोधक विद्यार्थी
शिक्षणशास्त्र विभाग,
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.
मो. ९४२११०३६८९
ई-मेल- kambleswati250@gmail.com

डॉ. मिलिंद माणिकराव वाव्हळे
मराठी विभाग,
मिलिंद कला महाविद्यालय, नागसेनवन, औरंगाबाद.
मो. ९४२१६७८६३५
ई-मेल- wmilind2013@gmail.com

प्रस्तावना :

पूर्व प्राथमिक व प्राथमिक शिक्षण हा आपल्या शिक्षण व्यवस्थेत नेहमीच दुर्लक्षित राहिलेला असा घटक आहे. आज आपण पाहतो की इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांची संख्या ही एखाद्या काँग्रेस गवताप्रमाणे वाढत आहे. पालक वर्गाचा कलही इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत आपल्या पाल्याला प्रवेश देण्याकडे दिसतो. त्यासाठी भरमसाठ शैक्षणिक शुल्क या शाळा त्यांच्याकडून उकळतात. शहरी, ग्रामीण भाग तसेच गल्ली-गल्लीमध्ये इंग्रजी शाळा आपणाला पहायला मिळतात. त्यात शहरी भागातील पालक सुशिक्षित असतील तर चांगली शाळा पाहतात. आज आपण पाहतो की, खेड्यापाड्यात म्हणावी तशी मिळकत नसतानाही तडजोड करून इंग्रजी शाळेत पालक मुलांना प्रवेश देत आहेत. हे असे घडण्यामागे जिल्हा परिषद, अनुदानित, विनाअनुदानित, (अंगणवाडी) शाळा यांचा घसरता दर्जा, पुरेसा शिक्षक वर्ग नसणे, शैक्षणिक साधनांचा अभाव असणे, अद्ययावत तंत्रज्ञानाचा पुरवठा तसेच प्रशिक्षित शिक्षक नसणे, शिक्षकांची रटाळवाणी तीच ती गाणी दिसतात. त्यात 'मामाच्या गावाला जाऊ या', 'गोरी गोरी पान फुलासारखी छान' यात आपणाला बदल दिसून येत नाही.

काळाने तंत्रज्ञान व विज्ञानाच्या हातात हात घालून २१ व्या शतकात पदार्पण केले तरी, मराठी शाळांचा अभ्यासक्रम व शिकवण्याची पद्धत यात बदल दिसून येत नाही. त्यामुळे पालक वर्गात मग तो शहरी असो वा ग्रामीण असो मुलांच्या भविष्यासाठी इंग्रजी शाळांची निवड करून मुलांना इंग्रजी माध्यमात प्रवेशित करत आहेत. यावर शासनाचे कोणत्याही प्रकारचे नियंत्रण किंवा वचक आपणाला दिसून येत नाही. बऱ्याच इंग्रजी शाळांमध्ये शिकवणारा शिक्षक वर्ग हा मराठी माध्यमात शिक्षण घेतलेला आपणाला दिसून येतो. परंतु याची शहानिशा कोणी करत नाही. यात बदल होणे आवश्यक आहे.

कोठारी शिक्षण आयोग / भारतीय शिक्षण आयोग

(Kothari Education Commission (१९६४-६६))

भारत सरकारने डॉ. डी.एस. कोठार अध्यक्ष, विद्यापीठ अनुदान मंडळ यांच्या अध्यक्षतेखाली दि. १४ जुलै १९६४ रोजी शिक्षणाच्या सर्व स्तरांचा साकल्याने विचार करण्यासाठी भारतीय शिक्षण आयोगाची नेमणूक केली. कोठारी शिक्षण आयोगाचे दि. २ ऑक्टोबर १९६४ रोजी दिल्लीमधील विज्ञान भवनात उदघाटन करताना भूतपूर्व राष्ट्रपती डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन म्हणाले होते की, "माझी अशी हार्दिक इच्छा आहे की, या आयोगाने शिक्षणाच्या प्राथमिक, माध्यमिक, विद्यापीठीय आणि तांत्रिक स्तरावरील शिक्षणाचा अभ्यास करून अशा सूचना कराव्यात की, ज्यामुळे आपल्या शिक्षणव्यवस्थेच्या सर्व स्तराची प्रगती होण्यास मदत होईल." भारतीय शिक्षण आयोगाने आपल्या शिफारशींचा अहवाल 'शिक्षण आणि राष्ट्रीय विकास' या नावाने केंद्र शासनास दि. २९ जून १९६६ मध्ये सादर केला.

भारतीय शिक्षण आयोगाने पुढील दोन अंगांनी शिक्षणाचा विचार केला. त्यात -

१. राष्ट्रीय उद्दिष्टांशी आणि मूल्यांशी शिक्षणाचा संबंध प्रस्थापित करणे.
२. संपूर्ण राष्ट्रात समान कार्यपद्धती आणि यंत्रणेचा वापर करण्यावर भर देणे.

भारतीय शिक्षण आयोगाचे शैक्षणिक गुणवत्ता विकास आणि शिक्षणाचा संख्यात्मक विस्तार हे मुख्य सूत्र होय.

कोठारी आयोगाने सुरूवातील अहवालाच्या प्रस्तावनेत म्हटले आहे की, "भारताचे भवितव्य शालेय वर्गावर्गातून घडविले जाते. त्यामुळे भारताचे भविष्य घडविण्यासाठी अध्यापन पद्धती, पाठ्यपुस्तके, शैक्षणिक शिबीरे यांच्या महत्त्वातून भविष्यकालीन भारत घडविणे गरजेचे आहे."

भारतीय शिक्षण आयोगाच्या शिफारशी :

१. पूर्व प्राथमिक शिक्षणाविषयी शिफारशी :

भारतीय शिक्षण आयोगाने आपल्या अहवालात पूर्व प्राथमिक शिक्षणास सार्वत्रिक शिक्षण करण्यावर मौन पाळले आहे. परंतु काही शिफारशी केल्या त्या पुढीलप्रमाणे -

१. पूर्व प्राथमिक शाळांची स्थापना प्रायोगिक तत्त्वावर करणे
२. विद्यार्थ्यांचे तीन वर्षाचे पूर्व प्राथमिक शिक्षण पूर्ण होणे आवश्यक आहे. (एक ते तीन वर्षाचे)
३. शिक्षण वयाच्या तीन ते सहा वर्षापर्यंत ऐच्छिक असेल.

४. पहिला वर्ग प्राथमिक शाळांना जोडणे.

५. शिक्षणाचा फायदा सर्व स्तरातील बालकांना देणे.

६. प्रत्येक राज्यात व जिल्ह्यात पूर्व प्राथमिक शिक्षणाचे विकास केंद्र सुरू करणे.

७. शिक्षकांच्या प्रशिक्षणाची सोय करणे.

८. संशोधनास उत्तेजन देणे.

९. पूर्व प्राथमिक शिक्षण संस्थेत सन १९८६ पर्यंत ५० टक्के मुले तीन ते पाच वयांची आणि ५० टक्के मुले पाच ते सहा वयाची यांना प्रवेश देणे.

१०. लवचिक खेळ, हस्तव्यवसाय, शैक्षणिक संस्कारासाठी क्रियात्मक कार्यक्रम ठेवणे.

११. योग्य अभ्यासक्रम व स्वस्त शैक्षणिक साधने उपलब्ध करणे.

१२. उत्तेजनार्थ खाजगी संस्थांना अनुदान देणे.

१३. आयोग स्थापनेपासून २० वर्षापर्यंत ३ ते ५ वयाच्या ५० टक्के बालकांना प्रवेश देणे.

२. प्राथमिक शिक्षणाविषयी शिफारशी :

भारतीय शिक्षण आयोगाने प्राथमिक शिक्षणाविषयी (Primary Education) पुढीलप्रमाणे शिफारशी केल्या आहेत.

१. इयत्ता पहिलीमध्ये क्रीडन पद्धतीचा वापर.

२. प्राथमिक शिक्षण सात ते आठ वर्षाचे असावे.

३. प्राथमिक शिक्षणाचे दोन विभाग असावेत. ४ ते ५ वर्षाचे निम्न प्राथमिक शिक्षण व ३ वर्षाचे उच्च प्राथमिक शिक्षण.

४. मुलींच्या शिक्षणासाठी लोकमत जागृत करणे.

५. आश्रमशाळांची स्थापना करणे.

६. प्राथमिक शिक्षकांचा दर्जा वाढविणे.

७. शाळेत 'दर्जा सुधार मोहिम' राबविणे.

८. गरीब व कमी विकसित राज्यांना केंद्रीय अनुदान अंशकालीन शिक्षणाची सोय करणे.

९. ११ ते १४ वयोगटातील शाळेत न जाणाऱ्या मुलांसाठी कमीत कमी एक वर्षाचा साक्षरता वर्ग सुरू करणे.

१०. ११ ते १३ वयोगटातील मुलींना (शाळेत न जाणाऱ्या) अंशकालीन शिक्षणाची सोय करणे.

११. गळती कमी करण्यास अंशकालीन शिक्षणाचा पालक शिक्षणाचा भरघोस कार्यक्रम कार्यवाहित आणावेत.

१२. शिक्षकांची संख्या वाढविणे.

१३. इयत्ता पहिलीची परीक्षा रद्द करणे.

१४. मुलींना अध्ययन साहित्य व कपडे मोफत देण्याची व्यवस्था करावी.

१५. आदिवासी भागातील शिक्षकांना अधिक पगार देऊन त्यांच्या निवासाची व्यवस्था करावी.

१६. आर्थिक कारणाने पुढील प्राथमिक शिक्षण न घेणाऱ्यांना अंशकालीन 'स्ववेळ' अभ्यासक्रम सुरू करावा.

पूर्व प्राथमिक शिक्षणासंदर्भात उत्तरदायित्व व कामगिरी :

१. पूर्व प्राथमिक शिक्षणामध्ये बदल होणे आवश्यक आहे. हा बदल काळानुरूप व विज्ञान तंत्रज्ञान व दूरदृष्टी असणारा असावा. यासाठी शिक्षकांनी प्रयत्न करावे.

२. पूर्व प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे, मोफत, दर्जेदार तसेच सार्वत्रिक एकच व केंद्रीय दर्जा प्राप्त / प्रधान असे असावे.

३. पूर्व प्राथमिक शिक्षणाचा अभ्यासक्रम हा इंग्रजी व मराठी अशा दोन्ही शाळांच्या माध्यमासाठी एकच असावा.

४. पूर्व प्राथमिक शिक्षणात पालकांना मार्गदर्शन, उद्बोधन व प्रशिक्षणाची तरतूद असावी.

५. पूर्व प्राथमिक शिक्षणाच्या दर्जावर इतर देशांप्रमाणे जास्त खर्च करावा. शिक्षकांचा पगार, सोई-सुविधा, शैक्षणिक साहित्य इ.

६. पूर्व प्राथमिक शिक्षणातून मुलांना शाळेची आवड निर्माण व्हावी. हा मुख्य उद्देश ठेवून संकल्पना निर्मितीवर भर द्यावा. लेखनाला थोडे गौण स्थान असावे.

७. प्रत्येक राज्यात व जिल्ह्यात अंगणवाड्यांचे रूपांतर पूर्व प्राथमिक शिक्षणाची विकास केंद्र यात करावे व केंद्रातील शिक्षण दर्जेदार व मोफत असावे.

पूर्व प्राथमिक शिक्षणापुढील आव्हाने :

१. पूर्व प्राथमिक शिक्षण कोणत्या माध्यमात द्यावे हा शिक्षक, पालक व समाजासमोर खूप मोठा प्रश्न आहे.

२. पूर्व प्राथमिक शिक्षण हे आधी ६ वर्षानंतर असायचे. सद्य: परिस्थितीत ते अडीच (२.१/२) वर्षापासून सुरू आहे. हे किती उपयोगी आहे? यावर संशोधन होणे आवश्यक आहे.

३. समाज, पालकांचा दृष्टीकोन, याचे उद्‌बोधन होणे गरजेचे आहे.

४. इंग्रजी शिक्षण काळाप्रमाणे योग्य असेल तर ते अनिवार्य तसेच सक्तीचे व मोफत करावे.

५. पूर्व प्राथमिक शिक्षणावरील खर्च वाढवून सुविधा, साहित्य, तंत्रज्ञानाचा वापर या स्तरापासून करावा.

६. पूर्व प्राथमिक शिक्षणात इंग्रजी माध्यमाच्या शाळा वाढल्यामुळे समाजात दरी निर्माण होऊन मराठी शाळावर प्रभाव पडत आहे.

७. इंग्रजी, मराठी माध्यमांच्या संदिग्धतेमुळे पूर्व प्राथमिक शिक्षणात गोंधळ निर्माण होत आहे.

प्राथमिक शिक्षणासंदर्भात उत्तरदायित्व व कामगिरी :

१. प्राथमिक शिक्षणातील इंग्रजी व मराठी माध्यमाचा अभ्यासक्रम हा सारखा असावा.

२. समाजाचा वाढता कल लक्षात घेऊन मराठी शाळांचे रूपांतर इंग्रजी शाळात करण्यात यावे.

३. प्राथमिक शिक्षणासंदर्भात शिक्षक, पालक इंग्रजी, मराठी माध्यम यांच्या विषयी चर्चा होऊन पुरक माध्यमाचे सार्वत्रिकरण व्हावे.

४. प्राथमिक शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमात विविध कौशल्य, हस्तकला, मुर्तिकला, चित्रकला, बांधकाम, कोलाज अशा प्रकारचे अभ्यासक्रम असावेत.

५. प्राथमिक शिक्षणात विद्यार्थ्यांमध्ये श्रवण, वाचन, लेखन, संभाषण या भाषिक कौशल्यावर भर द्यावा. ती कौशल्य याच स्तरावर मुलांमध्ये रूजवण्यावर भर द्यावा यामध्ये मुले कच्चे राहिल्याने पुढे अडचणी येतात.

६. इंगजी शाळाप्रमाणे मराठी शाळा या Activity ॲक्टीव्हिटी बेस व्हायला पाहिजे.

प्राथमिक शिक्षणापुढील आव्हाने :

१. प्राथमिक शिक्षणामध्ये अडीच (२.१/२), ३, ४ वर्षाची मुले इंग्रजी माध्यमात शिक्षण घेऊन वाढत्या खर्चामुळे मराठी माध्यमात येतात. त्यामुळे गोंधळाची परिस्थिती निर्माण होते.

२. समाज, पालक, शिक्षक यांचे उद्‌बोधन व कार्यशाळा घेऊन एकच माध्यम (इंग्रजी किंव मराठी) हे निश्चित व्हावे.

३. प्राथमिक शिक्षण हा माध्यमिक व उच्च शिक्षणाचा पाया असल्याने त्यावर गांभीर्याने शासन, शिक्षक संघटना, पालक, समाज यात समन्वय साधने आवश्यक आहे.

४. प्राथमिक स्तरावर इंग्रजी व मराठी शाळांचे प्रशासक जरी वेगवेगळे असले तरी त्यांच्यामध्ये समन्वय साधून एक उत्कृष्ट व चांगला दर्जेदार अभ्यासक्रम निवडून त्याला केंद्रीय शाळांचा दर्जा देण्यात यावा.

५. इंग्रजी शाळांचे वाढते प्रमाण.

६. प्राथमिक शिक्षणाचे बाजारीकरण थांबवणे.

७. प्राथमिक शिक्षणाचा समतोल साधणे.

अशी बरीच आव्हाने आता पूर्व प्राथमिक व प्राथमिक शिक्षणासंदर्भात आहेत. यावर संशोधन होणे व योग्य अभ्यासक्रम व माध्यमाचे सार्वत्रिकरण होणे ही काळाची गरज आहे.

संदर्भ ग्रंथसूची :

१. पंडित ब. बि., पाटील न. प., मोरे ल. सु, (जून २००९), शिक्षक-शिक्षण, पिंपळापुरे ॲण्ड कं. पब्लिशर्स, नागपूर.

२. भडंग-लोहे म., (एप्रिल २००६), जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, निराली प्रकाशल, पुणे.

३. भिलेगावकर स. दि., मोरे चं, (सप्टेंबर २००८-नोव्हेंबर २००९), शिक्षक-शिक्षण, नित्य-नूतन प्रकाशन, पुणे.

शिक्षक शिक्षण संस्थांच्या जबाबदाऱ्या

Accountability of Teacher Education Institutes

प्रा.रवि मगन सुरवसे

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन फॉर वुमेन,कुर्डूवाडी

सारांश-

शिक्षण प्रक्रियेच्या पाठीचा कणा म्हणजे शिक्षक . वर्गाअध्यपनात विदयार्थ्यांवर शिक्षकांचा पूर्ण प्रभाव असतो. त्यामुळे विदयार्थ्यांना उच्च दर्जाचे अध्यापन करण्यासाठी शिक्षक परिपूर्ण तयारीत असणे आवश्यक आहे. शिक्षक प्रशिक्षणार्थीना एक आदर्श शिक्षक बनविण्याची जबाबदारी शिक्षक शिक्षण संस्थेवर आहे. एक सक्षम शिक्षक बनविण्यासाठी अध्ययन- अध्यापन तंत्र , मुल्यमापन व्यावसायिक आत्मनिर्भरता , स्वअस्मिता , मानसशास्त्रीय तत्वांचा अभ्यास , अभ्यासक्रम इ- घटकांचे प्रशिक्षण देणे आणि हे करत करत शिक्षक शिक्षण संस्थेचे कार्यव्यवस्थापन करणे , प्रशासन पाहणे , विदयार्थी सुरक्षितिता , शिक्षक पालक, समन्वयाचा दृष्टीने उपक्रम राबविणे ही शिक्षक शिक्षण संस्थेची जबाबदारी आहे.

प्रास्ताविक -

आज मोठमोठया शैक्षणिक संस्थांमधील कार्याचे स्वरूप आधिकाधिक व्यापक व गुंतागुंतीचे होत आहे. सध्या बी. एड. दोन वर्षाचे झाले आहे. त्यामुळे अनेक नामांकित संस्थांमध्ये विविध प्रकारचे अभ्यासक्रम व योजना राबविल्या जात आहेत. अशा परिरिस्थितीत शिक्षक शिक्षण संस्थांची जबाबदारी मोठी आहे. शिक्षकांचे गुणवत्तापूर्ण अध्यापन कार्य घडविण्यात शिक्षक शिक्षण संस्थांच्या सिंहाचा वाटा आहे. शिक्षकांच्या शिक्षणाशिवाय कोणताही शैक्षणिक कार्यक्रम यशस्वी होऊ शकत नाही. संपूर्ण शिक्षण प्रणाली शिक्षकांभोवती फिरत असते. शिक्षक हा विदयार्थ्यांचा बौद्धिक पालक आहे. शिक्षकी पेशास आवश्यक अध्यापन कौशल्ये विकसित करणारे प्रशिक्षण म्हणजे शिक्षक होय. शिक्षणाच्या प्रत्येक स्तरात अपेक्षित असलेल्या शिक्षकांच्या अंगी कोणती कौशल्ये क्षमता निर्माण करावयाच्या आहेत त्याप्रमाणे शिक्षक शिक्षण संस्थांच्या जबाबदाऱ्या ठरतात.

१. सक्षम शिक्षक -

शिक्षक शिक्षण संस्थांची जबाबदारी :- विदयार्थ्याच्या सर्वांगीण विकासासोबतच एक आदर्श नागरिक बनविण्यासाठी शिक्षक प्रशिक्षित असणे गरजेचे आहे .

- प्रशिक्षणार्थीचे रुपांतर सक्षम आणि बांधिलकीयुक्त व्यावसायिक शिक्षकामध्ये करणे.
- शिक्षक शिक्षणाचा कार्यक्रम, सामाजिक गरजा यांचा संबंध प्रशिक्षक्षणार्थीना भारतीय विकासाची दखल शिकविणे व घेणे.
- लोकशाही , सर्वधर्मसमानता, सामाजिक मूल्ये या बाबीं शिक्षक प्रशिक्षणार्थीमध्ये बिंबवणे.

  वरील सर्व ध्येयांसाठी आवश्यक असणारी व्यावसायिक मुल्ये , कौशल्ये ज्ञान , आभिरुची रुजवून त्याला विविध भूमिका पार पाडण्यासाठी सक्षम बनविणे म्हणजेच भारतीय राज्यघटनेमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे राष्ट्रीय ध्येये व मूल्ये रुजविण्याची क्षमता विकसित करणे.
- आंतरराष्ट्रीय सामंजस्य, सामाजिक सहिष्णुता, मानवी हक्क सुरक्षा आणि बालकांचे सामाजिक हक्क संरक्षण याबाबत शिक्षकांमध्ये संवेदनशीलता निर्माण करणे. तसेच समाजामध्ये नावीण्याने येणाऱ्या बाबी - पर्यावरण, परिसंस्था, लोकसंख्या, लिंगसमानता इत्यादींची जाणीव निर्माण करणे, म्हणजेच आधुनिकीकरण व समाज परिवर्तन सामाजिक बदल यांचा प्रतिनिधी म्हणून काम करण्याची क्षमता प्रशिक्षणार्थ्यामध्ये विकसित करणे.

५. अध्ययन - अध्यापन तंत्र व मूल्यमापन:-

काळानुरूप अध्ययन - अध्यापन पद्धती यांची परिणामकारकता प्रशिक्षणार्थींच्या लक्षात आली पाहिजे व त्यासाठी विविध अध्ययन- अध्यापन पद्धती , तंत्रे इत्यादींचा अभ्यास होण्यासाठी प्रशिक्षणार्थींना सक्षम बनवणे. ज्ञानाच्या नव्या संशोधनाची प्रशिक्षणार्थीना ओळख करून देवून त्यांना मूल्यमापन पद्धतीत होणारे नवनवीन बदल लक्षात आणून देणे. अध्यापना संदर्भातील कौशल्ये :- १) आंतरक्रिया प्रस्थापित करण्याची कौशल्ये.

(२.) वर्गव्यस्थापनाची कौशल्ये.

(३.) विषय ज्ञानातील आशयसमृद्धी वाढविण्याची कौशल्ये - विकसित करणे.

(६.) व्यावसायिक आत्मनिर्भरता व सेवाभाव:-

प्रशिक्षणार्थ्यामध्ये व्यावसायिक कौशल्ये . विकसित करणे, आत्मनिर्भरता तयार करणे, प्रशिक्षणार्थ्यांना सेवापूर्ण व सेवांतर्गत प्रशिक्षण देणे, भारतीय संविधान, तत्वज्ञान, संकृतीनुसार राष्ट्रीय भावना निर्माण करून शिक्षकी पेशाबद्दल सेवाभाव निर्माण करणे.

(७.) स्वअस्मिता:-

शिक्षकांनी स्वत: च्या अस्मितेची जपणूक केली पाहिजे. त्यासाठी त्यास भौतिक परिस्थितीशी व सामाजिक वातावरणाशी समायोजन साधता आले पाहिजे. शिक्षक स्वत: आनंदी असेल तर तो विदयार्थ्यांना आनंदी करू शकतो. त्यासाठी शिक्षक शिक्षण संस्थानी शिक्षकांचे उद्बोधन करून त्यांची स्वप्रतिमा विकसित करण्यासाठी विविध उपक्रम राबविणे.

(८.) मानशास्त्रीय तत्वांचा अभ्यास :-

व्यक्तिविषयक प्रवृतींच्या मानसशास्त्रीय तत्वांचा अभ्यास करणे तसेच समजाशास्त्र, तत्वज्ञानाचे ज्ञान करून देणे . शिक्षकांना विदयार्थ्यांचे मानसशास्त्र समजल्यास जनरेशन गॅप, शिक्षणात मागे पडणारी मुल्ये, विशेष गरजा असणारी मुले समजतील व त्यावर उपाययोजना करता येईल. त्यामुळे प्रशिक्षणार्थ्याचा मानसशास्त्राचा पाया बळकट करता बनविणे ही शिक्षक शिक्षण संस्थांची जबाबदारी आहे.

(९.) अभ्यासक्रमातून रुजवायच्या बाबी :-

- विविध विषयासाठी आवश्यक कौशल्यांची ओळख करून देणे , अध्ययन अनुभवाची निवड व संघटन करण्याची क्षमता प्राप्त करणे.
- कृती संशोधन करणे.
- भाषिक कौशल्य.
- औपचारिक व अनौपचारीक प्रसंगानुसार अध्ययन तत्वे समजून घेणे.
- विदयार्थ्यांच्या आरोग्य , शरीर , खेळ , सृजनकला , संगीत इ. बाबींच्या विकासासाठी आवश्यक सैद्धांतिक व प्रात्यक्षिक ज्ञान मिळविणे.
- निरंतर , सातत्यपूर्ण सर्वसमावेशक व नैदानिक मूल्यापन क्षमता व उपचारांच्या संघटनाची क्षमता विकसित करणे.

(१०.) कार्यव्यस्थापक नियुक्ती :-

व्यक्तिगत किंवा संस्था पातळीवरील कार्य सुकर व सुलभ होण्याच्या दृष्टीने, त्या कार्याचे प्रभावीरित्या नियोजन करणे आणि त्यानुसार कार्याची अंमलबजावणी करण्यासाठी कार्यतत्पर , कार्यकुशल व गुणसंपन्न कार्यव्यवस्थापकाची नियुक्ती करणे ही शिक्षक शिक्षण संस्थांची जबाबदारी आहे.

(११.) शैक्षणिक गरज :-

शिक्षक शिक्षण संस्थेच्या कार्यक्रमांचे परिणामकारक नियोजन व अंमलबजावणीच्या दृष्टीने, त्या त्या कार्यक्रमाचा कालावधी, त्या त्या कार्यक्रमाची उद्दिष्टये, मनुष्यबळ व साधनसामग्रीची उपलब्धता , कार्यपद्धती या सर्व घटकांचा विचार प्रभावी कार्यव्यवस्थापनात होणे गरजेचे असते. कार्यव्यस्थापनामुळे त्या कार्याला दिशा , गती व ऊर्जा प्राप्त होते व अपेक्षित फलनिष्पती दिसून येते, म्हणून शैक्षणिक संस्थांची जबाबदारी शैक्षणिक गरज ओळखून ती पूर्ण करणे हे आहे.

१२.) नियोजन :-

i) अभ्यासाविषयक घटकांचे नियोजन ॾ

वार्षिक नियोजन,घटक नियोजन, अभ्यासक्रमातील विषय , त्यांचे स्वरूप , उद्दिष्टये त्यासाठी लागणाऱ्या अनुभूतींची योजना कालावधी इत्यादींचा विचार करावा लागतो.

ii) अभ्यासपूर्वक कार्यक्रमांचे नियोजन -

परिपाठ , राष्ट्रीय सण , सांस्कृतिक कार्यक्रम, स्नेहसंमेलने, क्रीडास्पर्धा , शैक्षणिक सहली , विज्ञान प्रदर्शने , इत्यादी. वेळी कार्यक्रमांचे नियोजन करणे.

१३.) व्यवस्थापन :-

संस्थेच्या भौतिक कामकाजासाठी आवश्यक ती भौतिक साधनसाम्रगी , मनुष्यबळ , आर्थिक निधीची उपलब्धता यासारख्या सर्व बाबींचे व्यवस्थापन करणे. म्हणजेच संस्थेच्या कामकाजासाठी या सर्व बाबी योग्य गुणवत्तेच्या दृष्टीने उपलब्ध करून देणे व त्यांची जुळवाजुळव करुन संस्थेचा कारभार व्यवस्थित चालवणे होय.

१४.) प्रशासन :-

शैक्षणिक संस्थेच्या कामकाजात व्यवस्थापन व नियोजनानंतर प्रत्यक्ष प्रशासनाला महत्त्व असते. प्रशासनात प्रत्यक्ष योजनांची अंमलबजावणी केली जाते.

१५.) विदयार्थी सुरक्षतिता :-

समाजातील ज्या ज्या स्तरावरुन (कौटुंबिक शालेय , सामाजिक , आपत्तीजन्य) वा व्यवसायातील मानवी घटकांकडून बालकांचा / प्रशिक्षणार्थींची भावनिक, मानसकि, शारीरिक , लैंगिक व सामाजिक छळवणुक होते. सर्व प्रकारच्या स्तरातील प्रवृत्तींसाठी शासनाच्या संबंधित विभागातर्फे वेळीच त्यासाठी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करणे, शासनाच्या संबंधित सर्व विभाग, मानव संसाधन विभाग , समाजकल्याण विभाग, महिला व बालकल्याण विभाग, सामाजिक न्याय विभाग, वाहतूक व दळणवळण विभाग, गृहमंत्रालय, कामगार मंत्रालय इत्यादी ची मदत घेणे.

शिक्षक - पालक - विदयार्थी / प्रशिक्षणार्थी समुपदेशन, महिला व बालकल्याण विभागातर्फे समलिंग समभाव, लैंगिक शिक्षण व किशोरवयीन मुलामुलींचे शिक्षण देणे.

१६.) शैक्षणिक सहल / शैक्षणिक पर्यटन :-

क्षेत्र भेटी या द्वारे मनोरंजनातून ज्ञान प्राप्ती होते. विदयार्थ्यांच्या / प्रशिक्षणार्थ्याच्या बोधात्मक, भावनात्मक व कारक अशा तीनही अंगाच्या विकसनाचे शैक्षणिक पर्यटन हे एक चांगले व्यासपीठ आहे. उच्च स्तरीय अभ्यास दोऱ्यांच्या/ शैक्षणिक पर्यटनातून आंतरराज्य किंवा आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील शैक्षणिक कार्यप्रणाली, माहिती प्राप्त होऊन , त्याप्रमाणे आपल्याकडील शैक्षणिक प्रक्रियेत ती माहिती विधायकरीत्या / सोईनुसार घेता येते. अशा पर्यटनांद्वारे उत्तम शिक्षणतज्ज्ञ, संशोधक, विश्लेषक, सर्जनशील शिक्षक, उत्तम प्रशासक व व्यस्थापक तयार होऊ शकतात, त्यामुळे शैक्षणिक करणे पर्यटनाचे नियोजन करून अंमलबजावणी करणे प्रशिक्षणार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्याची जबाबदारी शिक्षण संस्थांची आहे.

१७.) शिक्षक - पालक समन्वयाच्या दृष्टीने उपक्रम राबविणे :-

शिक्षक पालक समन्वयासाठी शासकीय निर्णयानुसारचे औपचारिक व शाळा, आणि कुटुंबस्तरावरून आयोजित अनौपचारिक स्वरुपाचे उपक्रम राबविणे.औपचारिक उपक्रमामध्ये पालक - शिक्षक संघ स्थापन करणे, मातापालक संघ , शाळा व्यवस्थापन समिती , विदयार्थी सुरक्षा परिवहन समिती, राष्ट्रीय सण- उत्सव समिती ,पालक उद्‌बोधन कार्यक्रम इत्यादींची स्थापना करणे व शिक्षक प्रशिक्षणार्थींना प्रशिक्षण देणे, ही शिक्षक शिक्षण संस्थांची जबाबदारी आहे

संदर्भग्रंथ सूची :-

1) डॉ. गणेश शेटकर,डॉ. शारदा शेवतेकर, डॉ. शोभना जोशी (2002), भारतीय शिक्षणाचा इतिहास, मृण्मयी प्रकाशन, औरंगाबाद .
2) डॉ.चंद्रकांत मोरे, डॉ.सदानंद भिलेगांवकर, (नोव्हेंबर 2009), शिक्षक शिक्षण, नित्यनतून प्रकाशन, पुणे.
3) डॉ. व. झा. साळी, डॉ.ज्ञानेश्वर पाटील, डॉ.गौतम लोंढे, डॉ.व.झा. साळी, डॉ.ज्ञानेश्वर पाटील, गौतम लोंढे, इरफान इमानदार, (ऑगस्ट 2017) शिक्षणातील नवीन विचारप्रवाह, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
4) डॉ. न . रा . पारसनिस (ऑक्टोबर 2009) शिक्षकाचे प्रशिक्षण , नित्यनूतन प्रकाशन ,पुणे.
5) http://www.indiastat.com
6) http://mhrd.gov.in

विशेष गरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणा मधील समस्याचा शोध एक अभ्यास

डॉ. फुलारी एन.एन.
प्र.प्राचार्य, श्री.बालाजी अध्यापक महाविद्यालय, अंबाजोगाई
एम.ए (मराठी, इतिहास) एम.एड.,एम.फील. (शिक्षणशास्त्र), पीएच.डी

प्रस्ताविक :

भारताला स्वातंत्र्य प्राप्ती नंतर भारतीय संविधानाने प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे व मोफत केले यामध्ये मुलींच्या विकासाकडे लक्ष देण्यात आले. भारतामध्ये प्राचीन कालखंडपासून मुली शिक्षणापासून वंचित असून त्यासाठी मुलींच्या मतिमंद, अंध, मुकबधीर मनोवकि.त मुलींच्या शिक्षणाचा त्याच्या मूलाधिकराचा अभ्यास करणे गरजेचे आहे. मुलींच्या हक्क व प्राथमिक शिक्षणाचे सार्वत्रिकरणाचा उद्दिष्ट साध्य करताना देशातील, महाराष्ट्रातील तसेच बीड जिल्ह्यातील अंबाजोगाई तालुक्यातील अंध, मुके, बहिरे, पंगु, मंतिमंद, मनोविक.त विविध अपंग विशेष गरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणा मधील समस्याचा अभ्यास करणे महत्त्वाचे ठरते.

भारत हा देश विकसनशील राष्ट्र असून धर्म रूढी परंपरा, अनिष्ट चालीरीती, अज्ञान अशिक्षीतपणा यामुळे मुलींच्या विकासामध्ये विविध समस्या निर्माण होताना दिसून येतात. यामधील मुलींच्या प्रगतकडे दुर्लक्ष, सामाजिक दृष्टीकोन धार्मीक कर्मकांड, देवदेवाताची आराधना, वैद्यकीय सेवा सुविधांचा अभाव या विविध समस्यांचा अभ्यास करुन मुंलीचा खऱ्याअर्थाने विकास करण्यासाठी समाजामध्ये जाणिव जागृती करण्यासाठी शिक्षणाद्वारे विद्यार्थी, पालक समाजांना मुलींच्या शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देणे महत्त्वाचे ठरते. त्यासाठी अंबाजोगाई तालुक्यातील विशेष गरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणा मधील समस्याचा शोध याचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

संशोधनाचे उद्दिष्टे :

१. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विविध समस्याचा शोध घेणे.
२. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विकासामध्ये पालकाच्या कार्याचा अभ्यास करणे.
३. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विकासासाठी शिक्षणाद्वारे करण्यात येणाऱ्या उपक्रमाचा अभ्यास करणे.
४. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विकासासाठी उपाय योजना सूचविणे.

संशोधनाची गरज :

१. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विकासासाठी शिक्षणाची जाणीव जागृती निर्माण करणे.
२. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणासाठी उपलब्धतेचा अभ्यास करणे.
३. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विकासामध्ये सामाजिक, धार्मिक, आर्थिक, भौगोलीक, राजकीय भूमिकेचा अभ्यास करणे.
४. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विकासामध्ये शिक्षण प्रक्रियेच्या कार्याचा अभ्यास करण्याची गरज आहे.
५. शासकीय सुविधा, शासकीय संधी उपलब्धते बाबत समाज, पालक यांच्या मध्ये जागृतीची गरज आहे.

संशोधनाचे महत्त्व :

१. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या लोकशाही मूल्यांची जपवणूक.
२. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विविध समस्याची सोडवणूक.
३. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणाद्वारे जीवन कौशल्याचा विकास.
४. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणाच्या जबाबदारीची जाणीव.

समस्या विधान :

"बीड जिल्ह्यातील अंबाजोगाई तालूक्यातील विशेष गरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणामधील समस्याचा शोध एक अभ्यास"

कार्यात्मक व्याख्या :

१. अंबाजोगाई तालूका : बीड जिल्ह्यातील तालुक्याचे शहर
२. अपंग मुली : शारीरिक दृष्ट्या अक्षम, दुर्बल, अपंग, पंगु, दृष्टीहीन, मतीमंद, बहुविकलांग, मानसिक विकलांग मुंली
३. शिक्षण प्रक्रिया : वय वर्ष ६ ते १४ वयोगटातील मुलींच्या विशेष शिक्षण, एकात्म शिक्षण व सर्वसावेशक शिक्षण उपक्रमाचा समावेशक शिक्षण उपक्रमाचा समावेश.

संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा :

१. क्षेत्र व्याप्ती : प्रस्तुत संशोधन क्षेत्र महाराष्ट्रातील बीड जिल्ह्यातील अंबाजोगाई तालुक्यातील मुलींच्या संबंधित आहे तसेच मर्यादित आहे.
२. घटक व्याप्ती :प्रस्तुत संशोधन कार्य अंबाजोगाई तालुक्याती शिक्षण प्रक्रियेतील समस्याशी संबंधित आहे मर्यादित आहे.

३. **आशया व्याप्ती :** प्रस्तुत संशोधन मुलींच्या भौतिक साधने, आर्थिक, सामाजिक, पालक, समाज, शासन, भूमिकेशी संबंधित आहे व तसेच मर्यादित आहे.

४. **निष्कर्ष व्याप्ती :** संशोधना अंतर्गत असलेल्या निष्कर्षाची व्याप्ती अंबाजोगाई तालूक्याती मुलींच्या शैक्षणिक विकासा संबंधित आहे तसे मर्यादित आहे.

संशोधन कार्यपद्धती :

संशोधन कार्य करण्यासाठीसंशोधन समस्येनुसार संशोधन पद्धतीची निवड करण्यात आली. यामध्ये संशोधनाची उद्दिष्टे, माहिती संकलन, साधने, क्षेत्र या प्रक्रियेआधारे संशोधन पद्धतीची निवड करण्यात आली. यामध्ये सर्वेक्षण संशोधन पद्धतीचा उपयोग करण्यात येवून या आधारे प्रस्तुत संशोधनासाठी विविध मुलींच्या प्रकाशनुरुप प्रत्येकीएक या प्रमाणे अंबाजोगाई तालुक्यातील ०५ शाळेची निवड करण्यात आली यामध्ये शिक्षक प्रश्नावली, पालक मूलाखत सूची व शाळा निरीक्षण सूची आधारे प्राप्त माहितीचे वर्गीकरण विश्लेषण करुन संशोधन समस्येचे निष्कर्ष मांडण्यात आले.

संशोधन समस्येचे निष्कर्ष :

१. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षणाबाबत पालकांमध्ये जाणिव जागृतीचा अभाव दिसून येतो.
२. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या शिक्षण सुविधा उपलब्धते बाबत पालक समाजात जागृततेचा अभाव दिसून येतो.
३. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या बालकांच्या योग्य सोईसुविधा साठी आधुनिक सुविधाचा अभाव दिसून येतो.
४. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या योग्य साधने, साहित्य पालक वर्ग उपलब्ध करुन देऊ शकत नाही.
५. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या ग्रामीण डोंगरी भागात सोई सुविधा उपलब्धते मध्ये विविध अडचणी येतात.
६. शासनाचे धोरणे, सोई सुविधा सर्व सामान्य मुंली पर्यंत उपलब्ध होत नाहती तसे त्याच्या हक्काची जाणीव नाही.
७. सामाजिक रुढीपंरपरा, धार्मिक पगडा आर्थिक समस्या व शैक्षणिक जाणिवेचा अभाव प्रमुख समस्या आहेत.

उपाय योजना :

विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विकासाठी जागतीक स्तरावर भारत सरकारने विशेष उपक्रमाचे आयोजन के`ले असून, यामध्ये राज्यपातळीवर , जिल्हास्तरावर व ग्रामीण भागात विविध उपक्रामचे अयोजन केले. यामध्ये मुलींच्या प्रकाशनुरुप तसेच क्षमतेनुसार शिक्षण देऊन त्यांना शिक्षणाचा मुख्य प्रवाहात आनण्यासाठी विविध उपक्रमाचे आयोजन केले जाते. त्यासाठी शिक्षणाच्या माध्यमातून जाणिव जागृती करणे अत्यंत फायद्याचे व लाभदायक ठरत आहे.

शिक्षण प्रक्रियेचे योगदान -

१. आवश्यक सेवा सुविधाची उपलब्धता
२.विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या जबाबदारीची जाणीव जागृती
३.विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या विशेष गरजाची ओळख
४. विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींना विशेष प्रशिक्षण गरजेनुसार शिक्षणाची उपलब्धता
५. विशेष साहित्या प्रशिक्षण सुविधा
६.गरजेनुसार अभ्यासक्रम विकसन
७. इमारत सोई सुविधाची उपलब्धता
८. पालक समाज, सेवाभावी संस्थेमध्ये जाणीव जागृती
९.शासकीय योजनांची जाणिव जागृती
१०.आवश्यक गरजाबाबत शासकीय स्तरावर लढा

सारांश :

भारतासारख्या लोकसंखेने मोठ्या असलेल्या देशात मुलींमध्ये अपंगत्वाचे वाढते प्रमाण एक आव्हन व प्रमुख समस्या असून वेळीच या बाबत जाणिव जागृती करुन नियंत्रन प्रशिक्षण व मुलींच्या शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहत आणने आव्हानाचे खर्चीक असून भारतीय लोकशाही मूल्याची रुजवणूक करण्याचे काम शिक्षणाद्वारे करता येऊ शकते त्यासाठी मुलींच्या समस्या, गरजा, सुविधाची उपलब्धता समाजामध्ये जाणिव जागृती करणे हे भारत देशापुढील सर्वात मोठे आव्हान आहे.

मूल्याची खऱ्या अर्थाने रुजवणूक करणारे आहे. आर्थिक, सामाजिक, भौगोलीक धार्मीक रुढीपरंपरा असणाऱ्या भारतासारख्या लोकसंख्यानी प्रचंड असणाऱ्या देशात विशेषगरजा असणाऱ्या मुलींच्या स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व शिक्षण उपलब्ध करुन देणे खऱ्या अर्थाने लोकशाही मूल्यांची जोपासना करणे होय. या साठी शिक्षण प्रक्रिया हेच एकमेव मार्ग असून यामध्ये शिक्षक, पालक, समाज व लोकनेत्याचे योगदान महत्त्वाचे जाणिव जागृती व प्रतिबंधत्मक उपाय प्रत्यक्षात रुजीवणारे ठेरेल. हेच खेर मानवी मूल्य असेल.

बी.एड. प्रशिक्षण संस्था आणि नवोदित आव्हाने

श्री. शंकर दशरथ दुनघव
संशोधक

प्रस्तावना (Introduction)

शिक्षण हेसमाज विकासाचे , समाज परिवर्तनाचे महत्वाचे साधन आहे . कोणत्याही देशाची सुबत्ता ही त्या देशातील शिक्षण व्यवस्थेवरअवलंबून असते आणि शिक्षण व्यवस्था मजबूत करावयाची असेल तर शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम हा दर्जेदार असणे अपरिहार्य आहे.म्हणजेच ज्या देशातील शिक्षक शिक्षण दर्जेदार आहे त्या देशातील एकूणच शिक्षण व्यवस्था मजबूत आहे असे दिसून येते.वर्तमानकालीन शिक्षण हे शिक्षकांच्या गुणवत्तेवर आधारलेले आहे पर्यायाने शिक्षकास शिक्षण व्यवस्थेची आधारभूत शिला मानतात.अशापरिस्थितीत भारतीय शिक्षक शिक्षणाचाइतिहास पहावा लागेल.

एकोणीसाव्या शतकाच्या सुरुवातीस भारतात मिशनऱ्यांनी(Danish) अध्यापक प्रशिक्षणाचे कार्य सुरु केले.त्यानंतर मुंबईच्या नेटिव्ह एज्युकेशन सोसायटी ,१९५४चा वूडचा खलिता मधून शिक्षक शिक्षणाचे महत्व विशद करण्यात आलेले आहे ,तसेच पुढे भारतीय शिक्षण आयोग (१९६४-६६) मधून शिक्षक शिक्षणातील समस्यांवर प्रकाश टाकण्यात आलेला आहे. तत्पूर्वी १८८२ चा भारतीय शिक्षण आयोग ,१९१७ चा कलकाता विद्यापीठ आयोग १९२९ ची हरटाग समिती अशा विविध शिक्षण विषयक अभ्यासातून कालानुरूप विचार मांडण्यात आलेले आहेत.

बी.एड. प्रशिक्षणाची सध्यस्थिती (Current Status of B.Ed. Training)

१९७३ पासून देशातील शिक्षक शिक्षणाची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी N.C.E.R.T. मार्फत N.C.T.E. कार्य करीत आहे .महाराष्ट्रातS.C.E.R.T. अंतर्गतN.C.T.Eच्या प्रमाणकांची अंमलबजावणी केली जाते.संबंधित विद्यापीठे आणि संलग्नित महाविद्यालये यांच्या समन्वयातून बीएड अभ्यासक्रम राबविला जात आहे.२०१५ पूर्वी प्रस्तुत अभ्यासक्रम हा एक वर्षाचा होतापरंतु त्यानंतर तो दोन वर्षाचा करण्यात आला.सदर अभ्यासक्रम आजपर्यंत म्हणजेच २०१९-२० पर्यंत कार्यान्वित होत आहे परंतु चालू वर्षात N.C.T.E मार्फत पुन्हा तो एकात्मिक चार वर्षाचा करण्याचा निर्णय घेण्यात आला सध्यस्थितीत मात्र दोन वर्षीय आणि चार वर्षीय एकात्मिक असे दोन्ही अभ्यासक्रम विद्यापीठांतर्गत विविध महाविद्यालयातून राबविले जात आहेत.गेल्या पाच वर्षात बी.एड. अभ्यासक्रमात अनेक स्थित्यंतरे घडून आल्यामुळे नवीन अभ्यासक्रम राबविताना बी.एड. प्रशिक्षण संस्थाना अनेक आव्हानांना सामोरे जावे लागत असलेले दिसून येते पुढे काही महत्वाच्या आव्हानांचे विवेचन केले आहे.

बी. एड. प्रशिक्षण संस्थांसमोरील आव्हाने (Challenges of B.Ed. Training Institutes)

1) **नवीन अभ्यासक्रम बदलांशी समायोजन साधने (Adjustment with new curriculum changes) -** नवीनअभ्यासक्रमाशी समायोजन साधने हे प्रत्येक शैक्षणिक घटकासाठी आव्हानात्मक बाब असली तरी केवळ पाच वर्षाच्या कमी कालावधीत अनेक अभ्यासक्रमातील बदलांमुळे प्रत्येक बाबतीत समायोजन साधने कठीण झाले आहे.
2) **प्रशिक्षितकर्मचाऱ्याचा आभाव(lack of qualified staff)**–बी.एड. अभ्यासक्रम हा पदवी स्तरावरील असल्यामुळे उच्च अर्हताधारक शिक्षक मिळणे कठीण झाले आहे. मागील बऱ्याच वर्षापासून कायम अध्यापकांच्या नियुक्त्यांवर बंदी असल्यामुळे उच्च शिक्षणाकडे तरुणांनी पाठ फिरवलेली दिसून येते त्यामुळे बी.एड .विद्यार्थ्यांच्या तुलनेत उच्च अर्हताधारक अध्यापकांची कमतरता दिसून येते ग्रामीण भागात ही समस्या प्राकर्षानेदिसून येते.ह्या नवोदित आव्हानास बी.एड. प्रशिक्षण संस्थाना सामोरे जावे लागत आहे.
3) **अद्ययावतभौतिक सोयी सुविधांची उपलब्धता राखणे (To maintain the availability of updated materialistically facilities)** –बदलत्या अभ्यासक्रमासोबतच नवनवीन भौतिक सोयी सुविधांची गरज निर्माण झाली आहे .प्रत्येक संस्थेमध्ये अशा तंत्रज्ञानात्मक नव्या भौतिक घटकांची उपलब्धता निर्माण करणे बीएड प्रशिक्षण संस्थांसमोर आव्हान उभे आहे. त्यात ग्रामीण भागापर्यंत तर अशा सुविधा पोहोचविणे कठीण बाब आहे .अशा अद्ययावत भौतिक सोयी सुविधांची तत्काळ उपलब्धता करणे एक आव्हान उभे आहे.
4) **बी.एड. अभ्यासक्रमाविषयी विद्यार्थ्यांची उदासीनता (Indifferent attitude of students towards B.Ed. curriculum)** – मागील अनेक वर्षापासून महाराष्ट्रात शिक्षक भरती झालेली नाही त्याचा परिणाम विद्यार्थ्यांच्या बी.एड. प्रवेशांवर झालेला दिसून येतो.अनेक विद्यार्थ्यांचा बी.एड.अभ्यास्क्रमाबद्दलचाकल कमी झालेला दिसून येतो . त्यात आणखी शिक्षक होण्यासाठी विद्यार्थ्यांना अनेक चाचण्यांचे दिव्य पार करावे लागते उदा.CET,बीएड परीक्षा

प्रात्याक्षिके,TET,अभियोग्यताचाचणी,मुलाखत आशा अनेक परीक्षा उत्तीर्ण होऊनही नोकरी मिळेल याची शाश्वती नाही त्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये बी.एड. अभ्यासक्रमाबद्दल उदासीनता दिसून येत आहे.हे एक मोठे आव्हान बी.एड. संस्थांसमोर उभे आहे.

5) **नवीनअभ्यासक्रमाच्या संदर्भ साहित्याचा आभाव (lack of reference books)** – बी.एड. अभ्यासक्रमाच्या बदलत्या स्वरूपामुळे नवनवीन संकल्पना उदयास आलेल्या आहेत त्या प्रमाणात संदर्भ साहित्याची उपलब्धता मात्र आढळून येत नाही.त्यामुळे संस्था, विद्यार्थी,अध्यापकांना अनेक समस्याना सामोरे जावे लागत आहे अशा परिस्थितीत त्यावर पर्याय काढणे कठीण होऊन बसले आहे ही एक नवोदित समस्या बी.एड. प्रशिक्षण संस्थांसमोर उभी आहे .
6) **सहकारी शाळांच्या उपलब्धतेचा आभाव(lack of cooperative schools)** – सध्यस्थितीत इंग्रजी शाळांचे प्रस्थ वाढल्यामुळे मराठी शाळांचे महत्व कमी झालेले आढळून येत आहे अनेक पालक आपल्या पाल्यांना मराठी शाळेत शिकविण्यास उदासीन असलेले दिसून येतात.अनेक मराठी शाळा विद्यार्थ्या आभावी ओस पडताना दिसून येत आहेत किंबहुना अनेक मराठी शाळा शासनाने बंद केल्या आहेत अशा परीस्थितीत सहकारी शाळांची संख्या कमी होत आहेत.सहकारी शाळाना प्रोत्साहनपर कोणताही शासकीय कार्यक्रमराबविला जात नाही त्यामुळे अनेक शाळा सहकार्य करण्यास उत्सुक दिसून येत नाहीत.पर्यायानेहे एक मोठे आव्हान बी.एड. प्रशिक्षण संस्थांसमोर उभे आहे.
7) **विना अनुदान तत्वाचे शासनाचे धोरण (No grant policy of government) –**
बी.एड. अभ्यासक्रम चालविणाऱ्या बहुतांश संस्था ह्या अनेक वर्षांपासून विनानुदानित तत्वावर काम करत आहेत पर्यायाने पुरेशा निधी अभावी संस्थेमधील अनेक पायाभूत सुविधांची पूर्तता होत नाही याचा परिणाम विद्यार्थी ,अध्यापकएकूणच संस्थेच्या शैक्षणिक संपादणूकीवर विपरीत परिणाम झालेला दिसून येतो.

निष्कर्ष(Conclusion)–मागील पाच वर्षात बी.एड. प्रशिक्षण कार्यक्रमात अनेक परिवर्तने घडून आलेली आपणास दिसून येतात त्या बदलांमुळे अनेक आव्हाने संस्थेसमोर उभे राहिलेले आपणास दिसून येते.प्रस्तुत आव्हानाच्या संदर्भात संशोधने होणे गरजेचे आहे.सध्यस्थितीत प्रचलित असलेले 'राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०१९' यामध्ये एकूणच शिक्षक शिक्षण अभ्यासक्रमाच्या संदर्भात विशेष अभ्यास करून योग्य दिशादर्शक व आदर्श कार्यक्रम सुचविण्यात यावा प्रामुख्याने बी.एड. प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या संदर्भात विचार होणे गरजेचे आहे कारण दर्जेदारशिक्षक निर्माण करणारी महत्वपूर्ण कार्यवाहिनी म्हणून सदर अभ्यासक्रम ओळखला जातो याकडे विशेष लक्ष देणे गरजेचे आहे.

शिफारशी(Recommendation)

1) बी.एड. अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यावर प्रशिक्षणार्थीना रोजगाराची सुरक्षितता मिळावी ह्यासाठी योग्य यंत्रणा निर्माण करावी .
2) विनाआनुदानीत ऐवजी अनुदानाचे तत्व स्वीकारावे त्यासाठी योग्य उपाययोजना करावी.
3) सहकारीशाळांसाठी प्रोत्साहनपर उपक्रमाची तरतूद करून योग्य अंमलबजावणी करावी.
4) नवीन अभ्यासक्रमास अनुसरून आवश्यक संदर्भ साहित्याची उपलब्धता व पुरवठा करण्याच्या संदर्भात योग्य उपाययोजना करावी.

संदर्भग्रंथ सूची –

१) दुनाखे व पारसनीस (२००९),प्रगत शैक्षणिक व्यवस्थापन,प्रशासन व वित्तव्यवहार,नित्य नूतन प्रकाशन,पुणे-३०

२) पंडित बी.बी.(२००८),शिक्षणातील संशोधन ,नित्य नूतन प्रकाशन पुणे-३०

३) Scert.cg.gov.in

४) Mr.vikaspediya.in

मूल्यशिक्षणाची आजच्या काळात असलेली उपयुक्तता व महत्त्व

प्रजापती जयपाल भालशंकर
एम.फिल. विद्यार्थी (शिक्षणशास्त्र विभाग)
डॉ बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

प्रस्तावना :

आजचे युग हे माहिती तंत्रज्ञानाचे युग संबोधले जात आहे. प्रत्येक क्षेत्रात आज नवनवीन शोध लागत आहेत. त्यामुळे ज्ञानाचा स्फोट होत आहे असे म्हटले तरी वावगे ठरणार नाही. प्रत्येक क्षेत्रात आज स्पर्धा वाढलेली आपणास दिसून येत आहे. आणि ही स्पर्धा वाढण्यासाठी आपली वैज्ञानिक प्रगती कारणीभूत ठरताना आपणांस दिसून येत आहेत. शिक्षणापेक्षा पैशाला अधिक महत्व प्राप्त झाले आहे.

परंतु ह्या सर्व बाबींचा गांभीर्याने जर विचार केला तर आपणास असे लक्षात येते की, ह्या जीवघेण्या स्पर्धेच्या हव्यासापोटी मानवता, माणुसकी प्रेम, जिव्हाळा, हा ही आपला धर्म कर्तव्य आहेत हे आपण विसरलो आहोत. त्यामुळे मानवतेचा पाया असलेल्या जीवन मुल्यांची जोपासना होण्याऐवजी त्या मुल्यांची घसरण होत चाललेली आपणास दिसून येत आहे. ह्या सर्व बाबींतुळे मनुष्य बाह्यवर्तनाने सुखावलेला असला तरी अंर्तगमनातील सुख समाधान हरवून बसला आहे. आज समाजात भ्रष्टाचार, आत्महत्या, खुन, मारामाऱ्या, नक्षलवाद, हरवून हिंसाचार अशा एक नव्हे तर अनेक प्रश्नांनी समाजातील, राष्ट्रातील स्थैर्य व स्वास्थ संपूर्णपणे संपूष्टात आलेले आपणास दिसून येत आहे.

आपण जर विचार केला तर प्राचीन भारतीय शिक्षण पद्धती मूल्याधिष्ठीत होती. सगळ्या रचनेने तयार केलेली जीवनाची चौकट होती. त्यामुळे पूर्वी वेगळे असे मूल्य शिक्षण देण्याची गरज नव्हती. प्राचिन काळामध्ये जी शिक्षणाची गुरुकूल पद्धत होती त्यामुळे विद्यार्थ्यांना गुरुकुलातून आपोआपच नित्यसंस्कार व मूल्यसंपन्न असे शिक्षण मिळत असे.

परंतु आज आपण आपल्या भौतिक विकासाच्या धावपळीत मानवी मूल्ये मात्र विसरत आहोत. खरेतर त्याची आठवण करुन देण्याची वेळ आली आहे. आणि ते म्हणजे मूल्यशिक्षणाच्या माध्यमातून आज मोठ्या प्रमाणावर विभक्त कुटुंबांचे प्रमाण वाढत आहे. हम दो हमारे दो अशी आपली संस्कृती निर्माण झाली आहे. त्यामुळे ज्येष्ठ व्यक्तींची वृद्धाश्रमात हकालपट्टी करण्यात आली आहे. त्याकारणाने घरातून मिळणाऱ्या अनौपचारिक शिक्षणाचा व मूल्य शिक्षणाचा अभाव आज जाणवत आहे.

सर्व सामान्यपणे विचार केला तर शिक्षणाचा आत्माच मूल्यशिक्षण आहे. शिक्षणामुळे देशभक्ती, चारित्र्य, प्रेम, सत्य, प्रामाणिकपणा, शांतता, समता, प्रयत्नवाद, सामंजस्य, सहकार्य, आध्यात्मिकता, नैतिकता, सर्वधर्मसमभाव इत्यादी जी मूल्ये आहेत जी की मनुष्याला भावात्मक विकास होण्यास उपयुक्त ठरतात. त्याचा पाठपुरावा आपण शिक्षणामुळेच करु शकतो.

अर्थशास्त्रीय भाषेत प्रामुख्याने मूल्य म्हणजे किंमत हा अर्थ आहे. परंतु शास्त्रीय भाषेत मूल्य या शब्दामध्ये मानवाखेरीज जी जीवसृष्टी आहे या पेक्षा पुढे म्हणजे निसर्गातील सर्व घटकांचे हित कल्याण हा अर्थ मूल्य शब्दामध्ये अभिप्रेत आहे. म्हणजेच माणसाचे वर्तन कसे असावे या संबंधी समाजाने काही आदर्श निर्माण केलेले आहेत. हे आदर्श म्हणजेच मूल्य होय असे आपणांस सांगता येईल.

थोडक्यात ज्या गुणांमुळे, तत्वांमुळे, व्यक्ती, समाज आणि विश्व यामध्ये परस्पर सूसंवाद साधून विकास होतो ती तत्त्वे म्हणजे मूल्ये होय.

ज्या मानवी मूल्यांच्या संस्कारातून व्यक्ती समाज राष्ट्र व आंतरराष्ट्रीय सामंजस्य यांचा ज्ञानात्मक, भावात्मक व क्रियात्मक पातळीवर विकास होतो त्या शिक्षणाला मूल्य शिक्षण असे म्हणतात.

मूल्यशिक्षणाची गरज व महत्त्व :

सद्याचे युग हे स्पर्धेचे युग आहे. वैज्ञानिक शोधामुळे मानवी जीवन अधिकच असूरक्षित झाले आहे. आजची शिक्षणपद्धती ही परीक्षा केंद्रीत शिक्षण पद्धती आहे. गुणवत्तेचा निकष देखील परीक्षेतील प्राप्त गुणांच्या आधारेच ठरत आहेत. त्यामुळे ह्या शिक्षण पद्धतीमध्ये गुण मिळविण्यासाठी जीव घेणी स्पर्धा चालली आहे. त्यामुळे संस्कार, सदगुण, सदप्रवृत्ती, सदाचार ह्या मुल्यांकडे ह्याच्या विकासाकडे शिक्षक, पालक व विद्यार्थ्यांचे दुर्लक्ष होत चालले आहे. ह्या मागच्या कारणांचा शोध घेणे कोणकोणत्या अडचणी मूल्य शिक्षणाला बाधक ठरत आहेत. ह्याचा शोध घेणे महत्त्वाचे आहे.

आजच्या परिस्थितीत मूल्यशिक्षणा शिवाय शिक्षण ही संकल्पनाच मान्य करता येऊ शकत नाही. शिक्षणाचा खरा आत्माच मूल्यशिक्षण आहे. असा तत्त्वज्ञानी आणि शिक्षक यांचा आग्रह आहे. मनुष्याचा सर्वांगीण विकास करायचा असेल तर मूल्यशिक्षणाशिवाय तरणोपाय नाही.

मूल्यशिक्षणाच्या माध्यमातून आपणाला प्रेम व आत्मीयता निर्माण करण्यासाठी, तसेच मुलांना मानसिक व भावनिक आचार देण्यासाठी विद्यार्थ्याला बालपणापासूनच सुसंस्कारासाठी, मनाच्या संयमाची, विवेकशक्तीची व विचारपूर्वक वागण्याची आवश्यकता आहे. म्हणूनच व राष्ट्रीय एकात्मता व सामाजिक शांतता राखण्यासाठी मूल्य शिक्षणाची गरज आहे.

वरील सर्व बाबींचा विचार केला तर मूल्यशिक्षणाची गरज व महत्त्व किती मोठ्या प्रमाणात आहे हे आपणास लक्षात येईल. त्यामुळे मूल्यशिक्षणावर संशोधन होणे अत्यंत गरजेचे आहे.

मूल्यशिक्षणाची उद्दिष्ट्ये :

मूल्यशिक्षणाचा एंकदरीत विचार केला असता आपणास मूल्य शिक्षणाची प्रमुख उद्दिष्ट्ये खालील प्रमाणे सांगता येतील.

१. विद्यार्थ्यांवर सुसंस्कार करणे.

२.विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रीय एकात्मता निर्माण करणे.

३. धर्मनिरपेक्षता, लोकशाही, समाजवाद, स्वातंत्र्य, समता, बंधुता इत्यादी उच्च मूल्यांचे संवर्धन करणे.

४. पर्यावरण संवर्धन करणे, शुद्ध चारित्र्य व योग्य सवयी निर्माण करणे.

५. धर्म वेडेपणा वृत्ती व अंधश्रद्धा नाहीशी करणे.

६.स्वयंशिस्त निर्माण करणे.

७. विज्ञान व अध्यात्म यांचे जीवनातील महत्त्व पटवून देणे.

मूल्यांचे वर्गीकरण :

मूल्यांचा आपण जर विचार केला तर आपणास तीन प्रकारे मुल्याचे वर्गीकरण करता येईल.

१. वैयक्तीक मूल्ये :- स्वच्छता, स्वावलंबन, कर्तव्यदक्षता, निर्भयता, शिस्तप्रियता, श्रमनिष्ठा, विज्ञाननिष्ठा, खिलाडवृत्ती

२. सामाजिक मूल्ये :- समता, बंधूता, सर्वधर्म सहिष्णूता, न्यायप्रियता, सौजन्यशिलता, आदरभाव, अहिंसा, मानवता, निसर्गप्रेम, परस्पर सहकार्य

३. राष्ट्रीय मूल्ये :- राष्ट्र भक्ती, राष्ट्रीय एकात्मता अशा प्रकारे मूल्याचे वर्गीकरण आपणास करता येईल.

मूल्य संवर्धनासाठी विविध उपक्रम :-

विद्यार्थ्यांमध्ये मूल्यांची संवर्धन व्हावे त्यामुळे त्याचा सर्वांगीण विकास होईल या करीता शाळेमध्ये खालील उपक्रमाचे आयोजन शिक्षकांनी करावे.

मुलाखती, गीतमंच, अभ्यासपुरक कार्यक्रम, कला, क्रिडा, शालेय परिपाठ, सहली, गृहस्पर्धा, शिबीरे, मेळावे, मौन, चिंतन तसे अभ्यासतर उपक्रमामध्ये - नाट्य, प्रसंगनाट्य, मुकनाट्य, अभिनयगीत, स्मूर्तीगीत, कथाकथन, संवाद, आत्मकथन, पोवाडा, किर्तन इत्यादी उपक्रमातून मोठ्या प्रमाणावर मूलांमध्ये मूल्यसंवर्धन होण्यास मदत मिळते.

-राष्ट्रीय सनांच्या दिवशी ध्वजारोहणानंतर देशभक्तीपर गीत गायनाबरोबरच वक्तृत्व, क्रिडा, नृत्य या सारख्या स्पर्धांचे आयोजन करणे.

-वृक्ष संवर्धन उपक्रम, उन्हाळी सुट्टीत संस्कार वर्गाचे आयोजन करावे.

-मूल्यशिक्षण परिपाठाच्या तासिकेची विद्यार्थी उपस्थितीची नोंद शिक्षकाकडून घेणे अत्यंत गरजेचे आहे.

-स्काऊड गाईड, समाजसेवा, एन.सी.सी. या माध्यमातून अंधश्रद्धा निर्मूलन, वृक्षदिंडी, साक्षरता अभियान, निधी जमवा जमव ह्या सारख्या मोहिमा शाळेत राबवाव्यात. शिक्षणाचे आचार-विचार व वृत्ती यात एकरूपता असावी.

अशा प्रकारे शाळेमध्ये औपचारीक व अनौपचारीक उपक्रमाच्या माध्यमातून मुख्य संवर्धन करता येते.

समारोप :-

बाह्य आक्रमणाइतकाच गंभीर धोका आज अंतर्गत घरात उद्‌भवतो आहे. भारता सारख्या विशाल देशात तर भिन्न, धर्म, पंथ, भाषा शैली आणि संस्कृती वगैरे गोष्टींमुळे तर हा धोका अधिकच संभवतो. खरे तर विविधतेतील एकता हे आपले सांस्कृतिक संचित असून एकमेव द्वितीय असे वैशिष्ट आहे ते टिकविण्यासाठी त्याला आवश्यक अशा मूल्याची रूजवणूक करणे अटळ आहे. आणि चांगले शिक्षण हे मूल्याधिष्ठीत शिक्षणापासून अलग करताच येत नाही. मानवी जीवनाचा खरा मुलाधार श्रेष्ठ अशी जीवनमूल्ये हेच आहेत.

खरेतर आज यांत्रिकी जीवनात माणुसकी, नितिमत्ता या बाबींचा विचार करायला फूरसतच नाही. माणसांना सतत चिंतेन ग्रासले आहे. समाजात भ्रष्टाचार, आत्महत्या, खुन, बलात्कार, मारामाऱ्या, नक्षलवाद, प्रादेशिकवाद, एक नव्हे तर अनेक समस्या तोंड वासून उभ्या आहे. त्यामुळे समाजातील स्थैर्य व स्वास्थ पूर्णपणे संपुष्टात आले आहे.

त्यामुळे मूल्यशिक्षण हे आज नव्हे तर सदासर्वकाळ मानवाला, समाजाला, राष्ट्राला नव्हे संपूर्ण जगाला तारु शकणार आहे. म्हणून मूल्यशिक्षण देणे ही काळाची गरज होऊन बसली आहे आणि ते मोठ्या प्रमाणात शिक्षणाच्या माध्यमातून होऊ शकेल.

संदर्भ :

१. कुलकर्णी वि. य. पोतदार, माधव (१९९८), मूल्यशिक्षण दृष्टी, दृष्टीकोण, उपक्रम, (शिक्षक, पालक व विद्यार्थ्यांसाठी) पुणे : सुयोग्य प्रकाशन.

२. ठोंबरे, विद्या, (१९९६), नितीमूल्ये व शिक्षण पुणे, नूतन प्रकाशन.

३. पाण्डेय, रामशकल आणि मिश्रा, करुणा शंकर, (१९९१), मूल्यशिक्षण आगरा, विनोद पुस्तक मंदिर.

४. सहस्त्रबुद्धे, दि. ह, (१९९६), शिक्षणातून नैतिक मूल्यसंवर्धन, आवृत्ती दूसरी, पुणेः साधना प्रकाशन.

५. वाघमारे डी. एस., (डिसेंबर २०११), औरंगाबाद जिल्ह्यातील माध्यमिक स्तरावर राबविल्या जाणाऱ्या मूल्यशिक्षणाचा चिकित्सक अभ्यास.

विद्यापीठांची आव्हाने

डॉ. शिला स्वामी
इतिहास विभाग प्रमुख, संशोधन मार्गदर्शक,
श्री माधवराव पाटील महाविद्यालय, मुरूम,
ता. उमरगा, जि. उस्मानाबाद.
मो.नं. - ९४२२४६७५२३.

प्रस्तावना :

कोणत्याही राष्ट्राचे भवितव्य तिथल्या देशातील युवकांवर अवलंबून असते. देशातील भवितव्य उज्ज्वल करण्याचे सामर्थ्य युवकांमध्ये असते म्हणून युवकांना देशाचे भावी आधारस्तंभ असे संबोधले जाते. राष्ट्र बांधणीत व उभारणीचे कार्य अंत्यत कठीण असते. ते समर्थपणे पार पाडण्यासाठी युवा शक्तीला कामास लावणे हे प्रत्येक देशापुढील फार मोठे आव्हान आहे. आजच्या या स्पर्धेच्या युगात प्रत्येक देशासमोर नवनवीन आव्हाने उभी आहेत. स्पर्धेत टिकायचे असेल तर आव्हांनाना सामोरे जाण्याचे सामर्थ्य असायला हवे. हे सामर्थ्य व्यक्तीला शिक्षणाव्दारे मिळू शकते. शिक्षण ही निरंतर चालणारी प्रक्रिया आहे. आजन्म प्रत्येक व्यक्ती शिकतच असते. अज्ञानापासून सुटका करून घेण्यासाठी शिक्षणाशिवाय पर्याय नाही. शिक्षणाने ज्ञान मिळते, कौशल्य विकसित होतात. औपचारिक स्वरूपात दिले जाणारे विद्यापीठीय शिक्षण म्हणजे उच्च शिक्षण होय.

भारतामध्ये उच्च शिक्षणाची सुरूवात १८५७ साली कलकत्ता व मद्रास विद्यापीठातून झाली. १८६० च्या कायद्याने या विद्यापीठाला १९०२ मध्ये भारतीय विद्यापीठ आयोग नेमण्यात आले. त्यानंतर १९४८ ला डॉ. राधाकृष्णन् यांच्या अध्यक्षतेखाली विद्यापीठ शिक्षण आयोगाची स्थापना झाली. यानुसार देशात नवीन विद्यापीठ आणि नवीन महाविद्यालये मोठया प्रमाणात अस्तित्वात आली. २९ जून २०१७ च्या आकडेवारी नुसार भारतात सध्या ५२४ विद्यापीठे, २६६ राज्यस्तरीय विद्यापीठे, ८२ खाजगी विद्यापीठे ,१३२ अभिमित विद्यापीठे, ४३ केंद्रिय विद्यापीठे आहेत. आज देशातील ८% तरूण वर्ग उच्च शिक्षण घेतात. हे प्रमाण खूपच कमी आहे. आंतरराष्ट्रीय गुणवत्तेमध्ये भारतीय विद्यापीठाची संख्या व त्याचा गुणवत्तेनुसार क्रम लावण्यास पहिल्या १०० विद्यापीठामध्ये भारतातील एकही विद्यापीठ नाही. उच्च शिक्षणाबाबत भारतात अनेक आव्हाने निर्माण होत आहेत. बहुतांश गुणवत्ता धारक विद्यार्थीही उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहातून बाहेर फेकला जात आहे. म्हणून उच्च शिक्षणाच्या प्रवाहा बाहेर असलेल्या विद्यार्थ्यांना या प्रवाहात आणून त्यांना उच्च शिक्षण मिळवून देणे हे फार मोठे आव्हान आहे.

उद्दिष्टये :

१. विद्यापीठीय गुणवत्तेसाठी अनुकूल वातावरण निर्मिती करणे.
२. अध्यापन व संशोधनासाठी प्रोत्साहन देणे.
३. विद्यापीठ शिक्षणामध्ये व्यावसायिक अभ्यासक्रम मोठया प्रमाणावर सुधारण्याचे प्रयत्न करणे.
४. उच्च शिक्षणातील असमतोल दूर करणे.
५. विद्यापीठ विकासाची गरज व संधी याविषयी जागरूकता निर्माण करणे.

गरज :

१. विद्यापीठांना येणा-या अनेक समस्या जाणून घेणे व उपाययोजना सुचविणे गरजेचे आहे.
२. अभ्यासक्रमात नाविन्यता आणण्यासाठी नवीन ज्ञानापर्यंत पोहचण्यासाठी नवीन प्रकल्प, संशोधन, इत्यादीसाठी गरजेचे आहे.
३. स्थानिक गरजा लक्षात घेवून वेगवेगळे कोर्स चालवता येण्यासाठी गरजेचे आहे.
४. उच्च गुणवत्ता विकास साधण्यासाठी विद्यार्थी शिक्षक व्यवस्थापकीय व शैक्षणिक समिती यांनी आपल्या जबाबदा-या ओळखून घेण्यासाठी गरजेचे आहे.

समस्या :

१. आर्थिक स्वातंत्र्य.
२. राजकीय हस्तक्षेप.
३. खाजगी विद्यापीठांची संख्या.
४. शैक्षणिक सोयी सुविधांचा अभाव.
५. शिक्षणाचे व्यापारीकरण.
६. विदेशी विद्यापीठ.
७. परदेशी शिक्षणासाठी जाणारे विद्यार्थी.

८. शैक्षणिक संशोधधाचा अभाव.

९. समाजातील मागासवर्गीय व दुर्बल घटकाकडे दुर्लक्ष.

१०. अपुरी विद्यार्थी संख्या.

११. पारंपारिक स्वरूपाचे पाठयक्रम.

१२. आधुन्धिकीकरणाचा अभाव.

आव्हाने :

१. पायाभूत सुविधांचा अभाव.

२. चांगल्या गुणवत्तेच्या शिक्षकांचा अभाव.

३. अद्ययावत अभ्यासक्रमाचा अभाव.

४. विद्यार्थ्यांना स्वयं शिक्षण घेण्याच्या सुविधेचा अभाव.

५. स्त्रियांना उच्चशिक्षित करणे.

६. लादलेली शिक्षणव्यवस्था.

७. तांत्रिक शिक्षणाचा महाविद्यालयीन शिक्षणात अभाव.

८. आधुनिक तंत्रज्ञानाचा अभाव.

९. शैक्षणिक कामकाजातील अपारदर्शकपणा.

१०. विद्यार्थी संख्येत वाढ.

११. पारंपारिक स्वरूपाचे पाठयक्रम.

१२. उच्च शिक्षणाचा देशास न पडवणारा खर्च.

उपाययोजना :

१.विद्यार्थी/ विद्यार्थीना सुलभ कर्ज योजना देण्यात याव्यात.

२.ग्रामीण आणि शहरी शिक्षणपध्दतीत असलेली विषमता दूर करण्यासाठी माहिती तंत्राज्ञानाचे जाळे वाढविण्यात यावे.

३.संशोधक, मार्गदर्शक, शिक्षक यांनी केलेल्या संशोधनाव्दारे पडताळण्यासाठी नवीन सॉप्टवेअरची कार्यप्रणाली विकसित करण्यात यावी.

४ खाजगीकरणाचा अतिरेक होऊ न देणे यावर नियंत्रण ठेवणे.

५.खाजगीकरणामुळे शैक्षणिक खर्चात झालेली वाढ कमी करणे.

६.शिक्षकांमधील मरगळ दूर करून सतत प्रशिक्षण व त्यांना संशोधनासाठी सढळ हाताने मदत उपलब्ध करून दिली पाहिजे.

७.गुणवत्ता टिकवण्यावर भर देणे

८.सर्वांगीण विकासासाठी कार्यक्रम आखणे

९.विद्यापीठांची संस्थेत वाढ करून विद्यापीठे व महाविद्यालये यांचे विशिष्ट प्रमाण निश्‍चित करणे.

१० जीवनविषयक श्वाखतमूल्ये व संवेदना वृध्दिगत करण्याची क्षमता देणे.

११.ज्ञानाचे जतन करणे, ज्ञानसंवर्धन व निर्मिती करणे आणि व्यापक जनहितासाठी त्याचा प्रचार प्रसार करणे.

निष्कर्ष :

१.जागतिकीकरण, खाजगीकरण, उदारीकरण यांचा विचार केला तर भारतातील आजच्या उच्च शिक्षणसंस्थाची स्थिती चिंताजनक दिसते.

२.कोणत्याही क्षेत्रात उच्च शिक्षणातून मूलभूत संशोधन घडून यावे.

३.प्रत्येक कामासाठी आवश्यक तेवढी क्षमता प्राप्त केलेल्या विद्यार्थ्यांना काम देण्याची गरज समाज व्यवस्थेत मान्य केली पाहिजे त्यादृष्टीने अर्थकारण व राजकारण यांच्यात समन्वय घडून यावा.

४. उच्च शिक्षण संस्थामुळे वैज्ञानिक दृष्टीकोन निर्माण करण्यास मदत होते.

५.उच्च शिक्षणावर होणारा खर्च व सुविधा यांचा अभाव असल्यामुळे व दिवसेदिवस वाढत चाललेली बेरोजगारी यामुळे बहुतांश पालक उच्च शिक्षणाकडे उदासीन दृष्टीकोनातून पाहत आहेत.

६. विद्यार्थ्यांमध्ये निराशाजनक वातावरण वाढत आहे.

शिफारशी :

१.उच्च दर्जाच्या व्यावसायिक शिक्षणाची जबाबदारी अग्रक्रमाने विद्यापीठांनी उचलावी.

२. सर्व शिक्षणाची हमी केंद्रशासनानेच घ्यायला हवी.

३.शिक्षणात संख्यात्मक वाढीपेक्षा गुणात्मक वाढीकडे लक्ष देणे.

४. प्राथमिक शिक्षणापासून सर्व अभ्यासक रचना बदलणे गरजेचे आहे.

५. उच्च शिक्षण व राजकारण यांची फारकत व्हायला हवी.

६. सामाजिक बदलांचा विचार उच्च शिक्षणात व्हायला हवा.

सारांश :

उच्च शिक्षणाची गुणवत्ता घसरत आहे. त्यात अनेक प्रश्न असले तरी सुधारणेला निश्चितच वाव आहे पण त्यासाठी थोडा वेळ कठोर निर्णय व अंमलबजावणीची गरज आहे. सर्वात महत्वाचे म्हणजे उच्च शिक्षणात कार्यरत असलेले प्रत्येक मानवी घटक यांच्यात संवेदनशीलता, प्रामाणिकता, जबाबदारी, त्यागवृत्ती असणार नाही तोपर्यंत उच्च शिक्षणातील सुधारणा कागदावरच राहतील प्रत्येकांनी स्वतःची जबाबदारी, हक्क, कर्तव्य सुव्यवस्थित पार पाडलीत तरच आपण प्रतिकुल परिस्थितीवर मात करून नवी आशादायी चित्र निर्माण करू शकतो.

संदर्भग्रंथ सूची

१. अकोलकर ग.वि. शिक्षणाची आधुनिक बलस्थाने, विद्या प्रकाशन, पुणे.

२. डॉ. सौ. किरण कृष्णाराव नागतोडे शालेय व्यवस्थापन, शैक्षणिक संरचना आणि भारतीय आधुनिक विचारप्रवाह, विद्या प्रकाशन, नागपूर.

३. प्राचार्य विश्वंभर कुलकर्णी, प्राचार्य डॉ विनायक भिंताडे, श्री विद्या प्रकाशन, पुणे.

४. पाटील प्रिती, डॉ. शेवतेकर शारदा, भारतीय शिक्षणप्रणालीचा विकास फडके प्रकाशन्ध, कोल्हापूर

५. डॉ. गणेश शेटकर, डॉ. शारदा शेवतेकर, डॉ. शोभन्धा जोशी, भारतीय शिक्षणाचा इतिहास मृण्मयी प्रकाशन्ध, औरंगाबाद, सष्टेंबर, २००२.

६. धनागरे द.ना. (२०११ नोव्हेंबर) उच्च शिक्षण ध्येयवादाकडून बाजारपेठेकडे

७. रेश्मा शिवडेकर (५ सप्टेंबर २०११) उच्च शिक्षण अहवालातील उणीव दै. लोकसत्ता.

८. http://www.higher education in india.com

९. http://www.loksatta.com उच्च शिक्षण काल, आज आणि उद्या, दि.३१/०१/२०१२

१०. Vruttamala.blogspot.com विद्यापीठ कायदा, दि. २७/०१/२०१२

११. http://www.ugc.ac.in

Impact of Exclusion in Govt. Services, Work, Religion & Rits

Gaikwad Rajnikant A.
Research Scholar,
Dept. of Education
Dr. B.A.M.U. Aurangabad.

Dr. Pagare P. B.
Research Guide,
Dept. of Education
Dr. B.A.M.U. Aurangabad.

Introduction

It is said that Untouchability is a great sin. "Social Exclusion" the term is very much use in the field of intellectuals and policy planners world wide for identifying the gaps for the development of the neglected people and the pertaining country. The causes for exclusion can vary from country to country in different times; reflecting different situations such geographically, historically and politically but the results will be the same in the form of lack of people development and the country. As a result of social exclusion, its impacts on the livelihood of the people such as increase in rate of poverty, health, and others. The exclusion is practiced world wide mostly on the identity of gender, caste, religion, ethnicity, colour, race, nationality, and others. Social exclusion is a process which involves denial of rights and opportunities which the majority enjoy, resulting in the inability of individuals from excluded groups to participate in the basic political, economic and social functioning of the society, there by causing high human poverty and deprivation among them (S.Thorat.et) Social Exclusion is lack of access to resources and consequent inability to utilize them. It is further accentuated by denial of opportunities which enhance access to resources and their utilization. It can be experienced by anyone who is in position which is vulnerable to such impeding conditions .Amartya Sen (2000) has pointed out that the historical roots of the concept of social exclusion goes back as far as Aristotle. But the contemporary term emerged as a result of social unrest due to increasing unemployment and economical inequalities in France during 1960s and it was adopted particularly by the U.K new labour government elected in the late 1990s when the ILO also took a lead in driving the concept to less economically developed countries (Jane Mathieson.et) there is a lack of theoretical and empirical studies on the concept of social exclusion based on caste , religion ethnicity the types of exclusion and the indicators of the exclusion and its impact on the excluded groups. The paper focused on the impact of exclusion in Govt. services & other related sectors in the below mentioned frame work of social exclusion.

Meanings of Social Exclusion in Different Countries

Definitions from ILO country case studies (Gore & Figueiredo,1997:17-18)

Peru: „Social exclusion is the inability to participate in aspects of social life considered important. These are economic, cultural and political."Hardcore" social exclusion occurs when there is mutual feedback, rather than offsetting, relationships between the inabilities to participate in these three dimensions of social life"

India: „Social exclusion is the denial of the basic welfare rights which provide citizens positive freedom to participate in the social and economic life and which thereby render meaningful their fundamental negative freedoms".

Thailand: „Social exclusion is a process through which citizenship rights on which livelihood and living standards depend are not recognized and respected. This involves relationships between people, in which rights are challenged and defended through negotiations and conflict".

Russia: „Social exclusion is both an objective and a subjective feature of people"s lives. As an objective condition, it is characterized by material deprivation and infringement of social rights (including rights related to employment for the employed and the unemployed). As a subjective

Feeling, it is characterized by a sense of social inferiority in the community or a loss of prior social status‟.

Tanzania: „Social exclusion is both a state and a process. As a state, it is equivalent to relative deprivation; as a process, it refers to the socially determined structures and processes which impede access on the part of some members of society to economic resources, to social goods, and to institutions which determine their destinies‟.

Yemen: „Social exclusion is the opposite of social integration. It is present when some individuals and groups cannot participate, or are not recognized, as full and equal members of society, at local community or national level‟.

The concept of Social exclusion

Social exclusion is defined as social process which involves denial of fair and equal opportunities to certain social groups in multiple spheres in society, resulting in the inability of individuals from excluded groups to participate in the basic political, economic and social functioning of the society. (S.Thorat, et) Social Exclusion is mainly a group concept, Amartya Sen said that the situation were some people are kept out, and were some people are being included and describes two situations as unfavorable exclusion and unfavorable inclusion. The acts of exclusion which excludes people from having an access and entitlement to certain social groups that are based on the recognized and accepted principles, rules, norms, practices of fairness can be considered as unfair exclusion, similarly the inclusions which provide access and entitlement to persons from certain social groups but on different terms and conditions can be termed as unfair inclusion. (Sen) there is a differentiation in individual exclusion and group exclusion. A groups which are wholly or partially excluded on the base of their identity from full participation in society and having a two dimension as "Social relations" causing exclusion and their "out comes" causing deprivation(S.Thorat). Adam Smiths focus on the deprivation involved in not "being able to appear in public without shame" is a good example of a capability deprivation that takes the form of social exclusion. Sen defines active and passive exclusion. As the deliberate exclusion of people from opportunities through government policies or other means is called active exclusion, where as the passive exclusion works through the social process in which there are no deliberate attempts to exclude, but never the less may result in exclusion of people from a set of circumstances. The concept of social exclusion can be applied with the Indian context were caste and untouchability is been practiced from centuries ago and its changes from time to time.

Social Exclusion in *Indian context.*

In India social exclusion is practiced on the base of caste and untouchability based exclusion were a group of people being excluded or denial of the rights and opportunities which the majority enjoys. According to the valid text of India the society is divided into four varans or the division of group of people on the base of their birth such as the chaturvarnya or the division of the society into four classes a hierarchy based the Brahmins should cultivate the knowledge, that the kshatriya should bear arms, the vaishya should trade and the shudra should serve all the above three classes.(Ambedkar 1944) The Brahmin flattered the Kshatriya and both let the Vaishya live- in order to be able to live upon him. But the three agreed to beat down the Shudra. He was not allowed to acquire wealth lest he should be dependent of the three *Varnas.* He was prohibited from acquiring knowledge lest he should keep a steady vigil regarding his interests. He was prohibited from bearing arms lest he should have the means to rebel against their authority. That this is how the Shudras were treated by the Tryavarnikas is evidenced by the Laws of Manu. According to (Manusmriti) A Brahman is purified by water that reaches his heart, a kshtriya is purified by water

that reaches his throat, a vaishya by water taken in to his mouth and a shudra by water touched with the extremity (of his lips) Let him ask a Brahman on meeting him after (his health with the word) kushala, a ksthriya with a word anamaya a vaishya with a word khsma and a shudra with a word anarogya.

Due to chaturvarnya the shudras could not receive education, they could not think out or know the way to their salvation they were condemned to be lowly and not knowing the way of escape and not having the means of escape they became reconciled to eternal servitude, which they accepted as they inescapable fate. (Ambedkar 1944) this is what according to Adam Smith capability deprivation is called.

Caste and Untouchablity based Social Exclusion in Contemporary India

Even today the Indian society is following the same varna system were the society is categorized into four namely the Brahmans, Kshtriya, Vaishya, and the Shudra and the practice of the varna system is still in existence which has a practice of discriminating the Shudras. . Today in contemporary Indian society the Shudras are known as the Dalits which is a Marathi word means as "broken men" and presently there are 180 million Dalits categorized and classified as scheduled castes in the Indian constitution. However more than 180 million Dalits are subjected to social, economical, political and cultural exclusion deeply embedded in social practices. Dalits are social and physically separate they most live in outside areas of the village in rural areas and in specified areas in cities. They are denied basic human rights not allowed to own property rights and to use public and common property such as the wells, tanks and temples. After India"s independence when India declared itself as a democratic nation having adopting a written constitution in which the practice of social exclusion in the form of untouchability is being eradicated and made it as a punishable offence under article 17 and 18 of the Indian constitution and have made several developmental provision for the Dalits. In spite of this the practice of social exclusion and discrimination has been practiced in one or the other form the practice still exists in a newer forms and strategies.

Types and Indicators of Social Exclusion

Caste based exclusion: The caste system is based on the division of people into social groups in which civil, cultural and economic rights of each individual castes are predetermined or ascribed by birth and made hereditary. The assignment of civil, and economic rights is, unequal and hierarchical and the most important feature is it provides for regulatory mechanism to enforce social and economic organizations through the instruments of social ostracism and the caste system is reinforced further with justification and support from philosophical elements in the Hindu religion.(Ambedkar 1936) caste at the top of the social order enjoys more rights at the expense of those located at the bottom of the caste hierarchy and have fewer economic and social rights.

Untouchability based social exclusion : The untouchables who are at the bottom of the caste hierarchy suffered the most from unequal assignments and entitlements of rights. The untouchables suffered from social exclusion and discrimination involving certain rights which include civil, cultural, religious and economic rights.and particularly the notion of untouchability, which is unique to the untouchable caste only they are considered impure and polluting and unfit for social association and interrelation with castes above.

Indicators of social exclusion.

The indicators of social exclusion can be traced by a suitable situation described by Dr Ambedkar in his paper " Annihilation of caste" in which he points that under the rule of Peshwas

in Maratha country the untouchables were not allowed to use the public streets if a Hindu was coming along lest he should pollute the Hindu by his shadow the untouchable was required to have a black thread either on his wrist or neck as a sign or a mark to prevent the Hindus from getting themselves polluted by his touch through mistake. In Poona the capital of Peshwas the untouchable was required to carry, strung from his waist, a broom to sweep away from behind the dust he treaded on lest a Hindu walking on the same should not be polluted. In Poona the untouchables was required to carry an earthen pot, hung in his neck were ever he went for holding his spit lest his spit falling on the earth could pollute a Hindu who might unknowingly happen to tread on it.

Socially : The exclusion is based on caste untouchability such as the excluded member of a community do not have the right to entry a public places like temples, schools, hospitals, housings, etc. restriction on entry of various educational institution, unequal treatment in teaching. The untouchables are made to practice some identifiable cultural practices separate from the society such that they have their separate gods, marriage system, the crimination system and different food culture from the other people of the society.

In economic Spheres : Denial of equal rights and opportunities to the low caste groups, assets like agricultural lands and non land assets employments social needs like education, health, housing and others which leads to lower income and high poverty among the Dalits. in economical exclusion practice the Dalits or the members of excluded group are denied for jobs, and in agricultural through denial of purchase and sale, lower wages paid for Dalits , in credit markets were the Dalits has to pay high interest for the loans taken.

Education: Discriminations in schools take the form of denial of access to education and the skill development among the Dalits children. This reduces the quality of human resources and reduces the employability for quality jobs and force them to fall back on low earning manual wage labor in farming and non farming activities. Denial of education leads to high rate in illiteracy, low functionally literacy and high dropout rates and limited skill development, discrimination in education may cause high representation in menial jobs, low wages, low income and ultimately high poverty. (S Thorat.et)

Health facilities:

Through denial of admission in the primary health centre through discriminatory access to primary health centers and private health providers which may take following forms.

Denial of visiting to Dalits home , denial of giving information about health facilities, , lack of care leading to requirement of private medical attention and loss of income, delay in complication delivery leading to private medical attention (S.Thorat.et).

Political Spheres: Where the Dalits are denied to practice the political rights such as rights and means to participate in the exercise of political powers and denial of justice, freedom of expression, rule of law **.**The constitution of India has made certain provision to empower the Dalits politically but the exclusion has made them to think for political participation.

Giving representation to the weak candidates from the Dalits community for election by pertaining political parties. Actually at the reserved political constituency were the deciding people will not be the Dalits himself but the upper caste voter who proposly elect a candidate who can represent the upper caste not for the Dalits. Due to this the Dalits can"t elect they representative who can participate on their behalf in the policy making.

Impact of Exclusion on Dalits.

The impact of exclusion has made the Dalits as vulnerable community since from the vedic time. The process of social exclusion system has made the Dalits dependable on the others so called upper communities. In the contemporary scenario due to the impact of exclusion of Dalits they are subjected to social, economically and politically exclusion .A study of 2006 on untouchables rural in India covering 565 villages in 11states has revealed the extent to which untouchablity and social exclusion is practiced in spite of officially banned by the constitution of India. (the data below mentioned is taken from Sc/St commissions report, New Delhi)

In government services

In spite of constitutional mandate for social justice various local institution in India facilitates and practice untouchablity

37.8% of the villages Dalits students are made to sit separately in government schools.

27.6% of the villages Dalits are prevented from entering police stations. **25.7%**of the village Dalits are prevented from entering ration shops.

33% of the village public health workers refuse to visit Dalits homes. **14.4%** of the village Dalits are not permitted to enter panchayat building. **12%** of the village Dalits is forced to form separate lines at polling booths. **48.4%** of the Dalits are denied to access to water sources.

In market access

35% of village Dalits banned from selling produced in local market.

47% of village milk cooperatives prevent Dalits from selling milk and 25% from buying milk.

In work.

25% of village Dalits paid lower wages than non dalits,work longer hours and have more delayed wages and suffer from verbal and physical abuse.

37% of the village Dalits workers paid wages from a distance to avoid physical contact.

In religion and rites

64% of Dalits restricted from entering Hindu temples.

50%of village Dalits prevented from accessing crimination grounds.

In private spheres

73% of village‟s Dalits not permitted to enter non-Dalits homes. **35.8%** of Dalits denied entry in to village shops.

Crimes against Dalits

According to official Indian crime statistics averaged over the period 2001-2005**. 27** atrocities against Dalits every day.

13 Dalits murdered every week.

5 Dalits homes burnt every week.

6 Dalits kidnapped or abducted every week.

3 Dalits women raped every day.

11 Dalits beaten every hour and a crime committed against a Dalits every **18** minutes A total of 3,43,122 persons (consisting of 2,73,748 persons either in custody or on bail at the beginning of the year 2014 and 69,374 persons sent for trial during 2014) were under trial for committing crimes against SCs in the country during 2014. A total of 10,562 persons (consisting of 10,437 males and 125 females) were convicted and 24,018 persons (consisting of 23,549 males and 469 females) were acquitted. 1,340 persons were also discharged by courts for want of evidences or

otherwise during 2014. The trials in respect of 2,36,740 persons were pending at the end of 2014. [REF – Census 2014]

Conclusion:

From the foregoing discussion it may concluded that the concept of social exclusion is a process of blocking the development of the marginalized communities disintegrating people and communities in to mainstream of development, with a series of institutionalized social systems. The most affected population is Dalits who lag in all spheres of developmental activities. Dr .Ambedkar therefore with his visionary mission provided a comprehensive framework for development of people in general and Dalits in particular.

References:

[1]. Ambedkar.B.R.(1944) Annihilation of caste. Dept.of education.Govt. of Maharastra.

[2]. Sen, Amartya.(2000) Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny. Social Development Paper.o1

[3]. Thorat.S.K,and Sadhan Nidhi (2009) Caste and Social Exclusion Issues Related to Concept, indicators and Measurements. EPW.44.

[4]. Mathieson.J and etl . . (september 8). Meaning,Measurements and Experience and links to health inequalities. WHO Social Exclusion Knowledge Network Background Paper .

[5]. Kasi, K. Z. (2009). Dimensions of Social Exclusion. Cambridge Scholars Publishing .

[6]. Kabeer Naila. (n.d.). Social exclusion: concepts, findings and implications for the MDGs.

[7]. Nayar, K. R. (October 2011). Indias' country experience in addressing social exclusion in maternal and child health. World Health Organization for the World Conference on Social Determinants of Health .

The imoportance and challegenges of distance education in india

Prof. Dr. kiran a jagtap
Kiranjagtap009@gmail.com
7218697777

Prof. Dr.prakash jagtap
Assistant professor
Tilak college of education, pune

1) Introduction

Distance education in india has made it easier for people to get education because there is no restiictionon correct education wherever they can get it. Large quantities that seem to benefit. Distance edution is benfiting people in rural areas to a great extent. Even in some of the most remote pans of India it has reached a certain level of education and people are taking it easy. Correct education is important because there are so many people in the country today that they cannot affored regular education so there. Is distance education is readily available to the people of your choice the trend to wards this education is increasing day by day choice. The trend to wards this education is an important element of human life so thouth this distance education the government is trying to educate more people and make india a developed nation.

Key works : distance education, challenges, objectives

Significance of distance education

1) Distance education is readily available in an informal manner. It is getting good response from students
2) Due to informal education, the student is not restricted. To age and regular attendance
3) Distance education can take place wherever the student wants it.
4) Distance education can also betaken by a student without attending regular school or college.
5) Students can use this technology to make distance education easily accessible to the students.
6) Because distance education is open to all, students can easily access it
7) Xerox copies are readily available as no student needs a basic certificate to enroll in distance education.

Distance Education in India: A Brief Background

In India the University of Delhi first established the School of Correspondence Courses in 1962 as a pilot project. Later, Punjabi University, Patiala set up a Directorate of Correspondence Courses in 1968. Government of India constituted an eight member working group on the proposed Open University in 1974. Andhra Pradesh established the first Open University in India as Andhra Pradesh Open University in 1982. Later the name changed to Dr.B.R.Ambedkar Open University. IGNOU was established in 1961 and was playing a dual role as an apex body in the country through Distance Education Council (DEC). It was established in 1961 under Section 5(2) of IGNOU Act. Responsible for promotion, coordination, and maintenance of standards of Open Distance Learning in the st country. Sikkim Manipal University has been ranked 1 in Distance Education. Mention may be made of the School of Distance Education, Madurai Kamraj University, Symbiosis Centre for Distance Learning and many more which are engaged to carryout distance education for the pass and needy students particularly those who are deprived of urban-based educational institutions and facilities.

Objectives of Distance Education

Any discussion on improving quality of distance education must proceed with a mention of its objectives. In India the objectives were enunciated in the guidelines by the University Grants Commission in 1974. Major ones are

- To provide an alternative method of education to enable a large number of persons with necessary aptitude to acquire further knowledge and improve their professional competence.
- To cater for students who had to discontinue their formal education owing to adverse pecuniary and other circumstances.
- To cater for students who cannot find a seat or do not wish to join a regular college or university department although they have the necessary qualifications to peruse higher education.

Challenges

All over the world, distance education is gaining a momentum and becoming more popular than conventional education. Distance learning is an excellent method of reaching the adult learner in any place. The structure of distance learning gives adults the greatest possible control over time, place and pace of education. Distance Education in India is confronted with more than one challenge. The most important one faced by the Distance Education students is that they are not legible for high level posts. The degree awarded by Distance Education mode is not being recognized by some private and government sectors. Especially MBAand MCAstudents are greatly affected for this reason. While regular students have a lot of facilities available and people around concerned with their academic activities and growth continuously, open and distant learners are always struggling hard for the same. There is also the challenge of dropout. The reason for majority of dropouts in Distance Education is the examination pattern and the delayed publication of results. Unfortunately in India most of the distance education universities and institutes do not have a separate wing of Controller of Examination to monitor the distance education examination. Because of this, the mark sheets and degree certificates are not issued to the students on time. This is affecting the reputation of the institution and the enrolment of students. There is more stress on sending printing materials. There is dearth of facilities of multimedia instruction. The variety in the learning materials is definite to improve the quality of leaning

Conclusion

India lives in villages. There is vast scope for expanding the market for Distance Education. The scattered villages suffer from inadequate infrastructural facilities including means of rapid communication. The rural youth is to benefit a lot from distance education because they are deprived of urban facilities. Distance Education programme is very beneficial to rural India. The course curriculum should be dynamic in character to cater to the changing needs of the various sectors of the economy. Care should be taken to overcome the problems. Regular feedback on the performance of the learners who work in various organizations should be taken from the employers. The course curricula should keep pace with the changing time and environment. Both the delivery and receiving ends should be more responsive. Thus distance education is very important initiative in india for a literate india.

References

Pathak, C. K. (2003). Distance Education: Prospects and Constraints. Rajat Publication, New Delhi. Pinantoan, Andrianes (2013). Conducting Distance Education Effectively. Informed.

Ansari, M.M. (2002). Best practices in open and distance learning systems in India: An assessment. Indian Journal of Open Learning. 11(2) 219-228 Bailey, Edward P. (2007). Focus on Distance Education Development. Nova Science Publishers Inc. New York. Bernard, R.M., Abrami, P.C., Lou, Y., & Borokhovski, E. (2004). A methodological morass? How we can improve research in Distance Education. Distance Education, 25(2).175-198.

MHRD (2016). Some Inputs for Draft National Education Policy. GOI, New Delhi. Pp. 36-37

ACCOUNTABILITY, PERFORMANCE AND CHALLENGES IN DISTANCE EDUCATION

DR. ANIL D. WARGHAT PROF. MANISHA ANIL WARGHAT
GOVT.COLLEGE OF EDUCATION, BULDANA

Distance education or long-distance learning is the education of students who may not always be physically present at a school. Traditionally, this usually involved correspondence courses wherein the student corresponded with the school via post. Today it involves online education. A distance learning program can be completely distance learning, or a combination of distance learning and traditional classroom instruction poen online courses (MOOCs), offering large-scale interactive participation and open access through the World Wide Web or other network technologies, are recent developments in distance education. A number of other terms (distributed learning, e-learning, online learning, virtual classroom etc.) are used roughly synonymously with distance. Distance education is defined as the practice of using correspondence, either written or virtual, to learn. With this practice, a teacher in New York could provide instruction to students all over the United States and the world. This helps students access teachers who may live geographically too far away to attend a class; it also assists students who cannot take classes during traditional hours because of work or other responsibilities education. .

. What is mean by accountability?

Accountability has become the driving force behind most of the laws, funding decisions, and goals established for progress in distance education. Various stakeholders want Assessment and Accountability Issues in Distance Education for evidence that adult learners are making the kinds of gains that will enable them to become more productive contributors to society (Merrifield, 1998). To determine whether a particular program is successful in achieving such outcomes, evaluators need to look across students and programs using the same types of data as points of comparison. As a result, states have had to focus more attention on specific types of student and program data collection as well as on establishing guidelines for selecting and administering standardized assessments. Standardized measures can include tests or performance-based tasks that have a scoring rubric that has been standardized and that is applied uniformly in assessing student performance . Some states are exploring the portfolio process as a means of collecting different types of data on student progress. If the data collection and assessment processes are standardized, student portfolios can also be used to demonstrate educational gain when students are either unavailable or unwilling to be post-tested

Quality assurance for distance learning : -

Especially for international electronic distance learning -has become one of the most difficult challenges facing accrediting agencies (Marginson, 2002). There is a debate among researchers and practitioners on how to evaluate distance education within quality assurance and accreditation practices (Stella and Granam, 2004;Welch and Glennie, 2005). Some researchers think that distance education is a long established form of higher education and quality assurance practices for distance education are essentially the same as those used for traditional education (Stella and Granam, 2004).

Similarly, some other researchers believe that current quality assurance and accreditation standards are flexible enough to accommodate distance education programs, but some changes should be made according to the specific characteristics of distance education. On the other hand, some researchers claim that distance education means major changes, and a challenge to the idea of

accreditation; so, specific criteria should be used to evaluate distance education settings (E-learning Quality, 2008;Jung and Latchem, 2007;Kilfoil, 2007;Loane, 2001;Olcott, 2003;Sanyal and Martin, 2007;Stella and Granam, 2004;Thorpe, 2003). They accept that learning outcomes are the same in distance education but they argue that mechanisms applied in conventional institutions are inapplicable because distance education is so different. .

Characteristics of distance learning :

Four characteristics distinguish distancelearning. First, distance learning is by definition carried out through institutions; it is not self-study onacademic learning environment. Whatever the medium, interaction is essential to distance education, as it is to any education.

OpenAccess

Except for special professional programmes, no entry qualifications are required from the applicants. Anyone aged 17 or above is eligible to apply.

DistanceLearning

Distance teaching offers adult learners further flexibility to devise a personalized study schedule. Students are provided with a comprehensive self-study pack and supplementary audio-visual study materials to complete each course.

Students are allocated a tutor who will provide comments on assignments and is available by telephone to answer students' queries. The tutor will also conduct tutorial sessions and "surgeries" at weekends or on weekday evenings at one of the many locations throughout the territory. Tutorials are voluntary and there is no lecture, apart from special laboratory and day school sessions for some courses.

CreditSystem

Each course is assigned a credit value that contributes towards a degree programme. Students may choose courses that suit their own needs or interest and accumulate credits at their own pace until the total number of credits required is reached.

Four **characteristics** distinguish **distance learning**. First, **distance learning** is by definition carried out through institutions; it is not self-study or a nonacademic **learning** environment.Whatever the medium, interaction is essential to **distance education**, as it is to any **education**. he main advantage of **distance learning** is that it allows you to fit your **learning** around your work and home life. You can usually also set own pace of study. It is your decision as to when and where you study. It doesn't matter where you live – you can gain a degree from anywhere in the world. **IGNOU Distance Education**. ... It was established in the year 1985 under an act of Parliament with the aim of delivering quality higher **education**, in various disciplines, through **distance learning** to three categories of students: Those who reside in remote areas and do not have access to the higher **education**.What are the main objectives of open and distance education?

The **objective** of correspondence courses is to provide **education** facilities to all qualified and willing persons who are unable to join regular university and other courses due to various reasons. For them, there is an incessant search for an alternative system and that system is **distance education**. Distance learning frequently involves the separation of the teacher and the learners in space and often time, a shift in volitional control from the teacher to the learner, and noncontiguous interactive communication between teachers and students through the use of electronic media (Sherry, 1994). Wolfe (1996) distance learning as a structured or programmed learning process operating without the physical presence of an instructor. The terms distance education and distance learning are often used interchangeably; however, distance learning is the

intended outcome of the distance education process (Wolfe, 1996). In researching the literature, it appears that much research focuses on. According to the UGC all degrees are equal **value** and for the government services it is not **a** problem. even Civil service exam also it is counted. At the same time so many universities giving the degrees without **any value.**

Why **Distance** Learning Is **Important**? **Education** is one of the most **important** things that a person must learn. Their entire future or career is dependent on their **education** and it also improves the way you interact with rest of the people. Distance learning, also known as online education, is a viable option for many individuals of all ages who desire to get an education. It holds a number of pros and advantages over a traditional learning environment.

1. **Choice**: An online education provides the opportunity to study more subjects and reach out to programs that are not available in the immediate area.
2. **Flexible**: Distance learning is much more flexible than traditional styles of classroom education. Students who need to take other classes or work can do class work whenever they have a free moment instead of being restricted to a rigid schedule.
3. **Networking**: Students who enroll in classes with online education obtain a wider range of networking opportunities. Instead of being limited to networking in the local area, distance learning enables students to make connections with a more diverse range of people.
4. **Pace**: Online education enables students to work at their own pace in many circumstances. The requirements are not as strict and typically give a range of due dates when the work needs to be submitted.
5. **Scheduling**: The schedules for distance learning are more open and allow for students, parents and professionals to take the classes whenever it fits into their schedule. This is beneficial over classroom education that requires students to schedule work and childcare around the class time.
6. **Money**: Online classes typically cost less than an education in a classroom environment. There are less space limitations and materials required for each student and the savings are passed on from the educational institution to each student.
7. **Traveling**: A huge advantage to getting an online education is that there is no need to travel to and from class every single day. Someone who doesn't drive or want to spend money on the costs of public transportation every single day will likely choose to get an online education over the traditional classroom.
8. **Selection of Professors**: Distance learning enables students to learn from some of the most prestigious professors and guest speakers in each field.
9. **No classroom sitting**: Sitting in the classroom is not the best way for every student to learn. A student may learn better at his own pace and in a different format than traditional schooling options offer.
10. **Effective**: Online classes are just as, if not more, effective at teaching students than the traditional classroom style of learning. Distance learning may not be the ideal option for everyone but should be considered when looking at options for education. Factor Affectingon Academic Performance

There are several factors affecting the student 'academic performance. Some are home, school, teacher, and student factors. Most of the factors are home related: family size, financial burden, work at home, parental attitude towards education and parenting style.Academic performance (Signh, Malik & Signh, 2016).

Strengths are internal characteristics that enable someone to succeed and develop an edge over the competition. In the world of academia, internal strengths will be traits that support successful distance learning, such as self-discipline, organization and good study habits. Previous academic accomplishments can increase the likelihood of succeeding at distance education.

Weaknesses

Weaknesses are internal traits that inhibit an individual's ability to be successful. A weakness doesn't mean success isn't possible, but it may mean a distance learner will have to work harder to achieve the same educational goals. Some weaknesses that might hinder distance education are procrastination, lack of focus, and learning disabilities, such as dyslexia.

Opportunities are external factors that can contribute to a distance learner's success. For instance, a small business owner may see a void in the local market that can be filled by someone who possesses the proper education. An opportunity may also be as minor as owning a home computer with Internet access, which will enable the distance learner to be an active participant in distance education.

Threats

Threats are also external factors, but they can prevent a distance learner from successfully completing a distance education course. Some examples of external threats to distance education include multiple responsibilities at home and work, which may not leave a student with enough time to commit to distance learning, or limited financial means, which could threaten a student's ability to pay for distance education in India

STRENGTHS

Flexibility – not only does online learning programs in India offer flexible degree and certificate programs, at the graduate and master's level but also make completion of courses and programs extremely easy to achieve.

Convenience – another major strength of distance learning in India is that it has made further education highly convenient. With over 100 programs for both degree and certificate program, along with it, there are above 1500 plus courses which tend to offer its students 24*7 learning and support.

World-Class Faculty – a lot of people have the notion that just because a class is not offered face to face like the traditional manner people believe there may be a compromise on the kind of teachers made available to the students. However, distance learning in India is known for its world-class faculty who make learning a memorable and fruitful process.

Cutting Edge Curriculum distance learning in India not only offers a curriculum that would fit the needs in the professional world but also ensure but also enhances the student's prowess to become successful in their courses and program.

WEAKNESSES

Decentralization – most distance education run online programs in the country are overly decentralized with respect to their policies budgeting as well as directions happen at either their departmental level or the faculty level. This aspect leads to an increase in the level of competition of the resources thereby weakening the collaboration between the various disciplines that create resistance to change their incentives.

Lack of Infrastructure – for the success of any distance learning program in India having a good infrastructure is highly essential. However, most distance learning educations programs lack infrastructural support, this hampers their success rate.

OPPORTUNITY

Quick Response – the distance education platform in India needs to respond in an efficient and complacent manner to the pressures of carrying out the various accreditations as well as the assessment procedure of the universities and institutes so that eLearning has high credentials and is given it its due importance. Giving quick response in eLearning would not only foster improvement on the performance of the students but also bring about a major improvement in its student's attitude towards distance learning.

Differentiation – the distance education platform in India should try to differentiate itself from the various online programs which are offered at a low cost. Low quality or only make profits for the programs offered which are generally temporary in nature. Instead, the distance learning platform in India should try to offer quality online programs which will not only be worthy but also work for the long run. Distance delivery in higher education brought up with clear mission for over 150 years that, "Providing second chance students the opportunity to pursue academic or professional studies". All over the world, distance mode of education is gaining a momentum and becoming more popular than conventional education. Distance learning is an excellent method of reaching the adult learner. Because of the competing priorities of work, home, and school, adult learners desire a high degree of flexibility. The structure of distance learning gives adults the greatest possible control over the time, place and pace of education; however, it is not without problems. The open and distance learning system because of its inbuilt learner friendly features and flexibilities it has the potential to enable the learners to deal with the challenging and difficult situations and thus help them in reducing the stress as compare to their counterpart in the conventional system. Moreover, many of the students who have successfully completed their studies and have joined good organizations are not able to cope up with the challenging and difficult situations in day to day life.

1. In present paper authors made an attempt to have detailed evaluation of distance education supported with systematic field work. Final interpretation and conclusion has been drawn using different statistical tools. Present paper would be used by researchers, post graduate students and other readers to explore and exploit further modified research opportunities in this field. Distance Education is depends on the technology, which connects the students and the teacher. • It requires more time, planning and money. • Students need different study skills and different communication skills. • Sometimes, to implement effective distance learning, need to setup new institutions and departments. • Distance education is not only about learning, it's about teaching as well. • When it comes to distance learning, it should be planned, not accidental like in the class room learning. • Distance learning normally in a different place from teaching. • When using distance learning teacher and students both have to communicate through various technologies. • ODL: Open and Distance Learning gives open access to the learning process and it gives greater autonomy to the student. • There are multiple levels of distance education o Single mode institutions o Dual mode institutions o Individual teachers o Virtual universities and consortia o Courses and programs • There are several type of media which we could use for distance education. o Text o Images o Sounds o Artifacts • Following are some common mistakes we do when we are using technology for distance education. o Overinvest in a particular technology o Attempt to load more and more media without concerning the quality of them.
2. 3. 2 • Policy makes at institutional level and government levels have introduced distance education to meet what they perceive as certain needs, which include: o Increasing access to

learning and training opportunities. o Providing opportunities for updating skills. o Improving the cost effectiveness for updating skills. o Supporting the quality of existing educational system. o Enhancing the capacity of the educational system. o Balancing inequalities between age groups. o Delivering educational campaigns on specific target audiences. o Providing emergency training for key target groups. o Expanding the capacity for education in new subject areas. o Offering combination of education with work and family life. o Adding and international dimension to the educational experience. • Following diagram shows a conceptual model of the distance education.

Distance learning is becoming increasingly a leading study approach particularly in office and workplace education settings in organization of different fields and dimension. Universities all over the world are improving their techniques of edification and considering enduring education and eventual learning as an essential element in teaching learning environment. Almost all education institutions of that level are using Information and Communication Technology as a means of knowledge delivery. Customary learning is also being restructured in the form of virtual learning or web-based knowledge.

In countries where education is one of the neglected field distances and technology-based education is given least precedence. The large educational institutions and those who are involved in rule making do not think towards this end. Such countries face noteworthy challenges to make a way through new challenges in modern education with their ever growing populace, remoteness and vast scattered areas with non availability of modern information technology resources and limited funding as well.

Despite the difficulties, where nations have a will to progress make their educational institutions expand sufficiently to accommodate the increasing number of on line students who will be looking for admission in such kind of education. Introducing web-based learning being one of the predictable solutions will continue to expand in future as well.

Challenges to distance learning are normal components of any system, method, practice and without challenges there is little or no scope for perfection. Distance learning is widely used in developed countries to support education and eventual learning. This approach will continue and will be adopted by those countries as well which are not yet developed.

Distance learning will remain distinctive in future as well as an innovative approach for electronically delivering, well-designed, learner oriented at anywhere, anytime through use of the internet. Distance learning will remain as part of E learning , web based learning through virtual classrooms and digital teamwork, where contents will continue to be delivered through internet, audio, video tape, and conferencing through video; satellite and etc(Hedge 2004:128-145). T

he rapid and intense use of Information and communication Technology in education will continue to play a role in developed countries facilitating them to establish more and more information and communication technology based universities. Although the arrangement of information and communication technology in the developing or the least developed countries is very weak and thus, concentrated use of e-learning in Distance Education is still a dream for their high education universities (Toor 2005: 67-76).

Conclusion:

Although distance education is not a new trend, but has got a huge increase due to developing technology. Distance education delivery will finally emerge as strong education approach with use of phone, desktop and TV at a same time in future. When distance learning commenced using

information technology, it was not well accepted and the equipment needed to provide it was expensive.

That has now radically changed. And technology is being well used in video, audio text, graphics, animation, and simulation. Distance education is undergoing huge transformation and has and will never reach to a stage of saturation as much is yet to be explored and presented in this field. New and well established institutions are coming up with latest equipment and large data base to provide distance learning to a growing population that wants higher education out of traditional classroom setting.

References :

1. Ahern, T. C., & Repman, J. (1994). The Effects of Technology on Online Education. Journal Of Research On Computing In Education, 26(4), 537-546.
2. Garrison, D.R. and Shale, D. (1987). Mapping the boundaries of distance education: Problems in defining the field. The American Journal of Distance Education, 1(1), 7-13
3. Mugridge, I. (1991) Distance education and the teaching of science. Impact of Science on Society 41 4, 313-320
4. Nasseh, B., (1997). A Brief History of Distance Education. Retrieved September 15, 2013 from http://www.seniornet.org/edu/art/history.html
5. Albright, M., & Zvacek, S. (2011) Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education (5th ed.).

Challenges Faces By Madarsa Educational Institute: A Vital source of Education For Muslims

Shaikh Yasmeen Sultana
Research Student
Marathwada College Of Education, Aurangabad

Abstract: Now a Days Madarsa Education is majour source of education for muslims in India. Madarsa is an Arabic word which means an educational institution. They were never limited to provide only religious education. But this concept has been changed and Madarsas have become the centre of religious education only. Many a time Madarsas are the only educational option available to Muslim children, especially in areas where no schools have reached the Muslim masses Marginalized Muslim communities are increasingly demanding more quality education from their Madarsas. Madarsa Institution facing lots of chellenges. Like, most of the Madarsas in India are privately owned and Madarsa leaders may not feel a need to fulfill the community desires. Although Muslim parents are attracted to the safe environment of these schools, they are aware that a purely religious education will not help their children to earn a decent living, because of outdated traditional methods and technique of teaching and learning, with a negative outlook towards modern subjects and also due to lack of innovations, experiments and researches. This paper explore some chellenges face by madarsa, suggests some remedial measures also to improve the quality of Madarsa education for overall development of Muslim community. **Keywords:** Madarsa education,Chellenges, Muslims.

Introduction

No Dought today Madarsa Educational Institue Play A Vital Role in educating Muslim Minority Childeren. At least they are getting formal education from this institution. As Sacchar committee, Mahmud-ur-rahman Commission, Rakesh basant Report, Many Research scholars shows Muslims are far behind from Education and they are backward in all stream. There are many Reason, In spite of that they are very 'Poor', unable to take education. Some of them taking education from Madarsa But after finishing Madarsa Education They are Unemployed, They are not able to get job with this education in society. They are unable to fulfill basic need of their family. They are far away from Mean Stream of Development. Why Madarsa Educated Pepole Not getting job? What are resons behind their status? What challenges faces by these educational Institute? First let to know Madarasa, Madarsa Education, Challenges face by Madarsa Eucational Institute.

Aims of the Study-

- To Study the Challenges face by Madarsa Eucational Institute.

Madarsa Education-

The word Madarsa derived from Arabic word "Darasa" which means to impart a lesson or sabaque. To this word darsa the syllable "Ma" is added as a prefix, meaning will be the place at which the act (imparting lesson) is performed.Generally,Madarsa means the place of imparting knowledge. It is therefor, in colloquial language, educational institutions like pre-primary, primary, secondary school and Higher education even part time centers of Quranic education attached with mosques and full time and residential institutions of Islamic education. All are called as Madarsa.

Problems Faced by Indian Madarsas

Madrasas are as Resource Poor as the Mainstream System of Education.Generally, madrasas are associated with people who are perceived as backward and who are not aware of scientific progress. This is one of the major reasons that reforms have looked to remove the fear of exposure to newer ideas, using teaching of modern/non-Islamic subjects.

Madarsas, through which the Community ensures that its future generations acquire knowledge of Islam, have become a symbol of Muslim identity in India. Often they are looked upon with suspicion by the wider society, despite the fact that they are involved in providing religious education to the Muslim community. There has been no evidence to suggest that Madarsas are producing terrorists. This exercise, even as it is insulting to the Community, has a detrimental and traumatic impact on the children studying in the Madarsas. It has been pointed out that the existence of Madarsas is necessary for Muslims as, apart from providing basic education, they serve as an important instrument of identity maintenance for the Community. Many a time Madarsas are the only educational option available to Muslim children, especially in areas where no schools have reached the Muslim masses. Very often children go to the Madarsas not out of choice but due to non-availability and inaccessibility of other schools, and a near absence of education in their mother tongue. Modernizing Madarsas by the government has been a very contentious issue with many differing viewpoints amongst the Community. While there is a general acceptance of an urgent need for the modernization of Madarsas, the modernization scheme of the government have not really provided much relief to the community as far as quality education is concerned. Promises made with regard to modernization have proved inadequate as nothing much has been done. Science and Mathematics teachers appointed under this scheme have not been paid their salaries regularly. Besides, the salaries fixed are too low. It is widely believed that the help given to Madarsas is "on paper alone". Giving computers to Madarsas has not been perceived to be of great help to the Community. However, Madarsa "modernization" does not mean only having science/mathematics teachers and installing computers. As mentioned earlier Madarsas need to be affiliated by regular education boards. What is Really Needed is to Break the Barrier of Exclusion, to Bring Them to the Mainstream of Life at All Levels and to Engage with Madrasas on Issues Pertaining to Present Day Issues and Realities.

Some major and important **Challenges** faces by Madrasa education system are stated as below:-

- Absence of definite aims and objectives.
- Lack of basic facilities like proper building, classroom and especially furniture, black board and other equipments in some of the Madarsas.
- Outdated traditional methods and technique of teaching and learning.
- Isolation from modern developments in the area of natural sciences and social sciences and over emphasis on the traditional subjects, with a negative outlook towards modern subjects.
- Lack of coordination among various Madrasas and Maktabs.
- Defective system of examination & evaluation.
- Poor quality of planning and administration.
- Poor financial condition and management.
- Low status of Teachers in the Society.
- Totally Away from innovations in Teaching – Learning, Experimentations and Research.
- Can Enlightened Minds be Developed through Technical Training or Subjects Like English or Mathematics?

Suggestions

Few suggestions for the improvement of Madarsa education are given below:

- First of all, the aims and objectives of Madrasa education in this country should be specifically well-defined.
- Enlarge the scope of Madrsas beyond religious education to school teaching subjects, like Science, Mathematics, English and Computer.
- An arrangement whereby Muslim students may be able to access both religious and school education is required to ensure their completion of education till at least eighth standard.
- Prepation of Imams, Muazims and Scholars of Islam with Research and experimental view.
- Infrastructural development is very important for the Maktabs and Madarsas, like classrooms, Furniture, blackboards etc
- Quality education should be provided in Madarsas with emphasis on Information and Communication Technology.
- There should be a provision of teachers training programme for the teachers who wish to associate with Madrasa education. They should be either accommodated in existing training institutes affiliated with the universities, or there should be a separate system of training for them.
- It should be the responsibilities of the Union and state Government to provide adequate grants for these Madrasas and Maktabs.
- Availability of books and teaching learning materials at all levels of madrasas is necessary to enable Muslim children attain standards of the national education system.

II. Conclusion

This study highlights the present educational status of Indian Muslims, their enrolment in schools/ Madarsas, Madarsa education and Challenges face by Madarsa Educational Institutes; important initiatives being taken by the Indian government. The Madarsas will need to be revitalized to meet the challenge of the modern world. Strong emphasis will need to be laid on quality of education and expanding the base of science, information and technology, because this is the need of our present era of competition. The contribution of these Madarsas has been so important that one cannot strategize the educational development of Muslim community by neglecting or overlooking their services to the community. These Madarsas form a parallel education system which completely blocks the roads of economic growth and prosperity of the Muslims who resort to it and consequently Muslims are most backward religious community in India. So there is an urgent need to modernize or improve Madarsa education systems in India to educate the Muslims at that level which help them to compete to the children belong to modern education system

References

1. Beg,M.A. & Kidwai, A.R.(2012). Empowerment of Indian Muslims: Perspective Planning and Road Ahead. Concept Publishing Company Pvt. Ltd.
2. *Sana Asma* and Tasneem Shazli(), Role of Madarsa Education in Empowerment of Muslims in India* DOI: 10.9790/0837-20251015 www.iosrjournals.org 15 | Page
3. Dr. Siddiqui Mohammad Mahmood, Madarsa Education- Past, Present and Future, (1980), Silver Jublee Magzine, MarathwadaCollege of Education, Aurangabad, 63-66.
4. Durrani, K.(1986). Muslim Educational Reform, Islamic Book Service, Lahore.
5. Erfan,N. & Valie, Z.A.(1995). Education and the Muslim World: Challenge and Response. Institute of Policy Studies The Islamic Foundation, U.K.

6 . Jain, S. (1986). Muslims and modernization. Jaipur: Rawat Publications.
7. Mondel,S.R.(1997). Educational Status of Muslims: Problems Prospects and Priorities, Inter India Publications, New Delhi.
8 . Qadri, A.W. at al (1998) Education and Muslims in India since Independence. Institute of Objective Studies, New Delhi.
9. Muhamme Rafi T A, (2015)Modernization of Madarsa Education System with reference to Madarsa Sysytem of Malabar (North Kerela),Abstract,Third National Seminar Educational Development of Minorities- Policy Initiatives and Impact,Dept. of Political Science, MANUU, Hydrabad-Telangana.
10. Md. Mujeebuddin and Syed Rafi Ahemad, (2015), Madarsa Education and Muslim Identity, Third National Seminar Educational Development of Minorities- Policy Initiatives and Impact,Dept. of Political Science, MANUU, Hydrabad- Telangana.
11. Dr. Sameena Kausar, (2015), Madarsa Education: Problem and Prospects, Third National Seminar Educational Development of Minorities- Policy Initiatives and Impact,Dept. of Political Science, MANUU, Hydrabad- Telangana.
12. Sachar Committee Report (2006). Social, economic and educational status of the Muslim community of India. Prime Minister"s High Level Committee, Government of India
13. Saxena, N. C. (1983). Public employment and educational backwardness of Muslims in India. Man and Development, 4, 116–132.
14.https://www.academia.edu/attachments/32745414/download_file?st=MTU2Njk3NTQ5NCwxNTcuMzMuMTcwLjk1&s=swp-splash-paper-cover

Teaching the Extra - Essentiality of Bringing Eclecticism into Classroom

Dr. Asmita Sharad Salve and Dr. Feroz shaikh

Abstract

What they learnt is different from what we learn (today) and what we learn would be different from what they will learn (tomorrow). The difference is not in terms of what is learnt, but on how it is learnt. The field of language teaching has always remained exposed to such change.

At every specific period, learners had variety of expectations and followed different techniques to fulfil them. Learners were exposed to strategies that were believed to be effective in terms of language acquisition. Strategies like Communicative language teaching and Cooperative language learning have been accepted and acclaimed by many to be very innovative and highly effective.

But, no matter how best a strategy is, if we simply fail to look forward, update and adapt to any advancement, it is definitely impossible to retain the quality of learning. It is with the background of such a principle, this paper is specifically structured to focus on the necessity and benefits of extra-teaching as well as the essentiality of bringing the concept of eclecticism into classroom.

Learning is not just the acquisition of information. Real learning does not cease with the acquisition of subject knowledge, the success of the process lies in how well the matter has been captured, comprehended and exhibited effectively making use of the right skill. If one is incapable of expressing the ideas what he had learnt in a clear and effective manner, then, no matter how hard he may learn, his attempts will not be productive. Teachers as well as learners should understand that learning is not stuffing; it is the deliberate act of familiarizing a concept or situation in such a way that could be significant for the development of our knowledge and career. At the same time, what has to be taught must be taught effectively and that which is taught has to be immensely useful and applicable to life. If learning does not meet these conditions it is of no use.

It is no wonder to notice a great similarity with the attitude of teachers particularly in India. Teachers always tend to overload the learners by rushing through the syllabus being very particular about time and exam rather than worrying about what the learners have learnt during their course of study. In spite of concentrating on what is being expected or required by the learners, teachers are least concerned about skill development. Under such an unfortunate influence, learners are dumped with baggage of subject-matter which most of the time they tend to memorize and easily forget once the exams are over.

When the curriculum contains loads of subject, it is obvious that learners could not be provided with training opportunities to make them fit for any competitive situations. Teachers on the other hand might not take interest or extra effort to go beyond the usual subject teaching because of lack of time. As a result, they get used to see teaching as a duty than as an art. It is at this point teachers formulate an opinion that it is sufficient to teach what is required for the exam and ultimately fail to see what is essential for learners' life. Most part of their teaching they remain relying only on books. Thus, teaching as a result lacks creativity and becomes lethargic disappointing the learners.

No learners want the teachers to interpret the information already available in the books. Learners are eager to learn from the teachers the items that are beyond their imagination, experience and reach. Hence, teaching ought to be not only subjective but also unique and

innovative always.

What to Teach?

Learners come from different educational background. There are vast differences existing among the learners. It is not easy for teachers to manage the variety of differences and provide individual attention to every learner. Especially, Indian classroom setting is not an apt place to think of one-to-one teaching due to the overflowing condition of the classrooms. Large strength in the classrooms has always been an unavoidable barrier for effective teaching. Due to the numerous learning differences and difficulties among the learners, teachers are in a situation to teach a particular lesson until slow learners could reach an understanding of the subject being taught.

Additionally, due to the overloading nature of our curriculum, teachers are incapable to sufficiently train the learners individually and they are often discouraged unable to cover the portion due to repeated instruction for the benefit of slow learners. There are even instances in which teachers ignore a topic or two unable to complete it on time and those who try to complete may not make it effective. We may not be in a position to prevent the overflowing nature of our classes; if we do, then we may have to look for alternatives like additional classes, teachers etc which is practically not worth doing.

If it may be possible to reconsider designing the curriculum in such a way making its content minimum and practice oriented then there would be a good chance of making the best use of it benefiting both learners as well as the teachers.

As far as teaching English is concerned, the subject should train them to learn and master skills necessary for successful survival in the competitive society and shape them as communicatively competent individuals. Merely diving deep into the subject matter with no competency in language use is completely ineffectual. No one would try to construct a building without laying a proper foundation, it is the same policy that has to be followed in matters of language learning

Learners should be trained to use language confidently, they need to be taught on how to develop presentation skills and make use of them effectively. With such a strong foundation the language acquired thereafter could be engineered successfully without much effort. Under the constant exposure of such foundational exercises, learners will be able to enhance their skills and master the dynamics of language use.

Thus, when it comes to teach, we need to concentrate more on enhancing the learners' language aptitude enabling them to be competent enough to survive in any language requiring situation. Implementing this kind of learning at the elementary level by introducing suitable skill enhancing exercises could be more effective. When subject-teaching is limited and examination point of learning is minimised, learners as well as teachers could have abundant time to focus on mastering language skills.

Necessity for Alternative Teaching

Industries and IT sectors have bloomed all over India. In a fast-developing nation like India, employment and business opportunities have become easily accessible. World leading companies are at tight competition trying to launch their several business centers throughout the country. High-paying jobs are not anymore mere dreams. Anyone with the ability to communicate effectively and fluently in English could easily prosper making a wonderful career.

In India, unfortunately even the most skilled learners and job-seekers face difficulties in

securing placements due to their language incompetency. Having a good academic record alone may not be sufficient to convince a job provider instead they look for several other capabilities. Most of the candidates who are unsuccessful at Teaching the Extra - Essentiality of Bringing Eclecticism into Classroom interviews and campus placements regretfully say, it is their language incapability, lack of training that are main reasons for such hindrances.

While as learners in schools and colleges, they ultimately fail to realise the importance of building their individual talents and most of the learners are brainwashed to believe that the only purpose of learning is to clear the forthcoming examination.

Under this false assumption learners take effort to improve their academic records completely neglecting other areas. Only when it is time to seek for a job, these learners realise out of their own experience that their years of educational exposure is indeed unsupportive and irrelevant. What else could be more shocking than this!

Provide Opportunities

A solid development is not an instant achievement. What could not be learnt early cannot be learnt later. This is especially true in terms of language learning. Unless learners are provided opportunities to enhance their knowledge and skills in an earlier stage, there will be no possibility to see effectiveness in their performance.

Dual Mode of Instruction

Another major issue regarding teaching English in India is the dual mode educational system. Education provided under the vernacular medium has to be discontinued making English the only path for all future learning. Learning a vernacular or developing interest to learn different languages is something that has to be welcomed, but trying to promote and restrict education within a localised language which means nothing to the rest of us could probably be a disaster.

When English is making its way as the prominent and governing language leading the whole world into the future, what are we trying to achieve making our learners to sit under our vernacular umbrella? How long are we going to be addicted to this political trick is a question that needs to be raised.

No language in the world could be so flexible and adoptive in nature as English is. I could not see any prediction of any language attaining in future the status that English has managed to attain.

Education under the vernacular medium is creating a situation where learners have no room to enhance their knowledge of English. It is undoubtedly evident that learners graduated under such conditions are not suitable for platforms where English is dominant. They are indeed poor when it comes to performance unless they emerge on their own and develop skills and competence in English.

Government is not going to lose its funds imparting education in English as the medium of study. Even if it does take much expense compared to that of the vernacular way of education, it is primarily for the betterment and welfare of our future generation to whom English would be the Teaching the Extra - Essentiality of Bringing Eclecticism into Classroom bread and butter. If all learners regardless of their background are bestowed with the gift of English education there would be better chances of professional and academic growth.

Eclectic Approach to Teaching

Teaching English in India has been a challenging factor due to various reasons

including learner diversities, lack of facilities, large classes, examination- centered education, inappropriate application of methods, mother tongue instruction, insufficient training of teachers, ineffective curriculum so on.

Though different methods exist and are being implemented to teach English, it is very essential to focus on something that is highly suitable to our own environment. Simply importing an approach and applying it without changes is not going to be helpful in anyway. We need to understand our local context, analyse the conditions under which our learners and teachers operate, we need to identify what is really required to increase the quality and effectiveness of our education particularly in teaching English and finally adopt or introduce an innovative method that would eradicate the defects of the existing learning problems in teaching English

Lack of Focus in the Classroom

Unfortunately, in the excitement of so-called advances made in theoretical frameworks, language teaching shows a lack of focus in the classroom, its ecology, its socio-economic fabric, its organization and management and the number of learners and their problems.

The models we are trying to use now have been developed in monolingual countries like England and the USA and the ELT 'specialists' from these countries come and advise Indian teachers on how to teach a second language; the Indian subcontinent is a vast multilingual area where for centuries people have learnt and *taught several languages. Most teachers of English in India know at least two or* three languages. It is unfortunate that we have to import second language teaching models from monolingual countries! (krishnaswamy,2003).

Limitations of Methods

The time has led us to a point where we have understood quite well how ineffective we have or in appropriate terms, our learning conditions have been so far. It is not altogether to deny, all that we have followed so far has not been productive, but it is the question of how well the conventional teaching is applicable now and in future.

Every method has its own level of limitations. Some methods that may have proven effective in certain conditions might not be favourable elsewhere. Neither could a teacher implement the same strategy for the entire curriculum. Unless a dynamic, well- planned multi-approach is integrated into the field of second language teaching, the learning condition could experience no great improvement.

Some argue that there can be no right method for everyone. They point out that some methods are more suitable for older learners; others for younger – or that some might be more appropriate for beginning-level language study, but not for intermediate or advanced. They say that some methods call for a level of language proficiency that not all language teachers possess (Larsen-Freeman, 2000).

Demand for Variety

Learners expect variety. They need variety in the curriculum, they need difference in the way they are taught, in the way they are treated, and in the way they are tested and evaluated.

Learners are sick of teachers' book-reading and text-interpreting business. They feel monotonous when teacher do things what they could do well by themselves. Teachers must realise that the employment market does not worry about learners' depth of knowledge in literature, they do not require our Shakespeare and Dickens. They are in high need of communicatively qualified candidates.

As an ardent lover of literature, I personally value teachers who take literature to its

maximum. Though the idea of instigating the knowledge of various literatures to our student community is a great service, it is vital for all of us to keenly focus on equipping the learners with the necessary language skills as a strong foundation.

Maximize the Potential of Our Students

As language teachers, we are expected to maximise the language potential of our learners regardless of their background. Our task is not some kid- stuff that we could teach in a day or two, we are indeed dealing with an occupation that requires highest commitment, endurance and up-to-date intelligence.

We are not only involved in the process of protecting the language; in fact, we are establishing unlimited opportunities and securities for the lives of forthcoming generation.

Required: Change and Update

As mentioned earlier, a change as well as some update is required to retain the quality of learning. The incorporation of eclecticism in the field of language teaching could be a phenomenal achievement for all second language learning perspectives in future. This multi approach instructional strategy has widely attracted many scholars into its fold. Many teachers around the world have indeed realised the need to be eclectic in order to manage variables associated with the learning environment.

A successful TESOL teacher is not necessarily biased in favour of one method or another. She should be first of all competent in and comfortable with the methods she wants to use. She tends to select different teaching strategies from different methods and blends them to suit the needs of her materials and students (Thirumalai, 2002).

Cultivating Eclecticism

Since practical application of eclecticism is somewhat complicated, teachers must possess an excellent knowledge about the various instructional approaches and should be in a position to analyse properly which strategy would be suitable to a particular audience, situation etc. Unless teachers are familiar with a wide range of *it is certainly* difficult to be successful in being eclectic.

Conclusion

The condition of learning English in Indian classrooms is very pathetic. Learners are taught by teachers who are inefficient themselves. The condition is so worst that some colleges do not even have enough staff to teach English. There are rarely few who go out of their way to work effectively doing justice to their profession.

Understanding the concept of eclecticism and trying to create an approach fit for our own teaching environment may be a way through which our task would be simplified and effective. Unless teachers possess expertise of the different instructional styles, it is indeed difficult to construct an effective method of teaching that could work out well in our classrooms.

Eclectic style of teaching provides an opportunity for teachers to try out different instructional strategies and figure out which method is quite effective depending on the purpose. Inappropriate selection of the methods of teaching could lead to a disaster. Hence, it is essential for teachers to consider variety of factors such as content, availability of time, audience, teaching aids, etc., before implementing an approach.

A detailed account regarding the condition of the teaching atmosphere has to be made by the teachers before fixing any strategy. It is necessary for them to pre- determine ideas such as, whether a particular method is suitable, whether there is sufficient time to deliver the content using the selected approach, whether it would prove effective among the learners so on. Being

familiar with variety of techniques along with the ability to apply the right kind of strategy to the right audience is vital for every teacher.

References :

1) Krishnaswamy, N. and Lalitha Krishnaswamy 2003. *Teaching English: Approaches Methods and Techniques.* New Delhi: Macmillan India Limited.
2) Diane Larsen-Freeman 2000. *Techniques and Principles in Language Teaching.* New York: Oxford University Press.
3) Thirumalai, M. S. 2002. An *Introduction to TESOL: Teaching English to Speakers of Other Languages.* Language in India

माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थी व त्याच्या अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक

शिवनंदा उमाजीराव मेहेत्रे
संशोधक विद्यार्थी,
जि.प.प्रशाला मुलांची,
जालना.

डॉ. निळकंठ तुळशिराम वडजे,
संशोधन मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
मत्स्योदरी अध्यापक महाविद्यालय,
जालना.

शिक्षणाशिवाय व्यक्ती विकास नाही, व्यक्ती विकासाशिवाय समाज विकास नाही, समाज विकासाशिवाय राष्ट्र विकास नाही आणि राष्ट्र विकासाशिवाय विश्व विकास नाही. एकूणच शिक्षण हे व्यक्तीपासून तर विश्वापर्यंत सर्वांगिण विकासाचे एक

महत्वपूर्ण साधन आहे. राष्ट्रातील विकासामध्ये राष्ट्रातील फक्त भौतिक साधन संपत्तीच महत्वाची नसते तर मानव संसाधन हे देखील तेवढेच महत्वाचे आहे. मानव संसाधनाचा सर्वांगिण विकास करण्याचे बहुमोल कार्य शिक्षण करते.

शिक्षणाचा केंद्रबिंदू विद्यार्थी तर शिक्षणाचा आत्मा शिक्षक आहे. एकूणच शिक्षण प्रक्रियेत शिक्षकाला अनन्यसाधारण महत्व आहे. शिक्षणाची प्रक्रियाच शिक्षकांच्या सक्रिय सहभागाशिवाय पूर्ण होवू शकत नाही. विद्यार्थ्यांच्या भावी आयुष्याचा आणि जीवनाचा विकास साधण्याचे काम शिक्षकांमार्फत शिक्षण प्रक्रियेतून केले जाते. शिक्षकांना मार्गदर्शन करताना विनोबा भावे यांनी विज्ञाननिष्ठा, विद्यार्थीनिष्ठा आणि समाजनिष्ठा या तीन जीवननिष्ठा सांगितल्या होत्या. त्यांच्या मागे, शिक्षक जर या तीन जीवननिष्ठांचा अवलंब करील तर शिक्षणप्रक्रिया यशस्वी होईल आणि त्याबरोबरच शिक्षकाचे जीवनही चैतन्यमय होईल. शिक्षक हा विद्यार्थिपरायण असावा, विद्यार्थी हा शिक्षकपरायण असावा, शिक्षक आणि विद्यार्थी हे दोघेही ज्ञानपरायण असावेत आणि शेवटी ज्ञान हे सेवापरायण असावे. फक्त ज्ञान देणे एवढेच शिक्षकाचे कार्य नसून विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात इष्ट बदल घडवून आणणे हेसुद्धा तेवढेच महत्वाचे कार्य शिक्षकाला करावयाचे असते.

विद्यार्थ्यांची सामाजिक स्थिती व बुद्धिमत्ता यांचा विचार केल्यास बुद्धीमत्तेच्या विकासासाठी व सामाजिक स्थिती उंचावण्यासाठी काय करता येईल याचे नियोजन शिक्षकाला करता येते. विद्यार्थ्यांची आर्थिक स्थिती हलाखीची असेल तर अशा विद्यार्थ्यांसाठी विविध प्रकारच्या शिष्यवृत्ती, शालेय साहित्य, अभ्यासपुरक साहित्य देऊन विद्यार्थ्यांना शिक्षणाच्या प्रवाहात गतिमान ठेवता येईल. आर्थिक स्थिती जर उत्तम असेल तर बुद्धिमत्ता देखील उच्च दर्जाची असते म्हणून विविध शासकीय योजना विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी पालक, शिक्षक व विद्यार्थी जागृत राहतील व याचा चांगला परिणाम विद्यार्थ्यांच्या बुद्धीमत्तेवर दिसून येईल.

शहरी भागातील विद्यार्थ्यांना ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांपेक्षा शैक्षणिक सोयी सुविधा अधिक प्रमाणात मिळतात तसेच त्यांची सामाजिक-आर्थिक स्थिती व बुद्धिमत्ता देखील अधिक असते म्हणून ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांचा स्तर उंचावण्यासाठी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

अध्ययनार्थ्याचे अध्ययन केवळ शाळेत होते असे नव्हे तर त्याच्या अध्ययनाची सुरुवात त्याच्या कुटुंबात होते. कुटुंब ही अनौपचारिक शिक्षण देणारी शिक्षणसंस्थाच आहे. विद्यार्थी शाळेत जेवढा काळ असतो त्यापेक्षा जास्त वेळ घरात असतो. कुटुंबातील माणसांच्या बोलण्याकडे, चालण्याकडे लहान मूल जाणीवपूर्वक लक्ष देते आणि अनुकरणाने स्वत:हून शिकू लागते. कुटुंबातील वातावरणाचा मुलावर संस्कार होतो. जीवनासाठी आवश्यक असणाऱ्या अनेक गोष्टी बालक कुटुंबात शिकते. एकूण कुटुंबातील चांगल्या-वाईट वातावरणाचा त्याच्या अध्ययनावर परिणाम होतो.

कुटुंबाचा दर्जा कौटुंबिक राहणीमानावरुन ठरविला जातो. कुटुंबातील व्यक्तींसाठी अन्न, वस्त्र, निवारा, शिक्षण, आरोग्य इत्यादींची सोय केली जाते. केवळ एवढ्या गोष्टींवरुन कुटुंबाचा दर्जा ठरविला जात नाही तर यात बौद्धिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक बाबींचाही समावेश केला जातो. कुटुंबातील अन्य व्यक्ती सुशिक्षित आणि सुसंस्कृत असतील तर त्याचा सुपरिणाम अध्ययनार्थ्याच्या अध्ययनावर होतो. कुटुंबकर्ता आणि इतर घटकांची बौद्धिक पातळी

चांगली असेल तर अध्ययनार्थी अध्ययनाकडे आकर्षिला जातो. कुटुंबातील घटकांत शिक्षणाबद्दल आस्था नसेल तर त्याचा विपरीत परिणाम अध्ययनार्थ्यांच्या अध्ययनावर झालेला दिसून येतो. कुटुंबातील घटकांत शिस्त नसेल, शैक्षणिक व सांस्कृतिकदृष्ट्या त्याचा दर्जा खालावलेला असेल तर मुलांत बाईट सवयी, बेशिस्त, असंस्कृतपणा निर्माण झाल्याचे दिसून येते.

कुटुंबाचा आर्थिक दर्जा अध्ययनावर भला बुरा परिणाम घडवून आणतो. श्रीमंत कुटुंबातील मुलांना अध्ययनाच्या भरपूर सोयी उपलब्ध होतात. मध्यम आर्थिक स्थितीचे कुटुंब इतर खर्चांना आवर घालून मुलांना शिक्षणाची सोय उपलब्ध करुन देते. गरीब कुटुंबाला पोटापाण्याची सोय करणे इतके अवघड असते की, शिक्षणासाठी सोयी उपलब्ध करुन देणे त्याला जवळजवळ अशक्य असते. उलट कुटुंबातील सर्व घटकांनी कष्ट उपसून पैसे कमवावेत आणि दररोजच्या उदरनिर्वाहासाठी हातभार लावावा अशी त्याची अपेक्षा असते. अशा प्रकारे कौटुंबिक आर्थिक स्थितीचा अध्ययनावर मोठा परिणाम होतो.

ज्या कुटुंबाचा दर्जा कनिष्ठ प्रतीचा आहे, त्या कुटुंबातील मुलांत न्यूनगंड निर्माण झालेला असतो. आपण खालच्या दर्जाचे आहोत, आपणास शिक्षण घेणे जमणार नाही, आपल्याला इतरांच्या बरोबरीने वागता येणार नाही असे त्यांना वाटत असते. अशी मुले वर्गात मिसळत नाहीत. ती एकलकोंडी बनतात. अध्ययनाकडे त्यांचे लक्ष लागत नाही. ती स्वत:ला सदोदित कमी लेखत राहतात. अशा मुलांकडे पुस्तके नसतात, वह्या व लेखन साहित्य नसते. चांगले कपडे नसतात, पायात वहाणा नसतात. अशा मुलांना घरी अभ्यासासाठी योग्य वातावरण नसते. या सर्व गोष्टी अध्ययनार्थ्यांच्या अध्ययनात अडथळे निर्माण करतात. खालावलेल्या या कौटुंबिक दर्जामुळे त्यांचा आत्मविश्वास ढळतो. विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनावर विपरीत परिणाम होतो.

काही कुटुंबांना सामाजिक दर्जा प्राप्त झालेला असतो. त्यांचे कुटुंबकर्ते मोठ्या पदावर असतात. खूप शिकलेले असतात. समाजात त्यांना मानमान्यता प्राप्त झालेली असते. याउलट काही कुटुंबांना समाजाच्या दृष्टीने काही किंमत नसते. त्यांना समाजात कोणीही ओळखत नाही. अशा कुटुंबाची दखल समाज घेत नाही. या भेदाभेदतेचा विपरीत परिणाम होतो. सामाजिक क्षेत्रात वर्णव्यवस्था, जातिव्यवस्था यांची चौकट अजून नाहीशी झालेली नाही. जातिजातीत उच्च-नीच भेदभाव निर्माण होतो. याचा परिणाम अध्ययनार्थ्यांच्या अध्ययनावर झाल्यावाचून राहात नाही.

अनुवंश व परिस्थिती या दोन घटकांचा बुद्धिवर मोठा परिणाम होतो. बुद्धी ही प्रामुख्याने आनुवंशिक असते, संपादित नसते. श्रीमंतांच्या मंद बुद्धिच्या मुलांना विविध साधने वापरुन बुद्धिमान करता येत नाही तसेच मंद बुद्धीच्या मुलाला परिस्थिती अनुकूल करुन बुद्धिमान करता येत नाही. बुद्धी निसर्गाची देणगी आहे. अनुकूल परिस्थिती व शिक्षण यांमुळे बुद्धिमत्ता काही प्रमाणात विकसित होते. बुद्धिमत्तेचा अनुवंश हा प्रमुख घटक आहे. अनुकूल परिस्थितीमुळे बौद्धिक क्षमता निर्माण होत नसली तरी व्यक्तीजवळ असलेल्या क्षमतेचा उपयोग करुन त्यातून विकास साधला जातो. व्यक्तीला काय करता येणे शक्य आहे हे आनुवंशिकतेने ठरते परंतु व्यक्ती प्रत्यक्ष काय करते हे परिस्थितीकडून ठरविले जाते.

बुद्धिमत्तेवर परिणाम करणारा आणखी एक घटक म्हणजे वय. साठ वर्षानंतर क्षमता कमी होतात आणि त्याचा विपरीत परिणाम बुद्धीवर होतो. वृद्धावस्थेत शरीर कमकुवत होते. त्याचा परिणाम ग्रहण आणि धारणा यांवर होतो.

आहाराचा बुद्धीवर काही प्रमाणात परिणाम होतो. बालकाला प्रोटिन्सचा पुरवठा कमी प्रमाणात झाला तर त्याच्या मेंदूच्या विकासावर विपरीत परिणाम होतो. मातेचा अपुरा व जीवनसत्वरहित आहार गर्भावस्थेतील बालकाच्या मेंदूवर वाईट परिणाम घडवून आणतो.

याशिवाय शारीरिक आजार, मानसिक ताण, चिंता, आघात, भावनिक प्रक्षोभ, दु:ख इत्यादी घटकांचा तात्कालिक परिणाम बुद्धिमत्तेवर होतो. हा परिणाम अल्पकाळ त्या व्यक्तीवर राहतो.

अध्ययन करणाऱ्या व्यक्तीशी संबंधित अशा वय, लिंगभेद, बुद्धिमत्ता, शारीरिक मानसिक ठेवण, कार्यक्षमता प्रेरणा, थकवा, अवधान आणि अभिरुची, सज्जता इत्यादी अनेक घटकांचा अध्ययनावर चांगला अथवा वाईट परिणाम होत असतो.

प्रत्येक व्यक्तीची बुद्धिमत्ता वेगवेगळी असते. बुद्धिमत्तेचा आणि शिकण्याच्या प्रक्रियेचा एकमेकांशी घनिष्ठ संबंध असतो. बुद्धिमान व्यक्ती जलदपणे अध्ययन करतात. बुद्धिमत्ता जसजशी कमीकमी होत जाते तसतशी अध्ययन क्षमता कमीकमी होते. निर्बुद्ध माणसाला एखादी गोष्ट शिकण्यास कालावधी जास्त लागतो.

व्यक्तीच्या सामाजिक वातावरणाचे ज्ञान असण्याचे महत्त्व सामाजिक शास्त्राच्या क्षेत्रातील संशोधनकर्त्यांना जाणवले आहे. अर्थशास्त्रज्ञांना व्यक्तीचे आर्थिक वर्तन निश्चित करण्यासाठी त्यांची सामाजिक पार्श्वभूमी जाणून घेण्याचे महत्त्व पटलेले आहे. मानसशास्त्रज्ञांनी हे मान्य केले आहे की, हुद्दा किंवा पद व बुद्धिमत्ता यामध्ये धनात्मक सहसंबंध आहे. शैक्षणिक संशोधनांनी दाखवून दिले आहे की, विद्यार्थ्यांची शिकण्याची महत्वाकांक्षा तसेच प्राविण्य संपादन हे तो ज्या गटाशी किंवा वर्गाशी किंवा ज्याने तो आपली ओळख दाखवितो त्या समुहाशी निगडीत आहे.

यावरुन असे म्हणता येईल की, सामाजिक व आर्थिक दर्जा हे परस्परावलंबी घटक आहेत. या दोन्हीचा परिणाम विद्यार्थ्याच्या बुद्धिमत्तेवर व अध्ययनावर होतो.

संदर्भ-

१. करंदीकर सुरेश, (२००७), शैक्षणिक मानसशास्त्र, फडके प्रकाशन, कोल्हापुर.

२. जगताप ह.ना., (१९९५), शैक्षणिक मानसशास्त्र, नरेंद्र प्रकाशन, पुणे.

३. शेवतेकर, शारदा (२००४). विकासाचे व अध्ययनाचे मानसशास्त्र नागपूर : विद्या प्रकाशन, नागपूर.

४. मानसशास्त्र पत्रिका (२००२) महाराष्ट्र मानसशास्त्र परिषद, औरंगाबाद.

प्राथमिक शिक्षणातील इंग्रजी माध्यमाचे वाढते आकर्षण

प्रा.अनुजा रामानंद पाटील.
मत्स्योदरी अध्यापक विद्यालय, जालना.

मानवाच्या मुलभूत गरजा म्हणून सुरुवातीस आपण अन्न, वस्त्र व निवारा यांचा विचार करायचो. परंतु आजच्या आधुनिक काळात या गरजांमध्ये वाढ होऊन शिक्षण व आरोग्य यांचा देखील मुलभूत गरजा म्हणून विचार केला जातो. वैदीक काळापासून भारतात शिक्षण पद्धती अस्तित्वात असलेली दिसून येते. वैदीक काळातील शिक्षण ही संकल्पना संकुचीत स्वरुपातील म्हणजेच विशिष्ट जाती वर्गापूरतीच मर्यादीत होती. नंतर शिक्षण पद्धतीत बदल होऊन आजच्या आधुनिक काळाचा विचार केला तर शिक्षण ही व्यापक संकल्पना बनली आहे. सुरुवातीच्या काळात विशिष्ट जातीतील श्रीमंत मुलांना शिक्षणाचा अधिकार होता परंतु आज शिक्षणाकडे मुलभूत हक्क म्हणून पाहिले जाते. भारतीय नागरीकांना घटनेने जे काही मुलभूत हक्क दिले आहेत त्यातीलच एक प्रामुख्याने शिक्षण होय. भारतीय राज्यघटने नुसार भारतीय बालकास सक्तीचे व मोफत शिक्षण देण्याचा अधिकार प्राप्त झालेला आहे.

शिक्षणाचा विचार करत असताना शिक्षण विषयक व्याख्या अनेक तज्ञांनी मांडल्या आहेत. महात्मा गांधीजींच्या मते, शिक्षण म्हणजे व्यक्तीचा ३एच चा विकास करणे होय. म्हणजेच हेड, हार्ट आणि हँड चा विकास करणे. 'मानसाच्या शारीरिक, मानसिक व अध्यात्मिक अंगांमधील उत्कृष्ठतेचा विकास व अभिव्यक्ती म्हणजे शिक्षण होय.'

वैदीक काळापासून चालत आलेली शिक्षण पद्धतीत अमुलाग्र स्वरुपाचा बदल होऊन आधुनिक शिक्षण पद्धतीचा अवलंब आज केला जात आहे. ब्रिटीशांनी भारतावर १५० वर्षे राज्य केले. त्यांच्या कारकिर्दीत विविध शिक्षण विषयक अहवालांची निर्मिती झाली. त्यातील सर्वात महत्वाचा सिद्धांत म्हणून लॉर्ड मेकॉलेनी मांडलेला शिक्षणाचा झिरपता सिद्धांत होय. १८३५ मध्ये या सिद्धांतातून भारतात शिक्षणाचे माध्यम इंग्रजी राहील याची तरतूद करण्यात आली. ब्रिटीशांनी त्या काळी वेगवेगळे आयोग, समित्या स्थापन करुन शिक्षण विषयक बदल देखील सुचविण्यात आले. सन १८८२ मध्ये हंटर आयोगाची स्थापना करण्यात आली. याच आयोगापुढे महात्मा फुलेंनी प्राथमिक शिक्षण मोफत व सक्तीचे करण्याची मागणी केली. १५ ऑगस्ट १९४७ साली भारताला स्वातंत्र्य मिळाले. स्वातंत्र्यानंतर देखील भारतात विविध शिक्षण आयोग स्थापन करण्यात आले. १९४९ साली राधाकृष्णन आयोग, १९५२ साली मुदलियार आयोग (माध्यमिक शिक्षण आयोग), १९६४-६६ भारतीय शिक्षण आयोग यालाच कोठारी आयोग असेही म्हणतात. यांनी सुचवलेल्या १०+२+३ हा शिक्षणाचा आकृतिबंध स्विकारला गेला व या आयोगानुसार पूर्व प्राथमिक, प्राथमिक, माध्यमिक व विद्यापीठीय शिक्षणासंबंधी शिफारशी सुचविण्यात आल्या.

भारतात ६ ते १४ वर्षे वयोगटातील मुलांना मोफत व सक्तीचे शिक्षण हा कायदा करण्यात आला. काही शिक्षण तज्ञांच्या मते विद्यार्थ्यांना त्यांचे प्राथमिक शिक्षण हे त्यांच्या मातृभाषेतूनच द्यावे असे जरी असले तरी सन जुन २००० सालापासून इंग्रजी विषयाचा अभ्यासक्रमात समावेश करण्यात आला. सुरुवातीच्या काळातील शिक्षण पद्धती ही शिक्षक केंद्रीत होती परंतु आता ती शिक्षण पद्धती विद्यार्थी केंद्रीत झाली आहे. विद्यार्थ्यांचा सवांगीण विकास हेच शिक्षणाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न केले जात आहेत. आजचे युग हे स्पर्धात्मक युग आहे. जगात ज्ञानाचा प्रचंड प्रमाणात प्रस्फोट झालेला आहे त्यात या स्पर्धेच्या युगात प्रत्येकाला टीकण्यासाठी शिक्षण या आस्त्राचा वापर करावा लागतो.

इंग्रजी ही जागतिक भाषा म्हणून मान्यता पावली आहे. आजच्या आधुनिक तंत्रज्ञानयुक्त युगात इंग्रजी भाषा हे एक महत्वाचे साधन बनले आहे. प्राथमिक शिक्षणाचा विचार करत असताना आता प्राथमिक शिक्षणाच्या अनेक शाळांचा विचार करावा लागतो. प्राथमिक शिक्षण देणाऱ्या मराठी माध्यमा सोबतच इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांचे प्रमाण खुप मोठ्या प्रमाणावर वाढलेले दिसून येते. स्पर्धेच्या युगात स्वत:ला टीकवून ठेवण्यासाठी पालकवर्ग हा स्वत:च्या पाल्याला इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत भरती करु लागला आहे. त्यामुळे समाजात इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांचे प्रमाण

वाढलेले दिसून येते. इंग्रजी भाषा ही आधुनिक व जागतिक भाषा म्हणून ओळखली जाते. त्यामुळे आपल्या पाल्याला इंग्रजी माध्यमातून शिक्षण मिळावे यासाठी पालक धडपडताना दिसतात. यामुळे मराठी माध्यामाच्या शाळांकडे दुर्लक्ष होत आहे. त्याच्या तुलनेत इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांचे प्रमाण वरचेवर वाढतच चाललेले दिसते.

शिक्षण हे एक उद्दिष्ट आहे व माध्यम हे एक शिडी आहे. परंतु अलीकडच्या काळात इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेला समाजातून जास्त मोठ्या प्रमाणात स्थान दिल्याचे दिसून येते. प्राथमिक शिक्षणातील इंग्रजी माध्यमाचे मराठी माध्यमाच्या तुलनेत वाढत असलेले आकर्षण आपणास पुढील मुद्यांच्या आधारे सांगता येईल.

१. इंग्रजी माध्यमातील शिक्षण हे स्पर्धेच्या युगात टीकण्यासाठी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करणारे शिक्षण असल्याणे या माध्यमाकडे विशेष आकर्षण आहे.

२. मराठी माध्यमाच्या शाळाच्या तुलनेत इंग्रजी माध्यामांच्या शाळांची कामगिरी चांगली दिसून येते.

३. इंग्रजी माध्यमातील विद्यार्थ्यांना मिळणाऱ्या भौतिक सेवा सुविधा ह्या मराठी माध्यमांच्या शाळेपेक्षा चांगल्या असतात.

४. मराठी माध्यमातील विद्यार्थ्यांसाठी जे अभ्यासेत्तर उपक्रम राबविले जातात त्यापेक्षा इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत मोठ्या प्रमाणात इतर उपक्रम राबविले जातात.

५. इंग्रजी माध्यमांच्या विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करण्याकडे विशेष लक्ष देण्याचा प्रयत्न मराठी माध्यमाच्या तुलनेत जास्त केला जातो.

६. इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत प्रयोगशाळा, ग्रंथालय,वाचनालय आधुनिक व परीपूर्ण स्वरुपाचे असतात त्यामुळे येथील विद्यार्थ्यांना त्याचा फायदा होतो.

७. समाजात आपला मुलगा-मुलगी इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत शिकत आहे हे एक स्टेटस दर्जा निर्माण करणारी गोष्ट ठरली आहे. त्यामुळे मराठी माध्यमाच्या तुलनेत इंग्रजी माध्यमाकडे पालकांचा कल मोठ्या प्रमाणात आहे.

८. इंग्रजी माध्यमातील शाळेतील शिक्षक उच्च शिक्षित व प्रशिक्षित असतात. अशा शिक्षकांची भरती करत असल्यामुळे इंग्रजी माध्यमातील शिक्षणाचा दर्जा चांगला दिसून येतो.

९. इंग्रजी माध्यमातील मुलांना चांगल्या स्वरुपाची शिस्त लावली जाते. त्यांचे राहणीमान तसेच बोलणे, चालने, राहणे या बाबीकडे विशेष लक्ष दिले जाते.

१०. इंग्रजी माध्यमातून प्राथमिक शिक्षण घेतल्यामुळे अशा विद्यार्थ्यांना पुढील उच्च शिक्षण घेण्यासाठी त्याचा फायदा होतो. हा एक इंग्रजी माध्यमाकडे वळण्याचा विशेष आकर्षणाचाच विषय आहे.

वरील सर्व मुद्यांचा विचार करता समाजात अलिकडेल काळात इंग्रजी माध्यमाचे प्राथमिक शिक्षणात असलेले स्थाण ठळक आहे असे दिसून येते. यावरुन समाजातील लोकांची मानसिकता आपणास इंग्रजी माध्यमाच्या बाबतीत काय आहे व मराठी माध्यमाच्या बाबतीत काय आहे हे समजते. इंग्रजी माध्यमाच्या विशेष आकर्षणामुळे समाजात अशी परिस्थिती निर्माण होत आहे की पुढे मराठी माध्यमांच्या शाळांच्या अस्तित्वाचा प्रश्न निर्माण होतो की काय असे वाटते.

Execellence in Higher Education In India- An Overview

Prof. Gargi Gohel
Shree Umiya Arts and Commerce College for Girls,
Ahmedabad

Human society has experienced dramatic change. Contemporary society world-wide has high expectations of the contribution that universities can make in helping people learn to live with change, to lead change, to manage change, and to support improvement in all spheres of life In Higher Education. The notion of 'excellence' suffers from an inflationary usage — not the least because many Higher Education Institutions (HEls) are striving for 'excellence'. A closer look reveals, however, that these attempts and correlated initiatives and activities almost exclusively focus on research matters, and only very rarely on learning and teaching. The importance of quality teaching is linked to various changes in Higher Education. Quality teaching has become an issue of importance as the landscape of Higher Education. The paper is qualitative in nature and the researcher has made an extensive study of the related literature to highlight how teaching excellence can be achieved in higher education.

Key Words: Teaching, excellence, Higher education

Thomas Jefferson, third President of the United States, once said: "He who receives an idea from me, receives instruction himself without lessening mine; as he who lights his taper at mine, receives light without darkening me". Jefferson conceptualises here and in his own words the idea of what we define today as a public good. While Knowledge in its creation and dissemination is widely recognised as a public good, the role of higher education often remains seen as a quasi-public good, i.e., a good involving the distributive role of both private and public agencies.

India's higher education system is the world's third largest in terms of students, next to China and the United States. (HT file) India's higher education system is the world's third largest in terms of students, next to China and the United States. According to a research conducted by a private university in Lucknow, in future, India will be one of the largest education hubs. India's Higher Education sector has witnessed a tremendous increase in the number of Universities/University level Institutions & Colleges since independence.

The 'Right to Education Act' which stipulates compulsory and free education to all children within the age groups of 6-14 years, has brought about a revolution in the education system of the country with statistics revealing a staggering enrolment in schools over the last four years. The involvement of private sector in higher education has seen drastic changes in the field. Today, most of the higher education institutions in India are promoted by the private sector.

With the increase of enrolments at school level, the supply of higher education institutes is insufficient to meet the growing demand in the country. Secondly, quality is a multi-dimensional, multilevel, and a dynamic concept.

This made establishment of institutions quicker making India home to the largest number of Higher Education institutions in the world, with student enrolments at the second highest. However, despite these numbers, internationally many of these institutions are not being able to make up to the best of the world ranking.

Ensuring quality in higher education is amongst the foremost challenges being faced in India today. Another challenge is poor infrastructure. Particularly the institutes run by the public sector suffer from poor physical facilities and infrastructure.

Further, most of the educational Institutions are owned by the political leaders, who are playing key role in governing bodies of the Universities. Further, faculty shortages and the

inability of the state educational system to attract and retain well qualified teachers have been posing challenges to quality education for many years.

In addition, for most students, the idea of travelling to India would have been the simple idea of immersing oneself in a different culture—weather, food, sport, travel.

Such a cultural immersion is then given further strength by teaching courses, for example through the mode of open electives, on the distinct cultural richness of each country and state.

So there must be courses on history, or environmental policy, or religious philosophy. For a foreign student then, there is the double benefit of life experience and cultural exposure—this leads to an even higher academic performance, and often it is such an experience of education in India that has motivated them to sometimes even become scholars of India.

Such people are then motivated to both bring back many of their friends to India, as well as encourage their university to bring Indian students on exchange programs. If those who have had a welcoming and satisfying experience in India do become scholars or entrepreneurs, many of their research interests remain centred on India, and they may thus bring in much needed expertise and research funds to India--this would be invaluable.

For higher level research, one will have to do more than provide such hospitality. Research is a large and expensive topic with many sides to it— but ultimately, the best international researchers will work with Indian universities only if the latter have excellent facilities—the latest journals, labs, international networks, a common code of publication and research ethics and so on. Many scientists are most interested in working with applications. Hence there needs to be a strong encouragement in India of incubation centres, where basic science can get translated into products and services that have strong and immediate value—either financial or societal. The prospect of working in intellectually strong, dynamic, diverse teams—full of motivated scientists, entrepreneurs, postdoctoral fellows etc.—is what may well bring talented scientists to India.

Moreover, universities in India go after degrees over excellence and the same is being upon the students as well. In contrast, the western universities focus upon one subject and work towards specialisation. Not only that, but they have easily accessible high quality information that is freely available and have trained, articulate higher education marketers. Which is why, many of the students are seen choosing western universities over Indian universities.

Despite these challenges, higher education system of India is growing very fast and have lot of opportunities to overcome these challenges and have the capability to make its identity at international level. With the help of new-age learning tools, it is easy for country like India to overcome these problems and bring a paradigm shift in the country's higher education sector.

With such a vibrant country with huge population properly educated, the possibilities are endless. In fact, India possess rich knowledge on broad perspectives which is underutilised and rather provided to other countries in the form of highly skilled people who in fact are doing well.

Above all, it needs greater transparency and accountability. For the same, the role of universities and colleges in the new millennium, and emerging scientific research on how people learn is of utmost important. Student exchange programs which provide a platform to develop skills and understand world better are just beginning to trend in India. If knowledge is imparted using advanced digital teaching and learning tools, and society is made aware of where we are currently lagging behind, our country can easily emerge as one of the most developed nations in the world.

India has an opportunity to amplify its economic growth by intensive exploration of the power of its human capital. The 'youngest country' in the world has only a decade to reap the benefits of having 64% of its population in the working-age group. However, posing a serious threat to India's ability to reap the benefits is one enormous challenge – lack of excellence in India's higher education system, which fuels economic growth and innovation.

While India's higher education system has scored well on quantity, it is in complete doldrums when it comes to its quality at the global level. There are alarming regional imbalances in the provision of higher education. Quality colleges and universities in small towns and rural India remain a distant reality. At the same time, the quality of education being imparted in existing institutes is poor.

Commitment to excellence requires persistent and consistent continuous quality improvements in all areas of academic excellence: teaching, research as well as outreach that require high performance and trained faculty. Limited university research and innovation opportunities, infrastructure upgrades necessary to compete at 21st century global level, industry-academia gap, tired and old curriculum, and commercialised pedagogical approaches have shortchanged the existing educational system. Benchmarking, using appropriate metrics for raising the bar and marshalling of resource will be the pathway for excellence to the future.

When striving towards excellence, there are three foundational goals to achieve for any higher education institution today (private or public). The first is (a) meeting the demands of society for trained, skilled individuals. The second, (b) is the full development of individual talents (and individual selves) as a culminating outcome. The third, (c) is the inculcation of social values in the each individual, thus guaranteeing a better societal future (in areas such as environmental awareness, sustainable development, gender parity, technological advancement, etc.). Economists and most policy makers tend to focus more on goal a) for concerns related to the economy and the human capital development process, leaving goal b) and c) by the way aside. The role of the state or of private enterprise (even if driven by productivity-based, profit-related motives) is to guarantee adequate focus on prioritising goals b) and c), so important to create positive social externalities. The goals of a must be considered lower priorities than those of b and c, not vice-versa; nor should it be expected that the fulfilment of a) will lead to b) and c).

It is this urgent need to channelise efforts on excellence orientation that catalysed the inception of Institutional Excellence Forum, with a single-point agenda of 'EXCELLENCE' (Discovering, Nurturing and Celebrating). Driven by passionate leaders from the fields of academia and industry, IEF is a not-for-profit organisation pledged to ideate, invoke and inspire excellence in education.

Nine key areas form the core of IEF excellence initiatives for higher educational institutions in India: faculty, student intake process, curriculum and pedagogy, research and innovation, endowments and funding, alumni relations, industry interface, infrastructure, and effective leadership.

IEF members are the beneficiaries of all IEF activities in India. The activities include international seminars by thought leaders; IEF excellence agenda conferences and workshops; IEF teaching excellence fellowships and research initiatives; master classes with international firms and experts to provide a practical view of excellence tools and methods; creation of India-centric excellence training material; and faculty development programmes, topped with a range of downloadable excellence training and communication material available on our website.

IEF is also in the process of setting up Excellence Chapters across India to create a vibrant network that is informed and ready to infuse excellence in higher education.

Conclusion

There is no doubt that dealing with problems of efficiency and equity in the content and accessibility of higher education in India (and other large, developing countries) is a complex subject of discussion and policy consideration. However, in the pursuit of academic excellence built on inculcating principles of democratic accountability, public reasoning and impartial critical scrutiny on addressing issues of efficiency and equity (to minimise any form of elitism) warrants an urgent dialogue, so as to reinvent the wheel of higher education across India.

- Establish the institutional support base for educational development locally;
- Recognize 'teaching excellence' in hiring and promotion decisions on priority basis;
- Recognize the 'teacher researcher' and provide due incentives;
- Promote researches on teaching and learning, and implementation of their relevant
- Establish the institutional support base for educational development locally;
- Recognize 'teaching excellence' in hiring and promotion decisions on priority basis;
- Recognize the 'teacher researcher' and provide due incentives;
- Promote researches on teaching and learning, and implementation of their relevant

To help all students to learn in this changing environment, academics need to update their knowledge and have a better understanding of teaching and learning issues as well as to advance their pedagogic competencies. Many current methods, such as widespread lecturing to students relegate students to passivity, tend to focus narrowly on subject knowledge, and, thus, are inadequate. Instead, excellent teaching needs to put student's effective learning at the center of the teaching process. If teachers and the universities adopt a more student-centered view of teaching, then their students will learn more deeply, and they are more likely to be intellectually and morally transformed by their university experience. However, the Higher Education sector needs to be willing to promote this kind of significant learning and help teachers learn how to achieve those

aims. It must create environments in which student learning of this kind can take place and in which teachers are rewarded for engaging in such practices. It will not happen by itself.

Redefine professional standards for Higher Education teachers;

- Provide 'Teaching Excellence Award' to deserving ones;
- Strive for 'Quality" and then 'Excellence' rather than 'Quantity' in Higher Education;
- Measure teaching effectiveness objectively and provide constructive feedback to

- Redefine professional standards for Higher Education teachers;
- Provide 'Teaching Excellence Award' to deserving ones;
- Strive for 'Quality" and then 'Excellence' rather than 'Quantity' in Higher Education;
- Measure teaching effectiveness objectively and provide constructive feedback to academics;
- Establish the institutional support base for educational development locally;
- Recognize 'teaching excellence' in hiring and promotion decisions on priority basis;
- Recognize the 'teacher researcher' and provide due incentives;
- Promote researches on teaching and learning, and implementation of their relevant
- Redefine professional standards for Higher Education teachers;

- Provide 'Teaching Excellence Award' to deserving ones;
- Strive for 'Quality" and then 'Excellence' rather than 'Quantity' in Higher Education;
- Measure teaching effectiveness objectively and provide constructive feedback to
- Establish the institutional suppor

References

1. Anand, Abhay (2013). RUSA: Plan to Revamp Indian Higher Education. Retrieved from http:// www.indiaeducationreview.com/features/rusa-planrevamp-indian-higher-education on 29 Dec. 2014.
2. Elton, L. (1998). Dimensions of Excellence in University Teaching. International Journal for Academic Development, 3(1), 3-11.
3. Floud, S.R. (2010). The Professionalization of Academics as Teachers in Higher Education. Retrieved on ww.esf.org/ fileadmin/Public ... /profession at isation_academics.pdf on 06Jan. 2015.

4.George, F. D. (2011). Excellence and Quality Driven Expansion: XII Plan
Perspectives. Retrieved from www.hpuniv.nicJn1pdf1quaIity excellence.pdfon23 Dec 2014.
5. Harvey L. & Green, D. (1993). Defining quality. Assessment and Evaluation in Higher Education, Vol. 18, pp. 8-35.
6. Harvey, L., Burrows. A. and Green, D. (1992). Criteria of quality in Higher
Education report of the QHE Project. The University of Central England,
Birmingham.
7. Harvey, L. & Stensaker, B. (2007). Quality culture: Understandings, boundaries and linkages. Paper presented to the 29th EAIR FORUM, Innsbruck, Austria
8. Henard, F. & Leprince-Ringuet, S. (2008). The Path to Quality TeachingHigher Education, p. 2.Retrieved from http://www.oecd.org/edu/ 44150246.pdf on 06 Jan., 2015.
9. Ramsden, P. (1992). Learning to Teach in Higher Education. New York: Routledge, pp. 88-102. Retrieved from http:// svww.facultyfocus.com/ articles/effective-teaching-strategies/ effective-teaching-strategies-six-keys-to-classroom-excellence on 23 Dec., 2014.
10. Skelton, Alan (2005). Understanding Teaching Excellence In Higher Education: Towards A Critical Approach. Oxon: Routledge, pp. 02-34.
11. Skelton, Alan (2007). Introduction. In A. Skelton (Ed.), International perspectives on teaching excellence in Higher Education: improving knowledge and practice. Oxon: Routledge, pp. 1-12.
12. Skelton, Alan (2009). A 'teaching excellence' for the times we live in? Teaching in Higher Education, Vol. 14(1), pp. 107-112.
13. Sparrow, H. (2013). Teaching Excellence: An Elusive Goal in Higher Education Teaching and Learning. Retrieved from http://'ro,ecu.edu.au/theses/582 on 12 Dec., 2014.
14. Tam, M. (2001). Measuring Quality and performance in Higher Education. Quality in Education, Vol.7, No. 1, pp.4- 54.
15. Vandenkendelaere, B. (2011). A Definition of Excellence. Opportunity for a Pit Stop? Journal of the European Higher Education Area, 2011-12, pp. 49-63.